INSTITUTUL NAȚIONAL DE CERCETĂRI ECONOMICE
"COSTIN C. KIRIȚESCU"

TEZAUR

Volumul XLII

Academia Română

CENTRUL DE INFORMARE ŞI DOCUMENTARE ECONOMICĂ

INSTITUTUL NAȚIONAL DE CERCETĂRI ECONOMICE
“COSTIN C. KIRIȚESCU”

TEZAUR

1996

vol. XLII

Centrul de Informare
şi Documentare Economică
Bucureşti, România

Editor: Valeriu IOAN-FRANC

Redactori: Adelina BIGICĂ, Haritina BUŞTIUC, Ortansa CIUTACU,
Mircea FÂȚĂ, Dorina GHEORGHE, Paula NEACŞU,
Mihaela PINTICĂ, Aida SARCHIZIAN, Ovidiu SÎRBU

Culegere text: Mirela AGAPI, Carmen DIȚULESCU

Prezentare grafică, machetare şi tehnoredactare: Luminița LOGIN, Nicolae LOGIN,
Mihaela PINTICĂ, Victor PREDA

Toate drepturile asupra acestei ediții aparțin Institutului Național de Cercetări Economice
“Costin C. Kirițescu”. Reproducerea, fie şi parțială şi pe orice suport, este interzisă
fără acordul prealabil al editorului, fiind supusă prevederilor legii drepturilor de autor.

ISBN 978-973-159-164-3 Apărut 2016

INSTITUTUL NAȚIONAL DE CERCETĂRI ECONOMICE
“COSTIN C. KIRIȚESCU”

TEZAUR

1996

vol. XLII

ACADEMIA ROMÂNĂ

CENTRUL DE INFORMARE ŞI DOCUMENTARE ECONOMICĂ

SUMAR
volumul XLII

PROBLEME ECONOMICE NR. 22-23/1996 _____ 1

DECIZIA ÎN PARTENERIATUL ECONOMIC ŞI SOCIAL DIN AGRICULTURĂ • EXPERIENȚE INTERNAȚIONALE 3

INTRODUCERE 7

1. ETAPELE PROCESULUI DE ELABORAREA POLITICII DE DEZVOLTARE RURALĂ CU ACCENT PE REVITALIZAREA AGRICULTURII, MODERNIZAREA TEHNOLOGICĂ ŞI MAI BUNA UTILIZARE A RESURSELOR NATURALE 9

2. DIMENSIUNILE APLICĂRII POLITICILOR DE DEZVOLTARE 10

3. ELEMENTELE CE CONTRIBUIE LA FORMULAREA UNEI DECIZII DE DEZVOLTARE RURALĂ CU ACCENT PE REVITALIZAREA AGRICULTURII 12
   - 3.1. Nivelul generalde dezvoltare economico-socială 13
   - 3.2. Asigurarea unor cerințe minimepentru dezvoltarea unor politici durabile 14
   - 3.3. Adoptarea şi aplicarea principiului subsidiarității 15
   - 3.4. Respectarea şi apropierea de elementelede compatibilitate din politicile agricole comunitare 15
   - 3.5. Respectarea cerințelor liberalizării comerțului mondial la care a aderat România 16
   - 3.6. Introducerea în politicile agricolea unor elemente instituționale moderne menite a contribui la asigurarea realizării obiectivelor formulate 16
   - 3.7. Managementul ofertei resurselor, mai ales,a materiilor prime agricole de natură alimentară 17
   - 3.8. Măsuri de ordin financiar 18
   - 3.9. Revigorarea şi diversificarea actualelor structuri de producție din agricultură 19

3.10. Cooperarea între actorii sociali pentru evitarea efectelor nocive ale tehnologiilor agricole practicate asupra mediului 19
3.11. Elaborarea şi implementarea unui cadru legislativ care să favorizeze inițiativa antreprenorială la nivelul producătorilor agricoli 19

4. DECIZIILE DE DEZVOLTARE A RAMURII. FACTORI DE INFLUENȚĂ ŞI METODEDE ANALIZĂ 21
4.1. Principalii factori care induc perturbații în procesul decizional de dezvoltare a agriculturii în perioada de tranziție la economia de piață 21
4.2. Analiza deciziilor de dezvoltare a ramurii, element important al proiectării tipologiei instituționale şi a mecanismelor de acțiune 23

5. SISTEMUL INSTITUȚIONALDE MATERIALIZARE A DECIZIILORDE DEZVOLTARE 26
5.1. Sistemul instituțional şi principalele sale trăsături 26
5.2. Parteneriatul, instituție activă pentru materializarea deciziilor 29

6. TIPURI DE DECIZII FORMULATE ÎN CADRUL PARTENERIATULUI PENTRU DEZVOLTAREA AGRICULTURII ŞI A SPAȚIULUI RURAL 35
6.1. Decizii privind restructurarea agriculturii 35
6.2. Patru tipuri de decizii privind promovarea serviciilor specifice şi a activităților industriale de valorificare a resurselor locale în vederea reducerii disparităților regionale 37
6.3. Decizii privind restructurareaadministrației locale 43
6.4. Decizii privind formarea profesională 46
6.5. Decizii privind aplicarea principiului subsidiarității în vederea susținerii dezvoltării autonome a unor regiuni, precum şi pentru integrarea economico-socialăa populației minoritare 48
6.6. Diversitatea deciziilor de dezvoltare rurală globală şi tipurile de parteneriat implicate 50
6.7. Decizii de dezvoltare rurală la nivel transfrontalier 62

BIBLIOGRAFIE 70

PROBLEME ECONOMICE NR. 24/1996 _____ 71

PRIVATIZAREA ÎN AGRICULTURA ROMÂNIEI. EVALUĂRI PREZENTE ŞI PROSPECTIVE 73

INTRODUCERE 77

1. EVALUĂRI ALE STADIULUI ACTUAL AL PRIVATIZĂRII ÎN AGRICULTURĂ 78

1.1. Premisele privatizării agriculturii 78

1.2. Necesitatea şi obiectivele privatizării în agricultură 81

1.3. Stadiul actual al privatizării în agricultură 82

2. SECTORUL PRIVAT AGRICOL. FORMAREA NOILOR STRUCTURI AGRARE ÎN ROMÂNIA 90

2.1. Sectorul privat constituit din gospodării țărăneşti şi societăți comerciale pe acțiuni 90

2.2. Sectorul privat al gospodăriilor țărăneşti – principalul segment al agriculturii private 90

3. PROBLEME PROSPECTIVE DE REZOLVAT 93

PROBLEME ECONOMICE NR. 25/1996 _____ 95

REFORMELE ECONOMICE ÎN ȚĂRILE ÎN TRANZIȚIE 97

PROBLEME ECONOMICE NR. 26/1996 _____ 109

STADIUL DEZVOLTĂRII AGRICULTURII ROMÂNIEI COMPARATIV CU STATELE UNIUNII EUROPENE 111

INTRODUCERE 115

1. METODOLOGIA DE ANALIZĂ COMPARATIVĂ A STADIULUI DE DEZVOLTARE A AGRICULTURII 117

2. ANALIZA AGRICULTURII ROMÂNIEI COMPARATIV CU STATELE UNIUNII EUROPENE FOLOSIND METODA DIAGNOSTICĂRII MULTICRITERIALE 122

1. Forța economică a ramurii (FER) 122
2. Resursele umane (RL) 123
3. Consumurile agroalimentare (CONS) 124
4. Asigurarea cantitativă a factorilor de producție (FP) 125
5. Consumurile specifice de factori de producție (CSFP) 127
6. Structura culturilor (SC) 128
7. Randamentele din producția vegetală (RPV) 129
8. Producțiile agricole vegetale (PATV) 130
9. Efectivele de animale (EA) 131
10. Randamentele la sectorul de creştere a animalelor (RPA) 132
11. Producțiile animale totale (PATA) 133
12. Estimatorul global de performanță al agriculturii 134

PROBLEME ECONOMICE NR. 27/1996 _____ 137

PERSPECTIVELE INTEGRĂRII DEPLINE A ȚĂRILOR EST-EUROPENE ÎN UNIUNEA EUROPEANĂ 139

1. INTRODUCERE 143
1.1. Şovăielile primilor paşi 143
1.2. O viziune mai precisă 144
1.3. Ultimele declarații 146

2. EXTINDEREA PIEȚEI UNICE INTERNE CĂTRE EST 147
2.1. Cartea Albă, un document al pregătirii țărilor est-europene (Ț.E.E.) pentru aderare 147
2.2. Scopul şi semnificația Cărții Albe 148
2.3. Domenii abordate 149
2.4. Evaluări privind situația din țările candidate la aderarea la Uniunea Europeană (U.E.), conținute în Cartea Albă 149
2.5. Opinii privind extinderea pieței interne unice (P.I.U.) către Est 151

3. PUNCTE SENSIBILE ALE NEGOCIERILOR PRIVIND VIITOAREA INTEGRARE A Ț.E.E, ÎN U.E. 154

A. TRANSFERURILE FINANCIARE 154

3.1. Evaluare generală 154
3.2. Ultimele evaluări 156
3.3. Finanțarea preaderării 157

B. DOSARUL AGRICOL [3] 157
3.1. Importanța agriculturii pentru Ț.E.E. şi pentru U.E. 157
3.2. Situația actuală a agriculturii în Ț.E.E. 159
3.3. Consecințele integrării Ț.E.E. în U.E. în domeniul 162

4. REFERINȚE ŞI ALTE SURSE BIBLIOGRAFICE 168

PROBLEME ECONOMICE NR. 28/1996 _____ 169

ORIENTĂRI ŞI EXPERIENȚE PRIVIND REFORMELE SECURITĂȚII SOCIALE ÎN UNELE ȚĂRI CENTRAL ŞI EST-EUROPENE 171

1. INTRODUCERE 175

2. PROTECȚIA ÎMPOTRIVA ŞOMAJULUI 177

3. SISTEMELE DE PENSII 179

4. ALOCAȚII FAMILIALE ŞI ASISTENȚĂ SOCIALĂ 184

5. OCROTIREA SĂNĂTĂȚII. BOALĂ ŞI MATERNITATE 188

BIBLIOGRAFIE 204

PROBLEME ECONOMICE NR. 29/1996 _____ 207

FINANȚAREA SECURITĂȚII SOCIALE. IMPLICAȚII ECONOMICE ÎN CONTEXTUL REFORMEI 209

1. PRINCIPALELE MECANISME DE FINANȚARE 213

2. FINANȚAREA SECURITĂȚII SOCIALE ÎN ROMÂNIA. SCURTĂ DESCRIERE 216

3. ANALIZA COMPARATIVĂ CU UNELE ȚĂRI CENTRAL ŞI EST-EUROPENE 220

4. CHELTUIELILE DE SECURITATE SOCIALĂ PE PRINCIPALELE SCHEME ŞI SURSE DE FINANȚARE 226

5. PROBLEME ACTUALE ALE REFORMEI FINANȚĂRII SECURITĂȚII SOCIALE 230

PROBLEME ECONOMICE NR. 30/1996 _____ 239

IDENTIFICAREA ZONELOR RURALE CU DISFUNCȚIONALITĂȚI ÎN AGRICULTURĂ 241

INTRODUCERE 245

I. METODA DE LUCRU PENTRU IDENTIFICAREA ŞI DELIMITAREA ZONELOR RURALE CU DISFUNCȚIONALITĂȚI ÎN DOMENIUL AGRICOL 247

II. DISFUNCȚIONALITĂTI MAJORE ÎN AGRICULTURĂ DELIMITATE ZONAL PE CRITERII 249

2.1. Identificarea şi delimitarea zonelor cu disfuncționalități generate de raportul existent între activitățile agricole şi cele non-agricole 249

2.2. Identificarea şi delimitarea zonelor cu disfuncționalități generate de gradul de acoperire a activităților agricole cu forță de muncă 250

2.3. Identificarea şi delimitarea zonelor cu disfuncționalitâți generate de predominanța populației rurale tinere inactive 251

2.4. Identificarea si delimitarea zonelor cu disfuncționalități generate de înzestrarea cu principalii factori de producție ai agriculturii 251

2.5. Identificarea şi delimitarea zonelor cu disfuncționalități generate de raportul dintre producția agricolă şi cea industrială 252

2.6. Identificarea şi delimitarea zonelor cu disfuncționalități generate de structurile de proprietate existente 253

2.7. Identificarea şi delimitarea zonelor cu disfuncționalități generate de structurile producției agricole vegetale 256

2.8. Identificarea şi delimitarea zonelor cu disfuncționalilăți generate de structurile producției agricole animaliere 258

2.9. Identificarea şi delimitarea zonelor rurale cu disfuncționalități generate de mărimea veniturilor agricole realizate 261
2.10. Identificarea şi delimitarea zonelor rurale cu disfuncționalifăți generate de mărimea principalilor indicatori de dezvoltare 262

III. DELIMITAREA ZONELOR RURALE CU DISFUNCȚII ACUTE ÎN DOMENIUL AGRICOL 264

BIBLIOGRAFIE 265

PROBLEME ECONOMICE NR. 31/1996 _____ 267

ASPECTE SPECIFICE PRIVIND ECONOMIA ȚĂRILOR ÎN TRANZIȚIE 269

SCHIMBĂRILE ŞI COOPERAREA ECONOMICĂ ÎNTRE FRANȚA ŞI ROMÂNIA ÎN PERIOADA 1990-1995 273
Comerțul 273
Investițiile 276

BANCA EUROPEANĂ PENTRU RECONSTRUCȚIE ŞI DEZVOLTARE – UN INSTRUMENT ÎN SPRIJINUL ȚĂRILOR AFLATE ÎN TRANZIȚIE 279
Un mandat de funcționare în sprijinul tranziției economice 280
Organizare şi activități 281
Bilanț şi perspective 285

REȚEAUA INDUSTRIALĂ DIN CEHIA ŞI SLOVACIA 287
CEHIA 287
Slovacia 292

FINANȚAREA INVESTIȚIILOR ÎNTREPRINDERILOR ÎN RUSIA, CEHIA ŞI ROMÂNIA 293

PROBLEME ECONOMICE NR. 32/1996 _____ 301

CALITATEA ACTIVITĂȚII INSTITUȚIILOR PUBLICE ŞI COMBATEREA CORUPȚIEI. ANCHETĂ EFECTUATĂ ÎN BUCUREŞTI - IULIE 1996 303

I. ASPECTE METODOLOGICE 307

II. CUM RĂSPUND AUTORITĂȚILE PUBLICE AŞTEPTĂRILOR POPULAȚIEI 309
II.1. Antoritățile în imaginea publică 309
II.2. Imaginea publică: 1992-1996 310
II.3. Imaginea publică: Bucureşti 1996 - România 1995 312

III. PARTIDELE POLITICE 314

IV. SURSE CE CONTRIBUIE LA FORMAREA OPINIEI ASUPRA INSTITUȚIILOR PUBLICE 315

V. ÎNCREDEREA ÎN MASS-MEDIA 317
V.I. Încrederea în presa scrisă 317
V.2. Încrederea în televiziune 319
V.3. Încrederea în radio 320

VI. EVALUAREA CALITĂȚII SERVICIILOR PUBLICE 322

VII. ASISTENȚA MEDICALĂ ŞI AŞTEPTĂRILE POPULAȚIEI 323

VIII. TEMERILE POPULAȚIEI 325

IX. CORUPȚIA ÎN SOCIETATEA ROMÂNEASCĂ 327
IX.1. Cauzele corupției 327
IX.2. Percepția corupției 328
IX.3. Fenomenele care favorizează corupția 331

PROBLEME ECONOMICE NR. 33-34/1996 _____ 333

LIBERTĂȚILE PUBLICE ÎN ROMÂNIA - SISTEMUL INSTITUȚIONAL- 335

CAPITOLUL 1 - INTRODUCERE 339
1. Scopul şi oportunitatea cercetării 339
2. Obiective 339
3. Metode şi tehnici de cercetare 340
4. Populația investigată 340

CAPITOLUL 2 - LIBERTĂȚI PUBLICE - PRECIZĂRI CONCEPTUALE - 342

CAPITOLUL 3 - CONDIȚIILE LIBERTĂȚILOR PUBLICE 348

CAPITOLUL 4 - CLASIFICAREA LIBERTĂȚILOR. TIPURI. CRITERII 350

CAPITOLUL 5 - LIBERTĂȚILE PUBLICE ÎN ROMÂNIA 354
5.1. Libertatea economică 354
5.2. Libertatea politică..... 358
5.3. Libertatea de asociere. Libertatea de întrunire. Libertatea sindicală 360
5.4. Libertatea religioasă 363
5.5. Libertatea de exprimare 367
5.6. Libertatea de opinie 368
5.7. Libertatea de creație 369
5.8. Libertatea presei 370
5.9. Libertatea de acces la informație şi cultură..... 372
5.10. Libertatea de alegere a formei de învățământ 373
5.11. Libertatea minorităților de a-şi păstra limba maternă şi tradițiile spirituale 374
5.12. Libertatea de a circula în străinătate 376

CAPITOLUL 6 - FENOMENE CARE LIMITEAZĂ LIBERTĂȚILE PUBLICE 378

CAPITOLUL 7 - NEVOIA DE EDUCAȚIE 384

CAPITOLUL 8 - COMPETENȚE INSTITUȚIONALE. SENTIMENTUL DE A FI OM LIBER 386

CAPITOLUL 9 - REPERE VALORICE 392

CONCLUZII 395

LUCRĂRI CONSULTATE 397

PROBLEME ECONOMICE NR. 35-36/1996 _____ 399

DISPONIBILITĂȚI ŞI CERINȚE ÎN DOMENIUL FORȚEI DE MUNCĂ ÎN INDUSTRIE..... 401

INTRODUCERE 405

CAPITOLUL 1: PIAȚA MUNCII ÎN ROMÂNIA - PREZENT ŞI PERSPECTIVE 406
1.1. Caracteristici ale pieței muncii în România 407
1.2. Implicații aie restructurării economiei asupra pieței muncii..... 408

CAPITOLUL 2: POSIBILITĂȚI DE ECHILIBRARE A PIEȚEI FORȚEI DE MUNCĂ 412
2.1. Oferta de forță de muncă - caracteristici şi tendințe 412
2.2. Cererea de forță de muncă - caracteristici şi tendințe..... 414
2.3. Armonizarea raportului cerere-ofertă de forță de muncă în industrie şi implicațiile asupra şomajului în condițiile procesului de restructurare 416

CAPITOLUL 3: MODALITĂȚI DE ASIGURARE A FLEXIBILITĂȚII OFERTEI DE FORȚĂ DE MUNCĂ..... 420
3.1. Coordonate ale politicii pro-active în domeniul forței de muncă în industrie..... 420
3.2. Perfecționarea sistemului educațional-formativ 422
3.3. Reconversia profesională a forței de muncă..... 426
3.4. Costurile privind terapia activă şi pasivă a şomajului - dimensiuni şi perspective 431

CONCLUZII 435

ANEXE 437

PROBLEME ECONOMICE NR. 37/1996 _____ 443

TRANZIȚIA LA ECONOMIA DE PIAȚĂ „MODELUL MAGHIAR”..... 445

CUVÂNT ÎNAINTE..... 449

1. O INTRODUCERE OBLIGATORIE..... 451

2. PRINCIPALELE ATRIBUTE ALE TRANZIȚIEI 454
2.1. Economia de piață capitalistă - obiectiv fundamental al tranziției..... 454
2.2. Primul program de reformă 455

2.3. Crearea noului mediu economic, de piață 456

3. STRUCTURILE DE PROPRIETATE MOŞTENITE: PREMISE ŞI OBIECT AL PRIVATIZĂRII 469
3.1. Întreprinderea de stat - întreprinderea socialistă standard 469
3.2. Cooperativele 470
3.3. Societățile comerciale 470
3.4. Proprietatea capitalului străin 471

4. PROCESUL PRIVATIZĂRII 473
4.1. Cadrul legislativ şi instituțional 473
4.2. Corporatizarea - precondiție a privatizării 474

5. REZULTATE ŞI DEZVOLTĂRI ACTUALE ALE PRIVATIZĂRII 483

PROBLEME ECONOMICE NR. 38-39/1996 _____ 487

PENSIONARII ÎN PERIOADA 1990-1995 489

I. PENSIONARII ŞI BENEFICIARII DE AJUTOR SOCIAL 495

II. PENSIA MEDIE 509

III. PUTEREA DE CUMPĂRARE A PENSIEI 520

ANEXE 527

BIBLIOGRAFIE 533

PROBLEME ECONOMICE NR. 40/1996 _____ 535

IMPLICAȚII ECONOMICE ALE MODERNIZĂRII INFRASTRUCTURII TRANSPORTURILOR 537

INTRODUCERE 541

1. INFLUENȚE ALE COSTURILOR DE TRANSPORT ASUPRA ACTIVITĂȚII AGENȚILOR ECONOMICI 542

2. RELAȚIA DINTRE TRANSPORTURI ŞI AMPLASAREA TERITORIALĂ A ACTIVITĂȚII ECONOMICE 546

3. EFECTE ALE MODERNIZĂRII INFRASTRUCTURII TRANSPORTURILOR LA NIVELUL GOSPODĂRIILOR POPULAȚIEI 552

4. INFLUENȚE LA NIVEL MACROECONOMIC ALE LUCRĂRILOR DE ÎNTREȚINERE, ÎNNOIRE ŞI EXTINDERE A REȚELEI DE TRANSPORT 557

PROBLEME ECONOMICE NR. 41-42-43/1996 _____ 563

SALARIU - INFLAȚIE ÎN ECONOMIA ÎN TRANZIȚIE 565

1. ELEMENTE INTRODUCTIVE 569
   - 1.1. Stabilirea şi menținerea echilibrelor micro şi macroeconomice 569
   - 1.2. Atenuarea spiralei inflaționiste prin erodarea veniturilor populației 569

2. TENDINȚE ÎN EVOLUȚIA CELOR DOI PARAMETRI AI RELAȚIEI SALARIU-INFLAȚIE 570
   - 2.1. Inflația - însoțitor cvasipermanent al tranziției 570
   - 2.2. Sporirea veniturilor salariate - stimulent al dezvoltării şi restructurării economiei 572

3. CORELAȚIA SALARIU-INFLAȚIE. FACTORI. EFECTE. LIMITE 583
   - 3.1. Salariul - factor al inflației prin costuri 585
   - 3.2. Salariul - stimulent al inflației prin cerere 603
   - 3.3. Rezultate ale interacțiunii salarii-prețuri 606

4. ELEMENTE ALE UNEI POLITICI SALARIATE NEINFLAȚIONISTE. PERSPECTIVE. RESTRICȚII 611

ANEXE 615

PROBLEME ECONOMICE NR. 44/1996 _____ 623

DE CE TREBUIE SĂ-ŞI DEZVOLTE ROMÂNIA SECTORUL DE SERVICII? 625

CARE SUNT PRINCIPALELE TENDINȚE PE PLAN INTERNAȚIONAL ÎN CEEA CE PRIVEŞTE DEZVOLTAREA SECTORULUI DE SERVICII? 629

CUM SE RAPORTEAZĂ ROMÂNIA FAȚĂ DE ACESTE TENDINȚE PE PLAN INTERNAȚIONAL? 630

DE CE TREBUIE SĂ-ŞI DEZVOLTE ROMÂNIA SECTORUL DE SERVICII? 631

CE AR TREBUI FĂCUT PENTRU DEZVOLTAREA SECTORULUI ROMÂNESC DE SERVICII? 636

CARE AR FI PRINCIPALELE REPERE PE CARE FACTORII POLITICI TREBUIE SĂ LE AIBĂ ÎN VEDERE LA FUNDAMENTAREA NOII POLITICI COMERCIALE ÎN SFERA SERVICIILOR? 639

CÂTEVA CONSIDERENTE FINALE 643

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE 644

PROBLEME ECONOMICE NR. 45/1996 _____ 645

PRIVATIZAREA AGRICOLĂ ÎN UNGARIA 647

NOTĂ INTRODUCTIVĂ 651

1. STRUCTURA AGRARĂ ÎNAINTE DE TRANZIȚIE 653

2. SECTORUL PRIVAT ÎN AGRICULTURĂ ÎNAINTE DE TRANZIȚIE 655

3. FERMELE MARI ÎN DEZVOLTAREA RURALĂ ÎNAINTE DE TRANZIȚIE 656

4. CRIZELE MARII AGRICULTURI 657

5. ABORDAREA POLITICĂ A STRUCTURILOR AGRICOLE LA ÎNCEPUTUL TRANZIȚIEI 659

6. RESTRUCTURAREA PRIN LEGISLAȚIE: PROBLEMA PĂMÂNTULUI 660

7. RESTRUCTURAREA PRIN LEGISLAȚIE: SCHIMBĂRI STRUCTURALE 664

8. TRENDURI ÎN RESTRUCTURARE 666

9. DEZVOLTĂRI ALE PIEȚEI FUNCIARE 668

10. POSIBILE CONCLUZII 670

PROBLEME ECONOMICE NR. 46/1996 _____ 673

CALITATEA VIEȚII POPULAȚIEI RURALE DIN REZERVAȚIA BIOSFEREI DELTA DUNĂRII 675

INTRODUCERE 679

CAPITOLUL 1. STANDARDUL DE VIAȚĂ ŞI SURSELE SALE 681
- 1. Veniturile totale ale populației 681
- 2. Consumul alimentar din resursele proprii 683
- 3. Ce cred oamenii despre veniturile lor? 684

CAPITOLUL 2. PROPRIETATEA PRIVATĂ ÎN DELTA DUNĂRII 686
- 1. Locuința 686
- 2. Echipamentul gospodăriei 687
- 3. Proprietatea funciară 687
- 4. Uneltele de pescuit 688
- 5. Privatizarea 689

CAPITOLUL 3. SERVICIILE ECONOMICE ŞI SOCIALE 690
- 1. Serviciile economice 690
- 2. Accesul la informație şi cultură 694

CAPITOLUL 4. CALITATEA PERCEPUTĂ A VIEȚII 698
- 1. Starea de sănătate 698
- 2. Confortul locuinței 698
- 3. Viața de muncă 699
- 4. Temerile populației 700
- 5. Starea conflictală 701
- 6. Mediul social de viață 701

7. Influența izolării 702
8. Intenția de a părăsi Delta 703
9. Satisfacția față de viață 703

CAPITOLUL 5. IMPACTUL LEGII REZERVATIEI BIOSFEREI DELTA DUNĂRII 705
1. Efectele legii asupra persoanei 705
2. Mediul în care legea acționeazâ asupra vieții indivizilor 706
3. Impactul asupra mediului natural 706
4. Consecințe economică 707
5. Impactul social 709
6. Impactul legii asupra gradului de civilizație al localităților 710
7. Contribuția legii (a cunoaşterea Deltei Dunării pe plan Internațional 710

CONCLUZII 712

BIBLIOGRAFIE 714

INDEX DE AUTORI 715

INSTITUTUL NAȚIONAL
DE
CERCETĂRI ECONOMICE

PROBLEME ECONOMICE
NR. 22-23/1996

CENTRUL DE INFORMARE
ŞI DOCUMENTARE ECONOMICĂ
BUCUREŞTI

ACADEMIA ROMÂNĂ
INSTITUTUL NAȚIONAL DE CERCETĂRI ECONOMICE
INSTITUTUL DE ECONOMIE AGRARĂ

DECIZIA ÎN PARTENERIATUL ECONOMIC ŞI SOCIAL DIN AGRICULTURĂ

• EXPERIENȚE INTERNAȚIONALE •

Simona BARA
Minodora MOLDOVAN
Gheorghe AVRĂMIȚĂ
Mirela RUSALI
Ioana OPREA-ROMAN

CENTRUL DE INFORMARE ŞI DOCUMENTARE ECONOMICĂ

CUPRINS

INTRODUCERE 7

1. ETAPELE PROCESULUI DE ELABORAREA POLITICII DE DEZVOLTARE RURALĂ CU ACCENT PE REVITALIZAREA AGRICULTURII, MODERNIZAREA TEHNOLOGICĂ ŞI MAI BUNA UTILIZARE A RESURSELOR NATURALE..... 9

2. DIMENSIUNILE APLICĂRII POLITICILOR DE DEZVOLTARE 10

3. ELEMENTELE CE CONTRIBUIE LA FORMULAREA UNEI DECIZII DE DEZVOLTARE RURALĂ CU ACCENT PE REVITALIZAREA AGRICULTURII..... 12

3.1. Nivelul generalde dezvoltare economico-socială 13

3.2. Asigurarea unor cerințe minimepentru dezvoltarea unor politici durabile 14

3.3. Adoptarea şi aplicarea principiului subsidiarității..... 15

3.4. Respectarea şi apropierea de elementelede compatibilitate din politicile agricole comunitare..... 15

3.5. Respectarea cerințelor liberalizării comerțului mondial la care a aderat România..... 16

3.6. Introducerea în politicile agricolea unor elemente instituționale moderne menite a contribui la asigurarea realizării obiectivelor formulate 16

3.7. Managementul ofertei resurselor, mai ales,a materiilor prime agricole de natură alimentară 17

3.8. Măsuri de ordin financiar..... 18

3.9. Revigorarea şi diversificarea actualelor structuri de producție din agricultură 19

3.10. Cooperarea între actorii sociali pentru evitarea efectelor nocive ale tehnologiilor agricole practicate asupra mediului 19

3.11. Elaborarea şi implementarea unui cadru legislativ care să favorizeze iniţiativa antreprenorială la nivelul producătorilor agricoli 19

4. DECIZIILE DE DEZVOLTARE A RAMURII. FACTORI DE INFLUENŢĂ ŞI METODEDE ANALIZĂ 21

4.1. Principalii factori care induc perturbaţii în procesul decizional de dezvoltare a agriculturii în perioada de tranziţie la economia de piaţă 21

4.2. Analiza deciziilor de dezvoltare a ramurii, element important al proiectării tipologiei instituţionale şi a mecanismelor de acţiune 23

5. SISTEMUL INSTITUŢIONALDE MATERIALIZARE A DECIZIILORDE DEZVOLTARE 26

5.1. Sistemul instituţional şi principalele sale trăsături 26

5.2. Parteneriatul, instituţie activă pentru materializarea deciziilor 29

6. TIPURI DE DECIZII FORMULATE ÎN CADRUL PARTENERIATULUI PENTRU DEZVOLTAREA AGRICULTURII ŞI A SPAŢIULUI RURAL 35

6.1. Decizii privind restructurarea agriculturii 35

6.2. Patru tipuri de decizii privind promovarea serviciilor specifice şi a activităţilor industriale de valorificare a resurselor locale în vederea reducerii disparităţilor regionale 37

6.3. Decizii privind restructurareaadministraţiei locale 43

6.4. Decizii privind formarea profesională 46

6.5. Decizii privind aplicarea principiului subsidiarităţii în vederea susţinerii dezvoltării autonome a unor regiuni, precum şi pentru integrarea economico-socialăa populaţiei minoritare 48

6.6. Diversitatea deciziilor de dezvoltare rurală globală şi tipurile de parteneriat implicate 50

6.7. Decizii de dezvoltare rurală la nivel transfrontalier 62

BIBLIOGRAFIE 70

INTRODUCERE[1]

Pe fundalul profundelor transformări structurale produse în ultimii ani, la care se adaugă şi accelerarea procesului de aderare la structurile Uniunii Europene se resimte nevoia restructurării mecanismelor de acțiune economico-socială.

Schimbarea radicală a modului de funcționare a actorilor implicați în procesele de decizie este influențată de diferiți factori, după cum urmează:

- inerția structurilor "moştenite" din economia de comandă;
- natura proprietății şi caracterul relațiilor şi structurilor manageriale nou apărute între agenții economici;
- amploarea dezechilibrelor între potențialul resurselor naturale, eficiența utilizării şi nevoia corelării acestora cu dimensiunile şi structurile pieților;
- dimensiunile extrem de reduse, în raport cu necesarul, ale resurselor financiare aferente;
- structurile economiei de piață care au început să se contureze, deşi reprezintă sumumuri de procese complexe, aflate în diferite grade de maturitate, totuşi la rândul lor au devenit purtătoare a unor noi dezechilibre.

Ca urmare a acțiunii acestor factori, se resimte nevoia constituirii unor mecanisme parteneriale ce permit asocierea intereselor şi regruparea mijloacelor necesare pentru punerea în practică a politicilor şi strategiilor de dezvoltare.

Aşa cum s-a arătat şi în lucrarea “Politica agricolă în perspectiva aderării la Uniunea Europeană” realizată de Comisia de elaborare a strategiei naționale de pregătire a aderării României la Uniunea Europeană (Bucureşti, 1995, p.22) se simte nevoia “creării unui **mecanism de parteneriat** care să asocieze sectorul public şi privat pentru realizarea unei agriculturi durabile în cadrul unei abordări globale a dezvoltării rurale”.

Apariția şi apoi generalizarea în societatea românească a diferitelor tipuri de parteneriat implică nu numai stabilirea clară a obiectivelor şi programelor de revitalizare a agriculturii, modernizare tehnologică şi mai buna utilizare a resurselor naturale, ci şi definirea competențelor, dimensionarea resurselor financiare necesare, precum şi a surselor de acoperire. Totodată, nu vor trebui neglijate nici sinergiile şi posibilele riscuri pe care le pot induce unele decizii din programele şi proiectele de dezvoltare secvențială adoptate la un moment dat.

În literatura de specialitate în unanimitate este agreată ideea conform căreia toate politicile şi programele guvernamentale trebuiesc astfel concepute încât să asigure apariția unor structuri instituționale cu rol de mecanisme

---

[1] *Lucrarea face parte din Programul:* "Procesul de formare a agriculturii României compatibile şi competitive cu Uniunea Europeană".

esențiale de angrenare a puterii publice şi a diferitelor grupuri de interese private.

Susținerea ideii dezvoltării instituției parteneriatului se bazează pe cel puțin următoarele :

- permite o lărgire a numărului de persoane interesate să participe la elaborarea unor politici şi programe de dezvoltare rurală, la toate eşaloanele administrative;
- asigură modificarea repartiției competențelor între diferitele niveluri ale puterii publice reprezentate de ministere şi structurile administrative, regionale sau locale, asigurând descentralizarea puterii şi a competențelor corectând astfel rigiditățile structurilor instituționale existente şi contribuind la influențarea conturării unor politici rurale globale şi integrate;
- dezvoltarea cooperării între decidenții din sectorul public şi privat.

În funcție de nivelul de dezvoltare al fiecărei țări, de cadrul legislativ şi instituțional existent, se constată nu numai o diferențiere a obiectivelor parteneriatului, ci şi o implicare diferită a sectorului public şi privat. Astfel, în țările dezvoltate, instituțiile apărute sub titlul generic de "parteneriate pentru dezvoltare rurală" vizează o multitudine de obiective (restructurarea agriculturii; ameliorarea infrastructurilor; stimularea industriei rurale; promovarea turismului; protecția peisajului etc.) pentru rezolvarea cărora, la nivel zonal, sunt angrenate atât structurile publice cât şi cele private, procesul decizional câştigând astfel în flexibilitate şi adaptabilitate.

În statele mai slab dezvoltate din punct de vedere economic, instituțiile parteneriale se focalizează de obicei pe o singură problemă ce este considerată ca fiind esențială pentru comunitatea respectivă (cum ar fi, spre exemplu, irigarea unei zone agricole rămase în urmă); în aceste cazuri rolul predominant revine puterii publice, iar decizia are un caracter zonal/local şi nu de puține ori unilateral.

Concluzia este că prin asocierea actorilor pentru inițierea sau punerea în practică a politicilor sau programelor de dezvoltare prin intermediul instituțiilor parteneriale se poate asigura: eficiență; o implicare sporită a actorilor în procesul decizional; creşterea gradului de flexibilitate şi adaptabilitate a structurilor instituționale existente în societate la un moment dat.

Lucrarea de față îşi propune să prezinte câteva elemente culese din literatura internațională ce contribuie la formularea şi respectiv implementarea deciziilor de dezvoltare rurală cu accent pe cele privind revitalizarea agriculturii. De asemenea, sunt analizați şi principalii factori ce influențează procesul decizional din agricultură în vederea susținerii construirii unor tipologii instituționale specifice actualei etape de dezvoltare a ramurii.

În vederea aprofundării tematicii parteneriatului instituțional, în lucrare sunt prezentate succint tipologii decizionale specifice.

1. ETAPELE PROCESULUI DE ELABORAREA POLITICII DE DEZVOLTARE RURALĂ CU ACCENT PE REVITALIZAREA AGRICULTURII, MODERNIZAREA TEHNOLOGICĂ ŞI MAI BUNA UTILIZARE A RESURSELOR NATURALE

Proiectarea unei politici de dezvoltare rurală este un proces dinamic ce necesită:

• identificarea obiectivelor;

• existența unui cadru normativ procedural, care să permită atât definirea politicii de aplicat cât şi gradul de desfăşurare a competențelor diferitelor niveluri de decizie strategică, astfel încât pe diferite niveluri să se creeze condițiile necesare aplicării efective a viitoarei decizii simultan cu asumarea responsabilităților ce decurg;

• identificarea, antrenarea şi solidarizarea actorilor implicați şi a mecanismelor de funcționare;

• evaluarea resurselor implicate;

• identificarea factorilor de avantaj competitiv şi ierarhizarea pentru diferite orizonturi de timp a competențelor;

• evaluarea necesarului de informații şi stabilirea modalităților de structurare şi actualizare;

• proiectarea şi implementarea unor programe şi acțiuni (proiecte) în raport cu conduita strategică pentru care s-a optat.

După formularea unei politici de dezvoltare, respectiv după stabilirea obiectivelor şi organizarea strategiilor generale de acțiune ca şi a programelor concrete de atingere a acestor obiective pentru decidenți se impune parcurgerea unei noi etape, aceea de elaborare. Aceasta constă în: supravegherea rezultatelor şi a măsurilor aplicate; urmărirea evoluției nevoilor colectivității căreia i se adresează politica de dezvoltare propusă; evaluarea repercusiunilor informațiilor obținute în fazele precedente procesului de elaborare a politicii de dezvoltare.

După formularea şi elaborarea politicilor de dezvoltare se verifică recurența programelor şi a proiectelor componente, prilej cu care se pot elimina elemente ineficiente şi inutile.

Toate fazele procesului de elaborare a politicii sunt strâns legate între ele şi urmăresc modelarea acțiunii puterii publice. Fiecare fază a aplicării unei politici de dezvoltare implică urmărirea unui proces complex, dinamic şi ciclic de interacțiuni, schimburi şi negocieri caracteristice.

2. DIMENSIUNILE APLICĂRII POLITICILOR DE DEZVOLTARE

Procesul de aplicare a unor politici şi programe alese de puterea publică la un moment dat poate fi înfățişat sub mai multe fațete, care susțin ideea de complexitate şi dinamică; acesta se poate exprima ca:

- un proces de evoluție;
- un proces de planificare, ierarhizare şi control;
- un proces politic;
- un proces de sinteză în care factorii de reglementare, elementele de oportunitate şi forțele informale se corelează în atingerea unui obiectiv.

Sub aspect evolutiv, politicilor conturate în faza de formulare li se integrează ideile responsabililor guvernamentali şi dispozițiile privind orientarea spre soluționarea problemelor importante ale societății. Pe parcursul desfăşurării acestei faze nu se pot prevedea toți factorii politici, structurali şi tehnici care vor fi susceptibili de a favoriza acțiunea propusă, odată ce a fost adoptată o variantă de politică de dezvoltare. Aceşti factori imprevizibili se manifestă în momentul aplicării unei politici şi numărul lor diferă în măsura în care aceştia au fost luați în calcul. De aceea se poate afirma că în procesul elaborării, concepția originală a unei politici evoluează, se modifică.

Dimensiunea de planificare, ierarhizare şi control este atribuită politicilor de dezvoltare în momentul în care acestea au fost elaborate şi s-a legalizat modalitatea de asigurare a funcționalității lor.

Planificarea şi controlul financiar al politicilor de dezvoltare, respectiv al programelor şi proiectelor elaborate sunt dificile uneori, chiar imposibile în cadrul jocului politic, în care nu numai obiectivele şi abordările sunt dezbătute şi redefinite periodic, ci şi strategiile de aplicare adoptate în diferite momente.

Organismele publice, grupele de interes politic, asociațiile locale şi alte grupări interesate de strategia puterii publice încep să se implice în îndeplinirea programelor şi a proiectelor din politicile de dezvoltare adoptate. Menționăm că dimensiunile aplicării politicilor de dezvoltare corespund recunoaşterii mai multor factori care, individual sau conjugat favorizează eficiența implementării.

Unii factori implicați în aplicarea politicilor au un caracter legal cum ar fi de exemplu, definirea reglementărilor administrative şi a procedurilor tip, care asigură materializarea obiectivelor fixate de către puterile publice.

Alți factori au un caracter mai general cum ar fi, spre exemplu, situația socială, economică şi tehnică locală cu o incidență specială asupra modului în care opinia publică percepe programele şi proiectele care i se propun. Totodată, se constată că susținerea publică, de cele mai multe ori,

contrabalansează opoziția pe care uneori o pot manifesta anumite grupuri de interese.

Aplicarea unei politici de dezvoltare deşi este un act administrativ, totuşi în esență este un proces politic. Fără să se limiteze la o muncă birocratică acesta este un proces de dezbateri permanente, de schimburi şi negocieri asupra valorilor fundamentale ale societății, a colectivităților asupra obiectivelor şi strategiilor de acțiune, a priorităților programelor definite în fazele anterioare de formulare.

În general, procesul de implementare a unei politici de dezvoltare se bazează pe parametri bine definiți. În acest mod se asigură suplețe şi flexibilitate.

Acceptarea capacităților evolutive şi de sinteză a politicilor de dezvoltare rezolvă problemele legate de incertitudine prin crearea premiselor de rectificare a directivelor inițiale, a strategiilor, programelor, procedurilor operatorii şi a altor factori pertinenți pe măsură ce apar şi se produc noi evenimente.

Completând aceste dimensiuni ale procesului de implementare a politicilor cu componente legislative şi instituționale se obține nu numai controlul, ci şi garanția atingerii obiectivului propus.

3. ELEMENTELE CE CONTRIBUIE LA FORMULAREA UNEI DECIZII DE DEZVOLTARE RURALĂ CU ACCENT PE REVITALIZAREA AGRICULTURII

La acest sfârşit de mileniu spațiul rural din România deține aproape jumătate din populația țării.

Rapida politică de industrializare socialistă, la care s-a adăugat şi sistemul de redistribuire a resurselor în favoarea urbanului nu au făcut decât să producă profunde modificări în mediul rural; la rândul lor, acestea au afectat rolul economico-social al ruralului, capacitatea lui de funcționare "naturală" şi în acord cu tradițiile culturale predominante şi, de ce nu, în ultimă instanță, întreaga societate românească.

În cele ce urmează vor fi prezentate câteva din elementele ce contribuie la conturarea unei politici de valorificare şi protecție a resurselor naturale, de revitalizare a producției agricole, de modernizare şi de dezvoltare tehnologică a agriculturii, ca una din principalele activități desfăşurate în mediul rural.

Formularea şi structurarea unor politici privind producția agricolă, resursele naturale implicate şi tehnologiile folosite au în vedere cel puțin următoarele elemente:

- nivelul general de dezvoltare economico-socială atins la nivel internațional, național, regional şi local;
- necesitatea respectării unor cerințe minime pentru o politică de valorificare şi protejare a resurselor naturale convenite cu prilejul Conferinței pentru mediu de la Rio de Janeiro, intrate de acum în literatura de specialitate sub denumirea de "principiile de la Rio";
- adoptarea şi respectarea principiului subsidiarității;
- asigurarea compatibilităților cu politica agricolă comunitară, în vederea accelerării integrării țării noastre în Uniunea Europeană;
- luarea în considerare atât a cerințelor liberalizării comerțului mondial cât şi a celor ale asigurării unei minime protecții a producției interne, căci țara noastră încă nu este pregătită pentru o liberalizare totală;
- includerea unor elemente moderne în politicile de valorificare şi protecție a resurselor naturale, de obținere a producției agricole şi de dezvoltare tehnologică a agriculturii; dintre acestea cele privind managementul ofertei de produse agricole, precum şi măsurile fiscale vor trebui să dețină un loc special;
- revigorarea şi diversificarea structurilor de producție agricole prin introducerea în cultură a plantelor destinate obținerii biogazului, a celor pentru fibre etc.;

- întărirea cooperării actorilor sociali pentru evitarea efectelor negative ale utilizării în producția agricolă a tehnologiilor superintensive;
- susținerea agricultorilor în practicarea unor tehnologii fie cu impact redus asupra mediului fie compatibile şi prietenoase cu acesta;
- elaborarea şi implementarea unui cadru legislativ care să favorizeze dezvoltarea inițiativei antreprenoriale a producătorilor agricoli.

În cele ce urmează vor fi prezentate elementele enumerate mai sus, care nu numai că reprezintă componente esențiale ale unor politici moderne de dezvoltare în rural, dar sunt de natură a asigura premisele pentru implementarea acestora.

3.1. Nivelul generalde dezvoltare economico-socială

În identificarea unora din posibilitățile de aplicare a politicilor privind producția agricolă, inclusiv valorificarea resurselor naturale, protecția acestora şi modernizarea şi dezvoltarea tehnologiilor practicate, un rol deosebit revine contextului economico-social general.

În ceea ce priveşte modul în care dezvoltarea economico-socială generală influențează aplicarea politicilor de dezvoltare a producției agricole, menționăm că, în condițiile aderării României la Uniunea Europeană, vor trebui avute în vedere:

- necesitatea de a produce şi de a acționa într-un nou cadru, care să se afle în armonie şi în echilibru cu managementul celorlalte state;
- a adopta un management rațional şi durabil al resurselor naturale disponibile pentru dezvoltarea producției agricole;
- a include în sistemul de management adoptat alături de vechile structuri de producție şi unele noi fapte ce vor atrage după sine schimbarea actualelor tipuri de asolamente din care aproape au dispărut culturile tehnice pentru fibre, s-au diminuat plantele oleaginoase şi nu apar culturile non-alimentare folosite pentru obținerea de biogaz; de asemenea, noul tip de management va trebui să ia în considerare şi măsurile de trecere sub protecție a unor suprafețe de teren (prin scoaterea lor din cultură), care datorită unor practici anterioare excesiv de intensive le-au secătuit de elemente nutritive primare;
- practicarea acelor structuri de producție care asigură menținerea sănătății mediului şi derularea unor activități eficiente ce permit dezvoltarea continuă a capitalului folosit;
- dezvoltarea acelor politici agricole şi de valorificare a resurselor naturale, locale şi regionale, care să aibă drept rezultat o îmbunătățire a calității vieții.

Totodată trebuie menționat că, în prezent, în economia românească deşi la nivel macroeconomic avem un cadru instituțional ce include reglementări, în mare parte compatibile cu economia de piață, totuşi acestea aproape că lipsesc la nivel microeconomic. De asemenea, la nivel microeconomic, mai

ales în agricultură, sunt întreținute în continuare o serie de acțiuni, comportamente şi instituții care nu sunt tipice economiei de piață. La acestea se mai adaugă şi o accentuată lipsă de abilitate managerială, de inițiativă, fenomen ce contribuie la menținerea disfuncționalităților dintre nivelul macro şi microeconomic.

3.2. Asigurarea unor cerințe minimepentru dezvoltarea unor politici durabile

În proiectarea dezvoltării viitoarelor aşezări rurale şi respectiv a noilor structuri ale producției agricole de o importanță deosebită se dovedesc politicile privind: valorificarea dar şi protecția resurselor naturale, restructurarea şi revitalizarea producției de materii prime de natură agricolă, alimentară şi non-alimentară; modernizarea şi dezvoltarea tehnologică a activităților din rural, în special a celor din agricultură.

Cerințele minime ce se impun politicilor de valorificare şi protecție a resurselor naturale au fost adoptate la Conferința de la Rio şi acestea se referă la următoarele:

- protecția mediului este parte integrantă a dezvoltării globale (PRIO* - 4);
- promovarea cu necesitate a programelor de eradicare a sărăciei şi de sprijinire de către puterea publică a zonelor şi regiunilor sărace (PRIO - 5);
- reducerea şi eliminarea structurilor de producție şi consum neviabile (PRIO - 8), pentru a se permite rentabilizarea şi reciclarea terenurilor şi a materialelor, utilizarea unor tehnologii cu cicluri închise (fără deşeuri sau cu cantități reduse), creşterea numărului de agenți economici cu activități de multiplicare a surselor regenerabile, limitarea pierderilor de resurse neregenerabile etc.;
- implicarea participării puterii publice - la toate nivelurile - la rezolvarea problemelor de mediu şi asigurarea accesului liber al indivizilor la informare, acțiuni judecătoreşti, administrative etc. (PRIO - 10);
- promovarea, în vederea generalizării, a unor acțiuni preventive de protecție a mediului prin adoptarea unei atitudini noi şi prudente față de proiectele de dezvoltare, resursele naturale implicate şi efectele globale scontate (PRIO - 15);
- introducerea principiului "recompensării ambietale", singurul în măsură să asigure crearea premiselor pentru refacerea arealelor degradate sau altfel spus a principiului "cine poluează plăteşte" (PRIO -16); adoptarea acestei conduite este de natură a asigura trecerea la internalizarea costurilor de protecție a mediului în cele ale agenților economici;
- necesitatea lărgirii practicilor de legiferare a studiilor de impact (PRIO - 17).

3.3. Adoptarea şi aplicarea principiului subsidiarității

În dezvoltarea politicilor agrare şi deci în formularea unor decizii de dezvoltare în acest domeniu va trebui luat în considerare şi principiul subsidiarității (North, D., 1990, pg.16).

În sensul cel mai general al politicii economice, deci şi al politicii agricole şi de valorificare a resurselor disponibile, semnificația acestui principiu se regăseşte în cerința "descentralizării intervenției publice până la nivelul la care aceasta devine cea mai eficientă". În mod frecvent, nivelul de descentralizare considerat a asigura eficiența unei politici agricole este adesea cel regional sau local. De asemenea, tot mai frecvent în literatura de specialitate se manifestă un anumit consens în legătură cu faptul că, în perspectivă, nivelul local ar trebui să dobândească competență sporită (Tăchiciu, L., 1994, pg.III-9) fapt ce ar asigura:

- o mai realistă identificare a problemelor de rezolvat;
- stabilirea politicilor necesare;
- îmbunătățirea calității deciziilor formulate;
- identificarea şi/sau respectiv constituirea structurilor instituționale adecvate pentru implementare.

3.4. Respectarea şi apropierea de elementelede compatibilitate din politicile agricole comunitare

Dat fiind rolul multifuncțional al agriculturii, dar şi necesitatea structurării dezvoltării acesteia în acord cu dimensiunile ruralului şi ale mediului, politica agricolă din România va trebui să se apropie de aceea practicată în statele Uniunii Europene, în care aceasta are noi dimensiuni menite să sprijine producătorii. Dintre acestea prezintă interes deosebit acțiunile de "decuplare" a veniturilor agricultorilor stricto-sensu de la ramură şi adăugarea unora noi provenite din servicii sau din alte activități. În acest context, se poate afirma că politica agricolă va trebui să fie completată şi cu o politică a veniturilor producătorilor agricoli, fapt ce va trebui luat în considerare în evaluarea posibilităților de aplicare a celei dintâi. Totodată, menționăm că lărgirea sferei de cuprindere a politicii agricole cu aceea a politicii veniturilor agricole va necesita şi intensificarea dezvoltării inițiativei antreprenoriale cu următoarele domenii de interes:

- obținerea unor producții agricole eficiente şi competitive pentru a putea fi valorificate;
- dezvoltarea unor activități non-agricole (de exemplu, agroturismul etc.);
- instituirea unui sistem de plăți directe pentru producătorii agricoli care aduc servicii generale societății, cum ar fi: pentru cei care trăiesc şi muncesc în zone defavorizate sau în zone de munte sau pentru cei care ar trebui să fie

susținuți cu prime în cazul prestării unor activități ecologice speciale (bio-ferme etc.).

3.5. Respectarea cerințelor liberalizării comerțului mondial la care a aderat România

Politica agricolă va trebui să fie formulată în directă concordanță cu principiile comerțului liber, dar nu în formele sale pure, deoarece actualul stadiu de dezvoltare încă mai necesită menținerea unor măsuri rezonabile de protecție la import a producției agricole interne, pe de o parte, datorită costurilor înalte ale producției obținute încă în România şi, pe de altă parte, datorită altor restricții severe de competitivitate internațională cu care ne confruntăm (standarde de sănătate a animalelor, standarde la produsele agroalimentare etc.) şi pentru a căror materializare țara noastră încă nu este pregătită să le facă față.

3.6. Introducerea în politicile agricolea unor elemente instituționale moderne menite a contribui la asigurarea realizării obiectivelor formulate

Se pot menționa câteva mari grupe de măsuri care pot contribui la promovarea unei politici agricole moderne, cum ar fi:

- inițierea de investiții pentru îmbunătățirea infrastructurii agricole;
- declanşarea asistenței de susținere a unor obiective strategice de dezvoltare a producției agricole, de valorificare a resurselor naturale etc. folosind sistemul de stimulente directe alocate în mod transparent;
- realizarea unui management adecvat al producției de materii prime agricole în concordanță cu cererea, cu condițiile de mediu şi cu volumul resurselor materiale, financiare, umane, funciare şi informaționale existente la nivel local;
- promovarea unor tehnologii de dezvoltare a sectorului de creştere a animalelor în condiții non-intensive şi neagresive față de mediu;
- o mai serioasă dimensionare a mărimii producției agricole, a structurii sortimentale a acesteia şi a vânzărilor în vederea evitării apariției stocurilor; încurajarea dezvoltării, fie a unor sectoare noi de activitate, fie a celor tradiționale;
- stimularea apariției grupurilor interprofesionale;
- introducerea instrumentelor legale de aprecierea calității producției agricole obținute; promovarea comercializării acesteia prin instituirea standardelor şi a etichetelor de calitate pentru produsele regionale, ca şi susținerea unei legislații adecvate de protejare a numelui comerciantului şi a mărcii şi, în

general, a tuturor semnelor ce servesc la identificarea provenienței unui produs pentru încurajarea apariției şi a dezvoltării piețelor regionale;

- supravegherea sănătății publice a alimentelor prin protecția consumatorilor;
- evitarea concurenței neloiale între producătorii agricoli;
- promovarea metodelor de producție agricolă ecologică şi a tehnicilor de asigurare a biodiversității ofertei prin acordarea unor stimulente speciale, cum ar fi: prime pentru agricultorii care obțin produse ecologice şi pentru cei care multiplică plante şi animale rustice, dar cu caracteristici calitative deosebite, atât din punct de vedere gustativ, cât şi din punct de vedere al rezistenței la boli şi dăunători etc.;
- încurajarea practicării unor tehnologii de producție care protejează resursele implicate şi chiar permit adoptarea unor noi utilizări ale terenului (pentru recreere, pentru producerea de produse non-alimentare etc.);
- susținerea eforturilor individuale ale producătorilor în egală măsură cu sprijinirea extinderii cooperării între aceştia;
- instituirea unor program care includ măsuri pentru regiunile defavorizate sau pentru grupurile de agricultori cu probleme; menționăm că aceste programe de dezvoltare vor putea avea o eficiență sporită numai dacă ele vor fi bine definite - din punctul de vedere al resurselor implicate, al actorilor, al cadrului legislativ şi instituțional necesar, al responsabilităților etc. - şi se va putea asigura atât monitorizarea realizării lor, cât şi efectuarea unor corecții minime pe parcursul desfăşurării;
- încurajarea practicării de către producătorii agricoli a unor activități auxiliare şi suplimentare; menționăm că numai în acest mod se va putea asigura o mai eficientă utilizare a timpului de lucru, o creştere a veniturilor şi a productivității muncii.

3.7. Managementul ofertei resurselor, mai ales,a materiilor prime agricole de natură alimentară

Aplicarea unei politici de dezvoltare a agriculturii va trebui să includă şi un nou management al ofertei, reuşindu-se astfel şi formularea unor măsuri de prevenire şi chiar oprire a apariției supraproducției. Pentru aceasta vor trebui elaborate şi adoptate politici regionale şi naționale de dezvoltare a agriculturii pe termen mediu şi lung. Acestea vor trebui să fie direct corelate cu evoluția puterii de cumpărare a populației, cu aceea a modelelor de consum, a piețelor, a standardelor alimentare şi de mediu adoptate etc.

Instrumentele de management ale ofertei agricole care vor fi promovate în mod progresiv vor trebui să fie în corelație cu apariția şi funcționarea unor piețe diferențiate, generate la rândul lor, de manifestarea din partea consumatorilor a unei cereri diversificate. Totodată, această soluție va reprezenta şi o nouă formă de implicare directă a responsabilităților producătorilor agricoli,

dar şi de creare a premiselor de garantare a preţurilor produselor lor numai pentru cantităţile posibil de comercializat.

3.8. Măsuri de ordin financiar

Măsurile de ordin financiar şi fiscal au rolul de a susţine aplicarea politicilor de dezvoltare agricolă, de utilizare a resurselor naturale şi de modernizare tehnologică.

Schimbările din mediul rural datorate tranziţiei la economia de piaţă încă nu s-au manifestat pregnant în materie de fiscalitate, foarte multe atribuţii continuând să se menţină la nivel central paralel cu manifestarea unei lipse acute de surse proprii de finanţare la nivel local.

Totodată, menţionăm că deşi la nivel global sunt stabilite reguli şi criterii de alocare şi distribuire a resurselor financiare şi de acordare a unor stimulente fiscale pentru susţinerea agriculturii, totuşi la nivel local, acestea funcţionează distorsionat dat fiind diversitatea condiţiilor de obţinere a producţiei, numărul mare de persoane ce trebuiesc deservite, lipsa infrastructurii financiare adecvate, nivelul relativ scăzut al abilităţilor manageriale manifestat la majoritatea solicitanţilor etc.

Lipsa unei politici agricole coerente a făcut ca în ultimii cinci ani ramura să fie pe de o parte, un important consumator de resurse financiare şi pe de altă parte, unul din cei mai slabi susţinători ai bugetului şi ai pieţei interne şi externe de produse agricole. Principalele motive ale acestei situaţii sunt cel puţin următoarele:

- destructurarea ramurii prin aplicarea Legii 18/1991;
- deteriorarea condiţiilor generale economice şi sociale ca efect al tranziţiei la economia de piaţă paralel cu politica de protecţie socială a puterii de cumpărare a populaţiei ce a determinat puternice disfuncţionalităţi în procesul de formare a preţurilor produselor agricole care, în prezent, sunt cu cca. 40 % sub media preţurilor produselor industriale;
- inadecvarea sistemului impozitelor şi taxelor locale practicate şi incapacitatea acestuia de adaptare la schimbările de ordin economic, monetar şi structural produse.

Pentru transformarea, în viitor, a sistemului financiar într-unul din "motoarele" susţinerii aplicării politicilor de dezvoltare agricolă, de valorificare a resurselor naturale, de modernizare tehnologică şi de protecţie a mediului va fi nevoie de conturarea şi implementarea unui bun sistem de finanţe locale în care problemele ramurii să nu fie neglijate, iar mecanismele de stimulare a producătorilor agricoli să devină elemente motrice ale dezvoltării şi ale reîntineririi forţei de muncă.

3.9. Revigorarea şi diversificarea actualelor structuri de producție din agricultură

Revigorarea producției de materii prime agricole non-alimentare destinate obținerii de fibre, piei şi chiar fabricării biogazului este de natură a diminua atât importul de materii prime pentru unele industrii, cât şi gradul de dependență energetică fosilă a ramurii şi în ultimă instanță, chiar a ruralului, dar în acelaşi timp, prin folosirea unor tehnologii adecvate şi moderne se creează premise de schimbare a nivelului general de cunoştințe al agricultorilor şi deci de modificare a calificării lor.

Totodată, prin adoptarea unor noi structuri de producție se creează premise pentru dezvoltarea, în perspectivă, a unor politici de nişă menite să contribuie la diversificarea şi chiar la creşterea surselor de venituri ale agricultorilor.

3.10. Cooperarea între actorii sociali pentru evitarea efectelor nocive ale tehnologiilor agricole practicate asupra mediului

Cooperarea la nivel regional, național şi internațional în asigurarea şi menținerea unor standarde minime pentru protecția mediului înconjurător este una din acțiunile care se impun, tocmai pentru a evita pe viitor, consecințele utilizării unor metode de producție care pot aduce pagube ambientului (eroziunea solului, poluarea cu dejecții animale sau cu alte produse de natură biologică etc.), contribuind astfel la modificarea volumului şi calității resurselor naturale implicate în obținerea producției agricole.

Printre măsurile de susținere a implementării unor politici agricole raționale, moderne şi prietenoase cu mediul înconjurător trebuiesc menționate cele privind structura de producție la nivelul unităților de bază (gospodării țărăneşti, asociații ale producătorilor, societăți comerciale etc.); acestea vor trebui astfel concepute încât să poată asigura menținerea unui nivel de trai decent al agricultorilor şi familiilor lor, resurse necesare pentru dezvoltarea unităților de producție de bază, aprovizionarea pieței interne şi externe cu "produse curate" din punct de vedere ecologic.

3.11. Elaborarea şi implementarea unui cadru legislativ care să favorizeze inițiativa antreprenorială la nivelul producătorilor agricoli

Implementarea unui cadru legislativ care să susțină "afacerile agricole private", aşa cum, spre exemplu, există unul şi pentru întreprinderile mici şi mijlocii va trebui să asigure producătorilor agricoli privați premisele pentru

libera exercitare a activităților specifice, protecția proprietății (inclusiv a proprietății private de grup, care în prezent în România nu este prevăzută în Constituție); reglementări fiscale favorabile sporirii capitalului (mobil şi imobil); stimulente speciale în cazul exercitării unor acțiuni de conservare a peisajului sau de păstrare a unor tradiții socio-culturale locale etc.

Totodată, considerăm că în această categorie de elemente menite să contribuie la formularea unor decizii de dezvoltare rurală pe termen mediu şi lung nu ar fi lipsite de interes nici acțiunile de revigorare a camerelor agricole precum şi acelea de înființare a unor structuri instituționale de tipul fundațiilor locale adaptate activităților specifice populației rurale.

4. DECIZIILE DE DEZVOLTARE A RAMURII. FACTORI DE INFLUENȚĂ ŞI METODEDE ANALIZĂ

Proiectarea şi aplicarea unor politici de revitalizare a agriculturii, de modernizare tehnologică şi de o mai bună utilizare a resurselor naturale este în directă corelație cu diversitatea şi complexitatea fenomenelor şi proceselor implicate, fapt ce conduce la serioase modificări ale interrelațiilor existente.

În aceste condiții, identificarea şi evaluarea impactului principalilor factori ce influențează politicile menționate, respectiv deciziile de dezvoltare a ramurii, prezintă o importanță deosebită pentru activitățile de management social generate de acestea.

4.1. Principalii factori care induc perturbații în procesul decizional de dezvoltare a agriculturii în perioada de tranziție la economia de piață

La nivelul agriculturii, ca ramură a economiei naționale, se pot distinge cel puțin opt mari grupe de factori (Bara, S., 1991, p.128) ce induc, în diferite grade, transformări în deciziile de dezvoltare.

• Pe primul loc se află factorii de natură demo-economică cum ar fi: mărimea populației; rata de creştere; vârsta; sexul; populația ocupată în cadrul ramurii; mărimea medie a exploatațiilor. Aceste elemente influențează atât mărimea şi structura bunurilor agroalimentare obținute şi respectiv a celor achiziționate, cât şi nivelul activității economice din cadrul agriculturii.

• O a doua grupă de factori este reprezentată de nivelul outputurilor proiectate şi respectiv realizate şi exprimate prin mărimea ofertei pe locuitor, rata de participare a forței de muncă şi productivitatea muncii.

• O a treia grupă de factori defineşte modelul economic de consum istoriceşte constituit, în special, preferința populației pentru diferite bunuri agroalimentare, dar şi modalitățile şi capacitatea de procurare a acestora.

• Distribuirea zonală a populației şi a activităților agricole constituie cea de a patra grupă de factori care exercită influențe asupra procesului decizional de revitalizare a agriculturii, de modernizare tehnologică şi de o mai bună utilizare a resurselor naturale implicate.

La aceste elemente se adaugă şi faptul că în condițiile tranziției spre economia de piață este de presupus că se vor dezvolta, la nivel zonal, cel puțin două tipuri distincte de activități agricole: activități tradiționale, care în unele areale vor începe să fie în declin, ceea ce va necesita politici specifice de revigorare; activități agricole aflate în ascensiune în diferite areale, cum ar fi spre exemplu, cele care urmăresc îmbinarea între activitatea de bază şi cea de

prelucrare industrială specială sau chiar unele noi pentru care există nişe ce permit o valorificare eficientă.

Acest tip de agricultură dualistă este un fenomen nou care va aduce influenţe serioase asupra procesului decizional, în sensul că, în prezent, sistemele de decizie şi analiză economică încă folosesc indicatori vechi ce aparţin activităţilor tradiţionale, nereflectând în suficientă măsură noul. De aici, rezultă, pe de o parte, nevoia descentralizării procesului decizional şi pe de altă parte, aceea a adoptării unor noi concepte de decizie şi analiză economică, de structuri de date şi informaţii şi deci de indicatori. Pe de altă parte, o activitate economică foarte dispersată - aşa cum se anunţă să fie, în următorii ani, aceea din agricultură - va necesita resurse substanţiale pentru infrastructură, transport, păstrare etc. şi chiar pentru investire în noi domenii de interes. De asemenea, în cadrul ramurii, pe măsura instalării mecanismelor şi instituţiilor specifice economiei de piaţă şi a accentuării caracterului dualist al activităţilor cu profil agricol îşi va face apariţia şi capitalul social provenit de astă dată din afara acesteia, proces ce va conduce la diversificarea socio-profesională a ruralului şi chiar la "importul" unor noi fenomene specifice.

• O altă grupă de factori de influenţă asupra deciziilor de dezvoltare a agriculturii este reprezentată de metodele tehnologice folosite, fapt ce se reflectă prin indicele de conversie şi rezultate obţinute care, la rândul lor, vor afecta eficienţa outputurilor. Schimbările în tehnologiile de conversie (dacă nu se vor produce cât mai rapid, atât în cadrul agriculturii cât şi în amonte şi în aval) vor influenţa foarte serios atât dimensiunile globale ale populaţiei ocupate, respectiv rata şomajului, cât şi pe acelea ale creşterii economice a ramurii. Actuala conversie defectuoasă a inputurilor, pe aproape toate nivelurile economiei, deci şi în agricultură, va continua să inducă şi alte influenţe negative asupra rezultatelor activităţilor desfăşurate. Exemple concludente sunt furnizate de procesele de poluare, care nu numai că există, dar care se vor accentua în continuare, acestea trebuind să fie absorbite prin sistemele tehnologice practicate de obţinere a producţiei agricole; tot în acest context se înscriu preocupările de asanare a unor fenomene de poluare pe cale naturală.

• Dimensiunea ofertei şi respectiv a cererii de produse agroalimentare se constituie într-o altă grupă de factori cu influenţă specială în formularea deciziilor de dezvoltare; schimbarea lor apare ca o consecinţă, pe de o parte, a modificării cererii (în urma abundenţei, penuriei sau a substituirii) şi, pe de altă parte, a apariţiei unor noi calităţi sau chiar a unor noi produse (ca efect în special al extinderii şi generalizării unor descoperiri tehnologice).

• Un alt set de factori de influenţă asupra procesului decizional se referă la procesele de modificare a relaţiilor internaţionale, în special a modului în care România va putea importa sau exporta resurse şi bunuri de natură agricolă sau pentru agricultură. În acest context, considerăm că prin aderarea României la Uniunea Europeană şi la Organizaţia Mondială a Comerţului se va

putea realiza nu numai cu o serioasă conectare a acesteia la fluxurile internaționale ci şi restructurarea în vederea creşterii competitivității şi a eficienței economice globale.

• Toate aceste grupe de factori sunt influențate la rândul lor de instituțiile, respectiv de parteneriatele şi de politicile existente la un moment dat, cum ar fi modul de organizare şi funcționare a pieților, mecanismele (norme şi reglementări) ce conduc la folosirea pământului; politicile de import sau export; deciziile de alocare a resurselor publice, mecanismele stabilite pentru materializarea acestora, inter şi intra-relațiile stabilite între actorii sociali implicați etc.

Grupele de factori, identificate pentru a urmări transformările ramurii, sunt neomogene şi de cele mai multe ori acestea nu pot include, în totalitate, alternativele de dezvoltare sau deciziile formulate, impunând elaborarea unor studii speciale pentru: factorii insuficient reflectați în politicile adoptate, dar care au însă, influență deosebită asupra deciziilor de dezvoltare posibile de formulat la un moment dat; relațiile funcționale, uneori de tip sinergic, ce se apreciază că pot apare fie, în faza de proiectare fie, în cea de materializare a unor decizii specifice de dezvoltare etc.

4.2. Analiza deciziilor de dezvoltare a ramurii, element important al proiectării tipologiei instituționale şi a mecanismelor de acțiune

Adaptarea modului de gândire şi acțiune la noile realități implică: redefinirea actualului mod de analiză a deciziei; identificarea etapelor de analiză a deciziei; alegerea unor tehnici adecvate de analiză a deciziei în care procesele şi fenomenele specifice economiei de piață să-şi regăsească în mod "natural" locul tradițional; utilizarea unor sisteme de indicatori specifice pentru evaluarea decizi- ilor formulate.

De asemenea, considerăm că în demersul de mai sus nu va trebui neglijat nici ceea ce s-ar putea numi "caracterul marfar al deciziei", trăsătură care s-a impus prin trecerea societății româneşti la economia de piață; atribuirea acestei caracteristici necesită însă la rândul său atât resurse umane, cât şi componente legislative şi instituționale menite să gestioneze şi să garanteze noua marfă - decizia.

În stabilirea unor decizii, alternative realiste şi apropiate de fenomenele economico-sociale generale de dezvoltare a ramurii se poate opta pentru una din următoarele tipuri de abordări: empirică sau normativă; teoretică sau intuitivă; analitică sau sintetică. Alegerea uneia sau alteia din aceste modalități de analiză este influențată de cel puțin următoarele elemente:

- complexitatea fenomenelor şi proceselor economice din agricultură care se manifestă în perioada tranziției spre economia de piață;

- cantitatea şi calitatea informațiilor disponibile, ştiut fiind că, prin modificarea structurilor agrare, cel puțin în prima perioadă a tranziției spre economia de piață a apărut un adevărat vid de informații, element cu influențe hotărâtoare atât asupra metodelor de analiză a deciziei care se vor adopta, cât şi asupra calității politicilor formulate şi respectiv a structurilor instituționale, a mecanismelor de funcționare propuse;

- indicatorii utilizați, din punctul de vedere al conținutului şi semnificației lor;

- tehnicile de analiză a deciziei folosite.

Menționăm că analiza deciziei din punctul de vedere al momentelor procesului decizional, dar şi al situării decidentului - la nivel local, de subsistem sau la nivel global, de sistem - se poate practica cel puțin pe două trepte, şi anume: analiza decizională ca element structural intrinsec al procesului de proiectare a unor politici, strategii şi programe; analiza decizională ca element al procesului post-decizional, în care efectele obținute se cer evaluate actualizate şi, dacă este necesar, corectate prin noi proiecte.

Menționăm că analiza decizională realizată la nivel local/subsistem sau global/sistem este serios influențată de calitățile elaboratorului acesteia (decident). În ceea ce priveşte analiza post-decizională, aceasta este puternic influențată de punctul de vedere al decidentului general/al sistemului. De cele mai multe ori în practică post-analiza decizională este neglijată, fenomen datorat, pe de o parte, existenței unor structuri instituționale incomplete şi, pe de altă parte, datorită lipsei unor abordări sistematice, continue, coerente şi integrate ale politicilor de revitalizare a ramurilor, de modernizare tehnologică şi de o mai bună utilizare a resurselor naturale.

De aceea, considerăm că amplificarea în această perioadă a analizei efectului post-decizie din politicile de dezvoltare a agriculturii va fi de natură a suplini lipsa de precizie a unora din datele disponibile, calitatea şi chiar cantitatea acestora. Totodată, apreciem că adoptarea acestui comportament ar crea premise pentru elaborarea unor politici agricole, a unor strategii, programe şi proiecte mult mai realiste.

Ca metode de post-analiză a deciziei se pot folosi:

- diferite tehnici de simulare a efectelor cantitative şi calitative induse pe diferite niveluri ierarhice de deciziile formulate şi supuse analizei;

- criterii vagi, ce permit diminuarea influenței unor fenomene sau procese necunoscute apărute ca urmare a materializării unei decizii şi care ar produce diferite perturbații sistemului respectiv;

- comparații - fiecare evaluare aferentă unor decizii formulate anterior se poate compara cu un model sau cu un standard ce este considerat că asigură echilibrul (fie în condiții relativ fixe, mai ales în perioada de început a tranziției spre economia de piață, fie în condiții variabile, care se vor înmulți pe măsura instalării mecanismelor economico-sociale specifice economiei de piață etc).

Aplicarea uneia sau alteia din tehnicile de analiză post-decizională menționată mai sus va trebui să se finalizeze prin evidențierea cel puțin a următoarelor tipuri de indicatori: indicatori privind coeficientul de adaptabilitate a deciziilor formulate ca elemente de caracterizare a resurselor şi a instituțiilor implicate; indicatori pentru timpul de materializare a deciziilor propuse.

Utilizarea cel puțin a acestor indicatori de evaluare post-decizională se recomandă, deoarece, prin modul lor de exprimare se iau în considerare atât efectele de la nivelul post-decizional cât şi resursele, instituțiile şi inter-relațiile funcționale etc. Totodată, analiza post-decizională permisă actorilor sociali, reprezentanți ai diverselor grupuri de interese, permite evaluări privind rata de modificare a deciziei, ceea ce în ultimă instanță reflectă eficiența politicii formulate, respectiv a strategiilor şi programelor ce urmează a fi aplicate.

Lipsa de informații şi experiență în elaborarea deciziilor în țările în tranziție şi, mai ales, în faza de post-analiză a acestora a determinat organismele internaționale să-şi dezvolte baze de date specializate, astfel încât, cu tehnici proprii, să se poată simula impactul schimbării.

În cazul agriculturii, analizele post-decizionale pun în evidență următoarele: impactul agricol - suprafețe alocate pentru diferite utilizări, efectivele de animale, numărul de producători agricoli, înzestrarea cu teren, respectiv cu animale şi maşini a producătorilor agricoli; impactul economic care, la rândul său, se reflectă prin evaluările ex-ante ale nivelului prețurilor la principalele produse şi servicii, proiecția evoluției monedelor internaționale de referință în raport cu moneda națională (pentru diferite scenarii de dezvoltare, durate de funcționare a obiectivelor propuse, precum şi parametrii proiectați a se atinge în diferite stadii); mişcarea stocurilor de produse; modificarea cererii din principalele produse alimentare; evaluarea profiturilor sau a pierderilor etc.

În concluzie, se poate afirma că prin dezvoltarea analizei post-decizionale nu numai că procesul de decizie se completează în mod natural, ci şi prin reevaluările post-decizionale ale unor obiective/alternative propuse la nivel de subsistem se realizează încadrarea acestora într-un context mai larg (decât cel inițial în care au fost formulate), iar soluțiile formulate capătă mai mult realism. Totodată, evaluările făcute funcționează ca nişte comenzi de tip "feed-back" prin care decidentul urmăreşte atingerea stabilității structurale "standard"/dorite la nivel de sistem.

În cazul în care deciziile formulate suportă operații succesive de analiză, reformulare şi corectare primesc, în final, un mai mare grad de generalitate.Ca urmare, la rândul lor, acestea au şi rolul de a asigura procesul de învățare şi devin adevărate "grile" în proiectarea unor noi politici, mecanisme şi instituții.

5. SISTEMUL INSTITUȚIONALDE MATERIALIZARE A DECIZIILORDE DEZVOLTARE

5.1. Sistemul instituțional şi principalele sale trăsături

Prăbuşirea orânduirii socialiste şi comuniste a generat o puternică criză economică şi socială în toate statele central şi est-europene .

Opiniile privind cauzele crizelor sunt, într-o oarecare măsură, contradictorii având în vedere rezultatele economice din perioada construcției socialiste. Criza instituțională a fost însă generală, deoarece sistemul în ansamblu a fost supus unor puternice fracturi provocate de tranziția la un nou sistem şi anume acela al economiei de piață.

Tactica şi strategia realizării schimbării au pus problema alegerii între două alternative, terapia şoc sau graduală, cu avantajele şi dezavantajele inerente.

România, care a ales cea de a doua alternativă de schimbare şi anume terapia graduală, a înregistrat o experiență deosebită.Astfel, pe plan instituțional, graduarea reformei s-a materializat în:

- accentuarea contradicției dintre noile mecanisme şi instituții politice de tip democratic şi vechile structuri birocratice protejate de proprietatea de stat, care inerent au generat în continuare mentalități şi comportamente specifice de rezistență în calea aplicării deciziilor de realizare a reformelor şi, în primul rând, a celor care vizau privatizarea şi descentralizarea;
- prelungirea perioadei de structurare a unui sistem instituțional specific economiei de piață a permis funcționarea arbitrarului în formularea deciziilor la diferite niveluri încurajând abuzurile, specula şi corupția;
- accentuarea confuziei în relațiile politice, juridice şi economice dintre organizații pe linie orizontală şi verticală, menținând starea de difuzie şi scădere a responsabilităților, ceea ce în final a încurajat renunțarea la obligațiile contractuale, precum şi perpetuarea comportamentului paternalist al firmelor şi al populației față de stat.

Temporizarea reformei pe plan instituțional a menținut şi a alimentat o stare de nesiguranță şi de lipsă de responsabilitate cu însemnate pierderi de resurse la nivelul agenților economici, al organizațiilor puterii de stat şi al societății civile, în general; de asemenea, au apărut relații funcționale ineficiente între stat ca exponent al puterii publice şi reprezentanții diferitelor alte grupuri private de interese. În termeni economici, acestea s-au tradus prin sporirea cheltuielilor de tranzacționare sau prin aceea a costurilor sociale

suplimentare, uneori foarte ridicate, pe care nu numai membrii societăţii trebuie să le suporte, ci şi societatea în ansamblul ei.

Totodată temporizarea reformei a condus şi la apariţia unor erori ce au constat în:

- interpretarea proceselor economico-sociale doar în mod global fără luarea în considerare a comportamentului indivizilor;
- manifestarea unor preocupări deosebite faţă de procesele economice pure neglijându-se sau, în cel mai bun caz, menţinundu-se pe un plan secundar preocupările de creare şi de punere în funcţiune a noului sistem instituţional;
- soluţionarea noilor probleme, fie cu ajutorul vechilor instituţii şi pârghii economice ale sistemului totalitar, fie cu instituţii improvizate care de cele mai multe ori au fost create pe mecanisme specifice tranziţiei.

Diferiţi analişti ai proceselor tranziţiei la economia de piaţă, în mod unanim, au fost de acord că schimbarea diferitelor subsisteme politice, economice şi sociale necesită timpi diferiţi. Astfel, unele subsisteme pot fi schimbate într-un timp relativ scurt, cum ar fi: regimul politic; sistemul legislativ; liberalizarea preţurilor şi a comerţului; elaborarea regulilor pentru tratamentul investiţiilor străine; convertibilitatea conturilor curente; privatizarea agriculturii şi a micii industrii etc.

Totodată, nu se poate susţine însă că, în perioade relativ scurte ar fi posibile : crearea unei structuri instituţionale; crearea reţelelor de asigurări sociale; realizarea marii privatizări; restructurarea marilor unităţi economice în vederea adaptării la noile condiţii de piaţă şi a rentabilizării lor etc.

Rezultă deci, că procesele referitoare la conducerea, restructurarea şi privatizarea marii proprietăţi de stat, precum şi acelea de restructurare instituţională nu numai că necesită o mai lungă durată de timp, dar nici nu pot funcţiona decât în condiţiile în care sunt deja create, atât principalele mecanisme economico-financiare, cât şi un minim legislativ pentru noul tip de societate.

În literatură, noţiunea de instituţii cunoaşte diferite accepţiuni în funcţie de tipul de drept şi de relaţii existente în societate la un moment dat.

În cele ce urmează vor fi prezentate succint câteva din accepţiunile cele mai generale ale noţiunii de instituţie:

- un ansamblu de reguli stabilite în vederea atingerii unui obiectiv comun (Petit Larousse, 1970, p.548);
- un organ sau o organizaţie care desfăşoară cu precădere activităţi cu caracter administrativ sau social-cultural (ex. organele puterii şi administraţiei de stat, organele judecătoreşti şi ale procuraturii, şcolile, organizaţiile sanitare);
- o organizaţie care desfăşoară o activitate de interes internaţional (ex. ONU);

- o instituție juridică ce reprezintă ansamblul normelor de drept care reglementează o anumită categorie de relații sociale (Chioreanu, A., 1972, p.474);

- suma legilor fundamentale ale unei țări (Petit Larousse, 1970, p.548);

- parte a suprastructurii şi o formă de organizare a unor raporturi social-politice, juridice etc.;

- organ, unitate cu caracter politic, economic, administrativ etc. care asistă o activitate dintr-un anumit domeniu etc;

- categorie economică - (prețuri, bani, taxe, impozite, reguli de decontare prin conturi etc.), care datorită funcțiilor îndeplinite pot primi atributul de instituție (Iancu, A., 1994, p.19); menționăm că aceste utilizări sunt specifice curentului instituționalist (apărut în SUA în deceniile al doilea şi al treilea ale secolului XX), care consideră că economia politică trebuie să aibă drept obiect "studierea anumitor categorii ale suprastructurii politice şi juridice, precum şi unele fenomene social-economice ca statul, proprietatea, concurența, impozitele, dreptul de moştenire, familia, uniunile monopoliste etc." (DER, 1964, vol.II, p.820);

- aşezământ cu caracter special public, mai ales pentru cultură, învățătură, binefacere, administrarea de bunuri publice etc. (Rezmeriță, Al., 1924, p.368).

Referitor la conținutul noțiunii de instituție şi având în vedere diversitatea conotațiilor din literatura ştiințifică, Iancu A. în lucrarea "Criza tranziției: criză predominant instituțională" (p.14 - 18, 1994) realizează o analiză profundă, dinamică şi plină de învățăminte.Autorul a reuşit să surprindă definiri dintre cele mai generale conform cărora instituțiile reprezintă reguli, adică impuneri efective de reguli sau constrângeri caracteristice şi norme de comportament, care structurează interacțiunea umană repetată (North, D., 1986, p.8) ... în scopul realizării unor costuri tranzacționale minime.

În lucrarea sa, Iancu A. prezintă deosebirile dintre o instituție şi o organizație, aşa cum au fost percepute de North, D., insistându-se pe ideea că prima defineşte regulile jocului sau modelează creația, evoluția şi consecințele regulilor, în timp ce cea de-a doua noțiune reprezintă grupuri de indivizi uniți de scopuri comune pentru a atinge anumite obiective, utilizând în acest scop reguli instituționale. Acestea apar şi evoluează, atât conform regulilor impuse de sistemul instituțional, cât şi de mecanismele economico-financiare, sociale şi politice existente la un moment dat în societate.

Analiza funcționării şi evoluției sistemului instituțional a permis evidențierea trăsăturilor sale fundamentale, după cum urmează:

- sistemul instituțional poate fi considerat ca unul din efectele diviziunii muncii;

- scopul acestuia a fost şi rămâne reducerea incertitudinii în relațiile din cadrul societății prin stabilirea unor structuri care să permită interacțiunea umană (prin convenții, coduri sau norme de conduită) pentru indivizi şi grupuri;

- funcționalitatea instituțională este asigurată prin sisteme legislative, statute şi contracte între indivizi şi grupuri;

- schimbările din sistemul instituțional (conform lui North, D.) presupun modificări ale regulilor formale, ale constrângerilor informale şi ale impunerilor efective; schimbările se produc într-o formă continuă şi relativ lină datorită faptului că sistemul instituțional include şi constrângerile informale (reprezentate de obiceiuri, tradiții, coduri de conduită, norme morale), care sunt persistente în timp (spre deosebire de cele formale care pot fi schimbate relativ rapid);

- costurile cu care se realizează interacțiunile umane (cunoscute în literatura de specialitate sub denumirea de costuri de tranzacție) includ cheltuielile de măsurare a atributelor valorice a ceea ce se schimbă, cheltuielile de protecție a drepturilor de proprietate, pe acelea de impunere a regulilor şi înțelegerilor convenite prin contracte; costurile de măsurare şi de impunere se constituie în surse pentru instituțiile politice, sociale şi economice.

Se poate afirma deci că, numai dacă se combină teoria regulilor comportamentului uman în cadrul schimburilor cu aceea a costurilor de tranzacție se poate obține o prezentare obiectivă a instituțiilor, a rolului lor în funcționarea societății, precum şi în schimbarea sistemului economico-social.

5.2. Parteneriatul, instituție activă pentru materializarea deciziilor

În practica politicilor şi programelor de dezvoltare există diverse modalități de abordare, dintre care aceea a parteneriatului instituțional se dovedeşte viabilă deoarece favorizează intervenția diferitelor eşaloane ale administrației, ministerelor, organismelor publice, întreprinderilor private, asociațiilor profesionale şi benevole şi a altor grupuri de interese existente în societate. Parteneriatele sunt considerate instrumente eficiente ce permit cooperarea între organismele publice şi sectorul privat, asigurându-se conjugarea resurselor provenite din diverse surse pentru atingerea obiectivelor politicilor de dezvoltare, fie a agriculturii, fie a mediului rural. Parteneriatul se constituie deci, într-un mecanism ce permite asocierea intereselor multiple şi regruparea mijloacelor necesare pentru punerea în practică a politicilor şi strategiilor de acțiune, integrate şi globarizate, care sunt adaptate local la diverse caracteristici socio-economice ale structurilor regionale.

Parteneriatele instituționale au cel puțin următoarele scopuri:

- formularea obiectivelor şi mobilizarea resurselor, a experiențelor numeroşilor actori instituționali şi individuali, care intervin în mod necesar într-o abordare teritorială şi integrată a politicii agricole şi respectiv a celei rurale;

- asigurarea supleței necesare pentru a evidenția diversele elemente ce caracterizează regiunile rurale, planurile socio-economice şi politice pentru a se permite eficiență sporită;

- organizarea programelor de dezvoltare rurală şi urmărirea asigurării complementarității acestora pe verticală (între diferite nivele administrative) şi pe orizontală (între diferite administrații situate de la acelaşi nivel);

- furnizarea modalităților de structurare şi de exploatare a avantajelor pe care le oferă relațiile de cooperare practică dintre sectorul public şi cel privat.

5.2.1. Tipuri de parteneriat

Noțiunea de parteneriat instituțional este foarte vastă. Acest tip de colaborare poate lua diferite forme, servind unor finalități diverse, punând în joc relații politice, juridice, structurale şi financiare. Rezultă deci că procesul de cooperare instituțională se întemeiază pe acoduri juridice sau aranjamente informale, relații de colaborare şi adoptare de proiecte în comun de către un anumit număr de instituții.

Parteneriatul implică un acord asupra obiectivelor politicilor şi programelor şi o împărțire a competențelor, resurselor, riscurilor şi avantajelor pe o durată de timp bine determinată.

Parteneriatele instituționale pot fi identificate după diferite criterii cum ar fi:

- stadiul formării şi respectiv al realizării obiectivelor ce constituie baza acțiunii de cooperare;
- actorii implicați în decizie;
- natura acordului de parteneriat;
- dimensiunile obiectivelor incluse în acordul de parteneriat;
- provenienţa resurselor folosite pentru susținerea unor obiective etc.

În evoluția lor parteneriatele instituționale înregistrează două mari etape: de reflexie, de acțiune.

În faza de reflexie a parteneriatului instituțional sunt structurate: obiectivele, rolurile şi misiunile partenerilor, baza susținerii politice sau economice a activităților propuse.

În faza de acțiune structurile parteneriale au drept scop urmărirea modului de realizare a obiectivelor precizate în faza de reflexie. În această etapă se urmăreşte determinarea relațiilor dintre parteneri, se structurează mecanismele de decizie, se definesc procedurile şi criteriile de finanțare şi respectiv de alocare a resurselor, precum şi sarcinile de execuție a unor activități prevăzute pentru punerea în practică a programelor de parteneriat.

Parteneriatul instituțional pentru aplicarea unei politici rurale include:

• parteneriatul din sectorul public, care la rândul său poate fi inter sau intraadministrație publică, vizează acordurile de cooperare între diferitele eşaloane ale administrației (adică între administrația centrală şi administrația

locală sau municipală) acoperind instituții ce pot coopera în mod egal deoarece se află la acelaşi nivel decizional; acest tip de parteneriat poate implica o cooperare între ministere, organisme publice şi alte instituții similare cu o poziție identică;

• parteneriatul ce asociază sectorul public cu cel privat reprezintă o formă de cooperare de tip mutual cu efecte benefice implicând persoane fizice şi juridice din ambele sectoare. Printre partenerii din sectorul privat se numără diferite întreprinderi cu scop lucrativ sau nelucrativ, (cum sunt, fie şcolile sau universitățile, spitalele, organismele de dezvoltare locală, fie unele întreprinderi de servicii locale, fie diverse unități aparținând structurilor cooperatiste); de asemenea, sectorul privat poate fi reprezentat de organisme profesionale, asociații benevole, instituții religioase, familii, persoane particulare etc.

Fiecare din tipurile de parteneriat instituțional practicate se diferențiază şi în funcție de mărime. Astfel, se poate întâlni un acord de parteneriat între guvernul unui stat şi administrațiile locale sau între guvern şi unele sectoare private. Acest tip de parteneriat este menit să furnizeze informații pentru formarea agricultorilor, a conducătorilor locali, a grupurilor de la nivelul unor comunități, a gospodăriilor şi a tuturor celor care îndeplinesc un rol economic sau social legat de mediu etc.

Alte tipuri de parteneriat se pot identifica în funcție de natura acordului de parteneriat, astfel, unele pot fi materializate prin inițiative legislative cu caracter general sau local, în timp ce altele pot face doar obiectul unor acorduri între părțile implicate în luarea deciziilor. Tot în această categorie se poate înscrie şi parteneriatul de tip transfrontalier, care este generat de funcționarea instituțiilor Uniunii Europene, precum şi a altor instituții internaționale similare, care sunt interesate în susținerea proceselor de restructurare şi dezvoltare rurală.

5.2.2. Avantajele parteneriatelor instituționale

Interesul crescut acordat în ultimii ani mecanismelor de parteneriat pentru formularea şi punerea în practică a politicilor şi programelor din agricultură şi din regiunile rurale se explică prin numeroase motive de ordin practic, administrativ, juridic şi politic generate de : expansiunea politicii agricole şi respectiv a celei rurale; caracteristicile socio-economice proprii regiunilor rurale; mediul instituțional complex şi în continuă evoluție, în interiorul căruia politicile şi programele de dezvoltare rurală sunt formate şi puse în practică.

a. Concepția actuală de dezvoltare rurală reflectă o abordare spațială, agricultura fiind considerată ca unul din elementele cheie ale viitoarei dezvoltări. Apariția acestei abordări spațiale are cel puțin două consecințe importante pentru elaborarea politicii rurale:

- politica rurală nu se mai limitează la acțiuni în favoarea creşterii economice, ci se extinde la o serie de preocupări legate de dezvoltarea şi dinamismul socio-economic al populației şi al regiunilor rurale;

- politica rurală are incidențe asupra a numeroşi actori din sectorul public şi privat, care în viitor vor trebui să coopereze.

b. Caracteristicile zonelor rurale implică pentru decidenți atitudini diferite generate de volumul şi calitatea resurselor disponibile pentru dezvoltarea socio-economică propusă.

Diversitatea situațiilor socio-economice şi a potențialelor de dezvoltare, numărul scăzut şi dispersia populației în teritoriu, izolarea geografică şi politică, precum şi structurile insuficiente de conducere şi de luare a deciziei, ridică probleme particulare în materie de gestiune publică rurală.

În prezent, se încearcă adoptarea unor diverse modalități de parteneriat pentru a se putea dispune de structuri instituționale uşor adaptabile şi flexibile şi care să asigure o mai bună punere în practică a programelor şi politicilor rurale.

c. Cadrul instituțional existent a fost generat de tendința mai multor țări de a adopta pentru rezolvarea problemelor agriculturii unele abordări globale şi teritoriale care permit definirea unor politici rurale ce reunesc mai mulți actori din sectoarele public şi privat.

În majoritatea țărilor membre OCDE, competențele referitoare la politicile de dezvoltare rurală sunt repartizate eşaloanelor centrale, regionale şi locale ale administrației publice. Astfel, la nivelul autorităților centrale, parteneriatul urmăreşte conjugarea acțiunii mai multor structuri instituționale publice (ministere) cu competențe proprii (de exemplu, din domeniul agriculturii, mediului, industriei şi comerțului, forței de muncă, educației, sănătății etc.). Structura şi natura relațiilor dintre administrații sunt elemente cheie ale cadrului instituțional complex conducând la formularea şi la punerea în practică a unor programe şi politici rurale.

Descentralizarea procesului de gestionare a programelor prin transfer de competențe a modificat natura şi forma relațiilor între administrații, în domeniul politicilor în general şi al politicilor rurale în particular.

Asocierea actorilor din domeniul privat pentru punerea în practică a politicilor şi programelor de dezvoltare conduce la creşterea eficacității în raport cu costurile activităților administrării. Totodată, numărul mare şi diversitatea actorilor interesați de problemele dezvoltării rurale se bazează pe cooperare în soluționarea problemelor.

5.2.3. Organizarea şi funcționarea parteneriatului rural

Majoritatea țărilor dezvoltate au acumulat o vastă experiență în domeniul utilizării diferitelor tipuri de parteneriat instituțional. Un rol important în reuşita parteneriatului îl dețin următoarele condiții: fixarea clară a obiectivelor;

capacitatea generării de avantaje pentru partenerii implicați; responsabilizarea participării actorilor implicați.

Reuşita parteneriatului depinde de un număr mare de factori. Aceştia sunt indisociabili şi reprezintă elemente structurale ce joacă un rol deosebit în cadrul proceselor de materializare a unor politici. Acestor elemente li se mai adaugă fezabilitatea politică; organizarea; capacitatea de gestiune; comunicarea şi coordonarea.

a) Fezabilitatea politică este un punct decisiv atât în organizarea cât şi în funcționarea parteneriatului instituțional. Analiza fezabilității politice, întreprinse înainte de a fixa detaliile de organizare şi funcționare a unui acord de parteneriat, va contribui la înlăturarea ecartului dintre ceea ce se doreşte şi ce este posibil, evitându-se totodată investirea unor fonduri în acțiuni ineficiente, nerealiste. De asemenea, fezabilitatea politică trebuie analizată într-o perspectivă istorică externă sau internă.

b) Organizarea este un alt element important ce condiționează eficiența parteneriatului instituțional. Aceasta presupune proiectarea unor structuri în care să se poată derula activitățile necesare pentru ca scopul şi obiectivele instituției create să poată fi atinse. De importanță deosebită sunt şi alți factori ce intervin în organizare, cum ar fi:

- clara definire a cadrului constituțional şi juridic în care se vor înscrie mecanismele parteneriatului propus;
- necesitatea atât a unei foarte bune precizări a scopurilor şi obiectivelor parteneriatului cât şi realizarea acceptării acestora de către actorii implicați;
- stabilirea cu claritate a rolurilor şi a responsabilităților ce revin fiecărui partener;
- definirea procedurilor pentru repartizarea costurilor şi riscurilor ce revin acțiunilor parteneriale.

Menționăm că acceptarea parcurgerii diferitelor etape organizatorice este de natură ca în final riscurile, conflictele şi suprapunerile de eforturi să fie mai reduse.

c) Capacitatea de organizare şi gestiune este capitală pentru reuşita parteneriatului de dezvoltare rurală. Principala limită a eficienței acestor structuri instituționale este însăşi abilitatea managerială a aleşilor locali sau în cazul parteneriatelor administrațiilor centrale şi regionale poate fi lipsa de inițiativă a decidenților aparținând acestor niveluri, ceea ce poate fi o frână în eficiența funcționării parteneriatului.

d) Pentru ca acțiunea partenerială să fie eficientă este necesară comunicarea prealabilă a scopului acțiunii, a orientărilor politicilor rurale, precum şi a procedurilor de realizare a programelor. Sistemele şi metodele de comunicare adoptate permit transmiterea informației cu coerență devenind astfel un element important în organizarea şi funcționarea parteneriatului rural. Această informație poată fi transmisă singură sau într-un sistem de

comunicare adaptat care să permită o comunicare pertinentă între toți actorii implicați (partenerii).

Pentru o bună comunicare, informația trebuie să fie transmisă clar. Executanții trebuie să înțeleagă care obiective vizează politicile şi programele de dezvoltare rurală şi care metode sunt convenabile. Scopul şi orientările trebuie să fie, de asemenea, bine precizate.

Alt element al comunicării este coerența. Lipsa coerenței în comunicarea scopurilor vizate de acțiunea puterii publice, precum şi în metodele de realizare a scopurilor propuse pot fi surse de conflicte şi confuzii pentru executanți, care în final conduc la destrămarea structurilor parteneriale constituite.

e) Coordonarea este un factor cheie al reuşitei aplicării orientărilor şi programelor de aplicare a deciziei prin puterile publice.

Experiența țărilor dezvoltate membre OCDE arată că succesul parteneriatelor instituționale de punere în practică a politicilor de dezvoltare rurală este bazată pe coordonare. Aceasta implică existența relațiilor deliberate, comune şi adesea oficiale, între indivizi, grupuri şi organizații în vederea atingerii obiectivelor acceptate de toți.

Coordonarea implică: precizarea naturii relațiilor de lucru; stabilirea structurii puterilor; autonomia fiecărui participant; utilizarea unor mecanisme şi metode decizionale colective.

6. TIPURI DE DECIZII FORMULATE ÎN CADRUL PARTENERIATULUI PENTRU DEZVOLTAREA AGRICULTURII ŞI A SPAȚIULUI RURAL

Societatea contemporană se confruntă, pe planul teoriei deciziilor, cu problema adoptării unei decizii atunci când mai multe obiective sunt urmărite în acelaşi timp. Această situație a fost impusă de necesitatea de a rezolva probleme concrete ale vieții economice, sociale etc. Astfel, asistăm la o reală transformare a managementului, care îşi concretizează eforturile spre elaborarea unei cât mai cuprinzătoare teorii a deciziilor, în prezența unor criterii multiple.

Odată luate deciziile ele trebuie transpuse în practică. Modalitatea actuală de aplicare a acestor decizii o constituie parteneriatul economic şi social. Acesta este format dintr-o rețea de relații formale şi informale, orizontale şi verticale între guvern, partide şi grupuri de interese. Se remarcă că apariția acestui sistem partenerial este favorizată de gradul înalt de concentrare şi centralizare a grupurilor de interese, dar şi de nevoia unei cât mai eficiente gestionări a resurselor disponibile la un moment dat.

Parteneriatul economic şi social pentru dezvoltare rurală are o orientare largă în cadrul economiei, tinzând să echilibreze interesele personale şi îmbunătățirea situației materiale a tuturor membrilor săi, contribuind la asigurarea continuității politicilor economico-sociale şi la împiedicarea conflictelor de orice fel.

În cele ce urmează sunt prezentate diferite experiențe care au fost selectate din literatura de specialitate internațională, în vederea exemplificării modalităților de implementare a deciziilor de dezvoltare economico-socială a ruralului şi respectiv a agriculturii.

6.1. Decizii privind restructurarea agriculturii

Din experiențele internaționale semnificative au fost rezultatele parteneriatului realizat în anii '80 în Turcia.

Dezvoltarea rurală pe plan local, din Turcia s-a bazat pe restructurarea agriculturii în arealele cu probleme de dezvoltare, dat fiind faptul că zona vizată (sud-estul Turciei) era săracă (slab aprovizionată cu produse de primă necesitate) şi slab populată (5780 loc./15000 ha).

Pentru materializarea programelor s-a realizat un parteneriat între instituții publice (C. Huillet; P. Van Dijk, 1990, pg.139) direct interesate. Partenerii publici care şi-au unit eforturile pentru ridicarea nivelului economico-social al zonei au fost:

- Subsecretariatul fondului funciar şi cel al Reformei agrare din Ministerul Agriculturii, Pădurilor şi Afacerilor Rurale, care a furnizat susținerea financiară, distribuirea terenurilor până la finalizarea proiectului şi acordarea de facilități pentru unirea în cooperative a agenților implicați;

- Direcția generală a lucrărilor hidraulice naționale, care a realizat sondajele de prospectare, instalarea de pompe verticale şi orizontale şi amenajarea de tablouri electrice;

- Direcția generală a fondului funciar şi a apelor din Ministerul Agriculturii, Pădurilor şi Afacerilor Rurale, care a stabilit planurile rețelei de aducțiune a apei în circuit închis, a asigurat echipamentul necesar irigării prin aspersiune şi a trasat rețeaua de drumuri necesară realizării proiectului;

- Oficiul turc al electricității din Ministerul Energiei şi Resurselor Naturale care a instalat transformatoarele şi racordurile la centrala construită pentru preluarea curentului electric din rețeaua națională.

Responsabilitățile acestor organisme au fost clar indicate în protocolul din proiect care a cuprins următoarele obiective: creşterea productivității în agricultură; mai buna aprovizionare cu legume proaspete de pe plan local; electrificarea zonei proiectate; sondaje de prospectare; furnizare de echipament pentru irigație; instalarea unei rețele de aducțiune a apei în circuit închis; distribuirea terenurilor şi construirea unei rețele rutiere corespunzătoare; crearea de cooperative agricole.

Cooperarea şi coordonarea între organismele participante a fost o activitate bine organizată şi astfel nu a mai fost necesară crearea unei noi instituții. Organismele implicate în executarea proiectului au avut obligația să insereze lucrările în programele lor anuale de investiții şi să acționeze sub conducerea direcției regionale sau provinciale.

Rezultatele punerii în practică a proiectului menționat au fost evaluate la fiecare şase luni de către directorii organismelor responsabile sau de către reprezentanții lor împreună cu guvernatorii locali. Cu ocazia acestor reuniuni, lucrările încheiate erau examinate şi noi obiective erau stabilite. Pe de altă parte, problemele de coordonare şi cooperare inter-instituții care se puneau sau care erau prevăzute în proiect erau examinate şi rezolvate în momentul constatării.

Tot în calitate de parteneri, au participat la proiect şi alte ministere, cum au fost cel al Sănătății, Energiei şi Resurselor Naturale şi al Învățământului, care s-au ocupat de serviciile rurale (sanitare, formare etc.). Un alt efect al realizării acestui proiect a fost că după 1985 ministerele Afacerilor Rurale şi al Cooperației şi cel al Agriculturii şi Pădurilor au fuzionat pentru a forma Ministerul Agriculturii, Pădurilor şi Afacerilor Rurale, acestuia revenindu-i sarcina supravegherii dezvoltării economico-sociale a satelor, agriculturii şi silviculturii.

6.2. Patru tipuri de decizii privind promovarea serviciilor specifice şi a activităţilor industriale de valorificare a resurselor locale în vederea reducerii disparităţilor regionale

6.2.1. Spania

Spania (C.Huillet, P.Van Dijk, 1990, pg.127) a optat pentru punerea în practică a unei strategii naţionale de dezvoltare rurală recurgând la un parteneriat instituţional de tipul public - privat cunoscut sub numele "Mancomunidad de Guadalquivir Inferior (MGI)"; acesta a avut ca obiectiv global punerea în practică a unei strategii destinate creării de locuri de muncă şi transformării economiei agrare din zonă într-o structură predominant industrială şi terţiară. Obiectivele concrete sunt următoarele: - promovarea de activităţi ce pot să creeze locuri de muncă şi ameliorarea condiţiilor de viaţă din regiune;

- transformarea sistemelor economice locale prin orientarea lor spre activităţi ce au un avantaj comparativ faţă de piaţa naţională şi cea internaţională;
- definitivarea unei infrastructuri de transport şi comunicaţii inclusiv a serviciilor necesare dezvoltării economiei locale;
- gestionarea diverselor categorii de ajutoare economice şi financiare primite de la diverşi donatori;
- coordonarea iniţiativelor private şi publice în favoarea dezvoltării şi cooperării cu agenţi care se preocupă de proiecte de dezvoltare locală.

Parteneriatul public - privat a apărut în urma unui acord semnat de către reprezentanţii acestuia; apoi acesta a fost supus aprobării opiniei publice.

Conducerea şi gestiunea parteneriatului s-a asigurat prin trei entităţi distincte: Consiliul de Conducere, Comisia Naţională şi Preşedintele.

- Consiliul de Conducere a fost compus din primăriile municipalităţilor şi din alţi membri numiţi de fiecare municipalitate. Acesta are următoarele atribuţii: să aleagă Preşedintele şi Vice-Preşedintele; să aprobe bugetul şi toate împrumuturile care au o valoare de peste 5 % din bugetul total; să fixeze contribuţiile municipalităţilor; să supervizeze biroul de conducere a instituţiei create Moncomunidad-ului.
- Comisia naţională care este compusă dintr-un Preşedinte, un Vice-Preşedinte şi alţi membri având sarcina să organizeze serviciile, să-şi asume gestiunea economică şi financiară a resurselor şi să analizeze contractele referitoare la activitatea publică şi la serviciile destinate regiunii. Membrii Comisiei naţionale conduc fiecare câte un serviciu al Moncomunidad-ului; astfel există servicii pentru turism, comunicaţii şi infrastructură, cultură, formare şi educare, dezvoltare agricolă, tineret şi sport, bunăstare socială şi mediu înconjurător.
- Preşedintele reprezintă instituţia Moncomunidad-ul şi asigură managementul resurselor alocate.

În ceea ce priveşte modul de funcționare a structurii parteneriale ale MGI-ului menționăm că periodic Consiliul şi Comisia se reunesc (Consiliul odată la trei luni şi Comisia odată pe lună) şi numai cu titlu excepțional atunci când circumstanțele o cer.

Deciziile sunt luate prin scrutin majoritar, exceptând cazul în care statutul sau normele juridice cer un "quorum" diferit. Deciziile au forță executorie pentru actorii implicați.

Resursele financiare ale MGI-ului provin din sectorul privat, subvenții şi ajutoare publice, donații şi contribuții municipale.

6.2.2. Regatul Unit al Marii Britanii şi al Irlandei de Nord

În Regatul Unit deciziile privind dezvoltarea rurală s-au axat pe promovarea unor servicii specifice cu dezvoltarea unor activități industriale de valorificare a resurselor locale (principiul subsidiarității).

Aceste decizii au fost puse în practică prin intermediul unui parteneriat între instituții din sectoarele public şi privat, parteneriat care a luat forma Comisiei pentru Dezvoltare Rurală (C. Huillet; P. Van Dijk; 1990, pg.143).

Comisia pentru Dezvoltare Rurală este principalul organism public însărcinat cu dezvoltarea economică şi socială a regiunilor rurale oferind un bun exemplu de parteneriat între actorii din sectorul public şi privat.

Comisia pentru Dezvoltare Rurală datează din 1909, când au fost numiți primii responsabili cu dezvoltarea care examinau cererile de împrumuturi adresate unui Fond de dezvoltare pentru regiunile rurale, existent în acea perioadă. Acest organism s-a menținut până în 1984, dată la care s-a adoptat o nouă lege care a instituit Comisia pentru Dezvoltare Rurală ca organism finanțat de către stat şi responsabil de strategiile financiare practicate.

În aprilie 1988, Comisia pentru Dezvoltare a fuzionat cu un alt organism, Consiliul pentru micile întreprinderi din regiunile rurale (Co SIRA), pentru a forma actuala Comisie pentru Dezvoltare Rurală. Această fuziune a permis Comisiei să furnizeze servicii mai complexe şi să aibă o structură mai flexibilă, în stare să se adapteze mai repede la diversitatea şi evoluția situațiilor din zonele rurale. Finanțarea Comisiei este obținută de la Ministerul Mediului.

În principal, în actuala structură Comisia pentru Dezvoltare Rurală acordă consultanță administrațiilor centrale asupra problemelor referitoare la mediul rural, punând în practică măsuri care pot favoriza dezvoltarea economică şi socială a Angliei rurale. În scopul utilizării eficiente a resurselor sale, Comisia îşi concentrează activitățile sale în zonele defavorizate sau slab dezvoltate. Aceste zone rurale mai puțin dezvoltate numite "zone de dezvoltare rurală" au fost delimitate în 1984 şi acoperă 35 % din teritoriu.

În afară de rolul său consultativ Comisia îşi direcționează eforturile şi spre alte mari domenii care sunt acelea ale ajutorului tehnic şi financiar acordat micilor întreprinderi din mediul rural (consultanță de specialitate, resurse

financiare şi specialişti). Deoarece în unele zone există posibilitatea ca rentabilitatea investițiilor să fie foarte scăzută şi deci să compromită procesul de atragere a micilor investitori privați s-a inițiat un program de construire a unor ateliere în zonele cu dezvoltare rurală deficitară. Ceea ce este specific acestui tip de parteneriat este că din resursele proprii creează ateliere care pot fi închiriate sau vândute micilor întreprinzători.

Pentru a favoriza dezvoltarea micilor întreprinderi în acord cu vocația locală şi cu volumul şi calitatea resurselor disponibile, Comisia acordă consultanță, ajutoare financiare şi formare profesională. În exercitarea funcțiilor sale, Comisia dispune de o rețea de agenții locale care beneficiază de susținerea comitetelor locale create prin inițiative private, fiind astfel în măsură să ofere consultanță de ordin general şi, atunci când este necesar, asistență specifică privind gestiunea, marketingul şi problemele tehnice.

Organizarea şi funcționarea Comisiei au fost stabilite printr-o lege care defineşte competențele şi responsabilitățile sale. Legea stabileşte că această Comisie poate avea până la 12 membri numiți de către Regină. Personalul Comisiei este plasat sub conducerea unui responsabil numit cu aprobarea Ministerului Mediului.

Comisia şi Ministerul Mediului cooperează la pregătirea planului anual de acțiune al Comisiei şi la evaluarea rezultatelor. Comisia are în atenție un anumit număr de obiective strategice pentru care se urmăreşte un randament înalt al capitalurilor investite prin programele de creare a unor noi întreprinderi de valorificare a resurselor locale.

Ministerul Mediului şi Comisia cooperează, de asemenea, în scopul îmbunătățirii performanțelor, asigurării controlului activităților Comisiei şi a gestiunii resurselor.

Comisia publică, la fiecare şase luni, o serie de indicatori de performanță pentru toate programele în curs de realizare. Ministerul şi Comisia colaborează pentru a ameliora aceşti indicatori, stabilind periodic o corespondență mai bună între rezultatele fiecărui program şi fondurile alocate.

Pentru a-şi realiza obiectivele şi a favoriza aplicarea unei strategii de dezvoltare rurală, Comisia are stabilite relații parteneriale cu sectorul privat şi cu numeroase departamente ministeriale şi alte organisme publice interesate.

6.2.3. Austria

În Austria, politica rurală se bazează pe o serie de parteneriate între autoritățile federale şi regionale la care participă sectoarele public şi privat. Principiile fundamentale ale acestei politici sunt "relansarea internă" şi "dezvoltarea autonomă" (C.Huillet, P.Van Dijk, 1990, pg. 57) şi stau la baza numeroaselor programe aplicate, mai ales în regiunea Waldviertel; problemele dezvoltării rurale sunt definite în "Programul de amenajare regional austriac".

Inegalitatea dezvoltării economice între estul şi vestul Austriei a condus la crearea unui cadru constituțional al politicii de dezvoltare rurală pentru a favoriza omogenitatea la nivel național şi a reduce disparitățile regionale în scopul stopării scăderii demografice şi a ratei şomajului. Noua politică regională bazată pe parteneriat are ca obiective: să promoveze activitatea în cooperație; mobilizarea potențialului zonelor rurale; să se pună accent pe dezvoltarea resurselor umane; să se găsească mijloace pentru atenuarea şomajului.

În cele ce urmează va fi prezentat programul de parteneriat pentru regiunea Waldviertel, deoarece acesta este considerat ca fiind reprezentativ pentru experiența austriacă.

Regiunea Waldviertel este o regiune slab dezvoltată, caracterizată prin predominanța agriculturii, cuprinzând la periferie zone cu potențial economic net inferior mediei naționale şi cu serioase probleme în ceea ce priveşte venitul producătorilor agricoli.

Industria este dominată de întreprinderi mici şi mijlocii conexate la grupuri comerciale situate în afara regiunii.

Planul pentru Waldviertel are la bază un studiu elaborat în 1980 de către Institutul austriac de amenajare regională (IR), în colaborare cu ministerele federale competente, cu reprezentanții industriei şi a Comisiei de dezvoltare regională din Waldviertel. Obiectivele studiului sunt:

- favorizarea implantării întreprinderilor şi sprijinirea celor existente în scopul creării unor venituri suplimentare;
- întărirea serviciilor legate de tehnologie, de marketing şi de gestiune;
- deschiderea unor centre de odihnă în cadrul satelor de vacanță care dezvoltă turismul;
- crearea de noi structuri de producție şi comercializare pentru agricultură;
- dezvoltarea sistemului de comunicări regionale;
- ameliorarea legăturilor feroviare cu marile oraşe din districtele Waldviertel.

După acordul diferitelor ministere federale şi guverne din Landul Austriei de Jos propunerile sunt utilizate la stabilirea unor programe, dintre care mai importante sunt:

- programul pentru crearea veniturilor în industrie, comerț, turism, program ce a fost lansat de guvernul federal şi finanțat de guvernul statului federal şi Landului Austria de Jos, finanțare realizată la paritate (50 : 50);
- programul Cancelariei federale pentru o dezvoltare rurală autonomă; acesta vizează susținerea proiectelor de dezvoltare economică inovatoare şi susceptibile de a avea efecte pozitive în regiuni defavorizate, guvernul federal procurând fonduri şi dispunând alocarea lor;

- diferite măsuri federale şi regionale axate pe crearea veniturilor din finanțe prin investiții industriale, dezvoltarea turismului, transporturi colective, ameliorarea pieței muncii şi modernizarea agriculturii.

Organe competente şi instrumente utilizate pentru politica de dezvoltare regională: Planul pentru Waldviertel a inclus "Convenții de stat" între guvernanții statului federal şi Landul Austriei de Jos. "Convenția de stat" cuprinde toate acordurile de dezvoltare rurală dintre guvernul federal şi guvernul Landului Austriei de Jos.

Un consultant regional al guvernului federal pentru Waldviertel a fost numit în 1980 pentru aplicarea Planului pentru Waldviertel.

Acest consultant a asigurat informații şi avize pentru proiecte din regiune. Misiunea sa a cuprins: aplicarea noilor orientări ale politicii rurale; dezvoltarea economiei regionale, mai ales agriculturii şi turismului; susținerea inițiativelor locale; sensibilizarea populației regionale; conducerea activităților de relații publice pentru promovarea imaginii regiunii Waldviertel.

Pentru a îndeplini această misiune consultantul este în contact permanent cu asociațiile profesionale, responsabilii de districte, primarii şi autoritățile competente ale guvernului Landului Austriei de Jos.

Principalele concluzii rezultate din constituirea programului de parteneriat pentru regiunea Waldviertel, regiune pilot pentru parteneriat, au fost următoarele:

- cooperația este dificilă uneori între guvernul federal şi guvernul Landului, care urmează politici de dezvoltare regională conform competențelor care le-au fost date de Constituția federală;
- s-a ameliorat cooperarea între cele două eşaloane guvernamentale prin proiecte de dezvoltare rurală concrete;
- implementarea unei politici de transformare internă şi de dezvoltare autonomă a regiunilor impune practic retragerea administrației publice din activitățile de "strategie de auto-asistență"; în cazul Waldviertel, autoritățile federale şi autoritățile Landului Austriei de Jos au lăsat instituțiile politice (Cancelaria federală, minister federal competent sau guvernul landului) şi să ia decizii legate de alocarea resurselor şi să confere competențe în materie de consilierat, de aplicarea măsurilor de stimulare şi gestiune a proiectelor esențiale ale organismelor semi-autonome non-guvernamentale sau a instituțiilor para-publice;
- între sectorul public şi privat, cooperarea în materie de politică rurală dă cele mai bune rezultate numai în cadrul unor proiecte concrete.

6.2.4. Finlanda

Mediul rural din Finlanda (C.Huillet, P.Van Dijk, 1990, pg.81) prezintă disparități între regiuni, fapt ce a impus luarea unor decizii privind crearea unor locuri de muncă plătite. Soluționarea acestei probleme se bazează pe un acord

de parteneriat între diferitele niveluri ale administrației, care asociază autoritățile centrale, provinciale şi municipale operând astfel un transfer de competențe în beneficiul provinciilor.

Programul implementat s-a desfăşurat în două etape: identificare şi creare a premiselor inițiale; elaborarea şi implementarea unui program permanent de parteneriat.

Prima etapă de implementare a deciziei a constituit-o lansarea, în perioada 1983-1986, a unui program experimental de ocupare rurală.

Acest program urmărea obținerea unor subvenții publice pentru crearea de mici întreprinderi în mediul rural şi asigurarea mijloacelor de subzistență pentru micile exploatații agricole. Această decizie avea deci ca principal obiectiv influențarea autorităților naționale şi locale să ia în considerare situațiile specifice fiecărei regiuni.

Trebuie menționat că sistemul administrativ centralizat din Finlanda este foarte performant permițând inițierea reformelor sociale la scară mare. S-a constatat însă că problemele rurale s-au agravat în anii '80 deoarece a devenit tot mai dificil pentru autoritățile centrale să găsească soluții problemelor economice şi sociale din fiecare zonă. Dezvoltarea rurală era, în mare măsură, tributară programelor Ministerului Agriculturii şi Silviculturii. Totodată, regiunile aveau nevoie de un ansamblu de măsuri şi programe diversificate pentru a răspunde nevoilor sociale, economice şi de infrastructură. Pentru început s-a adoptat ipoteza conform căreia o strategie de dezvoltare rurală eficientă reclamă o coordonare a politicilor şi măsurilor necesare prin implicarea mai multor ministere: Ministerul Transporturilor şi Comunicațiilor, Ministerul Asigurării Sociale şi Sănătății, Ministerul Învățământului, Ministerul Comerțului şi Industriei.

Comisia de dezvoltare creată pentru a coordona proiecte realiste reunite într-un singur organism de optimizare a dezvoltării rurale a urmărit creşterea mijloacelor de subzistență ale locuitorilor din mediul rural. Competențele în materie n-au fost însă clar repartizate între Ministerul Comerțului şi Industriei, Agriculturii şi Silviculturii, cel al Forței de Muncă şi Fondurile de Dezvoltare Regională. Fiecare dintre aceste structuri finanțau locuri de muncă în mediul rural după propriul sistem. Celelalte probleme importante privind activitatea economică în mediul rural, cum ar fi: necesitatea formării şi ameliorării transporturilor, a asigurării locuințelor şi a asigurărilor sociale ale conducătorilor întreprinderilor, domenii în care autoritățile însărcinate cu subzistența zonelor rurale nu intervin direct, au intrat în sfera de interes a Comisiei de Dezvoltare.

Pentru materializarea obiectivelor sale, Comisia a reclamat lansarea unui program experimental de ocupare rurală. În cadrul acestui program s-au acordat subvenții pentru toate formele de activități economice din mediul rural, însă la scară mică, în scopul stimulării antreprenorilor locali în realizarea unor proiecte de creare a locurilor de muncă.

Una din condițiile programului era ca antreprenorul să finanțeze cel puțin jumătate din investiție, restul fiind suportat de stat.

Sectorul agricol a fost exclus pentru a se menține intact sistemul existent de subvenții şi transferuri de la bugetul public.

Cuantumul subvenției a fost votat de către Parlament, iar guvernul a luat deciziile distribuirii; autoritățile provinciale nu au intervenit în aceste decizii.

Prin decret s-a prevăzut cooperarea între actorii noului tip de parteneriat instituit (oficii provinciale, responsabili cu agricultura, comerțul, industria şi alte organisme naționale).

Fiecare provincie a fost însărcinată cu organizarea locală a acestui tip de parteneriat. Proiectele realizate au fost înaintate de la nivel provincial grupelor de lucru constituite din reprezentanți ai districtelor. Experții aveau menirea să evalueze rentabilitatea, debuşeele comerciale şi perspectivele pe termen lung ale fiecărui proiect.

În perioada funcționării acestui parteneriat cererile de creditare primite de Oficiile provinciale au fost, aproape jumătate, pentru mici ateliere tehnice, industrie la domiciliu, artizanat, horticultură, sere, ateliere mecanice de reparații. Toate proiectele aveau în comun exploatarea resurselor legate de: agricultură, pământ, maşini, resurse geologice, modernizarea locurilor de producție.

Proiectele care au beneficiat de subvenții de la buget au fost de mică anvergură. În multe cazuri acestea au fost urmate de activități de ocupare cu timp parțial, permițând unuia sau mai multor membri ai unei familii de agricultori să-şi crească veniturile, asigurând astfel posibilitatea unui trai decent şi în mediul rural.

Etapa a doua a parteneriatului s-a lansat în anul 1986 şi a constat în aplicarea programului permanent de parteneriat economico-social pentru susținerea zonelor rurale. Elementul crucial al acordului de parteneriat constă în faptul că principalele decizii sunt luate la nivel intermediar administrativ, autoritățile provinciale fiind însărcinate să acționeze în favoarea micilor întreprinderi folosind resurse locale, totodată acestea utilizează fondurile alocate pentru finanțarea proiectelor în domeniile: cercetare; formarea întreprinderilor private şi a altor organisme.

Aceste proiecte se axează, în general, pe noi metode de producție, obținerea unor noi produse, activități de marketing, cooperare între întreprinderi etc.

6.3. Decizii privind restructurareaadministrației locale

6.3.1. Franța

În anii '70 puterea publică din Franța a alcătuit programe de dezvoltare locală sectorială, orientate spre modernizarea agriculturii. A fost necesară o colaborare strânsă între toți partenerii implicați în dezvoltarea rurală, proces

care a asociat statul, colectivitățile locale şi cele socio-profesionale înscriindu-se în cadrul politicii rurale europene.

Începând cu legea descentralizării din 1982, dezvoltarea rurală a devenit rezultatul intervenției instituțiilor publice prin următoarele organisme:

- Comisia pentru gestiunea spațiului şi echiparea de urgență;
- Departamentul de ajutor pentru echiparea şi amenajarea teritoriului rural;
- Regionala de planificare şi dezvoltare economică;
- Statul central care devine un stat partener în aplicarea politicii rurale.

Astfel, au fost stimulate legături de parteneriat între colectivitățile teritoriale care au beneficiat de ajutor național, apoi regional după descentralizarea din 1982 şi care au avut ca scop întărirea activităților economice şi cooperarea intercomunală modificând echilibrul demografic şi economic al zonelor rurale.

Evoluțiile negative din punct de vedere economic şi demografic care au loc în peste o treime din zonele rurale din Franța au făcut necesare noi decizii politice care se regăsesc în contractele de plan ale statului şi regiunilor adoptate în perioada 1989-1993. În conformitate cu aceste orientări, Ministerul Agriculturii şi Silviculturii a experimentat un nou demers al dezvoltării rurale fondat pe un studiu de mediu economic, ce permitea găsirea atuurilor zonei în condiții de concurență şi îndeplinea totodată rolul de program selectiv de identificare a activităților competitive în scopul identificării şi susținerii sectoarelor cu dificultăți.

Elaborarea şi aplicarea programelor de dezvoltare rurală teritoriale s-a bazat pe un parteneriat la care au participat agenții administrației publice, aleşii locali, organizațiile profesionale şi agenții economici sprijiniți cel mai ades de cabinetele de consultanță.

Parteneriatul avea ca obiective patru teme primordiale:

- instalarea tinerilor activi şi asigurarea celor mai eficiente modalități şi transmitere a exploatațiilor şi întreprinderilor;
- armonizarea şi disponibilizarea serviciilor publice şi private pentru întreprinderi şi populație;
- dezvoltarea turistică în zonele cu potențial real;
- adaptarea sistemului de producție agricolă, dezvoltarea unei sinergii mai bune între amonte şi aval şi cercetarea unor noi modalități de gestionare a spațiului rural.

Asocierea partenerilor care au ajutat puterile publice să formuleze şi să implementeze mai eficient decizia de întărire a administrației locale şi de dezvoltare rurală s-a desfăşurat în trei etape.

• Prima etapă constă într-o abordare strategică, ca metodă de sprijinire a deciziei, bazată pe un studiu de concurență de piață; s-a pornit de la un diagnostic al punctelor forte şi slabe ale mediului economic pentru a se ajunge la orientări strategice de dezvoltare; pentru aplicarea programului şi elaborarea

studiilor de piață ale noilor moduri de gestiune a spațiului s-a impus în această etapă un efort special de identificare şi de găsire a modalităților de atragere a partenerilor şi de difuzare a informațiilor.

• Din 1988 o nouă etapă a început prin elaborarea programelor de experimentare a trei posturi pilot realizate la inițiativa Ministerului Agriculturii şi Silviculturii împreună cu partenerii locali; obiectivele acestui parteneriat au fost:

- definirea unei strategii de dezvoltare a teritoriului;
- definirea unui program plurianual de acțiune care corespunde deciziilor strategice;
- formarea actorilor economici (agenți publici, aleşi locali şi întreprinzători privați).

În această etapă mobilizarea partenerilor s-a făcut pe trei nivele. La nivel național s-a creat un comitet de pilotaj care a asociat ministerele implicate şi organizațiile profesionale. La nivel regional comitetele de pilotaj şi-au asociat colectivitățile locale, profesionale şi reprezentanții statului. La nivel local partenerii au colaborat cu un cabinet de studiu pentru formularea strategiei specifice de dezvoltare.

Cabinetul de studiu a fost însărcinat să stabilească:

- o listă a atuurilor zonei comparativ cu concurența națională şi europeană;
- propuneri motivate pentru mai multe strategii de dezvoltare pentru zona respectivă;
- o listă de acțiuni coordonate pe axe prioritare de dezvoltare.

Totodată, cabinetul este acela care trebuie să prevadă şi un sistem de urmărire a programului de dezvoltare rurală.

• Ultima etapă a fost aplicarea unui program de parteneriat într-o zonă şi anume Poitou-Charentes, pe perioada 1989-1993. Această decizie a fost luată în 1988, în cursul unei reuniuni prezidate de reprezentantul statului în regiune la care au participat aleşii regionali, departamentali şi locali, organizațiile profesionale şi reprezentanții administrației regiunii.

Implementarea a fost făcută de un cabinet de studiu însărcinat cu selecționarea activităților economice importante. Plecând de la schema de funcționare a activităților identificate s-a realizat o segmentare pe 8 sectoare: carne de bovine, carne de ovine, clădiri şi lucrări publice, exploatarea subsolului, păduri, cherestea pentru mobilier, turism şi servicii pentru populație. Acestă schemă descrie exact situația activității raportată la amonte şi aval, până la consumatorii finali, trecând prin diferiți intermediari. Segmentele reprezintă cupluri "produs - client". Pentru fiecare segment s-a realizat un studiu de piață identificând nivelul concurenței şi punctele slabe la nivelul teritoriului.

Analiza a permis reținerea segmentelor prioritare care au fost legate de producerea cărnii de ovine şi bovine, de exploatarea lemnului şi de turism.

6.3.2. Noua Zeelandă

Noua Zeelandă a optat pentru o decizie de restructurare a administrației locale (C.Huillet, P.Van Dijk, 1990, pg.117), care vizează, în ultimă instanță, mărirea flexibilității acesteia şi reorientarea resurselor sale (financiare, materiale şi umane) spre dezvoltarea rurală.

Noul sistem de administrație locală instaurat în Noua Zeelandă se bazează pe principiul parteneriatului instituțional, care face din administrația locală o instituție deschisă problemelor populației.

Restructurarea administrației locale a presupus următoarele:

- reducerea numărului organismelor de decizie de pe plan local;
- constituirea unor organisme dotate cu mijloace administrative şi tehnice mai bune;
- organisme flexibile şi utile intereselor comune actuale şi mai puțin celor din trecut;
- organisme care să-şi poată exercita eficient funcțiile care le sunt atribuite, utilizând judicios resursele limitate;
- organisme mai receptive la problemele şi nevoile populației locale;
- organisme cu funcții şi atribuții polivalente;
- organisme cu puteri delimitate astfel încât costurile şi avantajele diferitelor funcții să vizeze un inters comun.

Partenerii care şi-au unit eforturile în scopul restructurării au fost: administrațiile regionale şi administrațiile locale şi componentele sale. Aceştia s-au grupat într-o Comisie pentru administrare locală. Comisia a creat comitete regionale în scopul desemnării administrațiilor care vor furniza serviciile de specialitate, iar acestea la rândul lor au fost împărțite în centre de servicii, organizându-se astfel eficient rețeaua serviciilor locale. Parteneriatul a facilitat şi participarea populației locale la luarea deciziilor referitoare la serviciile comunitare.

6.4. Decizii privind formarea profesională

6.4.1. Statele Unite

Statele Unite au încercat să rezolve problemele lor de şomaj ciclic şi structural printr-o lege intitulată "Parteneriat pentru formare profesională" (Job Training Partenership Act - JTPA) (C.Huillet, P.Van Dijk; 1990, pg.133).

Această lege are la bază o matrice complexă de sisteme de parteneriat între autoritățile federale, de stat şi locale şi între sectoarele public şi privat. Responsabilitatea punerii în practică a JTPA revine actorilor publici şi privați asociați la un nivel local infra-statal, partenerii din sectorul privat jucând un rol important în acest parteneriat.

JTPA a fost creat pentru a oferi o formare profesională lucrătorilor defavorizați pe plan economic şi celor fără loc de muncă. Potrivit principiilor de

organizare şi de funcționare, competențele în materie de formare profesională sunt transferate de la autoritățile federale la autoritățile de stat şi locale, descentralizarea fiind trăsătura dominantă a politicii federale actuale duse de Statele Unite în domeniul formării profesionale.

JTPA s-a deosebit de programele anterioare referitoare la formarea profesională prin aceea că a introdus trei elemente cu caracter de noutate.

Primul dintre acestea se referă la faptul că angajații din sectorul privat, care sunt responsabili de organizarea formării profesionale, beneficiază de un ajutor federal.

Al doilea, stabileşte că deşi accentul continuă să fie pus asupra asistenței persoanelor defavorizate, se va acorda sprijin şi unui nou grup, acela al "lucrătorilor fără ocupație", adică lucrătorii care şi-au pierdut locul de muncă ca urmare a transformărilor structurale (mai precis prin închiderea uzinelor, relocalizarea industriilor şi transferul unităților de producție în străinătate) de la sfârşitul anilor '70 şi '80.

Al treilea element important al JTPA este mărirea rolului statelor federale în domeniul formării profesionale.

Referitor la punerea în practică a programului, precizăm că JTPA se bazează pe trei noi principii. Primul se referă la situația economică şi la nevoile apărute în materie de formare profesională, care variază considerabil între cele 50 de state şi între miile de localități situate în fiecare din aceste state. Al doilea se referă la faptul că fiecare stat trebuie să determine singur structura programului care va fi aplicat pe teritoriul său, reflectând marile orientări definite la scară națională. Al treilea precizează că programele puse în practică la nivel de circumscripție (Service Delivery Area) trebuie să fie gestionate de unități administrative care pot răspunde eficient la nevoile locale în materie de formare profesională.

Inițiativa acestei legi a avut-o Congresul Statelor Unite şi Executivul. Prin această lege Congresul dorea ca fiecare stat să coordoneze activitățile legate de formarea profesională, (învățământul profesional; plasamentul; readaptarea; ajutorul public; furnizarea de servicii speciale pentru lucrătorii de o anumită vârstă etc).

La scară națională, structura programului a fost stabilită încă din primul an. S-a început cu delimitarea circumscripțiilor (SDA) în interiorul statelor, prin negocieri cu responsabilii colectivităților locale. Statele sunt în măsură să exercite controlul asupra unor aspecte particulare ale programelor şi ele examinează planurile de formare locală. La scară infra-statală, adică la nivelul circumscripțiilor (SDA), responsabilii de program exercită un control direct asupra principalelor aspecte privind serviciile de formare profesională destinate persoanelor defavorizate şi cea mai mare parte a serviciilor destinate lucrătorilor rămaşi fără loc de muncă.

În ceea ce priveşte finanțarea, reținem că aproape jumătate din resursele alocate de Congres fiecărui stat în scopul aplicarii JTPA sunt destinate SDA-urilor. Anumite credite sunt reținute însă şi la nivel federal sau de stat şi sunt alocate programelor speciale. Congresul a alocat, sub egida JTPA, resurse distincte pentru programele care vizează persoanele defavorizate şi lucrătorii care şi-au pierdut locul de muncă. 78 % din creditele federale alocate fiecărui stat pentru programele destinate persoanelor defavorizate trebuie să fie atribuite SDA-urilor sale şi 50 % din creditele federale alocate lucrătorilor fără loc de muncă trebuie distribuite tot SDA-urilor.

6.5. Decizii privind aplicarea principiului subsidiarității în vederea susținerii dezvoltării autonome a unor regiuni, precum şi pentru integrarea economico-socialăa populației minoritare

6.5.1. Canada

Politica de dezvoltare a regiunilor cu populație minoritară din Quebec - Canada (C.Huillet. P.Van Dijk, 1990, pg. 77) a avut la bază studiile asupra situației economice a populației autohtone. S-au evidențiat principalele obstacole la dezvoltarea economică a zonei:

- accesul dificil la capital pentru finanțarea activităților de dezvoltare economică;
- nivelul de instruire foarte scăzut al populației şi de aici caracterul insuficient al calificării şi experienței profesionale;
- izolarea față de marile piețe;
- insuficiența infrastructurii la nivelul comunităților locale;
- restricțiile prevăzute prin lege impuse indienilor privind utilizarea resurselor.

Mijlocul de atingere a obiectivelor politice ale populației minoritare este parteneriatul pentru dezvoltarea autonomă şi integrarea economică, socială şi culturală care vizează în principal:

- ameliorarea cooperării şi asocierii celor două nivele de guvernământ şi ale populației minoritare;
- facilitarea disponibilizării rapide pentru informarea populației despre programele de integrare propuse;
- necesitatea dezvoltării resurselor umane, locale (formarea antreprenorilor locali, capacității de gestiune, conduitei în afaceri).

În acest scop s-a încheiat un protocol privind cooperarea Canada/ Quebec asupra dezvoltării economiei autohtone între guvernul canadian şi provincia Quebec pentru a facilita cooperarea relativă la dezvoltarea economică a populației autohtone. Acest protocol funcționează ca un mecanism de parteneriat unic în felul său şi vizează următoarele obiective politice:

- armonizarea politicilor şi programelor celor două guverne;

- analizarea obstacolelor în participarea populației autohtone la viața economică a provinciei;

- organizarea structurilor care să faciliteze cooperarea în curs şi planificarea între părțile interesate;

- elaborarea măsurilor prevăzute în protocolul de înțelegere cu consultarea populației autohtone sau a reprezentanților ei.

Partenerii instituționali care participă la aplicarea protocolului de înțelegere sunt administrațiile federale, provinciale, populația autohtonă şi diferitele ministere aferente.

Una dintre cele mai importante etape ale aplicării protocolului este formarea grupelor de lucru. S-au format 7 grupe care acoperă domeniile de cooperare prioritare: întreprinderile, silvicultura, pescuitul industrial, turismul, ocuparea forței de muncă şi resursele miniere.

Aceste grupe de lucru trebuie să îndeplinească următoarele funcții prevăzute de protocol:

- să examineze acordurile anexate în înțelegere pentru dezvoltarea economică şi regională;

- să analizeze legile, reglementările din programele celor două guverne pentru identificarea obstacolelor în funcționarea parteneriatului;

- să recomande soluții pentru creşterea participării populației minoritare la aplicarea programelor în care în general acestea nu intervin.

Structura de coordonare a activității grupelor de lucru (70 directori din 29 ministere şi agenții federale şi provinciale) este supervizată de Comitetul de Coordonare Canada - Quebec însărcinat cu aplicarea protocolului de înțelegere.

Comitetul este coprezidat de Directorul General Regional al Ministerului Afacerilor Indian şi Nord Canadian (MAINC) şi de Directorul Secretariatului Afacerilor Autohtone din Quebec. Comitetul se reuneşte de patru ori pe an şi cuprinde trei agenți federali din MAINC al micilor întreprinzători şi ai turismului şi coordonatorul federal al dezvoltării economice; trei agenți provinciali (doi din Secretariatul Afacerilor Autohtone din Quebec şi unul din Secretariatul Afacerilor Interguvernamentale Canadiene); un membru numit de biroul Ministerului Industriei Ştiinței şi Tehnologiei.

Comitetul întocmeşte anual rapoarte de activitate pentru ministerele din tutela sa, iar raportul final asupra concluziilor şi recomandărilor grupelor de lucru este examinat împreună cu reprezentanții minorităților şi trimis ministerelor celor două guverne.

La Quebec s-a constituit şi un Comitet Consultativ al populației autohtone ataşat Comitetului de Coordonare în vederea realizării proiectelor de încheiere a protocolului de înțelegere, concluziilor grupelor de lucru şi strategiei de coordonare necesară pentru reuşita pe termen lung a politicii şi programelor.

În interiorul guvernului, ministerele au subscris angajamente iar la nivel federal sunt formulate scrisori de susținere şi la nivel provincial sunt decrete.

6.6. Diversitatea deciziilor de dezvoltare rurală globală şi tipurile de parteneriat implicate

6.6.1. Olanda

În Olanda s-a pornit de la Legea reamenajării rurale (C.Huillet, P.Van Dijk, 1990, pg.109) . Aceasta îşi trage originea dintr-un proiect de comasare a terenurilor agricole aplicat în regiunea de extracție a turbei din Gromingue şi Drenthe în 1970, în scopul de a crea o structură care să permită rezolvarea problemelor şomajului structural şi oprirea recesiunii din regiune.

Guvernul a decis ca această regiune să facă obiectul unui mare proiect de reconstrucție şi reamenajare cu două mari obiective:

- favorizarea dezvoltării economice şi sociale a regiunii;
- crearea unor condiții mai bune de viață şi muncă.

Mai precis, legea favoriza punerea în practică coordonată şi, pe cât posibil integrată, a unor obiective cum ar fi:

- ameliorarea infrastructurilor;
- redistribuirea titlurilor funciare şi a drepturilor de utilizare a terenurilor;
- asigurarea echipamentului pentru conservarea peisajului şi pentru petrecerea timpului liber;
- salvarea şi ameliorarea elementelor ce prezintă o valoare socio-culturală şi istorică deosebită;
- renovarea centrelor oraşelor şi satelor, inclusiv demolarea şi reabilitarea vechilor locuințe din anumite zone rurale;
- asigurarea echipamentelor pentru evacuarea şi epurarea apelor uzate la nivelul comunităților rurale.

Punerea în practică a Legii reamenajării rurale s-a realizat în cadrul unei structuri parteneriale materializată printr-un comitet de reconstrucție. Partenerii sunt reprezentanți ai provinciilor implicate, municipalităților, organizațiilor producătorilor agricoli, camerelor de comerț, sindicatelor, organismelor de protecție a mediului şi a asociațiilor socio-culturale. Menționăm că Ministerul Agriculturii şi Pescuitului din Olanda furnizează personalul necesar pentru asigurarea secretariatului comitetului, secretariat ce pregăteşte deciziile şi răspunde de aplicarea lor.

În conformitate cu prevederile legii menționate zona de reamenajare a fost împărțită în sectoare: fiecare sector este încredințat unui subcomitet plasat sub supravegherea comitetului de reconstrucție. La rândul său fiecare subcomitet are misiunea de a elabora un plan de reamenajare regional. Locuitorii fiecărui sector sunt consultați, aceştia participând la examinarea

planului. În mod cu totul formal guvernul central şi cel provincial avizează fiecare plan. Odată planul de reamenajare aprobat, subcomitetul responsabil de sectorul respectiv trebuie să se preocupe de aplicarea acestuia.

6.6.2. Portugalia

Portugalia a optat tot pentru decizii privind dezvoltarea globală a ruralului, cel mai concludent experiment fiind acela din regiunea Alentejo. Economia acestei regiuni se bazează pe sectorul agricol, populația dispune de un venit redus şi zona este marcată de exod rural.

Pentru rezolvarea problemelor acestei zone mai ales a celor legate de serviciile administrative publice, s-a elaborat un program de dezvoltare denumit "Operațiunea de dezvoltare integrată (ODI)", care se aplică prin intermediul unor proiecte (pe domenii).

Obiectivul central al programului de dezvoltare pentru nordul zonei Alentejo este fixarea populației, care este în creştere, şi stimularea capacităților antreprenoriale ale zonei. În acest scop au fost fixate trei direcții de acțiune:

- depăşirea piedicilor existente în calea dezvoltării armonioase a sectoarelor agricole, cu accent pe ameliorarea infrastructurilor;
- utilizarea capacităților productive ale zonei şi fondarea dezvoltării economice şi sociale pe resursele endogene, vizându-se restructurarea agriculturii, promovarea turismului, stimularea industriei rurale;
- ameliorarea calificării profesionale cu scopul creşterii participării locale şi dinamizarea centrelor de decizie locale.

Pentru realizarea acestor obiective s-au realizat studii pregătitoare de către o echipă compusă din tehnicieni care provin din principalele servicii ale administrației regionale.

Această fază a programului a îmbrăcat forma unui parteneriat între diferiții actori participanți la dezvoltarea zonei. Partenerii au fost: administrația centrală care a participat prin intermediul serviciilor sale centrale şi regionale; administrațiile colectivităților locale, care au fost reprezentate de primari; sectorul privat, care a participat prin instituțiile sindicale şi patronale. Acestora li s-a adăugat şi Comunitatea Economică Europeană care a asigurat nu numai consultanță specializată, în ceea ce priveşte adaptarea convenabilă a programului la obiectivele de dezvoltare comunitară, ci şi o parte din finanțare.

Trebuie menționat că un mare număr de parteneri, din sectorul public şi privat, au participat la toate fazele de punere în practică a programului ODI.

Referitor la punerea în practică a programului ODI reținem că execuția diferitelor proiecte componente se face în următoarea manieră:

- direct - se asigură execuția fizică şi financiară chiar de către actorii implicați;
- indirect prin protocol - adică prin intermediul unor acorduri între părțile responsabile ale proiectului.

În vederea unei cât mai realiste urmăriri a proiectelor componente a fost realizat un sistem informatizat de gestiune (MIS: Management Information System) specializat care asigură coordonarea diferitelor resurse fizice, financiare şi instituţionale, dar permite şi conturarea şi coordonarea unor acţiuni parteneriale între investitori şi beneficiari. O altă funcţie a sistemului informatizat de gestiune creat pentru programul ODI este de evaluare curentă a stadiului proiectelor tocmai pentru realizarea eventualelor corecţii necesare.

6.6.3. Suedia

În Suedia a fost creat un Comitet consultativ (C. Huillet; P. Van Dijk; 1990, pg.133) pentru politica rurală, în vederea ameliorării situaţiei economice şi sociale a lumii rurale, care contracarează fenomenul de diminuare a populaţiei din aceste zone precum şi perspectivele nefavorabile de ocupare şi ineficienţa echipamentelor colective.

Astfel, decizia privind dezvoltarea rurală a fost pusă în practică printr-un parteneriat care a luat forma acestui Comitet consultativ. Iniţiativa creării Comitetului a aparţinut Guvernului, care în mai puţin de 10 ani l-a făcut să funcţioneze ca organism specializat.

Comitetul are ca principal obiectiv ameliorarea condiţiilor vieţii rurale din diferitele părţi ale ţării, în particular zonele slab populate din nordul continental şi din insule. Acesta trebuie să rezolve problemele de ocupare ale comunităţilor rurale, problemele referitoare la serviciile comerciale şi sociale, să se ocupe de coordonarea măsurilor guvernamentale iniţiate pentru comunităţile rurale.

Organismul actual - Comitetul consultativ pentru politica rurală - a fost creat în anul 1977.

Comitetul a dobândit însă în 1980 o structură pur parlamentară, reunind numeroşi parteneri reprezentând organisme naţionale, regionale şi locale. O parte din membri sunt desemnaţi de cele 6 partide reprezentate în Parlament, iar cealaltă parte este formată din experţi ce reprezintă următoarele instituţii: Ministerul Muncii, Ministerul Agriculturii, deoarece agricultura şi silvicultura sunt sectoare de bază ale ocupării în mediul rural; administraţiile locale; trei grupuri de interese care sunt: Federaţia agricultorilor suedezi, Asociaţia suedeză a autorităţilor locale şi Asociaţia suedeză de consultanţă locală.

Înainte de apariţia acestui parteneriat, politica regională şi rurală era în responsabilitatea Ministerului Industriei. Comitetul consultativ pentru politica rurală a fost, de asemenea, plasat iniţial sub jurisdicţia sa. Cu toate acestea, din 1989, responsabilităţile în materie de ocupare regională şi rurală au fost transferate la Ministerul Muncii.

Pentru a avea o fundamentare riguroasă a deciziilor sale în materie de politică rurală, comitetul consultativ a început prin a face inventarul avantajelor şi resurselor localităţilor rurale, prin a căror exploatare se putea favoriza dezvoltarea lor. Această nouă optică care a câştigat teren în cursul ultimilor

zece ani, a constat într-o viziune pozitivă asupra resurselor rurale şi a permis dezvoltarea caracterului sinergic al politicii rurale şi creşterea dinamismului său.

Comitetul participă, de asemenea, şi la punerea în practică a politicii rurale. O altă activitate este aceea de a da consultanță altor organisme în punerea la punct a măsurilor de sprijinire a dezvoltării rurale, participând frecvent, singur sau împreună cu alte autorități la studii de reglementare şi la elaborarea legislației actuale (făcând recomandări în funcție de eventualele modificări).

Comitetul are rolul de apropiere între organizațiile existente şi totodată urmăreşte să armonizeze interesele lor, pentru a facilita cooperarea sectorială între autoritățile publice în momentul luării deciziilor. Acesta este implicat în difuzarea informațiilor referitoare la marile probleme şi marile inițiative actuale din domeniul ruralului. Pentru realizarea practică a acestei activități, el îşi concentrează eforturile în următoarele direcții: realizarea de publicații proprii sau participarea la producția de publicații ale altor organisme; comunicarea de informații mass-mediei; răspunde la un mare număr de probleme referitoare la dezvoltarea rurală puse de marele public şi de autoritățile şi organizațiile naționale; participă la conferințe şi seminarii privind afacerile rurale şi chiar organizează astfel de manifestații.

6.6.4. Belgia

În cadrul programului său de dezvoltare echilibrat şi echitabil din mediul rural Executivul regional wallon a însărcinat Fundația rurală a Walloniei - FRW - (fundație de drept privat) cu realizarea unui experiment al politicii de parteneriat instituțional.

Regiunea wallonă cuprinde jumătatea de sud a Belgiei şi are o populație de 3,3 milioane de persoane, din care o treime trăieşte în mediul rural. În contextul unui declin demografic şi de restructurare a agriculturii, puterile publice wallone au inițiat o politică de dezvoltare rurală axată pe tema transformării rurale şi au făcut apel la un parteneriat instituțional în care executivul regional wallon a adoptat conduita experimentală a FRW.

Prin birourile instalate în şase zone ale Walloniei, prin specializarea agenților de dezvoltare economică implantați local, prin celula de marketing şi serviciul operațional, această fundație catalizează eforturile colectivității locale, ale administrației şi ale privaților în vederea adoptării unor decizii privind dezvoltarea mediului rural. Obiectivele principale de parteneriat ale fundației sunt: dezvoltarea întreprinderilor rurale; diversificarea sectorului agricol; dezvoltarea turismului rural; amenajarea zonelor rurale.

Fundația Rurală a Walloniei prin activitatea pe care o desfăşoară este un partener important atât pentru guvern cât şi pentru alți actori ai dezvoltării rurale.

Politica de renaştere rurală din Wallonia promovează dezvoltarea spațiului rural ca pe o dezvoltare integrată, coordonată şi transectorială. Transformarea rurală, cum stipula la 4 iunie 1987 Executivul Regional Wallon, "constă într-un ansamblu de operațiuni de dezvoltare şi amenajare întreprinse în mediul rural de o autoritate comunală, asociind efectiv populația, în vederea ameliorării condițiilor de viață, din punct de vedere economic, social şi cultural".

Pentru aceasta, puterea publică wallonă favorizează înainte de toate dezvoltarea endogenă. Este vorba de ajutorul diferiților parteneri publici şi privați pentru a permite regiunilor rurale propria lor dezvoltare.

Regiunea participă la această politică aducând concursul său financiar pentru proiecte de creare a căilor de comunicare şi prin promovarea activităților economice cu specific local. Diferite instituții joacă un rol motor în realizarea dezvoltării rurale. Ele asigură legătura între puterile publice şi populație, jucând rolul de consiliu pe lângă colectivitățile locale şi permit colaborarea cu alți actori (sectorul privat, parteneri sociali, cercetare) în procesul de dezvoltare rurală.

Fundația Rurală a Walloniei (FRW) creată în 1975 are ca misiune să promoveze dezvoltarea rurală globală, mobilizând activități şi inițiative.

Veniturile Fundației (circa 130 mii dolari US) constituie resursa de finanțare pentru activitățile susținute din fonduri publice, regionale, naționale sau europene. Ele sunt administrate de un Consiliu de administrație; în acelaşi timp conturile şi buna utilizare a fondurilor puse la dispoziția FRW fac obiectul de control al guvernului.

Fundația aduce un suport tehnic şi operațional actorilor dezvoltării rurale. Este vorba de echipele sale de teren (birouri zonale) şi consultanții săi prin care se utilizează cunoştințele ştiințifice.

În cadrul politicii regionale Fundația Rurală a Walloniei are următoarele misiuni:

- ajutor al concepției de politică rurală a zonei prin programe regionale (Programul de dezvoltare regională, Planul de dezvoltare a Walloniei);
- concepție şi punere în aplicare a taxelor legale, precum şi reglementări privind renaşterea rurală în sensul unei dezvoltări globale cu impact în venitul locuitorilor;
- ajutor pentru comunele care doresc să realizeze o schimbare rurală şi pentru grupurile de lucru necesare elaborării unor scheme directoare;
- asigurarea unor echipe de agenți de dezvoltare bine formați.

Pe plan local şi subregional FRW joacă mai întâi un rol de catalizator între diferiți parteneri, cum ar fi administrația şi agenții sectorului privat.

După iunie 1987, renaşterea rurală prin Parteneriatul instituțional dintre FRW şi puterile publice wallone semnifică următoarele:

- consiliul comunal decide intrarea în procesele de schimbare rurală;

- pune în practică mecanismul de consultanță şi de participare a populației;

- realizează împreună cu comisia locală de dezvoltare şi cu grupurile de lucru "ad-hoc" schema directoare, programul pluri-anual şi pluri-sectorial.

Pentru a se ghida FRW dispune de agenții şi publicații care pot solicita ajutorul, fie direct, fie prin intermediul Ministerului de transformare rurală.

Relația public/privat este concretizată prin convenții trianuale, convenții anuale, convenții cadru.

În afara procedurii de schimbare rurală, executivul regional wallon analizează şi aprobă prin ministerele competente programele care au primit deja avizul favorabil al Comisiei regionale de amenajare a teritoriului, permițând astfel guvernului armonizarea politicii sectoriale.

Punerea în lucru prin FRW a unui parteneriat multiplu

Prima misiune a FRW este de a ajuta administrațiile locale în diferite domenii (dezvoltarea turismului rural, promovarea investiției în mediul rural şi formarea actorilor dezvoltării rurale). În acelaşi timp, FRW este un partener important pentru întreprinderile rurale, exploatațiile agricole şi în domeniul amenajării rurale.

FRW deține un rol important în întreprinderi performante şi inovatoare, instituții universitare de cercetare, gestiunea mediului.

Prin colaborarea inginerilor agronomi şi a agenților de dezvoltare, FRW permite accesul la noi canale de dezvoltare, de propagandă şi de acces la resursele financiare publice destinate investițiilor.

Pe de altă parte, FRW este un partener important pentru exploatațiile agricole în măsura în care se urmăreşte diversificarea agricolă. Astfel, în 1987 a fost fondat ansamblul "Promagri" care regrupează organismele şi asociațiile interesate de dezvoltarea agriculturii în regiunea Brabant în căutarea unor căi de diversificare agricolă. După un ajutor în demarare sub formă de consilierat juridic şi logistic, rolul FRW a fost acela de motor în perspectiva economică. Fundația, timp de doi ani, a detaşat cu timp parțial un agent de dezvoltare agronom şi astfel "Promagri" a primit ajutorul activ şi important al FRW.

Formarea agenților de dezvoltare a FRW (mulți sunt ingineri agronomi), implantarea locală, cunoaşterea terenului, preocuparea constantă pentru patrimoniul natural şi pentru clădiri, pentru activitățile celulei de asistență arhitecturală, pentru deschiderea numeroaselor comisii locale de mediu, toate aceste elemente s-au realizat prin parteneriat; dintre acțiuni parteneriale realizate de FRW menționăm:

- realizarea unor fişe de amenajare rurală cu experți din afară, consilii ştiințifice ale fundației, funcționari tehnici, arhitecți de la Ministerul Lucrărilor Publice etc.;

- fişe privind patrimoniul construit realizate împreună cu Administrația Patrimoniului Comunității Franceze;
- o colaborare la definirea unei politici de dezvoltare pentru parcurile naturale regionale;
- un studiu al patrimoniului, regiunii Tournaisis împreună cu şcoli arhitecturale şi cu o casă de cultură;
- crearea de pepiniere comunale şi unități de reamenajare sau crearea de locuri publice etc.

Astfel, rolul fundației în parteneriat implică o convergență de vederi asupra obiectivelor politice şi programe între parteneri, împărțirea responsabilităților, a resurselor, a riscurilor pe timp determinat.

Pe de altă parte, exemplele citate arată că în plan local parteneriatul va genera diferite relații instituționale şi va trebui să se adapteze condițiilor specifice, precum şi ritmului acțiunilor țintă propuse.

6.6.5. Germania

Din necesitatea furnizării unei baze economice viabile zonelor rurale, datorită insuficienței activităților agricole şi silvice, politica rurală germană se concentrează pe crearea în aceste areale a unor locuri de muncă în activități terțiare.

În acest sens, susținerea dezvoltării zonelor rurale în Germania (C. Huillet, P. Van Dijk, 1990, pg.93) a fost favorizată de luarea unor decizii de aplicare a unor programe speciale care au antrenat un parteneriat între statul federal şi landuri.

Acest parteneriat se manifestă prin desfăşurarea unui program comun şi o repartizare a responsabilităților financiare acoperind trei aspecte: restructurarea agriculturii, ameliorarea infrastructurii economice regionale; dezvoltarea oraşelor şi satelor situate în mediul rural.

Parteneriatul pentru restructurarea agriculturii

Importanța acestui program comun constă în atragerea forțelor economice ale zonelor rurale într-o agricultură şi o silvicultură performante adaptate cerințelor partenerilor Pieței Comune.

Obiectivul capital al politicii structurale agrare este acela de a ameliora agricultura zonelor defavorizate.

Alte zone prioritare comportă crearea unor măsuri relative la gestiunea apei şi la ameliorarea metodelor de cultură şi a măsurilor legate de întreprinderile individuale şi protecția de coastă.

În cadrul promovării investițiilor în întreprinderile agricole private, un prim program de creditare a agriculturii a fost adoptat în 1984 având ca obiectiv raționalizarea şi reducerea costurilor, precum şi ameliorarea condițiilor de muncă.

Scăderea costurilor a impus comasarea întreprinderilor agricole indiferent de dimensiune.

Referitor la finanțare, statul federal rambursează fiecărui land cheltuielile rezultate din aplicarea "Planului cadru" în proporție de 60 % pentru măsurile destinate ameliorării structurii agrare şi în proporție de 70 % în protecția de coastă.

Fondurile bugetare alocate în 1988 s-au ridicat la 2,4 miliarde DM, din care 1,5 miliarde au provenit de la statul federal, iar restul de la landuri.

Parteneriat pentru ameliorarea infrastructurii economice regionale

Acest program comun vizează crearea locurilor de muncă şi protejarea celor existente. În plus, este prevăzută dezvoltarea infrastructurii şi furnizarea serviciilor de tip urban zonelor industriale, cum ar fi: rețele de comunicații, instalații pentru furnizarea apei şi energiei; uzine de tratare a apei şi a deşeurilor etc.

Ameliorarea structurii economice regionale acoperă zonele rurale şi semi-rurale slabe pe plan economic, zone care se bucură de ajutor de la stat şi de măsuri de promovare a investițiilor.

Cheltuielile acestui "program comun" sunt suportate în mod egal de către stat şi landuri, care furnizează 0,8 miliarde DM pentru ameliorarea structurii economice regionale.

Parteneriat pentru dezvoltarea oraşelor şi satelor din zona rurală

Una din formele cele mai importante de asistență financiară este cea pe care o furnizează statul federal pentru promovarea renovării şi dezvoltării urbane; în 1988 asistența financiară publică s-a ridicat la 0,7 miliarde DM. Renovarea satelor a fost sprijinită considerabil prin aplicarea legii construcțiilor şi a Codului Construcției Statului Federal revizuit în anul 1987.

6.6.6. Grecia

În Grecia, preocuparea pentru dezvoltarea rurală s-a manifestat printr-un ansamblu de decizii susținute instituțional de statul grec, prin introducerea următoarelor texte legislative (C.Huillet, P.Van Dijk, 1990, pg.97): Legea nr.1416 din 1984 care reglementează descentralizarea şi întărirea administrațiilor locale şi Legea nr.1622 din 1984 care reglementează "puterile administrative locale, dezvoltarea regională şi planificarea democratică". Aceste două legi vizează principalele ajustări instituționale care vor fi indicate în particular în contractele de plan.

Articolul 11 al Legii nr.1416 enunță modalitățile de stabilire a unor contracte de plan între administrația locală şi organismele sectorului public, cooperative, camere de comerț şi organisme publice însărcinate cu cercetarea, elaborarea şi aplicarea programelor, precum şi cu prestația serviciilor.

În Grecia, contractul de plan este o formă de parteneriat considerat ca un acord cadru între instituțiile sectorului public şi alte instituții - de exemplu, ale sectorului privat însărcinate cu aplicarea deciziei de politică economică.

Contractele de plan permit:

- coordonarea activităților instituțiilor;
- asigurarea cooperării egale între părțile contractante (de exemplu, între un ministru şi un primar);
- atribuirea de responsabilități egale şi reciproce pentru realizarea unui obiectiv;
- obținerea consensului populației într-un parteneriat social (la care participă: municipalitatea, sindicatele, cooperativele, camerele de comerț etc.) care ar putea fi "a treia parte contractantă" a contractului de plan;
- favorizarea şi întărirea procedurilor democratice de planificare.

Un exemplu de parteneriat bazat pe contract de plan s-a experimentat în 1985 pentru Golful Amvrakikos. Pentru ca regiunea Amvrakikos să prospere, s-a impus cu prioritate necesitatea unui demers coerent şi integrat pentru dezvoltare. Echilibrul între dezvoltarea economică şi protecția mediului a fost un imperativ absolut. Pentru a se lua o decizie în acest sens a fost indispensabilă o informare detaliată asupra problemelor socioeconomice şi ecologice ale regiunii.

Economia regiunii golfului este slab dezvoltată, aproximativ 50 % din populație, majoritatea îmbătrânită care lucrează în agricultură. Rezultatele economice slabe ale agricultorilor au ca principală cauză penuria terenurilor şi insuficiența debuşeelor pe piețele din restul țării.Regiunea posedă însă două mari resurse naturale rare reprezentate de numeroşi biotopi naturali de interes mondial şi de un important potențial acvatic neglijat până în momentul constituirii parteneriatului.

Gestiunea generală a informațiilor a revenit autorității centrale. Centrul de Planificare şi Cercetare Economică (KEPE) a fost principalul organism însărcinat să analizeze, sintetizeze şi să gireze datele disponibile. Celelalte ministere care au participat la analiza datelor şi la gestiunea informațiilor au fost: Ministerul Mediului, Urbanismului şi Lucrărilor Publice, Ministerul Agriculturii, Ministerul Economiei Naționale. Alte instituții publice ca Banca Agricolă a Greciei şi Banca Elenă de Dezvoltare Industrială au constituit surse importante de informații şi analiză.

Sectorul privat a furnizat informații prin cooperativele agricultorilor şi pescarilor. Camerele de comerț locale nu au participat, aşa cum se aştepta, datorită intereselor economice care separă zonele dezvoltate ale Greciei de situația regi-unii golfului.

La sfârşitul anului 1984, KEPGE a pregătit un prim plan de dezvoltare a zonei. Acest plan urmărea protecția mediului, acvacultura şi o dezvoltare

turistică modernă, iar pentru industrie nu recomanda decât operațiuni de anvengură medie şi mică.

În martie 1985 reprezentanții ai 28 administrații publice naționale şi locale şi organisme ale sectorului privat au aprobat şi semnat contractul de plan prin care se angajau o serie de lucrări de infrastructură, proiecte de dezvoltare, investiții productive, finanțarea dezvoltării şi diferite alte facilități de creditare care să respecte limitele fixate pentru protejarea mediului.

Contractele de plan, bazate pe principiul descentralizării planificării şi administrării, furnizează un cadru instituțional care asigură instituțiilor locale mijloace prioritare pentru evaluarea şi exploatarea resurselor locale.

Contractul de plan prevedea crearea unui organism însărcinat cu dezvoltarea zonei (ETANAM); în conformitate cu dispozițiile Legii nr.1416 din 1984, ETANAM este însărcinat cu aplicarea programului de dezvoltare furnizând servicii sectoarelor pentru care resursele locale sunt insuficiente şi inițiind activități cuprinse în contractul de plan. Prin urmare se angajează să conceapă, să coordoneze şi să urmărească proiectele înscrise în planurile de dezvoltare convenite. ETANAM stabileşte programe specifice de dezvoltare sprijinind inițiativele de dezvoltare locală, declanşând mobilizarea potențialului de producție al regiunii, furnizând o susținere tehnică inițiativelor locale referitoare la producție şi exercitând acțiuni de catalizator pentru promovarea dezvoltării interne.

Obiectivele fundamentale ale planului de acțiuni ETANAM vizează în special protecția mediului, dezvoltarea acvaculturii, turismului, agriculturii şi industriei manufacturiere şi serviciile. Promovarea dezvoltării tehnologice va juca un rol esențial în planul său de acțiuni, în vederea încurajării spiritului întreprinzător la nivel local, furnizând cu acest prilej o gamă largă de servicii antreprenorilor, organismelor publice şi locale.

Problema finanțării în cadrul parteneriatului cu titlu de contract de plan este de o importanță primordială. Sunt indispensabile resurse suficiente pentru a exploata la maxim potențialul regiunii.

Procurarea fondurilor revine surselor externe, cum ar fi Programul Mediteranean de Dezvoltare Integrată aflat sub incidența politicii structurale comunitare şi de asemenea este prevăzută şi asigurarea unei marje de autofinanțare.

Parteneriatul pentru echilibrarea dezvoltării zonei Golfului Amvrakikos a permis ameliorarea calitativă considerabilă a condițiilor socio-economice şi ecologice, principala realizare fiind că numeroşii parteneri au acceptat noul demers de aplicare a deciziei politice prin programele de dezvoltare regională.

6.6.7. Irlanda

Regiunile rurale din Irlanda suferă dificultăți structurale grave care stau la originea nivelului slab al veniturilor medii şi al sub-ocupării pronunțate în

numeroase exploatații agricole. Aceste dificultăți, conjugate cu insuficiența ocupării în activități neagricole contribuie în mare parte la exodul rural. Restricțiile comerciale actuale care decurg din reorientarea politicii agricole comune accentuează agravarea situației manifestându-se necesitatea diversificării economiei agricole şi rurale.

Irlanda aplică în prezent un program original denumit "Programul pentru Recuperare Națională" (C.Huillet, P.Van Dijk, 1990, pg.103) prin care guvernul irlandez a decis să înceapă o acțiune particulară de revitalizare a regiunilor rurale. Acest program de dezvoltare rurală integrată se află sub influența Fondurilor Structurale Comunitare şi se articulează în jurul a două principii:

- creşterea participării populației locale la formularea şi aplicarea deciziilor de dezvoltare economică, socială şi culturală a regiunii;
- stimularea întreprinderilor private locale viabile, făcând apel la competențele şi talentul populației.

Obiectivul principal al programului aplicat în Irlanda este creşterea bunăstării sociale şi economice cu luarea unor măsuri în favoarea întreprinderilor din mediul rural pentru crearea unor noi locuri de muncă, creşterea venitului, întărirea sentimentului de identitate în rândul populației şi ameliorarea calității vieții în aceste regiuni.

Acest program a fost introdus experimental în 1988 printr-un "program pilot" şi a devenit funcțional printr-un parteneriat la care au participat reprezentanții asociațiilor benevole locale, responsabilii colectivităților locale şi alte persoane însărcinate cu dezvoltarea locală, reuniți în " grupe de lucru".

În conceperea şi aplicarea programului pilot a participat o echipă de consultanți calificați, angajați în acest scop. S-au ales 12 regiuni pilot în care se va aplica programul pe o perioadă de doi ani. Fiecare regiune pilot constituie o mică unitate socio-economică omogenă, cu o populație între 5000-10000 locuitori. Dispunând de avantaje naturale particulare, de tradiții şi de atuuri economice proprii, aceste regiuni pot fi reprezentative pentru țară în sensul că dacă programul are rezultate bune într-o regiune pilot poate fi extins.

În fiecare regiune pilot s-a numit un coordonator special care a primit misiunea de a sprijini, de a facilita acțiunile de dezvoltare locală şi de a colabora cu partenerii şi cu serviciile de consultanță şi de dezvoltare.

Prima sarcină a coordonatorului constă în organizarea în fiecare regiune a unui grup de lucru. Numărul membrilor variază de la o regiune la alta, acesta cuprinzând, în general, între 8-10 persoane.

Grupul de lucru este responsabil cu aplicarea programului în fiecare regiune. Deşi la început aplicarea programului este condusă de coordonator, grupul de lucru trebuie să devină forța dominantă din acest parteneriat, rolul coordonatorului fiind acela de a facilita acțiunea întreprinsă de grup şi de a acorda consultanță asupra celui mai bun mod de utilizare a resurselor pentru realizarea proiectelor.

Un principiu de bază al programului pilot este dezvoltarea integrată a regiunilor. Programul se fondează pe noțiunea de participare interactivă a tuturor indivizilor şi grupurilor implicate în parteneriat. Coordonatorii şi grupurile de bază se întâlnesc periodic pentru compararea problemelor, dezbaterea soluțiilor, examinarea resurselor disponibile şi pentru a face bilanțul activității. Prin acest "joc" de interacțiuni, între regiuni se creează diferite conexiuni, care în ultimă instanță împiedică apariția disparităților de dezvoltare.

Procesul continuă cu organizarea a patru ateliere de lucru, care vor funcționa şase luni, în decurs de doi ani de la începerea aplicării programului pilot. Fiecare atelier reuneşte toți membrii grupurilor de bază, coordonatorii şi serviciul de consultanță care se ocupă de formarea şi conceperea generală a programului şi în acelaşi timp de finanțarea programului a cărei instanță centrală este Ministerul Agriculturii şi Alimentației.

Primul atelier s-a reunit în noiembrie 1988. Participanții au dezbătut probleme cu caracter preliminar, membrii grupurilor de lucru descriind propria regiune şi problemele întâlnite; de asemenea, aceştia şi-au exprimat opiniile asupra potențialului de dezvoltare. S-au realizat studii speciale asupra dezvoltării rurale la care au participat specialişti (irlandezi şi străini), precum şi reprezentanți ai organismelor de dezvoltare națională care sprijină colectivitățile locale în buna desfăşurare a proiectului. S-au organizat expuneri teoretice şi practice pentru ca toate persoanele interesate să înțeleagă bine principiile fundamentale ale programului.

Al doilea atelier s-a ținut în martie 1989. Cu această ocazie grupurile de bază au examinat tipurile de proiecte pe care ar putea să le întreprindă. La închiderea acestui atelier grupurile au fost capabile să selecteze proiectele cu cele mai multe şanse de reuşită care ar trebui aplicate în faza inițială a dezvoltării regiunii lor.

Activități similare s-au desfăşurat şi în atelierele trei şi patru unde s-au întreprins proiecte pentru diferite regiuni pilot şi s-au examinat "prin comparare" rezultatele posibile de obținut.

O interesantă evaluare a programului pilot a fost întreprinsă, în manieră independentă, de către Institutul Irlandez de Cercetare Economică şi Socială. Un reprezentant al institutului a asistat la toate atelierele şi astfel institutul a fost informat în legătură cu rezultatele. Obiectivul institutului amintit era de a trasa un bilanț la "mijlocul drumului" şi unul final, pentru ca apoi să poată realiza ajustările necesare înaintea aplicării programului la scară națională.

În privința finanțării proiectelor cuprinse în programul amintit, obiectivul vizat a fost acela de a utiliza în manieră rațională resursele disponibile, fără a se debloca credite speciale. Principalele cheltuieli aferente programului se referă la salarii şi indemnizații de misiune pentru coordonatorii, onorariile consultanților şi costurile pentru realizarea unor studii speciale întreprinse chiar de grupurile de bază.

De asemenea, Comisia Comunității Europene a contribuit la finanțarea programului şi s-a interesat în mod special de program (acesta încadrându-se în Obiectivul 5- b din obiectivele prioritare adoptate de CEE pentru funcționarea Fondurilor Structurale).

Bilanțul realizat independent şi comunicat Comisiei CEE serveşte la perfecționarea politicii comunitare de dezvoltare rurală integrată, în cadrul noilor dispoziții de funcționare a Fondurilor Structurale.

Ca urmare a extinderii programului pilot se poate spune că în cea mai mare parte a regiunilor rurale din Irlanda se va acorda prioritate întreprinderilor rurale mici şi mijlocii, celor agricole sau de ce nu, turismului rural sau altor activități de servicii, precum şi îmbunătățirii condițiilor de lucru ale forței de muncă, în general.

În cadrul întreprinderilor se vor dezvolta activități de artizanat, pescuit, cultură marină. Activitatea realizată în exploatațiile agricole se va extinde în afara gamei de produse tradiționale cu activități de creştere a căprioarelor, iepurilor, caprelor, de producere a fructelor şi legumelor ca şi către practicarea agriculturii biologice, activități de reîmpădurire, creşterea cailor şi horticultura. Turismul rural oferă, de asemenea, o gamă bogată de posibilități de sporire a veniturilor pentru populația locală.

Autoritățile irlandeze experimentează acest nou program de dezvoltare rurală cu o mare deschidere spirituală. Nu se aplică nici o restricție proiectelor sau gamei de activități pe care grupurile de lucru le promovează în cadrul programului, singura restricție fiind aceea că toate proiectele şi activitățile reținute să se conformeze aspirațiilor şi nevoilor populației locale.

6.7. Decizii de dezvoltare rurală la nivel transfrontalier

6.7.1. Mecanismul luării deciziilor şi instituțiile Uniunii Europene

Mecanismul luării deciziilor reflectă amploarea şi complexitatea relațiilor comunitare. În acest sens, precizăm că procedura legislativă comunitară trece prin două etape: lansarea unei propuneri şi elaborarea deciziei. În prima etapă se urmăreşte ajungerea la o poziție comună în cadrul Consiliului, între reprezentanții guvernamentali naționali, Parlamentul european fiind doar consultat, elementul cheie al procedurii constituindu-l dialogul între Comisie şi Consiliu. Această punere de acord constă în concilierea punctelor de vedere naționale, Comisia fiind chemată să găsească şi să propună o soluție de tip european problemelor comune. În a doua etapă, cea a elaborării deciziei, Consiliul poate să hotărască asupra adoptării propunerii, să respingă propunerea sau să adopte o nouă propunere ori un amendament la cea existentă. Pentru oricare din aceste soluții, Comisia acționează ca un veritabil mediator între reprezentanții guvernelor, căutând concilierea intereselor naționale şi găsirea unor formule acceptate de toate părțile implicate.

Uniunea Europeană este formată astăzi din 15 state care au decis să se unească pentru a salvgarda pacea şi a promova progresul economic şi social al continentului.

Uniunea este gestionată de următoarele instituții: un Parlament, ales în mod democratic; un Consiliu care reprezintă statele membre la nivel de ministere sau, mai rar, de şefi de guvern; o Comisie care supraveghează tratatele, investită cu puteri de inițiativă legislativă şi executivă; o Curte de Justiție şi un Tribunal care apără legea; o Curte de Conturi care are atribuții de ordin financiar; organe consultative care exprimă interesele economice, sociale şi regionale; Banca Europeană pentru Investiții; Institutul Monetar European şi Banca Centrală Europeană, Consiliul de Asociere, Comitetul Parlamentar Mixt şi de Asociere.

Parlamentul European

Ales prin sufragiu universal direct pentru o perioadă de 5 ani, Parlamentul European are 567 membri (în iunie 1994). Parlamentul are sediul la Strasbourg; unele sesiuni plenare şi reuniuni ale comisiilor se țin şi la Bruxelles; secretariatul acestuia (care are circa 3500 funcționari şi agenții ale grupurilor politice) este instalat la Luxembourg.

Parlamentul European este compus din grupuri politice organizate pe plan comunitar în funcție de diferite curente de idei.

Parlamentul are rolul de: impulsionare a dezvoltării politicilor comunitare; control, acesta pronunțându-se asupra programelor comunitare, controlând, în mod curent, bunul mers al politicilor comune, mai ales prin interpelările scrise şi orale adresate Comisiei şi Consiliului; crearea unor comisii de anchetă şi examinarea petițiilor cetățenilor; mediator independent; rezolvare a reclamațiilor referitoare la funcționarea administrativă a Comunității; adoptare a bugetului comunitar, preşedintelui acestuia revenindu-i nu numai obligația semnării lui, ci şi a controlului realizării.

Legislația comunitară precizată prin tratatele de la Roma se bazează pe un proces triunghiular în care Comisia propune şi Consiliul decide, după ce în prealabil s-a consultat Parlamentul. Puterea legislativă a Parlamentului European se bazează pe procedura de cooperare ("dublă lectură" a propunerilor comunitare din partea Parlamentului şi Consiliului), cu participarea activă a Comisiei. Tratatul referitor la Uniunea Europeană din 1992 asigură recunoaşterea puterii legislative a Parlamentului European punând în practică, pentru o serie de domenii importante, o procedură de "co-decizie" care asigură Parlamentului, împreună cu Consiliul, capacitatea de a lua decizii asupra reglementărilor şi directivelor.

Domeniile în care se aplică această procedură privesc piața internă, cercetarea şi noile sfere de aplicare ale tratatului referitor la Uniunea Europeană (resursele transeuropene, protecția consumatorului, educație,

cultură şi sănătate). În materie de decizii privind preţurile agricole, Parlamentul dispune de putere consultativă.

Consiliul European

Creat în 1974, Consiliul European reuneşte, în principiu, de două ori pe an, şefii de guvern (pentru Franța: şeful statului) pe preşedintele Comisiei Europene, miniştrii afacerilor externe şi câte un membru al Comisiei.

Consiliul European are rol de impulsionare şi orientare; prin tratatul referitor la Uniunea Europeană acestuia i se conferă anumite responsabilități operaționale în politica externă şi de securitate, ca şi în ceea ce priveşte Uniunea Economică şi pregătirea Uniunii Monetare.

Consiliul de miniştri

Consiliul de miniştri este compus din miniştri, reprezentând fiecare stat membru, care periodic se schimbă în funcție de ordinea de zi. Sediul Consiliului este la Bruxelles, dar anumite sesiuni se pot ține şi la Luxembourg. Consiliul este prezidat prin rotație, timp de 6 luni de reprezentanți ai fiecărui stat membru.

Comitetul reprezentanților permanenți (Coreper) este organul operativ de conducere al Consiliului de miniştri; acesta are rolul de a organiza reuniunile pregătitoare pentru funcționarii naționali desemnați să coopereze cu Uniunea Europeană.

Consiliul de miniştri are un dublu rol. Pe de o parte acesta, la propunerea Comisiei, ia principalele decizii referitoare la politica comunitară; în anumite cazuri, tratatele cer decizii unanime, deşi în numeroase alte cazuri (prevăzute prin Tratatul de la Roma şi mai recent prin Actul unic şi tratatul privind Uniunea Europeană) care privesc, mai ales, marea piață europeană şi Uniunea Economică şi Monetară, Consiliul se pronunță cu majoritatea calificată (de 54 de voturi din 76). Pe de altă parte, Consiliul are responsabilitatea cooperării interguvernamentale (politică externă şi securitate; justiție; afaceri interne; domenii în care cea mai mare parte din decizii cer unanimitatea).

Comisia Europeană

Comisia Europeană se compune din 20 de membri. Începând cu anul 1995, mandatul Comisiei este de 5 ani. Membrii Comisiei acționează independent de guverne, doar în interesul comunității. Fiecare din membrii săi are responsabilități particulare, iar deciziile lor sunt colegiale. Singur Parlamentul European poate cenzura activitatea Comisiei.

Comisia este "gardianul" tratatelor europene. Organ impațial, acesta veghează la aplicarea corectă a tratatelor şi a deciziilor comunitare. Comisia Europeană poate deschide procedurile de infracțiune în ceea ce priveşte

statele membre sesizând şi Curtea de justiție; poate aplica amenzi particularilor, mai ales în domeniul politicii de concurență.

Comisia este "motorul" Comunității Europene dispunând de dreptul de inițiativă în domeniul legislației specifice, conducând la adoptarea unor "legi europene"; menționăm că în domeniul cooperării interguvernamentale, Comisia poate emite propuneri care au aceeaşi valoare cu acelea ale statelor membre.

Totodată, Comisia este organul executiv al Comunității, stabilind textele pentru aplicarea anumitor dispoziții, dar şi răspunzând de aplicarea regulilor din tratatele şi cazurile particulare; de asemenea, Comisia gestionează creditele bugetare destinate intervențiilor comunității.

Principalele sale resurse financiare sunt regrupate pe mari fonduri (Fondul european pentru orientare şi garanție agricolă; Fondul social european; Fondul european de dezvoltare regională; Fondul pentru coeziune etc.). În exercitarea puterilor sale executive, Comisia trebuie să ia adesea avizul comitetelor formate din funcționarii naționali.

Curtea de justiție şi Tribunalul european

Curtea de justiție este formată din 13 judecători asistați de 10 avocați generali. În 1989 acesteia i s-a adăugat Tribunalul european care este format din 12 judecători. Membrii acestor instanțe, cu sediul la Luxembourg, sunt numiți pentru şase ani, de comun acord cu guvernele lor, fiind garantată independența lor.

Curtea are ca funcții: asigurarea respectării legilor, interpretarea şi aplicarea tratatelor europene. De asemenea, aceasta se pronunță, la cererea unei instituții comunitare, a unui stat sau a unei persoane particulare direct implicate, asupra actelor incompatibile cu dreptul comunitar.

Curtea se pronunță, la cererea unui tribunal național, asupra interpretării sau validității dispozițiilor dreptului comunitar. Activitatea Curții favorizează implicarea dreptului european care se impune pentru toți într-o manieră uniformă: instituțiile comunitare prin care statele membre sunt obligate să execute hotărârile Curții; autoritatea acestor judecați prevalează asupra celor ale tribunalelor naționale; mai mult, Curtea poate să dea o amendă unui stat membru dacă acesta nu se conformează hotărârilor sale. Tribunalul european este competent în a examina cea mai mare parte a repercusiunilor persoanelor particulare.

Curtea de conturi

Toate activitățile financiare ale comunității sunt controlate de Curtea de conturi, compusă din 12 membri, desemnați în unanimitate de către Consiliu, după consultarea Parlamentului. Curtea de conturi are sediul la Luxembourg. Rolul acesteia este acela de a verifica fiabilitatea conturilor, legalitatea şi regularitatea încasărilor, a asigura buna gestiune financiară a Uniunii

Europene, a face bilanțul altor instituții comunitare, precum şi de a aplica şi adresa acestora avizele şi observațiile de rigoare.

Comitetul economic şi social şi Comitetul consultativ CECA

Comitetul economic şi social cuprinde 189 de membri, reprezentând numeroase grupuri (cum sunt cele ale agricultorilor sau consumatorilor). Comitetul are sediul la Bruxelles. Acesta este consultat înainte de adoptarea majorității deciziilor. Pentru probleme speciale (spre exemplu, pentru cele privind cărbunele şi oțelul) există un organ specializat (Comitetul consultativ CECA) format din 36 de reprezentanți ai producătorilor, lucrătorilor, utilizatorilor şi negociatorilor.

Comitetul regiunilor

Este un organism comunitar nou instituit prin tratatul privind Uniunea Europeană. Comitetul regiunilor, al cărui sediu este la Bruxelles, se compune din 189 membri, reprezentând colectivitățile locale şi regionale. Comitetul regiunilor are rol consultativ în luarea deciziilor privind interesele regionale şi totodată acesta din proprie inițiativă poate emite opinii şi decizii în domeniul său de activitate.

Banca Europeană pentru Investiții

Cu sediul la Luxembourg, Banca face apel la piața capitalurilor pentru a finanța investițiile utile dezvoltării comunității; ea acordă împrumuturi anumitor țări din lumea a treia şi din Europa Centrală şi de Est. În 1992, totalul împrumuturilor autorizate din resursele proprii au atins 17 miliarde ECU.

Institutul Monetar European şi Banca Centrală Europeană

Menționăm că după decembrie 1991, după Consiliul European de la Maastricht s-a luat decizia finală a instituirii Uniunii Monetare (UM).

Acest proces se va desfăşura etapizat urmând ca în 1997 sau cel mai târziu în 1999 să apară un întreg sistem de bănci centrale precum şi o Bancă Centrală Europeană, care vor fi însărcinate cu emiterea şi gestionarea monedei unice. În pregătirea Uniunii Monetare începând din 1994 s-a creat Institutul Monetar European.

Consiliul de asociere

Este instituția executivă a asocierii. Ea se creează în cazul fiecărei țări care, pe baza Acordului de asociere, devine membru asociat al UE, fiind formată din membri ai organelor executive din ambele părți: Comisia UE şi Guvernul țării asociate. Menirea ei este să pună în practică Acordul de asociere şi să pregătească - economic, social, juridic şi politic - intrarea cu drepturi depline în UE.

Comitetul parlamentar mixt şi de asociere

Reuneşte membri ai Parlementului european şi ai legislativului din țara asociată, îşi stabileşte singur, după nevoi, calendarul de lucru, are dreptul să ceară informațiile necesare de la Consiliul de asociere, acționează pentru transpunerea în practică a acordurilor semnate de UE şi țara asociată. Pe ordinea de zi a reuniunilor sale figurează, de regulă, asemenea probleme ca: intrarea în vigoare a Acordului european, situația politică, economică şi socială a membrilor asociați, strategia de pregătire a aderării la UE, relațiile economice şi comerciale dintre UE şi asociat, situația politică şi evoluțiile care au loc în Parlamentul european.

Analiza acestor instituții ne arată că ele sunt foruri deschise unui schimb permanent de idei cadru, indispensabil luării deciziilor fundamentate ştiințific, manifestă elasticitate şi încredere mutuală. În special, această încredere mutuală în viitorul Uniunii Europene s-a dovedit pe parcursul timpului forța cea mai puternică în păstrarea coeziunii, depăşirea momentelor critice şi asigurarea mersului înainte spre integrarea deplină şi crearea unui spațiu economic şi politic unic.

6.7.2. Parteneriatul pentru dezvoltarea rurală în cadrul Reformei Fondurilor Structurale ale Comunității Europene ca mecanism specific de finanțare transfrontalieră

Pentru a întări coeziunea socioeconomică şi a atenua tendințele naturale de creştere a disparităților interne, Uniunea Europeană, mai ales în urma ultimelor două extinderi a adoptat un parteneriat pentru dezvoltare rurală circumscris reformei Fondurilor Structurale (C.Huillet, P.Van Dijk, 1990, p.157).

Reforma Fondurilor Structurale comunitare se bazează pe cinci principii: concentrarea intervențiilor; parteneriatul; coerență cu politicile economice naționale; o mai bună gestiune a resurselor; simplitate, coerență şi flexibilitate în acțiunile întreprinse.

În acest context devine clar că procesele de intervenție susținute prin Fondurile Structurale se vor concentra pe cinci obiective prioritare:

Obiectivul 1. Promovarea dezvoltării regiunilor din Comunitate rămase în urmă (regiuni în care PIB-ul pe locuitor este inferior sau apropiat de 75 % din media comunitară);

Obiectivul 2. Reorientarea regiunilor grav afectate de declinul industrial (nivel mediu al şomajului şi ocupării industriale superior mediei comunitare, declin al ocupării industriale);

Obiectivul 3. Lupta contra şomajului de lungă durată (activi în vârstă de peste 25 de ani aflați în şomaj mai mult de 12 luni);

Obiectivul 4. Facilitarea încadrării profesionale a tinerilor (cei care vor să se angajeje înainte de 25 de ani);

Obiectivul 5. Facilitarea reformei politice agricole comunitare:

a) prin adaptarea structurilor de producție, de prelucrare şi de comercializare în agricultură şi silvicultură;

b) prin promovarea dezvoltării zonelor rurale fragile, caracterizate printr-un nivel ridicat al ocupării agricole şi un nivel redus, atât al venitului agricol, cât şi al produsului intern brut pe locuitor.

Reforma Fondurilor Structurale va conduce la delimitarea a trei areale geografice, care beneficiază de condiții specifice:

- regiunile rămase în urmă din punct de vedere al dezvoltării, care corespund obiectivului 1 (30 % din teritoriu, 21,2 % din populație);
- zonele rurale fragile, care corespund obiectivului 5 (17,3 % din teritoriu şi 5,1 % din populație);
- alte regiuni sau zone ale Comunității, care ar putea beneficia de dispozițiile generale aplicabile întregului teritoriu comunitar, mai ales măsurile care vizează ameliorarea structurilor agricole sau de formare profesională.

Primele două zone care beneficiază de concentrarea intervenției reprezintă mai mult de jumătate din teritoriul Comunității şi mai mult de un sfert din populația comunitară.

Parteneriatul este elementul cheie al reformei fondurilor structurale comunitare în măsura în care acesta condiționează punerea în practică a celorlalte patru principii. Parteneriatul derivă din necesitatea suplimentară a intervenției comunitare în raport cu intervențiile altor parteneri publici. În aceste condiții, punerea în practică a parteneriatului cere o cooperare strânsă între Comisie (nivel comunitar), statul membru (nivel național, regional, local) şi părțile care sunt interesate şi care urmăresc un țel comun.

Parteneriatul instalează astfel un dialog între diferitele niveluri de intervenție care vizează un partaj al sarcinilor şi punerea în comun a resurselor.

Manifestarea dimensiunii comunitare în cadrul parteneriatului pentru dezvoltare rurală oferă noi perspective, implică noi probleme. Totodată, este clar că pe viitor acțiunile vor ține cont de integrarea economică europeană şi mai ales de avantajele pe care acesta le oferă actorilor economici.

Parteneriatul permite coerență în acțiunile de dezvoltare rurală întreprinse de o parte şi de cealaltă a frontierelor naționale ale fiecărui stat. Dezvoltarea rurală poate ține cont de avantajele orientării politicii sectoriale a Comunității.

Punerea în practică a parteneriatului de dezvoltare rurală, mai ales pentru regiunile sau zonele care corespund obiectivelor 1 şi 5-b, comportă pe viitor proceduri ce se desfăşoară în etape succesive după cum urmează: programe sau planuri; cadrul comunitar de sprijin; programe operaționale; urmărire şi evaluare.

Pentru fiecare din aceste etape parteneriatul se manifestă în forme specifice, dar acesta devine esențial la nivel de urmărire şi evaluare. Această reformă fundamentală care vizează dezvoltarea rurală a intrat în vigoare de la 1 ianuarie

1989. Punerea sa în practică a fost progresivă. Primele două etape sunt deja depăşite pentru obiectivul 1 şi sunt pe cale de finalizare pentru obiectivele 2, 3 şi 4. În ceea ce priveşte obiectivul 5, experţii apreciază că va fi necesară, o perioadă mai lungă de aplicare, deoarece: - reglementarea de bază pentru obiectivul 5 a (reforma politicii agricole comunitare prin adaptarea structurilor) trebuie să fie adaptată reformei Fondurilor. Consiliul UE a adoptat în primăvara anului 1989 noile dispoziţii care au intrat în vigoare la finele lui 1989.

Pentru obiectivul 5 b (reforma politicii agricole comunitare prin promovarea dezvoltării zonelor rurale fragile) zonele eligibile au fost delimitate în primăvara lui 1989. Această delimitare a fost notificată de statele membre implicate în iunie 1989. Planurile de dezvoltare au fost în continuare elaborate, fiind transmise Comisiei la sfârşitul lui octombrie.

Remarcăm că Actul unic european şi reglementarea pe care el a introdus-o au dat naştere la două noi noţiuni în vacabularul comunitar curent: dezvoltare rurală şi parteneriat. Reforma Fondurilor Structurale comunitare, instrument de întărire a coeziunii socio-economice în Comunitate, vizat prin Actul unic, este în curs de desfăşurare.

În ceea ce priveşte mecanismul de finanţare reţinem că aceasta precum şi decizia fac parte din ceea ce se poate numi structura de rezistenţă a Uniunii, din două motive: primul este acela că aceste elemente sunt pilonii pe care se sprijină întreaga activitate comunitară; al doilea, pentru că vigoarea lor dă consistenţă existenţei şi mersului înainte al Uniunii spre ţelurile sale finale (N.Belli; 1995, pg.55).

Mecanismul finanţării cuprinde două componente fundamentale: bugetele comunitare şi operaţiile financiar-bancare. În faza iniţială finanţarea era asigurată numai prin "credite clasice" de funcţionare şi prin credite pentru intervenţii diverse.

Uniunea Europeană îşi asigură fondurile pentru finanţare, în principal, din următoarele surse: prelevări pe importurile de produse agricole şi alte taxe din aplicarea politicii agricole comune, drepturile vamale colectate la frontierele Uniunii şi o parte (până la limita de 1 %) din taxa pe valoarea adăugată impusă în statele membre. După reforma financiară care se va derula în perioada 1993-1999 s-a introdus o a patra sursă, respectiv o cotă din PNB-ul ţărilor membre.

Pentru impulsionarea dezvoltării economico-sociale a zonelor mai sărace din comunitate, Uniunea acordă din veniturile proprii sau din cele extrabugetare (provenite de la organizaţiile financiar-bancare) credite sau împrumuturi pentru rezolvarea problemelor la nivel naţional. Pentru dezvoltarea regională, cu accent pe agricultură, sunt acordate credite şi împrumuturi prin intermediul Fondurilor structurale (FEOGA, FSE şi FEDR) şi a Băncii Europene de Investiţii. La aceste fonduri se adaugă şi Fondul de ajutor alimentar acordat anual ţărilor care trec prin mari dificultăţi în asigurarea hranei populaţiei (calamităţi naturale de amploare, războaie interstatale sau războaie civile etc.).

BIBLIOGRAFIE

* * * - Politica agricolă în perspectiva aderării la Uniunea Europeană - caiet de lucru, Comisia de elaborare a strategiei naționale de pregătire a aderării României la Uniunea Europeană, Bucureşti, iunie 1995.

BARA Simona - Metode de analiză a deciziilor de dezvoltare a agriculturii, previziune şi intervenții de reglare, articol publicat în volumul "Agricultura României în contextul tranziției la economia de piață", Academia Română, INCE, Centrul de informare şi documentare economică, Bucureşti, 1992, pg. 128-132.

BELLI Nicolae - Uniunea Europeană: geneza şi instituțiile sale, în Probleme economice, nr.37-38, 1995, Academia Română, INCE, Centrul de informare şi documentare economică, Bucureşti.

CHIOREANU Aurora; RĂDULESCU Gheorghe - Mic dicționar enciclopedic, Editura Enciclopedică Română, Bucureşti, 1972.

HUILLET Christian; VAN DIJK Pieter - Les partenaires pour le developpement rural, OCDE, 1990.

IANCU Aurel - Criza tranziției: criza predominant instituțională, în Probleme economice, nr. 19-20/1994, Academia Română, INCE, Centrul de informare şi documentare economică, Bucureşti.

MARCU Florin; MANECA Constantin - Dicționar de neologisme, ediția a III-a, Editura Academiei RSR, Bucureşti, 1978.

NORTH Douglas - Institutions and Economic Growth: An historical Instruction, Cornell University Conference, on the Role of Institution in Economic Development, Ithaca New York, 1986.

NORTH Douglas - Institutions, Institutional Change and Economic Perfo-rmance, Cambridge University Press, 1990.

REZMERIȚĂ Alex - Dicționarul etimologico-semantic al limbii române, Editura Ramuri, Craiova, 1924.

* * * - Dicționar enciclopedic român, vol.II, Editura Politică, Bucureşti, 1964.

* * * - Les institutions de la Communauté Européenne, Commission des Communaués Européennes, Luxembourg, 1993.

INSTITUTUL NAȚIONAL
DE
CERCETĂRI ECONOMICE

PROBLEME ECONOMICE
NR. 24/1996

CENTRUL DE INFORMARE
ŞI DOCUMENTARE ECONOMICĂ
BUCUREŞTI

ACADEMIA ROMÂNĂ
INSTITUTUL NAȚIONAL DE CERCETĂRI ECONOMICE
INSTITUTUL DE ECONOMIE AGRARĂ

PRIVATIZAREA ÎN AGRICULTURA ROMÂNIEI. EVALUĂRI PREZENTE ŞI PROSPECTIVE

Prof. dr. Nicolae BELLI

CENTRUL DE INFORMARE ŞI DOCUMENTARE ECONOMICĂ

CUPRINS

INTRODUCERE..... 77

1. EVALUĂRI ALE STADIULUI ACTUAL AL PRIVATIZĂRII ÎN AGRICULTURĂ 78
   1.1. Premisele privatizării agriculturii..... 78
   1.2. Necesitatea şi obiectivele privatizării în agricultură 81
   1.3. Stadiul actual al privatizării în agricultură 82

2. SECTORUL PRIVAT AGRICOL. FORMAREA NOILOR STRUCTURI AGRARE ÎN ROMÂNIA 90
   2.1. Sectorul privat constituit din gospodării țărăneşti şi societăți comerciale pe acțiuni..... 90
   2.2. Sectorul privat al gospodăriilor țărăneşti – principalul segment al agriculturii private 90

3. PROBLEME PROSPECTIVE DE REZOLVAT..... 93

INTRODUCERE

A vorbi despre privatizare, în special în agricultură, înseamnă a pune în discuție una din problemele fundamentale cele mai complexe şi dificile cu care se confruntă astăzi România. Pe de o parte, fiindcă înfăptuirea ei duce la redistribuirea avuției naționale între cetățenii țării, prin trecerea ei din proprietatea statului în mâna particularilor, creându-se, astfel, o nouă ordine în polarizarea averilor, în structurile sociale ale populației şi în sistemul de interese din societate. Pe de altă parte, fiindcă privatizarea devine coloana vertebrală a întregii reforme economice. De succesul ei depinde deschiderea definitivă a agriculturii la forțele pieței, ieşirea din criză şi aşezarea ei pe făgaşul dorit al dezvoltării al dezvoltării durabile, capabilă de performanță competitivă.

La început, în anii 1990-1992, când privatizarea făcea primii paşi – paşii copilăriei sale – mersul său era atât de timid, încât trecea aproape neobservată. Curând însă avea să i se constate nu numai necesitatea indispensabilă, ci şi imensa posibilitate de îmbogățire peste noapte. Unii, puțini la număr, au văzut dinainte această posibilitate şi pentru a o folosi i-au pândit cu tenacitate sosirea; momentul prielnic l-au oferit primele acte normative ale privatizării.

Profitând de slăbiciunea legislației, ca şi de alte slăbiciuni omeneşti căutate atent la decidenții statali ai privatizării, noii noştri oameni de afaceri au acționat instinctual, însuşindu-şi rapid mari părți din avuția națională proprietate de stat. Apar, ca din pământ, miliardarii. Din acest moment privatizarea, suspectată chiar şi atunci când este corectă – dacă este vreodată corectă! – devine dramatică. Aceasta explică de ce numeroasele dezbateri care o însoțesc sunt pline de o imensă şi neliniştitoare încărcătură de controverse şi incertitudini.

Ca reflex al importanței sale cruciale, dar şi a şocului produs de posibilitatea îmbogățirii peste noapte, privatizarea a ajuns să domine astăzi întreaga noastră opinie publică prin tot ce are ea gândire şi acțiune. Stau mărturie în acest sens frecvența amețitoare a simpozioanelor şi seminariilor interne şi internaționale, apariția zilnică de noi lucrări, noi autori şi noi unghiuri de vedere, participarea la dezbateri practic a tuturor categoriilor populației. Economiştii şi juriştii, aflați prin profesie în fruntea gândirii şi acțiunii privatizării, sunt secundați îndeaproape de filosofi, sociologi, istorici, politologi. Nu mai vorbim de „zgomotoşii" ziarişti, care populează cu părerile lor întregul spațiu dintre stânga şi dreapta, iar cu „scormonirile" lor scot la lumină zilnic noi fapte tentaculare de corupție. Nici chiar Occidentul nu rămâne pasiv: mulți specialişti, unii prestigioşi, alții simpli turişti, bat țara în lung şi în lat, dându-ne sfaturi să ne privatizăm mai repede, cu grija vădită ca nu cumva să ne răzgândim. Privind această avalanşă enormă şi în creştere continuă a interesului public pentru privatizare, ne întrebăm dacă nu cumva şi Sfântul Petru ne va întâmpina la Porțile Raiului cu întrebarea: ce-ai făcut pentru privatizare?

1. EVALUĂRI ALE STADIULUI ACTUAL AL PRIVATIZĂRII ÎN AGRICULTURĂ

Experiența României în domeniul privatizării agriculturii, având în spatele său o perioadă relativ scurtă de timp, n-a cristalizat încă atributele sale definitorii. Ea cuprinde în schimb suficiente elemente, unele în germene, altele mai evoluate, care să ne îngăduie caracterizarea stadiului actual al privatizării. Avem nevoie să cunoaştem acest stadiu nu numai pentru că este o nouă realitate istorică, ci şi pentru a şti ce am făcut şi ce mai avem de făcut până la încheierea privatizării.

Stadiul actual al privatizării este rezultatul necesar al acțiunii conjugate a doi factori: a) stările agrare existente în 1989, în calitate de premise obiective şi b) politicile folosite.

1.1. Premisele privatizării agriculturii

Structurile agrare moştenite constituie premisa esențială a privatizării. În 1989, ele erau formate din trei sectoare social-economice: de stat, cooperatist şi individual. Fiecare sector avea importanța sa în economia agricolă, determinată de funcțiile şi dimensiunile sale, aşa cum se poate vedea din tabelul de mai jos.

Tabelul nr.1 - Structurile agrare din România în 1989

Indicatori	Total țară	Din care: sectoarele (în %)			
		Socialist	Din care		individual
			De stat	cooperatist	
1	2	3	4	5	6
1. Nr. de exploatații[x]		4900	1124	3776	Cca. 600000
2. Suprafața agricolă. Mii ha, din care:	14759	90,4	29,7	607	9,6
a) arabilă	9457	95,8	22,6	73,2	4,2
b) vii+livezi	586	90,3	29,0	61,3	9,7
c) păşuni+fânețe	4705	81,1	46,5	34,6	18,9
3. Efective de animale, mii UVM	11351	66,0	31,9	34,1	34,0
4. Fonduri fixe, mld. lei	385	90,7	68,7	22,0	9,3
5. Specialişti cu studii superioare, mii persoane	33,6	100,0	63,0	47,0	xx

Indicatori	Total țară	Din care: sectoarele (în %)			
		Socialist	Din care		individual
			De stat	cooperatist	
6. Producții, mii tone a) Cereale total	8379	89,2	22,4	66,8	10,8
b) Cartofi	4420	55,6	10,5	45,1	44,4
c) Legume	3727	68,1	39,6	28,6	31,9
d) Fructe + struguri	2495	59,6	35,2	24,3	40,4
e) Carne-total (greutate vie)	1911	56,0	32,3	13,7	54,0
f) Lapte de vacă + bivoliță. Mil. hl	41,2	49,4	18,2	31,2	50,6

x) Numărul de exploatații în cifre absolute
xx) sub 0,1%
Sursa: Anuarul Statistic al României 1990, p.249. 265 şi următoarele.

Sectorul de stat în agricultura României cuprindea o suprafață agricolă de 4,4 mil. ha din care 2,14 mil. ha teren arabil. El asigura locuri de muncă pentru 601,6 mii salariați, reprezentând 20% din întreaga forță de muncă (populație ocupată) a agriculturii. Funcționarea lui era asigurată de 1124 de unități, toate mari exploatații agricole, din care: 411 întreprinderi agricole de stat (IAS-uri), 573 stațiuni de mecanizare a agriculturii (SMA-uri), 106 unități hidroameliorative, 35 unități de cercetări agricole experimentale, 5 ferme didactice ale învățământului superior.

Sub aspectul destinației bunurilor sale, sectorul de stat agricol era format din două componente: proprietatea publică şi proprietatea privată. Proprietatea publică, aparținând organelor de stat centrale şi locale, cuprindea 2.37 mil. ha teren agricol, din care 0,45 mil. ha teren arabil, iar proprietatea privată a statului 2,04 mil. ha teren agricol, din care 1,64 mil. ha teren arabil. Dacă în primul caz, bunurile sunt de utilitate publică, deci neprivatizabile, în cel de al doilea, bunurile sunt destinate utilității private, deci pot fi privatizate.

Funcțiile economice ale sectorului de stat agricol erau multiple, în raport de tipul de întreprinderi care-l compuneau.

Funcția productivă revenea în special fostelor IAS-uri; cu o medie a suprafeței de aproape 500 ha pe unitate, ele produceau anual cca. o pătrime din producția agricolă a țării.

Mecanizarea era exercitată de foloasele SMA-uri care exploatau un parc de 163,3 mii tractoare; funcția tehnico-ştiințifică era exercitată de unitățile de cercetare ştiințifică şi fermele didactice; funcția hidroameliorativă revenea întreprinderilor din domeniu, deservind 3168,7 mii ha amenajate pentru irigat.

Sectorul cooperatist agricol, o altă premisă majoră, constituia sectorul predominant. El deținea 8963,7 mii ha suprafață agricolă, din care 6919,0 mii

ha teren arabil şi asigura locuri de muncă pentru 1910,7 mii ha persoane ocupate, reprezentând 66% din forța de muncă a agriculturii şi 17,5% din întreaga populație ocupată a țării. Era format din două categorii de unități: 3172 cooperative agricole de producție şi 604 asociații intercooperatiste. Şi acestea erau mari exploatații agricole: ele aveau în medie pe unitate 237 ha teren agricol, 506 persoane ocupate, lucrând fiecare în medie 4,69 ha. față de 7,87 ha în fostele IAS-uri. Forța economică principală a acestor unități o reprezentau cerealele. În general, ponderea lor în principalele produse agricole erau sub cea a suprafeței. Evoluția producției cooperatiste a fost extrem de lentă: de numai 1,8% creştere medie anuală în întreaga perioadă în 1962-1989, semn cert al unei cointeresări practic absentă. În calitate de premisă, au contat atât dimensiunile şi funcțiile sale, cât şi natura proprietății. Aceasta nu era o proprietate naționalizată, ci una colectivizată. Din cauza mediului economic însă, ea se comportă ca una etatizată, fiind total subordonată comenzii centralizate. Caracterul proprietății avea să influențeze privatizarea sectorului cooperatist agricol pe alte căi decât proprietatea de stat, anume prin restituirea proprietății foştilor proprietari.

Sectorul individual agricol. Înainte de 1989 agricultura românească dispunea şi de un asemenea sector, format din două categorii de gospodării: gospodăriile personale ale membrilor cooperatori şi gospodăriile individuale ale țăranilor necooperativizați. Primele reprezentau în 1989 circa 3,44 mil. de familii cu loturi de teren între 20-30 de ari, proprietate colectivistă, dar dată în folosință personală; însumau în jur de 900 mii ha teren agricol, respectiv 6% din care suprafața agricolă a țării. Pe bunurile obținute de pe aceste loturi, țăranul era proprietar deplin, iar gospodăriile agricole individuale reprezentau cca. 600 mii, având în proprietate privată 1414 mii ha teren agricol, din care cca. 473 mii arabil; ele ocupau zonele de deal şi munte unde nu s-a putut colectiviza.

De remarcat că acest sector, în pofida ponderii sale reduse în terenul agricol şi arabil al țării – anume 9,6% şi respectiv 4,2% - deținea peste 1/3 din efectivele de animale, între 50,6-54,0% la producția de lapte de vacă şi carne total, între 32-44% la producția de cartofi, legume, fructe şi struguri. Față de ponderea lui în suprafața agricolă a țării, ponderea sa în producția principalelor produse agricole era de 3-6 ori mai mare!

O privire de ansamblu asupra structurilor agrare moştenite ne îngăduie să observăm următoarele:

1. Că agricultura era dominată de marea întreprindere agricolă – IAS-uri de 5000 ha şi CAP-uri cu 2374 ha în medie pe unitate; erau de fapt, unități gigantice, favorizând controlul centralizat asupra lor.

2. Concentrarea exagerată a proprietății funciare şi a producției agricole, purtând însemnele fundamentale ale sistemului economic hipercentralizat: lipsa autonomiei decizionale a managerilor agricoli; retribuția muncii derizorie;

sugrumarea din faşă a interesului personal – motorul iniţiativei şi activităţii economice; preluarea surplusului economic la bugetul de stat prin mecanismul preţurilor şi vărsăminte directe a beneficiului.

3. Absenţa oricărei democraţii economice.

4. Inhibarea stimulentelor dezvoltării şi autoblocarea mecanismelor de funcţionare a economiei, generând criza structurilor agricole. Declanşată după 1980 şi accentuată mai ales în perioada 1985-1989, criza agrară socialistă din România avea să cuprindă întreaga societate, mai ales sub forma dureroasei crize alimentare. Fenomenul se manifesta vizibil prin acele cozi imense şi înjositoare din faţa magazinelor alimentare care tiranizau, practic, întreaga populaţie muncitoare a ţării.

5. Criza agrară din România a fost criză de sistem dublată de însoţitorul ei firesc, subproducţia. Soluţia unei asemenea crize nu poate fi un demers de corectare şi adaptare a sistemului existent, ci unul de schimbare a sistemului însuşi printr-unul nou, corespunzător timpurilor.

1.2. Necesitatea şi obiectivele privatizării în agricultură

Oamenii de ştinţă consacră privatizării eforturi de mare avengură pentru a-i elucida fundamentale generale-cauze, condiţii, amploare, consecinţe-şi a-i găsi soluţiile cele mai eficiente. Sunt răscolite cu acest prilej toate problemele mari ale dezvoltării social-economice contemporane „legitimitatea” istorică a formelor de proprietate privată şi socialistă, rolul statului în economie, liberalismul sau drigismul economic, mecanismele creşterii economice, stabilitatea şi instabilitatea acestei creşteri etc.

Nu putem aborda toate aceste probleme. Una dintre ele însă are o asemenea semnificaţie încât nu poate lipsi din această discuţie. Ea se cheamă necesitatea privatizării şi obiectivele care pornesc din această necesitate. Pe scurt am spune doar atât: că în confruntarea istorică dintre proprietatea privată şi socialistă, dintre plan şi piaţă, confruntarea care a marcat evoluţia întregului nostru secol, a câştigat clar proprietatea privată şi economia de piaţă. În economia de piaţă în urma valului privatizării izbucnit în lumea occidentală la începutul anilor 1980 şi extins după 1989 şi în ţările socialiste, confruntarea dintre cele două tipuri de proprietate şi economii capătă un deznodământ dramatic. Triumful proprietăţii private este atât de categoric încât pare aproape indecent istoria când are dreptate şi permite şi asemenea indecenţe.

Se pune întrebarea: de ce proprietatea privată a putut să câştige confruntarea ei cu proprietatea socialistă?

Dacă ar fi să dorim un răspuns sintetic, acesta ar trebui căutat în capacitatea proprietăţii private de a genera rezultate performante. Ea îşi manifestă această capacitate, înainte de toate, în domeniul eficienţei alocării resurselor tot mai rare şi mai scumpe, putând realiza un surplus economic superior, din care poate aloca o parte şi pentru securitatea socială a populaţiei.

Din aceste împrejurări îşi soarbe necesitatea şi privatizarea în agricultură.

Obiectivele privatizării agriculturii răsar din însăşi necesitatea acesteia.

O primă categorie de obiective o constituie inserția în agricultură a forțelor pieței propulsoare de progres:

a) alocarea resurselor în funcție de semnalele prețului, rezultat al confruntării dintre cerere şi ofertă;

b) statuarea interesului personal-motorul oricărei activități pus în mişcare, cel mai bine, de proprietatea privată;

c) autonomia decizională a agenților economici, generatoare a libertății de inițiativă şi a supleței reflexului la semnalele pieței;

d) concurența dintre producători generatoare de competiție şi performanță.

O altă categorie de obiective are în vedere:

a) asigurarea securității alimentare a întregii populații a țării, cu produse suficiente şi pe tot parcursul anului, la prețuri accesibile pentru toate categoriile populației;

b) formarea unei agriculturi durabile şi performante prin forțele pieței;

c) mărirea substanțială a producției şi a productivității muncii;

d) capitalizarea noilor agenți economici din agricultură;

e) sporirea substanțială a veniturilor producătorilor agricoli şi diminuarea decalajelor de venit față de celelalte categorii ale populației;

f) însănătoşirea corelațiilor dintre agricultură şi economia națională;

g) pregătirea agriculturii pentru aderarea la Uniunea Europeană etc. Acestea ar fi obiectivele generale ale privatizării în agricultură.

1.3. Stadiul actual al privatizării în agricultură

1.3.1. Cadrul legislativ şi instituțional

Ca să aibă loc, privatizarea are nevoie de un cadru legislativ care stabileşte regulile normative şi de unul instituțional, format din organismele publice care înfăptuiesc privatizarea conform legislației respective. Bazele generale ale acestui cadru au fost puse încă din primii ani ai tranziției, 1990-1991, fiind apoi dezvoltat şi completat.

Pe plan legislativ, principalele acte normative sunt următoarele:

- Legea nr. 15/1990 prin care întreprinderile de stat sunt transformate în regii autonome şi societăți comerciale pe acțiuni. Este legea care hotărăşte descentralizarea economiei prin: a) îndepărtarea statului de la conducerea întreprinderilor sale şi mutarea deciziei economice de la organele centrale la întreprinderi; b) debugetizarea întreprinderilor de stat prin înlocuirea vărsă-mintelor directe la buget cu impozitul pe profit; c) instituirea conducerii mana-

geriale pe bază de contract şi transformarea întreprinderii în agent economic de piață;

- Legea nr. 31/1990 care reglementează crearea şi funcționarea societăților comerciale cu capital de stat sau particular;
- Decretul Lege nr. 54/1990 care stabileşte promovarea liberei inițiative şi apariția agenților economici privați;
- Legea nr. 58/1991 care hotărăşte şi reglementează privatizarea societăților comerciale cu capital de stat, completată ulterior cu Legea accelerării privatizării nr.55/1995;
- Legea nr.24/1991 privind reorganizarea sistemului bancar, de credit şi monetar valutar, organizarea pieței valutare intrabancare şi extrabancare, liberalizarea cursului valutar al leului etc;
- Legea nr. 35/1991 privind regimul investițiilor străine în România.

Cât priveşte cadrul instituțional al privatizării, acesta cuprinde următoarele:

- Consiliul pentru Coordonare, Strategie şi Reformă Economică (CCSRE), ca organ guvernamental;
- Fondul Proprietății de Stat (FPS) care administrează 70% din acțiunile capitalului social al societăților comerciale cu capital de stat şi organizează privatizarea întreprinderilor arondate lui; până la privatizare FPS-urile încasează dividente;
- Fondurile Proprietății Private (FPP, 5 fonduri) care administrează 30% din acțiunile capitalului social de stat, partea corespunzătoare cuvenită populației pentru certificatele de proprietate şi cupoanele completive; până la privatizare, FPP-urile primesc dividente; după privatizarea acestei părți ele se vor transforma în fonduri mutuale de investiții (probabil la 1 iunie 1996);
- Agenția Națională a Privatizării (ANP) ca organ statal cu putere de decizională a privatizării;
- Agenția Română de Dezvoltare (ARD), organ guvernamental, cu putere de decizie în domeniul investițiilor străine, restructurare şi dezvoltare;
- Agenția de Restructurare, în funcțiune de la 1 ianuarie 1994, în cadrul Consiliului pentru Coordonare, Strategie şi Reformă Economică, pentru a coordona restructurarea unora societăți comerciale cu capitalul de stat, de importanță deosebită pentru economia națională, selectate de guvern;
- Fondul Român de garanție a creditelor pentru întreprinzătorii privați;
- Ministerele, organele puterii locale etc.

În ceea ce priveşte agricultura, la cadrul legislativ şi instituțional general se adaugă cele specifice:

- Legea fondului funciar nr.18/1991 pentru decolectivizarea agriculturii şi reconstituirea proprietății țărăneşti până la 10 ha;
- Legea nr. 36/1991 privind crearea formelor asociative ale țărănimii;
- Legea nr. 83/1993 privind sprijinirea producătorilor agricoli;

- Legea nr. 16/1994 a arendării;
- Legea nr. 34/1994 privind impozitul agricol etc.

Acesta este, pe scurt, cadrul legislativ şi instituțional al privatizării în România. Simpla enunțare a lui ne arată că este o structură extrem de stufoasă, iar cerința generală ca privatizarea să fie transparentă şi judicioasă se sugrumă deseori în acest labirint al birocrației. Dincolo de neajunsurile sale, acest cadru a permis şi permite în continuare progresul privatizării şi în agricultură:

1.3.2. Nivelul privatizării agriculturii în ansamblul ei

Tabelul nr.2 - Nivelul privatizării în agricultura României, în 1995

Indicatori	Total agricul-tură	din care:		Sector privat în % din total agricultură
		Sector public	Sector privat	
1. Populația ocupată, mii per-soane	3561	240	3321	93,3
2. Suprafața agricolă, mii ha, din care:	14797	4103	10694	72,3
- teren arabil	9337	1529	7808	83,6
- patrimoniu pomiviticol	570	161	409	71,8
-pajişti naturale	4890	2413	2477	50,7
- amenajări pentru irigat	3110	976	2134	68,6
3. Efectivele de animale, mii UVM	7780	1885	5895	75,8
4. Tractoare fizice, mii bucăți	163	80	83	50,9
5. Producția agricolă, mld. lei	24170	3263	20908	86,5

1) Fără suprafața de pământ a proprietarilor privați – acționari, aflată în exploatarea unităților agricole de stat. După ultimele evidențe, această suprafață însuma 584403 ha teren agricol, aparținând unui număr de 258682 proprietari acționari.

Sursa: Anuarul Statistic al României 1995; Buletin Statistic Lunar nr. 12/1995; Buletin Informativ nr. 11/1995 şi nr. 3/1996 al MAA.

Agricultura este segmentul economiei naționale cu gradul cel mai înalt de privatizare, atât la nivelul factorilor de producție, cât şi la cel al rezultatelor acesteia.

Folosind indicatorul producției, rezultă că 86,5% din aceasta provine din sectorul privat, față de 45% pe țară în cazul PIB-ului, 16% în industrie, 45% în domeniul investițiilor etc.

O discuție specială merită animalele şi tractoarele, doi factori esențiali ai agriculturii.

În ceea ce priveşte efectivul de animale, rezultă că, în 1995 față de 1989, sectorul privat şi-a sporit ponderea de la 34,6% la 75,8%; în mod absolut creşterea este de la 3927 mii la 5895 mii UVM, respectiv de 1,5 ori în 6 ani! Să ținem seama însă că, în această perioadă, printre marile bulversări produse în agricultură se înscria şi distrugerea unei părți-anume de 32%-din efectivul de animale prin reducerea sa cu aproape 3,6 mil. UVM (de la 11351 la 7780 mii UVM)! În aceste condiții plusul adus de sectorul privat de 1,97 mil. UVM, chiar dacă nu compensează decât 55,2% din efectivul de animale distrus, este neîndoielnic un semn de bun augur atât pentru vitalitatea acestui sector, cât şi pentru contribuția sa la securitatea alimentară a populației.

În ceea ce priveşte tractoarele agricole de reținut următoarele fapte că în 1989 sectorul privat agricol nici nu conta ca deținător de asemenea tractoare acestea fiind deținute, cu titlul de monopol de sectorul de stat; că pornind practic de la zero şi traversând numeroase furci caudine (lipsa de capital creditele scumpe, tendințele speculative ale industriei de tractoare etc.) țăranii au reuşit totuşi să acționeze până în 1995, 83 mii tractoare fizice şi să depăşească, astfel ponderea sectorului de stat. Şi în acest caz, fenomenul are loc pe fondul general al reducerii numărului de tractoare care a început însă nu după 1989, ci după 1986 – de la anul 185,2 mii la 127,7mii în 1990. În anul 1995, numărul lor creşte la 163 mii bucăți, aproape exclusiv pe seama sectorului particular. Şi în acest caz nevoia şi libertatea au pus în mişcare inițiativele individuale pentru a găsi soluțile necesare.

1.3.3. Nivelul privatizării prin decolectivizare

Avansul comparativ al agriculturii în domeniul privatizării se datorează aproape exclusiv decolectivizării. A fost o decolectivizare pripită, brutală şi cu o puternică tendință de răfuială cu vechiul regim; ideologizarea ei a deprofesionalizat-o şi, în loc să fie un proces de distrugere-creatoare, ca în orice progres, a fost, dimpotrivă un proces de distrugere-demolatoare. Profitorilor însă le-a priit pescuitul în apele tulburi, acumulând mari averi la prețuri derizorii. În schimb țăranul după ce şi-a pierdut gospodăria la colectivizare, a pierdut şi acum, la decolectivizare agricolă de 40 de ani de muncă în CAP, el a luat ceva pământ, dar l-a luat cu mâinile goale!

Decolectivizarea a presupus, de regulă, reconstituirea proprietății asupra pământului, iar uneori şi construirea acesteia. Dacă destrămarea vechilor structuri colectiviste s-a produs imediat în schimb transferul pământului în proprietatea celor îndreptățiți continuă şi astăzi, după 5 ani de la declanşarea reformei. Datele de mai jos, valabile pentru 28 mai 1996, confirmă aprecierea.

1.	Suprafața agricolă ce trebuia pusă în posesie	9174705	ha	100
2.	Suprafața pusă în posesie din care:	8812954		96
	- în forme individuale	5633964		61
	- în forme asociative (societăți şi asociații agricole)	3178990		35
3.	Nr. de persoane îndreptățite la proprietate	4900242		100
4.	Nr. de persoane puse în posesie din care:	4517795	ha	92
	- sub formă individuală	3150854		64
	- sub forme asociative	1366941		28
5.	Adeverințe de proprietate eliberate	4243312		86
6.	Titluri de proprietate eliberate	2629952		54
7.	Decizii eliberate pentru acționari	209401		X

Sursa: Direcția de Cadastru şi Organizarea Teritoriului din cadrul MAA.

În 1991, anul lichidării sectorului colectivist agricol, funcționau 5183 unități din care: 4566 cooperative agricole de producție (CAP-uri) şi 617 asociații economice intercooperatiste. Dintre acestea:

- 3758 CAP-uri au fost lichidate, din care s-au format gospodării individuale şi forme de exploatații asociative;
- 908 CAP-uri au fost transformate în societăți agricole pe acțiuni, prin refacerea proprietății private;
- 66 AEI-uri au fost transformate în societăți comerciale cu capital integral de stat;
- 421 AEI-uri au fost transformate în societăți pe acțiuni, în care foştii membri ai CAP-urilor fondatoare şi salariații AEI sunt acționari:
- 80 AEI-uri s-au transformat în alte forme asociative (societăți agricole etc.)
- 50 AEI-uri au fost lichidate.

Decolectivizarea a creat o mare de miniproprietari de pământ pulverizat astfel, nu numai proprietatea şi exploatarea ci şi producția agricolă. Pe de altă parte distribuirea terenurilor se dovedesc mult mai complicat decât s-a prezentat şi s-a bănuit inițial. Din cei îndreptățiți au primit titluri de propritate, 2,6 mil; adică 53,6%; un milion dintre ei sunt în proces cu primăriile sau cu frații lor restul continuă să aştepte în proviziorat.

1.3.4. Privatizarea proprietății private a statului din agricultură

Avansul comparativ al agriculturii în domeniul privatizării se datorează decolectivizării, nu privatizării proprietății se stat. Aceasta nu înseamnă că sectorul de stat a rămas încremenit în vechile tipare. Dimpotrivă a cunoscut şi el anumite privatizări.

În primul rând, a avut loc privatizarea managementului întreprinderii agricole de stat administrarea acestora a fost încredințată pe bază de contract unei echipe manageriale care, prin concurs dovedeşte că poate realiza cel mai

bine parametrii de performanță stabiliți de FPS – patronul întreprinderilor acesta a însemnat descentralizarea deciziei, eliminarea planului şi a reparațiilor de mai sus debugetizarea transformarea întreprinderilor în agenți economici de piață ghidați de mecanismele acesteia.

În al doilea rând, are loc o anumită privatizare şi a proprietății sectorului de stat. Altfel din proprietatea agricolă a societăților comerciale cu capital de stat, 33,2%, respectiv 584,4 mii. ha, aparțineau la 31 decembrie 1995, unui număr de 258682 de proprietari privați. Prezenți ca acționari în 494 unități, aceştia primesc anual ca dividende echivalentul a 600 kg grâu/ha. După numeroase şi complicate discuții, se conturează ca, în perspectiva privatizării integrale a proprietății societăților comerciale amintite, proprietarii individuali ai acestor terenuri să şi le retragă din fostele unități.

O altă parte din patrimoniu, egală cu 30% din capitalul social al societăților comerciale agricole cu capital de stat, revine, conform Legii 58/1991 populației, prin Fondurile Proprietății Private, în contul certificatelor de proprietate şi a cupoanelor nominative de privatizare. Împreună, cele două părți privatizate reprezintă cca. 50% din capitalul social al societăților comerciale agricole cu capital majoritar de stat.

Tabelul nr.3 - Privatizarea societăților comerciale cu capital majoritar de stat din sectorul agroalimentar. Realizări până în 1995 şi propuneri 1996

	Specificare	Agricul-tură	Industria alimen-tară	Total
1.	Nr. total de societăți comerciale privatizabile la 30.IV.1996	1925	424	2349
2.	Privatizări 1992-1995;			
	- Nr. de contracte	137	126	263
	- Nr. de societăți comerciale	128	116	244
	- Capitalul social corespunzător acțiunilor vândute, mld. lei	50,6	310,5	361,1
	- Nr. de acțiuni vândute, mii	5695	17239	22934
	- Valoarea acțiunilor vândute de FPS, mld.lei	65,0	410,5	475,2
	- Nr. de salariați	18283	55275	73556
3.	Propuse pentru privatizare în 1996			
	- Nr. de societăți comerciale	621	296	917
	- Capitalul social aferent, mld. lei	947	337	1284

Sursa: Fondul Proprietății de Stat şi Ministerul Agriculturii şi Alimentației.

Analiza datelor din tabel şi din afara lui ne îngăduie să desprindem principalele caracteristici şi tendințe.

1. Până în prezent, privatizarea a cuprins doar complexe zootehnice (avicole şi suine), unităţi prestatoare de servicii agricole, mai ales de tip Agromec şi întreprinderi din industria alimentară. La 30.IV.1996 erau privatizate 340 de societăţi, cu 104 în plus faţă de 31 decembrie 1995!

Gradul de privatizare a reprezentat, la 30.IV.1996, doar 13,6% din numărul societăţilor privatizabile şi sub 10% din capitalul de stat.

2. Societăţile comerciale agricole care explorează terenuri agricole aparţinând domeniului privat al statului (fostele IAS-uri) nu au făcut încă obiectul privatizării, din cauza neclarificării până în prezent a regimului juridic al terenurilor respective.

3. Unităţile privatizate până acum fac parte din categoria celor mici.[1)] Această tendinţă se menţine şi în programul de privatizare pe 1996. De pildă, din cele 509 unităţi cu dosarele de privatizare încheiate sau în lucru, 444 sunt mici cu 230 mld. lei capital social; 50 sunt mijlocii cu 220 mld. lei capital social.

4. Unităţile privatizate şi cele prevăzute pentru anul 1996 sunt fără teren agricol. Ele au doar terenul aferent construcţiilor pentru care pot dispune sau nu de certificat de proprietate. Dacă dispun de un asemenea certificat, terenul amintit se vinde privatizatorului cu 4200 lei/m.p., preţ care echivalează cu numai ½ din costul unui pachet de ţigări Kent. În cazul în care, din diverse motive, unitatea nu are un asemenea certificat de proprietate, terenul respectiv trece în proprietatea primăriei, care-l concesionează privatizatorului odată cu contractul de privatizare.

5. Acţiunile vândute reprezintă partea (între 40-70%) din capitalul social al societăţilor comerciale care nu face obiectul privatizării cu titlu gratuit (pentru certificatele de proprietate şi cupoanele nominale de privatizare). Acţiunile s-au vândut prin ofertă publică, negociere directă, licitaţii sau prin combinaţii ale acestor metode.

Producătorii agricoli care au relaţii contractuale continue cu unităţile supuse privatizării şi doresc să cumpere acţiuni de la acestea pot beneficia de anumite facilităţi, similare asociaţiilor de salariaţi, conform Legii nr. 77/1 august 1994:

- Plata în rate a acţiunilor cumpărate de la FPS, în baza unui contract de vânzare-cumpărare pe termen de 5-10 ani în următoarele condiţii:

a) avansul iniţial minim de 20% din preţul negociat;

b) eşalonare plăţii pe minimum 5 ani;

c) dobândă anuală negociabilă de maximum 10%;

d) 50% reducerea impozitului pe profit a unităţii privatizate, aferent acţiunilor dobândite pe întreaga durată a plăţilor ratelor.

[1)] Conform metodologiei aprobate de H.G. nr. 887/1995, unităţile mici au un capital social până la 2,5 mld. lei; cele mijlocii între 2,5-18,0 mld. lei şi cele mari peste 18 mld. lei.

- Posibilitatea ca FPP la care este arondată societatea ce se privatizează să primească de la producătorii agricoli certificate de proprietate şi cupoane nominative de privatizare de cel puțin 2/3 din cota sa de 30% din acțiunile societății comerciale, la valoare negociată cu aceasta.

Sumele încasate din vânzările acțiunilor revin de drept FPS-ului în calitate de gestionar al proprietății private a statului. Din aceste sume, el achită un impozit de 20% şi poate lăsa, cu titlu gratuit societății comerciale privatizate o cotă de până la 60% pentru stingerea datoriilor contabilizate până la 15 iunie 1995, când s-a adoptat Legea nr.55 privind accelerarea privatizării. În cazul că nu se cheltuieşte întreaga sumă, restul trebuie folosit pentru investiții productive.

6. Dinamica procesului de privatizare a sectorului agroalimentar poate fi apreciată din următoarele date: în 1993 au fost privatizate în total doar 3 societăți comerciale, din care 2 din domeniul agricol şi una din industria alimentară; au fost privatizare în plus 152 de societăți în 1994, 121 de societăți în 1995 şi 63 în 1996 până la 30.IV.1996. În total au fost privatizate 340 de societăți în întreaga perioadă 1993-1996 (30.IV). Se poate afirma că privatizarea proprietății private a statului din agricultură şi industria alimentară a României a demarat în 1994!

În 1996, ea va face un adevărat salt, dat fiind că numărul celor 917 societăți prevăzute în programul de privatizare este de 3,75 ori mai mare decât al celor privatizate în întreaga perioada anterioară: 1993-1995! Aceasta ar fi, pe scurt, situația privatizării proprietății private a statului din sectorul agroalimentar.

Simultan cu privatizarea, FPS desfăşoară şi o activitate de restructurare a unităților agricole. Există cel puțin trei tipuri de restructurări:

a) divizarea unor societăți în mai multe subunități, tot cu titlul de societate comercială, pentru a le face mai accesibile privatizării; cazul este valabil, până acum, mai ales pentru Agromec-uri;

b) reunirea a două sau mai multe societăți în unități mai mari de tip holding;

c) retehnologizarea unor societăți comerciale, deblocarea economico-financiară şi relansarea activității economice. În această ultimă categorie au fost cuprinse 19 societăți în 1995 (din care 6 avicole, 5 suine, 5 de ambalare a laptelui) şi 270 societăți în 1996 (din care: 50 avicole, 40 suine, 40 industria alimentară etc.).

2. SECTORUL PRIVAT AGRICOL. FORMAREA NOILOR STRUCTURI AGRARE ÎN ROMÂNIA

2.1. Sectorul privat constituit din gospodării țărăneşti şi societăți comerciale pe acțiuni

Încă de pe acum, cu atât mai mult în perspectivă, sectorul privat agricol este format din două structuri mari:

a) prima şi cea mai importantă, existentă deja, este cea rezultată din procesul de decolectivizare, fiind constituită din gospodăriile private individuale şi asociate;

b) a doua structură, aflată în curs de formare prin privatizarea proprietății private a statului, este şi va fi compusă din societăți comerciale agricole pe acțiuni de diverse profile. Ne vom ocupa în continuare de primul subsector.

2.2. Sectorul privat al gospodăriilor țărăneşti – principalul segment al agriculturii private

Aşadar, până acum, sectorul privat agricol existent deja este cel rezultat din decolectivizare. După ultimele date, (28 mai 1996) acest sector cuprinde 9174705 ha teren agricol, revenind unui număr de 4900242 proprietari privați, cu o medie de proprietar de 1,87 ha. Dacă la acestea adăugăm suprafețele şi gospodăriile individuale existente anterior, ca şi suprafețele acționarilor particulari la societățile comerciale agricole cu capital majoritar de stat, rezultă că sectorul privat agricol este mult mai mare decât cel format prin decolectivizare. Proprietarii agricoli sunt organizați în 3 tipuri de exploatații agricole: gospodării individuale, asociații simple de tip familial şi societăți agricole (necomerciale) (tabelul nr. 4).

1. Noile structuri agrare private din România sunt dominate de gospodăria individuală; din suprafața agricolă privată, ele dețin peste 80%. În plus, predominanța ei tinde să se accentueze prin trecerea în rândurile sale a unor familii din formele asociative. În anii 1993-1995 au părăsit aceste forme 345 mii familii, retrăgându-şi 397 mii ha teren agricol.

2. Formele asociative-asociațiile simple de tip familial şi societățile agricole în pofida diminuării dimensiunilor lor, continuă să dețină o pondere importantă din suprafața agricolă a sectorului privat. Împreună ele exploatează, în 1995, aproape 3,4 mil. ha teren agricol, ceea ce le conferă un potențial de producție apreciabil.

3. Între cele două tipuri de forme asociative există deosebiri considerabile.

Tabelul nr. 4 - Structura şi evoluția exploatațiilor agricole private

	Tipul de exploatație	1993	1995	Diferențe: 1995-1993
		31 decembrie		
1.	Gospodării agricole individuale			
	a) Număr total, mii	3420	3594	-174
	b) Suprafața agricolă, mii ha	7509	8052	543
	c) Suprafața medie/gospodărie,ha	2.15	2,25	0,10
	d) Suprafața pe asociații, ha	125	100	25
2.	Asociații familiale			
	a) Număr total, mii	14,2	15,9	1,71
	b) Suprafața agricolă, mii ha	1774	1596	-177
	c) Suprafața medie/gospodărie,ha	806	634	-172
	d) Suprafața pe asociații, ha	125	100	-25
3.	Societăți agricole			
	a) Număr total, mii	4319	3973	-346
	b) Suprafața agricolă, mii ha	1935	1733	-220
	c) Suprafața medie/gospodărie,ha	810	631	-189
	d) Suprafața pe asociații, ha	452	436	-6

Sursa: Buletin Informativ al MAA nr. 9/1994; nr. 11/1995 şi nr. 3/1996

Asociațiile de tip familial sunt exploatații simple, organizate spontan, fără statut, țăranii putând aduce chiar şi o parte din pământ. Ei primesc ca rentă, în condiții normale, cca. 30% din producție pentru drepturile de proprietate; renta se plăteşte în natură.

Societatea agricolă este persoană juridică, organizată pe bază de statut, membrii săi fiind acționari şi primesc dividende, de regulă, tot în natură. Societatea agricolă nu are caracter comercial, pentru că ea nu produce ca să vândă, ci ca să împartă rezultatele producției membrilor săi, aceştia fiind cei care comercializează produsele lor.

2.2.1. Două puncte vulnerabile ale sectorului: nonagricultorii şi pulverizarea proprietății şi exploatații

Noile noastre structuri agrare private generează multe din avantajele proprietății private – interes personal, inițiativă, adaptare rapidă la cererea pieței, asumarea riscului etc. Dar, în acelaşi timp, ele au şi două mari puncte vulnerabile:

a) faptul că 55% din suprafața restituită în baza Legii 18 a fondului funciar revine unor proprietari nonagricoli: sunt oameni plecați din localitate,

bătrâni, cu alte profesii. Credem că este un caz unic în lume când o reformă agrară a fost concepută şi aplicată, în principal, nu pentru agricultorii propriu-zişi, ci pentru neagricultori. Justificarea social-morală a restituirii proprietății sau necunoaşterii implicațiilor din însuşi momentul conceperii legii fondului funciar nu schimbă caracterul antieconomic al acestei reforme;

Tabelul nr.5 - Structura gospodăriilor individuale după mărimea suprafeței, la 6.IV.1993 şi 1995

Mărimea suprafeței	Mii gospodării		În % din total gospodărie		În % din total suprafață	
	1993	1995	1993	1995	1993	1995
0,0-0,5 ha	32,9	268,1	0,9	7,5	0,2	1,6
0,5-1,0 ha	1214,6	1126,7	35,0	31,4	11,0	10,0
1,0-3,0 ha	1327,1	2335,0	38,2	34,2	32,5	29,0
3,0-5,0 ha	545,3	568,0	15,6	15,9	27,0	27,0
5,0-10,0 ha	353,4	385,8	10,2	10,8	29,1	31,0
Peste 10 ha	1,18	7,56	X	0,2	0,2	1,4
Total general	3474,5	3580,2	100,0	100,0	100,0	100,0

x-sub 0,1%
Sursa: Calculat pe baza evidențelor MAA

b) pulverizarea proprietății, exploatației şi producției cunoaşte dimensiuni dramatice. Aprecierea nu constituie vorbe aruncate în vânt, ci exprimă realități dureroase care pot fi confirmate oricând de datele statistice existente.

Nu este exclus ca noile noastre structuri agrare formate în urma aplicării Legii nr. 18 a fondului funciar din 1.II.1991 să ofere modelul celei mai fărâmițate agriculturi din Europa zilelor noastre. Cele 3,58 mil. gospodării individuale, deținătoare a 8,3 mil. ha teren agricol, respectiv 57% din suprafața agricolă a țării, sunt dominate, în proporție de 73,1% de gospodăriile minuscule, până la 3 ha; peste jumătate din numărul lor sunt gospodării şi mai mici până la 1 ha! Cele cu puțină „vână" economică între 3-10 ha, reprezintă doar un sfert (26,4%) din totalul gospodăriilor individuale!. Există totuşi o tendință – este adevărat extrem de firavă – de creşterea proprietății gospodăriilor mai mari, de peste 3 ha, tendință cu atât mai importantă, cu cât perioada avută în vedere este foarte scurtă, de numai 2 ani!

Fărămițarea exploatațiilor înseamnă implicit o fărămițare corespunzătoare a suprafeței. Astfel, observăm că 41% din suprafața agricolă a sectorului privat individual apariția gospodăriilor cu până la 3 ha; restul de 59% din suprafață se împarte între gospodăriile individuale cu peste 3 ha!.

3. PROBLEME PROSPECTIVE DE REZOLVAT

Din sectorul privat agricol fac parte şi formele asociative de exploatați. Ele grupează un important număr de proprietari, mai ales din rândul celor care nu-şi pot lucra singuri pământul. Prezența lor, cu cele 3,3 mil. ha teren cultivat reprezentând 1/3 din terenul cultivat al țării realizazează o serie de avantaje ale marii producții agricole şi atenuează astfel viitura fărămițării amintite. Ele însă nu înlătură lipsa de performanță economică a puzderiei de mici gospodării țărăneşti.

Pornind de la aceste realități, în fața strategiei dezvoltării agriculturii se pun cel puțin patru grupe mari de probleme:

1. Convertirea gospodăriei țărăneşti – acum minusculă, slabă, fără capital, cu loturile fărâmițate, orientată spre autoconsum şi cu timp parțial de muncă – într-o unitate agricolă viabilă, în stare de performanțe economice competitive. Cum?

Prin mai multe măsuri de politică agrară conjugate între ele;

1.1. Liberalizarea circulației pământului şi crearea pieței funciare, care în mod natural va duce la creşterea dimensiunilor gospodăriilor individuale;

1.2. Stimularea comasării loturilor în suprafețe care să permită o anumită rotație a culturilor, mecanizarea lucrărilor, combaterea dăunătorilor şi aplicarea unei asistențe de extensie sau consultanță;

1.3. Capitalizarea gospodăriilor individuale printr-o politică aplicată pe o parte, de stimulare a economiilor proprii prin politica prețurilor, fiscalitate, dar pe de altă parte de creditare a activităților investiționale de producție. Țăranii au nevoie de investiții în fonduri fixe productive: maşini agricole, tractoare, animale de producție de rasă superioară, construcții, etc. cât şi de cheltuieli curente aplicate de fiecare de campanie agricolă, disponibile la timp şi în volum suficient.

2. Stimularea organizării producătorilor agricoli în diverse forme asociative:

2.1. De producție, dar mai ales din sfera circulației, acum absente, asigurând inputurile agricole industriale necesare şi comercializarea produselor agricole.

2.2. În uniuni (sindicate) profesionale pe principalele produse agricole – cu ramificații pornite de la comună şi extinse la nivel județean şi național – şi instituționalizarea participării lor la negocierea prețurilor, atât ale produselor agricole, în care sunt interesați industriaşii, statul şi exportatorii, cât şi ale produselor industriale în care este interesată agricultura.

3. Adoptarea unor programe naționale privind:

3.1. Asigurarea producerii produselor agricole considerate de importanță strategică şi atragerea producătorilor agricoli prin contract, la realizarea acestora; încredințarea programelor polilor integratori de la capătul final al filierei produselor (fabrica de pâine şi întreprinderile de morărit pentru cereale panificabile, fabricile de ulei pentru floarea-soarelui, fabricile de zahăr pentru sfeclă de zahăr, fabricile de nutrețuri concentrate pentru cereale furajere, fabricile de medicamente pentru plantele medicinale etc.).

3.2. Dezvoltarea puternică a infrastructurii serviciilor agricole, mai ales pentru combaterea bolilor şi dăunătorilor care provoacă mari pagube cantitative şi calitative ale producției agricole.

4. Reconsiderarea corelațiilor dintre agricultură şi economia națională, în special cu industria. Din multitudinea acestor corelații reținem mai ales cerințele:

4.1. Stoparea deschiderii foarfecelui prețurilor, încetarea scurgerii de substanță economică fără echivalent de la agricultură spre industrie şi alte ramuri ale economiei naționale şi înlăturarea obligării agriculturii să sprijine întreprinderile industriale producătoare pentru producția agricolă. De exemplu, în 1995, agricultura a primit sume nerambursabile, adică subvenții diverse, 800 mld. lei şi i s-au luat fără echivalent numai prin mecanismul foarfecelui prețurilor, 1000 mld. lei, adică a pierdut 200 mld. lei neto! Este timpul ca economia națională să-şi întoarcă față spre agricultură şi, pentru început, înainte să-i dea, să nu-i ia.

4.2. Restructurarea politicii de subvenții astfel încât acestea să acopere cel puțin ceea ce pierde agricultura anual prin deschiderea foarfecelui prețurilor dintre produsele industriale şi cele agricole.

4.3. Organizarea asistenței tehnologice şi ştiințifice pentru agricultură în general, pentru producătorii individuali în special, prin crearea unor servicii speciale de extensie sau consultanță. Există, în prezent, 38 de institute centrale de cercetare, 98 mari stațiuni regionale şi 5 universități de agronomie, toate creatoare de ştiință şi tehnologie agricolă. În acest cadru de preocupări, este necesară: orientarea cercetărilor către nevoile micilor producători agricoli; mobilizarea miilor de agronomi repartizați în cele 41 de județe ale țării la asigurarea serviciilor de extensie; creşterea capacității de diagnosticare managerială a tuturor specialiştilor agricoli; îmbunătățirea pregătirii lor economice generale şi de specialitate, inclusiv în domeniul marketingului şi legislației agrare.

INSTITUTUL NAȚIONAL
DE
CERCETĂRI ECONOMICE

PROBLEME ECONOMICE
NR. 25/1996

CENTRUL DE INFORMARE
ŞI DOCUMENTARE ECONOMICĂ
BUCUREŞTI

ACADEMIA ROMÂNĂ
INSTITUTUL NAȚIONAL DE CERCETĂRI ECONOMICE
INSTITUTUL DE ECONOMIE AGRARĂ

REFORMELE ECONOMICE ÎN ȚĂRILE ÎN TRANZIȚIE

CONFERINȚA INTERNAȚIONALĂ,
CHIŞINĂU, REPUBLICA MOLDOVA 12-14.06.1996

Prof. dr. Nicolae BELLI

CENTRUL DE INFORMARE ŞI DOCUMENTARE ECONOMICĂ

Ori de câte ori au loc, manifestările ştiinţifice internaţionale devin inevitabil mesageri reprezentativi ai gândirii şi acţiunii umane. Ele demonstrează de fiecare dată că marea problemă a spiritului uman este pretutindeni şi orice drum ar urma cunoaşterea cauzelor şi legilor care guvernează fenomenele, este o cunoaştere menită să descopere, dincolo de avalanşa evenimentelor aparent întâmplătoare, acele forţe interne care prin distrugere creatoare generează progresul. Sub semnul unui asemenea mesaj a stat – credem – şi conferinţa internaţională privind „Reformele economice în ţările în tranziţie", ţinută la începutul lunii iunie a.c. în capitala Republicii Moldova.

Prin marea actualitate a tematicii abordate, prin nivelul de participare şi al confruntărilor de idei, fără a mai vorbi de calitatea ireproşabilă a organizării şi înaltul prestigiu al sponsorilor – Uniunea Europeană şi fundaţia Soros-Moldova, - conferinţa a căpătat valenţele unei adevărate reuniuni europene. O spunem nu din complezenţă, ci din respect faţă de adevăr. În plus, nu ne putem ascunde nici bucuria de a fi descoperit la gazde, pe lângă tradiţionala ospitalitate, în stare să descreţească şi cele mai încruntate firi, noi parteneri de dialog, de talie internaţională, manevrând cu o frumoasă abilitate, atât teoria largă a tranziţiei, cât şi limbile occidentale de circulaţie internaţională: engleza şi mai ales franceza.

La conferinţă au participat peste 70 specialişti din 10 ţări europene – Franţa, Germania, Italia, SUA, Cehia, România, Rusia, Slovenia, Ucraina, Ungaria – din marile organisme financiare internaţionale: BIRD, FMI, BERD, ca şi din cunoscute instituţii academice, universitare şi guvernamentale din ţara gazdă. În calitate de organizatori au fost: Institutul Internaţional de Management din Republica Moldova, Universitatea Pierre Mendes – France din Grenoble – Franţa, Centrul de Studiere a Problemelor Pieţei şi Agenţia pentru Restructurarea Întreprinderilor din Republica Moldova.

Reformele economice din ţările în tranziţie reprezintă acel moment al revoluţiei când, după consumarea accesului de mânie a răsculaţilor din 1989, răsturnarea devine creaţie; ele devin instrumentul acestei creaţii prin care se transpune în practică trecerea la o nouă formă de organizare a economiei şi societăţii. De aceea, o conferinţă internaţională consacrată analizei unei asemenea treceri constituie întotdeauna un prilej aparte ca dezbaterile să fie animate de un imens interes gnoseologic şi euristic. Înlesnind cunoaşterea noilor experienţe istorice, a contradicţiilor şi marilor dileme care le însoţesc, conferinţa au oferit multora, în special firilor mai meditative, o ocazie şi pentru reflexii mai generale – am zice filosofice – asupra schimbării de destin a lumii căreia îi aparţinem. O schimbare care, timp de 6 ani, ne chinuie prinşi în vârtejul unor neajunsuri, tot mai multe şi mai dureroase, nu ne oferă, cel puţin până acum, nici liniştea siguranţei de care avem nevoie, şi cu atât mai mult disponibilitatea sufletească de a-i aplauda aşteptata lumină de la capătul tunelului tranziţiei, lumina care, din păcate, încă nu se vede. Acceptăm, însă, schimbarea şi avatarurile ei temporare – de ar fi doar temporare – în numele speranţei care, mângâindu-i pe toţii muritorii, de ce nu ne ar mângâia şi pe noi? Suntem convinşi doar că istoria ştie ce face!

Într-un fel sau altul schimbarea este prezentată în toate ţările lumii; toate sunt în tranziţie de la o stare veche de lucruri la alta nouă în mersul lor înainte

spre viitor. La conferința amintită însă a fost vorba numai de țările ex-socialiste, atât de parcela europeană a fostului regim impus de sovietici, cât şi în imensul spațiu euroasiatic al fostului imperiu sovietic. Toate aceste țări, care după 1917 şi respectiv după 1945 au realizat tranziția de la capitalism la socialism, acum trebuie să facă, sub imboldul aceleiaşi istorii, calea întoarsă trecând de la socialism la economia de piață. Nu ştim – şi nici nu e cazul aici să cercetăm – dacă prima tranziție a fost o greşeală a istoriei sau a oamenilor. Ştim, în schimb, că a doua tranziție s-a datorat însuşi sistemului socialist bazat pe comanda centralizată, care, epuizând energia proprie, s-a autoblocat şi a ajuns fără ieşire, sfârşit pe care l-au prevăzut de altfel, Fr. Hayek, L. Mises, M. Friedman, W. Lippman etc., încă de prin anii 1928-1940.

Deschiderea Conferinței s-a bucurat de auspiciile conducerii prezidențiale şi guvernamentale a țării gazdă. Au fost prezenți Preşedintele țării Mircea Snegur, Prim-Ministrul al Guvernului Andrei Sangheli, Prim-Vice Prim Ministru Ion Guțu, miniştrii economiei şi privatizării Valeria Bobuțac şi Ceslar Ciobanu, directorul general al Agenției pentru RestructurareA Întreprinderilor Gh. Efros, precum şi alte personalități din instituțiile generale ale țării. Prin delegație personală, a fost prezent şi Ambasadorul Franței la Republica Moldova. Am enumerat aici, şi nu în note de subsol ale textului, aceste participări pentru că descifrăm prin ele un semn clar al semnificațiilor pe care conducerea superioară a Republicii Moldova o acordă atât împovăratului dosar al reforme economice, cât şi ideii de integrare a țării acolo unde îi este locul, anume în structurile economice europene.

Participând la dezbateri specialiştii diferitelor țări s-au preocupat, cum era şi firesc, de prezentarea experiențelor naționale proprii. Demersul lor a fost structurat de două linii: a) pe concepția despre reformele economice şi b) pe rezultatele şi eşecurile aplicării în practică a acestora. Este adevărat că dezbaterile au fost extrem de prudente, datorită faptului că noile experiențe istorice, fiind în curs n-au putut cristaliza încă atributele lor definitorii. Dar chiar şi în această fază cercetarea lor a permis scoaterea în lumină a cel puțin trei caracteristici teoretico-metodologice esențiale.

În primul rând, dezbaterile au arătat clar că experiența fiecărei țări şi ideile care o însuflețesc ies din urma unei matrice genetice proprii, cu traiectorii şi tendințe specific naționale. Nu există şi nici nu poate exista un model unic, aplicabil tale-quale pretutindeni. În acelaşi timp însă, şi în pofida particularizărilor sale, fiecare model cuprinde în sistemul său de valori ideatice şi experimentale şi o seamă de învățăminte utile oricărei țări care merge pe aceeaşi cale. Spre ilustrare, am aminti că ideea cehă a bonurilor patrimoniale tip voucher a fost preluată cu succes, după cum s-a sppus în cadrul lucrărilor şi de alte țări, ca Slovenia, Republica Moldova etc. De aici şi necesitatea cunoaşterii diferitelor experiențe naționale în domeniul reformelor economice.

În al doilea rând, dezbaterile au scos în evidență şi un alt adevăr, incorporabil teoriei tranziției: că revoluțiile din 1989, după consumarea asaltului pentru putere al răsculaților, au început perioada cea mai dificilă, de elaborare,

mai exact de distrugere creatoare, a cărei durată, mai lungă sau mai scurtă, depinde de valoarea ideilor care o fertilizează. Distrugerea creatoare – concept pe care teoria economică îi datorează lui Schumpeter – este procesul de înlocuire a vechilor structuri, devenite caduce, prin noile structuri necesare. Dacă vechile structuri sunt demolate iar cele noi nu sunt încă pregătite pentru a le lua locul, în acest caz, distrugerea este demolatoare nu creatoare, iar la criza moştenită se mai adaugă una, numită criză de tranziție, datorită nu tranziției ca atare, şi conceperii greşite a acesteia. Întârzierea reformelor economice în unele țări şi sectoare ale economiei se datoreşte, între altele, şi necorelării între ele a momentelor de distrugere şi creație.

În al treilea rând, discuțiile au arătat că tranziția presupune edificarea noului sistem pe cel puțin trei paliere: politic, economic şi mentalitate.

Politicul, respectiv transferul puterii în mâinile noilor forțe sociale, se realizează prin crearea instituțională a statului de drept şi democratizarea întregii vieți sociale; edificarea lui s-a dovedit în toate țările relativ mai facilă, de unde şi starea lui mai avansată față de celelalte laturi.

Economicul – transferul puterii economice, respectiv a proprietății din mâna statului în cea a particularilor – s-a dovedit mai complicat şi mai anevoios de realizat, probabil din cauza forțelor inerțiale mai puternice. Aceasta explică de ce reformele economice sunt mai întârziate decât în cazul politicului.

În fine, schimbarea **mentalității**, cum arăta şi profesorul Xavier Richet, devine şi mai dificilă decât momentele anterioare. Deocamdată, schimbarea are loc în toate țările dar în rău. Simptomele acestei deteriorări sunt multiple: evaziunea fiscală în masă, corupția şi traficul de influență, furturile din avutul obştesc, invazia infracțională şi a criminalității, tendințele mafiote, pornografia şi imoralitatea. Se pare că în toate țările în tranziție, învingătorii revoluțiilor odată cu preluarea puterii politice şi economice, şi-au însuşit şi viciile învinşilor, făcând ca imoralitatea molipsitoare să țâşnească direct chiar din centrul puterii. Cât va dura, oare, ca să fie înlăturată actuala răvăşire a mentalităților?

Fără a putea fi copiate, experiențele naționale ale tranziției dezbătute la conferință au degajat o imensă utilitate teoretică şi practică. Tocmai această utilitate este şi motivul care ne îndeamnă să încercăm a descifra, evident, foarte pe scurt, principalele experiențe şi idei dezbătute la conferință. Ne facem o datorie de conştiință oprindu-ne, în primul rand, şi în mod deosebit, la experiența țării gazdă. De altfel, la conferință, concepția, strategiile şi politicile reformelor economice din Republica Moldova s-au bucurat de o atenție deosebită din partea participanților.

Reformele economice în Republica Moldova

Experiența țării gazdă în domeniul reformelor economice ale tranziției a fost abordată din diverse unghiuri de vedere în mai multe expuneri: în alocuțiunea Preşedintelui Mircea Snegur şi intervenția Prim-Vice Prim Ministrului Ion Guțu, ca şi în alte 5 comunicări ale miniştrilor economiei şi

privatizării - domnii Valeriu Bobuțac şi Ceslar Ciobanu; ale directorului general al Agenției pentru Restructurare a Întreprinderilor domnul Gh. Efros, şi dinamicului rector al Institutului Internațional de Management, domnul Valentin Răilean, sufletul întregii conferințe, precum şi ale directorilor de institute de cercetări economice, cunoscuți bine şi apreciați şi în țara noastră, domnii Pavel Cojocaru şi victor Moroz. Din aceste expuneri, ca şi din alte intervenții făcute pe parcurs reținem în sinteză următoarele:

1. Cu privire la starea actuală a economiei Republicii Moldova, la care s-a referit cu vădită îngrijorare, însuşi Preşedintelui Mircea Snegur, rezultă o evoluție continuu agravantă a acesteia pe întregul interval 1990-1995. Exprimată sintetic, prin dinamica PIB-ului, rezultă o diminuare a nivelului acestuia la 37,7% în 1995 față de 1989. O diminuare de 19,8% în medie anuală a PIB-ului timp de 6 ani consecutivi reprezintă o evoluție dramatică a economiei, reflectată ca atare în toate laturile vieții materiale şi spirituale a populației. Pe aceeaşi linie se înscriu şi evoluțiile celorlalți indicatori agregați. Producția industrială, de exemplu, şi-a redus volumul fizic în 1995 la 46,1% din nivelul său din 1989, ceea ce corespunde unei rate anuale de diminuare de 13,8%. În cazul producției agricole datele similare indică 56,6% şi respectiv 9,9%. În aceste condiții nu trebuie să ne surprindă întârzierea cu lunile a plății salariilor şi pensiilor; nivelul redus al salariului mediu pe economie, de circa 30 dolari lunar, care nu asigură nici 50% din minimul necesar existenței; exodul masiv al cadrelor, dificultățile enorme legate de problematica pământului; blocajul financiar, acutizarea tentaculară a corupției şi criminalității etc.

Reducerea PIB la 63,3% în cei 6 ani, 1990-1995, constituie un puternic fenomen de instabilitate economică şi socială, bazată pe subproducție.

Împrejurarea nu putea să nu amputeze serios şi consumul populației, mai ales a celui alimentar. Iată şi câteva date fizice pentru perioada 1990-1994: consumul pe locuitor s-a redus: la carne total de la 58 la 31 kg; la lapte – de la 303 la 161 l; la ouă de la 203 la 100 bucăți; la zahăr de la 48,9 la 27,0 kg; la ulei vegetal de la 12 la 7,2 l. În deteriorare continuă sunt şi alți indicatori esențiali: cumpărările de produse industriale de consum, natalitatea, învățământul, sănătatea etc.

Se pare, însă, că 1995 devine anul de cotitură în evoluția economică a Republicii Moldova, în sensul că practic a fost stopată căderea economiei şi a început relansarea creşterii sale. Faptul că în acest an 1995, PIB-ul şi-a redus diminuarea la 3,0% față de 31,2% în anul anterior iar la începutul anului 1996 producția industrială cunoaşte creşteri lunare şi de 8-9% ne dă speranța că, în sfârşit, a fost stopată căderea şi începe revenirea la normal. S-a apreciat, de asemenea, că există anumite succese în domeniul reformelor economice şi o reuşită mai importantă în atragerea ajutorului financiar extern, bilateral şi instituțional.

Idei interesante, unele cu trimitere directe la teoria tranziției, au fost exprimate şi de domnul Prim-Vice Prim Ministrului Ion Guțu. Vorbind de neajunsurile reformelor economice, dânsul a subliniat că Republica Moldova a avut un program de stabilizare macroeconomică, dar n-a avut un program şi pentru nivelul microeconomicului unde are loc producția; de asemenea, sistemul reformelor economice n-a avut şi un program special de reformă socială, guvernul nu a fost pregătit cu măsuri specifice pentru protecția socială a populației. Sectorul financiar se poate lăuda cu stabilitatea relativă a cursului valutar, dar apare un important paradox: în țară sunt bani, tranzacțiile comerciale se dezvoltă, în schimb statul este din ce în ce mai sărac, deci şi cu posibilități mai limitate de a interveni în economie. Problema cheie a Republicii Moldova este producția, relansarea acesteia, mai ales în industrie. În fine, o problemă care pune multe semne de întrebare este relația dintre restructurare şi factorii externi. După convingerea domnului Prim-Vice Prim Ministrului Ion Guțu „noi nu ne întrecem cu țările occidentale, avem relații bune cu CSI, restructurarea producției s-o gândim în funcție de posibilitățile pe care ni le oferă piața acestei comunități”. Ne întrebăm: cine poate să garanteze că în viitor produsele Republicii Moldova nu vor fi concurate şi pe piața CSI de produsele similare occidentale, mai bine tehnologizate şi ambalate? Nimeni! În condițiile în care toate țările îşi concept dezvoltarea economiilor naționale ca economii tot mai deschise spre exterior, apelând la forme de integrare tot mai sofisticate, capătă importanță decisivă, îmbunătățirea calitativă a propriilor produse şi crearea a unor producții specializate pentru export pentru a face față concurenței şi nu găsirea de piețe mai slabe care ne acceptă produsele aşa cum sunt. Dacă ne referim la vinuri, este clar că nici Republica Moldova, nici România, ambele mari producătoare ale acestui produs, nu vor scăpa,

orice ar face şi oriunde ar vinde, deci nici pe piața Rusiei, de concurența viticultorilor din Franța, Spania, Italia, Portugalia şi Grecia. Mai mult decât atât, dacă nu-şi retehnologizarea producția viticolă şi nu ating standardele de calitate occidentale, ele sunt în pericol să-şi piardă chiar şi piețele interne.

O prezentare mai amplă şi mai problematizată a reformelor economice ale țării gazdă am audiat-o în comunicarea domnului Valeriu Bobuțac, Ministrul Economiei. Fără a repeta ceea ce s-a afirmat anterior, punctăm doar pe scurt principalele idei şi comentarii:

1. Previziunile asupra duratei tranziției s-au dovedit eronate şi, din această cauză agravante pentru mersul reformelor. Inițial s-a prevăzut că tranziția va dura 2-3 ani. În realitate au trecut 6 ani şi ea nu este încă nici la jumătate de drum! Şi pe tot parcursul acestui timp continuă şi suferințele populației;

2. În Republica Moldova, problematica tranziției şi a reformelor economice s-a complicat în plus față de alte țări, din cauza conflictelor separatiste din estul şi sudul țării care au dezmembrat teritoriul şi zdruncinat din temelii întregul echilibru al economiei şi societății. Şi, ca şi cum această situație nu ar fi fost destul, ei i s-a adăugat blocarea livrării de energie şi de alte resurse din Rusia, sugrumând, pur şi simplu, un timp economia țării;

3. În cadrul reformelor economice ale Republicii Moldova se pot distinge trei etape distincte:

- prima, cuprinzând anii 1990-1992, a fost o perioadă de căutări, clarificări şi orientări. Am încercat să ne răspundem la întrebare: Încotro vom merge? Ne-am hotărât, nu fără „sughițuri” din partea unora care nu se puteau desprinde de trecut, de a merge pe calea economiei de piață modernă, cu o puternică structură de protecție socială a oamenilor;

- a doua etapă, 1993-1994, a constat în declanşarea acțiunilor de trecere la economia de piață, pregătirea cadrului legislativ şi instituțional necesar, inițierea şi aplicarea unor reforme de liberalizare a prețurilor şi comerțului, de descentralizare şi dezetatizare, de privatizare a unor unități sau active etc.;

- a treia etapă, din 1995, cuprinde mai multe procese: stoparea căderii economiei şi relansarea creşterii economice chiar din prima parte a anului 1996; trecerea reformei de la abordări monetariste la cele de economie reală, adică la cele de structură economică; organizarea privatizării prin licitații; coborârea reformelor de la stabilitatea macroeconomică a țării, cu accent preponderent pe stăpânirea variabilelor macroeconomice cu funcții de reglare şi de producție, la structurile microeconomice, cu accent pe management, retehnologizare şi restructurare a proprietății, organizării întreprinderii şi producției.

4. Economia Republicii Moldova este puternic dependentă de exterior. Dependența este acută în domeniul energeticii: 98% din necesar se importă din Est; importul de energie grevează 50% din cheltuielile țării pentru importuri. Pentru slăbirea acestei dependențe este necesară atragerea şi a altor surse de

energie prin import de petrol din alte țări (cum ar fi cele arabe) şi prin utilizarea surselor neconvenționale: solară, eoliană.

5. Din economia țării, o parte, circa 18%, reprezintă economia subterană, paralelă sau economia tenebră în expresia domnului Valeriu Bobuțac. Prezența ei are şi unele avantaje dar, neputând fi controlată, devine un focar generator de evaziune fiscală, corupție şi criminalitate. De aici necesitatea aducerii ei sub control, pentru intrarea în normal. Am reținut şi relatat aproape telegrafic doar câteva probleme din comunicarea domnului Ministru Valeriu Bobuțac. Domnia sa însă s-a referit şi la alte probleme ale reformelor economice, legate de programul de privatizare, formarea pieței capitalului, concentrarea asupra economiei reale şi restructurării la nivel microeconomic etc. Ținând seama de valoarea ştiințifică a comunicării, ar fi un câştig enorm pentru economiştii români, publicarea ei în extenso în presa noastră economică.

Experimentul privatizării în Republica Moldova a făcut obiectul unei alerte şi moderne comunicări a domnului Ceslav Ciobanu, Ministrul Privatizării. Nu-mi pot ascunde sentimentul de satisfacție pe care l-am încercat audiind şi această comunicare, într-o ținută ştiințifică elevată şi bine conectată la terminologia ştiinței occidentale privind restructurarea şi creşterea economică. Din expunerea amintită reținem următoarele idei:

1. În domeniul privatizării, Republica Moldova s-a inspirat din modelul ceh, preluând din el ideea bonurilor patrimoniale şi licitației publice cu subscriere de acțiuni, idee pe care a adaptat-o la condițiile sale concrete. Bonurile patrimoniale s-au stabilit după vechimea în muncă; 95% din producție – cetățeni ai țării – au primit asemenea bonuri. Dacă am înțeles bine, bonurile patrimoniale reprezintă 1000 lei pe cetățean (213 dolari SUA la cursul din 14 iunie 1996).

2. Până în prezent, privatizarea cunoaşte două etape mari, fiecare cu programul său specific.

2.1. Primul program s-a numit Programul de Privatizare în Masă contra Bonuri Patrimoniale (BP): el reprezintă elementul esențial al procesului de privatizare în Republica Moldova. Adoptat de Parlament în 1993, acest program a fost finalizat la sfârşitul lunii noiembrie 1995. Înfăptuirea lui a parcurs 15 runde de licitație cu subscriere la acțiuni.

Inițial programul de privatizare în masă prevedea privatizarea completă în 1535 întreprinderi contra BP: privatizarea parțială a 19 întreprinderi tot contra BP şi privatizarea prin vânzare a 44 de construcții nefinisate, banii, inclusiv în valută convertibilă pentru persoane având cetățeni străini în noiembrie 1995 erau privatizate contra BP 2235 întreprinderi din care: 1137 mari şi medii şi 198 mici.

Întreprinderile mari şi mijlocii destinate privatizării au fost împărțite în două categorii mari; privatizabile contra BP şi privatizabile contra bani. Primele cuprind unitățile economice din industria alimentară şi alte industrii, transport,

construcții şi întreținerea drumurilor, unități farmaceutice. A doua categorie cuprinde: magazine, hoteluri, stații de alimentare cu petrol, construcții şi clădiri neterminate.

Companiile stabilite pentru privatizare contra BP sunt divizate la rândul lor în:

- întreprinderi privatizabile contra BP la proporție de 40% sau 70%, restul capitalului neprivatizat rămânând în proprietatea statului;
- întreprinderi privatizabile 60% contra mijloace băneşti ca o „participare unică la capitalul acționar", restul de 40% fiind privatizabil contra BP;
- întreprinderi ce urmează a fi privatizabile pe baza unor proiecte individuale.

Pe plan instituțional, privatizarea este ajutată de fondurile de investiții şi companiile fiduciare; ele au acumulat 80% din ofertele de privatizare, restul de 20% fiind ofertă de investitori individuali.

Veniturile provenite din privatizarea prin vânzare contra bani urmează, conform legislației în vigoare, să intre în bugetul de stat. În 1995 s-a prevăzut vânzarea pe bani a 200 întreprinderi contra unei sume de 140 milioane lei, dar au fost vândute doar 44 întreprinderi, contribuind la buget cu 22 milioane lei.

De menționat că, 90% din proprietarii de BP şi-au exercitat dreptul de a le folosi la privatizare, 72% din aceste BP au participat la privatizarea întreprinderilor mari şi mijlocii; 17% din BP au fost folosite la privatizarea întreprinderilor micii; 11% din BP sunt încă neutilizate.

Privatizarea în masă contra BP reprezintă elementul esențial al privatizării în Republica Moldova. Ea îşi justifică aprecierea fiindcă pe această cale sectorul privat a cuprins 2/3 din economia națională. Atât în legătură cu primul program de privatizare.

2.2. Al doilea program de privatizare, 1995-1996, adoptat în martie 1995 are următoarele obiective:

- încheierea privatizării în masă şi trecerea la privatizarea contra mijloace băneşti;
- încurajarea investitorilor potențiali, interni şi străini, de a investi şi de a acorda asistență în restructurarea întreprinderilor privatizate;
- atragerea investitorilor potențiali la privatizare, folosind mai intens concursurile publice;
- crearea de facilități fiscale şi de altă natură pentru stimularea privatizării întreprinderilor şi transformării lor în unități competitive;
- legalizarea privatizării pământului ocupat de întreprinderile privatizate.

Privatizarea spațiului locativ de stat cuprinde 80% din totalul apartamentelor destinate privatizării. Din totalul lor, 54% au fost privatizate gratis, 41% contra BP şi 5% contra bani. Cea mai mare parte a familiilor sunt proprietare, putând folosi locuința drept gaj în cazuri de împrumut; începe să

se înfiripeze piața capitalului imobiliar, tendințele fiind mai evidente în Chişinău şi Bălți.

Privatizarea terenurilor agricole. În urma reformelor agrare s-au produs două schimbări semnificative la început: creşterea loturilor deținute de gospodăriile private şi apoi schimbarea dreptului de folosință cu dreptul de proprietate privată asupra loturilor respective. În această transformare, petrecută până în 1995, au fost cuprinse 325.000 ha respectiv 10% din suprafața totală a țării sau 13% din cea agricolă. Din restul suprafeței agricole rămase, 1,9 milioane ha sunt destinate privatizării. O parte din întreprinderile agricole de stat şi colective s-au transformat în societăți pe acțiuni. Legislația actuală permite ieşirea din aceste gospodării a grupurilor de fermieri pentru a deveni fermieri privați. Aceeaşi legislație interzice vânzarea pământului pe bani gheață până în 2001.

Dar despre reformele economice şi privatizarea în agricultura Republicii Moldova a vorbit mai pe larg şi cu multe inflexiuni spre sinteze teoretice, domnul Victor Moroz, directorul Institutului de Economie a Complexului Agroalimentar. Domnia sa a abordat aceste reforme, inclusiv privatizarea, din perspectiva formării agriculturii competitive prin forțele pieței. Pentru informarea cititorului român interesat de acest fenomen reținem următoarele:

- În Republica Moldova, lucrările de reformă agrară au fost declanşate în 1992, când au apărut primele acte normative. Reforma urma să cuprindă şi a cuprins: a) privatizarea mijloacelor de producție, inclusiv a pământului agricol; b) formarea mediului economic de piață şi c) dezvoltarea fermelor moderne de organizare a producției agricole.

- Întregul proces de reformă se poate considera în două perioade succesive, dar distincte prin conținutul reformelor.

Prima etapă, numită „mica privatizare”, încheiată în martie 1992, a cuprins distribuirea suplimentară între locuitorii satului, cu titlul de drept de folosință, ca loturi de teren auxiliare, a 130.000 ha, ridicând suprafața totală a pământului cu această destinație la 337.000 ha; în acest cadru, fiecărei familii compusă din cel puțin 3 membri i s-a repartizat suplimentar un lot de până la 0,1 ha de persoană, rotunjind astfel lotul de pe lângă casă sau de grădină până la 0,7 ha!

A doua etapă, mult mai complexă, a cuprins două momente cu caracter mutativ: a) dreptul de folosință pe loturile auxiliare devin drept pe proprietate şi b) are loc reorganizarea ridicată a marilor gospodării agricole de stat şi colective. Astfel:

- În 1992 au fost reorganizate 45 întreprinderi agricole din 21 raioane; au primit dreptul de proprietate asupra cotei valorice din patrimoniul unităților 66,6 mii persoane, din care 21,6 mii pensionari. În 1993 privatizarea a cuprins 130 întreprinderi, în 1994-248 întreprinderi şi în 1995 tot 248 întreprinderi –

colhozuri şi sovhozuri. În total, acest tip de privatizare a cuprins în perioada 1992-1995 un număr de 671 unităţi agricole.

- În urma măsurilor de reformă, inclusiv de privatizare, agricultura Republicii Moldova prezenta, la 1 decembrie 1995, faţă de iulie 1993, următoarea structură de proprietate şi exploataţii:

- 160 societăţi agricole pe acţiuni, faţă de 29;
- 11 societăţi agricole cu răspundere limitată, faţă de 310;
- 194 cooperative agricole de producţie, faţă de 75;
- 194 cooperative agricole de producţie, faţă de 75;
- 146 asociaţii de gospodării ţărăneşti, faţă de numai 6;
- 35.702 gospodării ţărăneşti (de fermieri) independente, faţă de numai 2443 la data amintită.

Şi-au păstrat statutul juridic: 395 colhozuri, 201 sovhozuri, 35 întreprinderi agricole de stat şi 34 întreprinderi de mecanizare. Evident, reformele economice în agricultură continuă, prin alocarea dreptului de proprietate ţăranilor şi altor lucrători din agricultură; continuarea reformelor este cu atât mai necesară cu cât datele de producţie indică absenţă rentabilităţii a 300 de mari unităţi agricole, spre deosebire de gospodăriile individuale care obţin rezultate bune şi foarte bune.

Într-un alt studiu vom prezenta cuprinsul de idei din comunicările participanţilor la conferinţă din celelalte ţări.

INSTITUTUL NAȚIONAL
DE
CERCETĂRI ECONOMICE

PROBLEME ECONOMICE
NR. 26/1996

CENTRUL DE INFORMARE
ŞI DOCUMENTARE ECONOMICĂ
BUCUREŞTI

ACADEMIA ROMÂNĂ
INSTITUTUL NAȚIONAL DE CERCETĂRI ECONOMICE
INSTITUTUL DE ECONOMIE AGRARĂ

STADIUL DEZVOLTĂRII AGRICULTURII ROMÂNIEI COMPARATIV CU STATELE UNIUNII EUROPENE

Dr. Simona BARA

CENTRUL DE INFORMARE ŞI DOCUMENTARE ECONOMICĂ

CUPRINS

INTRODUCERE 115

1. METODOLOGIA DE ANALIZĂ COMPARATIVĂ A STADIULUI DE DEZVOLTARE A AGRICULTURII 117

2. ANALIZA AGRICULTURII ROMÂNIEI COMPARATIV CU STATELE UNIUNII EUROPENE FOLOSIND METODA DIAGNOSTICĂRII MULTICRITERIALE 122

1. Forța economică a ramurii (FER) 122
2. Resursele umane (RL) 123
3. Consumurile agroalimentare (CONS) 124
4. Asigurarea cantitativă a factorilor de producție (FP) 125
5. Consumurile specifice de factori de producție (CSFP) 127
6. Structura culturilor (SC) 128
7. Randamentele din producția vegetală (RPV) 129
8. Producțiile agricole vegetale (PATV) 130
9. Efectivele de animale (EA) 131
10. Randamentele la sectorul de creştere a animalelor (RPA) 132
11. Producțiile animale totale (PATA) 133
12. Estimatorul global de performanță al agriculturii 134

INTRODUCERE

Studiind diferitele procese şi fenomene din agricultura românească precum şi participând la proiectarea unor alternative de dezvoltare viitoare a ramurii nu puține au fost momentele în care s-a resimțit nevoia unor evaluări mai complete ale stadiului în care ne aflăm vis-a-vis de Uniunea Europeană.

Este adevărat că procesul de pregătire pentru aderarea României la Uniunea Europeană este de natură a asigura țării noastre o largă deschidere procesului de reformă. În acelaşi timp, acesta impune formularea unor programe profesionale, care să reflecte experiența şi învățămintele acumulate.

Comparând aderarea cu o „intersecție de mulțimi" reprezentate, pe de o parte, de statele Uniunii Europene şi, pe de altă parte, de țările care doresc materializarea acesteia se constată următoarele:

- mulțimea elementelor comune diferă în funcție de gradul de compatibilitate a structurii economice care doreşte aderarea cu Uniunea Europeană;
- punctele de intersecție ale celor două mulțimi pot fi asimilate deciziei politice şi respectiv celei socio-economice: precizăm că în perioada de pre-aderare cele două mulțimi considerate sunt tangente, dat fiind doar existența deciziei politice.

Desigur, această comparație are darul de a concretiza diferitele modalități de elaborare a strategiilor viitoare de dezvoltare pe termen mediu a României. Cu alte cuvinte, înțelegerea sensului intersecției celor două mulțimi este de natură a atenua incertitudinile şi de a permite decidenților formularea unor obiective clare, care apoi să se regăsească în programe şi proiecte concrete. Totodată, pregătirea pentru aderare a statelor Central şi Est Europene şi în cazul de față a României crează premisele unei mai realiste ierarhizări şi etapizări a obiectivelor urmărite deschizându-se noi oportunități de evaluare a impactului deciziilor luate.

Experiența de până acum în managementul tranziției şi al proceselor de predare la Uniunea Europeană au relevat cu acuitate necesitatea introducerii unor schimbări în ceea ce priveşte metodele şi tehnicile de luare a deciziilor.

În acest context ne-am propus evaluarea stadiului de dezvoltare a agriculturii României comparativ cu țările membre ale Uniunii Europene, propunând pentru aceasta o variantă îmbunătățită a metodei analizei multicriteriale.

Studiul este structurat pe două mari direcții şi anume: prezentarea metodologiei utilizate pentru analiza stadiului dezvoltării unei ramuri, în cazul de față a agriculturii României, comparativ cu statele Uniunii Europene; aplicarea tehnicii de analiză propuse, cu punctarea principalelor concluzii.

Menționăm că în partea a doua a acestui studiu accentul s-a pus pe următoarele aspecte:

- caracterizarea nivelului de dezvoltare a agriculturii României comparativ cu mărimile medii realizate de țările Uniunii Europene, pe criteriile de analiză ce au fost identificate ca fiind definitorii pentru viitor;
- estimarea coeficienților de importanță aferenți fiecărui indicator, respectiv grupe de criterii;
- determinarea notei agregate pentru caracterizarea fiecărui criteriu de comparație;
- stabilirea decalajelor ce se manifestă între elementele comparate.

Ceea ce prezintă un interes deosebit în metodologia adoptată este posibilitatea calculului „estimatorului global”, un indicator complex ce permite agregarea criteriilor de pe nivelele anterioare ale analizei.

Sursele de date folosite pentru aprecierea nivelului de dezvoltare a agriculturii României față de aceea a țărilor europene dezvoltate au fost următoarele:

- pentru România-Anuarul Statistic al Comisiei Naționale de Statistică;
- pentru țările membre ale Comunității Europene datele au fost preluate din „Eurostat 1993”.

Apreciem că utilizarea unei atare metode sporeşte gradul de relevanță al deciziilor asigurând noi rezolvări şi noi abordări ale transformărilor economice posibile la nivel de ramură sau subramură. Totodată, metodologia propusă ar putea fi utilizată atât pentru evaluarea globală a rezultatelor oferite de diferite proiecții privind dezvoltarea viitoare a ramurii cât şi pentru analize ale avantajelor comparative bilaterale (în cazul înlocuirii mărimilor medii aferente statelor dezvoltate din studiul de față cu noi indicatori specifici şi a reevaluării coeficienților de importanță alocați).

1. METODOLOGIA DE ANALIZĂ COMPARATIVĂ A STADIULUI DE DEZVOLTARE A AGRICULTURII

1. Aderarea României la Uniunea Europeană impune, alături de voință politică implică şi capacitatea economiei de a suporta impactul cu aceasta. În acest context, considerăm că o cât mai realistă cunoaştere a nivelului de competitivitate a fiecărui sector economic este de natura a asigura premise nu numai pentru o mai corectă etapizare a procesului aderării, dar şi pentru o mai profundă conştientizare a decidenților în legătură cu: obiectivele incluse în strategiile, programele, proiectele de dezvoltare promovate; asemănările şi deosebirile structurale existente (structuri de proprietate, de management, de producție şi informaționale) şi gradul lor de maturizare; etapizarea procesului integrării prin modul de ierarhizare a obiectivelor dezvotării.

Pentru evaluarea comparativă a stadiului dezvoltării agriculturii României şi a celei practicate în Uniunea Europeană ne-am propus utilizarea unei variante îmbunătățite a „metodicii diagnosticării multicriteriale". Metoda adoptată permite cuantificarea stării unui proces economic în funcție de parametrii săi reali de manifestare, care sunt exprimați printr-o mulțime de indicatori tehnico-economici specifici, dublați de date şi informații de natură calitativă.

2. Structura modelului utilizat este de tip curistic, deoarece instrumentul pe care ne propunem să-l utilizăm se bazează pe „explorarea încrementală", care presupune realizarea unei succesiuni de paşi ascendenți pentru cuantificarea relevanței unor dimensiuni relativ cunoscute. Fiecare indicator primar inclus în studiile de analiză comparativă frecvent utilizate reflectă doar o parte a procesului ce prezintă interes pentru decident. Prin evaluări şi re-evaluări succesive în funcție de calitatea sau relevanța indicatorilor selectați se poate obține însă o caracterizare globală şi mai completă a procesului supus analizei.

Metoda diagnosticării multicriteriale are în vedere următoarele etape:

a) asigurarea, normalizarea şi prelucrarea datelor şi a informațiilor primare privind agricultura României şi a țărilor din Comunitatea Europeană:

b) identificarea şi determinarea conținutului principalilor indicatori ce se vor utiliza pentru cuantificarea stadiului dezvoltării agriculturii într-un anumit moment de timp; menționăm că acestei etape analistul trebuie să îi acorde o atenție maximă deoarece sistemul de indicatori propus pentru caracterizarea nivelului de dezvoltare a ramurii şi a gradului de competitivitate sunt de natură a reflecta modalitatea în care este abordat sectorul (din interior spre exterior sau invers), gradul de profunzime a analizei, direcția de interes etc; totodată nu trebuie neglijat faptul că în procesul de analiză comparativă agricultura poate fi tratată fie ca ramură de bază a economiei în asigurarea procesului dezvoltării fie ca activitate complementară, atitudine ce impune abordări diferite în

structurarea indicatorilor şi în circumscrierea acestora pe diferite direcții de analiză care să susțină scopul propus; totodată precizăm că utilizarea metodei menționate atribuie fiecărui indicator şi respectiv fiecărei grupări de indicatori rolul şi funcționalitatea unui criteriu;

c) gruparea indicatorilor pe direcțiile de analiză conturate în etapa anterioară; în acest stadiu se urmăreşte caracterizarea obiectivelor analizei, respectiv a criteriilor precizate mai sus, indicatorii complecşi propuşi pentru evaluarea criteriilor selectate permit caracterizarea nivelului de dezvoltare comparativă; totodată menționăm că direcțiile de analiză stabilite au un caracter flexibil motiv pentru care dintr-un acelaşi set de indicatori primari se pot structura diferite grupări în funcție de obiectivele analizei şi de ce nu, în funcție de abilitatea celui care urmează să realizeze analiza; grupările (tipologiile) realizate influențează într-o măsură însemnată obiectivele finale ale analizei; trebuie precizat că metoda permite ca în funcție de obiectivul final pe care şi-l propune un decident să se realizeze modificări fie ale tipologiilor fie ale scărilor de evaluare inițiale;

d) analizarea nivelului secvențial şi respectiv global al stadiului dezvoltării ramurii:

e) formularea unor sugestii şi propuneri pentru strategia de dezvoltare viitoare a ramurii.

3. Caracterizarea nivelului de dezvoltare a agriculturii României comparativ cu statele din Uniunea Europeană a avut în vedere peste 1000 indicatori. Aceştia ar putea fi asimilați unor tot atâtea „criterii” după care un decident urmăreşte să stabilească gradul de dezvoltare a ramurii dar şi poziția stadiului dezvoltării României comparativ cu aceia al țărilor Uniunii Europene.

Pentru utilizarea metodei diagnosticării multicriteriale indicatorii disponibili au fost ordonați în 11 grupe sau tipologii sau direcții de analiză după cum urmează:

- evaluarea forței economice a ramurii (FER);
- disponibilul de resurse umane (RU) din agricultură;
- modelele de consum agroalimentar (CONS) practicate, modele ce reprezintă o îmbinare între tradiție, nivel de dezvoltare economico-socială generală, putere de cumpărare a populației la un moment dat şi de ce nu structurile producției agricole practicate;
- asigurarea cantitativă a ramurii cu factori de producție (FP);
- indicatori privind consumurile specifice de factori de producție (CONS);

Care ar putea fi asimilate unor consumuri specifice de input-uri materiale:

- structura principalelor culturi (SC) practicate;
- randamentele aferente producției vegetale (RPV);
- nivelul producțiilor agricole vegetale (PATV) obținute;
- efectivele de animale (EA);

- randamentele în producția animalieră (RPA);
- nivelul producțiilor agricole animaliere (PATA).

Fiecare din aceste grupe reprezintă în fond, agregate pentru evaluarea comparativă a stadiului de dezvoltare a ramurii necesare analizei nivelului de competitivitate a agriculturii României față de aceea a UE.

Menționăm că în funcție de obiective, decidentul poate realiza atât diferite structurări ale criteriilor (indicatori) primare cât şi adăugarea unora noi.

4. Pentru fiecare indicator (criteriu) au fost identificate elemente primare cu caracter relativ menite să permită comparațiile după cum urmează:

a) stabilirea locului României respectiv a mediei Uniunii Europene față de fiecare din statele luate în analiză: pentru ierarhizare s-au acordat, în ordine crescătoare, note de la 1 la 14 (incluzând România, 12 state din UE şi media UE).

Prin acest procedeu de determinare a rangului (locului) fiecărei țări, în funcție de un anumit indicator se permite şi identificarea „priorităților" pe criteriu, element necesar în orice studiu de analiză. De asemenea, prezintă interes şi determinarea variației rangului pentru fiecare din indicatorii aparținând unei anumite tipologii. Astfel, pentru fiecare criteriu (tipologie) primele trei variații de rang reprezintă şi prioritățile analizei pe care urmează să o realizăm. Totodată, considerăm că nu este lipsit de importanță ca în analiza variației rangului decidentul să aibă în vedere şi un alt parametru şi anume „gradul de stabilitate" respectiv influența pe care o poate induce fiecare din indicatorii analizați într-o strategie şi respectiv într-un program de dezvoltare ce urmează a fi proiectat folosind datele şi informațiile astfel prelucrate.

b) fiecărei grupe de indicatori i-a fost ataşată o notă agregată (rang agregat); aceasta se poate determina fie ca medie aritmetică a rangurilor criteriilor, fie corelând locul (rangul) deținut cu importanța sau rolul care a fost convenit fiecare din indicatorii aparținând unei grupe de caracterizare a nivelului general de dezvoltare a ramurii.

Pentru determinarea importanței indicatorilor aflați în componența unei grupe s-a folosit metoda notației crescătoare după cum urmează: punctaj maxim pentru indicatorii foarte importanți, care în cazul nerealizării ar avea consecințe extrem de grave la nivelul ramurii sau chiar al economiei; punctaj mediu pentru indicatorii considerați de analist a fi de importanță majoră şi care în cazul nerealizării ar avea consecințe grave la nivelul ramurii, dar mai ales asupra unor activități din cadrul acesteia: punctaj minim pentru cazurile în care gradul de importanță al indicatorilor este apreciat că fiind secundar, dat fiind influența relativ scăzută exercitată atât asupra ramurii în ansamblu cât şi asupra diferitelor activități.

Practice pentru fiecare indicator dintr-o grupă există posibilitatea ca un decident să îi ataşeze ceea ce s-ar putea numi „un coeficient de importanță", care luând valori diferite permite re-evaluarea unor decizii de dezvoltare şi

reorientarea acțiunii umane. Scara de variație a acestora este mai mică sau mai mare în funcție de conținutul, gradul de omogenitate şi relevanța seriilor de indicatori utilizați. În studiul de față scara de variație este cuprinsă între 1 şi 13.

Tabel 1 - Scara principalilor coeficienți de importanță atribuiți indicatorilor ce reflectă nivelul de dezvoltare

Gradul de importanță al indicatorului (criteriului)	Consecințele neîndeplinirii criteriului	Valoarea coeficientului de import
Foarte important	Extrem de grave la nivelul ramurii şi deci şi al economiei	11-13
Major	Grave însă numai la nivelul ramurii sau al unor activități din cadrul acesteia	4-5
Secundar	Efecte cu influență mai scăzu-tă, uneori chiar efecte izolate	3-1

Precizăm că în aplicația realizată în partea a doua acestui studiu coeficienții de importanță acordați au fost apreciați ca fiind specifici agriculturii din țările comunitare, deoarece analiza care se realizează pentru România are ca obiectiv tocmai evaluarea decalajelor față de țările dezvoltate.

Relația de calcul pentru determinarea notei agregate (rang agregat) aferent fiecărei grupe de criterii (grupe de indicatori) ce permite cuantificarea locului agriculturii dintr-o țară comparativ cu altele este următoarea:

$$Nag = \frac{\sum_{i=1}^{n} R_i x k_i}{\sum_i k_i}$$

Nag – nota agregată pentru caracterizarea unei grupe de indicatori de determinare a nivelului de dezvoltare; aceasta are rolul unui indicator complex;

l – numărul de grupe de indicatori folosite pentru evaluarea nivelului de dezvoltare care în acest studiu este 11;

R_i – rangul indicatorului (criteriului) sau locul fiecărui stat comparativ cu celelalte în funcție de mărimea indicatorului luat în considerare; deci pentru fiecare stat luat în comparație, fiecărui criteriu (indicator) îi va corespunde un anumit rang;

k_i – coeficientul de importanță atribuit fiecărui indicator (criteriu) de evaluare a studiului de dezvoltare;

i – scara de valori a coeficienților de importanță; în cazul de față această scară a valorii este de la 1 la 13.

c) decalajul dintre notele agregate ale rangurilor aferente fiecărei grupe de indicatori şi țări respectiv a nivelului mediu al țărilor UE indică raportul în

care se află unitățile de referință, care în cazul de față sunt, rând pe rând, România şi statele din Uniunea Europeană.

Mărimea decalajului ce se înregistrează pe fiecare criteriu adoptat reprezintă un alt element de ierarhizare a elementelor de analiză comparativă, permițând totodată şi formularea unor măsuri punctuale.

5. Determinarea indicatorului global de performanță a entităților ce urmează a se compara, respectiv România şi statele din Uniunea Europeană, se bazează pe corelarea notelor (rangurilor) agregate sau a notelor medii aferente fiecărui criteriu cu greutatea specifică a fiecărui criteriu adoptat.

Relația de calcul pentru stabilirea mărimii indicatorului sau a estimatorului global de performanță a agriculturii în cazul fiecărei țări este următoarea:

$$EstGL = \Sigma Nag_4 \times Gs_t \quad şi \quad \Sigma Gs_t = 1,$$

unde:

EstGL – estimatorul global de performanță al agriculturii fiecărei țări;

Nag_t – nota agregată pentru fiecare grupă de indicatori complecşi I;

Gs_t – greutatea specifică pentru fiecare din grupele de indicatori complecşi I care caracterizează procesul supus analizei comparative.

Menționăm că deşi metoda diagnosticării multicriteriale conține elemente de natură subiectivă, totuşi prin evaluări şi re-evaluări succesive se realizează cuantificări semnificative de natură calitativă ale mărimii indicatorilor utilizați pentru a crea atât o imagine „agregată” a stadiului de dezvoltare a unei ramuri cât şi a aprecia nivelul de competitivitate a acesteia față de o altă unitate de referință (care poate fi o altă ramură a economiei naționale sau o aceiaşi ramură dintr-o altă țară etc).

2. ANALIZA AGRICULTURII ROMÂNIEI COMPARATIV CU STATELE UNIUNII EUROPENE FOLOSIND METODA DIAGNOSTICĂRII MULTICRITERIALE

Pentru realizarea acestui studiu s-au folosit date şi informații privind agricultura din România şi din țările membre ale Comunității Economice Europene (CEE); acestea se referă la media perioadei 1990-1993[1].

Procesul de analiză a pornit de la ipoteza că pentru România şi pentru statele CEE să se utilizeze acceiaşi coeficienți în determinarea nivelului de competitivitate respectiv aceia specifici ultimei categorii de state către țara noastră tinde.

Luând în considerare direcțiile de analiză menționate la punctul 3 în cele ce urmează se va realiza materializarea metodei diagnosticării multicriteriale.

1. Forța economică a ramurii (FER)

În caracterizarea FER s-au luat în considerare următorii indicatori: PNB/locuitor; PNB din agricultură; PNB din agricultură/persoană ocupată în agricultură; ponderea subvențiilor şi a transferurilor în producția agricolă finală (tabel 2).

Tabel 2 - Forța economică a ramurii (FER)

Denumire indicatori	UM	Locul				Variația rangu-lui	Coeficient de impor-tanță a criteriu-lui (K)
		România		Media CEE			
		Abs.	Rang	Abs.	Rang		
Produsul național brut pe locuitor	US $	1090	1	19449	5	-4	13
Produsul național brut din agricultură	Mld $	5,0	4	16,6	8	-4	12
Produsul național brut agricol pe pers. ocup. în agricultură	$/POA	1608	1	21023	7	-6	13
Ponderea subvențiilor şi transferurilor pen-tru agricultură în pro-ducția agricolă finală	%	10,2	1	33,5	9	-8	6

Nota agregată: Nag_1 FER_R = 2,00; Nag_1 FER_{CE} = 7,65; Decalaj: 1:3,83

[1] *Sursa: Agricultura României şi în Țările din Comunitatea Economică Europeană. Dimensiuni şi Structuri, IEA, Bucureşti, 1994.*

În ceea ce priveşte mărimile acordate coeficienților de importanță, acestea au fost maxime (foarte important) la primele trei criterii, cu excepția indicatorului al patrulea, care a fost evaluat ca fiind doar de importanță majoră. (tabel 1)

Se constată că la indicatorii primari România, comparativ cu media din statele CEE, deține locuri inferioare (1 şi 4). Cel mai mare decalaj se înregistrează în cazul indicatorului PNB din agricultură/persoană ocupată în cadrul ramurii (România se situează la cel mai mic nivel în timp ce media statelor CEE este la mijlocul scării adoptate).

Nota agregată stabilită pentru evaluarea indicatorului agregat forța economică a agriculturii este 2,0 pentru România şi respectiv 7,65 pentru media statelor CEE. Aceasta înseamnă că din punctul de vedere al FER decalajul României față de media statelor CEE este de 1: 3,83.

Pozițiile inferioare deținute în prezent de România în ceea ce priveşte principalii indicatori de caracterizare a FER impun ca în viitoarele programe şi proiecte de dezvoltare a ramurii aceştia să nu fie neglijați, să fie permanent urmăriți dat fiind caracterul lor rezultativ şi de sinteză.

2. Resursele umane (RL)

Indicatorii primari de caracterizare luați în considerare au fost: populația totală; populația ocupată totală; populația ocupată în agricultură (tabel 3).

Tabel 3 - Resurse umane (RU)

Denumire indicatori	UM	Locul				Variația rangului	Coeficient de importanță a criteriului (K)
		Abs.	Rang	Abs.	Rang		
Populația totală	Mil. Loc.	22,8	7	28,9	8	-1	6
Populația ocupată totală	%/din pop tot	47	10	43	7	+3	6
Populația ocupată în agricultură	Mil. Pers.	3,11	13	0,79	7	+6	13

Nota agregată: Nag_2 RU_R = 10,84; Nag_2 RU_{CE} = 7,24; Decalaj: 1:0,66

România, comparativ cu statele CEE, se situează la un nivel apropiat față de media CEE în ceea ce priveşte populația totală: la ceilalți doi indicatori nivelurile din România sunt foarte înalte (acestea revenindu-i locurile 10 şi respectiv 13). Consecința directă a disponibilului înalt de resurse umane existente în România mărimea notei agregate ajunge să fie 10.84.

În cazul mediei CEE nota agregată corespunzătoare criteriului RU atinge doar 7,24.

Comparând cele două note agregate rezultă că România are cu 34% mai multe resurse umane angrnate în cadrul ramurii decât media din CEE.

Aceasta înseamnă că în viitoarele programe de redresare a ramurii RU, acestea vor trebui analizate şi redimensionate astfel încât treptat surplusul existent să fie orientat spre alte domenii de activitate din rural sau eliminat (în cazul resurselor umane îmbătrânite, bolnave etc.). Adoptarea unei atare decizii ar fi de natură să contribuie la: creşterea productivității muncii în cadrul ramurii; diversificarea şi chiar sporirea surselor de venit în gospodăriile țărăneşti; începerea procesului de deschidere şi conexare a gospodăriilor țărăneşti la circuitele economice, sociale şi informaționale ale ruralului.

3. Consumurile agroalimentare (CONS)

Caracterizarea CONS a fost făcută cantitativ şi calitativ folosindu-se un număr de 8 indicatori, care se referă atât la principalele grupe de produse vegetale şi animale ce compun hrana zilnică a populației cât şi la disponibilitățile alimentare exprimate în factori nutritivi (tabel 4).

Valorile alocate coeficienților de importanță au fost direct corelate cu importanța pentru alimentație a produselor respective şi cu nevoia de asigurare calitativă a disponibilului energetic alimentar.

Tabel 4 - Consumurile agroalimentare*) (CONS)

Denumire indicatori	UM	Locul				Variația rangului	Coeficient de importanță a criteriului (K)
		România		Media CEE			
		Abs.	Rang	Abs.	Rang		
Cereale	Kg	135,2	13	80,7	8	5	1
Cartofi	Kg	55,4	2	87,8	7	-5	6
Legume	Kg	117,3	7	124,8	9	-2	12
Fructe	Kg	36,1	1	88,8	9	-8	12
Carne	Kg	43,4	1	84,9	6	-5	13
Lactate	Kg	176	11	123,0	8	3	13
Disponib. Alim.:							
- calorii	Nr.	2780	1	3547	9	-8	10
-proteine	G	87,3	1	103,5	8	-7	13

**) 1993 pentru România: 1990 pentru media CEE*

Nota agregată: $Nag_3\ CONS_R = 3,75$; $Nag_3\ CONS_{CE} = 8,03$; $Decalaj_3$: 1:2,14

Analizând datele şi informațiile disponibile se constată că România comparativ cu statele CEE deține primul loc la consumul de cereale, o poziție medie (locul 7) la consumul de cartofi şi ultimele locuri la carne şi fructe.

Din punct de vedere calitativ şi anume a disponibilităților alimentare exprimate în calorii şi proteine România, față de țările CEE, deține ultimul loc.

Mărimea notei agregate stabilite pentru criteriul CONS este 3,75 pentru România şi 8,03 pentru media statelor din CEE, în ipoteza în care se consideră că în alimentație au un rol foarte important laptele, carnea, legumele şi fructele.

Din punctul de vedere al variației rangului rezultă următoarele:

- pentru România în continuare vor trebui susținute preocupările de reducere a decalajelor față de CEE în ceea ce priveşte disponibilitățile nutriționale totale;
- deoarece consumul de fructe, carne şi legume înregistrează cele mai mari decalaje, în România față de CEE, vor trebui sporite măsurile pentru reducerea acestor diferențe.

Se constată din punctul de vedere al criteriului consum alimentar decalajul dintre România şi media CEE este de 1:2,14. De aceea apreciem că reducerea acestui decalaj ar putea fi realizată pe seama sporirii consumului de fructe, carne, cartofi fapt ce în ultimă instanță va influența diversifica structurile de producție viitoare şi va re-orienta consumurile alimentare ale populației.

Un alt obiectiv ce va trebui inclus în viitoarele programe de dezvoltare a agriculturii României va putea fi şi acela de majorare a disponibilului alimentar, exprimat atât în calorii cât şi în proteine, deoarece România față de statele CEE prezintă încă un decalaj foarte mare şi la aceşti indicatori.

4. Asigurarea cantitativă a factorilor de producție (FP)

În categoria FP au fost incluse resursele funciare şi baza tehnico-materială (reprezentate de: suprafețele irigate; numărul de tractoare şi combine; producția şi respectiv consumul de îngrăşăminte chimice).

Comparând nivelele din România cu acelea ale mediei statelor CEE se constată că din opt indicatori luați în considerare pentru caracterizarea gradului de asigurare a factorilor de producție la şase din aceştia locurile sunt înalte (nivele aproape maxime înregistrându-se la suprafețele irigate şi la terenurile arabile). De asemenea, menționăm că România se află la nivele apropiate de media statelor CEE în ceea ce priveşte: suprafața ocupată de păşuni şi fânețe naturale; numărul de combine şi producția de îngrăşăminte chimice (tabel 5).

Analiza indicatorului variația rangului pentru criteriul FP relevă următoarele:

- din punctul de vedere al asigurării agriculturii cu resurse funciare, România față de media țărilor CEE, deține locuri superioare;
- din punctul de vedere al asigurării celorlalți factori de producție România înregistrează serioase decalaje la dotarea mecanică şi la aceea cu

îngrăşăminte chimice, deşi pentru acestea din urmă potențialul este existent în țară (producția de îngrăşăminte chimice, în România comparativ cu media CEE înregistrează cu rang superior).

Nota agregată determinată pentru evaluarea criteriului de asigurare cantitativă cu factori de producție a ramurii este de 7,52 pentru România şi de 8,38 pentru media statelor aparținând CEE.

Decalajul dintre România şi media statelor CEE este de 1:1.11.

Pentru viitoarea strategie de dezvoltare a agriculturii României în ceea ce priveşte volumul FP preocupările de majorare a volumului de inputuri alocate ramurii vor trebui redimensionate în favoarea numărului de tractoare şi a consumului total de îngrăşăminte chimice, deoarece aceste elemente comparativ cu media CEE, au un nivel foarte scăzut, respectiv dețin cea mai înaltă variație a rangurilor.

Tabel 5 - Asigurarea cantitativă a factorilor de producție (FP)

Denumire indicatori	UM	Locul				Variația rangului	Coeficient de importanță a criteriului (K)
		România		Media CEE			
		Abs.	Rang	Abs.	Rang		
Suprafața agricolă	Mil. ha	14,8	9	12,3	7	2	6
Suprafața de păşuni şi fânețe	Mil.ha	4,8	7	4,6	6	1	4
Suprafața arabilă	Mil. ha	9,4	11	5,9	8	3	6
Suprafața irigată	Mil.ha	3,2	12	1,1	9	3	13
Număr de tractoare	Mil. buc.	132,8	2	608,6	9	-7	6
Număr de combine	Mil. buc.	34,5	8	42,8	10	-2	6
Prod. îngrăş. Chimice	Mil. t	823	8	646	7	1	7
Cons. Îngrăş. Chimice	Mil. t	274	3	874,5	9	-6	13

Nota agregată: Nag_4 FP_R = 7,52; Nag_4 FP_{CE} = 8,38; Decalaj: 1:1,11

5. Consumurile specifice de factori de producție (CSFP)

Elemente determinate în stabilirea eficienței finale a utilizării factorilor de producție, consumurile specifice înregistrate la principalii factori de producție au avut în vedere: numărul de tractoare şi de combine la unitatea de suprafață; consumul de îngrăşăminte chimice cu azot, fosfor şi potasiu la unitatea de suprafață (tabel 6). În fapt aceşti indicatori sunt o expresie a gradului de dotare a ramurii cu factori de producție ce provin din amonte.

Tabel 6 - Consumurile specifice de factori de producție (CSFP)

Denumire indicatori	UM	Locul				Variația rangului	Coeficient de importanță a criteriului (K)
		România		Media CEE			
		Abs.	Rang	Abs.	Rang		
Număr de tractoare la ha.	Buc./1000 ha	9	1	54	9	-8	13
Număr de combine la ha	Buc/1000 ha	6	2	16	8	-6	13
Consumul de îngrăşăminte cu azot la ha.	t/ha	18,5	2	83,1	9	-7	13
Consumul de fosfor la ha.	t/ha	9,7	2	26,6	7	-5	13
Consumul de potasiu la ha.	t/ha	2,9	1	32,9	8	-7	13

Nota agregată: Nag_5 $CSFP_R$ = 1,60; Nag_5 $CSFP_{CE}$ = 8,20; Decalaj: 1:5,13

Pentru fiecare din cei 5 indicatori luați în considerare, indicatori ce au fost apreciați ca având o importanță maximă în obținerea unor rezultate competitive, România comparativ cu statele CEE se situează pe ultimele locuri, diferențele față de unitățile de referință (în cazul de față nivelurile atinse în 12 din statele Uniunii Europene) fiind foarte mari. Fenomenul se explică prin capacitatea relativ redusă a agriculturii româneşti de a-şi procura input-uri din amonte dat fiind, pe de o parte, atât capacitatea scăzută a economiei româneşti de sprijinire a ramurii cât şi lipsa unor mecanisme economico-financiare adecvate acestui scop şi, pe de altă parte, dat fiind tendința de accelerare a deschiderii foarfecelui prețurilor în dezvoltarea producătorilor agricoli. În directă corelație cu această situație indicatorul „variația rangurilor” prezintă diferențe

apreciabile la dotarea cu tractoare la unitatea de suprafață şi la consumul de azot şi respectiv de potasiu la hectar.

Totodată menționăm că nivelurile înregistrate de indicatorii aparținând criteriului CSFP din țările europene dezvoltate luate în studiu relevă indirect şi preocuparea acestora atât de a susține desfăşurarea unor activități competitive şi eficiente în condițiile unor raporturi echitabile între prețurile produselor agricole şi cele ale produselor provenite din amonte.

În urma determinării notei agregate specifice criteriului CSFP pentru România şi respectiv pentru media țărilor CEE a rezultat că decalajul este de 1:5,13.

Dar fiind acest decalaj înalt existent între România şi țările din CEE se impune ca în cazul proiectării unor viitoare programe de dezvoltare a ramurii o atenție deosebită să se acorde: consumurilor specifice, respectiv dotării cu factori de producție, care în ultimă instanță afectează atât randamentele cât şi eficiența întregii activități: reducerii disparităților dintre prețurile produselor agricole şi acelea ale produselor industriale folosite în cadrul ramurii. Totodată, considerăm că atâta timp cât în România nivelul prețurilor la produsele agricole se va situa sub acela al produselor industriale (în medie cu 30-35%) decalajele privind capacitatea de dotare a ramurii cu factori de producție proveniți din amonte este redusă, fenomen ce în ultimă instanță afectează nivelul recoltelor obținute.

6. Structura culturilor (SC)

Pentru principalele culturi (7) au fost stabilite locurile deținute de suprafețele aferente lor în cazul României şi respectiv a țărilor CEE (tabel 7).

Analizând mărimea suprafețelor deținute de principalele culturi a rezultat că România deține locuri superioare la porumb (primul loc între statele analizate), cartofi, cereale, floarea soarelui şi sfeclă de zahăr; în acelaşi timp însă România ocupă un loc inferior în ceea ce priveşte suprafețele deținute de vii şi pepiniere viticole.

Determinând notele agregate pentru structura culturilor se constată că mărimea acestora este relativ apropiată. Rezultă deci, că în cazul României actuala structură a culturilor nu se constituie într-un obiectiv de importanță majoră într-un viitor program de dezvoltare a ramurii, deşi în continuare nu vor trebui neglijate unele preocupări de apropiere de suprafețele medii cultivate în statele CEE mai ales la: orz, care este o importanță resursă furajeră pentru susținerea sectorului de creştere a animalelor; vii şi pepiniere viticole, sector în care România deține o îndelungată tradiție.

Tabel 7 - Structura culturilor (SC)

Denumire indicatori	UM	Locul				Variația rangului	Coeficient de importanță a criteriului (K)
		România		Media CEE			
		Abs.	Rang	Abs.	Rang		
Supr cu cereale	Mil.ha	5,8	10	2,96	7	3	6
Supr cu grâu	Mil.ha	1,48	7	1,49	8	-1	6
Supr cu orz	Mil.ha	0,63	7	1,04	9	-2	6
Supr cu porumb	Mil.ha	3,33	13	0,32	9	4	5
Supr cu fl soarelui	Mil.ha	0,62	10	0,42	9	1	4
Supr cu sf de zahăr	Mil.ha	0,18	10	0,17	8	2	5
Supr cu cartofi	Mil.ha	0,20	11	0,12	8	3	4
Supr cu struguri	Mil.ha	0,24	3	0,33	9	-6	6

Nota agregată: Nag_6 SC_R = 8,59; Nag_6 SC_{CE} = 8,36; $Decalaj_6$: 1:0,97

De asemenea, apreciem că notele agregate obținute pentru acest indicator ar fi fost mult mai relevante dacă s-ar fi realizat comparații țară cu țară, deoarece este ştiut că prin funcționarea fondurilor structurale „în medie” în statele UE se urmăreşte realizarea unei structuri de culturi în acord cu tradițiile, condițiile naturale dar şi cu necesitățile de ansamblu ale Uniunii Europene. Deci, din punctul de vedere al criteriului SC putem afirma că România se înscrie în tendința generală a CEE (notele agregate au niveluri relativ apropiate).

7. Randamentele din producția vegetală (RPV)

În scopul analizării acestui criteriu s-au luat în considerare producțiile medii realizate la principalele culturi. La o primă analiză se constată că față de țările luate în comparație România deține ultimele 3 locuri, cele mai scăzute randamente înregistrându-se la porumb, sfeclă de zahăr şi struguri (tabel 8). Această constatare este confirmată şi de mărimea notei agregate a randamentelor din producția vegetală, care pentru România atinge 1,53 în timp ce pentru media statelor CEE acesta este 4,51.

Decalajul de randamente este de 1:2,95. Rezultă deci, că pentru viitoarele programe de dezvoltare a agriculturii obiectivele de sporire a

randamentelor la principalele culturi practicate, în scopul apropierii de nivelul mediu al statelor aparţinând CEE, devine o necesitate, o prioritate.

Menţionăm că în cazul acestui criteriu s-a considerat mărimea maximă a coeficientului de importanţă, dat fiind preocuparea majoră a ţărilor dezvoltate, pentru atingerea şi respectiv pentru menţinerea unor randamente înalte, iar România, care tinde spre acest obiectiv, va trebui să urmărească în viitor obţinerea unor producţii performante.

Tabel 8 - Randamentele din producţia vegetală (RPV)

Denumire indicatori	UM	Locul				Variaţia rangului	Coeficient de importanţă a criteriului (K)
		România		Media CEE			
		Abs.	Rang	Abs.	Rang		
Producţia medie de cereale	Kg/ha	2126	3	4548	5	-2	13
Grâu	Kg/ha	2188	3	4804	6	-3	13
Orz	Kg/ha	2670	3	4225	7	-4	13
Porumb	Kg/ha	2048	1	4256	7	-6	13
Floarea soarelui	Kg/ha	1258	3	2088	5	-2	13
Sfeclă de zahăr	Kg/ha	16098	1	49726	6	-5	13
Cartofi	Kg/ha	11871	2	25934	6	-4	13
Struguri	Kg/ha	3815	1	5071	8	-7	13

Nota agregată: Nag_7 RPV_R = 1,53; Nag_7 RPV_{CE} = 4,51; $Decalaj_7$: 1:2,95

8. Producţiile agricole vegetale (PATV)

La principalele produse vegetale s-au ierarhizat output-urile estimându-se că realizarea fiecăruia are o importanţă ridicată pentru statele luate în studiu. Se constată că România deţine un loc înalt la porumb (rang 11) şi are poziţii apropiate de media ţărilor CEE la floarea soarelui şi cartofi: cele mai scăzute niveluri ale output-ului de natură vegetală se înregistrează la struguri şi sfeclă de zahăr (tabel 9).

Comparând notele agregate stabilite pentru România şi media CEE se constată manifestarea unui decalaj de 1:1.50. Însemnatul decalaj în ceea ce priveşte output-ul de natură vegetală se explică prin randamentele scăzute înregistrate în România.

Tabel 9 - Producții agricole vegetale (PATV)

Denumire indicatori	UM	Locul				Variația rangu-lui	Coeficient de impor-tanță a criteriului (K)
		România		Media CEE			
		Abs.	Rang	Abs.	Rang		
Cereale	Mil. t	12,3	7	14,3	9	-2	10
Grâu secară	Mil. t	3,2	6	7,4	9	-3	10
Orz	Mil. t	1,68	6	3,95	9	-3	11
Porumb	Mil. t	6,8	11	2,4	9	2	10
Floarea soarelui	Mil. t	0,76	8	0,86	9	-1	11
Sfeclă de zahăr	Mil. t	2,90	3	9,32	10	-7	11
Cartofi	Mil. t	2,60	8	3,38	9	-1	11
Legume	Mil. t	2,63	5	4,25	9	-4	11
Fructe	Mil. t	1,17	6	5,14	9	-3	11
Struguri	Mil. t	0,81	2	2,37	10	-8	11

Nota agregată: $Nag_8\ PATV_R = 6,15$; $Nag_8\ PATV_{CE} = 9,21$; Decalaj: 1:1,50

9. Efectivele de animale (EA)

Pentru principalele specii de animale s-a stabilit locul pe care îl deține România comparativ cu statele CEE. Se constată că din punct de vedere numeric România față de media CEE deține locuri superioare (9-10) în ceea ce priveşte efectivele de ovine, vaci de lapte şi porcine, fapt ce o apropie de elementul de comparație considerat (tabel 10).

Tabel 10 - Efectivele de animale (EA) - la începutul anului

Denumire indicatori	Locul				Variația rangului	Coeficient de impor-tanță a criteriului (K)
	România		Media CEE			
	Abs.	Rang	Abs.	Rang		
Bovine	4355	5	7368	9	-4	6
Vaci lapte	2266	9	2106	9	0	5
Ovine	14833	10	10310	8	2	6
Porcine	10954	9	9751	8	1	5
Păsări (găini) mil. cap	50	6	78	8	-2	6

Nota agregată: $Nag_9\ EA_R = 7,76$; $Nag_9\ EA_{CE} = 8,38$; Decalaj$_9$: 1:1,08

Stabilind notele agregate pentru criteriul EA din România şi respectiv pentru cele reprezentând media CEE a rezultat că nu există semnificative decalaje între unitățile analizate. Altfel spus, pentru viitoarele proiecte de dezvoltare elementul cantitativ, respectiv numărul de animale, nu reprezintă un impediment, deşi în România nu vor trebui neglijate preocupările de sporire a efectivelor de bovine – ca importantă sursă de proteine animalieră de calitate superioară şi de păsări ca sursă de carne ieftină, menită să echilibreze consumurile unei populații cu venituri modeste.

10. Randamentele la sectorul de creştere a animalelor (RPA)

În analiză s-au luat în considerare producția medie de lapte de vacă şi greutățile medii la țăiere la bovine, porcine şi păsări (tabel 11). Ierarhizând țările după acest indicator rezultă că România are cea mai scăzută producție medie de lapte de vacă, în timp ce nivelul mediu al statelor din CEE la acest indicator se situează pe locul 8. De asemenea, România comparativ cu statele CEE deține locuri inferioare şi în ceea ce priveşte greutatea medie la tăiere la principalele specii.

Notele agregate ale criteriului RPA stabilite pentru România şi respectiv pentru media statelor din CEE, în condițiile în care se consideră că problema randamentelor animale are o importanță hotărâtoare în caracterizarea nivelului de dezvoltare a ramurii, indică un decalaj destul de înalt de 1:2,06. Acest înalt decalaj este un alt element care ar putea deveni unul din punctele de interes special într-o viitoare strategie de dezvoltare a ramurii în România, unde alături de elementul tehnologic va trebui reconsiderat şi cel biologic, dat fiind puternicele transformări induse de tranziție în structurile calitative ale efectivelor de animale.

Tabel 11 - Randamentele din producția animală (RPA)

Denumire indicatori	UM	Locul				Variația rangului	Coeficient de impor-tanță a criteriului (K)
		România		Media CEE			
		Abs.	Rang	Abs.	Rang		
Lapte de vacă	Litri	2305	1	4598	8	-7	13
Greutatea medie la tăiere:							
-bovine	Kg/cap	320	7	410	10	-3	13
-porcine	Kg/cap	97	6	105	9	-3	13
-pui	g/cap	1250	6	1400	10	-4	13

Nota agregată: Nag_{10} RPA_R = 4,25; Nag_{10} RPA_{CE} = 8,75; Decalaj: 1:2,06

Totodată apreciem că decidenților din România nu va trebui să le fie indiferentă variația rangurilor la lapte de vacă; menționăm că deşi în prezent producția medie de lapte de vacă a depăşit 3000 litri/cap aceasta nu modifică foarte mult situația impunându-se programe şi proiecte de măsuri concrete de revigorare a acestui sector.

11. Producțiile animale totale (PATA)

Aflate în conexiune directă cu efectivele de animale şi cu randamentele output-urile de natură animalieră pentru aprecierea criteriului PATA s-au luat în considerare un număr de opt indicatori privind producția: de carne-totală şi pe specii: de ouă, de lapte; de lână (tabel 12).

Tabel 12 - Producțiile animale totale (PATA)

Denumire indicatori	UM	Locul				Variația rangu-lui	Coefi-cient de impor-tanță a criteriu-lui (K)
		România		Media CEE			
		Abs.	Rang	Abs.	Rang		
Carne-total din carne de:	Mii t	2126	6	2582	7	-1	13
- bovine	Mii t	499	5	657	8	-3	13
- ovine	Mii t	185	7	99	9	-2	12
- porcine	Mii t	1011	4	1191	7	-3	10
- pasăre	Mii t	422	6	542	8	-2	13
Producția to-tală de ouă	Mii t	290	3	483	9	-6	10
Producția to-tală de lână	Mii t	28	11	18,6	8	3	10
Producția to-tală de lapte	Mii hl	33,6	3	104,6	9	-6	13

Nota agregată: Nag_{11} $PATA_R$ = 5,506; Nag_{11} $PATA_{CE}$ = 8,309; $Decalaj_{11}$: 1:1,509

Din punctul de vedere al output-ului de origine animală România prezintă ranguri inferioare la ouă, lapte şi carne de porc, dar se apropie ca mărime de media din statele CEE la indicatorul producția totală de carne.

Dat fiind modul diferit de constituire a acestor niveluri de outputuri (pe seama elementului cantitativ, respectiv a numărului de animale, în România şi pe seama elementului calitativ, respectiv a randamentelor în statele CEE)

apreciem că atât pe termen mediu cât şi lung România va trebui să fie serios preocupată de sporirea producţiilor medii în sectorul creşterii animalelor.

Notele agregate ale criteriului PATA pentru România şi respectiv pentru statele CEE indică un decalaj de 1:1,5. Rezultă deci, că în viitoarele proiecte de dezvoltare a ramurii o atenţie sporită va trebui acordată creşterii PATA de lapte şi ouă – la care există cele mai înalte decalaje faţă de nivelurile medii din statele CEE.

12. Estimatorul global de performanţă al agriculturii

Numărul relativ mare de indicatori utilizaţi pentru caracterizarea gradului de dezvoltare a agriculturii din România comparativ cu nivelul mediu al statelor CEE precum şi caracterul heterogen al acestora au impus alegerea unei modalităţi de agregare adecvate. Astfel, s-a considerat că utilizarea indicatorului „estimatorul global de performanţă al ramurii" asigură: evaluarea performanţei domeniului de interes în funcţie de notele agregate obţinute pentru fiecare din grupele de indicatori (identificând tot atâtea criterii de analiză secvenţială) identificate anterior; estimarea contribuţiei acestora la caracterizarea procesului general de dezvoltare a ramurii.

Tabel 13 - Estimatorul global de performanţă a agriculturii

Denumire indicatori	Locul		Variaţia rangului	Coeficient de importanţă a criteriului (K)
	România	Media CEE		
Forţa economică a ramurii (FER)	1,87	7,65	3,83	0,15
Resurse umane (RU)	10,84	7,24	0,66	0,05
Consumuri alimentare (CONS)	3,75	8,03	2,14	0,20
Asigurarea cantitativă cu factori de producţie (FP)	7,52	8,38	1,11	0,07
Consumuri specifice de factori de producţie (CSFP)	1,60	8,20	5,13	0,13
Structura culturilor (SC)	8,59	8,36	0,97	0,01
Randamente în producţia vegetală (RPV)	1,53	4,51	2,95	0,14
Producţia agricolă totală din vegetal (PATV)	6,15	9,21	1,50	0,05
Randamente în producţia animală (RPA)	4,25	8,75	2,06	0,15
Efective de animale (EA)	7,76	8,38	1,08	0,01
Producţia agricolă totală animală (PATA)	5,51	8,31	1,51	0,04
Estimator global de performanţă	3,85	7,66	x	1

Decalaj: 1:2

Greutatea specifică a criteriilor luate în comparație se poate determina în diferite moduri cum ar fi în funcție de mărimea decalajelor aferente fiecărei grupe de indicatori şi stabilite în etapele anterioare ale analizei. În aceste condiții ierarhizarea criteriilor de performanță a ramurii prezintă următoarea structură: consumuri specifice de factori de producție (22,1% din total); forța economică a ramurii (17,5%); randamente în vegetal şi animal (12,7% şi respectiv cca. 9%); consumuri alimentare (9,2%); mărimea outputului agricol (6,5% şi respectiv 6,6%); structura efectivelor de animale şi respectiv aceea a culturilor (4,7% şi respectiv 4,2%).

Menționăm că evaluarea mărimii estimatorului global de performanță a agriculturii – Românei şi respectiv a nivelului mediu înregistrat în țările CEE - folosind datele rezultate din normalizarea decalajelor este de natură a afecta calitatea comparației, respectiv a nivelului decalajului global. De aceea, se propune următoarea ipoteză de apreciere a rolului fiecărui criteriu în definirea estimatorului global de performanță a ramurii în România şi respectiv la nivelul mediu al statelor CEE: în evaluarea performanțelor agriculturii au o participare relativ apropiată următoarele grupe: forța economică a ramurii şi resursele umane; consumurile alimentare: asigurarea cu factori de producție şi consumurile specifice din aceştia; randamentele, producțiile totale şi efectivele de animale şi respectiv suprafețele deținute de principalele culturi.

În aceste condiții, estimatorul global de performanță a agriculturii din România este de 3,85 în timp ce la nivelul statelor din CEE indicatorul menționat este 7,66. Decalajul dintre cei doi indicatori este de 1:2, fapt ce relevă eforturile deosebite pe care România le are de făcut în vederea apropierii de țările cu economie dezvoltată.

Menționăm că utilizarea metodei diagnosticului multicriterial deşi include o serie de elemente subiective, totuşi aceasta permite evaluări şi re-evaluări succesive contribuind astfel la ierarhizarea criteriilor şi respectiv a domeniilor considerate ca având o importanță deosebită în aprecierea nivelului de dezvoltare a unei ramuri sau sector etc. la un moment dat.

***

În loc de concluzii îmi voi permite să punctez câteva idei rezultate din proiectarea şi implementarea acestui demers metodologic.

1. Ceea ce diferențiază acest demers de cele practicate până acum nu este atât luarea în considerare a unui număr sporit de criterii de evaluare a stadiului de dezvoltare a unei ramuri (criterii susținute la rândul lor prin diferiți indicatori tehnico-economici) în două situații diferite (în cazul de față România şi media CEE) cât mai ales modul în care acestea sunt agregate şi analizate. Prin urmare, acest tip de analiză multicriterială comparativă poate fi aplicat nu numai prezentului ci şi viitorului. Adoptarea acestei ultime accepțiuni ar

presupune, spre exemplu, înlocuirea datelor şi informațiilor privind starea actuală din România cu acelea proiectate a fi atinse pe termen mediu şi lung. În aceste condiții, prin recalcularea indicatorilor privind decalajele României față de statele CEE se poate obține o nouă imagine a „eficienței” unei strategii de dezvoltare propuse la un moment dat.

2. Deşi această abordare metodologică este supusă unor elemente subiective generate de coeficienții de importanță utilizați, de capacitatea de înțelegere şi de informare asupra fenomenelor şi proceselor studiate etc. apreciem că în viitor pot fi aduse perfecționări prin utilizarea mai largă a unor tehnici participative binecunoscute, fapt ce în ultimă instanță ar permite noi obiectivări şi deci noi decizii.

3. Includerea în analizele economice comparative a unor elemente de natură subiectivă şi proiectarea mărimii indicatorului complex „estimatorul global de performanță” a unei ramuri sau activități încearcă, în fond, să susțină nevoia decidenților de: ierarhizare şi etapizare a obiectivelor dezvoltării: evaluare a variantelor de dezvoltare proiectate pentru diferite condiții.

INSTITUTUL NAȚIONAL
DE
CERCETĂRI ECONOMICE

PROBLEME ECONOMICE
NR. 27/1996

CENTRUL DE INFORMARE
ŞI DOCUMENTARE ECONOMICĂ
BUCUREŞTI

ACADEMIA ROMÂNĂ
INSTITUTUL NAȚIONAL DE CERCETĂRI ECONOMICE
INSTITUTUL DE ECONOMIE MONDIALĂ

Perspectivele integrării depline a țărilor est-europene în Uniunea Europeană

Ana BAL

CENTRUL DE INFORMARE ŞI DOCUMENTARE ECONOMICĂ

CUPRINS

1. INTRODUCERE 143
1.1. Şovăielile primilor paşi 143
1.2. O viziune mai precisă 144
1.3. Ultimele declarații 146

2. EXTINDEREA PIEȚEI UNICE INTERNE CĂTRE EST 147
2.1. Cartea Albă, un document al pregătirii țărilor est-europene (Ț.E.E.) pentru aderare 147
2.2. Scopul şi semnificația Cărții Albe 148
2.3. Domenii abordate 149
2.4. Evaluări privind situația din țările candidate la aderarea la Uniunea Europeană (U.E.), conținute în Cartea Albă 149
2.5. Opinii privind extinderea pieței interne unice (P.I.U.) către Est 151

3. PUNCTE SENSIBILE ALE NEGOCIERILOR PRIVIND VIITOAREA INTEGRARE A Ț.E.E, ÎN U.E. 154

A. Transferurile financiare 154
3.1. Evaluare generală 154
3.2. Ultimele evaluări 156
3.3. Finanțarea preaderării 157

B. Dosarul agricol [3] 157
3.1. Importanța agriculturii pentru Ț.E.E. şi pentru U.E. 157
3.2. Situația actuală a agriculturii în Ț.E.E. 159
3.3. Consecințele integrării Ț.E.E. în U.E. în domeniul 162

4. REFERINȚE ŞI ALTE SURSE BIBLIOGRAFICE 168

1. INTRODUCERE

Încă din primii ani ai tranziției, discuțiile dintre reprezentanții guvernelor țărilor est-europene (Ț.E.E.) şi cei ai Uniunii Europene (U.E.), cu privire la o posibilă aderare a primelor, s-au purtat pe terenul confruntării unor opinii foarte diferite ia nivel comunitar.

a) Un curent de opinie din Europa de Vest era susținătorul poziției că Ț.E.E. trebuie să atingă un nivel de dezvoltare comparabil cu cei ai țărilor din U.E. înainte de aderare. O asemenea abordare nu a existat la nici o altă lărgire anterioară a U.E.. Majoritatea țărilor care au aderat anterior au dorit să devină membre cu drepturi depline tocmai pentru că au văzut în această nouă poziție calea de a atinge un nivel mai ridicat de dezvoltare economică.

b) O altă abordare era aceea în care problemele de securitate erau separate de cele economice (era specifică mai cu seamă opiniilor franceze). Este evident că o asemenea abordare este nepotrivită, deoarece stabilitatea politică şi militară a Europei va depinde în mod fundamental de ajustările economice, mai cu seamă cele din Europa Centrală şi de Est (precum şi din Rusia şi C.S.I.).

c) O altă idee era aceea de a oferi Ț.E E. o aderare în trepte: drepturi depline în anumite domenii (cele importante pentru U.E., ca de piidă cooperarea politică şi în domeniul securității) dar excluderea participării acestora de la altele (ca politica agricolă comunitară - P.A.C.),

Evident că şi această abordare este inacceptabilă pentru țările în tranziție.

d) Alte cercuri au promovat ideea unei integrări mai laxe între Ț.E.E. şi țările dezvoltate, altele decât aderarea la U.E.: participarea la O.C.D.E., apartenența la S.E.E. etc.

1.1. Şovăielile primilor paşi

După cum se exprimă Richard Baldwin, profesor de "Economie internațională" şi director de program la Center for Economic Policy Research, Londra, "Dacă țările est-europene şi-au exprimat în mod repetat şi clar voința politică de a realiza integrarea, Uniunea Europeană a tratat această problemă ca pe o problemă mai puțin urgentă, doar din 1995 părând că abordează mai ferm această problemă" (Economie Internationale, nr.62, Revue de CERI, trim.II/1995).

Deşi începând cu anul 1993, conferințele la nivel înalt ale U.E. (Copenhaga, iunie 1993, ESSE, decembrie 1994) au abordat în mod sistematic problema viitoarei aderări a Ț.E.E., modul de abordare nu a transmis acestora semnale clare cu privire la viziunea U.E. asupra acestei probleme.

Astfel, cu ocazia summitului din vara iui 1993, U.E. a elaborat o serie de criterii pentru viitoarele țâri membre est- europene referitoare la: consolidarea democrației şi â statului de drept, adoptarea unui minimum de "acquis communautaire", crearea unei economii de piață efective şi îndeplinirea criteriilor de convergență stabilite prin Tratatul de la Maastricht.

Sub mai multe aspecte, formularea unui asemenea set de criterii în raport cu o nouă lărgire a U.E. a reprezentat o abordare fără precedent. Pentru prima dată erau impuse condiții specifice pentru țările care doresc să adere, deşi în tratatul de la Roma este specificată o singură condiție: ca țara solicitatoare să fie europeană. Se poate înțelege astfel de ce afirma A. Inotal (1996) că Hotărârea de la Copenhaga a reprezentat un act de discriminare a țărilor în tranziie, indicând şovăiala U.E. în luarea unei decizii referitoare la lărgirea către Est.

Desigur că şi țărilor care au aderat anterior la U.E. (Spania, Portugalia, Grecia sau Irlanda) li s-a cerut să îndeplinească anumite cerințe, dar acestea reprezentau condiții de aderare, nu condiții pentru lansarea negocierilor privindaderarea viitoare.

Este firesc atunci să rezulte întrebarea dacă aceste criterii au fost elaborate de U.E. pentru a facilita țărilor în tranziție aderarea sau din contră, pentru a le stăvili elanul şi dorința de a adera la U.E.

Criteriile stabilite la Copenhaga indicau faptul că U.E, este interesată să abordeze interesele extinderii sale în Est, lăsând oarecum la o parte considerentele politice care prevalau anterior şi evaluându-le preponderent pe cele economice.

În plus, țările est-europene asociate ia U.E. se află într-o situație mai dificilă decât țările care au aderat anterior, deoarece eie trebuie să se adapteze la o U.E. aflată ea însăşi în transformare şi având o evoluție relativ imprevizibilă.

Atitudinea U.E. față de Ț.E.E. este dealtfel de înțeles. Confruntate ele însele cu ajustări economice de proporții, cerute de trecerea la noua etapă de integrare, U.E.M., țările membre ale U.E. se tem (mal cu seamă cele mai puțin dezvoltate) de concurența Ț.E.E.pe anumite domenii (agricultură, siderurgie, textile, transferuri financiare etc.).

1.2. O viziune mai precisă

La Consiliul European din decembrie 1994 de ia Essen s-a **discutat** proiectul de strategie al U.E. de preaderare a țărilor din Europa Centrală şi de Est.

În strategie, au fost conturate: a) condițiile ce trebuie îndeplinite de Ț.E.E. în vederea aderării; b) direcțiile principale de acțiune pentru pregătirea acestora pentru aderare.

a) Condiții generale pentru aderare:

- stabilitatea democrației, existența unui stat de drept, respectarea drepturilor omului şi protecția minorităților;
- existența şi funcționarea economiei de piață;
- capacitatea de a face față presiunilor concurențiale şi forțelor pieților din U.E.;
- capacitatea de a-şi asuma obligațiile ce revin unui membru al U.E., inclusiv aderarea la obiectivele uniunii politice, economice şi monetare.

b) Direcțiile principale de acțiune:

- crearea cadrului pentru o relație politică mai strânsă;
- crearea cadrului juridic şi instituțional pentru dezvoltarea şi integrarea economică;
- extinderea relațiilor comerciale reciproce;
- realizarea transformărilor macroeconomice şi structurale, cooperarea în acest domeniu;
- acordarea de asistență comunitară pentru integrare şi reformă.

Aceste direcții de acțiune precizate la Essen au fost detaliate ulterior, fiind indicate măsurile următoare ce trebuie înfăptuite.

Referitor ia cadrul generai al relațiilor reciproce se prevede:

- consolidarea dialogului politic structurat cu instituțiile U.E.;
- cooperarea în domeniul justiției şi al afacerilor interne;
- stimularea țărilor pentru a extinde cooperarea inîraregională (constituirea unui fond pentru stimularea schimburilor reciproce ale acestora).

În ceea ce priveşte pregătirea cadrului legislativ se preconizează:

- armonizarea legislației (inclusiv adoptarea normelor şi standardelor tehnice şi a pocedurilor de certificare ale U.E.);
- armonizarea politicii în domeniul concurenței şi politicii cu privire la ajutorul de stat (subvenții) (aceasta reprezintă o precondiție a participării Ț.E.E. la piața unică a U.E);

Pentru lărgirea schimburilor comerciala reciproce se prevede:

- accelerarea liberalizării comerțului cu produse industriale şi alinierea calendarului liberalizării (acelaşi pentru cele 6 țări asociate: Polonia, Ungaria, Cehia, Slovacia, Bulgaria, România);
- acceptarea cumulului de origine pentru toate cele 6 țări asociate.

Pentru crearea unui mediu macroeconomic stabil se prevede:

- aplicarea unor politici macroeconomice apte să sprijine mobilizarea resurselor interne, reducerea deficitului bugetar, atragerea investițiilor străine de capital, stimularea exporturilor, menținerea unui cum de schimb care să prevină erodarea competitivității externe şi creşterea inflației ş.a.;
- promovarea investițiilor interne;
- dezvoltarea transporturilor;
- corelarea politicii energetice cu politica U.E.;

- asigurarea protecției mediului şi securitatea nucleară;
- elaborarea unei politici interne de dezvoltare regională;
- armonizarea politicii sociale cu cea a U.E.;
- cooperarea culturală şl tehnico-ştiințifică. În legătură cu asistența comunitară se prevede:
- sprijinirea investițiilor directe;
- susținerea dezvoltării sectorului particular;
- utilizarea criteriului performanței pentru alocarea de resurse țărilor.

1.3. Ultimele declarații

Cu prilejul summitului de la Madrid ai U.E., din 15 decembrie 1995, intențiile U.E. au fost exprimate destul de limpede.

"Lărgirea U.E. este atât o necesitate polit'Că, cât şi o necesitate pentru stabilitatea şi securitatea pe continent şi va oferi atât țărilor candidate, cât şi membrilor Uniunii noi perspective de creştere economică şi de bunăstare generală." ("Together in Europe", nr. 80/18 decembrie 1995).

Cu aceeaşi ocazie sa reafirmat hotărârea ca toate țările asociate în prezent din Europa Centrală şi de Est să beneficieze de acelaşi tratament în calitate de candidate la statutul de țări membre cu drepturi depline. De asemenea, s-a afirmat că la Conferința Interguvemamentală din acest an (1936) va fi elaborat un mecanism pe baza căruia să fie demarate şi desfăşurate negocierile privind aderarea, cars cei mai probabil vor începe în anul 1997.

2. EXTINDEREA PIEȚEI UNICE INTERNE CĂTRE EST

2.1. Cartea Albă, un document al pregătirii țărilor est-europene (Ț.E.E.) pentru aderare

Strategiile de preaderare a Ț.E.E. la U.E. definite de Consiliul European la Copenhaga (iunie 1993) şi de la Essen (decembrie 1994) au evaiuat ca piatră unghiulară a procesului extinderea pieței interne unice a U.E. la aceste țâri.

O piață internă presupune existența unor instituții şi mai precis a unor reguli fundamentale, adică a unui sistem eficient de reguli juridice şi comerciale (cod comercial, legi clare privind proprietatea, legea falimentului, legea contractelor etc.).

Acest sistem asigură libertatea economică a agenților economici, transparența "regulilor de joc" pentru aceştia.

Chiar într-o enumerare foarte restrânsă, reguliie pieței interne unice acoperă un mare număr de domenii vizând în primul rând măsurile legate de circuiația capitalurilor şi politicile conexe (în domenii precum concurenta şi comerțul).

În consecință, U.E. a pregătit un document care să jaloneze drumul Ț.E.E. către "piața unică".

La 3 şi 10 mâi 1995, Comisia Europeană a aprobat conținutul celor două volume ale Cărții Albe privind pregătirea țărilor asociate pentru integrarea în piața internă unică ("Together in Europe", 15 mai 1995). Volumul I prezintă natura, scopul şi contextul în care a fost elaborată Cartea Albă. Volumul ai doilea conține analize sectoriala pornind de la articolele cheie din legislația comunitară, explicând scopul şi evoluția legislației pentru fiecare sector.

După întâlnirea la vârf de la Cannes din iunie 1995, Comisia a inițiat convorbiri bilaterale individuale cu țările asociate cu scopul de a conveni programele specifice de implementare a acestora, care să reflecte situația şi prioritățile concrete, specifice fiecărei țări. În cursul acestor convorbiri se va face totodată evaluarea asistenței tehnice necesare țărilor asociate pentru îndeplinirea recomandărilor cuprinse în document.

Înainte însă de aceasta, imediat după Consiliul European din iunie 1995, Comisia a creat un nou organism, cu sediul la Bruxelles, care să supravegheze schimbul de informații privind toate aspectele implementării Cărții Albe. Comisia va administra acest organism ca parte a programului PHARE. Acest

birou va facilita asigurarea asistenței prin crearea unei baze de date privind alinierea la piața internă pentru toate părțile interesate.

2.2. Scopul şi semnificația Cărții Albe

În opinia experților vestici Cartea Albă nu reprezintă o etapă a procesului de negociere a aderării la U.E., ci un instrument prin care se facilitează pentru țările asociate crearea unor instituții şi mecanisme care să le facă apte de a deveni părți componente ale pieței interne a U.E.

Piața internă a Comunității nu a fost creată ca scop în sine, ci ca instrument principal de realizare a unei creşteri economice echilibrate şi durabile şi a unui nivel ridicat de protecție socială şi de ocuparea forței de muncă, a unor standarde elevate ale nivelului de trai ți calității vieții, a coeziunii economice şi sociale.

Cartea Albă oferă principii de interceptare a legislației care asigură circulația liberă a mărfurilor, serviciilor, persoanelor şi capitalului. Pentru țările asociate din Europa de Est se indică ce măsuri erau prioritare.

În filozofia Cărții Albe realizarea pieței interne necesită nu doar adoptarea de reglementări juridice, ci înfăptuirea unor condiții economice de bază şi înainte de orice, necesită existența unei concurențe dechise şi loiale între operatori economici, care se realizează pe seama adaptării şi aplicării unor norme transparente privind concurența.

Procesul de aliniere la legislația privind piața intrernă - pregătit prin Cartea Albă nu este însă direct legat de posibilitatea aderării. Respectarea recomandărilor incluse în Cartea Aibă nu are o legătură directă cu negocierea aderării viitoare la U.E. a țărilor asociate.

Cartea Albă este un ghid şi conține ceea ce în Comunitate se înțelege prin minimum de "acquis communautaire" necesar pentru funcționarea-pieței interne. "Este bine, sublinia J. Borkowski, ministrul polonez, ca U.E. să nu considere Cartea Albăca un summum de noi obligații pentru țările asociate (Ț.E.E. - n.n.) ci doar ca un ghid pentru alinierea legislațiilor (Together in Europe, nr.74/15 septembrie 1995).

Negocierile de aderare (care este probabil să fie declanşate după Conferința interguvernamentală a U.E. din anul 1996) - vor presupune, ca punct de plecare, nu doar înfăptuirea unui minim de "acquis commu-nautaires", ci o aliniere deplină ia legislația comunitară. Prin această cerință, U.E. va încerca să se asigure că lărgirea sa, prin aderarea țărilor asociate, nu va conduce la slăbirea sistemului pieței interne, că aceste țări vor face față presiunilor economice, sociale, culturale cu care se vor confrunta în mod inevitabil după aderare.

2.3. Domenii abordate

Analizele sectoriale din volumul al doilea al Cărții Albe abordează domenii precum: industria, concurența, politica socială, agricultura, transportul, serviciile audiovizuale, mediul înconjurător, telecomunicațiile, piața internă şi serviciile financiare, energetica, politica vamală şi impozitele indirecte şi protecția consumatorului.

Problema cheie în toate aceste domenii o reprezintă constituirea tuturor instituțiilor necesare asigurării aplicării legislației cerute. Aceste instituții nu numai că vor asigura monitorizarea implementării ei, dar vor şi sancționa atunci când va fi necesar. În acest sens, consolidarea reformei juridice în țăriie asociate este punctul de pornire ai procesului. Astfel, Cartea Albă conține:

- identificarea măsurilor legislative cheie şi prioritare care vor trebui luate,
- descrierea structurilor tehnice şi administrative necesare pentru a se asigura că normele juridice vor fi efectiv aplicate şi consolidate;
- sugestii privind căile de folosire a asistenței tehnice a U.E.

2.4. Evaluări privind situația din țările candidate la aderarea la Uniunea Europeană (U.E.), conținute în Cartea Albă

Se poate aprecia, ca o notă comună tuturor țărilor, că s-a realizat un real progres în Ț.E.E. în direcția armonizării legislative. Există însă diferențe între țări, privind amploarea procesului ca şi modalitatea în care țările au înfăptuit aceşti primi paşi. În anumite domenii însă, țările asociate nu au norme juridice conforme cu legislație U.E., fie ca o opțiune deliberată, fie ca rezultat al introducerii unor amendamente de către parlamentele țărilor în timpul adoptării acestora. Evaluările din Cartea Albă se referă la următoarele domenii:

Societățile comerciale: legislația în domeniu în Ț.E.E. urmează de regulă modelul existent în țările membre ale U.E., dar nu o acoperă în întregime. Ea trebuie completată în primul rând cu norme corespunzătoare privind gestiunea contabilă şi financiară.

Servicii financiare: în țările asociate, liberalizarea în continuare a fluxurilor de capital este îngrădită din considerente de macrostabilizare economică. Băncile sunt împovărate de datoriile neperformante din trecut. Principalele direcții de înfăptuire a liberalizării fluxurilor de capital sunt indicate în Acordurile Europene.

Impozitarea indirectă, taxele vamale: toate țările asociate au introdus TVA, care, de regulă, pare a fi în conformitate cu modelul U.E.. Nivelul taxelor vamale în cele mai multe cazuri este similar celui practicat în U.E. dar "anumite niveluri vor trebui reduse, însă cu prudență, având în vedere cerințele realizării volumului de venituri bugetare prevăzut". S-a realizat cooperarea în domeniul

vamal şi se recunoaşte că "alinierea deplină nu este necesară înainte de aderare".

Standarde industriale: țările asociate au început procesul de armonizare (de regulă, prin mecanismele existente). Comisia va propune încheierea unor "acorduri de recunoaştere mutuală" a standardelor.

Transporturi: țările asociate vor dobândi accesul ia piața internă a U.E. prin intermediul protocoalelor specifice şi al acordurilor încheiate în domeniu, sub auspiciile acordurilor europene.

Energetica: există diferențe mari între țări, dar sectorul energetic rămâne puternic dominat de stat.

Restructurarea industrială şi a cadrului legal va avea implicații social-economice majore. Sectorul energetic are o poziție unică din punctul de vedere ai relației dintre legislația referitoare la piața unică şi regulile de concurență. Regulile U.E. privind ajutorul de stat în domeniul electricității, gazelor şi cărbunilor precizează necesitatea să se evite pe această cale distorsionarea concurenței. Politica energetică are, de asemenea, legătură cu politica privind mediul înconjurător. Cartea Aibă precizează, de pildă, "că va fi dificil să se accepte Importurile de electricitate pe baza directivelor existente, dacă producția de electricitate în țara exportatoare nu respectă prevederile privind protecția mediului înconjurător sau siguranța nucleară".

Telecomunicații: anumite măsuri de liberalizare au fost introduse. Comisia a precizat cu fermitate în Comunicatul către Consiliul de Miniştri referitor ia liberalizarea Pieței europene a telecomunicațiilor" că ea consideră că "Directiva privind liberalizarea serviciilor în telecomunicații", inclusiv amendamentele ulterioare aduse acesteia, este la fel de importantă pentru țările asociate ca şi pentru cele comunitare.

Drepturile de proprietate intelectuală: evoluțiile sunt inegale. În timp ce legislația este parțial elaborată nu este sigur că există un sistem clar şi transparent de înregistrare a drepturilor şi că există structurile şi instituțiile care să asigure aplicarea acestora şi sancțiunile în caz de violare a lor.

Mediul înconjurător: Cartea Albă este foarte prudentă în acest domeniu, în repetate ocazii, țările asociate au explicat Comisiei Europene că asigurarea unui nivel de protecție asemănător celui existent în U.E. ar fi extrem de costisitoare pentru ele şi ar submina competitivitatea externă a produselor lor si chiar stabilitatea socială.

În Cartea Albă cea mai mare parte a legislației este menționată. Standardele de calitate pentru aer, apă şi protecția naturii nu sunt incluse. Sunt menționate doar acele capitole de legislație care au o legătură directă cu circulația liberă a mărfurilor. în consecință, se face referire la produse şi nu la tehnologiile folosite pentru fabricarea acestora. Este, de asemenea, omisă legislația referitoare ia poluarea produsă de sursele staționare.

Politica socială: acesta este cel de-al doilea domeniu în care Cartea Albă este foarte prudentă. Ca şi în cazul precedent, se recunoaşte că introducerea standardelor comunitare în acest domeniu ar fi deosebit de costisitoare pentru, țările asociate şi ar putea să le afecteze competitivitatea externă.

În consecință, Cartea Albă se concentrează în principal asupra legislației care afectează piața internă sau care este un complement necesar pentru alte domenii, ca de pildă, pentru legea privind societățile comerciale. Sunt precizate cerințele pentru legislația în domeniul sănătății şi al protecției la locul de muncă.

Agricultura: marea majoritate a normelor juridice care guvernează "Politica agricolă comunitară" (PAC) nu fac subiectul Cărții Albe. Se precizează că pentru acest domeniu va fi elaborat un document separat, care va fi prezentat de Comisie în a doua jumătate a anului 1995.

2.5. Opinii privind extinderea pieței interne unice (P.I.U.) către Est

Analizând capacitatea Ț.E.E. de a se racorda la piața unică a U.E. un specialist occidental, Jordi Gual, consilier al Comisiei Europene, avansa anumite opinii [1] în legătură cu câteva domenii de aplicabilitate a măsurilor de constituire a pieței unice în Ț.E.E..

a) Serviciile financiare

Integrarea serviciilor financiare în interiorul U.E. a făcut progrese substanțiale, mai ales în domeniul bancar. Acest proces de integrare s-a fundamentat pe principiul recunoaşterii reciproce şi pe posibilitatea efectuării de operațiuni bancare. Prin natura sa, acest proces a condus la "o dereglementare concurențială" între statele membre, dar în materie de reguli prudențiale au fost stabilite norme minime.

Totuşi, dereglementarea concurențială şi stabilirea de norme minime de solvabilitate ar putea să se dovedească contraproductive în etapa actuală de transformare a sistemelor financiare din Ț.E.E..

În etapa actuală, țările în tranziție au nevoie de un sistem bancar solid, băncile urmând să aibă rolul de a'controla efectiv activitatea întreprinderilor şi de a efectua operațiuni de intermediere financiară. Băncile în țările în tranziție au de obicei o situație fragilă, în principal ca urmare a datoriilor moştenite. Ele sunt confruntate, totodată, cu o cerere mare de credite, ceea ce presupune ca ele să aibă fonduri disponibile în permanentă şi o rentabilitate corespunzătoare. Rezultă deci că băncile comerciale au nevoie la nivelul lor să fie finanțate, atât pentru a acorda credite cât şi pentru a-şi constitui fondurile proprii. în plus, băncile ar trebui să-şi extindă rețelele şi să investească masiv

în personal şi echipament. Ele trebuie să susțină financiar procesul de creştere economică relansat recent.

Aceste condiții de dereglementare şi creştere a concurenței, asociate cu reguli de solvabilitate mai stricte, pot avea un efect negativ atât asupra comportamentului băncilor cât şi asupra rentabilității acestora.

Deja în Ungaria, regulile de solvabilitate mai stricte, combinate cu o creştere a deficitului public, au condus la o restrângere a volumului de credite destinate sectorului particular, băncile preferând să investească în bonuri de tezaur pentru a satisface condițiile de solvabilitate. În Republica Cehă situația inițială se caracteriza pr'intr-o slabă concurență şi un sector bancar decapitalizat, cu o eficiență generală scăzută. Presiunile exercitate în sensul creşterii eficienței şi a rezervelor s-au soldat cu o creştere a rezervelor, dar cu o diminuare a rentabilității. Pentru ca sistemul bancar în țările în tranziție să susțină procesul'de creştere economică el ar trebui reglementat în prezent printr-un set de reguli, destul de diferite comparativ cu cele necesare de racordarea la piața internă unică a U.E..

Pe scurt, în concluzie, a realiza simultan o integrare financiară graduale, şi dezvoltarea unei industrii naționale puternice presupune menținerea unui echilibru, dealtfel delicat, între măsurile de susținere a capitalizării băncilor şi cele de creştere a eficienței acestora.

b) Politicile comerciale şi de atragere a investițiilor directe

Piața internă unică impune restricții serioase în privința autonomiei politicilor statelor membre în domeniul comerțului şi investițiilor directe. Ea implică mai întâi armonizarea tarifelor vamale externe şi eliminarea tuturor barierelor netarifare din circulația mărfurilor.

Totodată, ea permite libertatea de stabilire pentru toate tipurile de întreprinderi pe teritoriul Uniunii Europene şi stipulează egalitatea de tratament a acestor firme, oricare ar fi locul lor de implantare.

Din acestea rezultă că politicile comerciale ale Ț.E.E. ar trebui să sufere ajustări fundamentale. Un prim pas în acest sens a fost făcut prin acordurile europene.

În ce măsură prevederile din acordurile europene se constituie în paşi de avansare pe calea racordării la piața internă unică a U.E.?

Trei categorii de prevederi sunt importante din acest punct de vedere:

- eliminarea barierelor netarifare; eliminarea lor într-un termen cât mai scurt va obliga sectoarele respective să se ajusteze în raport cu exigențele viitoare ale pieței interne;

- comerțul cu terțe țări; Ț.E.E. trebuie să adopte treptat politici comparabile cu cele ale U.E. pentru a se evita în viitor o posfoilă segmentare a pieței interne unice;

- U.E, ar trebui să. modifice regulile de origine aplicate în prezent Ț.E.E.; armonizarea tarifelor vamale externe, desigur, câ va face în viitor ca aceste reguli să devină inutile.

c) Politica concurenței

Politica concurenței este o componentă esențială pentru o bună funcționare a pieței interne. Obiectivul acestei politici este de a garanta că piața internă care a fost creată prin eliminarea barierelor tarifare şi netarifare nu va fi afectată nici de acțiuni ale firmelor particulare nici de cele ale guvernelor.

Aiianțe între întreprinderile particulare pot să mențină artificial segmentarea pieței şi astfel, sâ împiedice să se ajungă la o integrare a pieței; în plus, firmele dominante la nivelul pieței interne în ansamblul său poî să se sustragă jurisdicției autorităților naționale şi să se justifice o coordonare a politicilor naționale în domeniul concurenței.

Statele pot şi ele să provoace distorsionarea concurenței acordând subvenții întreprinderilor naționale; controlul comunitar al ajutoarelor de stat are ca obiectiv să împiedice o astfel de utilizare a subvențiilor. Distorsionarea concurenței se mai poate produce ca urmare a existenței unor monopoluri de stat.

Acordurile europene [2] prevăd adoptarea unei legislații privind concurența în termen de trei ani. Crearea rapidă şi efectivă a instanțelor menite să elaboreze şi aplice politica în domeniul concurenței ar fi de natură să reducă în mod semnificativ apelul la politici comerciale defensive din partea U.E. în relațiile cu Ț.E.E..

Se poate aprecia că Ț.E.E. au făcut deja eforturi în această direcție. Anumite dificultăți vor persista însă încă o perioadă de timp:

- având în vedere experiența limitată a Ț.E.E., ar fi rezonabil ca autoritățile să joace pentru început un roi mai mare în aplicarea regulilor de concurență, deşi aceasta ar fi în dezacord cu practica comunitară;

- cum se prevede dealtfel în Acordurile europene, aplicarea integrală a regulilor de concurență comunitară în domeniul "ajutoarelor de stat" va necesita o lungă perioadă de tranziție; chiar dacă subvențiile directe vor fi eliminate relativ rapid de către Ț.E.E., este de aşteptat să se practice alte forme de "ajutoare de stat" încă o vreme. In acelaşi timp, politica de concurență trebuie aplicată de manieră foarte diferențiată în diferitele sectoare şi ea trebuie să țină seama de imperfecțiunea pieților în aceste sectoare.

3. PUNCTE SENSIBILE ALE NEGOCIERILOR PRIVIND VIITOAREA INTEGRARE A Ţ.E.E, ÎN U.E.

A. Transferurile financiare

3.1. Evaluare generală

Toate țările est-europene în situația lor actuală vor fi beneficiare nete ale mecanismelor de transferuri financiare ale U.E., transferuri de la fondurile structurale, sociale, de coeziune şi regionale. în plus, unele vor fi îndreptățite la transferuri în baza aplicării politicii agricole comunitare. Se înțelege de la sine că beneficiarii actuali ai acestor transferuri (Spania, Portugalia, Grecia şi Islanda) sunt reticente față de o viitoare aderare a Ţ.E.E., pentru că se tem că vor pierde unele beneficii actuale. Ca urmare â intrării Ţ.E.E. în U.E., media comunitară a PIB-ului se va reduce, ceea ce poate' avea ca urmare excluderea unor țări membre actuale de ia transferarea de fonduri. În fapt, aceste reticențe sunt parțial îndreptățite, deoarece țările bogate din U.E care fac transferuri nete pozitive ia bugetul U.E. nu sunt pregătite în prezent pentru a-şi majora contribuțiile, astfel încât să poată fi constituite noi fonduri în favoarea Ţ.E.E. sau să fie majorate cele existente (în principal datorită deficitelor bugetare largi cu care sunt confruntate şi pe care, potrivit criteriilor de convergență din Tratatul de la Maastricht, trebuie să le reducă). Chiar şi Germania, se pare puternic interesată în lărgirea U.E. către Est, se confruntă din 1990 cu costurile înaite aîe reunificării,

Situația este complicată de alți factori care pot să conducă la majorarea costurilor lărgirii U.E. către Est astfel:

1) Există temerea, larg răspândită în țările U.E., că aderarea Ţ.E.E. va conduce la ascuțirea concurenței pe o serie de piețe de mărfuri. În condițiile în care țările membre ale U.E. se confruntă cu un şomaj de proporții şi cu o puternică rezistență politică şi socială față de ajustările structurale cerute de Tratatul de la Maastrichî, este posibil ca unele grupări de interese să exercite o presiune puternică asupra autorităților pentru a obține unele compensații în cazul acceptării lărgirii U.E. către Est. Ori este clar că autoritățile nu ar putea în prezent să satisfacă astfel de solicitări.

2) Summitul de la Essen a semnalat lupta politică ce se duce în cadrul U.E. cu privire la extinderea acesteia către Est. Temerea crescândă de extindere a islamismului dar şi nevoia menținerii echilibrului delicat de putere între Franța şi Germania se asociază se pare cu necesitatea efectuării unei

"compensări politice" pentru extinderea U.E. către Est, înainte de cea către unele țări din nordul Africii.

Reticențele U.E. cu privire ia integrarea imediată a Ț.E.E. şi vizibila încercate de tergiversare a acesteia sunt mai uşor de înțeles dacă prezentăm calculele experților vestici cu privire la volumul transferurilor financiare 'V. cele două ipoteze posibile,

Aderarea Ț.E.E. în condițiile actuale

Evaluările unor experți vestici privind veniturile şi cheltuielile bugetare suplimentare pe care le-ar antrena aderarea Ț.E.E. la Uniunea Europeană indică faptul că, din punct de vedere fiscal, contribuția Ț.E.E. ar fi sensibil negativă: dacă membrii Uniunii (în formula celor 12) ar trebui să finanțeze acest deficit, ei ar trebui să-şi majoreze contribuția la bugetul comunitar cu aproape 25%. Transferurile de la fondurile structurale către Ț.E.E. ar trebui să aibă un volum cei puțin egal cu cel al transferurilor efectuate acum în interiorul U.E. (datorită faptului că acesta se calculează funcție de numărul populației, şi în acelaşi timp, țările est-europene sunt toate țări cu nivel scăzut ai PIB-ului/loc.).

În schimb, restituirile efectuate ca urmare a aplicării P.A.C. ar fi mai puțin importante - cca. 8% din contribuția brută a celorlalți membri (comparativ cu 10% pentru Franța în perioada 1984-1991).

Transferurile de la fondurile structurale vor fi însă foarte diferite pe țări. Polonia şi România, țările cu cele mai numeroase populații, vor antrena ceîe mai mari costuri bugetare de aderare reprezentând, după estimările experților, circa 70% din deficitul total ce ar rezulta, ca urmare a integrării Ț.E.E, în U.E.. Această sumă ar fi superioară volumului actual al transferurilor nete efectuate în favoarea țărilor celor mai sărace din Comunitate.

Lărgirea numărului de membri ai U.E. la 15 nu va diminua decât puțin contribuția suplimentară bugetară repartizată pe fiecare țară membră ca urmare a integrării Ț.E.E.

Costul aderării calculat pentru un orizont de 15 ani

Dacă în cazul unei integrări rapide a Ț.E.E. contribuția bugetară a Ț.E.E. pare puternic negativă, în alternativa unei aderări după 15 ani se pare că aceasta s-ar putea diminua, opinează experții vestici. La acel termen, transferurile de la fondurile structurale ar trebui să se reducă, odată cu micşorarea diferenței de nivel de dezvoltare între țările est-europene şi țările membre ale U.E.

Pornind de la modelul unei integrări progresive a Ț.E.E., la orizontul a 15 ani, pot fi elaborate mai multe scenarii, bazate pe diferite ipoteze de creştere în țările considerate.

Luând ca o primă ipoteză un ritm anual de creştere de 6% în Ţ.E.E. transferul net absolut în favoarea acestora nu va dispărea, ele realizân-du-se mai cu seamă în baza P.A.C. (deoarece şi dacă ponderea agriculturii în PIB-ul ţărilor se va diminua, valoarea adăugată realizată în acest sector va creşte).

Totuşi, anumiţi factori vor permite reducerea transferurilor nete în favoarea Ţ.E.E., inclusiv pe baza P.A.C, deoarece ponderea agricultorilor în populaţia activă şi a agriculturii în structura PIB se va diminua pe de o parte, iar pe de altă parte, politica agricolă comunitară va suferi probabil modificări substanţiale, care vor conduce, de asemenea, la reduceri ale transferurilor financiare.

3.2. Ultimele evaluări

După cele mai recente calcule ale experţilor Comisiei Europene, efectuate pentru pregătirea Conferinţei Interguvernamentaie din 1996 şi făcute parţial publice ("Together in Europe, nr.77/1 noiembrie 1995), volumul transferurilor de la fondurile structurale efectuate către cele zece ţări ce solicită aderarea (cele 6 ţări asociate din centrul şi estul Europei, Slovenia şi cele trei ţări baltice), "în cazul unei integrări imediate ar depăşi nivelul transferurilor ce sunt efectuate către actualii beneficiari din U.E..

Astfel, la nivelul anului 1999, transferurile în favoarea ţărilor şi regiunilor defavorizate din U.E. se vor cifra la 33 mld. ECU, în timp ce transferurile către noii membri ar atinge 38 mld. ECU, deci povara bugetară pentru cei 15 ar creşte la peste 70 mld. ECU (comparativ, la nivelul anului 1995 - cca. 27 mld. ECU transferuri de la fondurile structurale, la care se adăugau alte cca. 1,2 mld. ECU transferuri către Ţ.E.E. prin intermediul programului PHARE).

Unele concluzii sunt evidente: pentru U.E. pare mai avantajos:

a) Să amâne aderarea cu drepturi depline a ţărilor est- europene, în speranţa menţinerii tendinţei actuale de creştere a PIB-uiui în aceste ţări;

b) Să elaboreze scheme de integrare în etape, cu numeroase perioade tranzitorii, în care ţările în tranziţie să beneficieze doar parţial de efectele extinderii anumitor politici comunitare.

Pentru Ţ.E.E. concluziile ce se pot trage sunt mai puţin evidente, dar nu lipsite de importanţă, La un volum al transferurilor financiare, ca cel calculat de Comisie, acestea vor reprezenta în medie pentru Ţ.E.E. circa 17% din PIB-ul lor cumulat (pe ţări variaţiile vor fi între 5-34% din PIB). Ori, este foarte posibil ca ţările să nu aibă o infrastructură corespunzătoare pentru a absolvi un volum atât de ridicat de fonduri. Deci, rezultă că Ţ.E.E. la rândul lor trebuie să se pregătească din punct de vedere instituţional pentru a utliza eficient viitoarele fonduri.

3.3. Finanțarea preaderării

Ț.E.E. au însă nevoie de transferuri financiare înainte ca ele să devină membre ale U.E., Finanțarea acestora într-o perioadă premergătoare aderării este crucială din mai multe puncte de *vedere:*

1) Pe această cale s-ar putea finanța parțial costurile modernizării economiilor în tranziție şi s-ar menține suportul sociai-politic pentru efectuarea transformărilor sistemice.

2) Acest fapt ar fi receptat ca un semnal al unei hotărâri clare a U.E. în favoarea aderării Ț.E.E.

3) Pe această cale s-ar finanța parțial dezvoltarea infrastructurii şi restructurarea industriei, ambele de natură să favorizeze ridicarea nivelului de dezvoltare a Ț.E.E.;

4) Finanțarea cu succes a pregătirii în vederea aderării va micşora efortul de finanțare de după aderare.

Desigur, că aplicarea unei astfel de strategii presupune «uarea unei alte decizii strategice din partea U.E.

Uniunea Europeană trebuie în prezent să-şi dea răspunsul la următoarea întrebare: "Ce este mai costisitor" să finanțeze modernizarea economiilor Ț.E.E. sau să accepte riscul perpetuării instabilității în regiune"?. Răspunsul la această întrebare nu trebuie întârziat, dacă Europa de Vest vrea să-şi consolideze poziția din perspectiva economiei mondiale globale şi a competiției mondiale care rezultă din aceasta.

B. Dosarul agricol [3]

3.1. Importanța agriculturii pentru Ț.E.E. şi pentru U.E.

Pentru țările est-europene importanța efectelor integrării în U.E. privite la nivelul agriculturii este dimensionată de ponderea cheltuielilor alimentare în bugetul menajelor şi de impactul politico-social pe care îl pot produce instabilitatea prețurilor produselor agroalimentare, modificarea brutală a numărului populației ocupată în acest sector etc. Pentru U.E., sectorul agricol este, de asemenea, deosebit de sensibil, ca urmare a politicii agricole comunitare, care l-a protejat până acum de concurența internațională.

"Sensibilitatea" problemei agricole pentru U.E. este accentuată în prezent de reforma relativ amplă ce va trebui efectuată în acest domeniu sub o altă presiune externă: angajamentele constrângătoare ce trebuie îndeplinite în baza Actului final al Rundei Uruguay.

Integrarea țărilor est-europene în U.E., privită prin prisma agriculturii, ridică o serie de întrebări provocatoare în ceea ce priveşte consecințele sale sub diferite aspecte:

- cum va evolua potențialul agricol al țărilor est-europene;
- ce tipuri de specializări agricole se vor contura;

- cum va evolua concurența intraeuropeană în domeniul agricol;
- cum vor evolua schimburile comerciale cu produse agroalimentare cu țările terțe din afara U.E.

Iată la ce nivel se situau principalii indicatori agricoli în țările est-europene înainte de 1990.

Tabelul nr.1

	Bulgaria	Ungaria	Polonia	România	Cehoslovacia
1) Suprafața terenurilor agricole (1989, mii ha)	6165	6511	18791	15038	6778
2) Suprafața terenurilor arabile (1987, mii ha)	3825	5046	14403	9994	4755
3) Sector de stat (%)	85	85,4	22,2	86	93,4
4) Ponderea agriculturii în:					
-V.N, (1988)	13,1	13,8	14	18	7,1
- PNB (1985-1987	20,5	24,2	26,2	29,5	15,3
- forța de muncă (1988)	19,2	20,4	27,7	28,5	11,9
- investiții (1988)	8,5	14,7	15,6	17,1	18,5

Sursa: articolul citat la [3]

În prezent, producția agricolă a țărilor est-europene reprezintă volume importante în raport cu cele ale U.E. (a se vedea tabelul nr. 2).

Tabelul nr.2

- mii tone, 1993 -

Produse	U.E. (cei 12)	T.E.E. (6 țări)	Creşterea producției
Cereale	168,1	66,9	+39,7
Carne vită	8,4	1,2	+14,6
Carne porc	14,4	4,3	+30,0
Producția de lapte	112,3	25,0	+22,3

Sursa: OCDE (1994) Situația agriculturii în Comunitate, 1994 [3].

Repartizarea diferitelor producții pe țări este inegală. Producția de cereale este concentrată în trei țări: Polonia (23,4 mii. tone în 1993), România (15,1 mil. tone) şi Ungaria (8,3 mil. tone). Aceleaşi țări sunt şl principalele producătoare de carne (Polonia realiza 40% din producția cumulată a țărilor analizate).

Randamentele medii sunt însă inferioare celor obținute în U.E., existând diferențe sensibile între țările analizate. O aliniere a randamentelor de exemplu, în cazul cerealelor, ar conduce la o majorare substanțială a producției de cereale a țărilor est-europene, de la aproximativ 67 mil. tone în 1993, la

aproximativ 100 mil. tone. Evoluții similare ar putea să aibă loc şi în cazul altor culturi sau producții: lapte, carne de porc, unele fructe

În prezent, acest potențial agricol al țărilor est-europene nu este valorificat la nivelul său complet, dar este cert că, după o anumită perioadă el va creşte subtanțial. La finele acestei perioade, concurența interregională în Europa va creşte puternic.

Ca urmare a acestei evoluții, două opțiuni se conturează pentru țările membre ale U.E.:

- cartelizarea pieței interne pentru menționarea formelor de susținere a agriculturii;
- deschiderea către piața internațională.

În plus, țările est-europene sunt țări mult mai sărace decât cele mai "sărace" țări din U.E. (chiar în comparația cu Grecia, țara care se apropie cei mai mult de Ț.E.E. din punct de vedere al contribuției agriculturii la creşterea PIB şi la ocuparea forței de muncă).

În consecință aportul acestora ia creşterea PIB-ului global al U.E. va fi extrem de modest (PIB-ul cumulat ai Ț.E.E. reprezintă 4% din PIB-ul celor 12 membri ai U.E. în 1992) - după cum rezultă şi din tabelul următor.

Tabelul nr.3 - Indicatori macroeconomici comparați, 1992

Țările (zonele)	PNB/loc.,$	PIB total (mil. $ US)	Populația (milioane)	Ponderea agric. în PNB	Ponderea agric. în populația ocupată (2)
Polonia	1910	83,8	38,4	7	26,9
Ungaria	2970	35,2	10,3	7	8,1
Cehia	2450	26,1	10,3	6	6,5
Slovacia	1930	9,9	5,3	6	10,3
Bulgaria	1330	10,8	8,5	14	17,4
România	1130	24,4	22,7	19	32,2
Total	-	279,3	95,5	-	-
T.E.E.					
U.E.(cei	16800	7417,2	346,0	3	5,8
12)					
Grecia (1)	7680	67,3	10,3	17	21,4

Sursa: Banca Mondială 1994, exceptând (1) Baldwin(1994) (2) OCDE, 1994 (date pentru 1993) [3].

3.2. Situația actuală a agriculturii în Ț.E.E.

Într-o exprimare sintetică, situația actuală în T.E.E. se caracterizează prin două trăsături: modificarea radicală a structurii proprietății şi căderea brutală a producțiilor până în anii 1994-1995.

Reforma proprietății

Ponderea sectorului de stat s-a redus considerabil în toate țările, fermele de stat deținând în 1993 circa 20% din terenurile agricole din Ungaria, 20% în Polonia (1992), 17% în România, 28% în Cehia.

Trecerea la proprietatea privată sau la un regim de exploatare privată a terenurilor agricole s-a făcut pe căi diferite în țările est-europene.

Restituirea pământurilor proprietarilor anterioari, pe baza vechilor titluri de proprietate s-a efectuat în Bulgaria, Cehia şi Slovacia. Se pare că aceşti proprietari repuşi în drepturile lor au preferat în general (90%) să-şi închirieze terenurile. O formă asemănătoare de restituire a fost aplicată în România, cu plafonarea suprafețelor maxime restituibile la 10 ha. A rezultat, în cazul acestor țări, dar mai ales a celei din urmă, o fragmentare şi o fărâmițare a terenurilor agricole (în România suprafața medie deținută este de 2 ha), fenomene ce reduc şansele creşterii performanțelor de exploatare a acestor terenuri. În unele țări, acest pericol s-a încercat a fi contracarat de autorități prin tentativa de transformare a vechilor cooperative în asociații voluntare ale noilor proprietari (societăți pe acțiuni, societăți cu răspundere limitată, asociații etc.) - în Cehia, dar mai cu seamăîn Ungaria, țara în care acest fenomen a acoperit 99% din fostele cooperative, în România astfel de transformări au fost rare.

În cazul României şi al Bulgariei, efectele pozitive ale acestor modificări în structura proprietății sunt atenuate de lentoarea distribuirii noilor titluri de proprietate (pentru prima) sau de caracterul provizoriu al reconstituirii proprietăților (în cazul celei de-a doua), fenomene care aruncă o umbră de insecuritate şi incertitudine asupra statutului proprietarilor şi implicit a producțiilor realizabile.

Situația serviciilor de aprovizionare a agriculturii este încă neclarificată. Situația ambiguă din punctul de vedere al proprietății, monopoiul deținut pe plan local, creşterile de prețuri exorbitante, dotarea cu parcuri de maşini şi echipamente agricole învechite, toate acestea au înmulțit dificultățile cu care s-au confruntat producătorii agricoli, cei individuali în primul rând. Sistemele de achiziție, puternic centralizate în unele țări -în primul rând România - au condus uneori la situații de domeniul absurdului, când recolte bune au fost în pericol de a se degrada în hambarele producătorilor individuali datorită lipsei de interes a instituțiilor statului (recolta de grâu din 1995 în România).

Nici în aval - în industria alimentară - privatizarea nu a progresat prea mult, motiv pentru care prețurile produselor alimentare se situează încă la niveluri prea ridicate, împovărând substanțial bugetele de consum ale menajelor (a se vedea tabelul nr. 4).

Prețurile produselor alimentare sunt încărcate şi datorită gradului scăzut de integrare între întreprinderile din aval şi producători (existența a numeroşi intermediari), nivelul uneori ridicat al TVA (în cazul României), constituirii unor adevărate carteluri sau rețele mafiote între producători şi distribuitori.

Tabelul nr.4 - Ponderea cheltuielilor alimentare în totalul cheltuielilor menajere în Ț.E.E.

Țări	1989	1993
Bulgaria	30	36
Republica Cehă	32	31
Slovacia	n.n.	n.n.
Ungaria	25	25
Polonia	40	36
România	n.n.	58

(1) 1992
Sursa: Jackson şi Swinnen, 1993, din articolul menționat la [3].

Deşi în primii patru ani ai tranziției, căderile producțiilor ia principalele produse agricole au fost importante (a se vedea tabelul nr.5), se pare că din anii 1994-1995 majoritatea au cunoscut redresări de proporții (ca de pildă, producția de cereale în România).

Tabelul nr.5 - Indicele producției agricole brute în 1993 în țările est- europene comparativ cu 1989 şi 1991

Țări	1991 = 100	1989=100
Polonia	98,5	96,5
Ungaria	74,4	66,4
Republica Cehă	97,1	86,4
Slovacia	80,4	69,1
Bulgaria	70,4	65,9
România	97,5	95,6

Sursa: Calcul după Jackson şi Swinnen, 1993, în articolul citat la [3].

Primii ani ai tranziției se caracterizează în mod egal prin deteriorarea balanței comerciale, agricole şi agroalimentare, situația înrăuțindu-se în comparație cu perioada anterioară, când Ț.E.E. îşi acopereau în totalitate necesitățile interne din producția proprie, realizând deseori şi disponibilități însemnate de export. Exporturile a trei dintre cele mai mari țări est-europene producătoare în domeniu - Bulgaria, Ungaria, Poionia - s-au redus cu circa 40% în perioada 1989-1993, în timp ce importurile lor s-au multiplicat de 2,5 ori în intervalul considerat.

Această degradare se regăseşte şi la nivelul balanței comerciale agricole şi agroalimentare cu U.E., care a devenit pentru prima oară negativă în 1993 pentru Ț.E.E. (minus 1,2 mld. franci francezi).

Tabelul nr.6 - Balanța comercială agricolă şi agroalimentară a țărilor est-europene (în mil.$)

Țări	Exporturi		Importuri		Sold	
	1990	1993	1990	1993	1990	1993
Bulgaria	2026	442	571	1942	1455	228
Republica Cehă	726	1005	761	969	-35	36
Slovacia	210	365	208	416	2	-51
Ungaria	2382	177	735	/7:	1647	1091
Polonia	1903	1666	666	2254	1237	-588
România	247	262	771	813	-524	-551

(1)1991

Şi în acest domeniu se dovedeşte că, cel puțin pe termen scurt, deschiderea externă a avut, pe lângă efecte pozitive (creşterea concurenței *extern®,* diversificarea ofertei de produse pe piața internă) şi efecte negative. Dintre acestea, în legătură cu domeniul realizat ar fi: creşterea excesivă a importurilor de bunuri de consum, îh detrimentul maşinilor şi utilajelor agricole, efectul uneori, de inflație importată (achiziționarea unor produse străine cu prețuri extrem de înalte), obținerea unor deficite sensibile în balanța comercială cu produse agroalimentare.

Această deteriorare a balanței comerciale agricole a reprezentat pentru autoritățile din unele țări un argument în favoarea menținerii structurilor de stat în agricultură (ferme de stat) în încercarea de a asigura totuşi securitatea agroalimentară a țărilor respective (şi în România).

În opinia unor experți, demontarea structurilor centralizate menținute în unele țări în agricultură s-ar efectua mai rapid sub tutela U.E. care ar putea să susțină şi financiar procese precum: privatizarea anumitor industrii alimentare, demonopolizarea depozitării şi stocării cerealelor etc.

Situația agriculturii înregistrează : tendință de ameliorare vizibilă, dar într-un ritm lent şi cu diferențe mari între țări. Inîervaîui de timp necesar pentru refacerea şi dezvoltarea potențialului agricol ai Ț.E.E. poate fi deci destul de lung. Din acest unghi de vedere, nu este deci lipsit de importanță în ce moment se va face extinderea politicii agricole comunitare la aceste țări, ca urmare a integrării lor în U.E.

3.3. Consecințele integrării Ț.E.E. în U.E. în domeniul

O evaluare globală

Extinderea U.E. cu cele 6 țări est-europene considerate va pune mari probleme în domeniul agricol, în eventualitatea aplicării unei politici agricole comunitare în concepția actuală.

Pentru U.E. aceasta se va concretiza în creşterea cheltuielilor bugetare, iar pentru țările est-europene aceasta ar putea să antreneze o creştere sensibilă a costului vieții, deşi aceste țări sunt de 4-10 ori mai sărace decât cele din U.E. şi în care cheltuielile alimentare dețin o pondere însemnată în bugetul menajelor. (tabelul nr. 4)

Scenariile referitoare îa integrarea Ţ.E.E. sunt numeroase, rezultând din combinarea diferitelor modalități de integrare. Ele pot fi totuşi organizate în jurul a 3 criterii principale:

a) Simultaneitatea integrării (adică toate cele 6 țări est-europene îrnpreunâ sau fiecare în parte);

b) Orizontul integrării;

c) Gradul de integrare.

Această abordare comportă anumite discuții. Astfel, este limpede că este mai dificilă o integrare simultană a celor 6 țări vizate, fără ajustări profunde aie construcției europene şi ale politicii agricole comunitare.

În acelaşi timp, este de presupus că dacă orizontul integrării se îndepărtează, presiuni mai puternice se vor exercita pentru a integra mai întâi țările avansate pe calea transformării sistemice. Efectele geopolitice ale unei integrări în etape par insă mai puțin benefice, comparativ cu cele aie unei integrări simultane, care ar conduce Ţ.E.E, la o ancorare în Europa Occidentală şi ia o tranziție democratică. Există aparent, afirmă experții comunitari, un conflict între capacitatea economică şi bugetară de a înfăptui integrarea şi îndeplinirea obiectivelor politice de consolidare a construcției europene în Est.

În ceea ce priveşte orizontul de timp, sunt avansate mai multe ipoteze: 5 ani (anul 2000), 10 (2005), 15 ani sau chiar mai mult. Cele mai multe opinii sunt de acord cu aprecierea că o integrare mai rapidă chiar şi parțială, ar avea marele avantaj de a forța convergența, indicând drumul, diminuând totodată posibilitatea de acțiune a unor grupuri de presiune care se opun integrării.

Gradul de integrare la nivelul sectoarelor agricole şi agroalimentare trebuie discutat la două niveluri:

a) O integrare completă, adică aplicarea în totalitate a principiilor actuale ale politicii agricole comunitare şi a regimului fondurilor structurale;

b) O integrare modulată, constând într-o primă etapă în înfăptuirea uniunii vamale şi un regim tranzitoriu în ceea ce priveşte ajutoarele compensatorii şi fondurile structurale.

Înfăptuirea pieței unice (presupunând apropierea prețurilor interne şi a politicilor vamale) ar putea fi considerată ca o etapă premergătoare sau anterioară celeilalte.

Lărgirea către Est a U.E. şi constrângerile GATT

De manieră generală, GATT-ul prevede că în situația în care o uniune vamală se extinde sau se constituie, ea trebuie să procedeze la compensarea partenerilor terța țări, prin acordarea de concesii tarifare.

În consecință, în conformitate cu prevederile acordului de la Marra-kech. U.E., lărgită cu Ț.E.E., va trebui să-şi asume noi angajamente referitoare Sa dosarul agricol.

Discuția pe această temă comportă 3 aspecte:

a) Sprijinul intern;

b) Situația exporturilor subvenționate;

c) Regimul importurilor.

În ceea ce priveşte sprijinul intern, Ț.E.E. nu au inclus în listele lor decât nivelurile "Volumului global al sprijinului" (VGS) mai scăzute comparativ cu cele aie U.E. (VGS este o măsură, exprimată în unități monetare a sprijinului acordat sectorului agricol. Se defineşte ca "echivalent subvenție ia producător", (subvenționarea prețurilor sau alte subvenții legate de producție). VGS se calculează la nivelul unui an.

Aceste calcule nu reprezintă niveluri de referință prea importanțe, datorită condițiilor diferite în care se dezvolta agricultura înainte de 1990.

În plus, alegerea cursului de schimb adecvat pentru a transforma VGS în ECU nu este foarte simplă, deoarece înainte de 1990 se ştie că monedele Ț.E.E. erau supraevaluate (doar pentru Polonia această problemă nu se pune, aceasta evaluând VGS în ECU).

În pofida acestor incertitudini, este probabil ca în caz de aliniere a prețurilor Ț.E.E. în raport cu cele din U.E., ca VGS să nu devină constrângător pentru acestea, deoarece se acceptă o marjă de variație a lui, în corelație cu admiterea de ajutoare compensatorii. În fapt, dificultatea esențială ar putea fi aceea de a nu putea îndeplini angajamentul de a nu majora VGS pentru fiecare produs luat individual, în raport cu nivelul său din 1992 (numit "clauza păcii" sau "de moderare").

În ceea ce priveşte exporturile subvenționate, se ştie că Europa actuală exporta în 1993 mai mult decât plafoanele autorizate pentru 2000 în cazul majorității produselor agricole. Intrarea Ț.E.E. în U.E. ar agrava constrângerile pentru aceasta, căci şi Ț.E.E. depăşesc plafoanele pentru aproape toate produsele. Există puține informații care să permită o măsurare mai exactă a nivelurilor reale.

Pentru principalele produse (cereale, carne de vită, carne de porc, lapte praf, zahăr) cele 4 țări de la Visegrad luate în ansamblu, depăşesc cu 30-80% plafoanele lor; dar simultan, în prezent, unele exporturi nu sunt subvenționate (dar din acest unghi de vedere, situația s-ar schimba după integrarea lor în U.E.).

Ținând seama de potențialul de creştere a producției în Ț.E.E., chiar dacă tranziția la economia de piață s-ar face lent, constrângerile asupra exporturilor vor fi serioase şi aceasta cu atât mai mult cu cât integrarea ior ar fi întârziată şi ele ar beneficia de susținerea prețurilor fără controlul simultan al ofertei.

Referitor la liberalizarea importurilor şi consolidarea taxelor vamale de import la niveluri reduse, aceasta nu pare o problemă. Pe de o parte, taxele

vamale aplicate sunt în general mai scăzute decât nivelurile maxime consolidate şi pe de altă parte, plafoanele induce pe listele Ţ.E.E. sunt uneori mai ridicate decât în cazul U.E. (pentru Polonia şi România; nu este însă cazul pentru Ungaria, Cehia şi Slovacia). În viitor, după integrare, armonizarea nivelului taxelor vamale s-ar putea face plecând fie de la plafoane, fie de la nivelurile actuale, care sunt mai scăzute.

Compensațiile eventuale pentru majorarea indusă de aplicarea tarifului vamal comun ar trebui deci să fie de mică importanță.

În concluzie, constrângerile prevederilor GATT vor acționa mai puternic pentru U.E. doar la capitolul exporturi subvenționate. Amploarea acestora va fi serioasă în ambele situații posibile:

a) În cazul unei integrăriîntârziate, în măsura în care succesul tranziției se confirmă şi se accelerează procesul de creştere a producției agricole;

b) În cazul unei integrări mai rapide, ca urmare a majorării sprijinului intern acordat producătorilor din Ţ.E.E. în baza PAC (fără ca aceasta să fie acompaniată de controlul ofertei) s-ar ajunge tot la o creştere a producției agricole în noile țări membre.

Costul aplicării politicii agricole comunitare în Ţ.E.E.

Costurile racordării Ţ.E.E. la PAC sunt dificil de evaluat; ele trebuie calculate în funcție de intervalul şi modalitățile de integrare considerate.

De asemenea, calculele sunt incerte, deoarece este greu de evaluat ritmul în care se va produce relansarea producției agricole în Ţ.E.E. precum şi dimensiunea răspunsului acesteia la stimulentele rezultate ca urmare a aplicării transferurilor financiare pe baza PAC.

Situațiile cele mai costisitoare pentru U.E. ar fi, după calculele experților vestici, următoarele:

- integrarea celor 6 țări (sau 10) din Europa Centrală şi de Est s-ar face după 10 sau mai mulți ani;
- politica agricolă comunitară s-ar aplica integral şi în forma actuală noilor membri.

După cum indică sursele mai recente (buletinul Together in Europe, nr. 78/15 noiembrie 1995) experții U.E. înclină către aplicarea unei politici agricole comunitare amendate țărilor est- europene după integrare, ceea ce ar avea drept consecință firească reducerea transferurilor efectuate, la circa 8-10 mld.ECU anual.

În raportul comisarului pentru agricultură al Comisiei Europene, Franz Fishler, prezentat Comisiei Europene pe 29 noiembrie 1995, se propuneau 2 etape pentru racordarea Ţ.E.E. la PAC:

I - până spre anul 2000 să se intensifice asistența de preaderare, care ar avea ca scop transformarea agriculturii Ţ.E.E. (pentru aceasta, se susținea, a fi nevoie fie de suplimentarea fondului PHARE, fie de creare a unui fond special cu această destinație);

II - după aderarea Ț.E.E., politica agricolă comunitară s-ar putea aplica treptat şi modulat, prin stabilirea unor perioade de tranziție de 5-10 ani.

În legătură cu prima etapă, un raport ai Comisiei Europene, pe tema "dialogului structurat" în agricultură (Together in Europe, nr.74/15 septembrie 1995) aducea lămuriri asupra acestei concepții. Țările asociate din Europa Centrală şi de Est vor avea nevoie de finanțare pentru restructurare, pentru modernizarea şi diversificarea producțiilor lor, a structurilor din aval şi pentru îmbunătățirea infrastructurii agricole".

Mecanismele racordării la PAC a Ț.EE.

În perspectiva integrării Ț.E.E. experții U.E. [4] au conturat două situații alternative:

- menținerea prețurilor de susținere în mod sistematic la un nivel superior prețurilor mondiale şi supravegherea consecințelor acestei acțiuni prin intermediul măsurilor de control al ofertei (cote de producție, dreptul de a produce etc.) de o manieră care să nu contravină constrângerilor rezultate din actul final de ia Marrakech;
- reducerea rolului prețurilor de intervenție doar la rolul de strictă stabilizare, suprimarea restituirilor şi înlăturarea constrângerilor asupra producției. Reforma PAC inițiată în 1993 iasă să se întrevadă o evoluție rapidă către cea de-a doua soluție pentru marile culturi eligibile pentru prime. În alte domenii, lucrurile stau mai altfel. Astfel, probabil că nu se întrevede pentru anii următori o punere în discuție a cotelor de lapte şi zahăr, în pofida efectelor lor perverse. Punerea lor în discuție cu argumentul integrării Ț.E.E. ar risca crearea unor alianțe între producători în cadrul U.E. cu scopul ca procesul de integrare să fie întârziat.

Experții U.E. sunt de părere că țările est-europene nu sunt pregătite încă să absoarbă transferurile pe care le-ar antrena aplicarea unei politici agricole comunitare de tipul celei practicate în U.E. în prezent.

Alte consecințe ale racordării Ț.E.E. la PAC

Capacitatea Ț.E.E. de a se racorda la prevederile politicii agricole comunitare (PAC) este încă limitată, într-o oarecare măsură şi datorită rolului actual al statului.

Este adevărat că şi aplicarea PAC implică o intervenție statală dsstul de extinsă, dar într-un mediu economic complet diferit, în care activitățile din amonte şi din aval sunt demonopclizate, transferul de venituri efectuându-se sub controlul puterii publice.

Potrivit unor estimări preliminare transferurile efectuate de către U.E. după integrarea Ț.E.E. prin intermediul PAC ar conduce la o multiplicare a produsului brut agricol cu 2 şi a valorii adăugate în acest sector cu 4 în aceste țări.

Rezultă din aceasta o întrebare nu lipsită de importanță. Care vor fi implicațiile acestui dezechilibru creat între veniturile realizate în diferitele sectoare ale economiilor acestor țări?

Dar, cea mai importantă consecință a aplicării PAC va fi desigur aceea a creşterii, pentru unele produse, substanțială, a prețurilor la produsele agroalimentare, având în vedere că veniturile populației în Ț.E.E. sunt de 4-10 ori mai mici comparativ cu cele din U.E. (iar prețurile s-ar alinia celor din U.E.). Cei mai afectați vor ti consumatorii din mediul urban cu venituri fixe şi dacă avem în vedere gradul actual de pauperizare a populației, perspectivele nu par prea favorabile.

Ar mai fi de recunoscut şi faptul că în cadrul U.E. uneori producătorii agricoli nu primesc nici măcar prețul mondial, deci nici veniturile celor din Ț.E.E. nu vor spori totdeauna ca urmare a racordării la PAC.

4. REFERINȚE ŞI ALTE SURSE BIBLIOGRAFICE

[1] J. Gual - "L'extension du marche intérieur aux PECO: les priorités", In "Economie Internationale", tr.2/1995;

[2] Les accords d'association à la Communauté Européenne de la Tchécoslovaquie, la Pologi le et la Hongrie; Commission de la Communauté Européenne, 1992; Àccrdul de asociere al României la Uniunea Europeanâ, publicat în Monitorul Oficial, aprilie 1993;

[3] L. Pascal Mahe, J. Cordier, H. Guyomard, T. Roe, "L'agriculture et l'élargissement de l'Union Européenne aux pays de l'Europe Centrale et Orientale (1995), studiu élaborât pentru Comisia Europeanâ; sinteza studiului publicat în "Economie Internationale", nr. 62, trim. 2/1995;

[4] "Economie Internationale", nr. 62, trim. 2/1995, revistă a CEPII; Colecția Buletinului lunar al Comisiei Europene "Together in Europe", pe anii 1994, 1995, 1996.

INSTITUTUL NAȚIONAL
DE
CERCETĂRI ECONOMICE

PROBLEME ECONOMICE
NR. 28/1996

CENTRUL DE INFORMARE
ŞI DOCUMENTARE ECONOMICĂ
BUCUREŞTI

ACADEMIA ROMÂNĂ
INSTITUTUL NAȚIONAL DE CERCETĂRI ECONOMICE
INSTITUTUL DE ECONOMIE NAȚIONALĂ

ORIENTĂRI ŞI EXPERIENȚE PRIVIND REFORMELE SECURITĂȚII SOCIALE ÎN UNELE ȚĂRI CENTRAL ŞI EST-EUROPENE

Maria POENARU,
Livia CHISĂGIU

CENTRUL DE INFORMARE ŞI DOCUMENTARE ECONOMICĂ

CUPRINS

1. INTRODUCERE 175
2. PROTECȚIA ÎMPOTRIVA ŞOMAJULUI 177
3. SISTEMELE DE PENSII 179
4. ALOCAȚII FAMILIALE ŞI ASISTENȚĂ SOCIALĂ 184
5. OCROTIREA SĂNĂTĂȚII. BOALĂ ŞI MATERNITATE 188
ANEXE 192
BIBLIOGRAFIE 204

1. INTRODUCERE

Țările aflate în tranziție, confruntate cu problematica deosebit de complexă a construcției mecanismelor de piață, au fost "obligate" de amploarea fenomenelor sociale grave moştenite şi ieşite la suprafață şi de impactul negativ al acestora asupra economiei şi a vieții sociale şi politice să fie luate în considerare în procesul reformei.

Inițiativele de reformare a sistemelor de securitate socială din țările central şi est europene, începând cu anul 1990 au urmat, în general, urgența şi gravitatea problematicii sociale din fiecare țară.

Locuri de frunte în ierarhia priorităților au ocupat şomajul şi sărăcia, două riscuri sociale nerecunoscute oficial în aceste țări în regimul anterior. De aceea, primele inițiative reformatoare au vizat în toate țările crearea unei scheme de asigurare în caz de şomaj. Riscul sărăciei, tot mai apăsător, a făcut ca în unele din aceste țări să fie adoptate programe de ajutor social pentru protecția persoanelor şi a familiilor fără resurse de trai sau marginalizate social.

O altă prioritate s-a dovedit a fi reforma schemelor de pensii. Valoarea reală a pensiilor s-a deteriorat puternic sub influența liberalizării şi respectiv a creşterii prețurilor. Creşterea şomajului, scăderea performanțelor din economiile țărilor în tranziție, sporirea considerabilă - în unele țări - a numărului de pensionari au creat probleme legate de formarea fondurilor destinate finanțării pensiilor. Scăderea capacității persoanelor în vârstă de a-şi suplimenta resursele personale din activități care se pot presta pe piața muncii a făcut din pensionari o categorie vulnerabilă, aceştia neputându-se constitui, prin natura lucrurilor, în forță de presiune. Toate acestea au condus la nevoia imediată de a asigura un venit relativ sigur acestei categorii de persoane a cărei adaptare la incertitudinea economică este pusă sub semnul îndoielii. Procesul de reformare a schemelor de pensii se află la început. El s-a dovedit greoi şi de lungă durată, date fiind implicațiile pe care unele transformări le induc atât în nivelul pensiilor, cât şi în ceea ce priveşte obligațiile financiare ale forței de muncă şi aîe agenților economici. Cele mai vii discuții de ordin principial, sunt în legătură cu crearea unor scherae private de pensii, ca alternativă la schemele publice.

Alocațiile familiale au fost încă de la începutul perioadei de tranziție subiect de revizuire. Acestea, în special alocațiile pentru copii, au fost considerate în unele țări, de către unii experți, prea generoase - caracteristică moştenită de la politicile sociale ale vechiului regim - şi factor de presiune pentru cheltuielile bugetare.

Referitor la îngrijirea sănătății (serviciile medicale), inițiativele de reformă, aliate în cele mai multe țări în stadiu de proiect, se referă la introducerea sistemului de asigurare de sănătate. În acest domeniu, problema cheie asupra căreia se concentrează preocupările de reformare se referă la trecerea de la finanțarea bugetară la finanțarea prin sistemul de asigurări sociale şi la schimbarea mecanismelor de acces al populației la serviciile medicale.

În cele ce urmează prezentă măsurile concrete de reformă, pe principalele scheme, adoptate în această perioadă sau care sunt în stadiul de inițiativă în diferite țări din Europa Centrală şi de Est.

Menționăm că literatura de specialitate este relativ sărat în ceea ce priveşte prezentarea şi dezbaterea mersului refomele în domeniul social în țările aflate în tranziție. Studiul de față se bazează pe informații provenite, în special, din publicații ale Asociației Internaționalii de Securitate Socială - AISS (organism specializat al OIM); din studii ale unor experți din țările aflate în tranziție, publicate în literatura de specialitate sau elaborate cu ocazia unor întâlniri ştiințifice sau de lucru pe această temă; din evaluări sau studii efectuate de experți ai Băncii Mondiale şi ai Uniunii Europene - organisme preocupate şi implicate în reformele sociale din țările est europene.

Dată fiind precaritatea informațiilor pentru unele aspecte sau componente ale reformei securității sociale, în evaluarea de ansamblu a mersului acesteia se impun, evident, unele rezerve. Cu toate acestea din datele disponibile pot fi desprinse principalele direcții, puncte comune, dificultăți şi, respectiv, preocupări de reformă în domeniul analizat.

Pentru acest studiu am selecționat cinci țări: Bulgaria, R. Cehă, Polonia, F.Rusă şi Ungaria a căror experiență poate constitui un element important de reflecție pentru mersul în continuare al reformei securității sociale în România.

2. PROTECȚIA ÎMPOTRIVA ŞOMAJULUI

Şomajul a devenit problema prioritară începând cu anul 1990, când a fost recunoscută supraocuparea forței de muncă, iar inițiativele în domeniul restructurării economice, în special în ramurile industriale, au avut ca efect eliberarea unui număr important, de locuri de muncă. Alături de aceasta, criza economică şi scăderea severă a investițiilor a (acut ca şomajul să ajungă în circa doi ani la rate ce atingeau 10-20% din totalul populației active.

În toate țările exsocialiste s-au inițiat scheme noi de protecție socială a şomerilor. în continuare prezentăm principalele caracteristici ale programelor adoptate în țările central şi est europene vizând protecția şomerilor (vezi anexa nr. 1).

a) Toate țările luate în studiu au adoptat o legislație specială în baza căreia şomerii sunt protejați din punct de vedere social.

b) Elementul comun îl reprezintă faptul că fondurile constituite în baza legilor, sunt fonduri distincte de asigurări sociale obligatorii, finanțate pe principiul repartiției. Veniturile acestor fonduri provin, în cea mai mare parte, din contribuțiile plătite de patronat (aplicate ia fondul de salarii): Bulgaria 7% (inițial 5%), Republica Cehă şi Polonia 3%, Federația Rusă 3%, Ungaria 5%. Guvernul este implicat, în special, în finanțarea deficitului fondului de şomaj în toate țările luate în studiu. Persoanele asigurate plătesc contribuții mici (de 1% pe salariul brut) numai în Republica Cehă şi Ungaria.

c) Diferențieri mai mari se constată în ceea ce priveşte condițiile de acordare a ajutorului de şomaj, formula de calcul şi durata de acordare a acestuia. Particularitățile remarcate în acest sens derivă din starea socială mai generală din fiecare țară, precum şi din preocuparea factorilor politici de a nu transforma ajutorul de şomaj într-un factor care să îndepărteze individul de interesul său de a se integra pe piața muncii.

Astfel, în Bulgaria accesul la ajutorul de şomaj, este condiționat de plata contribuției pentru minimum 6 luni, iar durata de acordare depinde de vechimea în muncă a şomerului şi de vârsta acesteia. Plata contribuției pentru minimum 360 de zile este o condiție de acces la ajutorul de şomaj şi în Ungaria. Nivelul ajutorului de şomaj scade după primele 3 luni în Bulgaria, când reprezintă 60% din salariu, la 50% pentru următoarele 3 luni. În Polonia, o particularitate constă, de asemenea, în diferențierea duratei de acordare a ajutorului de şomaj, în funcție de vechime, durata cea mai mare (24 luni) fiind pentru cei cu o vechime mare şi apropiați de vârsta de pensionare. În fine, o altă particularitate se referă la faptul că au fost prevăzute de la început sau au fost aduse ulterior adoptării legii, amendamentele referitoare la limita inferioară şi superioară a mărimii ajutorului de şomaj. Astfel, în Bulgaria ajutorul de şomaj

este cuprins între 90% şi 140% din salariul minim (80% pentru absolvenții din învățământ care au devenit şomeri). În Ungaria, nivelul minim al prestației este salariul minim pe economie, iar ce! maxim două salarii minime pe economie, în Republica Cehă nivelul maxim al ajutorului era de 1440 coroane (1993) şi nu exista o limită minimă garantată pentru acesta.

O caracteristică generală pentru toate aceste țări este aceea că prevederile inițiale pentru protecția social a şomerilor au fost în marea lor majoritate corectate în această perioadă pe de o parte, datorită faptului că şomajul a devenit de dimensiuni îngrijorătoare în primii doi ani ai tranziției şi, pe de altă parte, datorită presiunilor exercitate asupra resurselor de finanțare. Principalele direcții de corecție au fost două: impunerea unor limite pentru nivelul ajutorului şi durata de acordare a acestuia şi ajustări în mecanismul de finanțare, concretizate în special în creşterea nivelului contribuțiilor pentru asigurarea de şomaj (în special, pentru cele plătite de întreprinderi) şi implicarea guvenamentală.

3. SISTEMELE DE PENSII

Necesitatea reformării sistemelor de pensii a apărut rapid, chiar în primii 2-3 ani ai tranziției datorită în principal, a două cauze; a) restrângerea bazei de finanțare generată de creşterea şomajului şi a numărului de pensionari; b) scăderea puterii de cumpărare a pensiilor şi creşterea decalajului între salarii şi pensii, ambele aflându-se, din punctul de vedere al puterii de cumpărare, pe o pantă descrescătoare.

Pentru relevarea principalelor orientări referitoare la reformele sistemelor de pensii este important de subliniat mai întâi faptul că țările exsocialiste studiate au moştenit sisteme de pensii comparabile cu cele din țările vestice în ceea ce priveşte elementele constructive de bază. În acelaşi timp, sistemele de pensii din țările în tranziție au căpătat în perioada postbelică, prin "ajustările" operate, o serie de caracteristici comune.

Anexa nr. 2 şi, mai sintetic, tabelul nr.1 prezintă, pe exemplul pensiilor de bătrânețe, principalele coordonate ale acestei scheme în cele cinei țări luate în analiză.

Începând cu anii 1990, 1991 s-a manifestat nevoia de reformare a schemelor de pensii din această categorie de țări. Aceasta atât datorită impactului social al reformei economice, cât şi precarității funcționăm acestei scheme în noile condiții de trecere la economia de piață.

În ceea ce priveşte reforma pensiilor se constată că dincolo de acordul general exprimat în legătură cu necesitatea reformei, procesul este încă la început. Robert Holzman (expert al Băncii Mondiale) rezumă într-un studiu (Holzman, 1993) elementele centrale ale refonnei pensiilor, aşa cum este recomandată de diferite instituții internaționale (FMI, Banca Mondială, OIM) în rapoartele lor de asistență tehnică şi sprijin financiar. Acestea sunt legate de: a) crearea unor fonduri separate de asigurări sociale pentru pensii finanțate prin contribuții plătite de salariați şi patronat, în părți egale; b) creşterea vârstei efective de pensionare şi egalizarea condițiilor de acces al sexelor şi profesiilor din acest punct de vedere; de asemenea, creşterea vârstei minime de pensionare şi/sau utilizarea de diminuări actuariale pentru pensionarea anticipată; c) restructurarea formulei de calcul al prestațiilor prin: prelungirea perioadei de muncă luată în calcului pensiei (în scopul ameliorării raportului: cotizație/prestație); diminuări/majorări actuariale pentru pensionare anticipată/tardivă; o plafonare a nivelului pensiilor; d) acces mai puțin facil la pensiile de boală, printr-o mai riguroasă filtrare a solicitanților şi numai în funcție de criterii medicale; introducerea unor sisteme complementare de pensie (scheme publice şi private, finanțate pe principiul acumulării de capital); e) introducerea unor sisteme de indexare automată a pensiilor în funcție de

evoluția prețurilor şi revizuirea periodica, a pensiilor pentru ajustări suplimentare, în raport cu evoluția salariului real (vezi tabelul nr. 1).

Dincolo de aceste orientări de principiu acceptate mai mult sau mai puțin de partenerii sociali, ca şi de populația din aceste țări, măsurile concrete de "ajustare" a schemelor de pensii sunt, până în prezent, relativ timide, fiind luate în special sub imperiul unor constrângeri de ordin financiar şi social, pe termen scurt.

Tabelul nr. 1 - Schema pensiilor de bătrânețe aferentă salariaților, 1993

Tara	Vârsta normală de pensionare		Vechimea normală pentru pensii de bazĂ		Baza de calcul (a) (ani)	Rata legală de înlocuire pensia de bază/ salariu	Finanțare contribuții %		Guvern
							salariați	patronat	
	B	F	B	F					
Bulgaria	60	55	25	20	3(15)	55	-	35(b)	pentru salariații săi + deficitul
Republica Cehă	60	53-57 (c)	25	25	5(10)	50	6,8	20,4(d)	deficitul
Polonia	65	60	25	20	3(12)		-	45	pentru salariații săi +deficitul
Federația Rusă	60	55	25	20	...	55	1	31,6 (f)	pensiile sociale şi ale militarilor
Ungaria	60	55	20	20	4(5)	53	6	24,5(g)	24,5 pentru salariații săi

Note: Toate datele se referă la salariații din grupa a III-a de activitate (cei mai mulți); pentru cei din grupa a II-a şi I de muncă, prevederile sunt diferențiate.

(a) Reprezintă numărul de ani din mii aleşi (în paranteză) pentru a constitui baza de calcul al pensiei;

(b) Din fondul constituit se finanțează pensiile de bătrânețe, de invaliditate şi urmaşi, unele pensii sociale; prestațiile de boală şi maternitate;

(c) În funcție de numărul de copii întreținuți;

(d) În 1992 au intrat în vigoare reglementări noi privind asigurările in caz de îmbolnăvire şi asistență medicală. Prin acest program se acordă prestații în bani pentru concediu de boală şi maternitate şi servicii de îngrijire medicală. Veniturile se formează din contribuții plătite astfel: 1) pentru boală şi maternitate: 1,2% salariații (4,59% lucrătorii pe cont propriu); 3,6%

patronatul; 2) pentru asistență medicală: 4,5% salariații, 9% patronatul; guvernul acoperă deficitul;
(e) Din acest fond sunt finanțate şi prestațiile băneşti pentru boală, maternitate şi accidente de muncă;
(f) Din acest fond se finanțează şi prestațiile de lungă durată pentru accidentele de muncă.
În 1992 şi 1993 Ungaria a reformat sistemul de asigurări sociale. A fost creată o schema separată care furnizează prestații băneşti în caz de îmbolnăvire şi maternitate. Fondurile din care se finanțează aceste prestații se formează din contribuții: 4% din salariul brut, plătite de persoanele asigurate şi 19,5% de patronat şi; respectiv, guvern (pentru salariații săi).
Sursa: ISSA, Social Security in Centrai and Eastern Europe 1993 şi R. Holzman, La reforme du regime de pensions de retraite dans les pays en transition d'Europe Centrale ei d'Europe de l'Est, Revue Belge de Securile sociale nr. 3, 1993.

Cu precizarea că sistemele de pensii din toate țările exsocialiste luate în studiu erau sisteme publice şi funcționau din punct de vedere financiar pe principiul repartiției (PAYG), ajustările după 1990 s-au realizat în următoarele direcții principale.

Crearea de fonduri independente (sau autonomizarea acestora) de asigurări sociale (în cadrul cărora schemele de pensii reprezintă componenta de bază, cheltuielile aferente pensiilor având ponderea cea mai mare în totalul cheltuielilor cu asigurările sociale). Menționăm că, de regulă, în țările exsocialiste în tranziție, veniturile şi cheltuielile legate de asigurările sociale, deşi erau evidențiate distinct în unele țări, făceau parte integrantă din veniturile şi cheltuielile bugetului de stat. Astfel de fonduri autonomizate, în raport cu bugetul de stat, au apărut în Republica Cehă (1992), Federația Rusă (1990), Bulgaria (1991).

În Ungaria, un astfel de fond a fost înființat încă din 1989. Aici s-a făcut un pas în plus în sensul că în 1992 s-au creat fonduri independente, separate: de asigurări de pensii şi de asigurări de sănătate (servicii medicale şi prestații în caz de îmbolnăvire), fiecare având surse separate de venit (din contribuțiile plătite de patronat şi persoanele asigurate). În Republica Cehă s-a introdus o structură nouă, separată a pensiilor pentru funcționarii publici şi militari.

Problemele financiare cu care s-au confruntat fondurile de asigurări sociale, datorită crizei economice, creşterii şomajului şi a numărului de pensionari, cu consecințe asupra îngustării bazei de cotizare, au impus modificări în regulile de finanțare, respectiv creşterea nivelului contribuțiilor de asigurări sociale plătite şi transferul unei părți din contribuții spre asigurat. În unele țări (Federația Rusă) s-au înregistrat mari probleme cu plata pensiilor.

Datorită aceloraşi probleme financiare, precum şi datorită altor distorsiuni majore au fost modificate în diferite feluri, formulele de calcul al pensiei. În Polonia, în octombrie 1991 s-au recalculat toate pensiile după o formulă nouă. S-a renunțat parțial la tratamentul special al unor categorii profesionale în legătură cu dreptul la pensie (minerii feroviari etc.), dar s-a revenit asupra acestei decizii în 1993. A fost scăzută baza de calcul al pensiei la 91% în 1993,

după care în 1994, ca urmare a unei uşoare relaxări bugetare, aceasta a fost ridicată la 93%. În Republica Cehă în 1991 s-a luat măsura descreşterii procentului din salariul mediu lunar luat în considerau în CALcului pensiei, dacă pensionarul continuă să lucreze (de la 1,95% la 1,00% pentru flecare 90 zile calendaristice). Un element nou pentru unele din țările exsocialiste în domeniul pensiilor îl constituie înființarea unui sistem de pensii private. Acest pas a fost deja de Cehia şi Ungaria.

În Cehia un astfel de program funcționează din 21 martie 1994. El este deschis tuturor rezidenților permanenți Contribuțiile sunt voluntare şi se acumulează într-un fond de pensii aprobat şi autorizat de Ministerul Finanțelor. Acest fond, operează printr-o banca (şi nu printr-o companie de asigurări care trebuie acopere un minimum de capital.

Contribuțiile nu suntscăzute din impozite, iar guvernul participă direct la formarea acestui fond.

În Ungaria, în 1993 a fost elaborată o lege referitoare la fondurile mutuale voluntare. Pe parcursul unui an au fost create peste 50 de astfel de fonduri, din care 43 sunt fonduri pentru pensii.

Veniturile acestor fonduri se constituie din contribuții plătite de patronat şi salariat pentru un venit reprezentând până la 25% din venitul fiecărui salariat sau până la 500000 forinți anual, sumă exceptată de la plata contribuțiilor pentru asigurări sociale.

Contribuțiile plătite se scad în totalitate din impozite. Prestațiile obținute din aceste fonduri sunt tratate ca venituri impozabile.

Dincolo de paşii făcuți în modificarea sistemelor naționale de pensii, modificări impuse mai degrabă de evoluțiile conjuncturale din primii ani ai tranziției, decât de o concepție privind dezvoltarea pe termen lung a programelor de pensii, se constată unele preocupări şi propuneri de reformă în viitorul mai mult sau mai puțin apropiat. Astfel de opțiuni cunoaştem pentru Cehia şi Polonia.

În Republica Cehă guvernul optează pentru transformarea, schemei actuale (care acordă o pensie reprezentând 50% din câştigul celor mai buni 5 ani din ultimii 10) într-o schemă cu două trepte legate între ele: o pensie fixă, de bază şi *o* pensie legată de câştig. Se propyne creşterea treptată a vârstei de pensionare între anii 1996 şi 2007, de la 60 ani în prezent la 62 ani pentru bărbați şi de la 53 - 57 ani la 57-61 ani pentru femei, în funcție de numărul copiilor pe care i-au îngrijit. Se va menține actualul procedeu de indexare a pensiilor în funcție de modificarea salariilor şi a prețurilor de consum.

În Polonia, ca si în Cehia, există o opțiune explicită pentru un sistem de pensii în două sau trei trepte. Un sistem în care prima treaptă să fie o pensie minimă de subzistență (suma fixă) care să funcționeze pe o bază universală (finanțată din venituri bugetare, sau pe bază de contribuții. Cea de a două treaptă să fie o pensie legată de venit care să continue să funcționeze pe

principiul repartiției (PAYG), contribuțiile urmând a fi plătite în proporții egale de salariați şi patronat, in această variantă opționalii intervenția bugetară este limitată la pensia minimă. Deficitul de finanțare în cazul pensiei din ai doilea eşalon (cea legată de venit) s-ar putea evita prin ajustarea nivelului pensiei sau a vârstei de pensionare.

În opțiunea pentru un sistem cu trei trepte, la primele două trepte din varianta anterioară se poate adăuga o schemă separată care să furnizeze o pensie suplimentară - privată - cu finanțare prin acumulare de capital (contribuții ale asiguraților care pot fi suplimentate cu cele vărsate de patronat, ca urmare a unor negocieri între cei doi parteneri).

4. ALOCAȚII FAMILIALE ŞI ASISTENȚĂ SOCIALĂ

Programele de sprijinire a familiilor cu copii, prezente în peisajul social ai tuturor țărilor exsocialiste sunt, în liniile lor esențiale, o moştenire a politicilor vechiului regim. Lista prestațiilor a fost mai mult sau mai puțin generoasă, în funcție de situația economică *s* fiecărei țări, precum şi de accentele din politica demografică practicată. În toate țările, cea mai importantă prestație a fost alocația de stat pentru copii (standard), condițiile de acordare şi mărimea acesteia reflectând particularitățile din fiecare țară. Pe lângă aceasta, pentru susținerea materială a familiilor cu copii, se mai acordau şi. alte alocații (de exemplu, pentru mamele singure, pentru creşterea copiilor până la împlinirea de către aceştia a unei anumite vârste, concedii de maternitate plătite etc). Aceste tipuri de prestații s-au păstrat în cea mai mare parte şi în primii 2-3 ani după 1990. (Anexa nr. 3). Dar începând cu această dată, în special sub impactul inflației, precum şi al şomajului în rândul femeilor şi al tineretului, nivelul de trai al familiilor cu copii a fost puternic afectat.

Astfel, față de situația din regimul anterior, când aşa cum apreciază unii specialişti (Sipos, 1994) alocațiile familiale au fost bine orientate spre a ajuta familiile cu copii, în primii ani ai tranziției această caracteristică a fost, din motivele menționate, în marc parte, golită de conținut. Imediat după 1990 sistemul alocațiilor familiale din țările în tranziție a fost supus unor critici severe din partea unor analişti (Ferge Zs, 1994), în special din partea experților Băncii Mondiale în rapoartele pe țări. Criticile se refereau la: ponderea prea mare a alocațiilor familiale în cheltuielile bugetare şi necesitatea reducerii lor; raportul prea mare între nivelul alocațiilor pentru copii şi cel al salariilor şi că acestea acoperă o parte prea mare din cheltuielile de subzistență (circa 30%) şi, de aici, argumentul că alocațiile familiale reprezintă un gen de "subvenții" pentru salariați, reprezentând un factor care nu motivează diferențierea salariilor; mărimea crescătoare a alocațiilor până la cel de al treilea sau al patrulea copil a fost considerată inacceptabilă, având un substrat pronatalist şi considerată o cale de risipă; faptul eă sistemul alocațiilor familiale acordate pe principii ocupaționale (diferențiate pentru copiii salariaților şi ai altor categorii, respectiv excluderea unor categorii de la acest drept) a avut un caracter discriminatoriu.

Astfel de aprecieri au influențat puternic direcțiile de reformare a sistemului, de alocații familiale în țările în tranziție. Dincolo de aceasta, modificările înregistrate în programele sociale de susținere a familiilor cu copii au fost, în mod evident, şi rezultatul unor faeton care derivă din tendința de deteriorare a mediului economic şi social, de creştere a riscului sărăciei în rândul familiilor cu copii.

În aceste condiții, ajustarea programelor de susținere a familiilor s-a făcut din direcții diferite, având drept randament cauze diverse:

a) creşterea nivelului nominal al prestațiilor în raport cu costul vieții, în special

al alocațiilor pentru copii (standard) motivată de scăderea puterii de cumpărare a acestora sub impactul inflației;

b) Introducerea de prestații noi (de exemplu, ajutorul pentru părinții singuri în Republica Cehă, ajutorul parental pentru creşterea copiilor până la o anumită vârstă) sau renunțarea la unele prestații (ajutorul pentru graviditate în Ungaria);

c) completarea sistemului de alocații familiale cu prestații din segmentul "asistență socială" şi manifestarea, în unele țări, a unei orientări noi în politica de susținere a familiilor, într-o viziune mai mult sau mai puțin unitară. În acest context, familiile cu copii constituie un segment distinct;

d) uşurarea presiunilor financiare pe care le exercită programele de susținere a familiilor asupra cheltuielilor guvernamentale şi a deficitelor bugetare.

În legătură cu reforma acestui capitol al securității sociale în țările exsocialiste se poate spune că până acum a predominat metoda "paşilor mărunți", în prezent fiind ceva mai bine conturate intențiile de reformă. De informații mai consistente referitoare la măsurile concrete întreprinse şi intențiile de reformă în acest domeniu dispunem pentru Republica Cehă, Polonia şi Ungaria.

Republica Cehă. În octombrie 1990, a fost introdusă o alocație parentală, care se plăteşte mamei sau tatălui pentru îngrijirea copiilor până la îndeplinirea vârstei de trei ani a copilului sau de 7 ani, în cazul copiilor cu deficiențe grave. Nivelul acestei alocații a fost fixat atunci la 900 coroane lunar. În 1992 a avut loc o creştere de patru ori (de la 300 coroane lunar la 7200 coroane) a alocațiilor pentru copii şi creşterea de la 800 la 1200 coroane lunar a ajutorului acordat familiilor monopaientale (11, ISSA, p. 123).

Intențiile de reformare a programelor din acest domeniu vizau în 1994 (Kral J., 1995) următoarele direcții de acțiune: a) unificarea sistemului de alocații acordate cetățenilor şi familiilor cu copii într-un program unitar şi redefinirea, în cadrul acestui sistem, a prestațiilor care provin din alte sisteme (de exemplu, din sistemul asigurărilor de sănătate); b) introducerea de' noi ajutoare care să corespundă situațiilor noi; c) modificarea conceptului de alocație familială (pentru copii) şi alte alocații compensatorii.

Se exprimă opinia potrivit căreia în stabilirea structurii sistemului de alocații din această categorie poate fi luat ca element de referință "nivelul de trai minim". Acesta ar reprezenta limita până la care să se dea ajutoarele şi respectiv, parametrul pentru determinarea mărimii ajutorului.

Polonia. Alocațiile familiale sunt, ca şi în cazul Republicii Cehe, prestații care se acordă în cadrul sistemului de asigurări sociale. Ceea ce s-a modificat în acest program după 1990 (Zukowski, M., 1994, p. 106) a fost legat de: a) extinderea ariei de cuprindere a persoanelor protejate la copiii dependenți până la vârsta de 20 ani (dacă aceştia urmează cursuri de zi în învățământ) şi la soția (soțul) dependenți; b) nivelul alocației familiale, care începând cu 1990, s-a stabilit fiind un procent (8%) din salariul mediu din ultimul trimestru peste fiecare copi şi, respectiv, soț dependent. Totuşi începând cu 1992 nivelul acestor alocații nu a mai crescut şi înconsecință, valoarea lor reală a scăzut. După estimările specialiştilor (Zukowski, M., 1994), ele reprezentau în noiembrie 1993, 4,5% din salariul net.

Tot în scopul susținerii, familiilor, la finele anului 1990 a fost adoptată o lege privind ajutorul social, orientat spre întărirea familiei, ca unitate socială. Aceasta prevede acordarea de prestații băneşti de asistență socială diferitelor categorii de persoane (inclusiv şomeri) al căror venii pe membru de familie nu depăşeşte nivelul pensiei minime de stat. (Nu avem informații referitoare la definirea acestui concept în Polonia). Discuțiile au rămas deschise şi în legătură cu protecția persoanelor vârstnice cu venituri insuficiente, dacă aceasta se realizează prin reforma sistemului de pensii (vezi paragraful 2.) şi/sau prin reforma sistemului de asistență socială.

Ungaria. Sistemul alocațiilor familiale, prin varietatea prestațiilor şi nivelul acestora, părea a fi (în 1994) dintre cele mai generoase din țările în tranziție. Prestațiile familiale cele mai importante sunt: (vezi anexa nr. 3) alocația pentru copii (2750 - 3950 forinți lunar/copil); alocația de graviditate, acordată începând cu luna a 4-a, egală cu alocația pentru copii; concediul de maternitate plătit pentru creşterea copilului până la 3 ani (6500 forinți lunar/copii), ajutorul pentru mamele cu trei sau mai mulți copii până la vârsta de 8 ani a ultimului copil (7400 forinți lunar) etc. (Kameniezky, 1995).

Prima schimbare fundamentată în sistemul alocațiilor familiale a fost în legătură cu finanțarea. Din aprilie 1990, aceasta a fost transferată de la bugetul asigurărilor sociale la bugetul statului. Cea de-a doua schimbare, se referă la faptul că prestațiile familiale au devenit venituri impozabile.

În contextul economic actual, al promovării unui program de austeritate, de reducere a deficitului finanțelor publice, guvernul Ungariei a luat în 1995 o serie de măsuri care afectează şi programele sociale, inclusiv cele care au drept obiectiv susținerea familiilor (Adevărul Economic nr. 45, 1995). Menționăm cele mai semnificative schimbări în această direcție. Astfel, alocațiile pentru copii urmează să se acorde numai până la un nivel determinat al veniturilor, diferențiate în raport cu numărul copiilor; familiile cu ambii părinți sunt îndreptățiți la alocația pentru copii numai până la vârsta de 6 ani a copilului; ajutorul pentru creşterea copilului încetează (de la 1 iulie 1995). Un astfel de ajutor se acordă numai condiționat de nivelul veniturilor (ca şi în cazul

alocației pentru copii) şi corespunde nivelului minim al pensiei valabilă în 1995; încetează îndemnizația de graviditate şi se introduce un ajutor de naştere, în sumă fixă.

Strâns legat de efectele unor astfel de măsuri asupra veniturilor familiale se prevede în "compensație" un accent relativ mai mare pe asistența socială (din care se finanțează prin bugete locale, în principal, ajutoarele pentru şomerii de lungă durată, asistența pentru locuință, unele ajutoare ocazionale) pentru ajutorarea săracilor. În acest scop s-a prevăzut revizuirea, începând cu ianuarie 1996, a ajutoarelor sociale acordate fragmentar şi, în paralel, din diferite surse *şi* transformarea lor într-un sistem unitar.

5. OCROTIREA SĂNĂTĂȚII. BOALĂ ŞI MATERNITATE

În țările exsocialiste, serviciile de îngrijire a sănătății şi prestațiile băneşti în caz de îmbolnăvire şi maternitate sunt de regulă două capitole distincte în sistemele naționale de organizare şi funcționare a securității sociale. În timp ce serviciile medicale au fost universale (toată populația având acces) şi gratuite (finanțate de la bugetul de stat), prestațiile băneşti pentru boală şi maternitate intră sub incidența asigurărilor sociale constituite pe principiul ocupațional. Dat fiind însă faptul, că ambele scheme sunt legate de acelaşi risc: îmbolnăvirea şi, că în prezent, se manifestă necesitatea unei viziuni unitare privind evoluțiile programelor legate de sănătate, le vom aborda împreună.

Referitor la ocrotirea sănătății, aşa cum se cunoaşte, toate țările în tranziție au moştenit în general un sistem relativ bine dezvoltat, în raport cu nivelul dezvoltării economice. Totuşi, eficiența sistemului în ceea ce priveşte promovarea unei stări bune a sănătății sau de prevenire a îmbolnăvirilor s-a dovedit precară. în acelaşi timp, trecerea la un sistem economic de piață impune schimbări importante şi în acest sector.

Reforma sistemului sanitar se află în stadii diferite în țările în tranziție. Ea a început în Republica Cehă, Ungaria şi Federația Rusă şi este în stare de proiect în celelalte țări luate în analiză.

Anumiți naşi legați de descentralizarea şi de privatizarea unor segmente de activități s-au făcut în toate țările în tranziție.

Evident, reforma în acest domeniu atinge numeroase probleme de ordin organizatoric, medical, moral. În acest paragraf ne oprim în special asupra aspectelor de ordin economic, respectiv asupra acelora care ating problematica funcționării sistemului sanitar pe principiu! asigurărilor sociale. Una din cauzele majore ale unor astfel de transformări se referă ia posibilitatea soluționării problemelor de ordin financiar. Se apreciază, de asemenea, că prin furnizarea de servicii medicale într-un sistem de asigurare socială vor fi îmbunătățite calitatea actului medical, responsabilitatea cadrelor medicale.

Un aspect particular al reformei în acest domeniu îl prezintă transformările schemelor de prestații băneşti pentru boală şi maternitate. Aşa cum am menționat deja la începutul paragrafului, prestațiile băneşti din această categorie se acordă, de regula, prin scheme separase în cadrul sistemelor de asigurări sociale (prin care ce furnizează şi pensiile). Reforma în acest domeniu vizează, în principal, două planuri: a) finanțarea schemei în sensul transferării unei părți a sarcinii de finanțare prin contribuții dinspre întreprinderi (patronat) spre persoana asigurată; b) "ajustarea" nivelului şi duratelor de acordare a unor prestații băneşti (chiar prin neaplicarea unor măsuri de tip

actuarial - indexarea, spre exemplu) sau înăsprirea unor condiții de acces la obținerea de prestații pentru a se realiza un efect de relaxare a presiunilor bugetare sau o incitare mai pronunțată pentru muncă şi nu, pentru "protecție socială".

Principalele caracteristici ale schemelor privind ocrotirea sănătății şi prestațiile băneşti pentru boală şi maternitate sunt conținute în anexa nr. 4. În continuare prezentăm principalele direcții şi măsuri ale reformei pentru țările mai avansate din acest domeniu.

Republica Cehă. Primul pas în reforma sectorului sanitar a fost făcut în 1990. S-a urmărit, în primul rând, abolirea monopolului statului şi promovarea de instituții private sau cu administrare privată.

O lege din 1992 a validat introducerea unui program de asigurări sociale în domeniul serviciilor de ocrotire a sănătății.. Accesul gratuit, la îngrijirea sănătății, finanțată de la bugetul statului, a fost înlocuit cu accesul pe baza ținui carnet de asigurare cu Fondul de asigurări generale. Acest fond îşi formează veniturile din contribuțiile plătite de salariați/persoane asigurate şi patronat, guvernul fiind implicat din punct de vedere financiar numai în legătură cu deficitul

Practic, în domeniul, sănătății s-au conturat două programe separate de asigurări sociale: unul pentru servicii medicale, celălalt pentru prestațiile băneşti de boală şi maternitate. Pentru fiecare dintre acestea este prevăzută o finanțare separata. Astfel, pentru programul de servicii de îngrijire medicală contribuțiile sunt salariații/per-soanele asigurate, 4,5% din salariul brut; patronatul, 9%. Pentru programul; boală şi maternitate: salariații 1,2% (lucrătorii pe cont propriu 4,8%), patronatul 3,6%. (Facem precizarea că asigurarea pentru accidentele de muncă a rămas în cadrul fondului de asigurări sociale pentru pensii). Aşadar, per total, asigurările legate de sănătate cu cele două programe presupun plata unor contribuții de: 5,7% plătite de salariați şi alte persoane asigurate şi 12,6% plătite de patronat.

Federația Rusă. Mişcarea reformatoare cea mai importantă s-a produs la începutul anului 1993 când s-a inițiat Programul de asigurare de sănătate, program cu două componente: una obligatorie şi una voluntară. Intervenția guvernamentală (bugetară) era prevăzută numai pentru tratamente foarte scumpe.

Asigurarea obligatorie. În acest program care acoperă atât serviciile, cât şi prestațiile băneşti se prevede ca toți cetățenii să beneficieze gratuit de îngrijirea medicală de bază. În cadrul acestui, program, finanțarea este concepută astfel: patronatul plăteşte contribuții de 9% (în funcție de regiune şi alți factori) pentru personalul său, respectiv 3,6% pentru servicii de îngrijire medicală şi 5,4% pentru prestații de boală şi maternitate, iar statul acoperă costurile pentru îngrijirea medicală a copiilor, pensionarilor, persoanelor cu handicap.

În cadrul asigurărilor obligatorii, tarifele pentru îngrijire medicală sunt determinate de agențiile de asigurare a sănătății, consiliile de specialitate ale ministerului de resort, organismele administrative ale statului şi asociațiile medicale profesionale. Contractele de asigurare sunt negociate şi încheiate de companiile de asigurare.

Asigurarea voluntară se poate încheia numai pe baze individuale sau colective (de grup) pentru servicii suplimentare (de exemplu, un standard mai înalt de cazare în spital, programe de reabilitare a pacienților etc). în acest caz contribuțiile sunt stabilite de companiile de asigurare, iar tarifele pentru servicii se stabilesc printr-un acord între compania de asigurare şi furnizor.

Ungaria. Cea mai importantă schimbare s-a realizat în 1990 în legătură cu transferarea finanțării de la buget a serviciilor de sănătate la Fondul de asigurări sociale. Următorul pas l-a constituit separarea contribuțiilor pentru sănătate de cele pentru pensii şi, respectiv, alcătuirea de fonduri separate de asigurare pentru sănătate şi, respectiv, pentru pensii, ambele distincte de bugetul de stat. Cu această ocazie s-a realizat şi un transfer al sarcinii de finanțare a Fondului de asigurare pentru sănătate, spre salariați. Astfel, persoanele asigurate contribuie cu 4% din câştigul brut, patronatul cu 19,5%, iar guvernul cu 19,5% pentru funcționarii publici şi cu costul ajutorului acordai mamelor pentru creşterea copiilor până la vârsta de doi ani.

Fondul de asigurare pentru sănătate alcătuit din sursele mai sus menționate serveşte finanțării a două programe şi anume: a) servicii de îngrijire medicală care se furnizează pe baza unor relații contractuale cu Casa de asigurări pentru sănătate; b) prestații băneşti.

Anul 1995 a însemnat aducerea unor corecții în. special prestațiilor băneşti (de boală şi maternitate), corecții impuse de regimul de austeritate. Astfel: durata concediului de boală plătit de patronat s-a ridicat de la 10 zile la 25 de zile (abia după aceea intervine finanțarea din Fondul asigurărilor sociale).

Aceasta înseamnă degrevarea fondului de asigurare de unele cheltuieli şi descurajarea celor care apelează, nu întotdeauna din motive întemeiate, la concedii medicale. Pentru primele cinci zile de concediu de boală nu mai este obligatorie plata unui procent din salariul mediu, iar ajutorul de boală s-a redus de la 75% la 70% pentru celelalte 20 zile pentru care plăteşte patronatul.

Cu mențiunea că şi în acest domeniu continuă preocupările de reformare a schemelor legate de sănătate în toate țările în tranziție, informațiile de care dispunem referitoare la mersul reformei şi derularea acesteia permit câteva remarci: a) strategiile de reformă în domeniul sănătății apar mai diversificate decât în cazul pensiilor şi, în acelaşi timp, mai puțin prudente. Astfel, este concludent cazul Federației Ruse unde reforma apare mai radicală şi mai spontană, cu consecințe grave asupra acesului efectiv la îngrijirea medicală corespunzătoare sau comparabilă cu cea caracteristică vechii scheme; b)

liberalizarea rapidă a luat forme multiple, ca de exemplu, de la serviciile publice la un sistem de asigurare (necunoscut de cea mai mare parte a generațiilor actuale) cu un grad de cuprindere frecvent mai scăzut decât în sistemul anterior. După opinia unor specialişti occidentali (Preker, 1994) tendința de liberalizare în acest domeniu "merge prea repede şi prea departe", introducând elemente de competiție într-o piață neformală încă; c) finanțarea a fosî, de regulă; transferată într-o mai mare măsură de la buget spre patronat şi salariați; d) privatizarea unor segmente de activități de care sunt legate schemele publice de sănătate (industria farmaceutică, farmaciile, unele servicii medicale etc.) a avut consecințe majore pe planul precarizării modului de tratare (în sens de atitudini) a contribuabilului îa sistemul public şi a atragerii acestuia spre sectorul privat; aceasta însă *cu* consecințe asupra accesului populației la îngrijirea medicală, dependență de resursele financiare ale familiilor; e) din rațiuni de austeritate s-au impus restricții în acordarea prestațiilor băneşti în caz de îmbolnăvire şi a avut loc un transfer ai sarcinilor financiare şi al responsabilităților de la asigurările sociale către patronat.

Anexe

Anexa nr.1

Principalele coordonate ale schemelor pentru șomaj în unele țări în tranziție, 1993

Țara	Data legii și tipul programului	Persoane protejate	Condiții de acces	Prestații	Finanțare
0	1	2	3	4	5
Bulgaria	1989. Asigurări sociale obligatorii	Salariații	Șase luni de activitate în ultimele 12 luni; înregistrare la Oficiile de muncă	Ajutorul de șomaj = 60% din câștigul mediu pe ultimele 6 luni, dar nu mai puțin de 90% și nu mai mult de 140% din salariul minim - Durata: variabilă în funcție de vechime (maximum 12 luni)	Contribuții de asigurare: - persoane asigurate: - patronat: 7% -guvernul: a) rambursează fondului de șomaj, costul prestațiilor șomerilor din organizațiile guvernamentale și absolvenților; b) alocațiile familiale pentru absolvenții șomeri; c) deficitul fondului
		Absolvenții învățământului superior	Nici una	Ajutor de șomaj = 80% din salariul minim - Durata: maximum 6 luni	
		Absolvenții învățământului profesional		Ajutorul de șomaj = 80% din salariul minim - Durata: maximum 3 luni	

Republica Cehă	1991,1992. Asigurări sociale obligatorii	Cetățenii cehi în vârstă aptă de muncă	Cetățenii care au lucrat cel puțin 12 luni în ultimii 3 ani; înregistrare la Oficiile de muncă	Ajutor de șomaj = 60% din salariul pentru primele 3 luni; 50% pentru următoarele 6 luni	Contribuții: - persoane asigurate 1% - patronatul 3% - guvernul: deficitul
Polonia	1991,1993. Asigurări sociale obligatorii	Salariații; Alții (absolvenți, militari cu stagiul terminat, persoane cu concediul de maternitate expirat etc.)	180 zile de activitate în ultimul an; înregistrare la Oficiile de muncă	Ajutorul de șomaj: 75% din salariul mediu individual lunar	Contribuții: - persoane asigurate - patronat: 3% - guvernul: deficitul
Federația Rusă	1991; Sistem dual de asigurări sociale și prestații universale	Cetățenii în vârstă de 15-58 ani (B) și 15-53 ani (F)	Persoanele înregistrate la Oficiile de muncă și care doresc să lucreze	Ajutor de șomaj reprezentând un procent din salariul mediu al ultimelor 12 luni, pentru cei care nu au lucrat, % din salariul minim	Contribuții: - salariați - - patronat: 3% - guvernul: diferența, la cerere

	1	2	3	4	5
Ungaria	*1991. Asigurări* sociale	*Salariații*	*Plata contribuției* pentru o perioadă de cel puțin 360 zile în cazul celor care nu îndeplinesc condițiile pentru plata unei pensii de bătrânețe sau invaliditate	*Ajutor de* șomaj reprezentând: 70% din câștigul mediu pe ultimele 4 trimestre, pentru primele 90 zile și 50% din același venit pentru următoarele 45 zile Nivelul ajutorului este în funcție de durata de cotizare Nivelul minim = *salariul minim* Nivelul maxim = 2 salarii maxime	Contribuții: - persoane asigurate: 1% - patronat: 5% - guvernul: *contribuții pentru* salariații proprii

Sursa: Social Security System in Central and Eastern Europe, ISSA, Geneva, 1993.

Anexa nr.2

Principalele coordonate ale schemelor pentru pensii de bătrânețe în unele țări în tranziție, 1993

Țara	Data legii și tipul programului	Persoane protejate	Condiții de acces	Formula de calcul	Finanțare
	1	2	3	4	5
Bulgaria	1957; Asigurări sociale	Salariații, lucrătorii pe cont propriu, țăranii individuali, liberi profesioniști, meșteșugari	Vârsta: 60(B), 55(F) Vechime: 25(B), 20(F) Reduceri de vârstă și vechime pentru grupele 1 și 2 de muncă	- 55% din câștigul mediu în cei mai buni 3 ani consecutivi din ultimii 15 -creșterea cu 2% pentru fiecare an suplimentar până la maxim 12% - Pensia minimă = 115% din pensia socială (sumă fixă)	Contribuții - salariații - (lucrătorii pe cont propriu și alții 30% din venitul declarat, dar nu mai mult 5x salariul minim pentru toate prestațiile de securitate socială) - patronatul: 35% pentru grupa a III-a; 45% pentru grupa a II-a și 50% pentru grupa I Notă: Contribuțiile sunt pentru toate riscurile

	1	2	3	4	5
					de securitate socială cu excepția șomajului - guvernul: contribuții în calitate de patron pentru salariații săi și deficitul
Republica Cehă	1988,1990,1991, 1992, 1993; Asigurări sociale	Salariații, membrii cooperativelor din industrie și agricultură, artiști, țărani individuali, alți lucrători pe cont propriu. Schemă separată pentru funcționarii publici și militari (1991)	Vârsta: 60 ani sau 55-58 pentru cei cu activități grele (B); 53-57, în funcție de numărul copiilor (F) Vechime: 25 ani	- 50% din venitul mediu al celor mai buni 5 ani din ultimii 10, plus 1% pentru fiecare an de vechime în plus între 25 și 35 ani. - Pensia minimă pentru vechime completă, o sumă fixată pentru o persoană și pentru un cuplu (la 1.03 1993, 1840 coroane și respectiv 3060) - Pensia maximă: o sumă fixată la 4200 coroane - Se acordă suplement pentru alți dependenți Pensia socială (în sumă fixată) se plătește de la vârsta de 65 ani, dacă nu se beneficiază de altă pensie	Contribuții: - salariații - 6,8% (lucrătorii pe cont propriu 27,2%) - patronatul: 20,4% - guvernul: deficitul
Polonia	1982,1991; Asigurări sociale	Salariații, membrii cooperației agricole și meșteșugărești și lucrătorii pe cont propriu Schemă separată pentru armată, poliție, și țărani individuali	Vârsta: 65 (B); 60 (F) Vechime: 25 (B); 20 (F) Reducere de vârstă pentru lucrătorii cu condiții grele de muncă	-24% din salariul mediu național plus: - 1,3% din salariul mediu (din 3 ani consecutivi din 12) x nr. din anii de contribuție și 6,7% din salariul mediu (vezi mai sus) x nr. de ani de întrerupere pentru creșterea copiilor	Contribuții: - persoanele asigurate - - patronatul: 45%; - guvernul: contribuții (45%) pentru salariații săi

	1	2	3	4	5
				- Pensia crește cu 10-15% pentru condiții grele - Pensia minimă = 35% din salariul mediu național - Ajustări automate cu inflația (cu salariul, dacă acesta crește cu mai mult de 10% pe trimestru)	Notă: Din aceste contribuții se plătesc toate celelalte prestații bănești de securitate socială
Federația Rusă	1990; Asigurări sociale și asistență socială Notă: Autoritățile locale și întreprinderile pot acorda pensii suplimentare	Salariații, lucrătorii pe cont propriu și persoanele care nu beneficiază de pensii legate de ocupare Schemă specială pentru sportivi și cosmonauți	Vârsta: 60 (B) și 55 (F) Vechime: 25 (B) și 20 (F) Vârstă și vechime reduse pentru activitate în regiuni nordice; mame cu 5 copii sau mai mulți copii sau copii bolnavi	- 55% din câștig pentru vechime completă plus 1% pentru fiecare an peste 25 (20) Maximum: 75% din salariu individual Minimum: 100% din salariul minim Pensie de asistență socială: 2/3 din pensia minimă de bătrânețe, la 65 (B) și 60 (F) Supliment pentru dependenți = 2/3 din pensia minimă de bătrânețe pentru fiecare dependent Ajustări: periodice, în funcție de creșterea prețurilor	Contribuții - persoane asigurate: 1% (lucrători pe cont propriu 5% din venit) - patronat: 28% (întreprinderile agricole 20,6%) - guvernul: costul pensiilor de asistență socială și pensiile celor din serviciul militar
Ungaria	1975,1992,1993; Asigurări sociale	Salariații, membrii cooperativelor, lucrătorii pe cont propriu, membrii activi ai companiilor cu răspundere limitată și nelimitată, beneficiarii de ajutor de șomaj	Vârsta: 60 ani (B); 55 (F) (de la 1 ianuarie 1995 se prelungește la 60 ani, treptat până în 2003). Vechime: 20 ani (pentru pensie parțială, 10 ani pentru cei care au	- 53% din câștigul net din perioada 1 ianuarie 1988 până la data pensionării (pentru 20 ani vechime) - Crește până la 75% pentru 42 ani vechime; după aceea crește cu 0,5 anual	Contribuții: - persoanele asigurate: 6% - patronatul: 24,5% - guvernul: 24,5%, pentru salariații proprii

1	2	3	4	5
		îndeplinit condițiile de vârstă până în iunie 1993 și 15 ani după această dată)	Pensia parțială = 33% din câștigul net (pentru 10 ani vechime) până la 51% (pentru 19 ani vechime) Pensia minimă = suma fixă (6400 forinți) Ajustare: de două ori pe an, în funcție de creșterea previzionată a salariului net	Notă: Din aceste contribuții se finanțează și prestațiile bănești de lungă durată pentru accidente de muncă

Sursa: Social Security System in Central and Eastern Europe, ISSA, Geneva, 1993.

Anexa nr.3

Principalele coordonate ale schemelor pentru alocații familiale în unele țări în tranziție, 1993.

Țara	Data legii și tipul programului	Persoane protejate	Condiții de acces	Prestații	Finanțare
	1	2	3	4	5
Bulgaria	1948; legat de ocupare	- Salariații, șomerii beneficiari de ajutor de șomaj, personalul și pensionarii cooperativelor meșteșugărești - Lucrătorii pe cont propriu, țăranii individuali și liber profesioniștii, dacă sunt asigurați pentru aceasta (în schema generală de asigurare)	Copiii până la vârsta de 16 ani (18 ani dacă urmează cursuri școlare)	Alocații pentru copii - primul copil: 15 leva și 30 leva când se naște al doilea; - al doilea: 30 leva - al treilea: 55 leva - al patrulea și următorii: 15 leva - Alocația este dublă pentru copii handicapați - Mamele singure primesc alocații mai mari: 40 leva pentru primul; 60 pentru cel de-al doilea;	Din contribuțiile de asigurări sociale: (programul general) (vezi anexa nr.2, Pensiile)

	1	2	3	4	5
				110 pentru al treilea și 30 pentru al patrulea și următorii Ajutor la naștere: 100 leva la prima naștere; 250 leva la cea de-a doua naștere; 500 leva la cea de a treia și 100 leva la cea de a patra și următoarele	
Republica Cehă	1968; legat de ocupare	- Salariații, membrii cooperației industriale, studenții și beneficiarii de asigurări sociale cu 1 sau mai mulți copii - Sistem separat pentru membrii cooperativelor agricole	Copiii sub 15 ani (26 dacă sunt studenți sau bolnavi). Salariații trebuie să lucreze cu normă întreagă (femeile singure și persoanele bolnave - program redus)	- Alocații pentru copii: diferențiate în funcție de rangul copilului: - 200 coroane lunar pentru primul copil; - 650 coroane lunar pentru al doilea; - 1210 coroane lunar pentru al treilea; - 1720 coroane pentru al patrulea; - 350 coroane pentru al cincilea și următorii Supliment pentru copiii cu handicap Ajutor la naștere, 3000 coroane la fiecare naștere Ajutor parental pentru îngrijirea copiilor până la 3 ani (7 ani dacă este bolnav): 1200 coroane lunar	Din contribuțiile de asigurări sociale: programul general
Polonia	1989 cu modificările ulterioare; legat de ocupare	- Salariații, membrii cooperativelor agricole, membrii cooperativelor meșteșugărești - Lucrătorii pe cont propriu, beneficiarii de ajutor social, cu unul sau mai mulți copii	Salariații trebuie să fie asigurați cel puțin cu o lună în urmă - Copiii până la 16 ani (20 dacă sunt studenți): fără limită de vârstă pentru handicapați	Alocații pentru copii - O sumă fixă lunar (167000 zloți) soțului îndreptățit, pentru fiecare copil - Alocația pentru copiii bolnavi care au nevoie de îngrijire permanentă, mai mare (351000	Din contribuțiile de asigurări sociale: programul general

	1	2	3	4	5
		De la 1 februarie 1993; șomerii, studenții, preoții		zloți - 10% din salariul mediu național).	
Federația Rusă	1974, cu modificările din 1990	Familiile (inclusiv cele monoparentale și mamele necăsătorite) cu unul sau mai mulți copii	Copiii în vârstă de: 1,5 ani - 12 ani *Părinții singuri* primesc alocația pentru copil până la vârsta de 16 ani a copilului (18 dacă *urmează cursuri* școlare)	Alocația pentru copii: Sumă fixă (950 ruble) pentru fiecare copil; pentru copiii de 1,5-6 ani alocația este mai mare (1900 ruble) Ajutor la naștere: o singură dată și reprezintă de 5 ori salariul minim.	Bugetul național (republican) al Federației Ruse
Ungaria	1990; modificată în 1993; program universal	Toți cetățenii maghiari și rezidenții străini în Ungaria, cu 1 sau mai mulți copii	- Familiile sau părinții singuri cu unul sau mai mulți copii sub 16 ani (sau 20, dacă copilul urmează cursuri în școala primară sau secundară)	Alocația pentru copii: - O sumă lunară în funcție de nr. de copii: 2750 forinți pentru 1 copil; 3250 fiecare copil, dacă sunt 2 copii; 3750 fiecare copil, dacă sunt 3 sau mai mulți copii. Părinții singuri primesc alocații de nivel mai înalt	Bugetul de stat

Sursa: Social Security System in Central and Eastern Europe, ISSA, 1993.

Anexa nr.4

Principalele coordonate ale schemelor de prestații bănești în caz de îmbolnăvire și maternitate în unele țări în tranziție, 1993

Țara	Data legii și tipul programului	Persoane protejate	Condiții de acces	Prestații	Finanțare
	1	2	3	4	5
Bulgaria	1973; Asigurări sociale	Salariații și membrii cooperativelor meșteșugărești, obligatoriu - Lucrătorii pe cont propriu, țăranii individuali și liber profesioniștii - dacă sunt asigurați pentru toate riscurile (vezi: Pensiile)	Trei luni de ocupare neîntreruptă înainte de cerere Pentru cei sub 18 ani și pentru maternitate nici o condiție	a) Concediu de boală - În primele 15 zile, 70% din câștig pentru cei cu vechime între 3 luni și 9 ani; 80% pentru vechime de 10-15 ani; 90% pentru vechime de peste 15 ani - După 15 zile de concediu, rata de înlocuire este până la maxim 90% Se plătește din prima zi de concediu de boală b) Concediu de maternitate: - 100% din câștig pentru o durată de: 4 luni, pentru primul copil; 5 pentru al doilea; 6 pentru al treilea și 4 pentru al patrulea și următorii - Concediu suplimentar la nivelul salariului minim până când copilul împlinește 6 luni - Concediu fără plată până la vârsta de 3 ani a copilului	Din contribuțiile de asigurări sociale: programul general
Republica Cehă	1956, 1992; Asigurări sociale (schemă separată)	Salariații, membrii cooperativelor industriale și agricole, studenții, artiștii, lucrătorii pe cont propriu	Nici o condiție pentru persoanele asigurate în caz de îmbolnăvire Pentru maternitate:	a) Concediu de boală: pentru primele trei zile = 50% din venit; din ziua a 4-a 69%. Maximum 131 coroane zilnic	Contribuții: - salariații: 1,2% (lucrătorii pe cont propriu: 4,8%) - patronatul: 3,6% - guvernul: deficitul

	1	2	3	4	5
			270 zile de asigurare în ultimii 2 ani	Durata concediului până la 1 an sau chiar 2 dacă este nevoie de recuperare b) Concediu de maternitate: 67% din câştig. Maximum 127 coroane zilnic Durata: 28 săptămâni (37 pentru o mamă singură)	
Polonia	1974 cu modificările ulterioare; Asigurări sociale	Salariaţii, membrii cooperaţiei agricole şi meşteşugăreşti, lucrătorii pe cont propriu	Să fie cuprinşi în schema de asigurare	a) Concediu de boală - 100% din venitul mediu al ultimelor 3 luni, dacă asiguratul are peste 8 ani vechime (80% cu 3-8 ani, 75% sub 3 ani) - 100% din venit pentru îngrijirea copilului bolnav (timp de 60 zile)până la împlinirea vârstei de 14 ani a copilului şi o durată de 14 zile pentru îngrijirea altui membru din familie, bolnav - Concediul se plăteşte din prima zi şi poate dura până la 26 săptămâni (39 săptămâni în cazuri deosebite). Poate fi continuat cu un concediu de reabilitare (până la 1 an), care reprezintă 75% din câştig b) Concediul de maternitate:	Contribuţiile de asigurări sociale: programul general (vezi: Pensiile)

	1	2	3	4	5
				- 100% din câştig pentru 16 săptămâni la prima naştere. 18 săptămâni pentru următoarele. Este urmat de un concediu de 24 luni (36 pentru părintele singur) până la 72 luni (dacă copilul este bolnav); plata este 25% din câştigul mediu lunar (45% pentru părintele singur)	
Federaţia Rusă	*1984: Asigurări sociale*	*Salariaţii, inclusiv lucrătorii pe contul propriu*	*Nici una pentru persoanele asigurate*	a) Concediu de boală: - 60% din câştig pentru o vechime neîntreruptă mai mică de 5 ani; - 80% pentru 5-8 ani vechime; - 100% peste 8 ani vechime (sau dacă sunt în îngrijire 3 sau mai mulţi copii) Nivelul prestaţiei nu poate fi mai mic de 90% din salariul minim b) Concediul de maternitate: - 100% din câştig şi se acordă pentru 20 săptămâni - un ajutor egal cu salariul minim până la vârsta de 18 luni a copilului - un ajutor lunar acordat mamelor şomere sau celor care au lucrat mai puţin de 1 an=cu 1900 ruble, până la vârsta de 18 luni a copilului	Contribuţii: - salariaţii - - patronatul: 5,4%

	1	2	3	4	5
Ungaria	1975, completată în 1992 și 1993; Asigurări sociale	Salariații, membrii cooperativelor, lucrătorii pe cont propriu, membrii activi ai companiilor cu răspundere limitată sau nelimitată	Concediu de boală: 180 zile perioadă de asigurare și după 15 zile de absență de la locul de muncă	Concediu de boală: 65% din salariul mediu zilnic sau 75% dacă asiguratul are o vechime mai mare de 2 ani Se plătește din prima zi până la un an. Poate fi extins pentru încă 12 luni cu expertiză medicală b) Concediul de maternitate - 100% din câștigul mediu zilnic pentru 24 săptămâni (dacă s-au înregistrat 270 zile asigurate în ultimii 2 ani) - 65% dacă sunt înregistrate cel puțin 180 zile de asigurare c) *Ajutor pentru îngrijirea copilului:* - 65-75% din câștigul net, în funcție de perioada pentru care și-a plătit asigurarea; se plătește până la vârsta de 2 ani a copilului d) *Ajutor de graviditate;* se plătește din săptămâna a 13-a de graviditate - pentru gravidemame cu un copil: 3250 forinți lunar; - pentru gravidemame cu 2 și mai mulți copii: 3750 forinți lunar e) Ajutor pentru creșterea copilului până la trei ani: 800 forinți lunar pentru primul copil; 900 forinți lunar pentru al doilea și 100 forinți lunar pentru al treilea și următorii (Pentru copiii handicapați 4650 forinți lunar, *până la vârsta de* 10 ani a copilului)	Contribuții: - persoane asigurate: 4% - patronatul: 19,5% -guvernul: 19,5% pentru salariații săi

Sursa: Social Security System in Central and Eastern Europe, ISSA, Geneva, 1993.

BIBLIOGRAFIE

1) Amot Ian Bendabou, Taoufik Chichon, Michel Otting, Albrecht Issues in Social Protection Besign and Governments,in: Michel Chichon and Lenia Samuel (editori), Making social Protection Work, ILO, Budapest and Nicosia, 1995.
2) Bair Nicholas (editor) - Labour Markets and Social Policy in Central and Eastern Europe. The Transition and beyond, Oxford University Press, 1994;
3) Barr, Nicholas, Harbison Ralf W. - Overview: Hopes, Tears and Transformation, in: N. Barr (editor), Labor Markets and Social Policy in Central and Eastern Europe, Oxford University Press, 1994.
4) Bite Inara - A perspective from Central and Eastern Europe in: The implication for social security of structural adjustment policies, ISSA, Studies in Research, nr.34, 1993.
5) *** Bulgaria. Crisis and Transition to Market Economy, Sectoral Analysis, WB, 1991.
6) Chichon Michel, Samuel Lenia (editori) - Making social protection work, The Challenge of Tripartirism in Social Governance for Countries in Transition: ILO, Budapest and Nicosia, 1995.
7) *** Czechoslovacia. Transition in a Market Economy, WB, 1991.
8) *** Employment Observatory. Central and Eastera Europe, Commision of European Communities, may, 1993.
9) Ferge Zsuzsa - The reform of social policy in the post-totalitarian countries: Comments on the various reform strategies, in: Restructuring Social Security in Central and Eastern Europe, ISSA, Geneva, 1994.
10) Fretwell David, Jackman Richard - Labor Markets: Unemployment, in: N. Barr (editor) Labor Markets and Social Policy in Central and Eastern Europe, Oxford University Press, 1994.
11) *** ISSA, Responding to changing needs. Developments and trends in social security through the world, 1991-1992, Geneva, 1993;
12) *** ISSA, Social Security Systems in Central and Eastern Europe, 1993, Document ISSA on. Problemes of transformation of Social protection systems in Central and Eastern Europe (Dresden 23-26 sept. 1993).
13) *** ISSA, Trends in Social Security nr.3 and 4 1993; 6 şi 7, 1995.
14) Holzman Robert - La reforme du regime de pensions de retraite dans les pays en transition d'Europe Centrale et d'Europe de l'Est, în: Revue Belge de securite sociale, nr.3, 1993.

15) Kameniczky Istvan - Hungary Experience in Governance of Social Protection, in: Michel Chichon and Lenia Samuel, Making social protection work, ILO, 1995.
16) Jonczyk Jan - Transformation of social protection systems in Central and Eastern Europe, in: ISSA, Restructuring social security in Central and Eastern Europe, Genova, 1994.
17) Kopits George - Social security in economics in transition, in: Restructuring Social Security in Central and Eastern Europe, ISSA, Geneva, 1994.
18) Kral Jiri - Czech Republic. Experience in Governance of Social Protection System, in Michel Chichon and Lenia Samuel, Making social protection work, ILO, 1995.
19) Lia Lilian - The pension programme in transition in the Soviet Union aud in the Russian Federation in: Restructuring Social Security in Central and Eastern Europe, ISSA, Geneva, 1994.
20) Maret Xavier, Schwartz Gerd - Poland. Social protection and pensions system during the transition, in: International Social Security Review, nr.2, 1994.
21) Preker Alexander, S. Feachem, Richard, GA - Health and Health Care, in: N.Barr (editor), Labor Markets and Social Policy in Central and Eastern Europe, Oxford University Press, 1994.
22) Schoukens, Paul - The development of health care system in eight countries of Central and Eastern Europe, in: Restructuring Social Security in Central and Eastern Europe, ISSA, Geneva, 1994.
23) Sipos Sandor - Income Transfers: Family Support and Poverty Relief in: Barr, 1994.
24) Tomes Igor - From waste to targeting in social security: A Central and Eastern European refiexion in: Social Security Tomorrow: Permanence and Change, ISSA, Studies in Research, nr.36, 1995.
25) *** Ungaria. Motivațiile şi esența programului de austeritate în: Adevărul Economic nr.45 (191), 4-10 noiembrie. 1995.
26) Voirin Michel - Social security in Central and Eastern Europe: Continuity and Change, in: Restructuring Social Security in Central and Eastern Europe, ISSA, Geneva, 1994;
27) Zucowski Maciej - Minimum protection in Poland, in: ISSA, Restructuring social security in Central and Eastern Europe, 1994.

INSTITUTUL NAȚIONAL
DE
CERCETĂRI ECONOMICE

PROBLEME ECONOMICE
NR. 29/1996

CENTRUL DE INFORMARE
ŞI DOCUMENTARE ECONOMICĂ
BUCUREŞTI

ACADEMIA ROMÂNĂ
INSTITUTUL NAȚIONAL DE CERCETĂRI ECONOMICE
INSTITUTUL DE ECONOMIE NAȚIONALĂ

FINANȚAREA SECURITĂȚII SOCIALE. IMPLICAȚII ECONOMICE ÎN CONTEXTUL REFORMEI

Maria POENARU

CENTRUL DE INFORMARE ŞI DOCUMENTARE ECONOMICĂ

CUPRINS

1. PRINCIPALELE MECANISME DE FINANȚARE.....213
2. FINANȚAREA SECURITĂȚII SOCIALE ÎN ROMÂNIA. SCURTĂ DESCRIERE 216
3. ANALIZA COMPARATIVĂ CU UNELE ȚĂRI CENTRAL ŞI EST-EUROPENE 220
4. CHELTUIELILE DE SECURITATE SOCIALĂ PE PRINCIPALELE SCHEME ŞI SURSE DE FINANȚARE.....226
5. PROBLEME ACTUALE ALE REFORMEI FINANȚĂRII SECURITĂȚII SOCIALE.....230

1. PRINCIPALELE MECANISME DE FINANȚARE

Finanțarea schemelor publice[1] de securitate socială[2] a evoluat din punct de vedere istoric, în special, în țările europene pornind de la două principii majore.

a) Solidaritatea (interprofesională) între generații care a condus la sisteme de securitate socială cunoscute astăzi ca fiind construite cu o finanțare pe principiul repartiției (engl. Pay As You Go-PAYG). O astfel de solidaritate presupune voința populației care lucrează (de regulă, salariați) de a furniza mijloacele financiare cu care pot fi acoperite nevoile de securitate socială ale generațiilor precederile. Aceasta implică o conştientizare a populației care lucrează într-o perioadă dată de a crea sau a accepta un sistem de securitate socială care să nu constituie o povară de nesuportat (din punctul de vedere al costurilor) pentru generațiile următoare. În esență, acest principiu de finanțare constă în plata de contribuții obligatorii de asigurări sociale de către cei aflați actualmente efectiv în activitate sau în numele acestora (plăți făcute de patronat) pentru formarea de fonduri din care se plătesc în prezent prestații (pensii de bătrânețe, accidente, urmaşi; ajutoare de boală, şomaj etc.) pentru riscurile sociale asigurate.

Pornind de la acest principiu s-au format, în timp, aşa-numitele scheme[3] publice de asigurări sociale şi, în unele cazuri, de asistență socială care funcționează; din punctul de vedere al finanțării, pe principiul repartiției (PAYG).

O formă particulară a sistemelor publice obligatorii de asigurări sociale sunt schemele care funcționează pe baza acumulării de capital. Conform acestui principiu, al capitalizării, contribuții Se se acumulează în fonduri din

---

[1] *În țările occidentale s-au dezvoltat, de asemenea, şi scheme private de asigurări sociale voluntare, în special pentru pensii de bătrânețe şi pentru sănătate. În aceste cazuri, finanțarea are la bază principiul acumulării de capital, iar obiigațiiie şi drepturile asiguraților sunt rezultatul contractului nominal între părțile implicate: asigurat şi compania de asigurare. Trebuie subliniat, că în țările vest-europene schemele publice de securitate socială sunt predominante. în țările exsocialiste în vechiul regim au funcționat numai scheme publice. Începând cu 1990 se constată, şi în aceste țări, unele tentative de înființare a unor sisteme private şi voluntare de asigurări sociale pentru pensii (în cazul Ungariei şi Cehiei) şi pentru sănătate (cazul F.Ruse).*

[2] *Pentru clarificări privind elementele definitorii ale securității sociale vezi: Maria Poenaru, Sistemul securității sociale în România. Cu privire ia prestațiile băneşti, IEN, Revista Română de Economie, nr. 1-2,1992; Maria Poenaru, Costul securității sociale în România, Probleme economice nr. 25, CIDE-ÎNCE, Bucureşti, 1993.*

[3] *În literatură, în locul acestui termen se mai foloseşte noțiunea de "regim ". În acest studiu utilizăm termenul de "schemă".*

care se plătesc ulterior (la apariția riscului pentru fiecare persoană asigurată), prestațiile sociale pentm care s-au plătit contribuții.

b) Solidaritatea socială la nivel național, respectiv finanțarea unor prestații sociale din fonduri guvernamentale (bugetele centrale sau locale) ale căror venituri se formează din impozite şi taxe. Schemele de securitate socială care au sursă de finanțare guvernamentală/bugetară mai sunt denumite şi "taxonomice".

Pornind de la cele două principii enunțate, în prezent funcționează o varietate de modalități de finanțare a sistemelor de securitate socială în fiecare țară. În funcție de dominanța lor, acestea pot fi încadrate în două categorii mari.

a) Sisteme de tip contributiv, în care principala sursă de finanțare provine din contribuțiile vărsate de patronat şi salariați. Franța, Germania, Olanada, Spania, Portugalia sunt țări unde contribuțiile patronilor şi ale salariaților reprezintă principala sursă de finanțare a sistemelor de securitate socială.

Sistemele din această categorie s-au confruntat în ultima perioadă cu probleme financiare deosebite (cauzele sunt multiple, necesitând o discuție separată). Pentru asigurarea funcționalității a fost nevoie atât de modificări în ceea ce priveşte nivelui contribuțiilor, astfel că în numeroase cazuri, rata contribuțiilor de asigurări sociale a crescut mai mult de două ori[1], cât şi de ajustări ale nivelului prestațiilor, ale duratei de acordare a unora dintre acestea, ale condițiilor de eligibilitate. Toate acestea, în ideea de a restricționa creşterea cheltuielilor de securitate socială, care dețin o pondera de o pătrime şi chiar o treime din PIB în unele țări. Se consideră, că în lipsa unor astfel de măsuri, pentru a face față nevoilor din sistemul securității sociale, ar fi nevoie de o creştere în continuare a ratei fiscalității, cu consecințe importante asupra eficienței şi, respectiv, competitivității firmelor. (Orientările şi experiența unor țări occidentale în acest domeniu sunt prezentate în paragraful nr. 5 al acestui studiu).

Plata unor contribuții mai mari de securitate socială - element al costului forței de muncă - a creat reacții adverse din partea celor preocupați de eficiența economică. Se consideră, de asemenea, că acolo unde nivelul tehnologic al producției este relativ scăzut, "scumpirea" forței de muncă datorată creşterii nivelului/ratei de cotizare încurajează substituția forței de muncă prin capital, nivelul contribuțiilor fiind acuzat a fi, în parte, responsabil de creşterea şomajului.

b) Sisteme cu finanțare de tip guvernamental pentru care principala sursă de finanțare o reprezintă veniturile bugetare alcătuite din impozite şi taxe. Acest tip de finanțare s-a dezvoltat şi predomină în prezent în țări ca: Danemarca, Irlanda, Regatul Unit. Principala problemă care se ridică în prezent în legătură cu acest tip de finanțare se referă la distribuția cotelor de impozitare pe categorii de venituri

[1] *Yfantopoulos J., Financing of Social Security in EC, In: Social Security in Europe (editor: Pieters D.), Brussel. Antwerpen, 1991.*

(salarii, profit, valoare adăugată etc,), la raportul dintre impozitele directe şi indirecte, ca surse de venituri bugetare. Orice schimbare, în sensul creşterii, în sistemul de impozite (generată, între altele, şi de nevoile de finanțare a schemelor de securitate socială) creează efecte şi reacții adverse, mai ales atunci când este vorba de impozitele pe salarii.

Indiferent de modalitatea de finanțare, funcționarea sistemelor de securitate socială presupune costuri importante şi, respectiv alocarea de resurse financiare. Creşterea nevoilor de protecție socială se traduce în creştere de costuri. În toate țările europene, începând cu anii '80, se manifestă o preocupare specială în legătură cu creşterea costurilor securității sociale şi respectiv cu mecanismele de finanțare a acesteia. Cauzele pot fi rezumate astfel: a) încetinirea creşterii economice şi apoi criza economică a restricționat alocarea unor resurse mai mari spre schemele de securitate socială; b) nevoile de securitate socială au crescut enorm sub influența fenomenului de îmbătrânire demografică, creşterii şomajului, modificărilor în structura familiilor, creşterii costurilor tehnologice şi de management (în interiorul sistemelor de securitate socială) etc.

În acest context, problematica finanțării securității sociale a devenit un subiect de mare interes, având în vedere gradul de implicare a partenerilor sociali, respectiv a patronatului, indivizilor şi statului în acest proces; patronatul şi indivizii, prin contribuțiile de asigurări sociale pe care le plătesc, iar statul prin impozitele pe care le percepe pentru asigurarea veniturilor bugetare necesare. Finanțarea cheltuielilor de securitate socială are deci tangență directă cu fiscalitatea care afectează, mai mult sau mai puțin competitivitatea şi eficiența la nivelul firmelor, respectiv capacitatea de plată a partenerilor sociali.

În contextul mai general al reformelor sistemelor de securitate socială din țările exsociaîiste în tranziție, inclusiv România, una din preocupările centrale, explicit formulată sau implicită pentru orientările de ansamblu, se referă la finanțare. Se ştie că, în general, țările exsociaîiste au moştenit sisteme de securitate socială pentru care finanțarea era aproape în totalitate în sarcina guvernului şi a întreprinderilor. Această situație este dominantă şi în prezent, cu mențiunea că în unele cazuri (România, de exemplu) parte din povara financiară a guvernului în acest domeniu a fost transferată asupra celorlalți parteneri sociali, în special asupra întreprinderilor.

Construcția mecanismelor de piață impune schimbări importante în ceea ce priveşte mecanismele de finanțare a securității sociale pentru a le face compatibile cu funcționarea pieței libere. Unul din punctele centrale ale acestui demers se referă la transferul unei părți & responsabilității financiare asupra indivizilor, ca beneficiari actuali sau viitori de prestații de securitate socială. Alte probleme care motivează schimbări in sistemul de finanțare a securifăiii sociale se referă la impactul asupra echilibrului bugetar, asupra fiscalității şi, respectiv, asupra competitivității.

2. FINANȚAREA SECURITĂȚII SOCIALE ÎN ROMÂNIA. SCURTĂ DESCRIERE

În prezent, principiul de finanțare a cheltuielilor de securitate socială în România este cel al repartiției (PAYG). Sistemul este un mix de scheme de tip contributiv şi de *tip* taxonomic, predominante fiind cele din prima categorie.

Nu funcționează nici o schemă publică pe principiul acumulării de capital. Schema pentru pensie suplimentară ar putea deveni punctul de plecare pentru o finanțare prin capitalizare, dacă fondurile acumulate în timp, ar fi fost utilizate pentru plata pensiilor suplimentare ale generațiilor actuale de pensionari. Menționăm, de asemenea, că există tentative din partea sectorului privat de creare a unor fonduri mutuale private fără garanții guvernamentale, Acestea depăşesc însă cadrul analizei şi nu constituie un element reprezentativ pentru reforma în acest domeniu.

Aşa cum s-a arătat mai sus, o parte din schemele de securitate socială sunt finanțate din venituri bugetare. Acestea sunt schemele universale privind servi-ciile de îngrijire a sănătății şi alocațiile familiale (alocațiile de stat pentru copii, îndemnizațiile la naşterea celui de-al doilea copil şi a următorilor), cea mai mare parte a programelor de asistență socială şi o parte relativ mică din schemele de pensii (pensiile militarilor, ale invalizilor, văduvelor şi veteranilor de război, indemnizații acordate persoanelor care au suferit din motive politice).

Cea mai mare parte a cheltuielilor de securitate socială (conform calculelor noastre, circa două treimi în 1993 şi 1994) sunt finanțate din fonduri autonome cu circuite financiare distincte şi separate. Din acest motiv ele se mai întâlnesc şi sub denumirea de londuri extrabugetare[1]. Ele îşi colectează venitutile, în principal, din contribuțiile plătite de patronat/agenți economici sau de persoanele asigurate (preponderent, salariați). Aceste fonduri sunt: fondul asigurărilor sociale de stat[2]; fondul pentru pensie suplimentară; fondul de asigurări sociale pentru agricultori: fondul de risc şi accident; fondul de şomaj; fondul special pentru sănătate. Schema nr. 1 prezintă, în rezumat, principalele surse de venituri şi categorii de cheltuieli ale fondurilor extrabugetare de securitate socială menționate mai sus.

---

[1] *Până în 1990, principalul fond - cel al asigurărilor sociale de stat - era parte integrantă a bugetului de stat, deşi veniturile şi cheltuielile acestuia erau contabilizate separat.*

[2] *Menționăm că fondul asigurărilor sociale de stat este o noțiune distinctă de bugetul asigurărilor sociale. Acesta din urmă, potrivit legii asigurărilor sociale, cuprinde mai multe fonduri ale căror circuite financiare sunt distincte şi separate şi anume: fondul asigurărilor sociale de stat, fondul pentru pensia suplimentară, fondul de pensii pentru agricultori, fondul pentru şomaj.*

Schema nr. 1

Principalele surse de venituri și categorii de cheltuieli (prestații sociale) finanțate din fondurile extrabugetare cu vocație socială, 1994

Venituri	Cheltuieli
1. Fondul asigurărilor sociale de stat Contribuții[a] - Patronat: 23% - gr.III 28% - gr.II 33% - gr.I - Salariați - Guvern - deficitul	- pensii de asigurări sociale de stat; de bătrânețe, invaliditate, urmași - indemnizații pentru incapacitate temporară de muncă (concedii de boală) - concedii de maternitate - concedii pentru îngrijirea copilului bolnav și pentru creșterea copilului până la un an - ajutoare pentru încălzirea locuințelor - ajutoare sociale pentru salariați și pensionari (deces, proteze) - tratament balnear
2. Fondul pentru pensia suplimentară Contribuții[a] - Patronat - - Salariați - 3% - Guvern -	- pensia suplimentară în sistemul asigurărilor sociale de stat
Venituri	**Cheltuieli**
3. Fondul de asigurări sociale pentru agricultori - Contribuții ale persoanelor asigurate, 7% din venitul lunar - Guvern - diferența	- pensii de asigurări sociale - ajutoare pentru încălzirea locuințelor - tratament balnear - ajutoare de deces - indemnizații pentru incapacitate temporară de muncă - concedii de maternitate și îngrijire copil
4. Fondul de risc și accident[b] - Vărsăminte de la persoane juridice pentru persoane handicapate neîncadrate - Donații - Guvern - subvenții	- pensii sociale, ajutoare speciale - alocații pentru copii - ajutoare pentru încălzirea locuințelor - acoperirea gratuităților la transport urban și interurban - indemnizații pentru persoanele care au în îngrijire persoane cu handicap - îngrijire medicală
5. Fondul de șomaj Contribuții[a] - Patronat - 5% - Salariați - 1% - Guvern - deficitul	- ajutorul de șomaj - alocația de sprijin - ajutor pentru integrare profesională - plata absolvenților din învățământul superior și liceal înscriși și la Oficiul de muncă - plata personalului agenților economici a căror activitate s-a întrerupt temporar - ajutoare bănești pentru încălzirea locuințelor (familiilor de șomeri)
6. Fondul special pentru sănătate Contribuții[a] - Patronat - 2% - Salariați - - Taxe asupra unor activități și din publicitatea lor (alcool, tigări)	- compensarea diferențelor de preț la medicamentele consumate în ambulatoriu - cheltuieli curente și de capital în sectorul sanitar

NOTE: a/ Se calculează ca procent din salariul brut;
b/ Acest fond este destinat protecției speciale a persoanelor handicapate.
Sursa: Legislația în domeniu.

Acest tablou arată o situație diferită din punctul de vedere al mecanismelor de finanțare față de cea specifică anului 1990, diferența este, în special, de natură cantitativă. Menționăm principalele modificări în mecanismul de finanțare care s-au realizat în primii cinci ani ai tranziției, cu impact asupra funcționalității sistemului securității sociale:

a) în 1991 a fost înființată schema de şomaj, schemă de tipul asigurărilor sociale/contributive. Contribuțiile au fost inițial de 4% pentru patronat şi 1% pentru salariați. În 1992, contribuția plătită de patronat a fost majorată la 5%.

b) Desprinderea bugetului asigurărilor sociale de stat de bugetul de stat şi autonomizarea funcțională. Aceasta a însemnat în plan financiar că teoretic, sumele reprezentând excedentul bugetului asigurărilor sociale de stat nu mai puteau fi folosite în alte scopuri decât pentru cele pentru care a fost el creat.

Integrarea în fondul asigurărilor sociale de stat în anii 1992 şi 1993 a unor fonduri mai mici de asigurări sociale (ale cooperației meşteşugăreşti, cultelor, uniunilor de creație etc.) ceea ce în plan administrativ a însemnat o simplificare funcțională, iar în plan financiar o alocare suplimentară de resurse, deci cheltuieli mai mari pentru plata prestațiilor aferente acestor fonduri mai mici devenite falimentare prin destructurare instituțională.

c) Începând cu 1991 a avut loc o creştere de peste două ori (în perioada 1991-1993) a ratei de cotizare plătită de agenții economici la fondul asigurărilor sociale de stat: de la 9-14% (diferențiat pe ramuri) în 1989, la 20% în 1991 şi 1992 şi la 22%, 28% şi 33% (diferențiat pe grupe de muncă) în 1993 (rate valabile şi în prezent).

d) În 1992 a fost creat un fond special pentru sănătate (extrabugetar), de tip contributiv în scopul compensării reducerilor de preț la medicamentele consumate în ambulatoriu de persoanele îndreptățite, Veniturile se formează dintr-o contribuție de 2% plătită de agenții economici şi din alte taxe.

e) Un alt fond special extrabugetar creat în 1992 este fondul de risc şi accident, pentru protecția specială a persoanelor cu handicap. Pentru crearea resurselor acestui fond, agenții economici plătesc o contribuție de 1%; alte surse sunt subvențiile bugetare, donațiile.

f) În 1994 a fost extinsă eligibilitatea pentru alocația de stat pentru copii, la toți copiii.

g) Măsurile actuariale au fost diferențiate. Astfel, în timp ce pensiile de asigurări sociale de stat au fost indexate şi, la anumite momente, mărite pentru micşorarea decalajului creat între pensii şi salarii sau între diferite categorii de pensii, alte prestații au fost ajustate cu suine fixe (alocațiile pentru copii - în unele momente) sau chiar înghețate (ajutorul pentru mamele cu trei şi mai mulți copii care în 1995 a fost desființat odată cu adoptarea legii privind ajutorul social).

Modificările operate în -perioada 1990-1994 care ating mecanismele de finanțare a schemelor de securitate socială sugerează următoarele remarci:

- ajustările programelor vechi şi înfiinţarea unor programe noi în sistemul securităţii sociale s-au bazat, în princiapl, pe antrenarea în mai mare măsură a agenţilor economici. Aceştia continuă să rămână principalul susţinător financiar al programelor din această categorie. Evaluări ale orientării menţionate pot li făcute numai în legătură cu două repere: evoluţiile privind eficienţa economică la nivelul firmelor şi echilibrul, bugetar. Astfel de evaluări apar ca deosebit de importante pentru deciziile viitoare în procesul reformei economice şi sociale; -

- o altă remarcă se referă la importanţa creşterii în perspectivă a responsabilităţii financiare a persoanelor asigurate. Aceasta cu atât mai mult cu cât în anii 1994 şi 1995 s-au înregistrai întârzieri şi chiar rezistenţă din partea firmelor de a plăti la timp contribuţiile către fondurile cu vocaţie socială (pentru pensii, şomaj, sănătate etc.).

Existau în discuţie publică Sa sfârşitul anului 1995, două proiecte de lege care vizau reforma pensiilor şi introducerea asigurărilor de sănătate. În fiecare din aceste proiecte se prevedea (din perspectiva finanţării) plata unor contribuţii de către persoanele asigurate. Astfel de modificări sunt evident necesare. Ele trebuie însă făcute în conjuncţie cu transformările din întregul sistem fiscal şi în contextul realizării unor corelaţii necesare între diferite rate de fiscalitate, pentru diferitele categorii de venituri: salarii, profit, valoare adăugată etc. Altfel, un simplu transfer de sarcină fiscală şi corecturi parţiale pot conduce la efecte negative, nebănuite în plan economic şi social.

3. ANALIZA COMPARATIVĂ CU UNELE ŢĂRI CENTRAL ŞI EST-EUROPENE

Argumente suplimentare în sprijinul evaluării mersului reformei sistemului securității sociale cu atenția principală îndreptată spre mecanismele de finanțare aduce şi analiza paşilor făcuți în această direcție şi de alte țări aflate în tranziție spre economia de piață..

Țările selectate sunt: Bulgaria, Cehia, Polonia, F. Rusă şi Ungaria, iar datele disponibile se referă la anul 1993 Schema nr. 2). Ele oferă elemente inieresante legate, în special, de aportul partenerilor sociali şi de gradul de fiscalitate. Având în vedere că țările exsocialiste în tranziție au avut o moştenire în domeniul securității sociale cu multe caracteristici comune, datele sunt de asemenea relevante şi în legătură cu mersul reformei în acest domeniu.

Schema nr. 2 - Finanțarea schemelor de. securitate socială în unele țări în tranziție, 1993 (sau ultimele date disponibile)

Țara	Schema	Tipul programului	Contribuții la salariul brut plătite de %			Participarea Guvernului
			S	P	A	
1	2	3	4	5	6	7
BULGARIA	- Pensii (BIU) Prestații bănești pentru boală și maternitate Prestații bănești pentru accidente de muncă (AM) Prestații familiale	Asigurări sociale	-	35 -gr.III 45 - gr.II 50 - gr.I	30% din venitul declarat sau 20% pentru BIU[1]	Contribuții pentru salariații săi Deficitul
	- Șomaj	Asigurări sociale	-	7,0%	-	Rambursează fondului de șomaj costul pentru șomerii din instituțiile

1	2	3	4	5	6	7
						guverna-mentale Deficitul
	- Îngrijire medicală	Universal				Costul în întregime
R.CEHĂ	- Pensii (BIU)	Asigurări sociale	6,8	20,4	27,2[2]	Deficitul
	- Accidente de muncă[3]					
	- Prestații familiale					
	- Prestații bănești pentru boală și maternitate	Asigurări sociale	1,2	3,6	4,8[2]	Deficitul
	- Îngrijire medicală	Asigurări sociale	4,5	9,0		Deficitul
	- Șomaj	Asigurări sociale	1,0	3,0		Deficitul
POLONIA	- Pensii BIU	Asigurări sociale	-	45,0		Contribuții pentru salariații săi
	- Prestații bănești pentru boală și maternitate					
	- Prestații de scurtă și lungă durată pe AM					
	- Prestații familiale	Sistem pe baze ocupaționale				
	Îngrijire medicală	Universal				Costul în întregime
	- Șomaj	Asigurări sociale	-	3,0		Deficitul
F.RUSĂ	- Pensii BIU	Asigurări sociale	1,0	28,0 (20,6)[4]	5,0[2]	Costul pensiilor sociale și pentru militari
	- Prestații pentru AM[3]	Asistență socială				

1	2	3	4	5	6	7
	- Prestații bănești pentru boală și maternitate	Asigurări sociale	-	5,4		
	- Îngrijire medicală	Sistem dual: de asigurare socială și universal	-	3,6		O parte din cost
	- Șomaj	Sistem dual: de asigurări sociale și universal	-	2,0		Alocații de la bugetul național și local
	- Alocații familiale	Sistem universal	-	-	-	Costurile în întregime
UNGARIA	- Pensii BIU - Prestații bănești pe termen lung pentru AM	Asigurări sociale	6,0	24,5		24,5 pentru salariații săi
	- Prestații bănești pentru boală și maternitate și AM	Asigurări sociale	4,0	19,5		19,5 pentru salariații săi
	- Îngrijire medicală					
	- Șomaj	Asigurări sociale	1,0	5,0		5% Contribuții pentru salariații proprii
	- Alocații familiale	Sistem universal				Costul total
ROMÂNIA	- Pensii BIU - Prestații bănești pentru AM	Asigurări sociale	3,0	23 gr.III 28 gr.II 33 gr.I	7[5] 2-4[5]	Deficitul și pensiile militarilor, IOVR și alte pensii sociale

1	2	3	4	5	6	7
	- Prestații bănești pentru boală și maternitate					
	- Îngrijire medicală	Sistem universal		2,0		Costul îngrijirii medicale și al unei părți din medicamente în ambulatoriu
	- Șomaj	Asigurări sociale	1,0	5,0		Deficitul
	- Alocații familiale	Sistem universal				Costul în întregime
	- Asistență socială					Subvenții

Prescurtări:
BIU: - pensii de bătrânețe, invaliditate (boală) și urmași
AM: - accidente de muncă
S: - salariați
P: - patronat
A: - alții (de exemplu, lucrători pe cont propriu, agricultori etc.).

Note: Au fost luate în considerare schemele de bază care acoperă de regulă salariații (persoane protejate).
1/ Procentele sunt aplicate la venitul declarat, dar nu mai puțin de salariul minim și nu mai mult de cinci salarii minime;
2/ Lucrătorii pe cont propriu;
3/ Pensiile de invaliditate și prestații de boală (accident) pe termen scurt;
4/ Întreprinderile agricole;
5/ Agricultori;
6/ Agenții economici care produc și prelucrează produse agricole.
SURSA: Sinteză efectuată pe baza publicațiilor ISSA (Social Security Sistem in Central and Eastern Europe, 1993 și Trends in Social Security, 1994-1995); pentru România, Legislația în vigoare (1995).

Analiza comparativă arată următoarele:

a) Cel mai ridicat grad de fiscalitate legată de securitatea socială (exprimat de ratele de contribuții plătite de patronat/firme şi salariați) se întâlneşte în Ungaria (60%) urmată de R.Cehă (circa 50%) şi Polonia (48%).

Precizăm însă că în Ungaria şi Cehia serviciile de ocrotire a sănătății sunt, în prezent, finanțate în regim de asigurare socială, deci din contribuții.

În celelalte țări, finanțarea sănătății se face încă din resurse bugetare. România se înscrie în rândul țărilor cu o fiscalitate legată de securitatea socială, între cele mai scăzute (circa 40%);

b) Din datele şi informațiile disponibile referitoare la aportul partenerilor sociali la finanțarea cheltuielilor de securitate socială rezultă următoarele:

- în toate țările analizate, povara cheltuielilor de securitate socială este susținută, în principal, de întreprinderi prin contribuții plătite de acestea, contribuții care se regăsesc în cost în Ungaria şi Polonia se întâlnesc cele mai înalte rate de contribuții plătite de patronat, 49% şi respectiv 48%.
- țările în tranziție se află în faza transferului sarcinilor de finanțare a cheltuielilor de securitate socială dinspre Guvern spre ceilalți parteneri. Cea mai avansată în această privință este R. Cehă, unde Guvernul (prin bugetul de stat) nu mai este implicat direct în finanțarea nici uneia din schemele mai costisitoare de securitate socială. El intervine doar în caz de deficit.

Se poate considera că Guvernul prin bugetul de stat este cel care suportă şi contribuțiile plătite în calitate de patron pentru salariații săi (fapt menționat în schemă). Spre deosebire de situația din R.Cehă, în Polonia, Bulgaria, România şi parțial Rusia, de la bugetul de stat sunt acoperite cheltuielile de sănătate, iar în Ungaria, F.Rusă şi România şi cheltuielile cu alocațiile familiale. Implicarea guvernamentală în finanțarea securității sociale este mai mare, în sensul că acoperă costul mai multor scheme în Rusia şi în România. în România, de la buget se suportă aproape totalitatea cheltuielilor cu sănătatea[1], cheltuielile cu alocațiile familiale, cea mai mare parte a cheltuielilor cu asistența socială şi unele pensii, în F.Rusă sarcinile finanțării cheltuielilor de securitate socială par a fi distribuite între doi parteneri: patronatul/firmele şi guvernul, aceasta din urmă participând la finanțarea tuturor prestațiilor de securitate socială, cu excepția prestațiilor băneşti pentru boală şi maternitate.

- Transferul responsabilității financiare spre indivizi s-a realizat cel mai mult la R.Cehă şi Ungaria. Ratele de cotizare ale salariaților/persoanelor asigurate (pentru toate schemele) sunt de 13,5% şi respectiv 11%. Paşi ceva mai timizi în această privință a făcut şi România unde rata de conți muții plătite de salariați este de 4%. în Bulgaria si Polonia cetățenii nu sunt încă direct implicați în finanțarea securității sociale;

c) Din analiza comparativă efectuată în legatură cu modificările operate referitoare la sursele şi mecanismele de finanțare a cheltuielilor de securitate

[1] *La aprecierea corectă a aportului partenerilor sociali la finanțarea acestor cheltuieli trebuie să se ia în considerare şi structura cheltuielilor finanțate de: salariați (persoanele asigurate) patronat/firme şi, respectiv, guverne, prin bugetul de stat şi bugetele locale.*

socială - aspect care în mod clar nu poate fi separat de celelalte componente: criteriile de eligibilitate, formulele de calcul al nivelului prestațiilor, funcționalitatea instituțională etc. - rezultă că reforma în acest domeniu pare a fi cea mai avansată în R.Cehă. În sprijinul acestei aprecieri vin următoarele argumente: 1) faptul, că pentru cele mai importante şi costisitoare scheme (pensii, îngrijire medicală, prestații familiale, şomaj), finanțarea este de tip contributiv; 2) finanțarea este susținută în proporție de o pătrime de către salariați şi trei pătrimi de către patronat/firme; 3) gradul de fiscalitate legată de securitatea socială, deşi relativ înalt (50%) nu este însă exagerat, având în vedere nivelul protecției sociale, precum şi faptul că acesta a atins valon egale sau mai mari (în Ungaria, de exemplu, acesta este de 60%) unde guvernul finanțeză costurile unor scheme prin bugetul de stat sau local, evident din venituri obținute din impozite directe şi indirecte.

În eşalonul țărilor aflate în tranziție, România nu a avansat decât prea puțin în reforma securității sociale, iar problematica finanțării nu s-a înscris într-o concepție de ansamblu a reformei securității sociale şi în corelație cu fiscalitatea în ansamblul său. Corecturile sau ajustările operate s-au realizat ca urmare a manifestării unor stringențe în planul resurselor.

4. CHELTUIELILE DE SECURITATE SOCIALĂ PE PRINCIPALELE SCHEME ŞI SURSE DE FINANȚARE

Pentru aprecieri legate de mecanismele de finanțare a cheltuielilor de securitate socială, de relevare a problemelor care se ridică din perspectiva finanțării în contextul refonnei, ca şi pentru evaluări prvind impactul acestor cheltuieli asupra economiei am calculat mai întâi volumul acestor cheltuieli, urmărind structura lor pe principalele scheme (sănătate, pensii, şomaj, alocații familiale şi asistență socială) şi surse de finanțare. Anexa nr. 1, tabelele nr. l şi nr. 2) cuprind date referitoare la anii 1993 şi 1994. Tabelul nr. 1 din text prezintă sintetic această structură.

Potrivit evaluărilor noastre, ponderea cheltuielilor de securitate socială în produsul intern brut în România era de 12,5% în 1993 şi 12,6% în 1994. Acest procent arată că nu există motive de îngrijorare legate de cheltuielile prea mari pentru protecția socială sau că sistemul de protecție socială este exagerat Țările europene cu economie de piață alocă aproximativ o pătrime din produsul intern brut, unele aproape o treime (anexa nr. 2).

Pe scheme, în România, ca de altfel şi în alte țări, ponderea cea mai mare este deținută de pensii (6,4%) şi de sănătate (3.7%). Celelalte scheme au o pondere relativ scăzută.

Evaluarea cheltuielilor de securitate socială şi a ponderilor în PIB pentru anii 1993 şi 1994 prilejuieşte două remarci:

a) în condițiile în care ponderea cheltuielilor totale s-a menținut, (PIB a crescut uşor în 1994 în raport cu 1993), iar numărul de pensionari a crescut de la 4,4 milioane persoane în 1993 la aproape 5 milioane (4,995) în 1994, partea alocată pensiilor a scăzut uşor. Aceasta înseamnă că asupra acestei scheme s-au răsfrânt măsurile de frânare a creşterii cheltuielilor, dacă avem în vedere fie şi numai influența numărului de beneficiari;

b) a avut loc o scădere severă a ponderii alocațiilor familiale în PIB, de la 2,7% în 1989 şi 1990 la 1,4% în 1991 şi 0,9% în prezent. Aceasta în condițiile în care gradul de cuprindere s-a extins la toți copiii, deci ale creşterii numărului de beneficiari.

În ceea *ce* priveşte sursele de finanțare, rezultă că (tabelul nr. 1) susținerea financiară vine din două direcții: fonduri contributive şi guvernamentale. Calculele arată că din totalul cheltuielilor de securitate socială sursele guvernamentale susțin în prezent circa o treime. Pe scheme, afiliate diferitelor riscuri, această sursă contribuie într-o proporție importantă la finanțarea cheltuielilor de sănătate - circa 73% (servicii şi prestații băneşti)[1], acoperă în

[1] *Precizăm că în evaluarea cheltuielilor cu sănătatea ne-am aliniat metodologiei OIM, care cuprinde pe lângă cheltuielile cu serviciile de sănătate şi prestațiile în caz de boală si*

totalitate cheltuielile cu prestațiile familiale şi aproximativ 30% din cheltuielile de asistență socială.

Tabelul nr. 1 - Volumul şi structura cheltuielilor de securitate socială pe surse de finanțare şi principalele scheme în 1993 şi 1994

	Total		Sănătate		Pensii		Șomaj		Alocații familiale		Asistența socială şi alte ajutoare		Alte cheltuieli	
	1993	1994	1993	1994	1993	1994	1993	1994	1993	1994	1993	1994	1993	1994
Total cheltuieli miliarde lei	2465,5	6305,9	688,6	1834,5	1301,0	3227,8	170,5	443,9	169,4	373,8	101,6	322,6	34,4	103,3
Structură, %	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
din care:														
Fonduri guvernamentale	32,0	32,9	72,6	75,3	7,1	7,0	-	-	100	100	36,9	30,0		
Fonduri de asigurare (contributive)	67,5	67,1	26,7	24,5	92,9	93,0	100	100	-	-	63,1	70,0		
Alte surse	0,5	...	0,7	0,2	-	-	-	-	-	-	-	-		
Ponderea cheltuielilor în PIB, %	12,5	12,6	3,5	3,7	6,6	6,4	0,9	0,9	0,9	0,7	0,5	0,6	0,1	0,2

NOTA: Cheltuielile pe scheme sau ramuri de securitate sociala reprezintă cheltuieli cu prestațiile. Nu cuprind cheltuielile de administrare. Sursa: vezi anexa nr. 1.

Celelalte două treimi din totalul cheltuielilor de securitate socială provin din fonduri de asigurări (contributive). În anii i 993 şi 1994, din această sursă s-au finanțat 93% din cheltuielile cu pensiile (restui fiind acoperit din surse bugetare), totalitatea prestațiilor băneşti pentru boală, maternitate şi îngrijirea copiilor, totalitatea prestațiilor pentru şomaj şi o parte semnificativă (circa 60-70%) din cheltuielile cu asistența socială şi diverse ajutoare.

Referitor la proporția participării celor două surse la finanțarea cheltuielilor de securitate socială se impune o precizare de ordin metodologic. Aceste proporții, de respectiv o treime (partea guvernamentală) şi două treimi (fondurile contributive), se modifică dacă se are în vedere faptul că guvernul - în calitate de patron - plăteşte contribuții de asigurări sociale pentru salariații săi, funcționarii publici. În aceste condiții, ordinul de mărime care exprimă participarea surselor guvernamentale la finanțarea cheltuielilor de securitate socială creşte, depăşind valoarea estimată, de o treime.

maternitate. Aşadar, în volumul estimat privind cheltuielile cu sănătatea, pe lângă cele de la buget orientate spre finanțarea serviciilor de ocrotire a sănătății am inclus prestațiile bănăşti rezultând din indemnizațiile de boală şi accident, precum şi cele legate, de maternitate şi creşterea copilului, care sunt finanțate din fondul asigurărilor sociale de stat.

Aşa cum se observă din tabelul nr.2, structura finanțării securității sociale arată o disparitate enormă în ceea ce priveşte modelele de finanțare în țările europene.

Tabelul nr.2

Structura finanțării securității sociale în unele țări europene în 1986

-%-

Țara	Cotizații sociale			Contribuții publice[1]	Alte surse[2]
	Persoane asigurate	Patronat	Total		
Austria	29,5	46,8	76,3	21,2	2,5
Belgia	24,4	39,7	64,1	31,6	4,3
Danemarca	3,5	8,0	11,5	85,7	2,8
Elveția	45,1	23,2	68,3	26,3	5,5
Finlanda	8,3	39,7	48,0	44,7	7,3
Franța	23,4	50,6	74,0	23,0	3,0
Germania	36,6	35,0	71,6	25,8	2,6
Grecia 3/	29,4	42,6	72,0	21,4	6,7
Irlanda	13,0	24,4	37,4	61,7	0,9
Italia	19,5	51,7	71,2	17,6	11,2
Luxemburg	24,8	34,2	59,0	34,5	6,6
Norvegia	17,5	24,6	42,1	55,7	2,4
Olanda	38,0	33,4	71,4	15,5	13,0
Portugalia	24,6	66,0	90,6	7,0	2,4
Spania	16,4	54,1	70,5	27,1	2,4
Suedia	1,7	38,5	40,2	49,3	10,5
Regatul Unit	18,3	23,4	41,7	55,0	3,2

Note: 1/ Se referă la participarea statului, a altor autorități publice și la taxe speciale alocate securității sociale;

2/ Venituri din capital, alte surse;

3/ 1985.

SURSA: The Cost of Social Security. Thirteens international inquiry ILO, Geneva, 1992, p.132-134.

Finanțarea cheltuielilor de securitate socială este aproape în întregime din resurse publice în Danemarca (principiul solidarității naționale), în timp ce în Franța, Germania, Portugalia, Italia, Spania, aproximativ două treimi din resurse se constituie din cotizații plătite de salariați şi patronat (solidaritate

profesională). După structura surselor de finanțare a cheltuielilor de securitate socială contributive şi publice, România se încadrează în eşalonul țarilor cu sisteme de finanțare bazate preponderent pe solidaritatea profesională. Deosebirea fundamentală dintre România şi țările vestice care fac parte din această categorie, constă în gradul de implicare a salariaților şi a patronatului. Din acest punct de vedere, în prezent în România participarea salariaților/ persoane asigurate este nesemnificativă (cu contribuții de 3% pentru pensia suplimentară şi 1% pentru şomaj), în timp ce în alte țări aceasta poate ajunge şi depăşi jumătate din rata contribuțiilor.

5. PROBLEME ACTUALE ALE REFORMEI FINANȚĂRII SECURITĂȚII SOCIALE

Cheltuielile de securitate socială prin dimensiuni şi, respectiv, modalități de finanțare au, în mod evident, un impact deosebit asupra economiei. Creşterea şomajuiui, declinul sau stagnarea economică, crizele monetare etc. influențează cheltuielile sociale în sensul că "cererea" devine mai mare, iar resursele care pot fi mobilizate mai mici. Primul reflex în astfel de situații este acela de a reduce nivelul cheltuielilor sociale. Aceasta este situația tipică întâlnită de aproximativ un deceniu, în țările europene dezvoltate cu economie de piața, unde guvernele manifestă o preocupare majoră de reformare a schemelor naționale de securitate socială, scopul principal fiind reducerea cheltuielilor. Valul de reforme din aceste țări este motivat de: a) necesitatea reducerii deficitelor bugetare de care se face vinovată, în parte, şi finanțarea cheltuielilor sociale; b) reducerea dependenței de prestațiile sociale a unei părți importante din populație: c) încercarea de a face din prestațiile sociale un instrument care stimulează înclinația individului de a se încadra pe piața muncii; d) creşterea răspunderii individuale pentru propria existență; e) reducerea poverii financiare exercitată de cotizațiile sociale plătite de patronat asupra eficienței şi competitivității firmelor. Acest ultim argument vine dinspre mişcarea de realizare a Pieței unice în cadrul Uniunii Europene, unde problema competitivității prin preț, la care concura şi dimensiunile cotizațiilor sociale, determină patronatul să pună în discuție problema mărimii acestora. Un alt argument invocat în legătură cu înclinația patronatului de a reduce contribuțiile de asigurări sociale este legat şi de pericolul pe care îl reprezintă "dumpingul social", derivat din penetrarea pe Piața unică a produselor din țările în tranziție unde costul forței de muncă deține o pondere relativ mică în costul total, comparativ cu țările Europei occidentale.

Preocuparea organismelor guvernamentale pentru reforme mai drastice ale sistemelor de securitate socială întâmpină o opoziție extrem de puternică din partea forțelor de presiune, în special, a sindicatelor. Exemplul Italiei din 1994 şi al Franței din 1995 sunt edificatoare.

Şi totuşi, în aceste țări se fac eforturi deosebite pentru frânarea şi chiar limitarea trendului de creştere a costurilor securității sociale şi de înlocuire a sistemului actualmente "supraîncălzit", cu unul care să fie neutru şi stabil în raport cu economia şi cu factorii demografici. Niels Ploug1 într-un studiu recent referitor la reformele sistemului prestațiilor băneşti din unele țări din Europa occidentală subliniază că motivele de implementare a tuturor reformelor în domeniul social sunt problemele financiare. Acestea sunt rezolvate, în general prin reduceri în cheltuielile sistemelor de securitate socială şi numai în foarte

puține cazuri prin creşterea resurselor de securitate socială. (Reamintim aici însă faptul, că nivelul protecției sociale în aceste țări este înalt şi chiar generos, ceea ce a făcut ca volumul cheltuielilor să fie mare şi cu impact economic negativ în ultima perioadă marcată de criză).

Referindu-ne la reduceri, acestea s-au realizat pe mai multe planuri.

a) Reduceri, ca urmare a revizuirii unor criterii de acordare a prestațiilor în diferite domenii. De exemplu, în Suedia au fost modificate criteriile privind pensionarea anticipată. .Aceasta nu mai este permisă decât din motive legate de piața muncii. În Norvegia au fost introduse criterii mai restrictive pentru acordarea concediilor pentru incapacitate temporară de muncă. În Olanda, pentru a primi ajutor de şomaj o persoană trebuie să fi fost ocupată 26 săptămâni din ultimele 52 săptămâni.

b) Schimbări în formulele de calcul al prestațiilor astfel încât să conducă la un nivel diminuat al prestațiilor. De exemplu, în Suedia, ajutorul de şomaj şi concediul în caz de îmbolnăvire a scăzut de la 90% la 80% din venitul anterior, iar pentru ajutorul de şomaj a fost introdusă o perioadă de aşteptare de 5 zile. A fost de asemenea redusă cu 2 puncte procentuale rata de înlocuire pentru calculul pensiei. în Germania, ajutorul de şomaj a fost redus cu 5 puncte procentuale, pentru persoanele fără copii şi cu un punct procentual pentru persoanele cu copii; s-aredus la 1 an durata asistenței speciale în caz de şomaj prelungit. În Franța durata de contribuție pentru obținerea unei pensii de bătrânețe completă a crescut de la 37,5 ani la 40 de ani. Pensia este calculată îuându-se în considerare venitul mediu din ultimii 25 de ani în locui venitului din cei mai buni 10 ani. În Marea Britanie se acordă o atenție mai mare verificării veniturilor pentru acordarea unor prestații, ceea ce a condus la părăsirea de către cei cu venituri mai înalte a sistemului public de asigurări sociale şi afilierea la asigurări private,

c) Modificări referitoare la responsabilitatea privind finanțarea şi administrarea. Astfel, au avut loc reduceri în transferul de resurse de la bugetul central la cel local pentru unele prestații şi s-au restricționat criteriile de acordare a unor prestații de asistența socială şi finanțată de la buget.

Există şi exemple de măsuri referitoare la creşterea unor prestații şi, respectiv, a suportului financiar. Acestea privesc în special prestațiile familiale prin extinderea perioadei acceptate de a absenta de la lucru datorită maternității şi îmbolnăvirii copiilor (Danemarca, Norvegia) sau creşterea nivelului prestațiilor direcționale spre familiile cu copii Germania). În Germania s-a introdus de la 1 ianuarie 1995 o asigurare obligatorie pentru acoperirea cheltuielilor de îngrijire pentru cetățenii care nu se mai pot îngriji singuri, iar familiile nu mai pot sau nu mai vor să-i îngrijească.

Am prezentat unele măsuri de o formă a securității sociale în țările occidentale derivate din problematica finanțării din mai multe motive.

a) În procesul de reformă necesar a se realiza în România, se constată cu ocazia fundamentării dimensiunii cheltuielilor aferente unor segmente sociale că sunt aduse, din perspectiva "cererii" unele argumente legate de alocarea unui anumit procent din PIB, comparabil cu ponderea respectivă înregistraiă fes țările occidentale. Aceasta (ponderea) nu este, după părerea noastră, un argument convingător dat fiind faptul că factorii care contribuie la dimensionarea cheltuielilor aferente unei scheme de securitate socială diferă de la o țară la alta; de asemenea nivelul resurselor devine un element decisiv în alocarea de fonduri în acest scop.

b) În România, zona de "start" pentru reformele din acest segment social are cu totul alte coordonate comparativ cu țările dezvoltate cu economie de piață. Dintre acestea trebuie avute în vedere: nivelul foarte scăzutal tuturor prestațiilor de securitate socială, în raport cu puterea de cumpărare a prestațiilor şi, respectiv, a salariilor din țările occidentale. Toate prestațiile sociale, în special cele de nivel scăzut, ca de altfel şi salariile au suferit o erodare extrem de dură după anul 1990. O reformă a sistemului securității sociale în România prin care sunt preluate sau se "copiază" elemente ale curentului actual din aceste țări nu se justifică. De pildă, măsurile care au condus la scăderea dramatică a ponderii alocațiilor familiale în PIB de la 2,7% în 1990 la 0,9% în prezent a avut drept rezultat creşterea gradului de vulnerabilitate a familiilor cu copii. Aceasta ar însemna ca, în procesul de reformă, să crească efortul de asistență socială pentru această categorie de populație.

c) Dacă în perioada celor 6 ani de tranziție, cheltuielile de securitate socială au fost amputate de inflație, precum şi de orientările şi măsurile de reformă aplicate până în prezent în acest domeniu, pentru următorii ani este important ca relansarea economică care se va concretiza în resurse naționale mai mari exprimate de mărimea PIB, a veniturilor bugetare etc., să aibă drept efect îmbunătățirea parametrilor securității sociale atât din perspectiva standardului social al beneficiarilor, cât şi din perspectivă economică.

Aşa cum s-a arătat anterior, unul din elementele cheie ale reformei sistemului securității sociale, reformă a cărei necesitate rezidă în alte cauze[1] decât reforma din țările dezvoltate cu economie de piață, atinge problematica finanțării.

Experiența de până acum privind reforma finanțării securității sociale în România, sugerează o "abordare duală" respectiv orientări care vizează restructurarea pe termen lung, şi altele care au vizat "ajustări" pe termen scurt.

---

[1] *Principalele argumente ale necesității reformei securității sociale rezidă în moştenirea de la vechiul regim: un sistem legat de ocupare; responsabilitatea financiară aproape, în totalitate publică, partenerii sociali fiind întreprinderea şi statul; ineficiente utilizării resurselor.*

Măsurile pe termen scurt au fost predominante şi s-au luat în încercarea de a soluționa problemele urgente apărute. În această categorie pot îl incluse: a) măsurile care au condus la limitarea mărimii unor prestații (plafonarea începând din 1994 a ajutorului de şomaj la 2,5 salarii minime pe economie); b) hotărârile guvernului de ajustare a pensiilor şi a altor prestații băneşti, în raport cu inflația prin care s-au frânat creşterile de prestații; c) măsurile care au condus ia creşterea ratelor de contribuție ca sursă de venituri la fondurile de securitate socială. În grupa orientărilor pe termen lung poî fi incluse maşinile care au vizat mutarea accentului pe mecanismele extrabugetare de finanțare (contributive): autonomizarea fondurilor de asigurări sociale vechi; înființarea unor fonduri noi de asigurări sociale (şomaj, sănătate) şi reținerea în sarcina guvernului, în general, a măsurilor de asistență socială, a schemei universale de sănătate şi de alocații familiale. Această orientare poate fi încadrată în orientarea mai generală de "debugetizare socială".

O categorie specială de măsuri care au fost luate sub imperiul necesităților de finanțare pe termen scurt, dar care vor continua să funcționeze pe termen mai lung sunt cele referitoare la creşterea mărimii ratelor de cotizare la fondurile de asigurări sociale.

Această foarte scurtă privire asupra măsurilor care au modificai finanțarea securității sociale şi asupra tabloului actual ai finanțării arată că, în prezent sistemul de finanțare este constituit dintr-un amestec de instrumente: contribuții patronale şi ale salariaților, impozite şi taxe directe, subvenții de la stat. Păstrându-se în cea mai mare parte, mecanismele tradiționale de finanțare pentru schemele de lungă tradiție (cazul pensiilor; serviciile de îngrijire a sănătății, alocațiile familiale), acestea, au fost ajustate (în sensul de creşterii contribuțiilor şi impozitelor) pentru a face față nevoilor mai mari în perioada de criză din primii ani ai tranziției. Nevoile suplimentare de fonduri pentru schemele nou înființate sub imperiul necesității, în special pentru cele de asistență socială, s-au acoperit fie din fundurile bugetului de stat sau locale, fie din fonduri nou înființate, alimentate prin instituirea de noi contribuții şi taxe diverse. Un exemplu se referă la sursele de finanțare a ajutorului social (legea 67/1995) din veniturile bugetelor locale, prin instituirea taxei de trecere a frontierei pentru cetățenii români care se deplasează în străinătate în scop turistic sau personal.

Subliniem de asemenea, în plus față de cele menționate, un fenomen negativ manifestat pe scară largă în anul 1994 şi în prima jumătate a anului 1995 şi anume dificultățile mari privind încasarea veniturilor din contribuții, ale bugetelor de asigurări sociale. Neîncasarea contribuțiilor are două cauze majore: a) blocajul financiar al societăților comerciale şi b) diminuarea drastică a numărului de contribuabili (pentru care se plătesc contribuții) atât datorită şomajului şi pensionărilor, cât şi datorită angajărilor, în special în sectorul privat, de persoane pe bază de convenții. Această ultimă situație are consecințe nu numai asupra diminuării resurselor fondurilor de asigurări sociale, ci şi asupra indivizilor înşişi neacoperiți pentru riscuri, ca bătrânețe, boală etc. Restrângerea sferei de cuprin-

dere în asigurările sociale va genera alt gen de probleme sociale în perspectivă, legate, în special, de creşterea nevoilor de asistenţă socială. Caracteristicile, ajustările şi problemele menţionate privind mecanismele de finanţare arată că acestea sunt marcate de o anumită inconsistenţă structurală şi funcţională. Alocarea resurselor între subsistemele securităţii sociale, ca şi modul separat de abordare a reformei în cazul pensiilor şi al asigurărilor de sănătate[1], de exemplu, într-o situaţie de insuficienţă a resurselor, atrag atenţia asupra necesităţii unei viziuni cuprinzătoare asupra surselor de finanţare a securităţii sociale şi a Impactului lor economic şi social.

În contextul mai larg al reformei sistemului securităţii sociale, evaluarea şi reformarea mecanismelor de finanţare sunt cerute şi de evoluţiile previzibile din economie cu impact asupra securităţii sociale, de nevoia do cuplare a mecanismelor de finanţare în acest domeniu cu principiile economici de piaţă.

Privind prospectiv, în următorii ani cheltuielile de securitate socială se vor situa la intersecţia a două categorii de factori care vor exercita o influenţă din sensuri diferite şi anume:

a) factorii care dimensionează în mod obiectiv volumul cheltuielilor sociale: 1) starea precară a sănătăţii populaţiei şi nevoia tot mai mare de îngrijire medicală; procesul de îmbătrânire a populaţiei şi "scumpirea" îngrijirii medicale sunt numai doi dintre factorii care influenţează creşterea cheltuielilor cu sănătatea; 2) creşterea numărului de pensionari şi maturizarea sistemului de pensionare; 3) şomajul înalt; 4) creşterea numărului de dependenţi - persoane sărace, marginali-zate social etc.;

b) pe de altă parte, sunt factorii care, la nivel macroeconomic restricţionează creşterea cheltuielilor de securitate socială: 1) lipsa resurselor datorită crizei economice şi nevoia imperioasă de lansare economică va "impune" o politică de austeritate vizând sectorul social; 2) necesitatea menţinerii unui

---

[1] *În prezent sunt elaborate şi sunt în dezbatere două proiecte de lege care vizează: linul, reformarea sistemului de pensii, iar altul introducerea sistemului de asigurări de sănătate. Aceste proiecte au evident referiri şi impact major asupra problematicii finanţării. În proiectul privitul reforma pensiilor este prevăzut in mod expres principiul participării cu cote de contribuţie, în părţi egale, a salariaţilor şi patronatului la finanţarea fondului, mărimea cotelor de contribuţii, urmând a fi determinată anual în funcţie de mai mulţi factori dintre care menţionăm: valoarea punctelor din formula de calcul. În proiectul privind introducerea asigurărilor de sănătate, finanţarea este concepută a fi de aceeaşi natură (coniributivă), ca şi în cazul pensiilor, rata de contribuţie fiind estimată la 8,5% pentru fiecare din cei doi parteneri contribuabili; asiguraţii şi patronatul. Cele două proiecte, elaborate de organisme responsabile separate (MMPS şi MS) nu fac trimitere la efectele probabile asupra fiscalităţii, respectiv asupra împovărării contribuabililor sau a capacităţii de plată a acestora. Mai mult, în fiecare din cele două proiecte de legi între riscurile asigurate este înscris unul comun: "incapat 'tatea temporară de muncă în caz de boală, maternitate, accidente, la apariţia cărora redeschide dreptul la prestaţii băneşti, (p.l, art.2, la Proiectul de lege privind asigurările sociale şi pensiile şi capitolul III, punctul b) privind asigurările sociale pentru sănătate.*

anumit echilibru al agregatelor macroeconomice (echilibrul bugetar, de exemplu) care condiționează evoluțiile unor procese economice, fiscale şi monetare importante pentru relansarea economică.

Aşadar, unul din subiectele cele mai controversate şi dezbătute în special cu ocazia aprobării bugetului îl reprezintă cheltuielile de securitate socială - element de dispută între susținătorii "necesității" crescânde şi cei ai "posibilităților limitate. Pentru decizii fundamentate şi în concordanță cu starea şi cu fenomenele economice şi sociale reale este nevoie de o serie de elemente de sprijin. Între acestea se numără şi problemele legate de finanțare. Cât de rezistent este actualul sistem de finanțare şi cum poate fi acesta reformat în contextul mai larg al reformei, iminente cel puțin pentru cele două ramuri importante ale securității sociale: sistemul de pensii şi ocrotirea sănătății?

În acest context trebuie subliniat că indiferent dacă cheltuielile de securitate socială sunt finanțate din fonduri bugetare (impozite şi taxe) sau din fonduri contributive, reforma în acest domeniu este legată şi aduce atingere structurii şi configurației sistemului fiscal, în sens strict. Ne referim, în primul rând, la dimensiunea contribuțiilor plătite de patronat, contribuții care, calculate la salariile nominale, se constituie într-o componentă importantă a costului forței de muncă. De aici, o serie de semne de întrebare în legătură cu impactul cotizațiilor sociale asupra competitivității firmelor. În al doilea rând, dacă o parte tot mai importantă din contribuțiile de asigurări sociale sunt transferate dinspre patronat spre salariați (o orientare corectă pentru țările în tranziție) atunci pot apărea probleme serioase legate de diminuarea severă a puterii de cumpărare a veniturilor acestora, dacă nu se ține seama şi de mărimea impozitului pe venit. În al treilea rând, susținerea de către stat - din venituri bugetare - a unei părți importante a cheltuielilor de securitate socială are corespondență în mărimea şi configurația întregului sistem de impozite şi taxe, sistem în care impozitul pe venitul personal (salariul, în special) constituie» cel puțin în prezent, una dintre cele mai sigure surse ale veniturilor bugetare. În al patrulea rând, nivelul scăzut, în termeni reali, al prestațiilor băneşti nu mai permite comprimarea, din această direcție, a cheltuielilor de securitate socială, ceea ce înseamnă că regândirea surselor de finanțare trebuie să țină seama de acest parametru. În fine, trebuie evitate abordările necoordonate ale reformei în domeniul social, dat fiind faptul că aceasta implică riscuri sociale, economice şi politice enorme. Reforma pensiilor (şi, evident, problemele finanțării), de exemplu nu pot fi discutate izolat de reformele în domeniul asistenței sociale, al ocrotirii sănătății, deoarece măsurile din acest domeniu aduc atingere şi afectează celelelalte ramuri ale securității sociale. De aceea, reforma fiecărei scheme de securitate socială trebuie concepută în cunoştință de cauză privind efectele asupra "bugetului social" general, asupra fiscalității şi competitivității, asupra puterii de cumpărare a veniturilor, asupra efectelor redistributive.

ANEXA nr. 1

Tabelul nr.1

Cheltuielile de securitate socială pe principalele scheme și surse de finanțare în România, 1994

- milioane lei -

Surse de finanțare	TOTAL cheltuieli; din care pentru:	Sănătate[a/] Total din care:	Îngrijire medicală	Prestații în bani pentru boală și accident	Prestații în bani pentru maternitate și îngrijire copii	Pensii	Șomaj	Alocații familiale	Asistență socială	Ajutoare diverse	Alte cheltuieli (administrative)
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
Bugetul de stat	1746526,4	1133194,1	1133194,1[b/]			226922,0		368777,1	17633,2		
Bugetele locale	327225,0	247900,0	247900,0						79325,0		
Fondul special pentru sănătate	282582,8	282582,8	282582,8								
Fondul asigurărilor sociale de stat	2760680,3	166673,0		87606,5	79066,5	2461126,0			17000,7[c/]	52817,2	63063,4
Fondul pentru pensia suplimentară	318257,5					311032,0					7225,5
Fond de pensii și asigurări sociale pentru agricultori	246028,6	683,6	664,7	8,4	10,5	228732,7			33,7[c/]	8464,5	11714,1
Fondul pentru șomaj	482133,8						443939,7		20776,2[c/]	1269,3	16148,6
Fondul pentru risc și accident	139061,5							5047,8	69789,4[d/]	59357,2[e/]	4867,1
Alte surse[f/]	3449,8	3449,8	3449,8								
TOTAL	6305945,7	1834483,3	1667791,4	87614,9	79077,0	3227812,7	443939,7	373824,9	204558,2	118308,2	103018,7
Ponderea în PIB,%	12,6	3,7	3,3	0,2	0,2	6,4	0,9	0,7	0,4	0,2	0,2

NOTE:

a/ Cuprind cheltuielile cu serviciile medicale finanțate de la bugetul de stat, bugetele locale și fondul special pentru sănătate (inclusiv cele reprezentând compensarea diferențelor de preț la medicamentele consumate în ambulatoriu), precum și cheltuielile cu prestațiile bănești acordate pentru boală și accidente, maternitate și îngrijirea copiilor;

b/ Inclusiv din surse externe;

c/ Ajutoare pentru încălzire;

d/ Pensii, ajutoare și indemnizații (pensii speciale, ajutoare pentru încălzire etc.);

e/ Asistență medicală, plata taxelor de abonament radio-TV, acoperirea gratuității transportului, indemnizații pentru persoanele care au în îngijire sau acordă ajutor handicapaților etc.;

f/ Agenți economici.

SURSA: Evaluări pe baza datelor CNS, Anuarul Statistic al României 1995, p. 736, 739, 740 și de la Ministerul Finanțelor.

Tabelul nr.3

Volumul cheltuielilor de securitate socială pe principalele scheme, după sursa de finanțare

- miliarde lei -

	Total		Sănătate		Pensii		Șomaj		Alocații familiale		Asistență socială	
	1993	1994	1993	1994	1993	1994	1993	1994	1993	1994	1993	1994
Total cheltuieli din care din:	2465,5	6305,9	688,6	1834,5	1301,0	3227,8	170,5	443,9	169,4	373,8	101,6	322,6
- fonduri guvernamentale	790,1	2073,8	499,6	1381,1	92,1	226,9	-	-	160,9	368,8	37,5	96,9
- fonduri de asigurări	1665,0	4228,7	183,9	450,0	1208,9	3000,9	170,5	443,9	-	-	64,1	225,7
- alte surse	10,4	3,4	5,1	3,4	-	-	-	-	8,5	5,0	-	-

SURSA: Calculat pe baza datelor din anexa nr. 1, tabelele nr.1 și 2.

ANEXA nr. 2

Ponderea cheltuielilor de securitate socială în PIB în unele țări europene, în anul 1986[x/]

- % -

Țara	TOTAL cheltuieli de securitate socială	din care prestații pentru:			
		Îngrijire medicală	Pensii	Șomaj	Alocații familiale
Austria	25,4	3,1	10,7	1,2	2,3
Belgia	26,4	5,1	6,9	4,2	2,5
Danemarca	26,3	4,7	7,7	4,0	0,4
Elveția	14,7	...	7,6	0,2	...
Finlanda	22,8	5,4	10,3	0,9	0,7
Franța	28,6	6,6	9,3	2,1	3,1
Germania	23,4	6,1	9,2	2,0	0,7
Grecia[1/]	19,5	1,9	10,9	0,9	...
Irlanda	23,2	...	8,8	0,4	0,4
Luxemburg	23,4	...	...	...	...
Norvegia	29,8	14,2	8,1	0,4	1,1
Olanda	28,6	5,6	11,3	3,1	1,9
Portugalia	10,4	0,2	5,6	0,5	0,8
Spania	18,1	3,9	7,5	2,7	0,2
Suedia	31,3	7,4	12,6	2,0	4,6
Regatul Unit	20,4	4,6	5,9	0,5	1,3

x/ Ponderea este calculată pe baza valorilor indicatorilor: cheltuieli de securitate socială și produs intern brut exprimați în prețuri comparabile la paritatea puterii de cumpărare.
1/ 1985
SURSA: Calculat pe baza datelor din : Cost of Social Security. Thirteens international inquiry, ILO, Geneva, 1992, pp.60-69, 82-84, 118-122, 163-167. 179-181.

INSTITUTUL NAȚIONAL
DE
CERCETĂRI ECONOMICE

PROBLEME ECONOMICE
NR. 30/1996

CENTRUL DE INFORMARE
ŞI DOCUMENTARE ECONOMICĂ
BUCUREŞTI

ACADEMIA ROMÂNĂ
INSTITUTUL NAȚIONAL DE CERCETĂRI ECONOMICE
INSTITUTUL DE ECONOMIE AGRARĂ

IDENTIFICAREA ZONELOR RURALE CU DISFUNCȚIONALITĂȚI ÎN AGRICULTURĂ

Simona BARA,
Minodora MOLDOVAN,
Mirela RUSALI,
Ioana ROMAN

CENTRUL DE INFORMARE ŞI DOCUMENTARE ECONOMICĂ

CUPRINS

INTRODUCERE 245

I. METODA DE LUCRU PENTRU IDENTIFICAREA ŞI DELIMITAREA ZONELOR RURALE CU DISFUNCȚIONALITĂȚI ÎN DOMENIUL AGRICOL 247

II. DISFUNCȚIONALITĂTI MAJORE ÎN AGRICULTURĂ DELIMITATE ZONAL PE CRITERII 249

2.1. Identificarea şi delimitarea zonelor cu disfuncționalități generate de raportul existent între activitățile agricole şi cele non-agricole 249

2.2. Identificarea şi delimitarea zonelor cu disfuncționalități generate de gradul de acoperire a activităților agricole cu forță de muncă 250

2.3. Identificarea şi delimitarea zonelor cu disfuncționalitâți generate de predominanța populației rurale tinere inactive 251

2.4. Identificarea si delimitarea zonelor cu disfuncționalități generate de înzestrarea cu principalii factori de producție ai agriculturii 251

2.5. Identificarea şi delimitarea zonelor cu disfuncționalități generate de raportul dintre producția agricolă şi cea industrială 252

2.6. Identificarea şi delimitarea zonelor cu disfuncționalități generate de structurile de proprietate existente 253

2.7. Identificarea şi delimitarea zonelor cu disfuncționalități generate de structurile producției agricole vegetale 256

2.8. Identificarea şi delimitarea zonelor cu disfuncționalilități generate de structurile producției agricole animaliere 258

2.9. Identificarea şi delimitarea zonelor rurale cu disfuncționalități generate de mărimea veniturilor agricole realizate 261

2.10. Identificarea şi delimitarea zonelor rurale cu disfuncționalifăți generate de mărimea principalilor indicatori de dezvoltare 262

III. DELIMITAREA ZONELOR RURALE CU DISFUNCȚII ACUTE ÎN DOMENIUL AGRICOL 264

BIBLIOGRAFIE 265

INTRODUCERE

În general, obiectivul major al oricărei țări, în ceea ce priveşte politica regională este realizarea unui echilibru între nivelurile de dezvoltare economică şi socială ale diferitelor zone din spațiul național.

Prezentarea acestui obiectiv se justifică prin faptul că pe această cale se obține îmbunătățirea performanțelor economice naționale şi chiar se realizează la nivel global o dezvoltare echilibrată a teritoriului fiecărei țări.

Acestui obiectiv global i se subsumează, în politica regională, diverse alte obiective parțiale care însă, prin transpunerea lor în practică, se transformă în căi de acțiune pentru realizarea obiectivului major. Obiectivele întâlnite cel mai frecvent în politicile regionale pot fi sistematizate astfel:

1. Sprijinirea anumitor zone care cunosc dificultăți deosebite prin concentrarea ajutorului către zonele defavorizate; în cadrul acestui obiectiv se pot detalia diferite acțiuni după cum urmează:

- regiunile în care au loc mari schimbări structurale sunt ajutate să suporte transformările şi să-şi poată continua dezvoltarea economică pe o altă traiectorie, care să le poată aduce stabilitate şi dezvoltare durabilă;
- în regiunile cu particularități socio-culturale deosebite se proiectează politici adecvate specificului lor pentru a-şi putea păstra identitatea culturală;
- pentru transformarea economică a unor regiuni sau pentru susținerea renovării rurale se proiectează şi se inițiază acțiuni speciale pentru asigurarea unei dezvoltări umane durabile.

2. Echilibrarea cererii şi a ofertei de forță de muncă în zonele cu surplus sau deficit de populație. Acțiunile subsumate acestui obiectiv sunt:

- încurajarea aportului de capital, implantarea sau dezvoltarea de obiective noi în zonele aflate în declin economic şi social sau în zonele cu excedent de forță de muncă;
- construirea sau îmbunătățirea infrastructurii pentru a face posibilă realizarea investițiilor menite să susțină sporirea aportului de capital în zonă;
- crearea unor "poli de creştere" pentru decongestionarca aglomerațiilor urbane şi atragerea populației spre noi poli de dezvoltare, respectiv spre comunitățile rurale.

3. Controlul inflației şi accelerarea creşterii economice prin redistribuirea unor cereri de resurse din zonele aglomerate spre zonele deficitare etc.

Din cele de mai sus, se poate constata că măsurile întreprinse în cadru! politicilor regionale se pot încadra în două direcții opuse de acțiune:

- stimularea activității în zonele defavorizate;
- limitarea dezvoltării zonelor aglomerate prin încetinirea ritmurilor creşterii investițiilor.

Totodată, trebuie să remarcăm faptul că în ceea ce priveşte politicile regionale, România se află încă într-c fază incipientă; de aceea considerăm că sunt binevenite încercările de identificare şi de evaluare a stadiului dezvoltării zonale a unui sector de activitate, în cazul de față a agriculturii.

Apreciem că prin identificarea zonelor rurale cu disfuncționaiități în ceea ce priveşte agricultura se crează premise reaîe pentru proiectarea unor viitoare structuri instituționale capabile să sprijine strategii de dezvoltare durabiiă a ramurii.

*

* *

Lucrarea de față îşi propune identificarea *şi* delimitarea unor zone rurale cu disfuncționalități în domeniul producției agricole. Încă de la început, precizăm că indicatorii folosiți caracterizează activitatea agricolă desfăşurată la nivel județean.

Principalele probleme abordate vizează delimitarea zonelor cu disfuncționaiități între:

- activitățile agricole şi non-agricole;
- înzestrarea cu factori a forței de muncă;
- structurile de proprietate a pământului şi de exploatare a acestuia;
- tipurile de utilizare a terenului şi randamentele obținute;
- intensitatea desfăşurării activităților de creştere a animalelor şi rezultatele obținute;
- veniturile obținute în principalele sectoare ale activității agricole.

Menționăm că în scopul completării analizei s-au mai folosit indicatori globali de caracterizare a nivelului de dezvoltare regională cum ar fi: produsul intern brut pe locuitor; durata medie de şcolarizare a populației; numărul mediu de specialişti cu profil agricol; densitatea rețelei de drumuri.

În final, s-au reunit principalele concluzii rezultate din analiza indicatorilor particulari menționați s-au conturat trei mari zone rurale cu disfuncționaiități în domeniul agricol.

I. METODA DE LUCRU PENTRU IDENTIFICAREA ŞI DELIMITAREA ZONELOR RURALE CU DISFUNCȚIONALITĂȚI ÎN DOMENIUL AGRICOL

Identificarea şi delimitarea zonelor rurale cu disfuncționalități în domeniul agricol s-a bazat pe un sistem de indicatori tehnico-economici, de caracterizare pe de o parte a agriculturii şi pe de altă parte a unor elemente globale ale spațiului rural. Dintre agregatele mari de indicatori folosite pentru caracterizarea agriculturii menționăm:

- populația ocupată în agricultură;
- gradul de înzestrare al agriculturii cu resurse funciare şi mecanice;
- structura de proprietate şi de exploatare a fondului funciar;
- randamentele realizate în sectorul producției vegetale şi respectiv animale;
- veniturile obținute din activitatea agricolă precum şi dinamica lor etc.

Din grupa indicatorilor utilizați pentru caracterizarea generală a. ruralului în studiul de față s-au luat în considerare:

- PIB pe locuitor exprimat la nivelul puterii de cumpărare a populației;
- durata medie de şcolarizare a populației;
- numărul mediu de specialişti cu profil agricol;
- densitatea drumurilor.

În final, s-au identificat un număr de 31 indicatori, ce pot reprezenta tot atâtea "criterii" după care să se realizeze evaluări ale unor zone rurale cu disfuncționalități în domeniul agricol.

Pentru fiecare din criteriile luate în considerare prin comparări succesive între zone au rezultat ierarhizări ale mărimii disfuncționalităților din domeniul agricol, identificându-se totodată şi zonele rurale fragile (aferente fiecărui criteriu).

Pentru determinarea mărimii indicatorului complex ce reflectă în ansamblu fenomenul studiat denumit "gradul disfuncțici" se parcurg trei etape după cum urmează:

a) se acordă nota 1 şi respectiv 0 pentru zonele (județele) ce au prezentat fragilitate (disfuncții) în domeniul agricol şi respectiv pentru zonele care au înregistrat o relativă stabilitate;

b) se însumează notele acordate criteriilor de caracterizare a fiecărei zone;

c) se ierarhizează în ordine crescătoare mărimile rezultate; valoarea maximă a sumei notelor criteriilor acordate unei zone reprezintă indicatorul "gradul disfuncției".

Menționăm că această metodă de determinare a indicatorului gradul disfuncției permite atât adăugarea unor noi criterii cât şi renunțarea la altele. De asemenea, metoda poate fi "rafinată" în continuare, în funcție de necesitățile decidenților, prin acordarea unor "grade de importanță" fiecărui criteriu folosit, astfel încât, în final, zonele delimitate să reflecte cât mai realist disfuncționalitățile economico-socialc ale domeniului de interes, în cazul de față a agriculturii.

II. DISFUNCȚIONALITĂTI MAJORE ÎN AGRICULTURĂ DELIMITATE ZONAL PE CRITERII

În procesul de delimitare a zonelor (județelor) cu disfuncții acute de dezvoltare în domeniul agricol, într-o primă etapă, se realizează identificarea "zonelor problemă" pentru fiecare din criteriile de analiză identificată. În cele ce urmează se vor delimita zonele cu diferite grade de fragilitate pentru agricultură având în vedere următoarele criterii: raportul dintre activitățile agricole şi cele non-agricole; gradul de acoperire a activităților agricole cu brațe de muncă; dezechilibrele existente în rândul populației tinere din rural; nivelul de înzestrare a ramurii cu principalii factori de producție; structurile de proprietate; structurile producției agricole; PIB pe locuitor (exprimat prin puterea de cumpărare); durata medie de şcolarizare; densitatea drumurilor la unitatea de suprafață (ca unul din principalii indicatori ce reflectă gradul de dezvoltare a infrastructurii unei zone, națiuni etc).

2.1. Identificarea şi delimitarea zonelor cu disfuncționalități generate de raportul existent între activitățile agricole şi cele non-agricole

Identificarea activităților agricole trebuie făcută pornind de la spațiul geografic în care ele sunt întâlnite şi preponderente. Astfel, se ştie că spațiul rural este cel propice desfăşurării activităților agricole (cultura plantelor şi creşterea animalelor), în timp ce spațiul urban este propice activităților non-agricolc (industrie, servicii etc.).

În funcție de resursele disponibile pe plan local, fiecare județ a atins un anumit raport între activitățile agricole şi non-agricole. De asemenea, populația (tabel 1) din rural este principala furnizoare de forță de muncă pentru agricultură, silvicultură şi pescuit. Deci, în județele în care ponderea populației rurale este mare, agricultura este bine reprezentată. Dintre cele 28 de județe cu o pondere mare a populației rurale se remarcă: Bistrița-Năsăud (60,0%), Botoşani (60,6%), Călăraşi (60,3%), Giurgiu (69,9%), ialomița (58,7%), Olt (60,5%), Sălaj (58,9%), Vâlcea (60,8%) şi Vrancea (61,1%).

Tabel 1 - Distribuția județelor în funcție de densitatea populației şi ponderea populației rurale

- număr județe -

	Sub medie	In jurul mediei	Peste medie
Densitatea populației - locuitori/km^2 -	27	3	11
Ponderea populației rurale	9	4	28

Este cunoscut faptul că județele cu o densitate mai mare a populației pe km^2 sunt județele în care industria este mai dezvoltată şi aglomerările urbane sunt mai numeroase, în schimb, județele cu o densitate mică pe km iunt județe eu o economie predominant agrară. Județele cu cele mai mici densități pe km^2 sunt Alba (65,7 loc/km^2), Arad (62,5 loc/km^2), Bistrița-Năsăud (61,7 loc./km^2), Caraş-Severin (43,8 loc/km^2), Călăraşi (66,4 loc/km^2), Covasna (69,1 loc/km^2), Harghita (52,5 loc/km^2), Ialomița (68,5 loc/km^2), Mehedinți (67,2 loc./km^2)$_s$ Sălaj (68,8 loc/km^2) şi Tulcea care arc cea mai mică densitate a populației (31,2 loc/km^2), aceasta şi datorită condițiilor geografice din județ (tabel 2).

Tabel 2 - Amplitudinea de variație a densității populației şi a ponderii populației rurale

	Media pe țară	**Cea mai mică/județ**	**Cea mai mare/județ**
Densitatea populației - locuitori/km^2	95,5	31,2 (Tulcea)	185,8 (Prahova)
Ponderea populației rurale,%	45,5	23,6 (Braşov)	68,7 (Dâmbovița)

Dacă intersectăm aceste două criterii - ponderea populației rurale (mare) şi densitatea populației (mică) - putem delimita județele defavorizate din ambele puncte de vedere.în această situație, sunt Bistrița-Năsăud, Sălaj, Călăraşi şi Ialomița. Situația constatată este întărită şi de condițiile geografice deosebite întâlnite în aceste județe; primele două fiind județe de munte, iar ultimele două fiind județe de câmpie, foarte mari ca suprafață şi situate într-o zonă deseori secetoasă vara.

2.2. Identificarea şi delimitarea zonelor cu disfuncționalități generate de gradul de acoperire a activităților agricole cu forță de muncă

Dezvoltarea rurală într-o concepție globală regăseşte în obiectivele la nivel național, regional şi local înscrierea agriculturii în perspectiva ci de evoluție integrată.

Spațiul rural românesc privit ca "societate rurală", cu activități preponderent agricole, se identifică printr-o analiză în profil teritorial prin dezechilibre care delimitează zone cu disfuncții acute din punctul de vedere al ocupării în agricultură.

Populația ocupată în agricultură (lucrători calificați) deține ponderi de 18,5% în totalul populației active şi respectiv 18,6% în populația rurală.

Zonele critice sub aspect social cu implicații în economia comunală se delimitează având în vedere două aspecte principale:

a) populația numeroasă ocupată în agricultură, semnalează zone cu o dependență pronunțată de sursa de venit agricol şi cu o puternică nediversificarc a activităților, situație în care se află județele Botoşani, Vaslui, Vrancea cu peste 40% şi județele Bistrița-Năsăud şi Mehedinți cu peste 30% populație ocupată în agricultură în populația activă a județelor;

b) deficit de forță de muncă în rural, în profil teritorial, ca fenomen general cu implicații în direcția păstrării comunității rurale (în special în zonele defavorizate de munte şi deal); în particular, coroborat cu potențialul mare al suprafeței agricole se evidențiază județul Constanța şi zona agricolă a Municipiului Bucureşti.

Totodată, menționăm că în conformitate cu documentele Uniunii Europene zonele rurale cu o populație ridicată ocupată în agricultură sunt incluse în "zonele fragile" areale ce necesită politici structurale adecvate.

2.3. Identificarea şi delimitarea zonelor cu disfuncționalitâți generate de predominanța populației rurale tinere inactive

Un aspect grav este reliefat prin identificarea unui fenomen negativ general al comunității rurale româneşti şi anume predominanța populației rurale tinere inactive (grupa de vârstă 14-25 ani) în totalul populației inactive, de 55,6%, oscilațiile în profil teritorial fiind aproape de amortizare în jurul acestei valori.

Un aspect complementar îl reprezintă identificarea unei "stabilități" a ponderii populației rurale inactive tânără (de 22,1% în totalul populației rurale), care îşi are originea într-un fenomen social negativ manifestat după 1989 şi cronicizat în întregul areal rural

2.4. Identificarea si delimitarea zonelor cu disfuncționalități generate de înzestrarea cu principalii factori de producție ai agriculturii

Se analizează doi factori reprezentativi suprafața agricolă şi numărul de tractoare ce revin pe persoană ocupată în agricultură; acesta din urmă poate fi privit ca un factor de recul în dezvoltarea zonelor dar şi ca indicatori virtuali ai unor zone "rămase în urmă" ca județele Botoşani, Iaşi, Neamț, Suceava (tabel 3).

Tabel 3 - Amplitudinea de variație a indicatorului - gradul de înzestrare cu factori de producție a forței de muncă

	Media pe țară	Cea mai mica/județ	Cea mai mare/județ
Suprafața agricolă/ persoană ocupată în agricultură (ha/pers.)	4,2	2,4 (Suceava)	7,2 (Caraş-Severin)
Nr. tractoare la 1000) persoane ocupate în agricultură	45	19 (Neamț)	90 (Timiş)

Se observă în acelaşi timp că în structura ocupațională a acestor județe, populația ocupată în agricultură deține ponderi peste media pe țară (în populația rurală) fapt ce accentuează necesitatea restructurării producției agricole din aceste zone, cu accent asupra unor structuri care să ofere posibilități de absorbție a forței de muncă (ex.: dezvoltarea creşterii animalelor, cultura sfeclei de zahăr, cultura plantelor medieinale etc.).

2.5. Identificarea şi delimitarea zonelor cu disfuncționalități generate de raportul dintre producția agricolă şi cea industrială

Pentru identificarea disfuncționalităților sectoriale apărate, la nivel de județ sau la nivel zonal, putem utiliza un indicator obținut din raportarea producției industriale pe locuitor la producția agricolă pe locuitor (tabel 4) deoarece aceşti indicatori reprezintă, în fond, o expresie a tipului de venit specific pentru fiecare județ în parte.

Tabel 4 - Raportul dintre producția agricolă pe locuitor şi producția industrială pe locuitor

1 : sub 1 (preponderență activități agricoă)	1 : I (există un echilibre între cele două activități)	1: peste I (preponderență activități non-agricole)
Alba	Constanța	Argeş
Arad	Mureş	Bacău
Bihor		Braşov
Bistrița-Năsăud		Cluj
Botoşani		Dâmbovița
Brăila		Dolj
Buzău		Galați
Caras-Severin		Ciori
Călăraşi		Hunedoara
Covasna		Neamț
Giurgiu		Olt
Harghita		Prahova
Ialomița		Sibiu
Iaşi		Vâlcea
Maramureş		Mun.Bucureşti
Mehedinți		
Satu Mare		
Sălaj		
Suceava		
Teleorman		
Timiş		
Tulcea		
Vaslui		
Vrancea		

Folosind acest indicator, se observă că, în peste jumătate din județele țării (24), producția agricolă pe locuitor depăşeşte producția industrială pe locuitor; rezultă deci că aceste județe au o puternică economic agrară; în generai zonele cu această caracteristică sunt reprezentate de județele ce dispun de mari suprafețe agricole (arabile, păşuni şi fânețe, vii şi livezi) şi de resurse de forță de muncă localizate, în marea lor majoritate, în mediul rural.

Doar două județe, Constanța şi Mureş, au atins un echilibru (raport 1:1) între activitățile agricole şi non-agricole, ceea ce atestă că în aceste cazuri avem dc-a face cu o diversificare a locurilor de muncă şi cu o bună valorificare a resurselor locale în cele două sectoare de activitate.

În ultimul caz studiat în care activitățile non-agricole predomină s-au încadrat 15 județe. Acestea sunt caracterizate printr-o economie preponderent industrială. În general, aceste județe sunt mai dezvoltate din punct de vedere economic decât celelalte.

Concluzia este că disfuncționalitățile dintre activitățile agricole şi cele non-agricole apar, în special, în cazul județelor predominant agricole, pentru care în viitor vor impune inițierea de programe de dezvoltare, prin stimularea industriei mici şi mijlocii, dezvoltarea inițiativei private. programe de calificare şi recalificare a forței de muncă, dezvoltarea infrastructurii şi a serviciilor etc.

2.6. Identificarea şi delimitarea zonelor cu disfuncționalități generate de structurile de proprietate existente

2.6.1. Zone cu disfuncționalități generate de structura proprietății terenului agricol şi dimensiunea exploatațiilor

Economia de piață se bazează pe proprietatea privată. Î*n* agricultura românească formarea structurii de proprietate este încă î*n* plin proces de desfăşurare aşa că despre consolidarea sectorului privat încă nu se pot face evaluări precise.

În prezent, suprafața agricolă privată are o pondere de 79% în suprafața agricolă totală a țării; în regiunile de şes încă sectorul de stat este încă predominant (tabel 5).

Tabel 5 - Amplitudinea de variație a structurii de proprietate în agricultură

-%-

	Media pe țară	**Cea mai mică pondere/județ**	**Cea mai mare pondere/județ**
Suprafața agricolă în sector privat	79	48 (Tuicca)	97 (Harghita)
Tractoare în sector privat	47	19 (Brăila)	73 (Hunedoara)
Combine autopropulsate în sector privat: - pentru recoltat păioase	18,5	3,6 (Brăila)	56,3 (Maramureş)
- pentru recoltat porumb	5,6	0,5 (Timiş)	42,0 (Vâlcea)
- pentru recoltat juraje	6,7	0.5 (Brăila)	45.8 (Bacău)

În județele Brăila, Călăraşi, Ialomița şi Prahova se remarcă de asemeni o implicare sporită a proprietății de stat. Totodată, aceste județe se identifică şi ca zone cu dezechilibre structurale şi disfuncționalități majore generate de lipsa factorilor mecanici în sectorul privat.

Ponderea mică a utilajelor agricole în sectorul privat în profil teritorial semnalează o criză a sectorului de mecanizare, fapt ce vine să susțină încă o dată necesitatea urgentării privatizării serviciilor mecanice (pentru o mai bună adaptare a lor la dimensiunile exploatațiilor).

Gospodăriile individuale sunt predominante ca suprafață pe 70% pondere în suprafața agricolă privată însă acestea prezintă o dispersie înaltă comparativ cu dimensiunea lor medie de 2,3 ha. Se disting zonele de munte şi deal cu o pondere majoritară a gospodăriilor individuale: Maramureş, Bistrița-Năsăud, Caraş-Scverin, Harghita, Hunedoara, Suceava, Vâlcea, cu peste 98% (tabel 6).

Tabel 6 - Amplitudinea de variație a indicatorului - dimensiunea exploatației

- ha -

	Media pe țară	**Cea mai mică**	**Cea mai mare**
Dimensiunea exploatații - societăți agricole cu personalitate juridică	434	103 (Maramureş)	3047 (Cluj)
- asociații familiale	122	8 (Maramureş)	391 (iaşi)
- gospodării individuale	2,3	1 (Olt, Prahova)	6 (Caraş-Severin)

Gospodăriile individuale cu suprafețe medii de 2,3 ha reprezintă circa 71% din totalul exploatațiilor existând discrepanțe zonale, între acestea şi societățile agricole cu personalitate juridică cu o pondere medie de 15% şi cu o suprafață medie de 434 ha şi asociațiile familiale cu o pondere apropiată de acestea din urmă (14%) şi cu o suprafață medie de 122 ha.

Analiza verticală în profil teritorial indică lipsa asociațiilor familiale în județele Caraş-Severin, Harghita, Mehedinți, Suceava şi Vâlcea, iar predominanța lor apare în zona de şes, în județele Brăila, Călăraşi, Constanța, Galați, Ialomița, Tulcea şi județul Iaşi.

O disfuncție majoră apare la tratarea intensității proprietății luând în calcul ponderea numărului de proprietari, conform Legii nr. 18/1991, în populația rurală. Analiza relevă o medie de 45,8% cu minima în zona municipiului Bucureşti, de 2,7% şi 40% din județe, situându-se sub medie.

Aceste concluzii semnalează o predominanță a proprietarilor de pământ în urban, constituind totodată o rezervă pentru dezvoltarea rurală odată cu

intensificarea procesului privatizării, stimularea arendei, susținerea tinerilor din zonele urbane să se stabilească în rural etc.

2.6.2. Zone cu disfuncționalități majore şi acute în cadrul tehnologiei mecanizate

Ajustarea structurală a producției agricole corelată cu accesibilitatea la factorii productivi, necesită ca acțiune de primă mărime echilibrarea accesului producătorilor agricoli la mijloacele mecanice urmărind: asigurarea cererii de utilaje şi maşini agricole performante, adaptate dimensiunii şi exploatațiilor agricole; reducerea disparîîățiîor dintre maşinile agricole tractate şi numărul de tractoare agricole. La acestea se adaugă şi disfuncționalitățile majore privind gradul de încărcare a suprafețelor arabile cu tractoare şi combine auto-propulsate.

Corelațiile se referă în mod deosebit la zonele cu favorabilitate pentru producția vegetală care prezintă încărcarea cu mijloace mecanice cea mai mare.

Față de ponderea medie pe țară de 58 ha/tractor, deja ridicată, se delimitează zonele cu deficit maxim de 108 ha/tractor în zona județului Tulcea, urmată de județele Botoşani cu 95 ha/tractor, Iaşi 86 ha/tractor, Neamț şi Vaslui cu câte 77 ha/tractor.

Un factor de frânare şi în acelaşi timp de recul îl constituie disfimcționalitățilc acute date de deficitul de combine. În ce priveşte combinele autopropulsate de recoltat cereale păioase se disting câteva zone cu încărcare peste media de 96 ha/combină şi anume județele Botoşani 118 ha/combină, Brăila 101 ha/combină, Constanța 108 ha/combină, Ialomița 121 ha/combină, Neamț şi Tulcea cu câte 137 ha/combină.

Având în vedere ponderea marc a culturii porumbului In producția vegetală, cu implicații în producția animală şi cu importanță economică marc, parcul de combine de recoltat porumb trebuie în întregime redimensionat şi reproiectat în acord cu structura agrară actuală şi tipurile de exploatație.

Discrepanțe apar şi în ce priveşte gradul de asigurare a suprafețelor cultivate cu furaje cu numărul de combine pentru recoltat nutrețuri care prezintă o încărcătură medie pe țară de 285 ha/combină.

2.6.3. Zone cu disfuncții majore ale sistemului de îmbunătățiri funciare

Terenul agricol amenajat pentru irigat reprezintă aproximativ 21% din suprafața agricolă a țării.

Necesitatea ajustării structurale a producției agricole pe baza creşterii potențialului productiv al pământului conduce către două aspecte care se desprind din analiza suprafețelor amenajate pentru irigat.

Un prim aspect este reflectat de situația îngrijorătoare a întregului sector, cu deficiențe în structura proprie care restricționează utilizarea unei tehnologii productive în județele favorizate geografic pentru cultura vegetală. Se remarcă zone cu dezechilibre importante printre județele cu situația cea mai slabă privind ponderea suprafeței irigate în suprafața agricolă; județele Bihor cu 2,5%, Caraş-Severin 1,7%, Satu Mare 2,1%.

Un alt aspect este reprezentat de delimitarea zonelor cu disfuncții majore datorate necorelării între ponderea marc a suprafețelor irigate situate în zone favorabile obținerii unor producții vegetale importante dar care înregistrează randamente slabe. Este situația județelor Constanța 74,5%, Dolj 52%, Galați 52%, Olt 43%, Tulcca 44%, în care, pe termen mediu şi lung se impun însemnate subvenții pentru refacerea sistemelor existente, dar şi pentru schimbarea actualelor structuri de producție practicate.

2.7. Identificarea şi delimitarea zonelor cu disfuncționalități generate de structurile producției agricole vegetale

2.7.1. Identificarea condițiilor de favorabilitate pentru agricultură după structura suprafeței agricole

Zonele rurale sunt valoroase pentru funcția lor instrinsecă de conservare a resurselor naturale, favorizând dezvoltarea unor activități de utilizare a acestor resurse, găsindu-şi aici domeniul de acțiune şi sectorul agricol.

Sporirea producției agricole prin adaptarea structurilor ei la condițiile specifice, valorificarea resurselor şi mobilizarea corespunzătoare a mijloacelor tehnice, reclamă o identificare precisă a potențialului natural propriu fiecărei zone după structura suprafeței agricole (tabel 7).

Tabel 7 -Distribuția județelor în funcție de structura suprafeței agricole

- număr de județe -

	Sub medie	în jurul mediei	Peste medie
Suprafața arabilă	18	6	17
Pășuni şi fânețe	20	3	18
Vii şi livezi	25	7	9

Datei statistice arată că zonele de deal şi de munte se răspândesc teritorial îr peste jumătate din județe, suprafața arabilă fiind preponderentă pe 63% din suprafața agricolă a țării.

În corelație cu structura producției agricole globale se identifică județul Tulcea ca zonă cu ncconcordanțe privind tipul de utilizare a terenului, având în vedere faptul că deține 80% suprafață arabilă pe care nu o valorifică corespunzător (tabel 8).

Tabel 8 - Amplitudinea de variație a structurii suprafeței agricole

-%-

	Media pe țară	Cea mai mică prondere/județ	Cea mai mare pondere/județ
Ponderea suprafeței arabile	63,6	23 (Harghita)	93 (Ialomița, Teleorman)
Ponderea suprafeței ocupate cu păşuni şi finețe	32,0	1 (Călăraşi)	77 (Harghita)
Ponderea suprafeței ocupate cu vii şi livezi	4,4	0,2 (Harghita)	13 (Vrancca)

După zonele ocupate cu păşuni şi fânețe, în medie 32% din suprafața agricolă totală, se detaşează județele Alba şi Covasna ca fiind zone cu favorabilitate privind creşterea animalelor dar în care, în prezent, nu se dezvoltă corespunzător această activitate.

Soluționarea acestor probleme prin proiecte şi programe regionale pentru sprijinirea zonelor cu disfuncții şi deficiențe acute şi majore în agricultură vor contribui la dezvoltarea agriculturii şi afirmarea identității ruralului în rândul întregii populații.

2.7.2. Delimitarea zonelor cu ncconcordanțe între activitățile desfăşurate în producția vegetală

În agricultură, ncrespcctarea zonelor de favorabilitate a culturilor şi neluarca în considerare a potențialului natural al zonei şi pământului are ca rezultat risipa de resurse, pierderi de recoltă şi un grad de autoaprovizionare al populației cu produse agricole ncsatisfăcător.

Cu toate acestea, în multe județe, se constată că nu se practică culturile cele mai potrivite şi, astfel, se obțin randamente scăzile la hectar (tabel 9).

Tabel 9- Distribuția județelor în funcție de producțiile medii la principalele culturi vegetale

- număr de județe -

	Sub medie	În jurul mediei	Peste medie
Grâu şi secară	17	3	21
Porumb	20	4	17
Cartofi	15	16	10

Este firesc ca județe de câmpie, cum sunt Călăraşi, Olt, Dolj, Timiş, Teleorman să cultive suprafețe întinse (peste 100000 ha) cu cereale (grâu şi secară, în special) şi să obțină randamente bune la hectar (peste 2000 kg/ha), iar județe ca Buzău, Constanța şi, chiar, Ialomița, Tulcea care cultivă suprafețe importante cu grâu şi secară să obțină randamente sub 2000 kg/ha.

Situații similare se întâlnesc şi la cultura porumbului. Astfel în unele județe cum sunt: Gaîați, Vaslui şi, chiar, Tulcea care cuîtivă mari suprafețe (peste 100000 ha) se obțin randamente sub 2000 kg/ha la această cultură. Cauza nu trebuie căutată în zona condițiilor naturale, ci mai mult în direcția tehnologiilor agricole, a managementului agrar etc. (tabel 10).

Tabel 10 - Amplitudinea de variație a indicatorului producția medie la principalele culturi vegetale

- kg/ha -

	Media pe țară	Cea mai mică/județ	Cea mai mare/județ
Grâu şi secară	2535	61()(Tulcea)	3588 (Neamț)
Porumb	3131	1279 (Vaslui	4681 (Vâlcea)
Cartofii	11766	5270 (Tulcea)	17553 (Bacău)

Exemple asemănătoare se pot da şi pentru cultura cartofului. Există în acest caz neconcordanțe între suprafețele cultivate cu cartofi (suprafețe mari) şi producțiile medii la cultura cartofului (randamente mici), în județele Cluj, Iaşi şi Maramureş.

2.8. Identificarea şi delimitarea zonelor cu disfuncționalilăți generate de structurile producției agricole animaliere

Asigurând, în medie pe țară, peste 45% din volumul producției agricole totale, pondere care în uncie județe depăşeşte 70%, sectorul zootehnic constituie unul din principalele domenii ale agriculturii. Importanța sa este definită de făptul că aproape toate produsele animale, dar în mod deosebit laptele şi produsele din lapte, carnea şi ouăle reprezintă produse de "interes național", indispensabile în structura bunurilor agroalimentare necesare pentru consumul intern, ca şi pentru realizarea schimburilor internaționale de produse. Creşterea animalelor se îmbină cu cultura plantelor realizând circuitul sol - plantă - animal - sol, cu efecte benefice asupra economicității şi a stabilității ecosistemelor.

Situația existentă la începutul anului 1995 când efectivele au fost mai mici, față de 1989, cu 2800 mii bovine, 4800 mii ovine, 3900 mii porcine şi 44000 mii păsări total, cu consecințe negative asupra producțiilor animale obținute, precum şi necesitatea acoperirii nevoilor, cu astfel de produse, pentru consumul populației, impun luarea unor măsuri tehnice, organizatorice şi economico-financiare care să asigure redresarea rapidă a zootehnici, concomitent cu punerea în valoare a posibilităților pentru practicarea unei activități performante.

Numărul de animale este un indicator important ce ilustrează într-o anumită măsură dimensiunile dezvoltării producției animaliere.

După anul 1989, s-a înregistrat un curs descendent la toate efectivele de animale dar mai ales la bovine. În prezent circa 90% din efectivul de bovine este crescut în gospodării țărăneşti. Aproape 1800 mii capete de vaci şi juninci aparțin unui număr de 1364 mii familii, revenind în medie 1,3 vaci pe gospodărie.

Unele județe au un număr scăzut de bovine, mult sub media pe țară de 85 mii capete (Călăraşi, Vrancea, Giurgiu, Caraş-Severin, Brăila, Ialomița, Mehedinți, Sălaj, Tulcea).

Efectivele de porcine sunt concentrate în număr mai marc în zone predominant cerealiere, în timp ce județele Covasna, Mehedinți, Caraş-Severin, Bistrița-Năsăud, Vaslui, Botoşani se înregistrează sub 100 mii capete față de media pe țară de 190 mii capete. Aceeaşi situație este prezentă şi la efectivele de păsări, aceste județe având efective sub un milion de capete față de media de 1,7 milioane păsări.

La ovine, județele Constanța, Botoşani, Timiş, Sibiu, Iaşi au peste 400 mii capete în timp ce județe ca Satu Mare, Mehedinți, Giurgiu, Dâmbovița au sub 1500 mii capete față de media pe țară de 266 mii capete.

Densitatea animalelor este un indicator sintetic al repartiției teritoriale a cărui mărime este dată de numărul de animale ce revine la 100 ha de teren arabil, păşuni şi fânețe la speciile de bovine şi ovine şi la 100 ha arabil la porcine. La bovine, densitatea cea mai redusă se înregistrează in județele Constanța (10,7 capete), Tulcca (10,9 capete), Dolj (16,0 capete), Caraş-Severin (16,5 capete), față de 24,6 capete densitatea medie pe țară. La porcine densitatea cea mai redusă o au județele Tulcca, Vaslui, Dolj, Botoşani, Mehedinți, Caraş-Severin, reprezentând 41-46% din densitatea medie pe țară (83,2 capete).

Încărcătura animalelor la hectar, este un alt indicator important, exprimat în unități vită mare (UVM) este în medie pe țară de 0,62 UVM/ha, față de care sunt județe cu încărcătură scăzută: Caraş-Severin (0,44), Tulcea (0,32), Arad (0,49), Teleorman (0,37), Dolj (0,36) (tabelele 11, 12).

Tabel 11 - Distribuția județelor în funcție de efectivele de animale

- număr de județe -

Sub medie		În jurul, mediei	Peste medie
Încărcătura cu animale (UVM/ha), din care:	13	7	21
- bovine	12	8	21
- porcine	19	4	18
- ovine şi caprine	19	5	17

Tabel 12 - Amplitudinea de variație a indicatorului încărcătura cu animale (UVM/ha)

	Media pe țară	Cea mai mică/județ	Cea mai marc/județ
încărcătura cu animale	0,62	0,32 (Tulcca)	1.04 (Vâlcea)
- bovine	0,25	0,10 (Constanța)	0,53 (Suceava)
- porcine	0.29	0,11 (Botoşani)	0,57 (Timiş)
- ovine şi caprine	0,08	0,04 (Satu Mare)	0,13 (Iaşi)

Procesul de creştere a animalelor are două obiective esențiale: acoperirea nevoilor sociale şi valorificarea superioară a producției vegetale principale şi secundare.

Producția totală de came destinată sacrificării pentru consuni a fost de 2021,8 mii tone greutate vie, din care 9,3% a fost obținută în județul Timiş (1089,1 mii tone g.v.), în celelalte județe producția lotală de came având o pondere de 3%. În județele Covasna, Caraş-Severin, Sălaj, Mehedinți, Tulcea, Bistrița-Năsăud producția de carne a fost sub 30 mii tone g.v.., respectiv 1% pondere din producția totală de carne obținută la nivelul țării.

Producția de carne pe locuitor a fost în medie de 89 kg, cu oscilații între 274 kg (Timiş) şi 44 kg (Prahova) (tabelele 13, 14).

Tabel 13 - Distribuția județelor în funcție de principalii indicatori ai producției animale

- număr de județe -

	Sub medie	în jurul mediei	Peste medie
Producția medie de lapte de vacă	11	14	16
Producția medie de ouă	12	14	15
Producția de came pe locuitor	15	9	17
Producția de lapte pe locuitor	13	5	23

Tabel 14 - Amplitudinea de variație a principalilor indicatori ai producției animale

	Media pe țară	Cea mai mică producție medie/județ	Cea mai mare producție medie/județ
Producția medie de lapte de vacă (l/vacă)	2790	1964 (Vâlcea)	3329 (Arad)
Producția medie de ouă (buc./cap)	137	107 (Giurgiu)	303 (Iaşi)
Producția de carne pe locuitor (kg/loc.)	89	44 (Prahova)	274 (Timiş)
Producția de lapte pe locuitor (l/loc.)	235	116 (Constanța)	440 (Harghita)

Producția totală de lapte a avut valori scăzute în județele Tulcea (346 mii hl), Mehedinți, Covasna (844 mii hl) şi Călăraşi (751 mii hl).

Producția de lapte pe locuitor a fost în medie pe tară de 235 litri. Județele Tulcea (130 l), Constanța (116 l), Braşov (172 1), Vâlcea (194 1), Galați (153 l) situându se mult sub acest nivel.

Nivelul producțiilor medii este mult sub potențialul biologic, decalajele fiind de circa 3000 litri la lapte de vacă, 3 kg la lână şi 140 bucăți la ouă. La lapte de vacă nivelul realizat în 11 județe se situează sub media pe țară.

Producția medie la lapte de vacă a fost de 2790 litri, existând județe care au înregistrat producții medii mai reduse cu 600-700 litri (Vâlcea, Vaslui, Dolj, Buzău, Sălaj).

Producția medie de lână a fost de 2,44 kg cu oscilații de la 4,12 kg (Constanța) la 1 ,78 kg (Caraş-Severin).

La ouă nivelul producției medii a fost sub medie (137 bucăți) în 12 județe: Giurgiu (107 buc.), Vâlcea (110 buc.), Dolj (112 buc.).

2.9. Identificarea şi delimitarea zonelor rurale cu disfuncționalități generate de mărimea veniturilor agricole realizate

Indicatorul referitor la mărimea veniturilor agricole realizate are la bază valoarea producției agricole (vegetale şi animale) pe locuitor. In funcție de acest indicator fiecare județ s-a situat bine (a avut venituri din producția agricolă mari) sau râu (a avut venituri din producția agricolă mici) față de media pe țară (323,9 mii lei/locuitor).

Corelate cu structurile de producție specifice României se remarcă faptul că toate județele țării îmbină producția vegetală cu cea animală (tabelele 15, 16) în diferite proporții. Cu toate acestea observăm o oarecare profilare a județelor de câmpie pe producția vegetală (zone propice culturii cerealelor) şi a județelor de deal şi munte pe producția animalelor (zonă prielnică creşterii animalelor, îndeosebi bovine, ovine şi caprine).

Tabel 15 - Distribuția județelor în funcție de producția agricolă pe locuitor

- număr de județe

	Sub medie	În jurul mediei	Peste medie
Producția agricolă, din care:	13	3	25
- producția vegetală	15	5	21
- producția animală	10	6	25

Tabel 16 - Amplitudinea de variație a producției agricole pe locuitor

- mii lei/locuitor -

	Media pe țară	Cea mai mică/județ	Cea mai mare/județ
Producția agricolă, din care	323,9	184,6 (Prahova)	754,3 (Călăraşi)
- producția vegetală	203,8	119 (Prahova)	530,8 (Călăraşi)
- producția animală	120,1	65,6 (Prahova)	261,1 (Ialomița)

Întâlnim, astfel, 21 de județe cu producții vegetale mari pe locuitor (peste 300000 lei/locuitor), cum sunt: Călăraşi, Ialomița, Arad, Brăila, Giurgiu, Teleorman etc. şi 25 de județe cu producții animaliere mari pe locuitor (peste 200000 lei/locuitor), cum sunt: Argeş, Bihor, Călăraşi, Ialomița şi Timiş.

Remarcăm că județele Călăraşi, Ialomița şi Timiş au dezvoltat atât structurile de producție vegetale cât şi cele animale. Acestea au mari resurse disponibile pentru agricultură (teren arabil, efective de animale şi densitate înaltă a populației).

Neconcordanțele care apar în legătură cu structurile de producție se. referă la gestionarea deficitară a resurselor din agricultură, ce arc ca rezultat producții agricole (vegetale şi animale) pe locuitor scăzute. Județele defavorizate din punct de vedere al producției vegetale pe locuitor (sub 200000 lei/locuitor) sunt: Argeş, Bacău, Braşov, Caraş-Severin, Cluj, Dolj, Gorj, Maramureş, Olt, Prahova, Sibiu, Teleorman şi Vâlcea. Județele defavorizate din punct de vedere al producției animaliere pe locuitor (sub 500000 lei/locuitor) sunt: Braşov, Constanța, Dolj, Galați, Hunedoara, Prahova şi Sibiu.

Cu toate că unele județe se află în zonă de favorabilitatc pentru cereale iar altele în zonă de creştere a animalelor observăm că în toate județele țării producția vegetală (valorică) este mai mare decât producția animală.

2.10. Identificarea şi delimitarea zonelor rurale cu disfuncționalifăți generate de mărimea principalilor indicatori de dezvoltare

2.10.1. Delimitarea zonelor slab dezvoltate

Cadrul economic existent la un moment dat poate fi caracterizat sintetic prin mărimea indicatorului PIB/locuiior şi respectiv prin PIB/locuiîor exprimat prin puterea de cumpărare a populației.

La nivelul anului 1994, PIB/locuitor, exprimat prin puterea de cumpărare a fost în medie de 3000 $ SUA, cu variații situate intre 3770-3850 $ SUA/ locuitor (în județele Gorj şi Braşov) şi între 2330-2520 $ SUA/locuitor (în județele Călăraşi şi Giurgiu).

Zonele cu cel mai redus nivel de dezvoltare (exprimat prin PJB/locuitor) au fost: Sălaj, Satu Mare, Olt, Tulcea, Vaslui, Ialomița, Botoşani, Călăraşi şi Giurgiu.

2.10.2. Delimitarea zonelor după durata de şcolarizare (ani)

Datele şi informațiile disponibile (pentru anul 1992) indică o durată medie de şcolarizare în România de 8,3 ani cu variații însă cuprinse între 9-10 ani şi 6-8 ani.

Zonele care au înregistrat cele mai scăzute durate de şcolarizare, şi deci zonele în care formarea capitalului uman este deficitară, aproape că se suprapun peste cele care au înregistrat un nivel scăzut de dezvoltare.

2.10.3. Delimitarea zonelor după numărul de specialişti agricoli

Structura personalului cu studii superioare angrenat în activități de cercetare-dezvoltare *pe* domenii ale ştiinței indică (la nivelul anului 1993) următoarea structură medie pe țară: 65,9% din total este reprezentat de personalul ingineresc şi tehnologic; 9,6% personal aparținând ştiințelor naturale; 4,8% personal agricol; 4,8% personal medieal; 4,2% personal angrenat în activități sociale şi umaniste; 10,7% personal din alte domenii.

Menționăm că deşi în medie pe țară specialiştii cu studii superioare din activitatea de cercetare şi dezvoltare agricolă dețin doar 4,8% din total, totuşi urmărind mărimea acestui criteriu pe zone (județe) se constată serioase discrepanțe cuprinse între 100% în județele Mehedinți şi Teleorman şi 0,8% în Galați.

Zonele cu cel mai redus număr de specialişti cu studii superioare agricole sunt: Caraş-Severin, Cluj, Gaiați, Gog, Hunedoara, Iaşi, Maramureş, Prahova.

2.10.4. Delimitarea zonelor după gradul de dezvoltare a infrastructurii

Datele şi informațiile disponibile pentru caracterizarea infrastructurii au fost cele referitoare la densitatea drumurilor la unitatea de suprafață.

În anul 1993 densitatea medie a drumurilor în România atinsese 30,5 km/100 km^2, cu variații cuprinse între 43 km/100 km^2 (Prahova, Dâmbovița, Iaşi) şi 13,9 km/100 km^2 (Tulcea).

Zonele cu densitate scăzută a densității drumurilor au fost: Covasna, Tulcea, Călăraşi, Braşov, Harghita, Brăila, Caraş-Severin, Bistrița-Năsăud, Maramureş, Ialomița, Teleorman.

III. DELIMITAREA ZONELOR RURALE CU DISFUNCȚII ACUTE ÎN DOMENIUL AGRICOL

Complexitatea aspectelor subdezvoltării agriculturii relevată prin fiecare din criteriile prezentate mai sus îşi găseşte reflectarea în mărimea indicatorului "gradul disfuncției" rezultat din însumarea punctelor acordate fiecărui criteriu luat în considerare.

A rezultat că din 40 de zone (județe) analizate (exceptând Municipiul Bucureşti) în care ruralul este prezent în diferite grade, 40% din acestea prezintă disfuncționalități în domeniul agricol.

Tabel 17 - Indicatorul gradul disfuncției agriculturii în zonele rurale

	Tip de disfuncții		
	Acut	**Major**	**Moderat**
Mărimea disfuncțional-ităților	11-13	9-10	8

Având în vedere mărimea indicatorului gradul disfuncției au fost identificate trei mari grupe de zone rurale defavorizate după cum urmează:

a) zone rurale cu disfuncții acute ale agriculturii sunt: Dolj, Tulcea, ialomița, Teleorman, Olt, Mehedinți;

b) zone rurale cu disfuncții majore sunt: Botoşani, Caraş-Severin, Călăraşi, Maramureş, Sălaj;

c) zone rurale cu disfuncții moderate sunt: Constanța, Bistrița-Năsăud, Vâlcea, Harghita, Vaslui.

BIBLIOGRAFIE

Raportul dezvoltării umane în România, Guvernul României, Bucureşti, 1995.
Anuarul statistic al României, 1995, Comisia Națională pentru Statistică.
Recensământul populației şi locuințelor, vol.II şi III, Comisia Națională pentru Statistică, 1994.
Anchetă asupra forței de muncă în gospodării (AMIGO), Comisia Națională pentru Statistică, martie 1995.
Agricultura şi silvicultura României 1980-1993, Comisia Națională pentru Statistică, 1994.
Elemente de fundamentare a politicii regionale în condițiile actuale ale economici româneşti, Institutul de Progonză Economică - INCE, 1991.

INSTITUTUL NAȚIONAL
DE
CERCETĂRI ECONOMICE

PROBLEME ECONOMICE
NR. 31/1996

CENTRUL DE INFORMARE
ŞI DOCUMENTARE ECONOMICĂ
BUCUREŞTI

ACADEMIA ROMÂNĂ
INSTITUTUL NAȚIONAL DE CERCETĂRI ECONOMICE

ASPECTE SPECIFICE PRIVIND ECONOMIA ȚĂRILOR ÎN TRANZIȚIE

CENTRUL DE INFORMARE ŞI DOCUMENTARE ECONOMICĂ

CUPRINS

SCHIMBĂRILE ŞI COOPERAREA ECONOMICĂ ÎNTRE FRANȚA ŞI ROMÂNIA ÎN PERIOADA 1990-1995 273
Comerțul 273
Investițiile 276

BANCA EUROPEANĂ PENTRU RECONSTRUCȚIE ŞI DEZVOLTARE – UN INSTRUMENT ÎN SPRIJINUL ȚĂRILOR AFLATE ÎN TRANZIȚIE 279
Un mandat de funcționare în sprijinul tranziției economice 280
Organizare şi activități 281
Bilanț şi perspective 285

REȚEAUA INDUSTRIALĂ DIN CEHIA ŞI SLOVACIA 287
CEHIA 287

Slovacia 292

FINANȚAREA INVESTIȚIILOR ÎNTREPRINDERILOR ÎN RUSIA, CEHIA ŞI ROMÂNIA 293

SCHIMBĂRILE ŞI COOPERAREA ECONOMICĂ ÎNTRE FRANȚA ŞI ROMÂNIA ÎN PERIOADA 1990-1995

Cu toate că este foarte diversă, cooperarea franco-română este apreciată de reprezentanții oficiali ai celor două țări ca fiind încă sub posibilități, ținându-se cont de legăturile „tradiționale" şi „privilegiate" dintre cele două țări. În ceea ce priveşte exporturile, Franța se plasează printre primele cinci țări partenere ale României, dar ponderea acesteia, în cadrul comerțului României, reprezintă doar cca. 5% atât la export cât şi la import – cifră cu mult inferioară față de principalii săi concurenți: Germania, Italia, SUA, şi Rusia. Multă vreme deficitar înainte de 1990, comerțul franco-român a cărui valoare se ridica la 3,75 miliarde franci în 1994, a devenit în ultimii ani excedentar în favoarea Franței, acest excedent tinzând în prezent să se reducă (92 milioane franci în 1994) datorită unui oarecare dinamism al vânzărilor româneşti. Prezența mai multor firme importate (Bouygues, Alcatel, GEC Alsthom ş.a.) situează în 1995 Franța pe locul patru în cadrul investitorilor străini, după ce a deținut timp de doi ani locul doi. Dar volumul sumelor investite se menține încă foarte modest – 120 milioane dolari. Întreprinderile franceze mici şi mijlocii sunt adeseori descurajate de contextul financiar şi juridic dificil sau de lentoarea punerii în practică a programului de privatizare a marilor întreprinderi. Având la bază cooperarea ştiințifică şi tehnică foarte dinamică, supremația Franței ar trebui să se manifeste mult mai consecvent pe plan comercial într-o țară pe care Parisul afirmă că o susține în eforturile sale de apropierea de Uniunea Europeană.

Comerțul

Deşi între Franța şi România există relații tradiționale atât pe plan economic cât şi politic şi cultural, în prezent uşurința stabilirii de contacte între partenerii industriali dintre cele două țări este contracarată adesea de diferențele majore care apar în abordarea concretă a problemelor de către fiecare dintre parteneri. Aceasta conduce la tergiversări în cazul unor contracte de mare importanță cum ar fi, de exemplu, cazul sectorului construcției de autoturisme. Aceste „ocazii ratate" lasă un gust amar oficialităților diplomatice române care apreciază că relațiile economice şi comerciale nu se ridică la nivelul legăturilor stabilite pe plan politic.

Meandrele tranziției economice româneşti sunt sinonime pentru întreprinderile franceze, care ar dori să stabilească legături comerciale sau să investească în România, cu existența de incertitudini sau chiar obstacole pe plan juridic, monetar sau financiar.

Dacă în anii 1992-1993 comerțul bilateral franco-român a înregistrat câteva succese datorate în special unei anumite conjuncturi, abia în anul 1993-1994 se constată o adevărată conştientizare la nivelul întreprinderilor franceze a faptului că nu trebuie să fie lipsite de interes față de o țară care reprezintă în regiune a doua piață ca mărime după Polonia.

Începând cu decembrie 1989, Franța este activă în comerțul României în scopul de a recuceri terenul pierdut în raport cu alte state occidentale. Astfel, Franța continuă să acționeze din România aflată în plin proces de transformare, produsele pe care partenerii români n-au încetat să le vândă. Dar volumul tranzacțiilor este mult diminuat: importurile franceze au scăzut de la 2,8 miliarde franci la 1,8 miliarde în mai puțin de doi ani (tabelul 1).

Pe de altă parte, începând din 1990, în afara ajutorului umanitar acordat, Franța a vândut în România produse ce depăşesc valoarea exporturilor româneşti către Franța. În 1992 această tendință s-a accentuat deosebit de puternic în urma achiziționării de către România, a două avioane Airbus, ceea ce a permis Franței să înregistreze un sold comercial record (+1,5 miliarde franci). În 1993, ca urmare a secetei din România, Franța a exportat în țara noastră cereale în valoare de 850 milioane franci (echivalentul a 450.000 t grâu pentru panificație). Paralel s-au înregistrat creşteri sensibile ale achizițiilor româneşti în domeniul mijloacelor de transport, produselor chimice şi materiilor prime pentru industria textilă. Aceste achiziții au permis Franței să realizeze o creştere a excedentului, deşi s-a înregistrat o scădere globală a vânzărilor sale. În 1994, volumul exporturilor franceze a scăzut, pentru al doilea an consecutiv, cu 26,5% (în 1993, scăderea fiind de 14%).

Tabelul 1 - Evoluția schimburilor dintre Franța şi România în perioada 1988-1995

-miliarde lei-

Anii	Importuri	Exporturi	Sold
1988	2,821	0,709	-2,111
1989	2,975	0,851	-2,123
1990	1,948	1,323	-0,624
1991	1,791	1,477	-0,313
1992	1,452	3,050	+1,597
1993	1,602	2,613	+1,011
1994	1,828	1,928	+1,920
1995*	2,100	2,200	+0,100

* *primele 11 luni*

Sursa: Statistica vamală franceză.

În ceea ce priveşte poziția Franței, ponderea acesteia pe piața românească reprezenta 8,9% în 1991 şi era sensibil inferioară celei deținute de

vecinele sale, în special de Germania. Astfel, Franța absorbea 5,1% din exporturile româneşti față de 12,7% în cazul Italiei şi 15,9% în cel al Germaniei.

După intrarea în forță a SUA pe piața românească în 1994 cu un total al schimbărilor de 96 milioane dolari (datorită în special achiziționări de către România a trei avioane Boeing 737 şi acordării clauzei națiunii celei mai favorizate) este rândul țărilor asiatice cum este Coreea de Sud să intre în scenă. Succesele înregistrate de aceste țări în domeniul investițiilor s-au reflectat şi în nivelul schimburilor.

În tabelul 2 sunt prezentate date privind schimburile comerciale ale României cu principalii săi parteneri, în trimestrul I 1995.

Tabelul 2 - Principalii parteneri comerciali ai României în trim. I 1995

La export	% din total	La import	% din total
Germania	17,9	Germania	17,1
Italia	15,4	Italia	13,8
Franța	5,3	Rusia	12,3
Turcia	4,4	Franța	5,3
Marea Britanie	3,1	SUA	5,2
Olanda	2,7	Egipt	3,5
Egipt	2,7	Austria	3,1
SUA	2,6	Marea Britanie	3,0
Grecia	2,4	Ungaria	3,0
Singapore	2,3	Turcia	2,8

Sursa: Buletinul Serviciului pentru Expansiune Economică din cadrul Ambasadei Franței la Bucureşti, iulie-august 1995.

Structura schimburilor franco-române diferă în mică măsură (în special la importuri) de cea înregistrată de România cu celelalte țări occidentale. Ca şi în cazul Germaniei şi Italiei, exporturile româneşti către Franța sunt constituite în proporție de 35% din articole textile, confecții şi tricotaje, 20% din mobilă şi 10-12% din produse petroliere.

Țările occidentale (în special Franța, Germania, Marea Britanie şi SUA) reprezintă principala piață de desfacere pentru produsele româneşti la confecții şi tricotaje. Aceste țări absorb majoritatea exporturilor de produse din bumbac şi lână; întreprinderile româneşti cooperează cu societățile occidentale din domeniul textilelor sub forma „traficului de perfecționare pasivă"; la fel se petrec lucrurile şi în domeniul mobilei (exemplu cunoscut fiind firma ikea). În ceea ce priveşte exporturile acestor țări, industria de prelucrare a lemnului şi sectorul textil reprezintă domenii cu un potențial ridicat pentru vânzările de utilaje către România, datorită faptului că în perioada 1975-1990 investițiile în aceste sectoare au fost foarte scăzute în țara noastră.

Deschiderea pieței franceze pentru produsele româneşti (+ 35%, începând din 1989 cu o creştere însemnată în ultimii doi ani) constituie o caracteristică a comerțului bilateral.

O altă caracteristică recentă o constituie creşterea atât a importurilor cât şi a exporturilor produse industriale (bunuri de consum, echipamente) în raport cu produsele agricole şi energetice. Aceasta conduce la stabilirea unui echilibru mai bun în structura schimburilor dintre cele două țări.

În practică, acest aspect se traduce prin creşterea ponderii în exporturile franceze a produselor agroalimentare cu un grad superior de prelucrare (conserve, produse lactate, drojdii). Produse ce reprezintă 50,5% din vânzările acestui sector către România. De asemenea, se înregistrează o creştere a vânzărilor către România, a produselor intermediare (agricole de topitorie şi turnătorie din mase plastice, ceramică, fibre de sticlă) şi prelucrate, utilaje şi instalații pentru investiții în special în domeniul telecomunicațiilor şi electronice, bunuri de consum, repartizate în două mari categorii: textile şi produse obținute din prelucrarea lemnului. Aceste schimbări denotă structurarea în România a unei piețe tot mai apropiate stilului occidental.

La fel, importurile din România sunt formate în proporție de 2/3 din produse prelucrate, în cadrul acestora ponderea principală o dețin bunurile de consum, fapt datorat în principal costurilor scăzute şi calității recunoscute.

Sectorul autoturismelor este în prezent, fără îndoială, cel mai dinamic, atât pe plan comercial cât şi în ceea ce priveşte investițiile. România exportă anual în Franța 3.000 autoturisme Aro, iar în Franța sunt achiziționate 50% din numărul autoturismelor străine noi de pe piața românească. Constructorii francezi de autoturisme consideră România ca o piață potențială, importantă pentru produsele lor, dat fiind faptul că în România există 64 de autovehicule la 1.000 locuitori față de 139 în Bulgaria şi 500 în Franța.

Paralel cu schimburile tradiționale, în special în domeniul produselor chimice (vechea prezență recent reconfirmată a firmei Rhone-Poulenc) şi în siderurgie, întreprinderile franceze sunt interesate în găsirea de noi „nişe” în sectoarele unde concurența este ridicată, dar există posibilități de dezvoltare. Este cazul domeniului furajelor (prezența firmei Guyomarc’h) şi al viticulturii unde România (locul 8 mondial) este interesată în ameliorarea calității vinurilor.

Investițiile

Capitalul străin total investit în România în ultimii şase ani se cifrează la 1,6 miliarde dolari şi este repartizat între 48.644 societăți. Franța deține în acest domeniu locul patru (120 milioane dolari), după Coreea de Sud (158), Germania (141,1) şi Italia (133,6), urmată la mică distanță de Olanda (116,5) şi SUA (101,1).

Până în prezent România a atras fie mari firme franceze care au investit în sectoarele „grele” cum ar fi: telecomunicații, construcții, fie societăți foarte mici; ritmul lor de înființare a scăzut după 1992 când a fost fixată limita minimă a investiției la 10.000 dolari. În prezent, principalele investiții franceze în România sunt concretizate în 160 societăți comerciale mixte din 1.600 înregistrate. Se apreciază că, până în prezent, întreprinderile de talie medie nu au realizat o veritabilă pătrundere pe piața românească.

Printre realizările franceze în România se pot cita:

- În sectorul construcțiilor, hotelul de lux Sofitel construit de societatea Bouygues în parteneriat cu BRCE care au format societatea cu capital mixt CCIB.

- În sectorul telecomunicațiilor, piața românească a fost împărțită cu societatea germană Siemens, sosită în 1991. Societatea franceză Alcatel Cit care în colaborare cu societatea română Datatim a creat SCM Alcatel Networks System Romania (capital 38,8 milioane dolari), operațională din ianuarie 1993. Această societate instalată la Timişoara oferă locuri de muncă pentru 200 persoane şi produce centrale telefonice şi cabluri destinate, în cea mai mare parte, pieței interne.

France Telecom a creat în ianuarie 1993 o societate mixtă, Romanian Telecommunication Network Services cu un capital de 30 milioane franci în parteneriat cu Romtelecom. Realizarea progresivă a unei rețele pentru transmiterea de date ar putea permite utilizarea, în final, a serviciilor de tip minitel.

- În sectorul motoarelor şi materialului rulant, Gec Alshom şi societatea română Faur au constituit o societate comercială la care participă şi alți acționari români ca FPP Muntenia, societățile Mecanoexportimport şi Integral Proiect. Producția acestei societăți va consta în automotoare pentru dotarea SNCFR, în valoare de 145 milioane franci ca şi motoare pentru tramvaie (72 milioane franci).

- Recent, Dacia a aranjat negocieri cu firma Peugeot în scopul constituirii unei societăți mixte pentru asamblarea a 10.000 autoturisme anual, de tip Peugeot 306 în uzinele de la Piteşti, cu componente livrate de Peugeot.

Se apreciază că piața românească poate fi considerată ca promițătoare, dacă se va înregistra o creştere a acesteia pe termen scurt sau mediu, dacă relansarea economică şi stabilitatea monetară constatate din 1994 se vor dovedi durabile şi dacă reformele structurale începute cu privatizarea vor continua. În aceste condiții, evantaiul posibilităților este larg, existând sectoare care nu au interesat încă parteneriatul francez, dar care se dovedesc, totuşi, atrăgătoare cum ar fi, de exemplu, sectorul distribuției sau cel agroalimentar.

Pentru a completa această trecere în revistă, trebuie menționat faptul că în sectorul bancar, din cele şapte bănci prezentate în România în 1985 un loc important îl reprezintă Banca Franco-Română. De asemenea, un rol crescând

îl deține reprezentanța firmei Societe Generale la Bucureşti. Din 1995 Camera de Comerț şi Industrie Franco-Română a fost autorizată să funcționeze la Bucureşti sub formă de asociație non profit, obiectivul său constituindu-l sprijinirea întreprinderilor franceze şi dezvoltarea relațiilor de parteneriat între întreprinderile franceze şi cele româneşti.

Din: Le Courrier des pays de l'Est,
Franța, nr.405, dec. 1995, p.51.

BANCA EUROPEANĂ PENTRU RECONSTRUCȚIE ŞI DEZVOLTARE – UN INSTRUMENT ÎN SPRIJINUL ȚĂRILOR AFLATE ÎN TRANZIȚIE

Banca Europeană pentru Reconstrucție şi Dezvoltare (BERD) a fost înființată în urma unei idei lansate de Franța la Strasbourg în decembrie 1989, ca răspuns la schimbările majore intervenite în țările din Estul Europei în 1989. Această instituție a început să funcționeze la 15 aprilie 1991, la Londra, sub preşedinția lui Jacques Atali. Cu ocazia pregătirii proiectului de acord, accentul a fost pus pe tranziția economiei centralizate către economia de piață. Această transformare trebuia să fie rapidă pentru a nu pune în pericol noile democrații ca urmare a dificultăților inerente, datorate schimbării sistemului economic. De asemenea, această instituție este destinată sprijinirii unor țări a căror populație are un nivel ridicat de educație, cultură şi competență profesională şi unde sectorul industrial a cunoscut o puternică dezvoltare. În consecință, nu a putut fi adoptat modelul băncilor de dezvoltare clasice.

1. BERD – o nouă instituție financiară internațională. Un instrument al comunității internaționale. Prin modul său de constituire, majoritatea capitalului aparținea, la origine, Comunității Europene (12). Celelalte țări occidentale dețineau 12% din capital. În prezent Uniunea Europeană lărgită (15) deține 55,8% din capital.

Printre celelalte țări care s-au alăturat țărilor europene, SUA sunt principalul acționar cu 10%; Japonia are o participare de 8,5%, egală cu cea a fiecărei mari țări vest europene: Franța, Germania, Italia şi Marea Britanie. Printre acționari se mai numără: Canada, Australia, Coreea de Sud, Mexic şi Egipt, Țările Europei Centrale şi de Est şi fosta URSS sunt, de asemenea, acționare deținând 10,7% din capital, din care Rusia deține 4%. În prezent Banca are 59 de acționari, iar numărul țărilor unde intervine s-a ridicat de la 8 la 25, deoarece au devenit membre toate țările fostei URSS, Slovenia, Croația şi Macedonia.

Această structură a capitalului se reflectă în componența Consiliului de administrație unde, prin mecanisme complexe de desemnare, 11 din cei 25 de componenți trebuie să reprezinte Comunitatea Europeană, 4-țările Europei Centrale şi de Est şi fosta URSS, 4-celelalte țări europene şi 4-țările din afara Europei. De la lărgirea la 15 a Comunității Europene, țările membre şi instituțiile Uniunii Europene desemnează 13 membri al Consiliului de administrație din 23.

Un mandat de funcționare în sprijinul tranziției economice

Făcându-se o paralelă, se poate aprecia că aşa cum Banca Internațională pentru Reconstrucție şi Dezvoltare (Banca Mondială) a fost creată după cel de-al doilea război mondial, BERD este instituția creată după încheierea războiului rece. Contextul economic şi politic este, însă, cu totul diferit față de cel din 1945: BERD are ca sarcină să activeze inițiativa individuală acolo unde domnea centralismul de stat, să substituie mecanismele de piață în locul matricilor planificării, să redea monedei rolul său de instrument de schimb descentralizat.

În acest context, Banca a fost concepută ca un instrument adaptat trecerii la economia de piață, dar ținându-se cont că această trecere este însoțită şi de crearea unui nou sistem de referință în plan economic, juridic, dar şi cultural şi politic. În acest sens, Banca nu are un mandat politic direct dar, în țările în care intervine, ea veghează în mod discret, dar atent atât asupra respectării principiilor democratice, cât şi a regulilor economiei de piață.

Prioritatea acordată dezvoltării sectorului privat se regăseşte în acordul de constituire care prevede la articolul 11.3.1 că cel puțin 60% din activitatea Băncii trebuie să fie destinată sectorului privat. În consecință, intervențiile în favoarea colectivităților publice sau garantate de către acestea trebuie să reprezinte sub 40% din totalul operațiunilor. Aceste procente aplicate începând din 1993 la totalitatea activităților activităților Băncii, trebuie respectate în fiecare țară într-un interval de cinci ani de la începerea operațiunilor în țara respectivă.

Prin structura sa financiară, BERD se afirmă ca o instituție financiară internațională clasică: capitalul subscris se ridică la 10 miliarde ECU, acesta poate fi plătit în cinci tranşe anuale în perioada 1991-1995. Împrumuturile acordate de Bancă sunt expirate în toate devizele convertibile cu o dobândă fixă sau flotantă. Acestea se pot acorda pentru o perioadă de 15 ani în cazul sectorului public şi zece ani pentru sectorul privat. Când Banca intervine în sectorul privat, dobânda percepută este în funcție de dobânda pieței ținându-se cont atât de riscurile operațiunii respective, cât şi de riscurile țării.

Programul de cooperare tehnică. Conceput în acordul de constituire al Băncii, prin programul de cooperare tehnică se acordă sprijin în vederea elaborării proiectelor prin efectuarea de studii economice, financiare, juridice sau referitoare la mediul la 30 iunie 1995, contribuția sa se ridică la 133 milioane ECU. Programul prevede, de asemenea contribuția la aplicarea proiectelor prin finanțarea de exemplu, a prezenței consilierilor care asigură asistența la realizarea lucrărilor sau operațiunilor finanțate de bănci. În acest scop s-au cheltuit 38 milioane ECU, Banca finanțează, de asemenea, şi acțiuni cum ar fi aplicarea în practică a mecanismelor de privatizare şi reorganizare a

serviciilor publice. Ea a finanțat de asemenea, studii sectoriale în domeniul energeticii, în plan regional, sau la nivel de mediu înconjurător.

În ansamblu, la 30 iunie 1995, Banca a finanțat 1.021 proiecte de cooperare tehnică, reprezentând 248 milioane ECU investiții şi 125 milioane ECU plătiți efectiv. Banca nu dispune, în prezent, de resurse proprii pentru a putea finanța aceste acțiuni. De aceea, ea a recurs la resursele acționarilor săi sau la alți donatori care pun la dispoziție fonduri pentru asistență tehnică. În prezent, principalii săi donatori sunt Uniunea Europeană, prin intermediul programelor Phare şi Tacis şi Japonia. Franța se situează pe locul 6 cu o contribuție de 5,6 milioane ECU.

Organizare şi activități

Structura operațională a activității BERD. Activitățile operaționale ale Băncii sunt realizate în cadrul unui departament bancar unic condus de un prim-vicepreşedinte al Băncii şi de o echipă formată din patru vicepreşedinți adjuncți. În cadrul acestui departament au fost stabilite echipe regionale şi sectoriale având o largă autonomie şi echipe funcționale. Accentul este pus pe responsabilitatea echipelor regionale în ceea ce priveşte elaborarea strategiilor pe țări aplicarea planurilor de acțiune realizate pe baza acestor strategii şi urmărea derularea operațiunilor. Există zece echipe repartizate în zona de intervenție a băncii: cinci pentru zona Europei Centrale şi de Est, Cehia şi Slovacia- Polonia, Ungaria-România, R. Moldova, Croația-Bulgaria, Albania, Macedonia, Slovenia, cinci pentru fosta URSS: Rusia-Statele baltice, Bielorusia-Ucraina, Armenia, Georgia-Kazahstan, Uzbekistan-Tadjikistan, Turkmenistan, Azerbaidjan, Kirghistan.

Există, de asemenea, zece echipe sectoriale: energie, resurse naturale, economisirea energiei, transporturi, telecomunicații, dotări municipale şi de mediu, sectorul imobiliar şi turism, industria agroalimentară, privatizare şi restructurare, instituții financiare.

Banca pune accentul pe o mai susținută prezență locală. Ea a creat progresiv birouri locale, în prezent în număr de 15. Acestea au un rol operațional, crescând în prospectarea şi pregătirea operațiunilor, pe de o parte, şi supravegherea şi executarea proiectelor, pe de altă parte. Relațiile cu autoritățile guvernamentale sunt asigurate de Direcția Generală a Băncii.

Personalul angajat în iunie 1995 de Banca Europeană număra 660 persoane care activau la Londra (din care 400 în cadrul Departamentului bancar) la care se adăugau peste 80 persoane în cadrul birourilor locale.

Procesul de decizie este puternic centralizat, toate operațiunile fiind supuse Consiliului de administrație. Totuşi, pentru unele programe, Consiliului de administrație. Totuşi, pentru unele programe, Consiliul acordă o autorizație globală, în cadrul căreia deciziile concrete sunt luate, până la o anumită sumă, de Comitetul de operațiuni.

Strategiile pe ţări şi sectoriale, cadrul planurilor de acţiune ale echipelor bancare. În această structură în care se pune accentul pe descentralizare, iniţiativa echipelor bancare joacă un rol esenţial, dar este centralizată în planuri de acţiune definite, în fiecare an, în cadrul procedurii bugetare. Aceste planuri de acţiune sunt stabilite în cadrul strategiilor pe ţări şi sectoriale. Strategiile Băncii, privind fiecare ţară, sunt analizate o dată la doi ani de Consiliul de administraţie şi aduse la zi în fiecare an. Ele sunt elaborate pe baza unui dialog cu autorităţile ţării respective care permite să fie evaluate progresele realizate în ceea ce priveşte tranziţia economică. Aceste strategii definesc axele principale de intervenţie a Băncii în ţările respective.

Priorităţile operaţionale pentru realizarea mandatului Băncii. Încă de la crearea sa, Banca, s-a angajat în operaţiuni concentrate în jurul a doi poli, susţinerea învestiţiilor directe occidentale şi realizarea de proiecte clasice de infrastructură. Materializarea acestor operaţiuni s-a realizat prin atenţia acordată punerii în aplicare rapide a primelor sale operaţiuni şi reflectă cele două direcţii operaţionale, respectiv ca bancă de afaceri şi ca bancă de dezvoltare.

În 1994 au fost definite mai precis axele strategice ale activităţii BERD de către Consiliul guvernatorilor şi aplicate, în practică, de echipele operaţionale. Conform acestor strategii, Banca, fără a-şi restrânge finanţările în cadrul întreprinderilor mixte cu firmele occidentale, pune accentul pe finanţarea întreprinderilor locale, în particular întreprinderi mici şi mijlocii. Ea insistă pe dezvoltarea sectorului financiar şi bancar considerându-l un element fundamental pentru realizarea tranziţiei economice. Îndreptându-şi atenţia, cu precădere, asupra sectorului privat, Banca nu pierde din vedere nici infrastructurile, dar acordă prioritate proiectelor celor mai adecvate care urmăresc îmbunătăţirea gestiunii întreprinderilor de stat şi pregătirea privatizării acestora. Ea s-a angajat să-şi extindă activitatea în toate ţările din zonă, inclusiv în cele unde tranziţia se dovedeşte a fi mai dificilă. Aceste orientări strategice sunt puse în aplicare prin următoarele direcţii de acţiune:

a) Susţinerea investiţiilor străine

La începutul tranziţiei, într-o perioadă caracterizată atât prin insuficienţa resurselor cât şi prin neadaptarea reţelei industriale locale, BERD a fost deosebit de activă în finanţarea întreprinderilor mixte cu investitori străini. Prin prezenţa sa financiară, ea a reprezentat un element de reducere a riscului şi de încurajare sau accelerare a prezenţei întreprinderilor străine. În plan cantitativ contribuţia BERD la dezvoltarea investiţiilor străine a fost importantă; la un total al angajamentelor de 5,6 miliarde ECU, în perioada 1991 – sfârşitul anului 1994, plăţile sale au atins 1,1 miliarde ECU. Dacă se admite că în medie totalul fondurilor mobilizate, inclusiv cofinanţările, este de trei ori mai mare, se ajunge la o sumă de aproximativ 3 miliarde ECU care au fost orientaţi către ţările din

zonă. Fluxul total net al investițiilor directe în aceste țări a fost de mai puțin de 15 miliarde ECU.

b) Parteneriatul industrial: o nouă formă de a contribui la investițiile străine

Recent BERD a creat o nouă procedură care se adresează grupurilor industriale, care dezvoltă o strategie de implantare în Est. Denumite „programe mulți proiect" aceste operațiuni sunt definite sub termenul de „parteneriat industrial". În acest cadru, Banca se angajează în cadrul unui contract global să-şi aducă concursul la totalitatea proiectelor unei societăți sau grup industrial în țările din Est. Fiecare operațiune este apoi aprobată conform unei proceduri simplificate, decizia bazându-se pe analiza prezentată de chiar investitorul respectiv.

Banca intervine, în principal, în scopul reducerii riscului: ea poate aduce o garanție limitată la unele riscuri de natură politică sau să efectueze un partaj cu fonduri proprii reducând astfel, pentru o anumită perioadă, contribuția financiară a investitorului străin.

c) Prioritatea acordată sectorului privat local

Dacă rețeaua întreprinderilor mici şi mijlocii este pretutindeni un element fundamental al economiei de piață, aceasta joacă un rol deosebit de important în procesul tranziției: inițiativa se manifestă, mai întâi, în comerț şi servicii, extinzându-se apoi la activități industriale. Astfel, în câțiva ani, în țările respective s-a dezvoltat un sector privat ca urmare a procesului de acumulare primitivă a capitalului, proces pe care BERD urmăreşte să-i încurajeze.

În scopul realizării privatizării, întreprinderile au nevoie de resurse financiare pe termen lung pe care nu şi le pot procura de pe piața financiară locală. Aceste întreprinderi nu pot fi sprijinite direct de către BERD deoarece modalitățile sale de finanțare nu sunt adaptate nevoilor lor. De aceea, Banca recurge la intermediari bancari sau financiari. Dar ea are şi programe speciale denumite „post privatizare" prin intermediul cărora aduce capitaluri de risc necesare restructurării întreprinderilor respective.

Recent Banca a luat decizia să se angajeze în operațiuni de restructurare financiară sau industrială ale marilor întreprinderi. Prin aceste operațiuni, care necesită de obicei ample studii în prealabil, Banca îşi asumă riscurile cele mai ridicate şi mai complexe (față de simpla finanțare a proiectelor). Succesul lor depinde atât de dorința conducătorilor de întreprinderi de a reorganiza şi a optimiza gestiunea, cât şi de prezența investitorilor occidentali (în numeroase cazuri).

d) Sprijinirea sectorului financiar şi bancar

În intervenția sa în acest, BERD urmăreşte două obiective:

- să-şi intensifice intervenția prin intermediari financiari pentru a ajuta în special întreprinderile mici şi mijlocii

- să contribuie la întărirea instituțiilor bancare şi financiare locale a căror inadaptabilitate şi fragilitate constituie adesea unui din obstacolele majore ale tranziției.

Prima experiență constând în recurgerea la intermediari financiari, respectiv sucursale sau filiale în Est, ale băncilor occidentale nu a dat rezultate, iar procedeul a fost abandonat. În acest caz, Banca s-a orientat către băncile locale cărora le-a pus la dispoziție atât resurse financiare pe termen lung cât şi asistență tehnică.

BERD nu urmăreşte să-şi creeze o rețea bancară proprie, ci să sprijine instituțiile bancare noi care i se par cele mai apte să se dezvolte sau băncile de stat care prezintă cele mai mari perspective.

În acest scop au fost aplicate formule diverse, în funcție de gradul de dezvoltare a structurilor bancare din țările respective: împrumuturi acordate băncilor locale care la rândul lor, acordă împrumuturi pe riscul lor întreprinderilor locale; linii de credit cu risc limitat (linii denumită Apex) în care Banca Centrală (din fiecare țară) este intermediarul dintre BERD şi băncile locale în țările unde organizarea bancară este încă fragilă şi unde Banca nu-şi poate asuma riscul împrumuturilor directe către o instituție bancară.

e) Un rol original în finanțarea infrastructurilor

În scopul încurajării tranziției la economia de piață în domeniul infrastructurilor, BERD utilizează mijloace variate. Astfel, într-un prim stadiu ea acordă împrumuturi instituțiilor publice sau celor pentru care garantează statul. Dar, în acelaşi timp, ea acționează cu această ocazie în scopul de a incita la reformă întreprinderile în cauză, respectiv pentru a încuraja transformarea lor în societăți comerciale şi a face viabilă funcționarea lor, impunându-le o adaptare progresivă a tarifelor. Într-un stadiu ulterior, Banca va putea contribui la privatizare sau la aplicarea în practică a finanțării proiectelor prin intermediul concesiunilor. În acest scop ea va atrage şi băncile private care astfel vor putea beneficia de statutul său de creditor privilegiat. Un exemplu, în acest sens, îl constituie intervențiile succesive ale BERD în favoarea întreprinderii de telecomunicații maghiare Matav.

f) O acțiune în toate țările din zona sa de competență

Activitatea BERD cumulată până în 1994, relevă că 50% din volumul operațiunilor sale s-a efectuat în cinci țări: Ungaria, Republica Cehă, Slovacia, Polonia şi România; 33% au fost destinate Rusiei şi 17% în celelalte țări. Se preconizează că în următorii cinci ani repartizarea geografică va evolua astfel încât 30% din activitate se va derula în primele cinci țări, 45% în Federația Rusă, iar 25% în restul regiunii.

g) Un mandat deosebit: protecția mediului

BERD este singura instituție financiară internațională care prevede prin statut ca activitățile la care participă să conducă la o dezvoltare „sănătoasă şi durabilă din punct de vedere al mediului”.

Ținând cont de această obligație, toate proiectele finanțate de Bancă sunt supuse unui studiu privind mediul. În unele cazuri, proiectul face obiectul unei consultări a publicului. Astfel, Banca finanțează investițiile necesare reducerii poluării şi reducerii consumului de energie şi de materii prime, ceea ce constituie prima sa contribuție în favoarea mediului. Dorind să promoveze mai activ acțiunile de conservare a mediului, Banca a creat două unități consacrate economisirii energiei şi, respectiv, investițiilor la nivel municipal şi de mediu.

Preocupările sale se îndreaptă şi spre ameliorarea siguranței centralelor nucleare de concepție rusească. De asemenea a făcut numeroase studii privind sursele de poluare din bazinul Dunării şi protecția Mării Baltice.

BERD întreprinde o colaborare activă cu FMI, Banca Mondială stabilind o coordonare a acțiunilor sale şi cele ale instituțiilor bancare respective. Cooperarea dintre ele are la bază o concurență loială. Cu Uniunea Europeană şi Banca Europeană pentru Investiții care sunt în acelaşi timp şi acționari, parteneriatul se dezvoltă căutându-se să se pună în valoare complementaritățile dintre aceste instituții.

Bilanț şi perspective

Viitorul BERD se va derula în conformitate cu următoarele trei principii care constituie fundamentul oricărei intervenții a Băncii:

- respectarea principiilor unei gestiuni bancare sănătoase;
- un rol de catalizator;
- un efect în procesul de tranziție.

O gestiune bancară sănătoasă necesită ca Banca să nu se angajeze decât în cazul unor întreprinderi care depăşesc un anumit prag de rentabilitate internă.

Rolul de catalizator, Banca îl îndeplineşte în funcție de particularitățile fiecărui dosar, dar ea nu intervine decât în cazurile unde se constată că sectorul privat nu este capabil să asigure singur finanțarea sau nu este dispus să o facă decât cu sprijinul Băncii.

Efectele acțiunii Băncii în procesul de tranziție sunt diferite în funcție de stadiul procesului de privatizare. Cu cât țările respective au făcut mai mulți paşi pe acest drum, cu atât rolul Băncii poate fi mai însemnat. Aceasta este situația în țările „de la Vişegrad”. De asemenea s-au făcut progrese, ținându-se cont şi de caracteristicile proprii fiecărei țări, în statele baltice, România şi Bulgaria. Rusia şi Ucraina se află încă în acea fază a tranziției în care cererea pentru „produsele” BERD poate creşte rapid.

Un capital subscris de 10 miliarde ECU şi un capital investit de 3 miliarde ECU reprezintă mijloace importante, dar totuşi modeste în raport cu nevoile țărilor din Est. De aceea rolul Băncii în atragerea finanțării private pentru proiectele aprobate de ea, are un efect pozitiv în favoarea tranziției, superior în raport cu volumul şi numărul operațiunilor realizate.

Până la 30 septembrie 1995, Consiliul de administrație al Băncii a aprobat 319 proiecte reprezentând 6,7 miliarde ECU- finanțări ale BERD. Dar suma totală a resurselor mobilizate pentru finanțarea acestor operațiuni inclusiv participarea la co-finanțări poate fi evaluată la 21 miliarde ECU. Se apreciază că în patru ani BERD a acumulat o însemnată experiență, bucurându-se de aprecieri favorabile, activitatea sa considerându-se a fi ca indispensabilă în cadrul procesului de tranziție. În continuare, Banca va trebui să dea dovadă de creativitate pentru a se adapta unei situații în plină evoluție. De asemenea, ea trebuie să-şi sporească volumul activităților pentru a-şi spori impactul asupra țărilor din Est. Dar în acest scop ea are nevoie de susținerea financiară din partea guvernelor țărilor acționare pentru a-şi mări capitalul existent.

Din: Le Courrier des pays de l'Est,
Franța, nr.402, sept. 1995, p.3.

REȚEAUA INDUSTRIALĂ DIN CEHIA ŞI SLOVACIA

CEHIA

Impactul schimbărilor survenite după 1989. Începând din 1989 în Cehia s-a produs o rapidă reorientare politică şi economică spre Occident. Aceasta s-a manifestat cu precădere în regiunile apropiate geografic de Germania şi Austria care au înregistrat un dinamism crescut în ceea ce priveşte investițiile străine şi afluxul turistic. Zonele respective încearcă, în prezent, să instituționalizeze cooperarea cu omologii lor din vecinătate. Din contră, dinamica economică s-a încetinit în regiunile Moraviei. Incontestabil este faptul că separarea celor două republici se află la originea deplasării centrului de gravitate a activităților economice către vestul țării şi este posibil ca barierele existente între cele două noi state să continue să influențeze negative relansarea părții orientate a Cehiei.

În tabelul 1 este prezentată dinamica producției industriale şi ocuparea forței de muncă în Cehia, în perioada 1990-1994. În ceea ce priveşte situația întreprinderilor industriale în funcție de numărul de salariați, aceasta este prezentată în tabelul 2.

Tabelul 1 - Producția industrială şi utilizarea forței de muncă în Cehia în Perioada 1990-1994

	1990	1991	1992	1993	1994
0	1	2	3	4	5
Producția industrială 1990=100	100	78	72	62	70
Utilizarea forței de muncă (%) Agricultură	11,8	10,1	8,7	6,7	-
Industrie	45,3	46,5	44,7	44,5	-
Sector terțiar	42,9	43,4	46,6	48,8	-
Utilizarea forței de muncă în industrie (mii persoane)	2093	1707	1506	1412	1342
Din care: muncitori	1428	1132	1098	1030	969

Tabelul 2 - Întreprinderile industriale clasificate în funcție de numărul de salariați*

Număr de salariați		1991	1992	1993	1994
25-99		549	25-99	1192	1801
100-149	129	216	100-299	973	1245
150-299	397	522	300-499	323	363
300-599	394	409	500-999	314	337
500-1199	348	260	1000-1999	174	170
1200-2499	383	195	2000 şi peste	133	108
2500-4999	137	78			
5000 şi peste	29	29			

** Clasament modificat după 1993*

Sursa: Statisticka Rocenka 1994, 1995, OCDE, Comitetul pentru industrie, oct. 1993, EBRD Working Paper, nr.2, martie, 1993.

Rolul investițiilor străine

Distribuția investițiilor străine contribuie la transformarea structurii în plan teritorial a industriei şi reliefează aspecte privind nivelul de dezvoltare a acestora. Se conturează deja anumite tendințe şi anume: concentrarea investițiilor în regiunile din jurul oraşului Praga şi în cele din apropierea granițelor. Investițiile străine sunt prezentate în proporție de 85% în sectorul serviciilor, iar contribuția lor la reorientarea noilor implantări industriale este o realitate. Autoritățile cehe (naționale sau locale) sunt în general interesate în atragerea capitalului străin în investiții pe termen mediu sau lung, dar aceasta presupune existența unui plan global pentru dezvoltarea industrială, care să depăşească orizontul anului 2005. Se apreciază însă că numărul proiectelor existente este destul de redus.

În domeniul investițiilor străine un rol important îl are Agenția Guvernamentală pentru Promovarea Investițiilor Străine Directe. Această agenție a fost creată în 1992 şi are ca obiectiv atragerea investițiilor străine şi promovarea unei imagini pozitive a țării în anumite țări care prezintă interes. Activitatea sa a demarat datorită ajutorului acordat prin Programul Phare, având drept prioritate dirijarea capitalului străin către domeniile strategice. Agenția a deschis în 1994 şi 1995 birouri la Londra, Paris şi Dusseldorf, iar serviciile oferite sunt gratuite. În decurs de doi ani şi jumătate de existență ea a fost implicată în proiecte în valoare de peste 120 milioane dolari, salvând sau creând în acest fel 2250 locuri de muncă. Departamentul „Servicii pentru Clienți" are ca sarcină precisă să faciliteze constituirea de societăți mixte, fiind intermediar între uniunile profesionale, sindicatele patronale şi întreprinderile străine.

Conform afirmațiilor şefului Agenției, investitorii străini în domeniul tehnologiilor şi echipamentelor acuză o prea mare presiune fiscală şi forme

birocratice greoaie, preferând condițiile oferite în Polonia, Ungaria şi Chile. Din contră, cei care sunt interesați de materii prime şi forță de muncă ieftină, nu sunt descurajați de condițiile existente. Conform opiniei şefului Agenției ar trebui avută în vedere reducerea fiscalității şi a taxelor la importul de echipamente şi eliminarea altor constrângeri care influențează negativ asupra procesului de modernizare industrială. Se constată că, în ultimul timp, s-au înregistrat tot mai multe eşecuri sau renunțări din partea firmelor străine.

La 30 sept. 1995 totalul capitalului străin investit a fost de 5,3 miliarde dolari, în special în cadrul întreprinderilor mici şi mijlocii. Din cele aproape 13.000 de participări străine înregistrate în Cehia, două treimi reprezintă sume modeste şi 46% din volum a fost investit în întreprinderi mici şi mijlocii. Cei mai importanți zece investitotori au fost în sectoarele: telecomunicații, automobile, tutun, bunuri de consum alimentare şi materiale de construcții. În tabelul 3 sunt prezentați principalii investitori străini în Cehia, în perioada 1991-1995.

În rândul investitorilor străini, Germania ocupa încă din 1990 locul întâi reprezentând 70% din volumul investițiilor străine. Şi în prezent ea continuă să ocupe acelaşi loc cu 27%. Franța se situează pe locul cinci (10,1%), înaintea Austriei (5,3%) care datorită apropierii geografice, desfăşoară o intensă activitate investițională, dar cu investiții mici (sunt prezente cca. 10.000 de firme).

În prezent, specialiştii studiază efectele investițiilor în plan structural. În motivațiile investitorilor străini un loc important îl ocupa utilizarea resurselor locale (costul forței de muncă şi certificarea), adăugându-se şi productivitatea relativ ridicată; este cazul industriei textile şi ale confecțiilor şi ale industriei electronice în acest domeniu s-au implicat investitori germani şi austrieci. Întreprinderile străine mici şi mijlocii din acest sector nu sunt interesate de investiții pe termen lung, ci sunt atrase de avantajele rezultate din diferența de costuri aproape geografică şi culturală. În cea mai mare parte investitorii străini sunt concentrați în regiunile de lângă frontieră (în Vestul şi Sudul Boemiei, dar şi în Nordul unde se află zona tradițională a industriei textile). Există perspective însă, ca în viitor investițiile să se extindă şi către Est. Deşi efectul acestora investitor nu este semnificativ în plan structural se apreciază că, în viitor ele vor determina „fixarea" cel puțin a unei părți din forța de muncă existentă.

Reorganizarea producției determinată de investițiile străine are efect asupra dezvoltării industriale regionale. Decizia de a implanta unități de producție într-o anumită țară, luată de marile firme multinaționale este însoțită de o strategie de distribuție către alte țări. Astfel de implantări regionale, dar cu deschiderea către piața mondială, au început să apară în Cehia. De exemplu, în domeniul unităților industriale (ASEA, Brown Boveri, AVX Electronics, Siemens, Bosch etc.) sau în cel al bunurilor de consum (Philips Morris, BSN-Nestle şi Procter & Gamble). Firmele respective au studiat cererea regională, exclusiv cea de nivel local. Aceste investiții au ca trăsătură comună transferul

monopolului de stat către investitorii cu condiția menținerii salariaților cel puțin timp de cinci ani. Recent IBM a anunțat semnarea unui contract cu firma Elko Holding din Praga pentru asamblarea calculatoarelor personale în Cehia, proiect care este înscris în cadrul strategiei de apropierea locurilor de producție de clienți în scopul livrării în mai puțin de 48 de ore. Proiectul vizează satisfacerea cererii crescânde din Europa de Est, producția este destinată atât pieței locale cât şi Slovaciei şi Bulgariei.

Dacă este dificil de apreciat impactul capitalului străin, se poate afirma însă, cu certitudine, că trei mari investiții au produs deja efecte palpabile asupra dezvoltării regionale: Skoda-Volkswagen, Tabak Kutna Hora – Philips Morris şi Glaverbel în cadrul Glavunion din Teplice.

Combustibilii, energia şi industria extractivă

În 1992, în ajunul separării țării, zăcămintele de cărbune (principala resursă națională) reprezentau cca 3% din producția mondială. În acel an a fost întreprinsă o restructurare importantă a acestui sector; desființându-se monopolul de stat întreprinderile din industria carboniferă s-au constituit în cinci societăți comerciale. Contrar celor preconizate în 1990-1992 efectele n-au fost cele scontate în efortul lor de adaptare aceste societăți au făcut apel la asistența societăților străine. Dar investițiile în valoare de 9 miliarde de coroane, au fost sistate şi 3.100 de persoane vor fi nevoite să se recalifice. În acest context cărbunele extras la Ostrova va trebui să facă față concurenței poloneze şi ucrainene.

Tabel 3 - Principalele investiții străine directe în Cehia, în perioada 1991-1995

Investitor	Țară	Sectorul de activitate	Suma (co-roane)*	Data sau durata in-vestiției	Partenerul ceh
0	1	2	3	4	5
TEL SOURCE	Olanda, Elveția	Telecomuni-cații	34,3 mld	Iun. 1995	SPT TELECOM
IOC (Agip, Shell, Conocco)	Mai multe	Petrochimie	-	Iul. 1995-2000	UNIPETROL SA.
VOLKSWAGEN1)	Germania	Automobile	25 mld.	Apr. 1991	SKODA AUTO S.A.
PHILIP MORRIS	SUA	Tutun	13 mld.	Iun. 1992	TABAK S.A.
STEYER-DAEWOO (consorțiu)	Australia, Coreea de Sud	Camioane uşoare	10 mld.	Ian. 1995	AVIA LETNANY
IFC KAISER	SUA	Oțel	6 mld.	1994-1998	NOVA HUTA

Investitor	Țară	Sectorul de activitate	Suma (co-roane)*	Data sau durata in-vestiției	Partenerul ceh
US ENERGY (consorțiu)	SUA	Energie	4 mil.	1994	KLADNO
PEPSI-COLA Int.	SUA	Băuturi	3,1 mld.	1994-1999	PEPSI-COLA CR
GLAVERBEL	Belgia	Sticlă indus-trială	3 mld.	Apr. 1991	GLAVUNION S.A
R.J.REYNOLDS Tobacco	SUA	Tutun	2,9 mld.	1932	RJR Sarl
SIEMENS A.G.	Germania	Electronică	2,7 mld.	1994-1998	SIEMENS ELEKTROMOTOR Y
PEPSI-COLA	SUA	Băuturi	2,8 mld.	Ian. 1994	PEPSI-COLA CR.
CABOT Int. CAPITAL CORPORATION	SUA	Chimie	2,7 mld.	1992	DEZA S.A.
ATLANTIC WEST	SUA	Telecomu-nicații	2,4 mld.	1992	EUROTEL

**1 dollar =25 coroane (cca.)*
[1)]Apoi investiția a fost diminuată de firma-mamă
Sursa: Ekonom, nr.30,1995.

Sistemul hidroenergetic al Cehiei, având o putere instalată de 3.100 MW cuprinde 150 de centrale, preconizându-se a se construi şi altele, ceea ce va oferi debuşarea firmelor naționale constructoare de echipamente. Electricitatea de origine nucleară provine de la o centrală din Moravia de Sud (2x860 MW) şi se preconizează darea în funcțiune a unei alte atomocentrale la Temeliu în Boemia de Sud. Respectarea normelor occidentale şi controlul vor fi asigurate prin cooperarea cu firma americană Westinghouse.

Metalurgia şi siderurgia. Având o îndelungată tradiție, aceste sectoare (în special siderurgia) suportă, în prezent, consecințele unei dezvoltări extensive practicată după 1948. După 1989, se asistă la o scădere importantă a producției (datorită scăderii cererii din sectoarele mecanice şi destrămării CAER-ului). Scăderea masivă din perioada 1989-1993 (fier brut cu 27,3%, oțel brut cu 36,9%, produse laminate cu 22,6%, țevi de oțel cu 53,7%) nu a putut fi compensată decât în mică parte. În ceea ce priveşte privatizarea, s-au succedat mai multe opțiuni, dar până în prezent nu s-a luat o decizie definitivă şi clară privind acest sector.

Electrotehnica şi electronica. Trei factori stau la baza dezintegrării acestui sector după 1990: scăderea generală a activității, metoda de privatizare adoptată de autorități (să nu se privatizeze întreprinderi „bolnave") şi deprecierea produselor în ochii consumatorilor. Practic, electronica pentru marele public ceh, care reprezenta în 1990 aproape 10% din producția sectorului din

care 50% erau produse de consum curent, a încetat să mai existe (cca. 1% în 1995). O serie de specialişti susțin totuşi că acest sector are viitor.

Slovacia

De la dobândirea suveranității la 1 ianuarie 1993, asupra rezultatelor economice ale Slovaciei şi-au pus amprenta trei factori negativi: o specializare industrială accentuată, pierderea pieţelor din Est şi impactul social al reformei economice introduse în Cehoslovacia în 1991.

Moştenirea lăsată de perioada economiei planificate constă în existența unui aparat industrial supradimensionat care ocupă aproape 30% din populația activă fiind dezvoltate sectoarele care solicită un volum mare de forță de muncă (pielărie, încălțăminte, mobilă, textile) şi cele cu o concentrare mare de capital (siderurgie, metalurgie, sticlărie, industria mecanică şi electrică, echipamente de transport şi armament). Acest aspect a condus la existența unor importante disparități în plan regional.

Sectorul cel mai afectat îl constituie complexul militaro-industrial. În 1990 producția sa reprezenta peste 25% din activitatea industrială, față de 3% în 1994.

La începutul anilor 1990, datorită închiderii capacităților excedentare, şomajul a crescut la 11%, iar în 1995 a fost de 13%.

Handicapurile industriale s-au agravat odată cu despărțirea de Cehia. Astfel, în semestrul I 1993 producția industrială reprezintă 50% față de nivelul din 1989. Efectele s-au prelungit până în 1994. În anul 1994 are loc o relansare a activității. Creşterea economică fiind de 10% susținută de reorganizarea comerțului exterior care a permis pătrunderea pe noi piețe occidentale şi de apariția societăților străine. Cu excepția sectorului mecanic al maşinilor unelte şi pielărie. În toate celelalte sectoare s-a înregistrat o creştere: prelucrarea metalelor +14% industria chimică, +15% cauciuc şi materiale plastice +17% material lucrat +28%.

Situația financiară a întreprinderilor a condus la stoparea investițiilor productive sau la diminuarea acestora la 75%. Datoria externă totală a scăzut de la 120 miliarde coroane slovace în 1993 la 90 miliarde în 1994, dar, se apreciază că este dificil ca ea să se reducă rapid. Conform unui bilanț realizat la sfârşitul anului 1993, la 19000 întreprinderi rata medie de îndatorare are de 61% pentru ansamblul sectoarelor de prelucrare şi de 44% pentru materiile întreprinderii. Rezultatele unui studiu întocmit de banca olandeză ING-Bank relevă că în 1993 situația financiară are calificat ca disperată în 1994 foarte precară iar în 1995 ca aproape bună sau acceptabilă.

Din: Le courrier des pays de l'Est,
Franța, nr. 404, nov. 1995, p.30.

FINANȚAREA INVESTIȚIILOR ÎNTREPRINDERILOR ÎN RUSIA, CEHIA ŞI ROMÂNIA

În perioada de tranziție către economia de piață, sectorul financiar, devenit autonom sau chiar privat, are un rol mai activ în mobilizarea economiilor în vederea folosirii pentru investiții, rol îndeplinit prin impunerea unei anumite discipline financiare la nivelul întreprinderilor. În cele ce urmează, evoluția acestui domeniu este studiată pornindu-se de la trei aspecte:

- măsura în care lipsa fondurilor constituie un obstacol la nivelul întreprinderilor;
- dacă noile structuri financiare sunt capabile să îmbunătățească eficiența investițiilor şi disciplina financiară a întreprinderilor;
- ce măsuri ar trebui luate pentru a creşte capacitățile de finanțare.

Analiza întreprinsă se referă la perioada 1990-1994 şi are la bază date globale privind investițiile întreprinderilor aparținând unui eşantion reprezentativ din cele trei țări. Se apreciază că modalitățile de finanțare care existau la începutul perioadei de tranziție, ca şi dezvoltarea finanțărilor descentralizate sunt foarte diferite în funcție de țară.

Reforma financiară şi dezvoltarea economică. Autonomia acordată întreprinderilor, prin reformele parțiale ale sistemului planificat a fost extinsă odată cu eliminarea progresivă a finanțărilor directe ale statului şi a creditelor destinate exclusiv investițiilor întreprinderilor; pe de altă parte, această extindere s-a datorat reformei fiscale care a permis să se acumuleze mai multe economii. În unele țări autonomia întreprinderilor a fost întărită şi datorită privatizării acestora şi transformării sectorului bancar.

Această transformare a constat în trecerea de la un sistem bancar monolit controlat de banca națională a fiecărei țări, la un sistem cu două niveluri, format dintr-o bancă centrală şi mai multe bănci comerciale autonome şi trecerea la convertibilitatea internă a monedei naționale. Aceste prime schimbări au condus la introducerea unei anumite rigori în politica creditărilor.

Din analiza modalităților de finanțare a întreprinderilor reiese că, atunci când statul începe să-şi retragă sprijinul său direct în domeniul investițiilor şi să transforme sistemul bancar, întreprinderile au recurs într-o măsură mai mare la fondurile proprii pentru a-şi finanța investițiile. Se apreciază, de asemenea, că întreprinderile, în ansamblu, au acumulat active financiare apreciabile în timpul aplicării principalelor reforme economice. Totodată, se pare că în această perioadă caracterizată prin importante modificări structurale, datorate incertitudinilor considerabile manifestate, întreprinderile aşteaptă ca mediul economic să devină mai stabil. Deşi rolul împrumuturilor bancare a crescut pe măsură ce

tranziția progresa, întreprinderile au recurs masiv la finanțările din mijloace proprii.

Noile provocări. Recurgerea la resursele proprii pentru finanțarea investițiilor în economiile în tranziție ar putea părea un aspect pozitiv dat fiind că acest comportament este similar cu cel al întreprinderilor din țările industriale avansate. Din păcate însă, în economiile în tranziție, formele de proprietate asupra întreprinderilor nu contribuie la optimizarea procesului decizional. În țările unde privatizarea este lentă, majoritatea întreprinderilor aparțin, încă sectorului de stat. În celelalte țări, deşi majoritatea întreprinderilor aparțin sectorului privat, metodele de gestiune ale noilor proprietari privați nu sunt atât de riguroase cum ar fi de dorit. În toate cazurile, însă, partea majoritară este deținută de către stat, de către directori şi salariați ai întreprinderii, sau de către un număr mare de acționari, ceea ce nu favorizează disciplina financiară. În consecință, se apreciază că predominanța autofinanțării investițiilor nu poate fi considerată ca o schimbare spectaculoasă în raport cu regimul precedent.

Finanțările externe pot introduce o disciplină financiară considerabilă în cadrul unei întreprinderi ce nu posedă metode de gestiune solide. Pentru a facilita şi a promova recurgerea la finanțări externe, guvernele pot aplica două tipuri de acțiuni: încurajarea dezvoltării sectorului financiar în scopul creşterii ofertei şi eficienței finanțărilor externe şi favorizarea concurenței, în principal prin liberalizarea comerțului exterior, prin aplicarea de legi antitrust şi printr-o deschidere mai mare a pieței în scopul de a limita beneficiile şi a stimula cererea de finanțări externe. Acest raționament presupune că reformele fundamentale ale finanțelor publice, în particular eliminarea finanțărilor directe ale întreprinderilor de către stat şi transformările din punct de vedere al fiscalității la nivelul întreprinderilor au fost deja realizate. Se apreciază că, măsurile destinate să stimuleze cererea şi oferta pentru finanțări externe, trebuie luate simultan.

Modalitatea de măsurare a surselor de finanțare a investițiilor. Dată fiind dificultatea comparării modurilor de finanțare a investițiilor în diferite țări, se impun unele considerații de ordin metodologic şi anume:

- în studiul de față s-a analizat finanțarea investiției şi nu finanțarea stocului de capital existent;
- datorită lipsei de date statistice, analiza realizată este limitată la fluxurile nete de finanțare;
- datele privind împrumuturile bancare bazate pe cifrele transmise de întreprinderi pot fi sensibil diferite de cele provenind de la băncile comerciale. Aceste diferențe sunt datorate atât surselor de obținere a datelor, cât şi numărului de întreprinderi incluse;
- investițiile străine contribuie şi ele la finanțarea investițiilor autohtone. În principiu, ele sunt realizate fie sub forma achizițiilor, fie sub forma unui aport

de fonduri destinate investițiilor. În acest sens, există câteva statistici asupra modului de finanțare doar pentru Cehia şi Rusia.

Diferite modalități de finanțare a investițiilor. Trebuie subliniat de la început faptul că există diferențe notabile între metodologiile statistice de calcul la nivelul birourilor centrale de statistică din fiecare țară analizată (tabel).

Tabel - Sursele de finanțare a investițiilor întreprinderilor*)

-% din volumul total al investițiilor-

	1990	1991	1992	1993	1994	Media
Cehia						
Economii financiare brute	65,8	228,8	189,0	77,0	85,0	129,2
Împrumuturi nete (bănci şi alte instit. Financiare)	-74,0	-161,5	6,9	95,0	62,3	-14,3
Transferuri ale statului	11,6	42,3	30,0	27,9	21,1	26,6
Diverse	96,6	-9,6	-125,9	-100,0	-68,0	-41,5
România						
Economii financiare brute	52,4	96,5	89,0	-	-	79,3
Împrumuturi nete la bănci	30,2	3,1	4,7	-	-	12,6
Transferuri ale statului	20,3	6,7	6,0	-	-	11,0
Diverse	-2,9	-6,3	0,3	-	-	-2,9
Rusia						
Resurse descentralizate	63,0	70,0	70,0	63,0	66,0	66,4
Economii financiare brute	-	51,0	31,0	19,0	-	33,7
Împrumuturi nete la băncile comerciale	-	-	10,0	6,0	-	8,0
Diverse	-	19,0	29,0	38,0	-	28,7
Resurse centralizate	37,0	30,0	30,0	37,0	34,0	33,8

**) în afară de cele financiare*

Notă: Cifrele privind instituțiile din Rusia se referă la ansamblul economiei şi sunt măsurate în funcție de noțiunea de „investiții noi de capital fix”.

Sursa: Cehia: Biroul Central de Statistică; România: Anuarul statistic, diferite numere; Rusia: P.H.Le Honerou, „Investment policy in Russia”, World Bank Studies of Economies in Transition, nr. 17, 1995; A. Astapovici (directorul publicației Foreign Investment in Russia: Salient Features and Trends”, al doilea raport pentru banca „Imperial”, Moscova, aprilie 1995.

În **Cehia** principalele reforme care au modificat finanțarea întreprinderilor aparțin politicii bugetare şi domeniului operațiunilor bancare. În decursul perioadei 1990-1994 economiile brute ale întreprinderilor cheie au reprezentat în medie 129% din totalul investițiilor acestora. Faptul că economiile întreprinderilor au fost mai mari decât investițiile se datorează acumulărilor de active din perioada 1990-1991. Totuşi întreprinderile cheie au făcut împrumuturi la bănci şi la alte instituții financiare în anii următori cu toate că raportul dintre economiile brute şi investiții s-a menținut ridicat (81% în medie în perioada 1993-1994). Subvențiile acordate întreprinderilor au scăzut constant de la 34% din economiile brute din 1990 la 18% în 1994.

Împrumuturile nete la bănci şi alte instituții financiare au înregistrat dificultăți importante. Astfel, în perioada 1990-1991 activele financiare nete acumulate la bănci şi alte instituții financiare reprezentau 118% din totalul investițiilor materiale. În schimb, în perioada 1993-1994 întreprinderile au obținut finanțări externe nete echivalând cu 79% din totalul investițiilor. Totuşi, aceste cifre trebuie interpretate cu prudențe, datorită importanței cifrelor înregistrate la rubrica „Diverse", ale căror modificări pot anula fluctuațiile finanțărilor externe. Transferurile de capital de stat au înregistrat un maxim în 1991 (42%) pentru ca apoi să scadă.

În **România** se constată că statul s-a retras din finanțarea directă în indirectă a investițiilor întreprinderilor. Aceasta s-a datorat atât nivelului ridicat al inflației care a „umflat" beneficile întreprinderilor în comparație cu împrumuturile bancare, cât şi schimbărilor survenite în politica bugetară şi bancară raportul dintre economiile întreprinderilor şi investițiile materiale a crescut accentuat în perioada 1990-1991, de la 52% la 96%, după care s-a menținut stabil. Rolul crescând al economiilor interne este efectul altor schimbări, importanța împrumuturilor nete de la bănci a scăzut brusc de la 30% în 1990 la 3% în 1991, în timp ce transferurile de la bugetul statului s-a redus de la 20% la 7%. Aceste cifre nu țin cont de reducerea substanțială a datoriei întreprinderilor intervenită în perioada 1990-1991.

Creşterea rapidă a ponderii economiilor brute ale întreprinderilor româneşti în cadrul investițiilor în perioada 1990-1991 reflectă parțial interacțiunea dintre nivelul ridicat al inflației şi metodele contabile locale. Evaluarea stocurilor la prețul lor inițial în timpul perioadei de inflație accelerată (1991-1995) a dat naştere la importante câştiguri virtuale, dar beneficiile fiind supuse unei taxe de impozitare de 45% (maxim), întreprinderile au fost lipsite de lichidități deoarece au fost nevoite să-şi reânnoiască stocurile la prețuri aflate atunci în vigoare. Ele au acumulat în aceste perioade sume de plată restante atât către stat cât şi către furnizori. În plus, noile legi privind operațiunile bancare şi Banca Națională adoptate în aprilie 1991 au instaurat principiul universității activității bancare, băncile devenind răspunzătoare de deciziile lor cu privire la împrumuturi. Totodată, numeroasele restructurări ale capitalului

băncilor de stat intervenite între 1990-1992 le-au determinat pe acestea să nu mai acorde o atenție deosebită respectării disciplinei financiare de către întreprinderi.

Programul de stabilizare macroeconomică adoptat în aprilie 1991 a redus sensibil finanțarea directă a investițiilor întreprinderilor de la bugetul de stat. Sistemul de impozitare a fost şi el modificat, dar presiunea fiscală a rămas în continuare ridicată.

În Rusia nu s-a înregistrat nici o modificare în finanțarea investițiilor. Ponderea deținută de stat s-a menținut în perioada 1990-1994 între 30-38%. Finanțările directe ale statului se realizează atât prin alocații acordate de la bugetul federal sau de la cele locale, din fonduri extrabugetare, cât şi prin împrumuturile acordate de Banca Centrală, direct întreprinderilor. Partea cea mai însemnată a contribuțiilor bugetare este canalizată, în special către agricultură, energie, telecomunicații şi apărarea națională. Fondurile extrabugetare servesc la finanțarea investițiilor publice (drumuri de exemplu) şi proiectelor de dezvoltare a anumitor ramuri industriale. Aceste resurse sunt formate prin prelevări specifice şi nu pot primi alte destinații decât proiecte de investiții în anumite sectoare sau activități.

Ponderea economiilor brute ale întreprinderilor în cadrul nivelului investițiilor de capital fix a căzut de la 51% în anul 1991 la 19% în anul 1992-1993. În special ca urmare a scăderii corespunzătoare a fondurilor pentru amortizare. Cu toate că s-a realizat o reformă parțială a fiscalității întreprinderilor în 1991 amortizarea activelor imobilizate nu a ținut cont suficient de inflație. Ponderea împrumuturilor bancare în cadrul investițiilor de capital fix care rămâne limitată a crescut în medie cu 8,5% în perioada 1992-1993 ca şi în perioada planificării centralizate majoritatea împrumuturilor bancare contracte de întreprinderi se pare că a fost destinată constituirii de stocuri. Nu se cunosc date privind sumele depuse de întreprinderile la băncile naționale, în schimb se ştie că întreprinderile au acumulat solduri financiare importante în afara granițelor Rusiei conform unei estimări recente, activele aflate în exterior deținute de întreprinderi şi familii din Rusia, s-ar ridica la 43 miliarde dolari din care o bună parte au fost acumulate în perioada 1991-1994. Această sumă echivalează cu 21% din noile investiții realizate în această perioadă.

Concluzii generale. Deşi există diferențe între conceptele statistice ale celor trei țări analizate, datele existente pot conduce la unele concluzii. În primul rând, în timpul perioadei de incertitudine generală datorată realizării reformelor structurate şi programelor de stabilizare macroeconomică întreprinderile cehe şi ruse au acumulat active financiare deloc neglijabile fenomen care ridică probleme gradului în care constrângerile financiare au contribuit în mod real la diminuarea investițiilor cel puțin în perioada studiată, se pare că diminuarea cererii de echipament pentru investiții au condus la o scădere a finanțărilor externe şi nu invers. Se apreciază, totuşi că pe măsură ce se va

relansa relaxarea creşterii economice şi a cererii pentru investiţii carenţele fundamentale din sectorul financiar riscă să frâneze finanţările externe şi chiar procesul investiţional.

În al doilea rând cifrele provenind din România şi Cehia susţin teoria conform căreia la începutul tranziţiei întreprinderii sunt în mare măsură dependente de propriile acumuări pentru a-şi finanţa investiţiile, în timp ce statul încetează să le mai finanţeze direct iar natura împrumuturilor bancare se transformă în Rusia această etapă preliminară de transformare a finanţării întreprinderilor nu a fost încă depăşită.

În al treilea rând, se apreciază că atunci când sistemul financiar începe să se dezvolte, finanţările externe (în particular împrumuturile bancare) vor avea o pondere crescândă în cadrul investiţiilor întreprinderilor. Este interesant de menţionat faptul că în Cehia nu numai băncile autohtone acordă împrumuturi întreprinderilor ci şi în situaţiile internaţionale. Deoarece se apreciază că riscul de transfer de fonduri este redus în această ţară băncile cehe nu acordă împrumuturi la termen iar băncile internaţionale finanţează întreprinderi multinaţionale.

*

* *

În perioada 1990-1994 în Cehia, România şi Rusia începe introducerea reformelor vizând trecerea la economia de piaţă. Această observaţie privită în timp arată în ce mod tranziţia la economia de piaţă a modificat finanţarea întreprinderilor din fiecare ţară. Astfel, în Cehia şi România statul şi-a redus transferurile modificând fiscalitatea întreprinderilor şi reformând sectorul bancar. Întreprinderile au fost nevoite să recurgă în special la resursele proprii. În schimb în Rusia statul finanţează masiv întreprinderile.

În decursul timpului reformele structurale vor conduce inevitabil la situaţia ca întreprinderile să recurgă într-o proporţie însemnată la mijloace financiare interne. S-ar putea face o paralelă cu situaţia observată în ţările industriale şi astfel s-ar putea trage concluzia că aceasta este o evoluţie pozitivă pentru economiile aflate în tranziţie, dar ar fi o eroare. De fapt, focalizarea întreprinderilor publice sau pe acţiuni (cu acţionari interni sau externi) asupra resurselor proprii de finanţare conduce la metode proprii vechiului regim în ceea ce priveşte luarea deciziilor privind fondurile, gestiunea şi destinaţia lor. Atunci când întreprinderea trebuie să ia o decizie în materie de investiţii, sau de gestiune curentă, ea nu dispune decât de indicatori rudimentari pentru a alege utilizarea cea mai raţională a capitalului. În aceste condiţii, eficienţa investiţiilor riscă să atingă nivelul redus din trecut.

Este posibil ca întreprinderile să fie încurajate să facă apel în special la fonduri externe liberalizând schimburile şi adoptând măsuri antitrust pentru a stimula concurenţa. Numeroase ţări au procedat la o liberalizare semnificativă

a comerțului exterior la începutul tranziției, dar, constatând efectele sale nefaste asupra rentabilității întreprinderilor din anumite sectoare şi asupra balanței de plăți au restabilit un oarecare protecționism. Acesta este, însă, din nou în scădere în țările din regiunea analizată, în special datorită acordurilor de asociere încheiate între unele țări din Europa Orientală şi de la Marea Baltică cu Uniunea Europeană (UE). De altfel, adeziunea la UE implică acceptarea concurenței de către aceste țări. Țările care nu sunt încă asociate au şi ele tot interesul să progreseze pe această cale pentru a favoriza recurgerea la sursele externe de finanțare a investițiilor. Sprijinul acordat de BERD şi de alte instituții financiare internaționale pentru a favoriza accesul întreprinderilor private pe noile piețe, ar trebui, de asemenea să întărească concurența.

Se apreciază că dezvoltarea sectorului financiar trebuie să fie prioritar. Dezvoltarea băncilor din această regiune suscită un viu interes oferind servicii nu numai în comerț, dar, şi în activitățile bursiere, ele constituind unul din pilonii economiei de piață totuşi s-ar putea ca cel puțin pentru un anumit timp ele să nu fie capabile să canalizeze acumulările naționale către investițiile întreprinderilor. În unele țări au apărut rapid piețe ale valorilor mobiliare, dar unele nu s-au extins şi nu posedă un volum suficient de lichidități. Chiar şi în țările unde au fost stimulate prin programe masive de privatizare, ele nu posedă suficiente lichidități pentru a promova noi emisiuni. De asemenea, societățile naționale de investiții şi asigurări au rămas de dimensiuni reduse. În consecință, se poate aprecia că este nevoie de timp pentru ca sectorul bancar şi parabancar să poată cuceri o suprafață suficientă (similară celei din țările industriale avansate) pentru a putea încuraja şi canaliza economiile cu toată eficiența dorită. Acesta este un domeniu unde instituțiile financiare internaționale vor trebui să se aplice atât prin investiții directe, cât şi aplicând în practică structuri la scara sectorială. Pe parcursul întregii perioade de reforme instituționale, activității instituțiilor financiare internaționale şi ale BERD vor continua să complecteze.

Dacă piețele de valori mobiliare şi instituțiile financiare nonbancare au, fără îndoială, capacitatea de a se substitui băncilor pentru a colecta şi canaliza economiile, trebuie recunoscută complementaritatea potențială a acestor forme diferite de finanțare. De exemplu, dacă este cotată la bursă, o societate poate facilita accesul la informațiile privind rezultatele sale financiare atât pentru urmărirea evoluției prețului acțiunilor sale, cât şi prin comunicarea rezultatelor contabile. Dezvoltarea sectorului financiar național şi accesul la resurse financiare externe prezintă, de asemenea, aspecte complementare. Un sistem financiar bine rodat, capabil să exercite un control adevărat asupra întreprinderilor, ar trebui să fie în măsură să favorizeze afluxul de fonduri externe pentru investiții.

Din Le courrier des pays de l'Est, Franța,
nr.406, ian-feb.,1996, p.18.

INSTITUTUL NAȚIONAL
DE
CERCETĂRI ECONOMICE

PROBLEME ECONOMICE
NR. 32/1996

CENTRUL DE INFORMARE
ŞI DOCUMENTARE ECONOMICĂ
BUCUREŞTI

ACADEMIA ROMÂNĂ
INSTITUTUL NAȚIONAL DE CERCETĂRI ECONOMICE
INSTITUTUL DE CERCETARE A CALITĂȚII VIEȚII

CALITATEA ACTIVITĂȚII INSTITUȚIILOR PUBLICE ŞI COMBATEREA CORUPȚIEI.

Anchetă efectuată în Bucureşti - iulie 1996

Dr. Andrei NOVAK

CENTRUL DE INFORMARE ŞI DOCUMENTARE ECONOMICĂ

Încărcare bază de date:
Valerica Căprioară, Lucia Gheorghiş, Minai Gheorghiu, Adriana Romaş, Alexandru Stahl

Au participat la cercetarea de teren:
Mihai Barbu, Anicuța Cernomoreți, Ana-Mihaela Dinu, Ana Dumitrache, Aura Ispas, Ruxandra Lucan, Ecaterina Măruță, Alina Mitrache, Paula Munteanu, Mădălina Necula, Raluca Olteanu, Loredana Paşca, Fănuța Partal, Mihaela Adina Popescu, Dina Predescu, Sanda Săceanu, Lorena Ştefănescu, Cristian Tudose, Florența Vasilescu, Carmen Vizireanu (Fac. Psihologie-Sociologie-Hyperion), Gabriela Olteanu, Monica Mateescu, Cristina Tudose (Fac. Sociologie - Univ. Bucureşti).

CUPRINS

I. ASPECTE METODOLOGICE 307

II. CUM RĂSPUND AUTORITĂȚILE PUBLICE AŞTEPTĂRILOR POPULAȚIEI 309
- II.1. Antoritățile în imaginea publică 309
- II.2. Imaginea publică: 1992-1996 310
- II.3. Imaginea publică: Bucureşti 1996 - România 1995 312

III. PARTIDELE POLITICE 314

IV. SURSE CE CONTRIBUIE LA FORMAREA OPINIEI ASUPRA INSTITUȚIILOR PUBLICE 315

V. ÎNCREDEREA ÎN MASS-MEDIA 317
- V.I. Încrederea în presa scrisă 317
- V.2. Încrederea în televiziune 319
- V.3. Încrederea în radio 320

VI. EVALUAREA CALITĂȚII SERVICIILOR PUBLICE 322

VII. ASISTENȚA MEDICALĂ ŞI AŞTEPTĂRILE POPULAȚIEI 323

VIII. TEMERILE POPULAȚIEI 325

IX. CORUPȚIA ÎN SOCIETATEA ROMÂNEASCĂ 327
- IX.1. Cauzele corupției 327
- IX.2. Percepția corupției 328
- IX.3. Fenomenele care favorizează corupția 331

I. ASPECTE METODOLOGICE

Cercetarea a intenționat, pe de o parte, investigarea populației In ce priveşte satisfacția oferită de activitatea instituțiilor publice, parte componentă a calității vieții, încrederea populației în aceste instituții, iar pe de altă parte, percepția publică a fenomenului de corupție din societatea românească: sfera de manifestare, cauzele (politice, juridice, administrative ş.a.) şi efectele acestui fenomen.

Se prespune că între cele două direcții de cercetare există o puternică şi invers proporțională legătură, cu cât fenomenul corupției este perceput mai puternic, cu atât satisfacția şi încrederea în instuțiile publice sunt mai scăzute.

Obiectivul final al cercetării constă în realizarea barometrului privind satisfacția şi încrederea populației în Instituțiile publice, în estimarea percepției fenomenului de corupție şi în conturarea unor măsuri posibile privind combaterea şi prevenirea acestui fenomen.

în ce priveşte percepția calității activității instituțiilor publice, aceasta a fost obiectivul unor cercetări efectuate pe eşantioane naționale reprezentative în anii 1993-1994-1995, realizându-se astfel un barometru anual al încrederii şi al modului în care aceste instituții au răspuns aşteptărilor populației. În anul 1992 s-a realizat o cercetare la nivelul municipiului Bucureşti astfel că se pot realiza comparații între cele două momente

Ca şi acum şi în cercetarea din 1992 s-au abordat aspecte ale corupției astfel că se pot efectua comparații şi în ce priveşte evoluția percepției acestui fenomen.

Eşantionul. Cercetarea a fost efectuată pe un eşantion de 800 subiecți de peste 17 ani din Bucureşti.

Selecția a fost efectuată în mod aleator dar şi cu respectarea unor cote privind sexul, grupa de vârstă şi nivelul de educație ale subiecților. Astfel, operatorul afectat unei anumite zone a avut la dispoziție o listă cu străzi, numere de bloc, etaj şi apartament iar din cadrul acestor apartamente au fost selectați subiecții care corespundeau cotelor respective combinate.

Teoretic, un eşantion de 800 subiecți asigură, la o probabilitate de 95%, o eroare maximă de +,3,46%. Practic însă, eroarea maximă la nivelul întregului eşantion a fost de 2,8-3% pentru itemii cuprinşi în chestionar.

Prin diferite calcule sau estimări, pe baza datelor provenite da la recensământul din 1951 şi a unor rate (de mortalitate, de absolvire ş.a.) s-au elaborat distribuțiile pe sexe vârstă şi nivel de educare ale populației de peste 17 ani din Bucureştiul anului 1996.

Sunt prezentate comparativ distribuțiile populației şi cele ale eşantionului, cu mențiunile că testele statistice utilizate au confirmat ipoteza conform căreia

între aceste structuri nu sunt diferenţe semnificative, eşantionul fiind reprezentativ în ce priveşte repartiţia pe sexe, grupul de vârstă şi niveluri de pregătire.

Structura pe sexe(%)		
	Populaţie	Eşantion
Masculin	46,1	44,5
Feminin	53,9	55,5
Structura pe vârste(%)		
	Populaţie	Eşantion
18-24 ani	13,5	13,8
25-34 ani	19,6	19,3
35-44 ani	22,0	22,1
45-59 ani	22,8	22,8
60 ani şi peste	22,1	22,0

Structura pe niveluri de pregătire (%)

	Populaţie	Eşantion
Şc. prim. sau gimnaz.	47,8	47,5
Şc. profesională	*17,9*	18,1
Înv. (post)liceal	26,6	27,0
Înv. superior	7,7	7,4

De reţinut făptul că distribuţiile pe vârstă şi nivel de pregătire sunt asemănătoare ale populaţiei şi ale eşantionului şi atunci când analiza se referă separat, la cele două sexe.

De asemenea, structura combinată pe vârstă şi nivel de pregătire este similară cu cea a populaţiei bucureştene.

II. CUM RĂSPUND AUTORITĂȚILE PUBLICE AŞTEPTĂRILOR POPULAȚIEI

Autoritățile publice a căror activitate este oglindită î*n* percepția populației bucureştene sunt: armata, poliția, garda financiară, justiția, S.R.I., preşedinția, guvernul, primăria.

II.1. Antoritățile în imaginea publică

Întrebată "În ce măsură răspund autoritățile publice aşteptărilor", populația adultă bucureşteană a răspuns astfel:

- în procente -

	delo c	**în mică măsură**	**potrivit**	**în mare măsură**	**în (f) mare măsură**	**nu ştiu**	**Me-dia**
1. Armata	103	12,1	19,6	22,1	10,6	25,3	3,14
2. Poliția	25,4	24,1	29,4	9,3	3,0	83	2,35
3. Garda financiară	19,9	17,4	14,6	6,8	33	38,0	2,29
4. Autorit. judec.	21,5	17,8	17,4	7,1	2,6	33,6	2,27
5. S.R.I.	20,9	13,5	11,0	6,1	1,1	47,4	2,11
6. Preşedinția	36,0	18,0	18,0	3,9	5,0	19,1	2,06
7. Guvernul	40,8	28,9	15,5	3,4	*2,8*	18,6	1,87
8. Primăria	38,6	323	13,8	3,9	1,4	9,8	136
9. Parlamentul	37,0	24,9	12,5	33	13	20,6	1,84

Se poate observa că ponderea celor care "nu ştiu", deci care nu au opinie față de principalele autorități publice este foarte ridicată, în medie fiecare ai patrulea adult din Bucureşti. Desigur că această medie nu acoperă uniform cele nouă instituții publice. Astfel, ponderea celor care şi-au exprimat opinia față de poliție şi primărie este de peste 90% iar a celor pentru preşedinție, guvern şi parlament este de peste 80%. Oarecum firesc, activitatea S.R.I. este mai puțin sau deloc cunoscută omului de pe stradă, pria natura activității sale. De altfel şi garda financiară şi autoritățile judecătoreşti înregistrează aceeaşi lipsă de imagine, fiecare al treilea adult neexprimându-şi opinia față de activitatea acestor instituții.

Această lipsă de imagine pentru o parte din populație este însoțită de o imagine nefavorabilă pentru 30-40% dintre subiecți comparativ cu numai 7-10% mulțumiți de activitatea desfăşurată de aceste trei instituții.

În ce priveşte celelalte autorități publice, o imagine favorabilă semnificativă are doar armate, singura posesoare a unei balanțe pozitive, ponderea celor satisfăcuți 02,7%) fiind mai mare decât a celor nesatisfăcuți (22,4%).

Celelalte instituții publice - primăria, poliția, preşedinția, parlamentul şi guvernul - cunosc o opinie nevaforabilă puternică, doar 5-12% fiind mulțumiți față de 50-70% cât reprezintă ponderea celor nemulțumiți de activitatea desfăşurată de aceste instituții.

În general, bărbații sunt mai nemulțumiți decât femeile în ce priveşte S.R.I.-ul (41,5/28,7), Justiția (44,4/35,2), Parlamentul (67,2/57,6) şi Guvernul (64,1/56,1).

Cei cu studii postgimnaziale sunt mai nemulțumiți decât cei cu studii primare în ce priveşte preşedinția (62,1/47,5), pariamentul (66,2/55,% autoritățile judecătoreşti (45,5/32,5) şi garda financiară (44,3/35,1).

II.2. Imaginea publică: 1992-1996

La o diferență de patru ani, imaginea autorităților publice este mai întunecată, ponderea celor nemulțumiți a crescut iar ponderea celor mulțumiți a scăzut astfel încât distanța procentuală a devenit o prăpastie. Referindu-ne la toate cele nouă autorități publice supuse atenției, deşi între ele sunt diferențe semnificative, se poate constata că ponderea celor mulțumiți a scăzut de la 25 ia doar 10,4% iar ponderea celor nemulțumiți a crescut de la 38,8 la 47,7%.

Ponderea celor care apreciază autoritățile publice în:

	(foarte) mare măsură		**deloc sau în mică măsură**		**Balanța**	
	1992	**1996**	**1992**	**1996**	**1992**	**1996**
I. Armata	49,0	32,7	16,8	22,4	32,2	133
2. Poliția	28,0	12,3	26,1	49,1	1,9	-36,8
3. Garda financ.	29,6	10,1	33,9	37,3	-4,3	-27,2
4. Autorit. jurid.	27,5	9,7	24,6	39,3	2,9	-29,6
5. S.R.I.	31,0	7,2	17,1	34,4	13,9	-27,2
6. Preşedinția	17,5	8,9	53,8	54,0	-36,3	-45,1
7. Guvernul	32,4	6,2	31,3	59,7	1,1	-53,3
8. Primăria	4,6	5,3	79,2	71,1	-74,6	-65,8
9. Parlamentul	5,4	5,0	66,4	61,9	-61,0	-56,1

Se impun câteva concluzii:

• Ponderea celor satisfăcuți a scăzut pentru toate autoritățile publice şi în mod special în se priveşte activitatea guvernului (cu 26,2%) şi a S.R.I. (23,8%), precum şi aprecierea favorabilă a gărzii financiare (cu 19,5%), justiției (17,8), a armatei (16,3) şi a politiei (15,7).

• **Ponderea celor nesatisfăcuți** a crescut pentru aproape toate autoritățile publice şi în mod special în ce priveşte activitatea guvernului (cu 28,4%) şi a poliției (cu 23,0) dar şi referitor la S.R.I. (17,3) şi justiție (14,7),

• Efectul cumulat al celor două fenomene a dus la diferent negative puternice ceea ce reflectă de fapt pierderea încrederii populației bucureştebe în autoritățile publice.

Balanțele reprezintă diferența dintre opiniile favorabile ("în mare" şi "în foarte mare măsură") şi cele nevaforabile ("deloc" şi "în mică măsură").

Diferențele dinte balanța anului 1992 şi cea a anului 1996 constituie poate cel mai expresiv indicator al creşterii sau al pierderii încrederii în instituțiile respective.

Cele mai mart pierderi de încredere din partea populației, de insatisfacție produsă față de aşteptările acesteia le-au înregistrat:

- guvernul: 54,6% (cu 26,2% mai puțini mulțumiți şi cu 28,4% mai mulți nemulțumiți);
- S.R.I.: 41,1% (28,8 şl 17,3%)
- poliția: 38,7% (15,7 şi 23%)
- justiția: 26,7% (17,8 şi 14,7%).

Desigur că scăderea continuă a nivelului de trai, pentru majoritatea populației bucureştene, creşterea criminalității, a nesiguranței pe stradă şi acasă precum şi numeroasele "eliberări" ale unor persoane din lumea interlopă au făcut ca aceste instituții să piardă atât de mult din încrederea populației.

• În ce priveşte media răspunsurilor, obținute *prin* ponderarea frecvențelor răspunsurilor cu: 1 pentru "deloc" ... 5 pentru "în foarte mare măsură" s-au obținut următoarele rezultate:

Media răspunsurilor

	1992	**1996**
1. Armata	3,56	3,14
2. Poliția	2,98	2,35
3. Garda financiară	2,93	229
4. Autorit. judec.	2,97	2,27
5. S.R.I.	3,31	2,11
6. Preşedinția	2,35	2,06
7. Guvernul	2,93	1,87
8. Primăria	1,74	1,86
9. Parlamentul	2,00	1,84

Dacă în 1992 aprecierea generală era apropiată nivelului "potrivit" (2,75 sau 2,65 exceptând media aferentă armatei), în anul 1996 aceasta a fost apropiată de calificativul "în mică măsură" (2,20 sau 2,08 exceptând o medie aferentă armatei).

Dacă în 1992 armata., S.R.I., poliția, autoritățile judecătoreşti, garda financiară şi guveraul aveau aprecieri medii situate în jurul calificativului "potrivit", în 1996 numai armata mai beneficia de această apreciere în timp ce guvernul, primăria şi parlamentul sunt apreciată între "de loc" şi "în mică măsură".

• În varianta în care şi subiecții care au răspuns cu "potrivit" sunt cuprinşi în grupa celor satisfăcuți, demers nu întrutotul corect (deoarece acest segment ar fi trebuit să răspundă prin "mai mult satisfăcut" sau "mai mult nesatisfăcut", împărțindu-se de fapt în anumite proporții între cele două răspunsuri) situația s-ar prezenta în felul următor:

Ponderea celor mulțumiți în (foarte) mare măsură sau în mod potrivit de:

	1992	**1996**
Armată	59,0	52,3
Poliție	61,9	41,7
Autorit. jud.	52,8	27,1
Preşedinție	46,2	26,9
Garda financiară	52,1	24,7
Guvern	68,7	21,7
Primărie	20,8	19,1
S.R.I.	45,1	18,2
Parlament	33,6	17,5

Folosind această segementare se constată că dacă în 1992 cele nouă instituții publice erau apreciate, în medie, într-o măsură mai mică sau mai mare de 48,9% acum, în 1996, doar 27,7% percep astfel activitatea acestor instituții.

II.3. Imaginea publică: Bucureşti 1996 - România 1995

Comparativ cu rezultatele înregistrate în cercetarea efectuată în 1995 pe un eşantion național reprezentativ se constată o mult mai pronunțată insatisfacție a populației bucureştene.

Aprecierea activității instituțiilor publice

	în (foarte) mare măsură		**în mică măsură sau deloc**	
	Bucureşti	**România**	**Bucureşti**	**România**
	1996	**1995**	**1996**	**1995**
Armata	32,7	56,9	22,4	6,9
Poliția	12,3	21,9	49,1	30,9
Aut. judec.	9,7	15,6	39,3	33,1
Preşedinția	8,9	32,6	54,0	27,3
S.R.I.	7,2	15,7	34,4	19,6
Guvernul	6,2	12,0	59,7	50,3
Primăria	5,3	12,5	71,1	53,8
Parlament	5,0	6,5	61,9	55,6

Pentru cele opt instituții publice (mai puțin garda financiară) ponderea medie a celor mulțumiți a fost de 10,9% pentru Bucureşti față de 21,7% pentru întreaga țară, în timp ce ponderea medie a nemulțumiților a fost de *49%* pentru

bucureşteni faţă de 34,7% pentru întreaga ţară. Dacă la nivelul ţării balanţa este de -13%, la nivelul Bucureştiului ea este de -38,1% reflectând astfel diferenţele dintre cele două populaţii (cu rezerva că datele pentru întreaga ţară se referă la anul 1995).

Mai nemulţumiţi faţă de activitatea desfăşurată de fiecare din instituţiile publice bucureştenii sunt într-o proporţie mai mică mulţumiţi faţă de acestea.

Cele mai mari diferenţe în ce priveşte percepţia activităţii instituţiilor publice, satisfacţia faţă de acestea, sunt înregistrate de armată (32,7% mulţumiţi în Bucureşti, faţă de 56,9% in România; 22,4% nemulţumiţi în Bucureşti faţă de numai 6,9% în toată ţara) şi preşedinţie (8,9% mulţumiţi în Bucureşti, faţă de 32,6% în România, 54% nemulţumiţi fn Bucureşti faţă de 27,3% în ţară) în care balanţele negative sunt cele mai mari.

Ceea ce au în comun cele două populaţii este faptul că cele mai negativ percepute instituţii publice sunt guvernul, primăriile şi parlamentul.

Guvernul Văcăroiu, ca şi "guvernul" Halaicu pentru Bucureşti, precum şi Parlamentul constituie principala sursă a nemulţumirilor populaţiei.

III. PARTIDELE POLITICE

În ce priveşte responsabilitatea partidelor politice față de intereesele colectivității, populația adultă bucureşteană consideră că ea este preocuparea:

	1992	1996
- doar a unui singur partid	11,7	9,6
- a câtorva (mai multor) partide	27,3	16,9
- toate partidele sunt interesate	52,0 de putere	53,3
- N.S.	9,0	20,2

Aşadar, în cei patru ani care au trecut, a scăzut ponderea celor care apreciază că unui sau mai multe partide manifestă responsabilitate, de la 39 la 26,5%, adică numai un subiect din patru manifestă încredere în unul sau altul dintre formațiunile politice.

Ca şi în 1992, şi în acest an peste jumătate din populația Bucureştiului apreciază că partidele politice, fără excepție, nu manifestă nici o responsabilitate față de interesele colectivității, ele fiind interesate doar de putere.

S-a dublat ponderea celor care nu-şi pot exprima o opinie în ce priveşte încrederea în partidele politice.

De remarcat faptul că subiecții cu studii superioare au încredere într-o proporție mult mai mare (40,7%) într-unui sau mai muite partide, comparativ cu ceilalți subiecți (25,6%).

IV. SURSE CE CONTRIBUIE LA FORMAREA OpINIEI ASUPRA iNSTITUȚIILOR PUBLICE

Dacă pentru primarie, poliție şi armată, efectele constatate reprezintă principala cale prin care se formează opinia populari, pentru celelalte instituții: S.R.I., garda financiară, autoritățile judecătoreşti, parlamentul, preşedenția şi guvernul, la care în analiză s-au adăugat şi partidele politice, principala sursă o constituie televiziunea.

Principalele surse de formare a opiniilor acționează în mod diferit pentru o instituție publică sau alta sau, mai bine spus, pentru un grup sau altul de instituții.

• Astfel, zona politicului este dominată de influența televiziunii, în primul rând, dar şi de cele ale radioului şi presei scrise:

Sursele de formare a opiniilor

- în procente -

	T.V.	Radio	Ziare	Efecte	Altele
Parlamentul	48,6	33,1	30,3	22,4	16,1
Preşedinția	47,4	29,9	28,5	28,5	16,8
Guvernul	494	32,3	28,6	30,4	17,9
Partidele politice	45,1	27,8	26,9	24,4	21,8
Nivel mediu	47,6	30,8	28,6	26,4	18,1

Se remarcă faptul că, în medie, bucureştenii apelează la 1,5 surse, situație tipică populației din oraşele mari, față de cea din mediul rural sau din oraşele mici, pentru care doar televiziunea, în principal, constituie principala sursă de informare şi de formare a opiniei.

Pentru aproape jumătate din populația bucureşteană (47,6%), televiziunea constituie sursa de informare în timp ce radioul şi presa scrisă se adresează câte unui segment de aproximativ 30%.

Efectele constatate, cumulând desigur degradarea nivelului de trai cu celelalte aspecte negative ale vieții politice, constituie sursă de formare a opiniei pentru fiecare al patrulea subiect (26,6).

"Nu ştiu precis de unde, dar aşa cred că este" şi "Am aflat din altă parte" constituie răspunsurile date de unul din şase subiecți cuprinşi In eşantion (18,1%).

Din totalul răspunsurilor (subiecții puteau încercui oricare şi oricâte variante de răspuns considerau), mass-media acoperă 70.6% din ele,

constituind deci canalele principale de formare a opiniei chiar dacă această pondere este mult mai mică decât cea înregistrată la nivelul întregii țări.

• Armata, primăria şi poliția sunt percepute de către populație în primul rând prin prisma efectelor constatate, mai ales în ce priveşte activitatea "primăriei Halaicu", şi abia după aceasta prin influența mass-media:

Sursele de formare a opiniei

- în procente -

	Efecte	T.V.	Radio	Ziare	Altele
Armata	34,5	30,6	25,5	23,4	22,1
Primăria	54,6	29,9	22,6	24,3	18,3
Poliția	45,3	35,6	25,3	24,0	13,5
Nivelul mediu	44,8	32,0	24,5	23,9	15,3

Mass-media acoperă pentru aceste instituții numai 57.2% din totalul răspunsurilor. Efectele, în special în ce priveşte fosta activitate a primăriei bucureştene, sunt un mijloc, din păcate, prea puternic care influențează negativ opinia populației. Pentru jumătate dinte locuitorii Capitalei, starea jalnică a acesteia - curățenie, starea străzilor, iluminat, căldură - precum şi proliferarea actelor de vandalism - furturi, agresări ş.a. - au făcut ca primăria şi poliția să fie văzute într-un ton tot mai mult spre negru, lipsa de satisfacție şi de încredere față de acestea devenind tot mai pronunțată.

• Pentru S.R.L. garda financiară şi autoritățile judecătoreşti sursele de formare a opiniei au o influență relativ egală (22-30%), ponderea mass-mediei fiind de 60%.

Sursele de formare a opiniei

- în procente -

	T.V.	Radio	Ziare	Efecte	Altele
S.R.I	30,5	23,9	23,8	15,6	30,1
Garda financiară	32,1	21,4	23,1	22,1	25,5
Autorit.judec.	31,9	24,0	20,9	27,3	32,4
Nivelul mediu	31,5	23,1	22,6	21,7	29,3

Mai puțin "la vedere" decât celelalte instituții publice, activitatea S.R.I., gărzii financiare şi justiției, este percepută de către populație în mod egal prin unul din cele cinci canale (media răspunsurilor fiind de numai 1,3). "Nu ştiu precis de unde, dar aşa cred că este" constituie un răspuns cu pondere egală față de celelalte surse.

V. ÎNCREDEREA ÎN MASS-MEDIA

V.I. Încrederea în presa scrisă

• Una din întrebările puse bucureşteniior, atât în 1992 cât şi, în 1996, s-a referit la modul în care aceştia apreciază ziarele, dacă sunt interesați de conținutul acestora.

Considerați ce sunt interesate ziarele

- în procente -

	nici unul	unul singur	două-trei	mai multe	nu ştiu
1992	14,6	11,3	36,4	24,0	13,7
1996	21,1	30,8	17,1	11,5	19,5

În cei patru ani a scăzut foarte mult ponderea celor care consideră că sunt interesante două sau mai multe ziare: de la 60,4% la numai 28,6% crescând în schimb ponderea celor care au aprecieri favorabile față de un singur ziar: de la 11,3 la 30.8%,

Persoanele cu studii superioare consideră într-o proporție mai mare că există un singur ziar sau două şi mai multe ziare interesante 42,4 şi respectiv 28,8% fa|ă de numai 30,9 şi 16% cât apreciază celelalte segmente.

Şi vârsta este o variabilă ce influențează aprecierile populației. Existența unui ziar suficient de interesant pentru aşteptările populației este recunoscută de 38,1% dintre cei tineri (18-24 ani) şi de 29,6% dintre ceilalți.

Şi cei care apreciază favorabil două sau mai *multe* ziare au o pondere mai mare în rândul populației active (<60 ani), decât în cei a! populației de peste 60 anii 32,5 față de doar 14,4%.

• Întrebați dacă ziarele le oferă Informații corecte privind viața socială, economică şi politică, subiecții au răspuns astfel:

În ce măsură oferă ziarele informații corecte

	deloc	în mică măsură	potrivit	în mare măsură	în o mare măsură	N.S.
1992	10,0	18,4	27,2	26,9	7,4	9,1
1996	20,1	15,5	41,9	12,4	2,5	7,6

Dacă în 1992 un subiect din trei (34,3%) consideră că ziarele oferă informații corecte, în 1996, doar un subiect din şapte (14,9%) mai era convins de aceasta! În acelaşi timp, ponderea celor nemulțumiți ("deloc" sau "în mică măsură") a crescut de la 28,4 la 35,6% astfel încât media răspunsurilor (1 - deloc ... 5 - în foarte mare măsură) a scăzut de la 3,03 în 1992 la 2,58 în 1996, adică la jumătatea distanței dintre "în mică măsură" şi "potrivit", situație care, evident, nu este de natură să satisfacă nici pe departe. • Ziarul preferat al bucureştenilor

Întrebați dacă au un ziar preferat, 54% dintre bucureşteni au răspuns favorabil. Într-o măsură mai mare bărbații (58,2%) decât femeile (50,7%), persoanele de peste 44 ani (58,8%) față de celelalte (50%), jumătate din populația bucureşteană preferă unul sau altul (altele) dintre ziare.

Deci, 59,4% dintre bucureşteni consideră că există unul, două sau mai multe ziare interesante. 56.8% consideră că ziarele oferă informațiile aşteptate într-o măsură potrivită (41.9%) sau (foarte) mare (14.9%) iar 54% au unul sau mai multe ziare preferate.

• În ce priveşte încrederea pe care o are populația în informațiile oferite de ziare, populația bucureşteană a oferit următoarele răspunsuri:

Încrederea în ziare

- în procente -

	deloc sau în mică măsură	**potrivit**	**în (foarte) mare măsură**	**n.s.**	**media**
total eşantion	38,2	37,9	19,5	4,4	2,63
cei care au un ziar preferat	19,0	45,8	33,6	1,6	3,16
cei care nu au un ziar preferat	61,4	27,9	3,1	7,6	1,95

Aşadar, persoanele care au un ziar (sau mai multe) preferat au încredere în acesta fie într-o măsură "potrivită" (45,8%) fie în (foarte) mare măsură (33,6%) în timp ce două treimi dintre cei care nu au un ziar preferat nu au deloc (sau doar în mică măsură) încredere în presa scrisă. Se pot desprinde patru segmente distincte:

- cei care au un (unele) ziar preferat şi au încredere (mare sau potrivită):
79,4 x 0,54 = 42,9%
- cei care au un(unele) ziar preferat dar nu au încredere nici în el:
19 x 0,54 = 10,3%
- cei care nu au un ziar preferat dar au încredere în presa scrisă
31 x 0,444 = 13,8%

- cei care nu au un ziar preferat şi nici nu au încredere în presa scrisă: 61,4 x 0,444 - 27,3%

V.2. Încrederea în televiziune

• În ce priveşte audiența emisiunilor informative ale televiziunii naționale (programele 1 sau 2) populația adultă bucureşteană a răspuns astfel:

Vizionarea emisiunilor informative ale televiziunii naționale (1 şi 2)

- în procente -

deloc	uneori	destul de des
42,8	20,9	36,3

Doar o treime din subiecți vizionează "destul de des" emisiunile informative ale televiziunii naționale dar diferitele segmente ale populației au ponderi foarte diferite. Astfel, pe vârste, audienta acestor emisiuni este de numai 8,8% pentru cei de 18-24 ani, 25% pentru cei de 25-44 ani, 35,7% pentru cei de 45-59 ani şi 49,4% dintre cei de peste 60 ani.

Studiile constituie şi ele o variabilă de influență: vizionează aceste emisiuni 40,7% din cei cu studii primare sau gimnaziale, 26,4% din absolvenții şcolilor profesionale şi numai 18,7% dintre subiecții cu studii liceale sau superioare.

Nu urmăresc deloc, aceste emisiuni două treimi (61,1%) dintre cei de 18-24, comparativ cu o treime (37,5%) din rândul celor de 25-59 ani şi doar o şesime (17,8%) din rândul populației de peste 60 ani. • În ce priveşte încrederea în informațiile oferite de aceste emisiuni informative situația este următoarea:

Încrederea în informațile furnizate de televiziunea națională

- în procente -

	deloc sau în mică măsură	potrivit	în (foarte) mare măsură
1992	32,5	34,4	33,1
1996	36,3	45,0	18,7

A scăzut încrederea acordată informațiilor oferite de televiziunea națională; în 1992 avea încredere în (foarte) mare măsură un adult din trei, în timp ce în 1996 doar unul din cinci mai avea încredere multă, ceilalți "atenuându-şi" această încredere. Desigur că există o relație între audiență şi încredere: cei ce audiază au o anumită încredere, (şi) de asta audiază; cei ce nu au încredere, nu (prea) audiază.

Încrederea în informațiile oferite de televiziunea română

- în procente -

Cei care vizionează	deloc sau potrivit	În foarte mare măsură	în mică măsură
des	12,5	55,6	31,9
uneori	48,2	45,0	*6,8*
deloc	92,1	5,9	2,0

Firesc, cei ce urmăresc des au încredere în aceste informații, fie in mod potrivit fie chiar în (foarte) mare măsură; cei care urmăresc numai uneori aceste emisiuni au şi o încredere mult mai redusă, împărțindu-se în mod egal între "deloc" şi "potrivit", cei care nu urmăresc nici nu au încredere în ele, aproape în totalitate.

• Audiența moderată a emisiunilor informative alo televiziunii naționale este "compensată" de audiența emisiunilor informative ale altor posturi de televiziune, cele private.

Din populația adultă a Bucureştiului *69,6%* urmăresc în mod frecvent alte posturi iar 10,7% urmăresc mai rar aceste emisiuni informative (PRO TV, Amerom. Antena 1, TELE 7 ABC).

Cei de până în *60* ani urmăresc aceste emisiuni în proporție de 73,2% în timp ce numai 53,9% dintre cei de peste 60 ani urmăresc în mod frecvent emisiunile informative ale acestor posturi de televiziune.

Cel cu studii primare sau gimnaziale urmăresc aceste emisiuni într-o proporție de numai 59,1%, cei cu şcoala profesională 71,5% în timp ce proporția înregistrată în rândul celor cu studii liceale şi superioare este de 82%.

V.3. Încrederea în radio

• Audiența emisiunilor informative ale postului de radio România-Actualități este următoarea:

deloc	uneori	destul de des
45,6	18,6	35,8%

"Destul de des" urmăresc aceste emisiuni 17,7% din cei cuprinşi în primele trei grupe de vârste (18-44 ani), 34,1% din cei de 45-59 ani şi 48,9% din cei de peste 60 ani.

Acelaşi răspuns l-au dat 34,3% dintre ceu cu studii primare sau gimnaziale, 24,9% dintre cei cu studii profesionale sau liceale şi numai 153% dintre cei cu studii superioare.

• În ce priveşte încrederea în emisiunile informative, aceasta cunoaşte următoarele distribuții în anii 1992 şi 1996:

Încrederea în emisiunile informative ale postului "România-Actualități"

- în procente -

	deloc sau în mică măsură	potrivit	în (foarte) mare măsură	media
1992	17,9	31,6	50,5	3,43
1996	36,1	41,8	22,1	2,73

Încrederea în emisiunile informative ale postului de radio "România-Actualități" a scăzut mult în cei patru ani. Dacă în 1992 îşi manifestau încrederea în (foarte) mare măsură mai mult de jumătate din populația adultă a Bucureştiului (50,5%), în prezent nici măcar un sfert din populații (22,1%) nemaiavând această opinie. În consecință, ponderea celor care nu au deloc sau doar în mică măsură încredere s-a dublat în cei patru ani, ajungând acum ca o treime din populație să aibă această opinie.

Ca şi în cazul audienței televiziunii, corelația dintre frecvența audienței şi încrederea în radio se manifestă în mod clar: cei care urmăresc des au mai multă încredere (şi de asta urmăresc), iar cei care nu urmăresc, *nu* o fac şi pentru că nu au încredere:

Încrederea în emisiunile informative ale postului de radio "România-ActualitățŞi"

- în procente -

Audiază	deloc sau în mică măsură	Potrivit	În (foarte) mare măsură	media
Des	14,6	47,4	38,0	3,29
Uneori	34,8	51,7	13,5	2,76
Deloc	90,0	8,5	1,5	1,30

Dacă auditorii fideli ai acestui post de radio manifestă în încredere "cuprinsă" între "potrivit" şi "mare măsură", cei care audiază numai uneori au şi o încredere "numai potrivită" iar cei care nu urmăresc nu au deloc (sau aproape) încredere în el.

VI. EVALUAREA CALITĂȚII SERVICIILOR PUBLICE

Cuprinzând în sfera serviciilor chiar şi pe cele care, indirect, reflectă activitatea unor autorități publice (primărie, politie) dar care sunt de mare importantă pentru calitatea vieții de zi cu zi a cetățenilor capitalei țării, imaginea oferită de percepția populației este foarte întunecată. Cu excepția transportului subteran, toate celelalte servicii prezintă o balanță negativă, ponderea celor care sunt mulțumiți fiind mult inferioară ponderii celor nemulțumiți.

Aproape întreaga populație adultă bucureşteană este nemulțumită de curățenia oraşului, starea străzilor şi de preocupările primăriei îafă de combaterea dăunătorilor.

Aprecierea calității serviciilor

	deloc sau în mică măsură	potrivit	în (foarte) mare măsură	media
transportul subteran	20,4	26,8	52,8	3,45
transportul la suprafață	50,6	32,2	17,2	2,50
iluminatul public	58,6	24,7	16,7	2,32
încălziea locuinței	60,7	25,2	14,1	2,26
eficiența poliției în prinderea infractorilor	57,9	25,9	16,2	2,30
calitatea apei potabile	69,2	22,1	8,7	2,00
securitatea pe stradă	74,6	16,2	9,2	1,85
combaterea dăunătorilor	85,9	9,0	5,î	1,54
starea străzilor	95,0	3,0	2,9	1,27
curățenia oraşului	96,2	2,8	1,0	1,23

Cu excepția transportului subteran, celelalte nouă servicii au atras, în medie, nemulțumirea a trei sferturi (72,1%) din populația bucureşteană.

Acordând 1 punct calificativului "deloc"... 5 puncte celui "în foarte mare măsură", mediile astfel calculate reflectă foarte clar percepția negativă din partea populației a calității activității. Dacă transportul subteran este apreciat între "potrivit" şi "mare măsură" iar cel la suprafață între "mică măsură" şi "potrivit", celelalte opt activități au răspuns aşteptărilor populației în mică măgură sau deloc.

VII. ASISTENȚA MEDICALĂ Şi AŞTEPTĂRILE POPULAȚIEI

Asistența medicală se menține, din păcate, la acelaşi nivel foarte scăzut de apreciere, aşteptările populației fiind departe de a fi satisfăcute de acest important serviciu social.

Ca şi în 1992, bucureştenii sunt nemulțumiți total de acest serviciu, în proporție de 44,5% în timp ce ponderea celor mulțumiți în mare măsură s-a redus de la 22,5 îa 13,8%.

Cum răspunde asistența medicală aşteptărilor populației

- în procente -

	deloc sau în mică măsură	în (foarte)mare măsură
1992	46,5	22,5
1996	44,5	13,8

Întrebați ce reproşează asistenței medicale, subiecții cuprinşi în eşantion s-au referit în primul rând la prețul medicamentelor, mai ales pensionarii, dar şi la timpul mare de aşteptare sau la interesul material.

Ce reproşați asistenței medicale

- în procente -

	în mare măsură	oarecum	deloc	NS, NR
prețul medicamentelor	61,6	20,9	8,5	9,0
timpul de aşteptare	47,3	24,9	14,1	13,7
interesul material	46,4	26,0	14,1	13,5
dezinteresul medicilor	26,5	37,6	17,9	18,0

• Forma de asistență medicală preferată de populație nu a cunoscut modificări spectaculoase în perioada 1992-1996.

Referindu-ne la persoanele care au apelat în utltmul an la asistența medicală, opțiunile acestora s-au manifestat astfel:

În mod obişnuit apelați la:

- în procente -

	pt. copii	pt. adulți	stomatologie
asist. med. teritorială	71,2	61,8	41,2
policlinică cu plată	15,2	23,6	20,8
cabinetele particulare	13,6	14,6	38,0

Dacă în ce priveşte asistența medicală acordată copiilor, forma preferată de trei pătrimi dintre părinții bucureşteni o constituie, firesc, cea acordată de dispensarul teritorial şi/sau de policlinica de sector, aproape 40% dintre adulți preferă să apeleze la cabinetele particulare sau, mai ales, la serviciile policlinicilor cu plată.

În ce priveşte asistența medicală stomatologică, doar doi pacienți din cinci apelează la policlinica teritorială în timp ce tot atâția apelază la cabinetele particulare iar cel de-al cincilea la serviciile unei policlinici cu plată, ultimele două segmente crescând, ca pondere, față de 1992 (58,8% față de 47,3%).

VIII. TEMERILE POPULAȚIEI

Întrebați care sunt fenomenele de care se tem cel mai mult, bucure stenii au răspuns astfel:

Fenomenele de care se tem cel mai mult bucureştenii

- în procente -

1. Creşterea prețurilor	73,1
2. Violența străzii (violuri, omoruri)	68,6
3. Neasigurarea minimului de trai	64,1
4. Corupția	63,1
5. Şomajul	43,1
6. Teama de a fi jefuit	37,0
7. Furtul din avutul personal	36,8
8. Tulburările sociale	32,3
9. Traficul de droguri	30,4

Primele patru fenomene de care se tem bucureştenii ocupă aceste tocuri, într-o ordine sau alta, în "topurile" tuturor segmentelor studiate (sexe, vârste, studii) confirmând astfel faptul că ele reprezintă principalele temeri ale întregii populații. Desigur că fiecare fenomen în parte este perceput diferit de segmentele analizate. Astfel:

1. *Creşterea prețurilor* devine obsesivă odată cu vârsta populației: 48,7% dintre cei de 18-24 ani, 64,7% dintre cei de 25-34 ani, 76,8% dintre cei de 35-59 ani şi 88,3% dintre cei de peste 60 ani.

Corelația este inversă cu nivelul de educație: 81,5% dintre cei cu studii primare, gimnaziale sau profesionale, 61% dintre cei cu studii liceale şi 50,8% cei cu studii superioare.

2. *Violența străzii* (violuri, omoruri) constituie principala temere a femeilor (76 față de 59,3%) iar tinerii (18-24) sunt ceva mai puțin temători (58,4%) decât ceilalți (70,1).

3. *Neasigurarea unui minim de trai* este mai puțin resimțită de persoanele cu studii superioare decât celelalte segmente (44,1% față de *66%),* dacă se poate spune aşa când aproape un intelectual din doi manifestă această temere!

4. *Corupția* este mai puțin resimțită de cei tineri (18-24 ani) dar numai prin comparație cu celelalte grupe de vârstă (50,4 față de 653%) şi cu studii primare sau gimnaziale (57,8) față de ceilalți (69%)*

5. *Şomajul* este mai presant pentru femei (47,1%) decât pentru bărbați (38,1%), pentru persoanele cu studii primare, gimnaziale sau profesionale

(47,5%) decât pentru cele cu studii liceale (40%) sau superioare (27%) şi, desigur, pentru cei în vârstă activă (48%) decât pentru pensionari (26%).

6-7. *Teama de a fi jefuit şi furtul din avutul personal* sunt mai presante pentru femei (41,9%) decât pentru bărbați (30,5%), pentru persoanele In vârstă de peste 60 ani (55,8%) decât pentru ceilalți (31,2%) şi, fără a găsi vreo explicație, pentru persoanele cu studii primare, gimnaziale sau profesionale (42,4%) decât pentru cele cu studii liceale sau superioare (25,6%).

8. *Tulburările sociale* constituie o temere mai mult pentru femei (38,6%) decât pentru bărbați, pentru persoanele de peste 60 de ani (41,1%) decât pentru ceilalți (29,5%) şi se află într-un raport invers proporțional cu nivelul de educație: 38% dintre cei cu studii primare sau gimnaziale, 28% dintre cei cu studii profesionale sau liceale şi doar 17% dintre cei cu studii superioare.

9. Traficul de droguri consituie o temere în primul rând pentru tineri (41,6%) comparativ cu ceilalți (28,6%), pentru persoanele cu studii gimanziale sau profesionale (34,9%) față de cele cu studii liceale sau superioare (23,4%).

IX. CORUPȚIA ÎN SOCIETATEA ROMÂNEASCĂ

IX.1. Cauzele corupției

Corupția este percepută de către populație ca un fenomen grav şi periculos, care subminează structurile de autoritate şi de putere şi măreşte costurile sociale şi economice ale reformei, concretizate în deprecierea continuă a nivelului de trai al majorității indivizilor[1]. Sub aspect strict juridic, sunt considerate ca acte de corupție, încălcările deontologiei de către funcționarii publici, în interes privat sau, cum le definea Adams, "sacrificiu al onoarei naționale în favoarea scopurilor private sau de partid". Corupția pare să fi devenit deja un fenomen organizat sub forma unor rețele formale care au penetrat sferele politicului, legislativului, justiției şi administrației. O analiză a fenomenului de corupție din țara noastră[2] a reliefat principalele categorii de cauze specifice dintre care vom menționau:

a) politice:

- lipsa de autoritate & puterii politice;
- idealizarea de facto a separării puterilor in stat;
- absența puterii mass-media şi mai ales a presei independente;
- incapacitatea partidelor de a se susține, mai ales în perioada campaniei electorale, din punct de vedere financiar;

b) juridice:

- inadecvarea unor legi la realitatea socială pe care sunt chemate să o reglementeze;
- devansarea juridicului de către realitatea infracțională;
- caracterul depdendent şi de multe ori chiar obedient al instituției juridice față de puterea politică;
- slaba motivație financiară şi chiar profesională a membrilor corpului juridic ce îi fac sensibili la tentavele de corupere şi conduce la deprecierea şi/sau denaturarea actului juridic;

c) administrative:

• considerarea funcțiilor publice ca recompense pentru clientele partidelor politice, în special a celor de guvernământ; politizarea administrației;

- neaplicarea în consecință a criteriului competenței şi a moralității in selecția funcționarilor publici, fapt care afectează eficiența administrației, dar şi a instituțiilor menite să depisteze sau să sancționeze corupția;

---

[1] Dan Banciu: Corupția în societatea românească, în: "Sociologia românească", 4/1993.
[2] Nicolae LOTREANU, Carmen Raicu: Fenomenul corupției, în: Calitatea Vieții, 2-3/1993.

- precaritatea recompenselor pentru funcționarii publici inclusiv a salarizării acestora;

- indulegența sancționării punitive a corupției;

- promovarea economiei de piață în condițiile unei penurii de capital, a unei economii subdezvoltate şi a unui sistem legislativ care nu oferă suficiente căi licite de realizare a succesului financiar, de cele mai multe ori nici măcar a nevoilor de bază;

d) socio-culturale:

- preponderența mentalității de tip orientalo-balcanic în virtutea căreia individul ce acționează cu succes la limita sau împotriva legii este apreciat şi considerat chiar ca situându-se deasupra acesteia; - marea toleranță față de "mica" corupție mai ales (dacă legea sancționează primirea bacşişului, populația o consideră drept dovadă de respect, recunoştință şi bună creştere).

Atât ca dereglare în planul economicului, cât şi ca o criză a valorilor, a personalității, a elitelor, pronunțata stare anomică în care se găseşte societatea românească se manifestă într-o diversitate de forme[1]. Astfel, în economie s-a instaurat legea liberului arbitru, blocajul financiar sau actele de corupție fiind consecințele fireşti ale unei economii care funcționează fără nici o reglare internă. Î*n* politic şi juridic, anomia se găseşte în "absența separării distincte a puterilor în stat, în opoziția dintre stat şi societatea civilă, în incapacitatea factorului legislativ de a se sustrage intereselor politice de conjunctură, ceea ce face ca dreptul să nu fie încă o expresie a voinței generale".

IX.2. Percepția corupției

Percepția socială constituie un bun indicator în ce priveşte amploarea corupției. Nivelul ridicat al indicatorului - în aproape toate domeniile - permite concluzia că fenomenul corupției este atât de difuz în societatea românească încât se poate afirma generalizarea lui.

Din cele 12 domenii supuse analizei, 8 au înregistrat valori medii în jur sau mai mult de 4, corespunzător aprecierii generale: "există corupție în mare măsură" (deloc 1... foarte mare măsură 5) iar 4 au valorile medii cuprinse între "în mică măsură" şi "aşa şi aşa".

[1] Sorin M. Rădulescu: Corupția ca inovație socială în starea anomică. In: Sociologie românească, 4/1993.

Corupția se manifestă în (foarte) mare măsură în domniile:

	în procente	X
1. Comerț	60,5	3,85
2. Primărie	59,9	4,10
3. Guvern	55,4	4,00
4. Vamă	55,0	4,18
5. Poliție	54,3	3,83
6. Parlament	53,1	3,95
7. Justiție	50,1	4,04
8. Bănci	48,1	3,78
9. Asistență medicală	35,8	3,25
10. Preşedinție	30,0	3,16
11. Învățământ	23,0	2,77
12. Armată	13,2	2,42

Față de 1992 a scăzut mult nivelul percepției corupției în cadrul asistenței medicale (de la 78,6 la 35,8%), învățământului (43,3 la 23%) şi armatei (de la 23,4 la 13,2%) dar a crescut în ce priveşte poliția (de la 39.7 la 54,3%) şi justiția (de la 34,4 la 50,1%).

Ponderea celor care apreciază că nu există deloc corupție este semnificativă doar în ce priveşte armata (19,5%), învățământul (16,6%) şi preşedinția (12,1%), celelalte domenii cunoscând această apreciere doar în proporție de 1-5%. Grupând răspunsurile se obțin următoarele rezultate:

În ce măsură considerați că se manifestă corupția în:

- în procente -

	deloc sau în mică măsură	aşa şi în (foarte) aşa mare măsură		nu ştiu
1. Comerț	11,8	16,6	60,5	11,1
2. Bănci	11,8	10,5	48,1	29,6
3. Vamă	6,3	9,3	55,0	29,4
4. Primărie	6,1	13,8	59,9	20,3
5. Asistență medicală	26,3	26,3	35,8	11,6
6. Învățământ	33,9	21,9	23,0	21,2
7. Armată	38,1	14,9	13,2	33,9
8.Preşedinție	25,1	11,1	30,0	33,8
9. Parlament	9,7	12,8	53,1	24,4
10. Guvern	10,6	10,8	55,4	23,2
11. Politie	15,0	15,1	54,3	15,6
12. Justiție	13,4	13,6	50,1	22,9

Încercând o sistematizare a autorităţilor şi serviciilor publice, în funcţie de percepţia acestora în ce priveşte corupţia se obţin următoareLe rezultate:

În ce măsură consideraţi că se manifestă corupţia în:

	deloc sau în mică măsură	aşa şi aşa	în (f) mare măsură.	nu ştiu	X
1. Primăria, Parlamentul, Guvernul, Poliţia, Justiţia	11,1	13,3	54,6	21,0	3,99
2. Comerţul, băncile, vama	10,0	12,1	54,5	23,4	3,94
3. Preşedinţia, asistenţa medicală, învăţământul	28,4	19,8	29,6	22,2	3,06
4. Armata	38,1	14,9	13,2	33,8	2,42

Peste jumătate din polulaţia bucureşteană consideră că primele două grupe, deci cele 8 instituţii publice, sunt afectate de corupţie în timp ce doar un singur subiect din 10 nu crede că există corupţie (sau că există doar într-o mică măsură) iar 1 din 4 nu are nici o opinie. Cele trei instituţii din grupa următoare - preşedinţia, asistenţa medicală, învăţământul - cunosc o percepţie moderată a corupţiei, toate cele 4 variante posibile având aproximativ aceeaşi pondere în timp ce armata este singura autoritate sau serviciu public cu o balanţă favorabilă, ponderea celor care consideră că nu există corupţie (38,1%) fiind de aproape 3 ori mai mare decât a celor care o percep ca fiind în mare măsură (13,2%).

Comparând aprecierile populaţiei privind activitatea autorităţilor publice cu cele referitoare la corupţia din cadrul acestora se constată o corelaţie puternică.

Cele în care se consideră că există corupţie în mare măsuri sunt şi cele mai puţin apreciate, deci răspund în mică măsură (sau deloc) aşteptărilor populaţiei: PRIMĂRIA, PARLAMENTUL şi GUVERNUL. În acelaşi timp ARMATA rămâne instituţia cea mai apreciată şi cea mai puţin considerată ca fiind coruptă.

Din păcate, prima grupă de instituţii publice considerate de cea mai mare parte a populaţie ca fiind corupte este formată din autoritatea legislativă, cea executivă, cea judecătorească, cea care ar trebui să protejeze populaţia şi primăria Halaicu de juristă amintire.

Aşa cum bine spunea fostul premier Th. Stolojan, "în orice ţară, un guvern cu credibilitate redusă în rândul populaţiei nu poate fi eficient în realizarea obiectivelor pe care şi le propune. Credibilitatea unui guvern

depinde, printre altele, şi de imaginea pe care cetățenii şi-o formează cu privire la integritatea demnitarilor".

Din păcate, se pare că în ce priveşte corupția aceasta proliferează pe măsură ce se vorbeşte despre combaterea ei.

IX.3. Fenomenele care favorizează corupția

Principalele fenomene pe care populația adultă bucureşteană le consideră ca fiind de natură să favorizeze proliferarea corupției în (aproape) toate domeniile vieții economice, sociale şi politice sunt:

	- în procente -
- legislația necorespunzătoare	56,5
- implicarea puterii politice în actele de corupție	50,6
- criza economică	49,3
- lipsa de fermitate a populației	44,5
- obişnuința de a compensa sau de a susține prin atenții unele servicii	40,9
- indulgența autorităților judecătoreşti	40,0

Criza economică, implicarea puterii politice în actele de corupție, indulgența autorităților direct implicate (poliția, justiția) sunt deci cauzele care, în opinia populației, favorizează proliferarea corupției.

Nu este deloc lipsit de interes faptul că şi autoritățile publice au aceleaşi puncte de vedere. Astfel, analiza cazurilor de corupție efectuată fie de către Departamentul de Control al Guvenului, fie de către Ministerul de Interne, confirmă faptul că "rezultă cu certitudine că infracțiunile de (sau în legătură cu) serviciu sunt practic prezente in întregul sistem economic, administrativ de stat, în instituțiile bugetare, chiar în unele organisme de control, cât şi în raporturile ce se stabilesc între persoanele fizice şi juridice"[1].

Criza economică dar şi criza politică au produs o degradare a tuturor domeniilor vieții sociale. Lipsa voinței politice de a rezolva sau de a atenua acest flagel, discordanta dintre legislația actuală şi realele stări de fapt, dintre gravitatea faptelor comise şi tergiversarea soluționării în unele sazuri de către instanțele de judecată sau aplicarea unor pedepse minime *pentru* actele de corupție au condus ia actuala situație care macină viața socială românească.

Această stare de lucruri este recunoscută chiar şi de autoritatea prezidențială; "în absența unor reglementări legale au proliferat practicile speculative, evaziunea fiscală, s-au constituit rețele ale economiei subterane prin care valori considerabile din patrimoniu s-au scurs în beneficiile unor mafii."

Deci, corupția a devenit un fenomen de amploare şi unanim recunoscut dar care continuă să "înflorească".

[1] Vezi Jurnalul Național, 2.IX.1996.

În ce priveşte ignorarea intensității percepției publice asupra corupției, aceasta constituie un risc social major ale cărui implicații posibile sunt[5] (sau pot deveni):

- perpetuarea şi agravarea crizei de autoritate a puterii politice, justiției şi poliției;
- respingerea valorilor specifice economiei de plajă, ca urmare a asocierii ei exclusive cu corupta sau cu alte aspecte blamabile sau chiar indezirabile?
- expansiunea corupției prin contagiune socială;
- diminuarea continuă a angajării în procesul de democratizare a unei părți a populației; absenteismul politic ar putea atinge proporții catastrofale;
- conflictele sociale şi politice generate de sistemul de frustrare în fața marii corupți şi nesancționării ei.

INSTITUTUL NAȚIONAL
DE
CERCETĂRI ECONOMICE

PROBLEME ECONOMICE
NR. 33-34/1996

CENTRUL DE INFORMARE
ŞI DOCUMENTARE ECONOMICĂ
BUCUREŞTI

ACADEMIA ROMÂNĂ
INSTITUTUL NAȚIONAL DE CERCETĂRI ECONOMICE
INSTITUTUL DE CERCETARE A CALITĂȚII VIEȚII

LIBERTĂȚILE PUBLICE ÎN ROMÂNIA - SISTEMUL INSTITUȚIONAL -

dr. Maria MOLDOVEANU

CENTRUL DE INFORMARE ŞI DOCUMENTARE ECONOMICĂ

CUPRINS

CAPITOLUL 1 - INTRODUCERE 339
1. Scopul şi oportunitatea cercetării 339
2. Obiective 339
3. Metode şi tehnici de cercetare 340
4. Populația investigată 340

CAPITOLUL 2 - LIBERTĂȚI PUBLICE - PRECIZĂRI CONCEPTUALE 342

CAPITOLUL 3 - CONDIȚIILE LIBERTĂȚILOR PUBLICE 348

CAPITOLUL 4 - CLASIFICAREA LIBERTĂȚILOR. TIPURI. CRITERII 350

CAPITOLUL 5 - LIBERTĂȚILE PUBLICE ÎN ROMÂNIA 354
5.1. Libertatea economică 354
5.2. Libertatea politică 358
5.3. Libertatea de asociere. Libertatea de întrunire. Libertatea sindicală 360
5.4. Libertatea religioasă 363
5.5. Libertatea de exprimare 367
5.6. Libertatea de opinie 368
5.7. Libertatea de creație 369
5.8. Libertatea presei 370
5.9. Libertatea de acces la informație şi cultură 372
5.10. Libertatea de alegere a formei de învățământ 373
5.11. Libertatea minorităților de a-şi păstra limba maternă şi tradițiile spirituale 374
5.12. Libertatea de a circula în străinătate 376

CAPITOLUL 6 - FENOMENE CARE LIMITEAZĂ LIBERTĂȚILE PUBLICE 378

CAPITOLUL 7 - NEVOIA DE EDUCAȚIE 384

CAPITOLUL 8 - COMPETENȚE INSTITUȚIONALE.
SENTIMENTUL DE A FI OM LIBER 386

CAPITOLUL 9 - REPERE VALORICE 392

CONCLUZII 395

LUCRĂRI CONSULTATE 397

CAPITOLUL 1 - INTRODUCERE

1. Scopul şi oportunitatea cercetării

Spre deosebire de **libertate** - înțeleasă ca drept fundamental al omului de a hotărî el însuşi asupra vieții sale, **libertățile publice** au un caracter nonindividual. Pentru a se manifesta, ele au nevoie de anumite condiții economice, politice şi culturale. În acelaşi timp, manifestarea libertăților publice are incidențe considerabile asupra grupurilor şi colectivităților umane.

În țara noastră, ca şi în celelalte țări est-europene, nu există studii sistematice asupra libertăților publice. Aceasta reprezintă una din dificultățile elaborării unui indicator global al dezvoltării umane pentru că, se precizează în **Human Development Rapport** - P.N.U.D., 1992, - dezvoltarea umană este incompletă dacă nu cuprinde şi referințe la libertățile indivizilor.

În acest sens, cercetarea întreprinsă de ICCV, în anul 1995, a urmărit un dublu scop:

1) înregistrarea opiniei diverselor categorii de populație în legătură cu garantarea libertăților publice în țara noastră;

2) evaluarea acțiunii instituțiilor abilitate să promoveze libertățile publice, ca şi a organizațiilor neguvernamentale.

2. Obiective

2.1. Studierea **semnificațiilor** pe care le au libertățile publice pentru diverse categorii de subiecți. Ce înțeleg ei prin: libertate economică, politică, de asociere, de întrunire, sindicală, de exprimare, de opinie, de creație, libertatea presei, libertatea de acces la cultură, la învățământ, libertatea religioasă, libertatea de circulație, libertatea minorităților de a-şi păstra limba şi tradițiile spirituale; raportarea accepțiunilor consemnate de subiecți la definițiile consacrate în tratate şi dicționare, în alte lucrări de referință, inclusiv la reprezentările sociale despre libertățile publice. Am presupus că identitatea de accepțiuni conferă obiectivitate considerațiilor individuale şi limitează confuziile în perceperea realității investigate.

2.2. Înregistrarea opiniei subiecților despre **condițiile** economice, politice, normative şi instituționale, necesare exercitării libertăților publice şi despre **factorii** care limitează anumite libertăți.

2.3. Estimarea **percepției personale** a libertăților publice; măsura în care subiecții îşi pot exercita libertățile garantate de lege; sentimentul de a fi om liber - indicator sintetic al libertăților fundamentale. Analiza rezultatelor a presupus utilizarea unor indicatori care exprimă:

a) ponderea estimărilor pozitive ("în mare măsură");

b) ponderea estimărilor de nivel mediu ("în măsură potrivită");

c) ponderea estimărilor negative ("în mică măsură", "deloc").

2.4. Identificarea reperelor valorice ale libertăților publice; opțiunile subiecților cu privire la ierarhia valorilor care participă la realizarea idealului lor de libertate; importanța valorilor care condiționează libertățile publice.

2.5. Cunoaşterea aprecierilor despre instituțiile care au competențe exprese în promovarea libertăților publice: parlamentul, preşedinția, guvernul, justiția, organizațiile politice, alte structuri instituționale; evaluarea rolului O.N.G.-urilor; aşteptările subiecților în domeniul educației pentru libertate; identificarea imaginii publice a instituțiilor implicate în educația despre şi în spiritul apărării libertăților publice.

3. Metode şi tehnici de cercetare

3.1. Metoda analizei documentare

Au fost studiate documente de referință elaborate de organisme internaționale şi instituții naționale care au responsabilități în domeniu, materiale de presă, declarații ale unor lideri politici şi ai societății civile.

3.2. Metoda anchetei sociologice

• pe bază de interviu;

• prin chestionarul sociologic.

4. Populația investigată

4.1. Prin interviul sociologic au fost investigați 300 de studenți din învățământul de stat şi particular, după cum urmează: Universitatea din Bucureşti, Facultatea de Drept (100); A.S.E. (90); Universitatea Hyperion, Facultatea de Sociologie - Psihologie (60); Institutul Romano - Catolic "Sf.Tereza", secția asistență socială (40).

4.2. **Eşantionul național**, determinat prin metoda cotelor, este reprezentativ pentru populația adultă din mediul urban, sub aspectul vârstei, sexului, ocupației, distribuției în teritoriu[1].

---

[1] *Localitățile în care s-a realizat cercetarea de teren: Suceava, Bacău, Bucureşti, Constanța, Piteşti, Braşov, Cluj, Tg.Mureş, Oradea, Timişoara, Drobeta Tr.Severin.*

Structura pe vârste

Vârsta (ani)	%
sub 19	4,6
20-24	6,4
25-29	12,7
30-34	10,0
35-39	14,6
40-44	13,6
45-49	8,5
50-54	7,7
55-59	5,2
60-64	6,6

Structura pe sexe

Sexul subiecților	%
Masculin	49,0
Feminin	51,0

Structura eşantionului pe categorii ocupaționale

Ocupația	%
Muncitori	50,7
Intelectuali	10,4
Funcționari	7,2
Patroni, liber-întreprinzători	2,5
Pensionari	16,7
Şomeri	10,3
Casnice	2,2

Eşantionul a cuprins subiecți aparținând principalelor culte religioase: ortodox, catolic, greco-catolic, reformat, musulman, mozaic, penticostal, baptist, protestant, dar şi atei; şi următoarelor naționalități: română, germană, maghiară, italiană, evreiască, macedoneană, sârbă, rusă, țigănească.

Chestionarul a cuprins 34 de întrebări. La unele întrebări, prevăzute cu variante de răspuns, s-au solicitat comentarii, precizări, motivația opțiunilor exprimate. Prin **analiza de conținut** toate ideile consemnate s-au structurat în categorii semnificative.

CAPITOLUL 2 - LIBERTĂȚI PUBLICE
- PRECIZĂRI CONCEPTUALE -

Conceptul "libertăți publice" a apărut în anul 1793, în contextul dreptului pozitiv, cu accepțiunea inițială **de drepturi naturale** ale omului. Cu timpul această accepțiune a fost abandonată, **libertățile publice** fiind identificate în esență cu "marile libertăți", după cum se stipulează şi în **Constituția franceză** din 1946 (art.72): "Termenul de libertăți publice cuprinde, independent de libertatea individuală, marile libertăți care, nefiind limitate la individul însuşi, se manifestă în afară şi comportă acțiunea coparticipanților sau apelul la public; în consecință, intră în această categorie de libertăți publice: libertatea de întrunire, libertatea de asociație şi cu ea libertatea sindicală, libertatea presei şi într-o manieră generală, libertatea de gândire, libertatea de conştiință şi a cultelor, libertatea de acces la educație"(1, p.16).

Fără a mai fi asimilate cu drepturile naturale, libertățile publice au continuat să fie definite, atât de jurişti cât şi de politologi, ca **drepturi** (ale persoanelor particulare) ce presupun o anumită autonomie de acțiune, o anumită sferă de non-constrângere ce limitează practic puterea publică.

Definirea ştiințifică a libertăților publice impune renunțarea la orice tentație de absolutizare a uneia sau alteia din determinațiile lor, cum ar fi, de exemplu, **caracterul nonindividual** folosit uneori ca unic criteriu de a le distinge de alte noțiuni. Nu toate libertățile publice au însă un caracter nonindividual (e.g. libertatea de a călători în țară şi în străinătate) şi nu toate raporturile dintre cetățeni, situate într-o zonă de nonconstrângere (autonomie), sunt libertăți publice (e.g. libertatea de a uza de bunuri şi servicii pe care indivizii le pot cumpăra sau închiria).

Încă din deceniul al patrulea al secolului nostru, într-un raport asupra libertăților publice prezentat la Institutul Internațional de Drept Public, se menționa că însuşi termenul de "libertate publică" nu fusese clar definit. Ambiguitățile care n-au dispărut nici în zilele noastre, sunt generate, pe de o parte, de numeroasele accepțiuni asociate conceptului **libertate**: "Nu există cuvânt, nota Montesquieu în **De l'esprit de lois**, care să fi primit mai multe semnificații şi care să fi impresionat spiritele în atâtea maniere ca cel de libertate"; pe de alta, ele țin de înseşi raporturile dintre libertăți publice - libertate, libertăți publice - drepturi ale omului sau **drepturi civice** etc.

După unele aprecieri, distincțiile de mai sus sunt neproductive şi gratuite. Adrian Năstase, de exemplu, include în categoria principalelor **noțiuni subiacente ale libertății**: drepturi ale omului, libertăți fundamentale, drepturi naturale, drepturi fundamentale, drepturi comune (cele nescrise, dezvoltate

prin cutume), drepturi ale cetățeanului, îndatoriri ale omului, îndatoriri fundamentale, drepturi ale popoarelor, drepturi ale individului, drepturi universale ş.a. Reunind concepte relativ distincte, Adrian Năstase promovează concepția după care: "Libertățile reprezintă tot drepturi", concepție formulată explicit de H. Kelsen într-o lucrare de referință: "...formula drepturilor şi libertăților fundamentale este incorectă, deoarece libertățile sunt drepturi ale omului" (11, p.29).

A recunoaşte că libertățile publice sunt drepturi fundamentale înseamnă a asigura respectarea lor riguroasă. Aceasta înseamnă că structurile puterii executive sunt obligate să creeze condiții materiale, economice şi sociale care să permită manifestarea reală a libertăților. În lipsa acestor condiții, libertățile sunt formale şi iluzorii, iar puterea care nu se străduieşte să le facă operaționale este denunțată pentru ipocrizie. Nu putem vorbi de libertățile publice, scria Jean Morange, fără a ne întreba dacă ele sunt efective. Libertățile formulate în documente nu au nici o valoare dacă nu sunt în mod real puse în aplicare de structurile care operează în mediul concret al indivizilor. Din acest punct de vedere, importantă este repartiția competențelor în materie de libertăți. În mod normal ele aparțin legiuitorului şi administrației. Legiuitorul defineşte regimul juridic al libertăților, administația având misiunea să le creeze condiții sine qua non de manifestare, să le concilieze unele cu altele, să le armonizeze cu interesele de ordin public. Niciodată administrația nu poate lua inițiativa de a suprima o libertate, dimpotrivă, ea trebuie să asigure respectarea legalității.

Din perspectiva legalității, nimeni nu beneficiază de libertate nelimitată, însuşi **dreptul indivizilor de a acționa fără constrângere** într-o situație dată este protejat prin respectarea legalității. În **Declarația drepturilor omului** (1789), art.10, se prevedea: "Nimeni nu poate fi învinuit pentru opiniile sale (...) atâta timp cât manifestarea lor nu tulbură ordinea publică stabilită prin lege" (12, p.64). **Libertatea sub controlul legii** şi nu libertatea de a face numai ceea ce te mulțumeşte pe tine reprezintă ideea esențială şi condiția însăşi de exercitare a libertăților publice. În acest sens, ele sunt compatibile cu acea ordine socială în care **statul de drept** este instituția-cheie şi fundamentul vital pentru manifestarea neîngrădită a inițiativei şi creativității umane. Într-un stat de drept, nimeni nu este mai presus de lege. Cetățenii sunt egali în fața legii şi a autorităților publice, fără privilegii şi fără discriminări. Respectând legea şi libertățile indivizilor, statul îşi va limita propria autoritate.

Uneori, însă, tehnicile juridice nu ajung să asigure o protecție eficace a libertăților. Dimpotrivă, factorii extrajuridici pot avea o influență mult mai puternică. De aceea Jean Morange subliniază faptul că libertățile publice nu sunt respectate decât într-un stat în care există convingerea profundă şi răspândită a utilității şi a valorii lor.

În acest sens, pe lângă fundamentul juridic, au existat şi alte **raţiuni** care au stat, în timp, la baza recunoaşterii şi garantării libertăţilor publice. Unele sunt de natură filosofică şi religioasă, altele de natură politică şi economică.

Cele politice şi filosofice devin explicite în secolul al XVIII-lea prin formularea celor două postulate în legătură cu rolul statului şi anume: 1. statul este făcut să-l servească pe individ şi nu invers; 2. statul trebuie să-i permită individului să-şi **dezvolte plenar capacităţile de care dispune**. Ideile de libertate şi democraţie s-au impus cam în acelaşi timp. Nu putem nega însă că la baza ideii de democraţie - condiţie ineluctabilă pentru afirmarea libertăţilor publice - se află totuşi două instincte fundamentale:

1. o reacţie contra constrângerii;

2. sentimentul că fiecare individ are propria sa valoare; şi nici faptul că, deşi nu există astăzi nici un regim politic care să nu-şi reclame ideologia democratică, unele nu asigură efectiv libertăţile fundamentale.

În privinţa fundamentului religios, trebuie arătat că **mesajul creştin** a avut un rol decisiv în consacrarea libertăţilor fundamentale, pentru că temele sale, din moment ce au fost acceptate, au influenţat în bună măsură concepţia despre raporturile omului cu societatea. În acest sens, omul, creat ca imagine a lui Dumnezeu, trebuie respectat; el este singur responsabil de faptele sale şi este liber de a-şi face viaţa după cum înţelege el însuşi - interesele religioase fiind superioare intereselor statului.

Deşi o asemenea viziune nu a evoluat în mod linear, trebuie să constatăm, de exemplu, că şi în zilele noastre **coexistă două concepţii relative la drepturile şi libertăţile fundamentale**. Una îşi află originile în mesajul creştin şi în umanismul grecesc, după care omul îşi revendică libertăţile din filiaţia sa divină, el trebuind să-şi asigure respectul de sine şi participarea liberă la creaţie. A doua, provenind din filosofia luminilor, exaltă libertatea umană ale cărei limite nu există decât în necesitatea de a respecta libertatea celorlalţi. Această idee exprimă o trăsătură esenţială a libertăţilor publice. Formulată ca atare, "adevărata libertate presupune respectarea libertăţii celorlalţi" sau - în termeni care să-i potenţeze mesajul - "libertatea constă în a putea să faci ceea ce nu dăunează altuia" (12, p.27) - aserţiunea se regăseşte în gândirea filosofilor şi juriştilor, a analiştilor contemporani şi în documentele internaţionale care stipulează drepturile şi libertăţile fundamentale. Încă în **Declaraţia drepturilor omului** din 1789, art.14, libertatea era definită ca "posibilitate de a lăsa omului puterea de a face tot ceea ce nu dăunează altuia..." în celebra lucrare **On Liberty** (1859), J. S. Mill sublinia faptul că libertatea nu reprezintă numai dreptul unui individ de a acţiona după dorinţă pentru a-şi realiza proiectele sale, ci şi realizarea acestui drept de către ceilalţi semeni ai lui.

Într-un fel, libertăţile şi obligaţiile se presupun reciproc. În **Declaraţia americană a drepturilor şi îndatoririlor omului** (Bogota, 1948), se arăta: "în timp ce drepturile exaltă libertatea individuală, îndatoririle exprimă demnitatea acestei libertăţi".

În ce ne priveşte, am considerat că **atitudinea subiecților** față de această condiție de manifestare a libertăților publice este definitorie pentru capacitatea lor de a le respecta şi a le susține. În proporție de 67,4% ei şi-au exprimat **acordul total** cu ideea că "libertatea presupune a face tot ceea ce nu dăunează altuia", în timp ce ponderea celor aflați **în dezacord** este infimă (2,5%). Experiența redusă în exercitarea libertăților publice şi, de asemenea, în deprinderea de a trata anumite repere teoretice ale domeniului, explică, după opinia noastră, atitudinea ezitantă a celor care, fie "nu pot aprecia" adevărul aserțiunii (14,2%), fie că sunt numai "parțial de acord" cu ea (15,4%). Vârsta subiecților nu exercită o influență sensibilă în această privință, de unde putem deduce că, atât tinerii cât şi vârstnicii resimt în egală măsură lacunele unei insuficiente culturi în domeniul drepturilor şi libertăților fundamentale.

Atunci când ezitarea sau circumspecția sunt generate nu de necunoaştere, ci de explicabile precauții, subiecții consemnează numeroase aprecieri: despre **relativismul** unor asemenea afirmații - "depinde de ce înțeleg alții prin libertate"; despre **dificultatea receptării corecte** a definiției - "multe aforisme sunt înțelese greşit, subiectiv"; despre **valabilitatea** ambilor termeni - "nici libertatea celorlalți nu trebuie să lezeze libertatea proprie"; despre **oportunitatea** cadrului legal de manifestare a libertății - "să existe un context legislativ şi social stimulativ".

S-au exprimat şi **reflecții** sincere, pertinente, de tipul: "Nu poți fi liber dacă **tu** îngrădeşti libertatea altuia"; "Nu aş fi de acord cu totala libertate a celorlalți, de exemplu cu adulterul"; "Nu există reciprocitate totală, sunt mulți cei agresivi"; "Expresia, în sine, spune esențialul"; "încă nu ne cunoaştem drepturile şi libertățile", dar şi **deziderate**: "Afirmația să fie respectată de toți, fără excepție"; "Fără rabat de la lege, indiferent de rang"; "Şi cei din jur să gândească la fel"; "Şi ceilalți să se conformeze acestui principiu"; "Pentru o mai bună convieţuire, trebuie să respecte şi alții acest precept filosofic". S-au formulat unele precizări "**libertate**, nu anarhie!", dar şi cugetări populare - "ce ție nu-ți place, altuia nu-i face", consemnându-se, ca un fel de concluzie, că "libertatea adevărată există atunci când legea este respectată de toți cetățenii, indiferent de funcția lor".

După cum precizam în capitolul introductiv, cercetarea națională a fost precedată de o investigație în rândul a 300 de studenți bucureşteni, a căror pregătire profesională de: economist, jurist, sociolog, asistent social - presupune însuşirea cunoştințelor de bază în domeniul drepturilor şi libertăților fundamentale.

Definițiile "libertăților" formulate de ei sintetizează repere teoretice şi experiențe proprii de viață, cu o multitudine de nuanțe care sunt tot atâtea reflecții inovative asupra unei problematici de mare actualitate. În privința "legalității" şi a "respectării libertății celorlalți", atitudinile studenților s-au împărțit aproximativ egal în două categorii distincte: a celor care aspiră la "**libertate fără nici un fel de îngrădire**" şi a celor pentru care "**libertatea nu există decât sub controlul legii**".

Semnificațiile "libertății" în viziunea studenților

Semnificații legale	Fără îngrădiri şi moralității	Sub controlul legii legale
1	2	3
1. Drepturi ale indivizilor: * De a exprima opiniile personale şi a se conforma lor	* De a exprima voința proprie * A-şi manifesta propriile gânduri şi a acționa după ele dar în limitele legii şi ale bunului simț	* A face orice este legal şi moral
2. Posibilitate: asupra propriei vieți şi asupra viitorului * De a-şi manifesta personalitatea, a se afirma în societate	* De a hotărî singur doreşti fără a leza libertatea altora	* A face tot ce
3. Şansa:	* De a-şi manifesta nestingherit impulsurile şi ideile * De a se manifesta conform nevoii personale	
4. Permisiune:	* De a reacționa după voință * De a face orice pentru a obține orice (profit, confort)	* De a obține succesul fără afectarea celorlalți
5. Situație/ Conjunctură/ Ansamblu de condiții în care: * îți poți expune ideile proprii	* Poți face ce vrei, ce-ți place * Oamenii să facă tot ce gândesc	* Voința proprie să nu dăuneze celor din jur * îi respecți pe ceilalți, dar şi societatea să te respecte pe tine
6. Sumă de libertăți: călători, după cum crezi de cuviință	* Să poți gândi, acționa, vorbi, asculta, învăța,	* Să gândeşti şi să te exprimi fără să contravii uzanțelor * Să te comporți liber, alături de oameni liberi ca şi tine
7. Stare de spirit:	* Este un dar al Creatorului care nu poate şi nu trebuie nesocotit	* Să nu-i determini pe ceilalți să te lipsească de acest dar

Evaluând semnificațiile libertății, aşa cum au fost ele menționate de studenți, constatăm că şi tinerii, care apreciază că este dreptul lor "de a se

conforma sau nu unor reguli considerate convențional norme sociale", se raportează indirect la repere legale sau/ şi cutumiare, în absența cărora ideea de libertate este lipsită de sens.

Libertatea nu există decât în anumite **condiții**. Legalitatea este numai una din ele. Şi în concepția celor mai liberale spirite, nici un obstacol nu se opune a priori inițiativelor indivizilor decât cu respectarea anumitor condiții legale, printre care acelea ca interdicțiile să nu vizeze decât acțiunile nocive pentru societate, iar aplicarea lor să revină unor structuri independente şi imparțiale.

Subiecții au sesizat, pe bună dreptate, că libertățile publice implică deopotrivă responsabilitatea indivizilor, ca pe o condiție indispensabilă exercitării dreptului la libertate. Tratând problematica instituțiilor democratice şi a culturii civice, Sergiu Tamaş consemna: "Clubul de la Roma, prin Declarația de la Punta del Este (Uruguay), a atras atenția că «posesiunea unui drept nu poate fi asigurată fără **acceptarea obligațiilor**» (s.n.) şi în consecință a propus extinderea Declarației universale a drepturilor omului într-o declarație universală a drepturilor şi responsabilităților omului" (16, p.93).

CAPITOLUL 3 - CONDIȚIILE LIBERTĂȚILOR PUBLICE

Reamintind principalele condiții de manifestare a libertăților publice consemnate în capitolul precedent şi anume: asigurarea cadrului economic, social şi legislativ, promovarea lor efectivă, legalitatea, solidaritatea umană etc. trebuie să arătăm că exercitarea lor presupune existența unui regim democratic. Teoreticienii s-au întrebat însă dacă **democrația** este o condiție necesară şi suficientă, dacă libertățile publice sunt realizabile numai în democrație şi dacă se realizează întotdeauna în democrație.

Sigur, s-a mai pus problema tipurilor de **democrație** susceptibile a favoriza libertățile indivizilor, ştiindu-se că în democrațiile autoritare libertățile publice sunt declarate, dar nu sunt aplicate, sau, cum a fost cazul primei Republici Franceze, au fost chiar repudiate: "Nici o libertate pentru duşmanii libertății", proclama Saint-Just de la tribuna Convenției.

În contextul **democrației autentice** există acele **instituții** care garantează şi asigură efectiv exercitarea libertăților publice, instituții la care ne vom referi în capitolul nr. 8. Contextul ideal pentru sistemul libertăților fundamentale este **democrația participativă** în care toți membrii societății participă atât la organizarea, cât şi la controlul afacerilor publice, apelându-se deopotrivă la lege şi la morală.

Analizând tendințele ultimelor decenii, cercetătorii au sesizat că statutul libertăților publice s-a modificat substanțial sub efectul celor două fenomene de anvergură care au avut loc în lume începând cu jumătatea deceniului al 8-lea şi, mai ales, după 1989, respectiv: (1) trecerea multor sisteme politice autoritare la democrație şi (2) procesul liberalizării economice. Fenomenele au fost posibile datorită unor factori interni - nivelul de dezvoltare economică, implicarea Bisericii Catolice - şi a unor foruri externe cum sunt, de exemplu, Banca Mondială şi Comunitatea Europeană, şi au presupus, în primul rând, reducerea rolului statului în economie şi afirmarea societății civile. Experiența tranziției a demonstrat că elementele fundamentale ale democrației sunt mai uşor de realizat decât reforma economică. Samuel P.Hungtington consideră că: "Astăzi, economiştii au relativ puține sfaturi de dat în privința modului cum trebuie făcută trecerea de la o economie dominată de stat la o economie dominată de pârghiile pieței, dar politologii sunt destul de siguri că ne pot spune cum se poate trece de la un sistem politic autoritar la unul democratic" (17, p. 2-7).

Asemănându-se în unele privințe şi deosebindu-se în altele, democratizarea politică şi liberalizarea economică au limitat autoritatea şi rolul

statului, favorizând libertatea, competiția, inițiativa. Ca urmare, sistemul libertăților publice a dobândit o nouă fizionomie şi un nou spațiu de afirmare.

Tot în planul principiilor politice care condiționează libertățile publice, specialiştii au accentuat 1) principiul separației puterilor şi 2) controlul constituționalității legii -principii a căror absență induce riscuri semnificative în realizarea lor efectivă.

Ca şi lipsa democrației, şi **inegalitățile** care se mai mențin astăzi în lume pot prejudicia libertățile indivizilor. Disparitățile între sexe, între mediul urban şi rural, inechitățile în sânul unei generații sau între generații succesive, inegalitățile în materie de şcolaritate ca şi cele economice etc. limitează considerabil exercitarea libertăților.

Se impune o împărțire echitabilă a **şanselor**, după cum se impune un nou cadru de cooperare între indivizi şi colectivități. În **Raportul mondial asupra dezvoltării umane** (1994) se consemna că "Noii concepții de cooperare pentru dezvoltare trebuie să-i corespundă un nou cadru de administrare a afacerilor mondiale. Trebuie restructurate şi revitalizate toate instanțele existente" (15, p.5).

CAPITOLUL 4 - CLASIFICAREA LIBERTĂȚILOR. TIPURI. CRITERII

Conținutul libertăților publice este foarte divers.

După unele aprecieri, este practic imposibil de a opera o clasificare a lor. Cu toate acestea, nu lipsesc nici criteriile, nici încercările de a le sistematiza în categorii semnificative.

Constituția României din 1991 i-a sugerat lui Sergiu Tamaş (16, p.88-92) următoarea tipologie a libertăților:

I. **drepturi şi libertăți fundamentale** care, pe lângă **dreptul la libertate**, mai includ şi alte libertăți cum sunt: dreptul la **libertatea** conştiinței, dreptul la **libera** circulație, dreptul la **libertatea** de exprimare, **libertatea** creațiilor, **libertatea** presei, dreptul şi libertatea întrunirilor etc., adică drepturi şi libertăți care se suprapun şi/sau se succed în mod logic;

II. o suită de libertăți: academică, civilă, de acțiune, de a cerceta, de conştiință, a individului, politică şi a presei - tratate distinct fără a utiliza criterii care să le unească sau să le diferențieze.

C.A. Colliard face o primă distincție între:

1. libertăți economice şi
2. alte libertăți.

Apoi subdivide cea de-a doua categorie în:

1. **libertăți strict individuale**, denumite şi libertățile persoanei sau drepturi fundamentale ale individului;
2. **libertăți ce depăşesc cadrul individualului**, incluzând libertățile politice, intelectuale, civice etc.

Raportul mondial asupra dezvoltării umane (1991) repartizează libertățile în două mari categorii:

- **libertăți negative** (sau drepturi de protecție), denumite astfel pentru că ele există datorită absenței elementelor care le anulează (e.g. libertatea de a nu fi supus arestării ilegale);
- **libertăți pozitive** (active), legate de participarea indivizilor la viața civică, la organizarea şi activitatea unor grupuri şi colectivități.

De asemenea, Jean Morange se referă la “libertăți active” (de contestare) şi "libertăți pasive" (de rezistență), la "libertăți finale" şi "libertăți medii", la libertăți ce vizează interesele materiale şi libertăți relative la interese spirituale (morale), la "libertăți fundamentale" şi la clasa "libertăților nefundamentale" etc. Tot el apreciază că inexistența unei clasificări atotcuprinzătoare şi unanim acceptată se explică prin "unitatea profundă" a noțiunii de libertate, prin

faptul că sensul ei nu se divide, deşi fiecare tip de libertate primeşte accepțiuni diferite din perspectiva unor interpretări diferite.

Deşi majoritatea constituțiilor fac referire la concepția clasică a drepturilor şi libertăților umane, din punct de vedere teoretic există concepții foarte diferite în legătură cu semnificația lor. În contradicție cu idealul din care se reclamă, libertățile dobândesc în aceste contexte unele accepțiuni care fac posibilă nesocotirea lor. Nici în cadrul aceleiaşi colectivități **libertatea** în general, libertățile publice mai ales, nu au acelaşi conținut. De aceea, nici tipologiile constituite nu sunt identice, şi nici criteriile care stau la baza clasificării lor. Dar efortul specialiştilor şi implicarea forurilor internaționale competente contribuie la acordul cvasigeneral în privința principalelor categorii de libertăți aşa încât, ele se constituie într-un **sistem echilibrat şi dinamic** ce se îmbogățeşte şi se restructurează mereu în funcție de noile experiențe teoretice şi empirice.

Acest sistem are la bază **Declarația universală a drepturilor omului**, proclamată la 10 decembrie 1948, care a consemnat pe plan internațional **principiile libertății** şi demnității umane. De atunci şi până în zilele noastre, au mai fost adoptate peste 60 de declarații şi convenții care au completat principalele categorii de drepturi şi libertăți prevăzute în Declarație.

După cum precizează Adrian Năstase, două dintre ele sunt de referință: 1. Pactul internațional al drepturilor economice, sociale şi culturale şi 2. Pactul internațional al drepturilor civile şi politice, ambele adoptate la 16 decembrie, 1966.

Pe lângă cadrul normativ general, există numeroase instrumente normative de nivel regional, respectiv pentru Europa, America, Africa.

După cum menționam mai sus, sistemul libertăților fundamentale este în continuă evoluție. Unele se nuanțează, altele sunt generate de noi experiențe sociale, încât indexul elaborat de Institutul de Documentare Juridică de la Roma cuprinde 138 de categorii, cu 23 mai multe drepturi şi libertăți decât sunt consemnate în tezaurul elaborat de Sistemul Internațional de Informare şi Documentare în domeniul drepturilor omului.

Diversificându-se libertățile, tipologiile lor sunt mai numeroase. Fie că sunt denumite drepturi sau libertăți, ele se pot clasifica în:

1. - civile, politice;
- economice, sociale, culturale;

2. - convenționale;
- cutumiare;

3. - dobândite de la naştere;
- cucerite la o anumită vârstă;

4. - absolute;
- relative.

Apreciind că fiecare din clasificările menționate refectă o exigență interpretativă rațională, Adrian Năstase susține tipologia avansată de cele două pacte, considerând-o mai explicită şi mai operațională.

Sintetizând termenii care exprimă principalele tipuri de libertăți, reținem următoarea clasificare care ar putea întruni, după opinia noastră, acceptul majorității specialiştilor:

1. Libertăți (drepturi) economice

• libertatea de a deține proprietăți;

• libertatea de a investi în activități rentabile şi de a utiliza beneficiile după propria decizie;

• libertăți şi drepturi din sfera muncii:

- libertatea de a alege o profesie;
- libertatea de alegere a unui loc de muncă ;
- dreptul la condiții juste şi prielnice de muncă;
- dreptul la remunerație egală pentru muncă egală;
- libertatea de a se apără de şomaj;
- dreptul la odihnă şi timp liber;
- dreptul la remunerație pentru concediu şi sărbători legale.

2. Libertăți sociale

• drepturi şi libertăți privind un nivel decent de trai pentru sine şi familie;

• libertatea de asigurare socială prin sistemele considerate oportune;

• libertatea de acces la educație;

• dreptul la îngrijirea sănătății.

3. Libertăți culturale

• libertatea de gândire;
• libertatea de a învăța;
• libertatea de acces la informație;
• libertatea de a participa la viața culturală;
• dreptul de a beneficia de cuceririle progresului ştiințific şi tehnic;
• libertatea de creație/exprimare;

• dreptul la protecția intereselor morale şi materiale ce decurg din operele proprii.

4. Libertăți (drepturi) civile

• dreptul la cetățenie;

• libertate personală;

• dreptul la intimitate fără imixtiuni în viața particulară; în famile, domiciliu, corespondență;
• libertatea de alegere a reşedinței;
• libertatea de circulație;
• libertatea de a fi considerat subiect de drept;
• drepturi egale în fața justiției, fără discriminări etnice; religioase, lingvistice;
• libertate sindicală.

5. Libertăți (drepturi) politice
• libertatea de conştiință/ de credință;
• libertatea cultelor;
• libertatea de opinie;
• libertatea presei;
• libertatea de întrunire paşnică;
• libertatea de asociere;
• libertatea de a participa la viața politică, de acces la funcții politice.

Conform **Raportului mondial asupra dezvoltării umane** (1991), clasificarea cea mai completă şi cea mai sistematică a libertăților aparține lui Charles Humana. Din examinarea instrumentelor normative de bază şi a unor lucrări teoretice, el a extras **40 de criterii** după care să se poată evalua sistemul libertăților fundamentale. Pe baza lor, Ch. Humana a elaborat un indicator global extrem de semnificativ pentru garantarea libertăților publice în lume. Aplicarea lui impune densificarea studiilor şi a cercetărilor sistematice asupra libertății umane pentru a elimina dilemele actuale generate de departajarea clară a ceea ce înseamnă violarea drepturilor şi libertăților de atingerea/diminuarea lor. Pe lângă aceste dileme intervine şi **importanța relativă a diverselor** libertăți. Ne putem întreba, de exemplu, dacă este mai importantă libertatea de întrunire decât libertatea de exprimare.

CAPITOLUL 5 - LIBERTĂȚILE PUBLICE ÎN ROMÂNIA

În ultimii ani, problema garantării libertăților publice în România a fost sistematic abordată, atât la nivelul structurilor oficiale, cât şi la nivelul societății civile. Presa a semnalat unele progrese şi neîmpliniri: forurile internaționale, care monitorizează procesul de liberalizare economică şi democratizarea societății româneşti, de asemenea. Libertatea, care a fost laitmotivul şi, după unii, pretextul evenimentelor din decembrie '89, continuă să dețină pentru o bună parte din cetățenii României poziția centrală în sistemul lor de valori. Accepțiunile pe care le dau indivizii unui tip sau altul de libertate, sunt dependente însă de pregătirea, ocupația, experiența, interesele şi "aşteptările" lor.

În funcție de importanța pe care le-o acordă analiştii tranziției şi de frecvența cu care revin în dezbaterea publică, am decis investigarea următoarelor tipuri de libertăți:

1. libertatea economică;
2. libertatea politică;
3. libertatea de asociație;
4. libertatea de întrunire paşnică;
5. libertatea sindicală;
6. libertatea de conştiință (religioasă);
7. libertatea de opinie;
8. libetatea de exprimare;
9. libertatea presei;
10. libertatea minorităților de a-şi păstra limba şi tradițiile culturale;
11. libertatea de a învăța;
12. libertatea de acces la informație şi cultură;
13. libertatea de circulație în țară şi străinătate;
14. alte libertăți consemnate tangențial de subiecți.

Ne-a interesat cum definesc subiecții libertățile menționate şi mai ales cum apreciază condițiile (şansele) exercitării lor efective.

5.1. Libertatea economică

Articolul nr.1 al primului protocol adițional la **Convenția pentru apărarea drepturilor omului şi a libertăților fundamentale** consacră **libertatea economică** prin **dreptul la proprietate** (2, p.53) - de care nu poate fi lipsită

nici o persoană fizică sau juridică decât în condițiile prevăzute de lege şi de principiile generale ale dreptului internațional.

Definind "libertatea economică", unele dicționare adaugă dreptului de proprietate privată, dreptul individului de a-şi apropria roadele muncii sale şi de a le utiliza, nu numai pentru nevoile de consum, ci şi investindu-le într-o întreprindere de producție în vederea participării la beneficii (8, p.198-199).

În **Dicționarul politic,** elaborat de Sergiu Tamaş, se menționează, de asemenea, că "proprietatea privată este ocrotită în mod egal de lege, indiferent de titular", că "averea dobândită nu poate fi confiscată", că "dreptul la moştenire este garantat constituțional", dar şi că "salariații au dreptul la grevă pentru apărarea intereselor profesionale, economice şi sociale", având, evident, "dreptul la muncă - potrivit prevederilor constituționale" (16, p.91).

David S. Green, director în cadrul Institutului Economic din Londra, explică **libertatea economică** prin mai multe elemente definitorii cum sunt: **dreptul de proprietate** (de a poseda şi folosi proprietatea cum cred mai bine indivizii), **libertatea** de a schimba produse şi servicii, libertatea de a acumula capital, libertatea de a se împrumuta şi a împrumuta pe alții.

Libertatea economică a generat, în timp, numeroase controverse. După unele interpretări ea coincide cu alte tipuri de libertăți, (e.g. libertatea politică), după altele afirmarea libertății economice le reduce sau chiar le anulează. Convergența dintre libertatea politică şi cea economică se explică, după C.A. Colliard, prin rațiuni doctrinare. Revendicările de natură politică le-au precedat sau le-au dublat pe cele economice.

Au existat perioade istorice în care libertățile de natură economică condiționau alte tipuri de libertăți. În Franța celui de-al II-lea Imperiu, de exemplu, libertatea de asociere era recunoscută numai dacă avea o finalitate economică. În acest sens, diversele asociații şi societăți erau acceptate dacă aveau un scop lucrativ.

După alte opinii, libertatea economică generează diferențe materiale considerabile între membrii societății, ceea ce "goleşte de conținut" atât libertatea politică cât şi pe cea economică. Totodată, în absența unei legislații riguroase, libertatea economică diminuează alte libertăți publice cum sunt libertatea de acces la cultură, libertatea de circulație etc. Această idee a fost susținută şi de studenții investigați de noi care apreciau că în lipsa unor reglementări care să armonizeze interesele indivizilor, libertatea economică anulează libertatea persoanei. După opinia lor, libertatea economică influențează nemijlocit libertatea de exprimare, influențele fiind reciproce. Libertatea presei, ca manifestare a libertății de exprimare şi de acces la informație, este indisolubil legată de cea economică. Informația este elementul de legătură. Dacă presa e liberă, informația economică circulă neîngrădită, presa liberă fiind un "barometru al libertății economice". La rândul ei, libertatea economică ajută presa să rămână independentă şi echidistantă.

În general, definiţiile date de ei libertăţii economice accentuează nevoia de legi/norme care să reglementeze activitatea agenţilor economici, încurajându-i şi susţinându-i pe unii, ponderându-i şi limitându-i pe cei care tind să abuzeze de ea. Neamestecul statului în economie nu înseamnă, în viziunea studenţilor, lipsa oricărui control social. Dimpotrivă, autonomia şi libertatea de decizie presupun din partea cetăţenilor "respectarea principiilor intrinseci economiei de piaţă", iar din partea statului să asigure "un cadru de concurenţă loială şi stimulativă".

De altfel în **Dispoziţiile constituţionale privind drepturile omului**, reproduse în **Buletinul informativ** elaborat de Liga Apărării Drepturilor Omului, în art.134(1) se stipulează: "Economia României este economie de piaţă". În articolul 134(2) sunt precizate şi responsabilităţile ce revin puterii executive. Astfel: "Statul trebuie să asigure:

a) libertatea comerţului, protecţia concurenţei loiale, crearea cadrului favorabil pentru valorificarea tuturor factorilor de producţie;

b) protejarea intereselor naţionale în activitatea economică, financiară şi valutară;

c) stimularea cercetării ştiinţifice naţionale;

d) exploatarea resurselor naturale, în concordanţă cu interesul naţional;

e) refacerea şi ocrotirea mediului înconjurător precum şi menţinerea echilibrului ecologic;

f) crearea condiţiilor necesare creşterii calităţii vieţii" (6, p.145). În continuare se arată că "statul ocroteşte proprietatea" - art.135(1) şi se prezintă în detaliu problematica legată de acest element definitoriu al "libertăţii economice".

La nivelul eşantionului naţional, conceptul de "libertate economică" sintetizează următoarele elemente:

- a iniţia activităţi cu finalitate economică/afaceri 59,5%;
- a investi banii proprii în activităţi economice 45,5%;
- a deţine proprietăţi 35,9%;
- a beneficia de credite pentru afaceri 33,2%;
- alte elemente 3,6%.

Dacă vârsta subiecţilor nu influenţează în mod semnificativ opţiunile pentru o dimensiune sau alta a libertăţii economice, ocupaţia lor evidenţiază diferenţe de mentalitate, de percepţie a conţinutului termenului (tabelul nr.1).

Tabelul nr. 1 - Elementele definitorii ale libertății economice în concepția diverselor categorii ocupaționale (în procente)

Nr crt.	Ocupație	Elemente ale libertății economice				
		A deține proprietăți	A inița activități cu finalitate economică	A investi bani în activități economice	A beneficia de credite	Alte elemente
1.	Muncitori	32,4	52,6	43,2	35,3	2,6
2.	Intelectuali	40,0	81,4	50,0	24,3	8,6
3.	Funcționari	29,2	72,9	41,7	37,5	4,2
4.	Patroni, liber-întreprinzători	58,8	76,5	41,2	52,9	-
5.	Pensionari	42,9	64,3	50,9	25,9	4,5
6.	Şomeri	34,8	49,3	50,7	39,1	1,4
7.	Casnice	46,7	60,0	26,7	20,0	6,7
8.	TOTAL	35,9	59,5	45,5	33,2	3,6

Este firesc, de exemplu, ca patronii/liber-întreprinzătorii să considere oportună decizia de a se îndatora - solicitând credite - pentru a inița activități cu finalitate economică, în mai mare măsură decât pensionarii şi casnicele sau chiar decât intelectualii.

Şi funcționarii apreciază că pentru a dobândi anumite proprietăți trebuie mai întâi să întreprindă afaceri rentabile, investind banii într-un mod mai eficient decât în achiziționarea anumitor bunuri personale negeneratoare de profit. Este o mentalitate ce-i caracterizează şi pe muncitori şi şomeri.

Spre deosebire de accepțiunile date termenului în literatura economică şi juridică, unde accentul se pune pe **dreptul la proprietate**, subiecții investigați susțin, aşadar, preeminența **inițiativei** şi a **comportamentului competitiv**.

Este posibil ca subestimarea dreptului la proprietate în raport cu decizia de a inița diverse afaceri sau de a investi banii proprii în afaceri patronate de alții, să fie expresia stadiului actual al polarizării proprietăților, implicit al neîncrederii în şansa dobândirii, pe cale legală, a unor bunuri semnificative, după cum poate însemna şi descătuşarea energiilor, a spiritului întreprinzător în condițiile promovării economiei concurențiale. Dar una este să gândeşti într-un anume mod şi alta să poți acționa în acel sens. Faptul că, dintre persoanele investigate, numai 9,2% au reuşit să investească banii proprii în afaceri mai mici sau mai mari, este simptomatic pentru nivelul actual al veniturilor populației.

Solicitați să declare dacă au reuşit să investească bani în activități cu finalitate economică, subiecții au răspuns:

Tabelul nr. 2 - Măsura în care subiecții au investit diverse sume de bani (în procente)

		Ocupația subiecților						
Au investit în activități economice	**Total**	**Muncitori**	**Intelectuali**	**Funcționari**	**Patroni, liber-Întreprinzători**	**Pensionari**	**Şomeri**	**Casnice**
DA	9,2	7,4	18,6	10,4	67,7	5,4	1,4	6,7
NU	90,8	92,6	81,4	89,6	32,3	94,6	98,6	93,3

Dispunând de timp - şi/sau experiență - pensionarii şi şomerii ar fi putut, dacă aveau sumele necesare, să inițieze ceva în calitate de întreprinzători, aşa cum au făcut cei (9,2%) care au investit în construcții, turism, comerț, birotică, domeniul bancar, agricultură, ca să enumerăm numai câteva din domeniile consemnate de subiecți.

În legătură cu libertatea economică, subiecții au fost solicitați să se refere nu numai la experiența lor, ci s**ă-şi exprime opinia dacă în România oamenii beneficiază de libertate economică**. Aprecierile lor au fost distribuite într-o scală (diferențiala semantică) cu 3 trepte: "în mare măsură", "în măsură potrivită", "în mică măsură şi deloc".

Media aprecierilor am calculat-o începând cu nota 3 (în mare măsură), continuînd cu 2 (în măsură potrivită) şi respectiv 1 (în mică măsură şi deloc).

Scorul înregistrat pentru subiecții care au consemnat un răspuns (existând şi 3% nonrăspunsuri) este de 1,92.

Pe măsură ce vom analiza celelalte libertăți publice vom proceda şi la evaluarea comparativă a scorurilor pe care le-au înregistrat.

5.2. Libertatea politică

Libertatea politică este considerată în mod unanim ca fiind o dimensiune esențială a democrației. După Sergiu Tamaş, ea "desemnează starea unei persoane care îşi poate exercita, în limitele permise de lege, drepturile politice şi civile în stat" (16, p.153). Acelaşi autor apreciază că libertatea politică este "un concept propice de interpretări arbitrare şi vulgare, fiind înțeleasă de unii ca o posibilitate de a acționa în societate fără nici un fel de îngrădire, ceea ce nu poate duce decât la dezordine, anarhie, la încălcarea drepturilor altor membrii ai societății" (16, p.153).

În sistemul drepturilor şi libertăților fundamentale, dicționarul lui Sergiu Tamaş inserează două dimensiuni distincte ale libertății politice: **dreptul la vot** şi **dreptul de a fi ales**. La aceleaşi drepturi se referă şi **Dispozițiile consti-**

tuționale privind drepturile omului, în art. 34(1): "Cetățenii au drept de vot de la vârsta de 18 ani împliniți până în ziua alegerilor inclusiv" şi art. 35(1): "Au dreptul de a fi aleşi cetățenii cu drept de vot care îndeplinesc condițiile..."(6, p.142). În plus, dispozițiile mai consemnează că "pluralismul în societatea românească este o condiție şi o garanție a democrației constituționale" - art.8(1) - şi că "partidele politice se constituie şi îşi desfăşoară activitatea în condițiile legii. Ele contribuie la definitivarea şi exprimarea voinței politice a cetățenilor respectând suveranitatea națională, integritatea teritorilă, ordinea de drept şi principiile democrației" - art.8(2) - (6, p.139). Conform lucrării **Consiliul Europei şi apărarea drepturilor omului**(2, p.90-91), cea mai mare parte a drepturilor şi libertăților proteguite de convenție "prezintă un caracter civil şi politic". Enumerându-le, lucrarea selectează ca exemple de libertăți politice "anumite drepturi electorale" (poz.13).

Analizând sensurile termenului "libertate", Konstantinos Despotopoulus, preşedintele Academiei din Atena, identifică o categorie distinctă de accepțiuni care se referă la **libertatea politică** ce implică în, concepția sa, "o participare activă la puterea politică" (5, p.24).

Jean Morange analizează **libertatea politică în contextul libertăților şi principiilor de organizare** politică prevăzute în declarația din 1789. Autorul accentuează principiul **asociației politice** fondată pe libertate şi egalitate şi legitimată prin scopul său primordial, acela de a "prezerva drepturile naturale şi imprescriptibile ale omului" (12, p.27).

Studenții investigați de noi situează libertatea politică pe primul loc în sistemul libertăților publice, considerând că tinerii beneficiază de ea în măsură mai mare sau mai mică şi anume:

1. În mare măsură 28,6%;
2. În măsură potrivită 24,0%;
3. În mică măsură 36,3%.

Circa o zecime dintre studenți menționează că tinerii "nu beneficiază" de libertate politică în sensul în care o definesc ei.

Subiecții cuprinşi în eşantionul național definesc libertatea politică prin mai multe dimensiuni cărora le acordă o importanță diferențiată, în funcție de cultura politică şi de experiența fiecăruia dintre ei.

Tabelul nr. 3 - Conținutul libertăților politice în accepțiunea subiecților investigați

Nr. crt.	Elemente definitorii	Mențiuni (%)
1.	A avea opinii politice proprii	75,0
2.	A alege şi/sau a fi ales în funcții politice	29,4
3.	A adera la o doctrină politică	25,2
4.	A fi membru al unei organizații politice	20,6
5.	A participa la întruniri cu caracter politic	15,6
6.	Alte sensuri	2,2

Ordinea rezultată din însumarea răspunsurilor relevă, credem, o mentalitate firească dacă avem în vedere că, pentru cei mai mulți subiecți, ieşirea societății dint-un sistem totalitar a presupus mai ales dobândirea libertății de gândire şi de opinie.

Sigur, conținutul libertății politice nu este identic pentru toate categoriile de indivizi. Dacă în funcție de vârstă nu se evidențiază diferențe notabile, luând în considerație sexul subiecților constatăm că aprecierile lor coincid numai în legătură cu unele dimensiuni ca: "libertatea de a adera la o doctrină politică" (52,1% - bărbați şi 47,9% - femei), "libertatea de a participa la întruniri politice" (49,5% - bărbați şi 50,5% - femei), "libertatea de a fi membru al unei organizații politice (51,4% - bărbați şi 48,6% - femei) cu unele accente sesizabile în privința "libertății de a alege şi/sau de a fi ales", libertate mai importantă pentru bărbați (59,9% față de 40,1% mențiuni ale femeilor) şi a "libertății de opinie" susținută mai mult de femei (53,7% față de 46,3%).

În contextul celorlalte libertăți de care beneficiază cetățenii români, scorul înregistrat de "libertatea politică" prin evaluarea scalei în trei trepte este de 2,40.

La nivelul grupării investigate ponderea opiniilor relative la **garantarea libertății politice** în țara noastră este:

1. În mare măsură	57,7%;
2. În măsură potrivită	25,2%;
3. În mică măsură şi deloc	12,3%;
4. nu au opinie	4,8%.

Urmărind cum se configurează aceste opinii în relația cu ocupația subiecților observăm că predomină accentele pozitive la intelectuali şi funcționari şi chiar la o parte din muncitori, din care unii sunt, însă, nemulțumiți, ca şi pensionarii, de măsura în care se promovează libertatea politică în zilele noastre. Micii întreprinzători şi patronii oscilează între satisfacție şi insatisfacție, deşi o bună parte din ei consideră că libertatea politică se poate exercita "în mare măsură".

5.3. Libertatea de asociere. Libertatea de întrunire. Libertatea sindicală

Strâns legate de libertatea politică şi, după unii, derivând din ea, sunt **libertatea de asociere** şi **libertatea de întrunire paşnică**. Unele texte le tratează împreună. De exemplu, în **Convenția pentru apărarea drepturilor omului şi a libertăților fundamentale**, în art.11(1) se consemnează: "orice persoană are dreptul la libertatea de întrunire paşnică şi la libertatea de asociere, inclusiv dreptul de a constitui cu alte persoane sindicate şi de a se afilia unor sindicate pentru apărarea intereselor sale" (4, p.31).

Dicționarele le tratează distinct dar într-o semnificativă proximitate. Sergiu Tamaş, referindu-se la dreptul de asociere precizează că "cetățenii se

pot asocia liber în partide politice, în sindicate şi în alte forme de asociere" (16, p.91), în timp ce, definid libertatea întrunirilor "prevede că mitingurile, demonstrațiile, procesiunile sau orice alte întruniri sunt libere şi se pot organiza şi desfăşura numai în mod paşnic" (16, p.91). Prin aceste definiții se reproduc (în esență) dispozițiile constituționale privind drepturile omului.

Definițiile lui C.A. Colliard sunt mai didactice, atât când se referă la **libertatea de asociere**, ca o "convenție prin care două sau mai multe persoane pun în comun, (...) cunoştințele şi activitățile lor, în scopul de a împărți beneficiile", cât şi atunci când prezintă **libertatea de întrunire** ca pe o "reuniune de grup destinat schimbului de idei şi apărării unor interese" (1, p.544; p.572).

Jean Morange include "libertatea de asociere" în categoria **libertăților colective**. Trebuie să precizăm că, în concepția sa, **libertățile colective** sunt acelea care le permit indivizilor "să comunice unii cu alții şi să se regrupeze pentru a apăra împreună democrația" (16, p.92) şi **nu drepturi colective** pe care încearcă să le impună, în prezent, unele minorități naționale cu intenții autonomiste şi separatiste, solicitând libertăți suplimentare în raport cu populația majoritară, cum ar fi: crearea de guverne paralele, drapel propriu etc., revendicări ce generează diferențieri artificiale în rândurile populației unei comunități.

În lucrarea sa despre libertățile publice, J. Morange consideră că **libertatea de asociere** este exponentul mai multor libertăți colective în sensul că "**favorizează participarea cetățenilor la putere**" şi contribuie, într-o oarecare măsură, la limitarea inegalităților materiale.

În această perspectivă, asociațiile se disting de societățile comerciale, de sindicate şi de reuniunile publice - ultimele având un caracter spontan (de moment). Asociațiile au, de regulă, personalitate juridică, utilitate publică recunoscută, au statut de funcționare şi regulamente ce stipulează scopurile fondatorilor şi modul lor de raportare la celelalte structuri; nu cunosc alte limite decât respectarea legalității - în speță a ordinii publice. Numai o cauză ilicită ce contravine legilor sau bunelor moravuri poate determina, după cum precizează Jean Morange, disoluția lor. Sunt limite comune cu ale reuniunilor (întrunirilor) publice, pe care Morange le defineşte ca pe grupări momentane de persoane, organizate în vederea unui schimb de idei, opinii sau apărării unor interese comune şi care, spre deosebire de asociații, nu implică legături permanente între participanți.

Subiecții investigați de noi apreciază în proporție de 70,3% că **libertatea de asociere** în România este garantată. Susțin această afirmație mai ales persoanele aparținând grupelor de vârstă cuprinse între 25 şi 45 de ani şi cele de peste 55 de ani. Sunt persoane care s-au şi implicat probabil în constituirea unor asociații, majoritatea fiind intelectuali, pensionari şi liber-întreprinzători (patroni).

Circa o pătrime din eşantion nu se pronunță în această problemă pentru că "nu ştiu", nu sunt informați în legătură cu exercitarea acestei libertăți. Ponderea o dețin muncitorii, şomerii şi casnicele.

Cei care susțin cu convingere că nu este garantată libertatea de asociere sunt puțini (5,2%) şi provin în mod aproape egal din fiecare categorie ocupațională.

Fie că au sau nu experiență în acest domeniu, subiecții s-au pronunțat asupra condițiilor în care activitatea unor asociații ar trebui suspendată. Le redăm în ordine descrescândă a mențiunilor.

Tabelul nr. 4 - Condiții în care ar trebui suspendate unele asociații

Nr. crt.	Condiții	Mențiuni (%)
1.	Când pun în pericol securitatea țării	67,2
2.	Când amenință ordinea publică	58,9
3.	Când lezează bunele moravuri	40,4
4.	Nu poate aprecia	14,3
5.	în alte condiții speciale	3,1
6.	Nu trebuie suspendate niciodată	2,5

Interesul pentru **securitatea țării** este manifest în aceeaşi măsură la fiecare categorie de vârstă, cu un accent mai pronunțat în cazul persoanelor de peste 55 de ani. Aceeaşi dispersie a răspunsurilor o întâlnim şi în cazul "amenințării ordinii publice". Când se pune însă problema "lezării bunelor moravuri", exigența subiecților coboară la sub 50 de ani, înregistrând valori mai reduse în cazul vârstei nonconformiste de până la 25 de ani. Tot ei dețin ponderea în categoria celor care consideră că niciodată nu trebuie suspendată vreo asociație, în vreme ce vârsta persoanelor care "nu pot aprecia" este până la 45 de ani.

În esență, opinia subiecților corespunde cu punctul de vedere al specialiştilor în materie. De exemplu, **Convenția pentru apărarea drepturilor omului şi a libertăților fundamentale** stipulează că restricțiile la libertatea de asociere şi de întrunire paşnică sunt necesare pentru securitatea națională, siguranța publică, apărarea ordinii, prevenirea infracțiunilor, protecția sănătății sau a moralei ori pentru protecția drepturilor şi libertăților altei persoane - art.11(2), (4, p.31-32).

Jean Morange invocă o lege franceză încă din 1901 şi care nu a fost abrogată, care prevedea disoluția juridică a oricărei asociații fondate pe o cauză ilicită, contrară legilor, bunelor moravuri sau care are ca scop să aducă atingere integrității teritoriului național şi formei republicane de guvernământ (12, p.68). În aceeaşi ordine de idei şi pentru libertatea de întrunire se impunea necesitatea de a se respecta ordinea publică (12, p.72).

Similitudinea dintre opinia subiecților şi considerațiile competente ale specialiştilor se poate constata şi în legătură cu **libertatea sindicală**. Unii autori o situează în spațiul problematic al libertăților economice, alții o includ în categoria libertăților de asociere, în sensul că sindicatele sunt tot asociații.

Aşa cum arătam mai înainte, **Dispozițiile constituționale privind drepturile omului** prevăd, în art. 37(1): "Cetățenii se pot asocia liber în partide politice, în sindicate şi în alte forme de asociere" (6, p.142), iar în art.9: "Sindicatele se constituie şi îşi desfăşoară activitatea potrivit cu statutele lor, în condițiile legii. Ele contribuie la apărarea drepturilor şi la promovarea intereselor profesionale, economice şi sociale ale subiecților" (6, p.139).

În cadrul anchetei naționale, subiecții apreciază în proporție absolut egală (51,0%) că cetățenii României beneficiază "în mare măsură" atât de "libertatea de a se întruni" cât şi de "libertatea sindicală" şi nu există o diferență semnificativă între cei care nu s-au pronunțat în legătură cu una sau cu alta dintre cele două libertăți.

Diferența de scor, 2,37 pentru libertatea de întrunire şi 2,26 pentru libertatea sindicală, e dată mai ales de numărul mai mare al celor care au optat pentru varianta "în măsură potrivită" - în cazul libertății de întrunire, echilibrat oarecum de numărul celor mai sceptici (circa o cincime) care cred că libertatea sindicală este garantată "în mică măsură sau deloc".

Tabelul nr. 5 - Opinii despre garantarea unor libertăți publice (în procente)

Nr. crt.	Tipuri de libertăți	Măsura în care beneficiază			
		în mare măsură	în măsură potrivită	în mică măsură sau deloc	Nu răspund
1.	Libertatea de întrunire	51,1	28,3	15,4	5,2
2.	Libertatea sindicală	51,0	24,9	20,3	3,9

5.4. Libertatea religioasă

Libertatea religioasă este definită, de regulă, ca drept al oricărei persoane la **libertatea de gândire, de conştiință**. Potrivit Convenției (4, p.30) "acest drept presupune libertatea de a-şi schimba religia sau convingerea, cât şi libertatea de a-şi manifesta religia sau convingerea în mod individual sau colectiv, în public sau în particular, prin cult, învățământ, practici şi îndeplinirea riturilor" - art.9(1).

Când se manifestă la nivel individual, ea apare ca libertate de conştiință. Când se manifestă la nivel colectiv, libertatea aparține cultelor.

Uneori, libertatea de conştiinţă a fost redusă numai la libertatea religioasă. După cum subliniază şi Jean Morange, libertatea religioasă este incontestabil una din principalele sale faţete, dar nu singura, şi că libertatea de conştiinţă trebuie înţeleasă mult mai larg.

Dicţionarul politic la care ne-am mai referit defineşte **libertatea de conştiinţă** prin "libertatea gândirii şi a opiniilor", dar şi prin "libertatea credinţelor religioase ce nu pot fi îngrădite sub nici o formă" (16, p.89).

Libertatea religioasă are deci o dublă semnificaţie pe care, după cum vom vedea, au sesizat-o şi subiecţii investigaţi de noi:

1. libertatea de credinţă sau necredinţă - laicitatea reprezentând, la rândul ei, un principiu de toleranţă şi respect;

2. libertatea de manifestare a cultelor.

Dezbaterile asupra libertăţii religioase au implicat în timp raportul religie-stat şi, de asemenea, relaţiile dintre religii. Desigur, statul poate adopta atitudini diferite faţă de instituţiile religioase, de la subordonarea lor totală - identificându-se cu ele - şi până la poziţia de indiferenţă, situaţie în care evită să le favorizeze sau să le contrarieze. Chiar în antichitate, când se considera că autoritatea politică se confundă cu cea religioasă, celebra frază a lui Isus: "Daţi Cezarului ce este al Cezarului şi lui Dumnezeu ce este al lui Dumnezeu" - ca răspuns la întrebarea evreilor dacă trebuie să-i plătească impozit Cezarului - demonstrează că statul nu absorbea întru totul religia, că domeniile politic şi religios dobândiseră o relativă independenţă. Această independenţă a fost sugestiv exprimată în lucrarea lui C. A. Colliard, **Libertăţile publice**, unde se spune că pentru stat conştiinţa necredinciosului nu are un preţ mai mic sau mai mare decât a credinciosului. Şi studenţii investigaţi de noi consideră că **independenţa faţă de autoritatea politică** este dimensiunea esenţială a libertăţii religioase. Celelalte **accepţiuni** asociate de ei noţiunii analizate sunt:

- libertatea de a spune tot ce gândeşti cu privire la religie/ culte;
- libertatea de a alege singur în cine să crezi;
- libertatea de a te manifesta în spiritul credinţei pe care ai adoptat-o;
- libertatea de a opta pentru o anume comunitate religioasă;
- libertatea de a frecventa lăcaşurile de cult;
- libertatea cultelor de a-şi propaga nestingherite credinţa şi de a modela conduita religioasă a cetăţenilor;
- libertatea de a utiliza semnele şi emblemele religiei de care aparţii.

Mentalitatea religioasă a tinerilor cuprinde, după opinia noastră, principalele elemente definitorii prin care atât legislaţia, cât şi subiecţii cuprinşi în eşantionul naţional definesc libertatea religioasă.

Legislaţia care consacră în mod efectiv separaţia între stat şi biserică, "asigură libertatea de conştiinţă", "garantează libera exercitare a cultelor", în general, dă posibilitatea tuturor credincioşilor să practice cultul dorit.

Dispoziţiile constituţionale privind drepturile omului prevăd că "libertatea conştiinţei este garantată; ea trebuie să se manifeste în spirit de toleranţă şi respect reciproc" (6, p.141) - art.29(2), cultele religioase fiind autonome faţă de stat - art.29(5) - şi libere să se organizeze potrivit statutelor proprii, în condiţiile legii - art.29(3).

Pentru subiecţii investigaţi de noi, **libertatea religioasă** are o importanţă deosebită. Ei sunt mai familiarizaţi cu problematica dreptului la credinţă/ necredinţă şi a funcţionării diverselor culte decât cu cea specifică altor libertăţi.

În concepţia lor, **libertatea religioasă** presupune:

1. libertatea de credinţă/necredinţă 39,8%;
2. libertatea cultelor 15,1%;
3. ambele dimensiuni 41,1%.

Reiese cu claritate că **libertatea de credinţă** constă în: dreptul la credinţă sau laicitate (80,9%) şi libertatea de acţiune a cultelor (56,2%). Numărul celor care nu ştiu să o definească în nici un fel este extrem de redus (3,6%).

Nici vârsta, nici apartenenţa la un cult sau altul nu au influenţat preponderenţa unei dimensiuni sau a celeilalte, dimpotrivă, ateii le menţionează în proporţii asemănătoare credincioşilor: 31,3% dintre ei definind-o în accepţiunea de libertate la credinţă/necredinţă: 18,8% - la libertate de acţiune a cultelor; iar 43,8% prin ambele dimensiuni.

În acelaşi timp, majoritatea subiecţilor şi-a motivat punctul de vedere, a comentat răspunsurile şi le-a completat cu nuanţe interesante.

S-a consemnat, de exemplu, **lipsa de constrângere în privinţa opţiunii pentru o anume credinţă**:

"Fiecare e liber să creadă în cine doreşte";

"Este libertate fără nici o îngrădire";

"Oricine e liber să-şi aleagă credinţa";

"Fiecare are convingerile sale religioase";

"Credinţa nu trebuie impusă".

Unii s-au referit şi la **alternativa** - a crede/a nu fi credincios:

"Fiecare e liber să creadă sau nu";

"Libertatea de a fi credincios sau ateu";

"Libertatea să cred în ce vreau sau să nu cred în nimic".

S-au exprimat şi **precauţii** fireşti de tipul:

"Fiecare să adere la orice credinţă fără însă a leza interesele ţării şi legile";

"Să nu afecteze interesul naţional, să nu se sustragă de la armată şi să nu-şi denigreze ţara";

"Să nu aducă deservicii comunităţii";

"Să nu pericliteze ordinea publică";

"Credința/religia să nu poată fi folosite ca acoperire pentru acțiuni reprobabile".

Această ultimă precizare ne aminteşte de cuvintele Apostolului Pavel care spunea: "Să nu folosim libertatea noastră ca acoperământ al păcatelor" (18,pag. 41) sfătuindu-ne implicit să folosim libertatea religioasă ca acoperământ al virtuților noastre.

Subiecții investigați consideră înțelegerea şi respectul pentru credința concetățenilor noştri ca pe cele mai de seamă exemple ale conduitei religioase - "a respecta orice religie", "a respecta şi cultele de care nu aparții". Totodată, se face apel la credința străbună, la religia în care te-ai născut şi ai fost crescut, având fiecare om libertatea "să aleagă religia care îi aduce liniştea sufletească", "să rămână obligatoriu la credința părinților, să adere la alta sau să fie ateu" ş.a.

Plecând de la dezideratul ca religia sau laicitatea să nu fie impuse de stat, colectivitatea urbană investigată s-a scindat în:

- adepți ai educației religioase în orice tip de instituție şcolară începând cu grădinițele;
- contestatari ai obligativității elevilor de a participa la orele de religie, la nici un nivel de învățământ.

Important este că legislația actuală garantează libertatea învățământului religios. Articolul 32(7) din Dispozițiile constituționale privind drepturile omului prevede: "Statul asigură libertatea învățământului religios, potrivit cerințelor specifice fiecărui cult. În şcolile de stat, învățământul religios este organizat şi garantat prin lege"(6, p.142).

Aceasta, spre deosebire de legislația franceză în care libertatea învățământului religios este cea mai contestată, considerându-se că educația trebuie să fie neutră, toți copiii trebuie să primească aceeaşi educație, şi că transmiterea convingerilor şi a perceptelor religioase este de resortul familiilor. Voința de respectare a libertăților religioase nu înseamnă, în opinia subiecților, lipsa de discernământ şi ignorarea pericolului tot mai evident al înmulțirii sectelor religioase şi a predicatorilor dubioşi.

Este adevărat că libertatea religioasă este "cea mai fără limită libertate din primele zile postdecembriste", după cum se exprima unul dintre tinerii investigați de noi. Dar ea nu trebuie periclitată sub pretextul neîngrădirii credinței. Dimpotrivă, cultele care acționează în mod ilegal, care incită la nesupunere şi anarhie, cele periculoase şi violente, cele satanice, trebuie interzise fără teamă de reproşuri şi etichetări. Excesul, deruta, înşelăciunea sunt la fel de nocive pentru confesiune religioasă legală. În contextul celorlalte libertatea de conştiință ca şi interzicerea libertății religioase. Legalitatea şi moralitatea se impun şi în domeniul comportamentului religios.

În prezent, în țara noastră oamenii au libertatea de a face parte din orice tipuri de libertăți, cea religioasă înregistrează scorul cel mai înalt - 2,73. După opinia subiecților investigați libertatea religioasă se manifestă:

1. În mare măsură 76,9%;
2. În măsură potrivită 16,7%;
3. În mică măsură şi deloc 3,9%.

S-au abținut să răspundă la întrebare 2,5% dintre persoanele intervievate.

5.5. Libertatea de exprimare

În **Convenția pentru apărarea drepturilor omului şi a libertăților fundamentale** (proclamată la 10 decembrie 1948), se prevede că orice persoană are dreptul la **libertatea de exprimare**. Acest drept cuprinde libertatea de **opinie** şi libertatea de **a primi** sau de **a comunica informații ori idei** fără să poată exista vreun amestec al autorităților publice şi fără a ține seama de frontiere (s.n.) - art.10 (2, p.31).

Această definiție cuprinde principalele dimensiuni constitutive ale libertății de exprimare adăugând conținutului inițial, propus în art.11 din declarația proclamată în 1789 - "libera comunicare a gândurilor şi a opiniilor este unul din drepturile cele mai prețioase ale omului" (1, p.8) şi ideea dreptului de a primi, nu numai de a comunica opinii şi idei, fără imixtiunea puterii politice ori limitare spațială.

Textele normative elaborate ulterior, ca şi dicționarele de specialitate, expun mai sistematic elementele libertății de exprimare, dar fac distincția între a comunica informații (idei) şi a le primi, a avea acces la ele. În acelaşi timp, libertatea presei este tot mai mult suprapusă libertății de exprimare, uneori ca exemplificare exclusivă a acestei libertăți. Dispozițiile constituționale sunt semnificative în acest sens. Dacă art.30(1) stipulează "libertatea de exprimare a gândurilor, a opiniilor sau a creațiilor de orice fel, prin viu grai, prin scris, prin imagini, prin sunete sau prin alte mijloace de comunicare în public sunt inviolabile", iar art.30(2) precizează: "cenzura de orice fel este interzisă" (6, p.141), începând cu art.30(3) până la art.30(8) referințele sunt în principal la libertatea presei. Libertatea de informare este tratată într-un articol ulterior.

Din cele expuse mai sus reiese că **libertatea de exprimare** se referă la: libertatea de opinie, libertatea de creație, libertatea presei, libertatea de acces la informație.

Nu neapărat din rațiuni didactice, ci pentru a formula distincțiile necesare ne propunem să le analizăm pe rând.

Ele ne-au fost sugerate şi de răspunsurile subiecților investigați care au explicat libertatea de exprimare aşa cum o înțeleg ei. În proporție considerabilă (86%) au consemnat definiții succinte sau mai detaliate, raportând libertatea de

exprimare la alte tipuri de libertăți şi uneori la restricțiile ce se impun celor ce beneficiază de ea.

În acest sens, libertatea de exprimare presupune[1]: a putea "să vorbeşti", "să rosteşti", "să expui", "să scrii", "să comunici": gânduri, idei, informații, simțăminte, adevăruri despre orice problemă economică, socială, politică, religioasă, dar mai ales în domeniile în care eşti competent, despre orice persoană, inclusiv despre oficialități; "să spui" sau "să scrii" ce vrei, cum vrei, oriunde, oricând, sincer, liber, fără temeri, dar civilizat, fără a leza pe ceilalți şi fără a-i influența negativ. Se impun restricții morale şi de legalitate şi, nu în ultimul rând, legate de stilul şi decența exprimării.

5.6. Libertatea de opinie

Unii extind conținutul "libertății de exprimare" de la comunicarea (publică) a unor informații, la formularea de opinii, considerații şi idei proprii. În viziunea persoanelor investigate, **libertatea de opinie** presupune aceleaşi restricții de legalitate şi de decență ca şi alte tipuri de libertăți.

Selectăm câteva definiții pentru a exemplifica pertinența şi expresivitatea unor formulări consemnate de subiecți[2].

La nivelul eşantionului național se consideră că **libertatea** opiniei este garantată "în mare măsură" (51,0%) şi "în măsură potrivită" (32,6%), procentul celor care apreciază că nu este "deloc" garantată fiind nesemnificativ (1,5%), acest punct de vedere aparținând exclusiv muncitorilor şi şomerilor. Aprecierile celorlalte categorii ocupaționale nu se diferențiază în mod semnificativ. Subiecții cei mai tineri - de până la 25 de ani - sunt şi cei mai mulțumiți în această privință, nemulțumiții aparținând mai ales grupelor de vârstă cuprinse între 30 şi 60 de ani. Dacă am cunoaşte şi argumentele lor, am putea înțelege de ce cred ei în număr mai mare decât tinerii că în prezent oamenii beneficiază

---

[1] *Reproducem unele răspunsuri menționate: "A spune ce doreşti şi unde doreşti", "Dreptul de a vorbi fără teamă", "A exprima ce gândeşti fără a-ți umili semenii", "Fiecare să spună, să scrie, să transmită, tot ce doreşte, în limitele permise de lege", "Libertatea de a-ți exprima sentimentele şi dorințele cum consideri de cuviință", "A rosti ce gândeşti liber, democratic, în cadru legal", "A expune liber ce vrei fără jigniri şi insulte", "Să fii liber să rosteşti ce gândeşti, să fii înțeles şi apreciat", "Să vorbeşti, să fii înțeles, să fii ascultat, să fii luat în seamă", "Să nu te temi să vorbeşti despre fenomene cum sunt: corupția, căpătuiala, minciuna oficială".*

[2] *"Libertatea de a avea opinii proprii şi a le putea exprima public", "Libertatea de a-ți expune opiniile, de orice natură ar fi ele - morale, politice, religioase - dar cu argumente", "Libertatea de opinie presupune că oricare cetățean îşi poate spune părerea liber şi la obiect","Exprimarea punctului propriu de vedere fără teamă de interpretări şi riscul de a-ți pierde libertatea", "A nu ți se impune alte puncte de vedere pe care să le susții împotriva voinței proprii", "A-ți exprima opiniile personale în limitele bunului simț - intervine o autocenzură ce ține de educație", "Exprimarea opiniei proprii, respectând opinia celorlalți".*

de această libertate "în mică măsură", apreciere care diminuează **scorul general înregistrat de libertatea opiniei** (1,77), în condițiile în care pentru nivelul "în mare măsură", procentul se situează, la toate categoriile de vârstă, în jurul lui 50%.

Dar, libertatea de exprimare înseamnă, după unii subiecți, nu numai exprimarea/rostirea de informații obiective şi/sau comunicarea opiniei proprii, ci şi **libertatea de a acționa** aşa cum gândeşti. Însăşi **libertatea de acțiune** este înțeleasă în unele țări (nu şi în Marea Britanie, de exemplu) ca "drept al cetățeanului de a se exprima în acte şi nu doar în vorbe" (16, p.152).

Unii subiecți definesc libertatea de exprimare prin mai multe libertăți, de exemplu: "A te exprima liber, a-ți spune părerile, a participa la viața politică, a vota, a alege", "A spune ce gândeşti şi a face ce doreşti în limita legii", "A spune şi a scrie ce doreşti", "A vorbi liber, a publica în reviste".

5.7. Libertatea de creație

Libertatea de creație poate fi analizată dintr-o multitudine de perspective. Konstantinos Despotopoulos ne propune evaluarea libertății ca "putere extraordinară a omului" de a crea cultură şi civilizație dar şi ca izvor al creației de sine şi a necontenitei depăşiri de sine, datorită facultății sale de a revela noi valori. Sensul prim şi adevărat al libertății este în concepția sa, acela de principiu existențial al omului şi, totodată, de factor constructiv al istoriei şi culturii.

Raportul mondial asupra dezvoltării umane (1991), analizând relația dintre libertate şi dezvoltarea participativă, arată că indivizii trebuie să investească în dezvoltarea capacităților lor pentru a se **exprima în manieră creativă**, în funcție de aptitudinile pentru diversele domenii.

Şi unii dintre subiecții investigați s-au referit la "libertatea de exprimare creativă". Dar, nu numai ei, ci şi actele normative includ "libertatea creațiilor de orice fel" în libertatea de exprimare - vezi Dispoziții - art.30(1). Prevederile fac chiar precizarea că este vorba nu numai de **creațiile scrise**, ci şi de cele comunicate prin viu grai care toate trebuie să se supună unor formalități, condiții, şi restricții legale: "Răspunderea civilă pentru informația sau pentru creația adusă la cunoştință publică revine editorului sau realizatorului, autorului, organizatorului manifestării artistice, proprietarului mijlocului de multiplicare, al postului de radio sau televiziune..." - art.30(8), (6, p.141).

Solicitați să aprecieze în ce măsură este garantată libertatea de creație în România, subiecții au consemnat:

1. În mare măsură	44,3%;
2. În măsură potrivită	31,4%;
3. În mică măsură şi deloc	24,3%;
4. nu au răspuns	0,6%.

Aprecierile cele mai critice aparţin mai ales subiecţilor tineri (de până la 25 de ani) cei care, în opinia noastră, exprimă şi cel mai mare interes de a-şi manifesta aptitudinile creative în diverse domenii de activitate.

Sigur, nu trebuie să fii tu însuţi creator pentru a avea o părere în această privinţă, dar nici nu poţi formula o apreciere absolut obiectivă din afara comunităţilor de creatori. Cu aceste precauţii trebuie să evaluăm şi scorul înregistrat de **libertatea de creaţie**, respectiv: 2,47.

În contextul anchetei întreprinse de noi, cele mai multe consideraţii cu privire la libertatea creaţiei se referă la exprimarea prin presă.

5.8. Libertatea presei

Libertatea presei a fost tratată în unele lucrări ca expresie a libertăţii de gândire. Chiar declaraţia din 1789 propune un asemenea punct de vedere. Din această perspectivă au fost formulate şi pericolele pe care le prezintă cenzura, fie ea şi sub forma sugrumării financiare.

Este un fapt cert că libertatea presei nu poate exista decât într-o societate democratică. Regimurile represive nu garantează această libertate. De-a lungul timpului, apărarea libertăţii presei a antrenat dispute strânse în plan politic. Important este a limita presiunea puterii asupra presei şi a garanta furnizarea de informaţii exacte şi obiective. Delictele comise de presă vizează şi imperativul exactităţii şi responsabilitatea ziaristului. Se susţine **respectul secretului** atunci când unele informaţii nu pot fi date publicităţii (cele care privesc apărarea naţională, anchetele parlamentare sau informaţiile cu caracter judiciar produse în fazele preliminare ale deciziilor judecătoreşti). Între delictele nonpolitice sunt semnalate injuriile, ofensa adusă unor personalităţi şi instituţii, atentatul la intimitatea persoanei şi la imaginea ei. În art.30(7) al **Dispoziţiilor constituţionale** se stipulează: "Libertatea de exprimare nu poate prejudicia demnitatea, onoarea, viaţa particulară a persoanei şi nici dreptul la propria imagine" (6, p.141).

Dificultăţi în garantarea libertăţii presei apar atunci când unele publicaţii sunt acaparate de cei cu bani, în pofida faptului că dispoziţiile legislative prevăd obligativitatea presei de a face publică sursa finanţării. Dar aceeaşi legislaţie precizează că "libertatea presei implică şi libertatea de a înfiinţa publicaţii" - art.30(3) - (6,p.141). Din acest punct de vedere specialiştii au dreptate deplină atunci când afirmă că libertatea presei este o noţiune golită de conţinut dacă nu le este permis totuşi să fondeze un ziar şi să-l scrie independent.

Există, după opinia lui Jean Morange, un anume relativism în înţelegerea libertăţii presei. La care presă ne referim? La cea politică şi culturală sau/şi la cea pornografică?. De fapt, a cui libertate contează mai mult?

- A proprietarilor de jurnale?

- A ziariştilor?
- A tipografilor?
- A cititorilor?

deoarece garantarea libertății unora nu presupune şi exercitarea ei de către ceilalți.

Scriind despre **Obiectivitatea presei** (17, p.65-67), Richard Harwood se întreba: cine **supravegheză presa liberă** asigurând transmiterea obiectivă a ştirilor (neinfluențate de opinia ziariştilor)? şi răspunde: un redactor cu experiență. Pentru că, argumenta el, citând un studiu efectuat de revista Press-time, puterea şi influența au trecut de la editorii şi proprietarii de ziare, la redactori şi reporteri.

Textele celor din urmă nu mai sunt cenzurate, după opinia autorului, datorită nevoii de "credibilitate" şi a mitului obiectivității. Jurnalul trebuie să fie o instituție responsabilă care să separe ştirile de propagandă, argumentele raționale de reacțiile emoționale.

După opinia studenților, în țara noastră presa este "în general liberă", "nu există cenzură", "se poate scrie despre oricine, orice". Sunt şi aprecieri că "presa se află încă sub controlul puterii", în sensul că "există oameni şi lucruri de care nu te poți atinge în presă, fără să fii atins". Cei care nu pot aprecia gradul de libertate a presei "nu citesc", "nu cunosc legislația", "nu i-a interesat". Pentru această categorie de subiecți - studenții - procentul (necititorilor) este destul de ridicat: 26,1%.

Subiecții cuprinşi în eşantionul național apreciază în proporție de 75,0% că **libertatea presei este garantată în țara noastră. Circa o zecime se exprimă negativ** şi aparțin în procente aproape egale tuturor vârstelor, iar cei care "**nu pot aprecia**" - 13,7% - nu citesc presă. Ei aparțin, în principal categoriilor de vârstă cea mai activă respectiv 25-45 de ani. Pensionarii citesc presa şi, în proporție majoritară, o consideră liberă.

Libertatea presei, ca, în general, libertatea de exprimare, exclude cenzura de orice fel, dar trebuie să respecte anumite limite la care ne-am referit mai sus. Exercitarea acestei libertăți "trebuie să ezite abuzul care se referă la defăimare, obscenități, incitare la crimă etc.", abuzuri care urmează a fi sancționate potrivit legii. Înseşi drepturile omului din 1789 subliniau că "toți cetățenii pot vorbi, scrie, imprima liber însă **responsabil**"(s.n).

Cât de severe pot fi sancțiunile dacă, pe de o parte, legea prevede că: "mijloacele de informare în masă, publice şi private, sunt obligate să asigure informarea corectă a opiniei publice" -art.31(4) - dar tot ea stipulează "nici o publicație nu poate fi suprimată" - art.30(4) - (6, p.142-143)?

În ultimii ani, dezbaterile prilejuite de promovarea legii presei au suscitat controverse aprinse relative la interzicerea publicațiilor care încalcă limitele de corectitudine şi de limbaj.

La nivelul eşantionului nostru, există opinia majoritară (75,1%) a interzicerii lor din diverse considerente; "nu sunt pentru interzicerea vreunei publicații" (17,6%) şi "nu pot aprecia" (7,3%).

Majoritatea celor care se opun interzicerii vreunei publicații sunt intelectuali (30,0%) şi patronii (32,5%), în vreme ce subiecții care nu se pot pronunța în această privință, provin din rândul şomerilor şi casnicelor.

Ce fel de publicații ar trebui interzise după opinia subiecților?

1. cele care incită la violență 52,0%;
2. cele care prezintă deformat realitatea 41,9%;
3. cele care lezează moralitatea 35,8%;
4. cele care utilizează un limbaj agresiv 23,5%.

Este însă interesant să vedem cum se regăsesc aceste opinii la nivelul fiecărei categorii ocupaționale (vezi tabelul nr.6).

Faptul că lipsa de obiectivitate a presei se situează, în viziunea subiecților, după alte abuzuri posibile, denotă că exigențele cititorilor nu coincid întru totul cu cerințele deontologice ale ziariştilor care pun totdeauna pe primul plan corectitudinea/ obiectivitatea informațiilor. Dar atitudinea subiecților este, credem, un simptom al refuzului violențelor ce s-au manifestat, în aceşti ani, în viața publică românească.

Tabelul nr. 6 - Publicații care ar trebui interzise în cazul unor delicte de presă (în procente)

Nr. crt.	Tipuri de publicații şi delicte de presă; opinii	Ocupația subiecților							Total
		Muncitori	Intelectuali	Funcționari	Patroni	Pensionari	Şomeri	Casnice	
1.	Care deformează realitatea	43,2	25,7	54,2	52,9	44,6	39,1	26,7	41,9
2.	Care incită la violență	52,1	42,9	58,3	47,1	55,4	50,7	60,0	52,0
3.	Care lezează moralitatea	34,1	22,9	37,5	35,3	50,9	26,1	60,0	35,8
4.	Care utilizează un limbaj agresiv	23,2	18,6	18,8	5,9	32,1	24,6	20,0	23,5
5.	Nu sunt pentru interzicere	15,6	30,0	10,4	23,5	19,6	18,8	-	17,6
6.	Nu pot aprecia	7,4	2,9	4,2	5,9	8,0	11,6	13,3	7,3

5.9. Libertatea de acces la informație şi cultură

Acest tip de libertate are multe elemente comune cu celelalte libertăți şi, parțial, a fost analizat în capitolele precedente.

Libertatea de acces la informație prevede dreptul oricărei persoane, fără vreo deosebire întemeiată pe sex, vârstă, limbă, religie, apartenență la o minoritate națională etc. de a obține orice informație de interes public sau de interes personal, fără a se prejudicia însă măsurile de siguranță națională. În acest sens, "mijloacele de informare în masă, publice şi private, sunt obligate să asigure informarea corectă a opiniei publice" (6, p.142). Organizarea serviciilor publice de radio şi televiziune şi controlul parlamentar asupra lor se reglementează prin lege organică.

Puterii executive, altor structuri instituționale, le revin multiple responsabilități în organizarea şi asigurarea accesului la informație, inclusiv la sisteme internaționale de date.

În țara noastră s-au făcut şi se fac numeroase demersuri şi/sau investiții în acest domeniu. Unele dintre ele au ajuns la cunoştința opiniei publice, altele nu. Subiecții investigați apreciază numai în proporție de 35,5% că cetățenii României beneficiază în prezent de acces la informație şi cultură. Sunt mai mulți cei care au optat pentru varianta "în măsură potrivită" - 37,1% - şi nu este neglijabil numărul celor care cred că această libertate este garantată "în mică măsură şi deloc" - 32,0% -, scorul general înregistrat de libertatea la informare fiind: 2,13.

5.10. Libertatea de alegere a formei de învățământ

Accesul la cultură nu se realizează numai prin mijloacele de informare în masă şi nici numai prin structurile sistemului de educație permanentă ci, în primul rând şi în mod sistematic, prin sistemul şcolar, de la cel general la cel superior. Legislația românească prevede că "dreptul la învățătură este asigurat prin învățământul general obligatoriu, prin învățământul liceal şi prin cel profesional, prin învățământul superior, precum şi prin alte forme de instrucție şi perfecționare" - art.32(1), (6, p.142). Se mai prevede, de asemenea, că învățământul de stat este gratuit, că autonomia universitară este garantată.

Problema cea mai importantă în acest domeniu este **asigurarea egalității de şanse în materie de educație**. Şcoala frecventată de tineri are o incidență considerabilă asupra rezultatelor la învățătură. Disparitățile care există între urban şi rural, între dotările materiale şi resursele umane de care dispun unitățile de învățământ explică în mare măsură diferențele (globale) de pregătire între elevi. La toate aceste dificultăți se mai adaugă interesul real al elevilor de a urma diverse nivele de şcolaritate.

Populația investigată apreciază că în România există "**în mare măsură**" libertatea de a alege forma de învățământ dorită de tineri.

La nivelul eşantionului opiniile s-au structurat în felul următor:

Tabelul nr. 7 - Aprecierile subiecților despre libertatea de alegere a formei de învățământ

Nr.crt.	Felul estimărilor	Mențiuni(%)
1.	în mare măsură	65,3
2.	în măsură potrivită	21,5
3.	în mică măsură şi deloc	10,1
4.	Nu răspund	3,1

Nonrăspunsurile aparțin persoanelor care, prin situația lor familială, nu mai au relații directe cu procesul de învățământ (îndeosebi vârstnicii), scorul general înregistrat de **libertatea de a învăța** fiind de: 2,56.

Diferența de opinii, determinată de vârstă, se evidențiază clar dacă vom compara aprecierile subiecților aparținând primelor trei grupe de vârstă, respectiv cei de până la 29 de ani, cu cele ale subiecților din ultimele trei grupe - de la 55 de ani până la peste 65.

Categoria de subiecți vârsta (ani)	Total	Măsura în care beneficiază de dreptul la învățătură (în procente)		
		în mică măsură	în măsură potrivită	în mare măsură
sub 29	166	5,9	18,0	68,0
55 - la peste 65	147	13,6	24,0	44,8

5.11. Libertatea minorităților de a-şi păstra limba maternă şi tradițiile spirituale

Cu precizarea că "învățământul de toate gradele se desfăşoară în limba română - art.32(2) - (6, p.142), dispozițiile constituționale garantează "dreptul persoanelor aparținând minorităților naționale de a învăța limba lor maternă şi dreptul de a putea fi instruite în această limbă" - art.32(3), (6, p.142).

În cercetarea pe care am întreprins-o ne-a interesat dacă subiecții consideră că **minorităților din țara noastră li se garantează libertatea de a-şi păstra limba şi tradițiile spirituale**.

În proporție majoritară (77,6%) s-a răspuns că această libertate "li se garantează în totalitate". Vârsta a influențat în mică măsură opinia subiecților, în sensul că cei care "nu ştiu" dacă li se garantează aparțin mai ales primelor grupe de vârstă, în timp ce estimările pozitive, ca şi cele de nivel mediu şi negativ aparțin aproximativ uniform tuturor vârstelor.

La nivelul întregului eşantion răspunsurile se prezintă în felul următor:

1. li se garantează în totalitate 77,6%;
2. li se garantează într-o oarecare măsură 12,8%;
3. nu li se garantează 1,8%;
4. nu ştiu 7,6%.

Calculând media aprecierilor distribuite în scala cu cele trei trepte: "în totalitate", "parțial", "deloc", am obținut scorul de: 2,81.

În continuare am solicitat **opinia subiecților** despre **nemulțumirile declarate** ale unor minorități în legătură cu libertatea de a-şi păstra limba maternă şi tradițiile. În proporție de 94,8% ei au consemnat diverse aprecieri. Cei mai mulți caracterizează aceste nemulțumiri ca fiind: "nefondate", "neîntemeiate", "artificiale", "false", "nedrepte", "incorecte", "absurde", "inexplicabile", "tendențioase".

În general sunt considerate manifestări "extremiste", "naționaliste", "imperialiste". Ele se datorează, după unele aprecieri, "lipsei de informare", "denaturării adevărului", "incitărilor din exterior", "amplificării de către persoane interesate", "propagandei şovine" ş.a.

Cele mai multe răspunsuri precizează că asemenea nemulțumiri exprimă: "manevre politice", "interese electorale", "jocuri politice", "rațiuni ascunse", "exclusivism".

Se consideră că libertățile minorităților "sunt garantate peste nivelul standardelor internaționale", că de fapt, "nu se doresc libertăți ci privilegii", că "se abuzează de drepturile pe care le au şi mai vor", că "vizează alte obiective, în speță de natură teritorială".

Un număr mare de subiecți consideră că "nemulțumirile nu sunt ale minorităților, ci ale liderilor lor", sau că numai una-două minorități au asemenea atitudine.

Unele explicații denotă faptul că subiecții se străduiesc să-i înțeleagă pe cei nemulțumiți arătând că: "există neclarități în înțelegerea problemelor", că "este un punct sensibil pe care nu-l putem ignora", că "se confundă revendicările legale, care sunt şi ale majorității, cu cerințele exagerate ale unor minorități".

Unii cred că "nu trebuie luate în seamă", că "li se acordă prea multă atenție", alții - că se impune o informare corectă,complexă şi sistematică în legătură cu drepturile şi libertățile cetățeneşti[1].

---

[1] *Exemple: "Sunt neîntemeiate", "Nu cred că au motive reale", "Sunt create artificial", "Sunt fără sens", "Sunt minciuni", "Sunt incorecți şi nerecunoscători", "Luptă asiduă în jocul politic", "E vorba de o singură minoritate, o ştie toată lumea", "ªefii partidelor sunt nemulțumiți - încă o dovadă că nu e bine să existe partide pe criterii etnice", "Sunt împinse să se declare nemulțumite", "Fanatismul celor care vor mai mult decât populația majoritară", "Nemulțumirile sunt declarate de vârfuri, de personalități", "Au fost încurajate peste măsură", "E un abuz de libertate", "Profită de invitația la toleranță", "Nu vor să se supună legilor țării", "Au tentă politică", "Există neclarități".*

5.12. Libertatea de a circula în străinătate

Una din libertățile cucerite din primele zile de după decembrie ‘89 a fost libertatea de a circula în străinătate. Anularea restricțiilor statului totalitar a permis cetățenilor români să beneficieze de înlesnirile stipulate în noile reglementări: "Dreptul la libera circulație în țară şi în străinătate este completat cu libertatea de a emigra, şi de a reveni în țară, de a-şi stabili domiciliul sau reşedința după dorință sau interese” (Dispoziții constituționale-art.25(1,2)-).

Pe parcursul tranziției, însă, situația s-a mai modificat. Subiecții investigați de noi consideră numai în proporție de 60,2% că cetățenii României beneficiază de libertatea de circulație, în timp ce aproximativ 30% răspund negativ.

Răspunsurile depind atât de experiența proprie a subiecților, cât şi de informațiile de care dispun. Ele diferă în funcție de ocupația persoanelor investigate.

Tabelul nr. 8 - Opinia subiecților despre libertatea de circulație / în relație cu ocupația lor (în procente)

Cetățenii români bene-ficiază de libertatea de circulație	Ocupația						
	Muncitori	Intelectuali	Funcționari	Patroni	Pensionari	Şomeri	Casnice
Da	62,6	40,0	72,9	47,1	60,7	62,3	60,0
Nu	25,3	52,9	27,1	41,2	31,3	24,6	26,7
Nu ştiu	12,1	7,1	-	11,8	7,1	13,0	13,3

Dacă patronii şi intelectualii sunt mai sceptici în privința exercitării acestei libertăți, procentul şomerilor şi al casnicelor care răspund pozitiv la întrebare se explică şi prin tendințele lor de a practica un turism aşa-zis comercial, după cum a semnalat şi mass-media.

Călătoriile în occident sunt din ce în ce mai dificile, din motive la care s-au referit şi subiecții: neacordarea vizei/acordarea diferențiată; restricții impuse de unele țări; atitudinea consulatelor față de turiştii români; condiții vamale; nivelul taxelor de frontieră; costurile transportului; plafonarea schimbului valutar; inexistența unor convenții interstatale; posibilități materiale limitate; formalitățile birocratice.

Media aprecierilor exprimate de subiecți, în legătură cu libertățile publice în zilele noastre (vezi tabelul nr.9), ne-a permis să aflăm cum se situează unele în raport cu celelalte.

Tabelul nr. 9 - Scorurile înregistrate de libertățile publice

Nr. crt.	Tipuri de libertăți	Scoruri
1.	Libertatea minorităților	2,81
2.	Libertatea religioasă	2,73
3.	Libertatea de alegere a formei de învățământ dorite	2,56
4.	Libertatea de creație	2,47
5.	Libertatea politică	2,40
6.	Libertatea de întrunire pașnică	2,37
7.	Libertatea sindicală	2,26
8.	Libertatea de acces la informare și cultură	2,13
9.	Libertatea economică	1,92
10.	Libertatea de opinie	1,77

CAPITOLUL 6 - FENOMENE CARE LIMITEAZĂ LIBERTĂȚILE PUBLICE

Subiecții au menționat fenomenele economice şi sociale care limitează libertățile publice. Sunt fenomene ce acționează în general ca elemente prohibitive în domeniul drepturilor şi libertăților fundamentale, dar care, în condițiile tranziției, se manifestă extrem de acut. Impactul este resimțit în mod diferențiat, în funcție de statutul, ocupația şi experiența socială a indivizilor. În legătură cu unele dintre fenomenele menționate mai jos există un consens general la nivelul întregii colectivități investigate.

Tabelul nr. 10 - Opinia subiecților despre fenomenele care limitează libertățile publice

Nr. crt.	Fenomene	Mențiuni (în procente)
1.	Corupția	89,0
2.	Agresivitatea	75,7
3.	Birocrația Legislația deficitară	75,3 75,3
4.	Inflația	70,6
5.	Mentalitățile depăşite	69,7
6.	Incompetența managerială	56,6
7.	Politizarea activității sindicale	52,6
8.	Politicianismul	51,0
9.	Ritmul reformei	50,4
10.	Alte elemente: sărăcia, şomajul, minciuna, incertitudinea, politica băncilor, rețelele mafiote, suspiciunea generalizată, incultura etc.	2,7

Opinia majoritară desemnează **corupția** ca fiind fenomenul cel mai răspândit şi mai limitativ în planul libertăților publice, potențat, în măsură considerabilă, de: **agresivitate, birocrație, legislație deficitară, inflație** etc. Tabelul nr.10 arată că peste 50% dintre subiecții investigați semnalează impactul negativ al tuturor fenomenelor menționate asupra procesului de democratizare al societății (libertatea şi democrația presupunându-se una pe alta). Totodată, procentul celor care neagă influențele nefaste ale fenomenelor menționate este mai redus decât numărul persoanelor care, fiind lipsite de experiență, "nu pot aprecia", care nu sunt în măsură să se pronunțe în această privință.

Tabelul nr. 11 - Alte nuanțe cu privire la fenomenele care limiteză libertățile publice

Nr. crt.	Fenomene	Subiecții care neagă impactul negativ al fenomenelor (%)	Subiecții care nu pot aprecia (%)
1.	Corupția	4,9	5,1
2.	Agresivitatea	10,4	10,7
3.	Birocrația Legislația deficitară	8,6 8,6	13,3 13,3
4.	Inflația	12,2	13,9
5.	Mentalitățile depăşite	11,3	15,2
6.	Incompetența managerială	17,9	21,3
7.	Politizarea activității sindicale	15,6	27,0
8.	Politicianismul	18,3	24,7
9.	Ritmul reformei	16,7	27,6

Sexul şi ocupația influențează atitudinea subiecților față de fenomenele menționate. De exemplu, subiecții de sex masculin s-au implicat în mai mare măsură decât femeile, în a identifica şi alte fenomene economice, sociale şi psihologice care limitează garantarea libertății, după cum muncitorii, intelectualii şi pensionarii au semnalat în număr mai mare decât alte categorii ocupaționale efectele limitative ale minciunii, hoției, incertitudinii şi inculturii asupra spiritului de libertate din societatea românească.

Vârsta influențează, de asemenea, percepția fenomenelor negative care erodează libertățile cetățenilor. Analizând aprecierile subiecților despre fenomenele negative menționate în proporție de peste 75%, constatăm unele nuanțări în funcție de vârsta subiecților investigați.

Dacă în ce priveşte corupția majoritatea opiniilor se situează în jurul mediei (89,0%), agresivitatea este resimțită mai accentuat la nivelul primei grupe de vârstă, cu peste 8% față de medie, iar birocrația de către toate persoanele adulte începând cu vârsta de 35 de ani, când se intensifică contactele cetățenilor cu instituțiile publice (vezi tabelul nr.12).

Subiecții investigați au semnalat în proporție de peste 85% că unii concetățeni au profitat excesiv de libertățile cucerite după decembrie ‘89. Opinia aparține în mod egal, atât femeilor cât şi bărbaților. Ocupația determină anumite nuanțări, în sensul că unii neagă această constatare, iar alții nu s-au gândit la ea până acum şi deci nu se pot pronunța (vezi tabelul nr.13).

Tabelul nr. 12 - Fenomenele care limitează cel mai mult libertatea cetățenilor, corelate cu vârsta subiecților (%)

Fenomene ce limitează libertatea	Vârsta (ani)											Total
	sub 19	20-24	25-29	30-34	35-39	40-44	45-49	50-54	55-59	60-64	peste 65	
Corupția	87,1	90,7	90,6	88,1	87,8	85,7	91,2	90,4	88,6	88,6	91,2	89,0
Agresivitatea	83,9	74,4	72,9	76,1	73,5	73,6	80,7	80,8	77,1	70,5	76,5	75,7
Birocrația	48,4	67,4	74,1	67,2	79,6	79,1	84,2	75,0	80,0	77,3	79,4	75,3

Tabelul nr. 13 - Opinia subiecților în legătură cu existența unor excese în domeniul libertăților publice (%)

Nr. crt.	Ocupația subiecților	Da, există	Nu există	Nu s-au gândit
1.	Muncitori	84,7	3,5	11,8
2.	Intelectuali	88,6	7,1	4,3
3.	Funcționari	91,7	2,1	6,3
4.	Liber-întreprinzători (patroni)	94,1	-	5,9
5.	Pensionari	92,0	0,9	7,1
6.	Şomeri	75,4	10,1	14,5
7.	Casnice	86,7	13,3	-

Că şomerii şi muncitorii sunt majoritari în categoria celor care **nu s-au gândit** la această chestiune, este explicabil. Problemele cu care se confruntă ei zi de zi, nu le mai dau răgazul să reflecteze asupra cauzelor care determină anumite realități. Dar faptul că, alături de casnice şi şomeri, şi intelectualii neagă (într-o proporție sesizabilă) existența unor excese în această privință, este mai greu de înțeles, mai ales că multe exemple au fost intens mediatizate şi au determinat luări de poziție în primul rând din partea intelectualilor.

Analiza exemplelor consemnate de subiecți ne permite să înțelegem **ce au făcut unii dintre concetățenii noştri cu libertatea** pe care au dobândit-o după 1989.

Trebuie să precizăm, de la început, că exemplele sunt din aproape toate domeniile de activitate: economie, politică, administrație, servicii, presă etc.[1]

Prin analiza de conținut a răspunsurilor, am identificat principalele **categorii de excese** înregistrate în exercitarea libertăților publice:

1. Excese de natură economică:

- evaziune fiscală;

[1] *"Sunt milioane de cazuri" (ing., 36 ani), "imposibil de enumerat" (pensionar, 62 ani), "presa este depăşită de numărul lor" (învățătoare, 27 ani), "numărul şi gravitatea lor sunt fără precedent" (țesătoare, 51 ani), "sunt în toată țara, la toate nivelurile, în toate sectoarele, foarte aproape de noi" (funcț., 40 ani).*

- privatizarea ilegală a unor unități productive;
- falimentarea unor întreprinderi/ramuri industriale;
- contracte cu străinii, dezavantajoase pentru România;
- utilizarea la negru a forței de muncă;
- adaos comercial nelimitat;
- transferuri ilegale de fonduri, în bani şi valută;
- însuşirea ilegală de spații comerciale.

2. Abuzuri din categoria renumitelor "afaceri":
- afacerea "apartamentul";
- afacerea grâului;
- afacerea zahărului;
- afacerea navelor;
- afacerea elicopterelor;
- afacerea cu certificatele de revoluționari.

3. Agresiunea nonvalorilor:
- ocuparea prin forță a unor posturi de conducere;
- "minciuni mass-media";
- lansarea calomniilor/încălcarea dreptului la imagine;
- promovarea mediocrităților în administrație, ştiință, politică, studii în străinătate ş.a.;
- distrugerea patrimoniului cultural național.

4. Excese care sfidează legalitatea:
- punerea în posesie conform legii;
- hotărâri judecătoreşti abuzive;
- problema caselor naționalizate;
- escrocherii de tip "întrajutorare";
- trafic de influență;
- încălcarea legii adopțiilor;
- facilitarea scurgerii de informații secrete.

5. Delincvență, criminalitate:
- falsificări de toate tipurile;
- huliganism;
- hoție;
- criminalitate;
- şantaj.

Lista autorilor care au încălcat legile, care au folosit ambiguitatea lor, care au profitat de conjunctură şi au limitat libertatea semenilor este impresionantă. Ea se referă la:

1. actuali şi foşti guvernanți din perioada tranziției;
2. politicieni/lideri de partide;
3. parlamentari;
4. oameni de afaceri care nu pot justifica proveniența averilor, "care au cumpărat pe nimic întreprinderi întregi", care au obținut spații comerciale prin mită şi trafic de influență sau prin poziția deținută în ierarhia puterii;
5. reprezentanți ai conducerii locale: primari, prefecți, consilieri;
6. aşa- zişii "revoluționari"/ profitori de revoluție, falşii ideologi;
7. persoane din sfera magistraturii: procurori, judecători, avocați;
8. actuali demnitari proveniți din "foşti" - securişti, nomenclaturişti, şi colaboratorii lor;
9. funcționari publici şi lucrători din servicii publice, "renumiții şantajişti" din RENEL, RADET, minerit, SNCFR, METROU, telecomunicații, care obțin măriri de salarii pe seama celorlalte categorii;
10. jurnalişti aserviți unor grupuri de interese;
11. "anonimii" care au întreținut haosul postrevoluționar;
12. delincvenții de toate categoriile;
13. rețelele mafiote autohtone şi/sau străine existente în România;
14. sectanții/propovăduitorii unor "noi religii";
15. reprezentanții unor minorități care profită de democrație[1].

După opinia subiecților, unele excese s-au produs "cu bună ştiință" altele din incompetență şi necunoaşterea legilor sau datorită unor carențe educaționale.

---

[1] *"Majoritatea demnitarilor din țară şi cei care s-au îmbogățit peste noapte" (muncit., 26 ani); "Cei ce dețin funcții în primării, partide, judecătorii" (pens., 62 ani); "Persoanele care au abuzat de funcție la toate nivelurile - guvern, parlament, poliție, magistratură" (ziarist, 26 ani); "Foştii securişti şi nomenclaturişti, aşa-zişii revoluționari de azi" (funcționară, 41 ani); "Cei care au pus mâna pe putere - fără excepție -, care nu au nimic cu democrația" (geolog, 49 ani); "Oamenii puterii - senatori, deputați, guveranți" (şomer, 25 ani); "Profitorii de revoluție, îmbogățiții peste noapte, bişnițarii, marii gangsteri" (tehnician, 33 ani); "Unii tineri care s-au purtat grosier cu profesorii lor în primii ani după revoluție, dovedind lipsa celor 7 ani de acasă" (casnică, 28 ani); "Cei care practică evaziunea fiscală profitând de blândețea pedepselor" (medic, 44 ani); "Indivizii care au acumulat averi datorită funcțiilor politice sau administrative" (pens., 67 ani). "Primari, criminali, şefi de unități, delincvenți români şi străini" (muncit., 46 ani); "Guvernul, Parlamentul şi cei din conducerile locale" (zootehnist, 51 ani); "Cei despre care a scris presa în ultimii ani, în legătură cu casele, navele, zahărul etc." (funcț., 38 ani); "Escrocii, corupții, cei ce patronează prostituția şi traficul de valută" (pens., 64 ani); "Politicienii şi funcționarii care trag sforile privatizării" (bibliotecară, 40 ani); "Hoții şi huliganii care au băgat spaima în noi" (muncit., 26 ani); "Cei pe care i-a găsit revoluția cu funcții şi bani" (matematician, 30 ani); "Jurnaliştii manipulați şi vânduți" (aviator, 39 ani); "Patronii care se sustrag de la impozitare şi angajează la negru" (şomer, 29 ani); "Politicienii cu care ne-a pricopsit revoluția" (proiectantă, 40 ani).*

Ce este de făcut?

Subiecții au fost solicitați să menționeze ce cred ei că **ar trebui întreprins pentru a se limita excesele, abuzurile** în domeniul libertăților publice. Reproducem în tabelul nr.14 opiniile care au înregistrat cele mai multe mențiuni.

Fiecare dintre subiecți a formulat cca. două propuneri pentru limitarea exceselor în exercitarea libertăților. Sexul subiecților determină unele diferențe de mentalitate în sensul că bărbații accentuează în număr mai mare unele demersuri, iar femeile - altele (vezi tabelul nr.15).

Tabelul nr. 14 - Propuneri pentru limitarea abuzului de libertate

Nr. crt.	Propuneri	Mențiuni(%)
1.	Elaborarea unor legi mai severe	54,1%
2.	Respectarea strictă a legii	51,9%
3.	înlocuirea compromişilor, cu persoane credibile	32,5%
4.	Dezbaterea publică/mediatizarea abuzurilor	25,3%
5.	Intensificarea educației în domeniul respectării drepturilor şi libertăților fundamentale	23,7%
6	Alte propuneri: controale severe, pedepse radicale "fără muşa-malizări", aplicarea codului penal, declararea averilor ş.a.	7,7%

Tabelul nr. 15 - Propunerile subiecților pentru limitarea unor excese în exercitarea libertăților publice, diferențiate pe sexe

Nr. crt.	Propuneri	Sexul subiecților (%)	
		Masculin	Feminin
1.	Elaborarea unor legi mai severe	48,6	59,4
2.	Respectarea strictă a legii	55,0	48,4
3.	înlocuirea compromişilor cu persoane credibile	35,9	29,2
4.	Dezbaterea publică/mediatizarea cazurilor	26,1	24,6
5.	Intensificarea educației în domeniu	23,4	24,0
6.	Alte propuneri	6,7	8,0

Dacă femeile solicită în număr mai mare "elaborarea de legi severe", iar bărbații pun accentul pe "respectarea strictă a legilor existente" şi "pe înlocuirea celor compromişi", şi unii şi alții susțin cu realism intensificarea educației în domeniul libertăților publice, inclusiv prin aducerea la cunoştința opiniei publice/mediatizarea cazurilor de abuzuri.

CAPITOLUL 7 - NEVOIA DE EDUCAȚIE

Educația în domeniul drepturilor şi libertăților publice se află în atenția instituțiilor internaționale - ONU, UNESCO, CSCE ş.a. - preocupate să elabore-ze standarde optime şi să le promoveze prin acțiuni educative şi informa-ționale.

Prin rezoluția 43/128 din 8 decembrie 1988, intitulată **Dezvoltarea activi-tăților de informare publică în domeniul drepturilor omului**, Adunarea Generală a ONU recomanda statelor membre să includă în programele lor educaționale sisteme de cunoştințe prin care să facă cunoscute obligațiile ce revin fiecărui stat în respectarea libertăților cetățenilor, să familiarizeze indivizii cu dimensiunile naționale şi internaționale ale drepturilor omului şi cu instituțiile responsabile, să le furnizeze informații despre mijloacele prin care se operaționalizează drepturile şi libertățile fundamentale, să încurajeze atitudinile de toleranță, respect şi solidaritate umană.

Cu prilejul diverselor reuniuni internaționale şi regionale s-a recomandat **predarea drepturilor omului** atât în cadrul sistemelor educative formale cât şi al celor informale. S-a apreciat, de asemenea, că educația în domeniul liber-tăților publice trebuie inclusă şi în programele de pregătire şi perfecționare a funcționarilor publici, că ele se adresează, în egală măsură, atât tinerilor cât şi adulților. S-a elaborat şi o listă a **cunoştințelor**, **aptitudinilor** şi **atitudinilor** care ar trebui cultivate prin procesul educațional.

La diverse niveluri ale sistemului şcolar, pot fi selectate discipline pentru o bună educație în domeniu. La nivel universitar, de exemplu, drepturile şi libertățile publice ar putea fi predate, după opinia lui Adrian Năstase, în cadrul celor mai diverse discipline de învățământ - istorie, drept, filosofie, sociologie, politologie, fizică, medicină, biologie, artă, literatură, economie ş.a. - dar şi ca materii de sine stătătoare. De altfel, A. Năstase apreciază că vârsta optimă de pregătire în domeniu este cea cuprinsă între 16-25 de ani, când se asimilează conceptele-cheie ale culturii politice şi se modelează deprinderile de atitudine, analiză şi acțiune, necesare participării la viața publică. În absența acestui fond cognitiv, indivizii pot deveni mai uşor victime ale exceselor semenilor şi pot limita, la rândul lor, libertățile altora.

Studenții investigați au semnalat unele deficiențe ale învățământului universitar care diminuează eficiența educației în domeniu: comunicarea deficitară între generații, dialogul mimat între educatori şi educați, dezinteresul liderilor educaționali de a promova **participarea** şi **solidaritatea**, ca valori de bază ale dezvoltării umane. Totodată, ei s-au referit la instanțele educaționale care îi influențează mai mult pe indivizi în exercitarea libertăților publice.

Familia şi **instituţiile de învăţământ**, cu 94,0% şi respectiv 92,5% menţiuni deţin primele locuri în scala aprecierilor înregistrate, urmate de **radio** şi **televiziune** (76,6%), **presa scrisă** (60,2%), **armată** (58,8%), **organizaţii politice** şi **sindicale** (cu câte 46,6%), **culte** (40,2%), **poliţie** (26,8%), **alte instituţii** (16,0%).

Subiecţii cuprinşi în eşantionul naţional situează pe primele trei locuri, în ordine descrescândă a scorurilor, următoarele instituţii:

1. familia 2,83;
2. şcoala 2,62;
3. sistemul educaţiei permanente 2,09.

care, împreună cu presa, televiziunea, organizaţiile politice, religioase, sindicale, armata, poliţia, ONG-urile şi instituţiile din sfera magistraturii, îşi aduc o contribuţie recunoscută în educaţia despre şi pentru respectarea libertăţilor publice.

Juriştii apreciază că de educaţia cetăţenilor în domeniul drepturilor şi libertăţilor fundamentale se ocupă mai ales: familia, mass-media, organizaţiile politice, sindicale, religioase, instituţiile juridice şi instituţiile de învăţământ. Prin urmare, nu toţi oamenii au acces la informaţiile şi valorile cele mai importante pentru însuşirea exigenţelor în domeniu. Ei propun regândirea metodelor de însuşire a cunoştinţelor despre drepturile şi libertăţile publice în contextul educaţiei permanente (A. Năstase).

Dar nevoia de educaţie este, după cum am văzut, numai una din pârghiile care asigură respectarea libertăţilor şi limitarea exceselor ce se manifestă în zilele noastre şi nici măcar una dintre cele prioritare (vezi tabelul nr.14). De accea am solicitat subiecţilor cuprinşi în eşantionul naţional să consemneze în mod explicit **dacă sunt necesare programe educaţionale** care să transmită informaţii şi să formeze atitudini favorabile respectării libertăţilor publice.

Au răspuns "da": 86,6%, "nu": 5,4% şi "nu au ştiut" să răspundă: 6,1%. Răspunsurile afirmative se regăsesc în proporţii relativ egale în cadrul fiecărei categorii de vârstă. Sexul determină unele diferenţieri, în sensul că femeile sunt mai convinse decât bărbaţii de necesitatea iniţierii unor programe de educaţie concepute anume în acest sens.

Tabelul nr. 16 - Nevoia de programe speciale pentru educaţia în domeniul libertăţilor publice

Sexul	Opinia subiecţilor (în procente)			
	Da	Nu	Nu ştiu	Nu răspund
Masculin	84,2	5,8	7,3	2,7
Feminin	88,9	5,0	5,0	1,2

CAPITOLUL 8 - COMPETENȚE INSTITUȚIONALE. SENTIMENTUL DE A FI OM LIBER

Competențe majore în promovarea şi protecția libertăților publice revin organizațiilor internaționale care dispun de structuri, experți, metodologii şi documentații adecvate pentru a adopta hotărâri obligatorii şi direct aplicabile de către statele membre.

Aşa cum arata Jean Morange, regula morală se transformă în regulă de drept când o colectivitate ia cunoştință de necesitatea de a respecta, pe de o parte, sau de a sancționa juridic, pe de alta, încălcarea acestor libertăți.

În cadrul ONU[1], de exemplu, există diverse comitete, comisii, subcomisii, alte structuri abilitate să adopte convenții, rezoluții şi proiecte de promovare a drepturilor omului. Au apărut şi alte mecanisme cum este acela al raportorilor speciali.

În plan european, Consiliul Europei, înființat în mai 1949, cu sediul la Strasbourg, are printre obiective protecția drepturilor omului, acționând pentru condiții mai bune de viață, democrație şi promovarea valorilor umane. În acest sens, Consiliul acționează în spiritul **Convenției europene pentru protecția drepturilor omului şi a libertăților fundamentale**, semnată în noiembrie 1950, intrată în vigoare în septembrie 1953 şi completată cu diverse protocoale.

Un rol esențial revine Comisiei Europene pentru Drepturile Omului, preocupată să regleze pe cale diplomatică unele diferende şi **să ofere asistență** sub formă de acorduri de cooperare, organizare de reuniuni, burse şi stagii pentru resursele umane, documentații, anchete şi rapoarte menite să ajute guvernele interesate în respectarea drepturilor omului.

Pentru a garanta libertățile publice fiecare comunitate preia elemente formulate în instrumente internaționale - la care au cooperat sau aderat - şi valorifică în mod creator tradițiile constituționale naționale.

Protecția jurisdicțională de natură judiciară şi administrativă este completată prin controale nonjurisdicționale, opinia publică având **de jure** un rol important în limitarea abuzurilor semnalate.

Este evident că numai **democrația pluralistă** şi **statul de drept** sunt condițiile de bază care asigură garantarea libertăților publice.

---

[1] *Instituții specializate în cadrul ONU: Organizația Internațională a Muncii (OIM), Organizația Națiunilor Unite pentru Educație, ªtiință şi Cultură (UNESCO), Comisia pentru Consiliere şi Bune Oficii ş.a.*

Înțelegând că drepturile omului exprimă starea de spirit a indivizilor şi colectivităților umane, Adrian Năstase le identifică cu religia sfârşitului de secol. Metafora este întregită cu numeroase exemple ale schimbării din ultimii ani, când s-a impus pluralismul politic, s-au adoptat legi care apără proprietatea, care stimulează inițiativa şi afirmarea societății civile şi care reabilitează libertățile publice. Însăşi Constituția României, în primul articol din cap.II, precizează: "România este stat de drept, democratic şi social, în care demnitatea omului, drepturile şi libertățile cetățenilor, libera dezvoltare a personalității umane, dreptatea şi pluralismul politic reprezintă valori supreme şi garantate".

Sunt legi care asigură **protecția vieții private** definită prin "**dreptul la identitate**", "**dreptul la intimitatea căminului**" şi "**secretul corespondenței**", "**dreptul la imagine**" şi nu în ultimul rând "**dreptul la protecție civilă**".

Subiecții au fost solicitați să răspundă **dacă se consideră oameni liberi** şi să comenteze răspunsul menționat. La nivelul întregului eşantion, predomină numărul celor care se simt oameni liberi (77,9%).

Răspunsurile sunt relevante dacă le raportăm la ocupația subiecților.

Aşa cum arată tabelul nr.17, pensionarii, şomerii şi casnicele se consideră oameni liberi într-un procent superior celorlalte categorii.

În mod paradoxal, nu se consideră liberi mai mulți întreprinzători/patroni care în principiu dispun de mai multă independență şi libertate decizională. Motivația acestei percepții au exprimat-o subiecții înşişi.

Tabelul nr. 17 - Sentimentul de libertate şi ocupația subiecților investigați

Nr. crt	Ocupația subiecților	Se consideră liberi			
		Da	Nu	Nu pot aprecia	Nu răspund
1.	Muncitori	75,6	15,6	8,5	0,3
2.	Intelectuali	78,6	18,6	2,8	-
3.	Funcționari	79,2	16,6	4,2	-
4.	Liber-întreprinzători (patroni)	70,6	29,4	-	-
5.	Pensionari	83,0	12,5	4,5	-
6.	Şomeri	81,2	11,6	7,2	-
7.	Casnice	80,0	13,3	6,7	-
TOTAL		77,9	15,4	6,6	0,1

Persoanele care se consideră libere "gândesc şi acționează fără constrângere", "spun ce doresc fără teamă", "au libertate de circulație", "au mai multe proprietăți", "sunt independente", "au toate drepturile asigurate", nu se simt "amenințate", se exprimă în public neîngrădite. De altfel, cei mai mulți subiecți reduc ideea de **libertate** la **libertatea de exprimare**.

Numărul celor care **nu se consideră liberi** este mult mai redus, dar argumentele lor sunt incontestabile: "Libertatea depinde de bani, eu nu-i am"; "Lipsa banilor îmi dă neîncredere în libertatea mult discutată"; "Cât timp posibilitățile materiale sunt minime, nu mă simt liberă"; "A fi liber înseamnă a avea libertate de acțiune şi de decizie, eu nu le am"; "Sunt instituții care îşi depăşesc atribuțiile, încălcând libertatea garantată de lege"; Nu am încredere în instituțiile care ar trebui să-mi apere libertatea"; "Starea materială precară îmi dă sentimentul de nesiguranță"; "Nesiguranța locului de muncă este o permanentă amenințare"; "Nesiguranța zilei de mâine"; "Viitorul incert al meu şi al copiilor mei"; "Nesiguranța străzii" etc.
Răspunsurile înregistrate de noi confirmă ideea susținută de **Raportul mondial asupra dezvoltării umane durabile** (1994), că în lumea de azi se impune "o nouă concepție asupra securității umane".

Explorând noile frontiere ale securității umane în viața cotidiană, raportul arată că ele vizează îndeosebi: securitatea veniturilor, a locului de muncă, securitatea mediului, a sănătății, securitatea față de criminalitate etc.

Mesajul raportului este cât se poate de explicit: e mai uman şi mai puțin costisitor să se acționeze în amonte de evenimente, decât după producerea lor şi este mai preferabil să se atace rădăcinile insecurității umane decât tragicele sale consecințe. De altfel, subiecții anchetei noastre tratează insecuritatea umană dintr-o diversitate de unghiuri, de unde şi relativitatea perceperii ei: "Depinde de împrejurări, de locul, momentul, mediul, de problema pusă în discuție. Nu pot aprecia" (ing.,38 ani).

Şi studenții pe care i-am investigat consideră democrația ca pe o condiție indispensabilă libertăților publice. În contextul democrației instaurate după decembrie ‘89, ei se simt mult mai liberi, "cel puțin în privința libertății de a gândi, de a se exprima, de a comunica, de a-şi spune opiniile".

Solicitați să numească instituțiile care contribuie la promovarea libertăților publice, studenții au menționat: 1. parlamentul; 2. guvernul; 3. instituțiile juridice; 4. preşedinția; 5. organizațiile politice; 6. instituțiile publice - biserica, şcoala, presa, armata, poliția ş.a.; 7. ONG-urile.

Subiecții cuprinşi în eşentionul național au consemnat diverse structuri între care se repartizează competențele, numind instituții ce desemnează legiuitorul, administrația şi opinia publică.

Pe primul loc se situează instituțiile din sfera puterii judecătoreşti, extrase cumva de sub autoritatea guvernului, care reprezintă în concepția lor sistemul structurilor executive ce asigură condițiile economice, sociale şi culturale de manifestare a libertăților.

Spre deosebire de "instituțiile judecătoreşti", a căror implicare în garantarea libertăților publice este negată într-un procent mai redus, în cazul celorlalte instituții numărul subiecților care le apreciază aportul este cu mult sub

nivelul contestatarilor. Sunt de 3reținut, de asemenea, neîncrederea în partidele politice şi ponderea relativ consistentă a celor neinițiați în domeniu.

Tabelul nr. 18 - Opinia subiecților despre instituțiile care garantează libertățile publice (%)

Nr. crt	Instituții	Opinii			
		Garan-tează	Nu gar-an-tează	Nu ştiu	Nu menţio-nează
1.	Instituţii judecătoreşti	39,3	39,0	16,8	4,8
2.	Preşedinţia	36,1	42,6	17,1	4,2
3.	Parlamentul	34,0	49,0	13,3	3,7
4.	Guvernul	30,7	52,6	12,5	4,2
5.	Organizațiile politice (partide)	16,8	59,8	17,9	5,5
6.	Alte structuri instituționale guvernamentale şi negu-vernamentale: poliția, sindi-catele, biserica, presa scrisă, armata, radioul, televiziunea, organizațiile neguvernamen-tale	2,4	0,3	0,3	97,0

Este interesant să evidențiem distribuția opiniilor înregistrate, în raport cu ocupația subiecților.

În acest sens constatăm că muncitorii au cea mai mare încredere, fără a fi exclusivă, în instituțiile judecătoreşti, ca şi intelectualii, şomerii şi funcționarii; liber-întreprinzătorii - în parlament, iar pensionarii şi casnicele - în preşedinție, încredere ce desemnează atât cultura lor politică, cât şi experiența dobândită în anii din urmă.

Tabelul nr. 19 - Aprecieri pozitive în legătură cu instituțiile garante ale libertăților publice

Ocupația subiecților	Instituții care garantează libertățile publice					
	Instituții juridice	Preşedinţia	Parlamentul	Gu-vernul	Organi-zații politice	Alte instituții
Muncitori	39,7	35,9	36,8	31,8	16,8	2,4
Intelectuali	31,4	25,7	21,4	22,9	10,0	5,7
Funcționari	33,3	29,2	29,2	25,0	6,3	4,2
Liber-între-prinzători	11,8	23,5	29,4	17,6	23,5	-
Pensionari	47,3	48,2	43,8	41,1	25,0	0,9
Şomeri	43,5	33,3	23,2	23,2	15,9	1,4
Casnice	40,0	46,7	26,7	33,3	20,0	-
TOTAL	39,3	36,1	34,0	30,7	16,8	2,4

Cercetarea noastră şi-a propus să evidenţieze rolul organizaţiilor neguvernamentale în promovarea libertăţilor publice. Aceste asociaţii private, independente şi imparţiale s-au afirmat cu pregnanţă după cel de-al II-lea război mondial. În ultimele două decenii dinamica lor a fost spectaculoasă: dacă în anul 1976 existau 2676 ONG-uri, din care 75% cu sediul în Europa, zece ani mai târziu, Uniunea Asociaţiilor Internaţionale cuprindea 4284 organizaţii.

Principala lor preocupare constă în culegerea de informaţii despre protecţia drepturilor şi libertăţilor fundamentale, pe care le pun la dispoziţia unor state şi organizaţii internaţionale. În acest sens, ONG-urile s-au dovedit a fi un important catalizator al deciziilor politice, menite să corecteze deficienţele existente, pretutindeni în lume, în sfera atât de complexă şi delicată a drepturilor şi libertăţilor omului (A. Năstase).

Deşi nu dispun de putere juridică şi nici de resursele necesare, ONG-urile au un rol important în mobilizarea opiniei publice. În viziunea lui Jean Morange, ele creează relaţii de solidaritate ce pot servi ca modele întregii umanităţi.

Subiecţii cuprinşi în eşantionul naţional au consemnat ONG-urile care, după ştiinţa lor, promovează în ţara noastră, sistemul libertăţilor publice. Au fost menţionate fundaţii, asociaţii, comitete şi alte organizaţii româneşti şi internaţionale[1], iniţiate în scop caritabil sau pentru dezvoltarea calităţilor umane (intelectuale şi morale).

Numărul ONG-urilor menţionate este redus în raport cu cele cuprinse în diverse statistici (unele cuprinzând cca 5000) şi tot redus este numărul subiecţilor care au fost în măsură să se refere la ele (26%).

Denumirea unor organizaţii a fost transcrisă inexact, incomplet sau confuz, subiecţii neştiind uneori ce desemnează anumite iniţiale şi care este natura activităţii lor. Unele au avut o apariţie meteorică, altele n-au activat propriu-zis niciodată. În general, după opinia subiecţilor, activitatea lor a fost

---

[1] ***Fundaţii***: *Fundaţia Culturală Română, Fundaţia Culturală "M.Eminescu", Fundaţia "România Mare", "Fundaţia Tineri pentru Tineri", Fundaţia "Soros", Fundaţia "I.C. Drăgan", Fundaţia "Principesa Margareta", Fundaţia "Cristiana".*
Asociaţii: *Pro Basarabia şi Bucovina; Asociaţia Ziariştilor din România; Asociaţia Femeilor din Balcani; Asociaţia Juriştilor din România; Amnesty International; Alianţa Civică; Asociaţia Foştilor Deţinuţi Politici; Pro Democraţia; Asociaţia Luptătorilor din Decembrie 1989; LADO; PROPACT; UNOLD; ARAS (Asociaţia Română Anti-Sida); Asociaţia Română pentru Drepturile Copilului "Salvaţi Copiii".*
Comitete: *Comitetul Naţional Român pentru UNICEF; Comitetul Helsinki pentru România; G.D.S.; Crucea Roşie - România; Concordia.*
Alte organizaţii: *AUR(Ajutorul Umanitar Român); Aide à l'enfance roumaine; AIDROM (Ajutorul Interbisericesc Departamentul România); IOM (Organizaţia Internaţinală pentru Migraţie); Médecins du Monde; Uniunea Naţională a Studenţilor Ecologişti din România.*

deficitară. Deficitară a fost, credem noi, şi mediatizarea ONG-urilor care totuşi, în aceşti ani, au reuşit să sensibilizeze opinia publică, să stimuleze voința politică pentru a se rezolva diverse probleme.

Presa a reuşit însă să demonstreze criza de lideritate de la nivelul organizațiilor neguvernamentale care este, în opinia noastră, o realitate incontestabilă.

CAPITOLUL 9 - REPERE VALORICE

Analiza accepțiunilor date de subiecți libertăților publice ne-a permis să reconstituim şi opțiunile lor axiologice. Libertatea a fost definită **în relație** sau **prin valori** cum sunt: legalitatea, justiția, educația, proprietatea, moralitatea, munca, securitatea, încrederea, dreptatea, stabilitatea, fericirea, cultura ş.a. Fiecare dintre termenii enumerați desemnează o însuşire sau/şi o condiție sine qua non a libertății.

Le-am cerut subiecților să indice ordinea importanței (locul I,II,...etc.) pe care o au anumite valori pentru realizarea idealului lor de libertate.

Am ales 8(opt) valori desemnate de termenii cei mai des întâlniți în spațiul conceptual al libertății şi categoria "alte valori" ce urma să fie completată în funcție de aprecierea subiecților.

După metoda ordonării rangurilor, am ponderat răspunsurile corespunzătoare locului I cu 9 puncte, locului II cu 8 puncte etc. şi am obținut următoarele medii care indică ordinea importanței valorilor la nivelul eşantionului investigat.

Tabelul nr. 20 - Importanța valorilor care definesc şi condiționează manifestarea libertăților

	Valori	Scoruri
I	Sănătate	7,50
II	Prietenie	6,70
III	Instituții care garantează libertatea	5,93
IV	Educație	5,56
V	Legi drepte	4,60
VI	Loc de muncă corespunzător pregătirii	4,41
VII	Pace/stabilitate	4,06
VIII	Bani	3,34
IX	Alte valori	0,76

Deşi înregistrează o medie generală de numai 0,76 categoria "alte valori" include repere axiologice deosebit de importante. Le menționăm în ordinea descrescândă a opțiunilor înregistrate: dreptate, legalitate, responsabilitate, solidaritate, ordine publică, civilizație, moralitate, cinste, omenie, proprietate, securitate, speranță, încredere, noroc, iubire.

Desigur, scorurile din tabelul nr.20, reprezentând mediile obținute la nivelul întregului eşantion, se nuanțează în funcție de diverse criterii cum ar fi

valorile situate pe primele trei locuri ale scalei, ierarhia valorilor în funcție de ocupația subiecților etc.
Ponderea opțiunilor înregistrate de fiecare valoare în parte, în funcție de importanța care i se acordă, este de asemenea semnificativă pentru concepția subiecților.

Tabelul nr. 21 - Poziții prioritare ale valorilor în relație cu ocupația subiecților

Nr. crt.	Ocupația subiecților	Poziții prioritare		
		I	II	III
1.	Muncitori	Sănătate	Bani	Alte valori
2.	Intelectuali	Sănătate	Educație	Bani
3.	Funcționari	Sănătate	Bani	Alte valori
4.	Patroni/Liber-întreprinzători	Sănătate	Bani/Educație	Alte valori
5.	Pensionari	Sănătate	Bani	Alte valori
6.	Şomeri	Sănătate	Bani	Educație
7.	Casnice	Sănătate	Bani	Educație

De exemplu, opțiunile pentru sănătate sunt:

Poziția ierarhică	Nr. mențiuni (%)
I	44,1
II	23,8
III	9,8
IV	6,0
V	3,9
VI	4,3
VII	3,0
VIII	1,5
IX	1,5

Obs: 2,1% dintre subiecți nu au făcut nici o referire la "sănătate"

În funcție de numărul total al opțiunilor exprimate de subiecți rezultă o ierarhie a preferințelor la fel de semnificativă.

Tabelul nr. 22 - Ierarhia opțiunilor valorice (axiologice) ale subiecților

Valori	Ordinea importanței									Nu alege
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	
Bani	18,2	19,7	14,6	11,0	9,7	10,1	8,2	5,2	1,3	1,9
Sănătate	44,1	23,8	9,8	6,0	3,9	4,3	3,0	1,5	1,5	2,1
Educație	5,4	11,9	17,4	15,8	15,8	11,9	12,4	4,8	0,7	3,9
Loc de	0,7	6,4	10,9	9,8	13,7	20,7	19,5	10,4	4,9	2,8

Valori	Ordinea importanței									Nu alege
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	
muncă										
Pace	1,8	3,7	7,9	9,5	16,7	16,4	13,6	13,6	14,3	2,5
Prietenie	1,2	40,7	20,3	15,4	9,4	4,3	2,5	2,1	0,6	3,6
Legi drepte	1,2	1,9	14,2	19,5	17,7	14,0	12,5	9,2	7,2	2,5
Instituții	1,5	29,8	17,7	14,6	8,8	7,2	6,9	6,7	3,1	3,7
Alte valori	6,0	0,3	0,4	-	0,1	0,1	0,3	0,3	0,6	91,8

La nivelul grupului de studenți care se pregătesc pentru profesii cu un impact social considerabil - economist, jurist, sociolog, asistent social - sistemul reperelor valorice înregistrează o configurație deosebită:

Valori menționate de studenți	**Poziția ierarhică**
Educație	I
Dreptate	II
Egalitate de şanse	III
Prietenie	IV
Legalitate	V
Solidaritate umană	VI
Muncă	VII
încredere	VIII
Toleranță	IX
Alte valori	X

Fiecare colectivitate umană, grup social, generație sau individ are o viziune axiologică proprie, în funcție de sistemul valorilor la care se raportează, din care însă nu lipsesc niciodată valorile fundamentale: sănătatea, proprietatea, legalitatea, libertatea, dreptatea, educația, munca ş.a. exprimate la rândul lor, prin numeroase valori derivate.

În perspectiva dezvoltării umane durabile, valorile fundamentale sunt tot atâtea posibilități date individului pentru a se realiza în cursul existenței sale. Între ele, libertățile publice dețin o poziție centrală pentru că, aşa cum se exprima un filosof, libertatea nu desemnează nimic mai mult, dar nici nimic mai puțin decât existența însăşi.

CONCLUZII

Definițiile date de subiecți libertăților publice nu diferă, în esență, de accepțiunile inserate în dicționare şi tratate de specialitate. Nuanțările țin de pregătirea, experiența, ocupația sau interesele fiecărui individ.

De exemplu, definind **libertatea economică**, unii subiecți au pus accentul pe dreptul la proprietate, alții pe inițiativa investițională şi pe comportamentul competitiv, însă, la nivelul eşantionului investigat, au fost menționate toate elementele definitorii ale acestei libertăți.

Experiența personală, dar mai ales nivelul de pregătire, şi-au spus cuvântul şi în definirea **libertății politice**. Pe lângă drepturile electorale, subiecții s-au referit şi la libertatea opiniilor politice. După ei, în țara noastră, libertatea politică este garantată în "mare" şi în "foarte mare măsură", aşa cum este garantată şi **libertatea de asociere**.

Subiecții au apreciat că unele asociații ar trebui suspendate dacă pun în pericol securitatea națională, dacă amenință ordinea publică sau lezează moralitatea. În această privință opinia subiecților se apropie de concepția specialiştilor care susțin disoluția juridică a tuturor asociațiilor fondate pe o cauză ilicită.

Libertatea religioasă a fost definită atât ca libertate de conştiință - atunci când se manifestă la nivel individual, cât şi ca libertate a cultelor - când se manifestă la nivel colectiv. În proporții aproximativ egale, unii subiecți s-au exprimat pentru educația religioasă în şcoală, alții - împotrivă. Studenții au subliniat necesitatea independenței religiei față de autoritatea politică, considerând că familiei îi revine rolul esențial în modelarea comportamentului religios.

Libertatea de exprimare este definită de specialişti ca sinteză a libertății de opinie şi de creație, a libertății presei şi a libertății de a primi sau de a comunica informații (idei). Pe lângă restricțiile de ordin legal şi moral, libertatea de exprimare implică şi limite legate de stilul exprimării. Subiecții s-au referit la toate aceste probleme, punând un accent deosebit pe acuratețea informației şi pe decența limbajului. În proporție majoritară (75,1%), ei s-au exprimat pentru interzicerea publicațiilor care incită la violență, deformează realitatea, lezează moralitatea şi utilizează un limbaj agresiv.

Libertatea de a învăța, de a urma şcoala dorită, a fost tratată în termenii egalității de acces la educație. Inegalitățile sunt de natură obiectivă şi sunt determinate de anumite disparități dintre rural şi urban sau în privința dotării cu resurse umane şi materiale a unităților de învățământ. În acest sens, nemulțumirile minorităților care contestă legea învățământului şi respectiv

libertatea de a-şi păstra limba şi tradiţiile spirituale, au fost apreciate ca nefondate, tendenţioase, răuvoitoare. După opinia subiecţilor investigaţi, contestările aparţin unor lideri politici şi nu minorităţilor înseşi.

Libertatea de a circula în străinătate s-a modificat mult pe parcursul celor şase ani de tranziţie. Circa o treime dintre subiecţi au răspuns negativ în legătură cu garantarea libertăţii de circulaţie. Ei au avut în vedere limitarea accesului, pentru cetăţenii români, în unele ţări occidentale.

Subiecţii s-au referit şi la fenomenele care limitează libertăţile publice în ţara noastră. Corupţia este percepută ca având influenţa cea mai nefastă în acest domeniu. Insecuritatea şi incertitudinile au, de asemenea, un impact considerabil.

Există un acord cvasiunanim în legătură cu abuzul de libertate în perioada de tranziţie. De încălcarea unor libertăţi sunt responsabile atât instituţiile abilitate să le apere, cât şi indivizii înşişi. Subiecţii au formulat propuneri de limitare a exceselor şi de prevenire a manifestărilor antisociale, inclusiv prin intensificarea educaţiei despre şi pentru libertăţile publice.

Sinteza opiniilor exprimate ne-a permis să configurăm imaginea publică a instituţiilor implicate în procesul educaţional şi să evidenţiem credibilitatea instituţiilor care garantează libertăţile publice în ţara noastră.

Trebuie să precizăm că majoritatea instituţiilor se bucură de încrederea a circa 30% dintre subiecţi, cele mai credibile fiind instituţiile judecătoreşti, fără a depăşi nici ele 40% dintre opţiuni.

Societatea civilă se află în plin proces de structurare. O.N.G.-urile o afirmă cu deosebită timiditate. Se resimte o anumită criză de lideritate la nivelul acestor organizaţii.

Condiţiile de manifestare a libertăţilor au fost circumscrise ideii de legalitate. Subiecţii s-au referit la faptul că nimeni nu e mai presus de lege şi că statul de drept este instituţia cheie a dezvoltării democraţiei - context ideal pentru promovarea libertăţilor publice.

LUCRĂRI CONSULTATE

1. Colliard C.A. - Libertés publiques, Paris, Presses Universitaires de France, 1970
2. Consiliul Europei şi apărarea drepturilor omului, Bucureşti, L.A.D.O., 1994
3. Constituția României, în Monitorul Oficial al României nr.233 din 21 noiembrie 1991
4. Declarația universală a drepturilor omului, adoptată de Adunarea Generală a ONU la Paris (10 decembrie 1948), în vol.: Drepturile omului în lumea contemporană, Bucureşti, Editura Politică, 1983
5. Despotopoulos, Konstantinos - "Libertatea", în: Academica, 11 septembrie 1993, p.24
6. Dispoziții constituționale privind drepturile omului, L.A.D.O., Buletin Informativ nr.1/ianuarie 1994
7. Drepturile omului în sistemul Națiunilor Unite, Bucureşti, Editura Europa Nova, 1993
8. Foulquié, Paul - Vocabulaire des sciences sociales, Paris, Prés Universitaires de France, 1976
9. Ghimpu Sanda (coordonator) - Dicționar juridic, Bucureşti, Editura Albatros, 1985
10. Harwood Richard - Obiectivitatea presei, în Sinteza nr.100, 1995, p.65-67
11. Kelsen H. - The Law of the United Nations, London, 1951
12. Morange Jean - Libertés publiques, Paris, Presses universitaires de France, 1979
13. Năstase, Adrian - Drepturile omului - religia sfârşitului de secol, Bucureşti, Institutul Român pentru Drepturile Omului, 1992
14. Rapport mondial sur le développement humain - 1991, Paris, P.N.U.D., 1991
15. Rapport mondial sur le développement humain - 1994, Paris, P.N.U.D., 1994
16. Tămaş Sergiu - Dicționar politic. Instituțiile democrației şi cultura civică, Bucureşti, Editura Academiei Române, 1993
17. Rev."Sinteza" nr.100/1994
18. Rev. de bibliologie şi ştiințele informării nr.1-3/1996

INSTITUTUL NAȚIONAL
DE
CERCETĂRI ECONOMICE

PROBLEME ECONOMICE
NR. 35-36/1996

CENTRUL DE INFORMARE
ŞI DOCUMENTARE ECONOMICĂ
BUCUREŞTI

ACADEMIA ROMÂNĂ
INSTITUTUL NAȚIONAL DE CERCETĂRI ECONOMICE
INSTITUTUL DE ECONOMIE A INDUSTRIEI

DISPONIBILITĂȚI ŞI CERINȚE ÎN DOMENIUL FORȚEI DE MUNCĂ ÎN INDUSTRIE

Aura ŞUTARU

CENTRUL DE INFORMARE ŞI DOCUMENTARE ECONOMICĂ

CUPRINS

INTRODUCERE 405

CAPITOLUL 1: PIAȚA MUNCII ÎN ROMÂNIA - PREZENT ŞI PERSPECTIVE 406

1.1. Caracteristici ale pieței muncii în România 407

1.2. Implicații aie restructurării economiei asupra pieței muncii 408

CAPITOLUL 2: POSIBILITĂȚI DE ECHILIBRARE A PIEȚEI FORȚEI DE MUNCĂ 412

2.1. Oferta de forță de muncă - caracteristici şi tendințe 412

2.2. Cererea de forță de muncă - caracteristici şi tendințe 414

2.3. Armonizarea raportului cerere-ofertă de forță de muncă în industrie şi implicațiile asupra şomajului în condițiile procesului de restructurare 416

CAPITOLUL 3: MODALITĂȚI DE ASIGURARE A FLEXIBILITĂȚII OFERTEI DE FORȚĂ DE MUNCĂ 420

3.1. Coordonate ale politicii pro-active în domeniul forței de muncă în industrie 420

3.2. Perfecționarea sistemului educațional-formativ 422

3.3. Reconversia profesională a forței de muncă 426

3.4. Costurile privind terapia activă şi pasivă a şomajului - dimensiuni şi perspective 431

CONCLUZII 435

ANEXE 437

INTRODUCERE

Restructurarea economiei româneşti, ca urmare a tranziției la economia de piață, este însoțită în timp de o reacție de *adaptare* a omului la noile schimbări, ceea ce implică, în mod necesar, regândirea şi reproiectarea politicii populației şi forței de muncă sub multiple aspecte.

Dată fiind complexitatea problematicii, în acest studiu s-a încercat reliefarea doar a câtorva aspecte, pe care le-am considerat mai semnificative, cu privire la disponibilitățile şi cerințele în domeniul forței de muncă în industrie, pornind de la faptul că această ramură, în urma procesului de industrializare forțată a României, concentrează cea mai mare parte a forței de muncă din economie. De asemenea, apreciem că procesului de restructurare a economiei româneşti în general, de restructurare şi retehnotogizare a industriei, în special, trebuie să se imprime un pronunțat caracter ofensiv, dar şi concordant cu nevoile rentabilizării activităților din această ramură şi cu cerințele utilizării raționale şi eficiente a resurselor umana existente şi de perspectivă.

Eforturile noastre s-au concretizat, în principal, în studierea caracteristicilor platei muncii în perioada de tranziție, a implicațiilor pe care restructurarea economiei, în generai, şi a industriei, în special, Se are asupra acesteia, a schimbărilor ce survin în oferta şi cererea de forță de muncă, cu profunde implicații asupra fenomenului de şomaj şi, nu în ultimul rând, a coordonatelor politicii pro-active în domeniul forței de muncă în industrie, precum şi a costurilor pe care protecția socială a şomerilor le necesită.

CAPITOLUL 1: PIAȚA MUNCII ÎN ROMÂNIA
- PREZENT ŞI PERSPECTIVE -

Tranziția la un sistam de piață este definitorie pentru reuşita procesului de reformă din țara noastră, lucru valabil atât în domeniul forței de muncă, cât şi în alte sectoare ale economiei. O piață eficace a muncii este necesară pentru a sprijini şi orienta lucrătorii spre locuri de muncă în care aceştia sunt mai productivi.

Democrația presupune educație, iar o bună funcționare a pieței muncii aste esențială pentru libertatea individuală. De fapt, întreaga rațiune a reformei este de a îmbunătăți viața oamenilor, căci altfel acest efort va eşua din motive politice şi economice, dacă este incapabil să îmbunătățească şansele posibilităților de a câştiga, să asigure o mai bună educație, servicii de sănătate mai eficace şi să sporească opțiunile individuale.

Trăsătura economică comună a acestor aspecte legate de resursele umane o constituie faptul că ele au o legătură directă cu productivitatea muncii şi, prin urmare, cu creşterea economică. Cu alte cuvinte, funcționarea eficientă a pieței muncii, eliminarea sărăciei şi creşterea economică sunt corelate în mare măsură.

Deşi nivelul educațional general din țările aflate în tranziție este bun, structura calificărilor este, în mare măsură, încă distorsionată. în lipsa unei şcolarizări corespunzătoare, pregătirea şi, mai cu seamă, recalificarea, deficitul unei specializări relevante vor reduce eficacitatea reformelor, afectând negativ reacția ofertei. Creşterea economică depinde, astfel, în mod cert,' de capacitatea firmelor de a angaja suficientă forță de muncă cu calificare adecvată. Prin urmare, în majoritatea acestor țări, sunt necesare investiții fizice masive, dar, în acelaşi timp, şi investiții importante în ajustarea cunoştințelor şi calificării forței de muncă.

Piața forței de munca, pentru a funcționa eficient în condițiile liberei inițiative, necesită însă o infrastructură a economiei de piață - proprietatea privată, concurența, piața capitalurilor şi mobilitatea forței de muncă. Prioritatea majoră o constituie, în realitate, ridicarea *la* nivelul corespunzător a infrastructurii; până atunci, guvernului îi revin mari responsabilități în limitarea inflației şi creşterii şomajului. Asemenea măsuri de intervenție trebuie eşalonate pe termen mediu, până când dezvoltarea adecvată a pieței muncii şi eliminarea restricțiilor în privința mobilității forței de muncă le face inutile Chiar şi în cazurile în care piața muncii funcționează bine, şomajul rămâne o

problemă de soluționat ce nu poate fi ignorată. Cel puțin pe termen scurt, în Europa Centrală şi de Est această problemă va fi deosebit de acută[1].

1.1. Caracteristici ale pieței muncii în România

Restructurarea economiei româneşti pe principiile eficienței şi rentabilității presupune o anumită configurație a pieței muncii, în concordanță cu principiile economiei de piață.

Astăzi, piața muncii, se poate spune, capătă *un* conținut nou, în sensul că:

- partenerii sociali au un grad mai evoluat de organizare, ceea ce modifică modul în care se stabilesc relațiile dintre aceştia, deoarece raporturile dintre ei sunt atât raporturi individuale de muncă, dar, mai ales,, raporturi colective de muncă între structuri salariale şi patronale, care reprezintă elementul calitativ, politic al pieței;
- cererea şi oferta de forță de muncă, din structuri inițial opuse, tind să devină tot mai mult cooperante, să acționeze mai eficient pentru a asigura condiții optime de ocupare, mai buna securitate şi igienă a muncii, salarii care să asigure un trai decent, beneficierea de sporuri când condițiile de muncă o impun, o mas bună formare, perfecționare şi reconversie profesională etc.;
- ca o consecință a importanței sociale a pieței muncii, reglementarea juridică a raporturilor de muncă se face prin forme complexe, de natură să protejeze în egală măsură interesele partenerilor sociali. Din acest punct de vedere, piața muncii este singurul sector în care acționează două principii de bază ale dreptului, aparent ireconciliabile, anume libertatea contractuală şi protecția socială.

Se are în vedere faptul că, în ultimii ani, statul a intervenit prin mijloace juridice şi administrative, prin care, în linii mari, a fost stabilit statutul juridic ai partenerilor sociali şi s-au reglementat relațiile dintre aceştia.

În perioada de tranziție, în funcție de obiectivul urmărit, s-au conturat trei mari perioade în evoluția pieței muncii, după cum urmează:

- o primă perioadă, caracterizată prin abrogarea unor acte normative care conțineau reglementări antidemocratice, restrictive, şi înlocuirea lor cu prevederi reparatorii, care au consacrat pe plan juridic revendicările formulate de mari categorii sociale imediat după 22 decembrie 1989 (cu privire la

---

[1] *Anul 1994 nu a adus modificări semnificative în ceea ce priveşte piața muncii în țările aflate în tranziție. În ciuda unui uşor reviriment, în multe din țările Europei de Est şomajul a continuat să înregistreze unele creşteri, în speciai în prima parte a anului. Rata şomajului a continuat să rămână foarte înaltă, cu dificultăți majore rezultate din extinderea şomajului de durată, ceea ce conduce tot mai clar la ideea că şi în cazul unei relansări economice mai semnificative nu este de aşteptat ca această rată să coboare la niveluri acceptabile.*

salarizare, concedii de odihnă, diferite sporuri, prevederi privind jurisdicția muncii etc.);

- a doua perioadă, delimitată estimativ, 1990-1993, a fost benefică în ceea ce priveşte construcția mecanismelor necesare unei reale piețe a muncii. A fost legiferat, în această perioadă, statutul juridic al partenerilor sociali, prin adoptarea Legii sindicatelor şi a Legii societăților comerciale, precum şi relațiile dintre aceştia, prin adoptarea legilor privind contractele şi conflictele colective de muncă;

- a treia perioadă este considerată cea actuală, ale cărei obiective privesc definitivarea măsurilor de organizare şi funcționare a pieței muncii, grupate în trei categorii:

- măsuri necesare pentru asigurarea desfăşurării normale a raporturilor individuale de muncă;

- măsuri referitoare la raporturile colective de muncă ce privesc definitivarea statutului partenerilor sociali -patroni şi sindicate - şi a relațiilor dintre aceştia;

- măsuri de îmbunătățire a climatului social, prin instituirea de forme adecvai dialogului, în special a structurilor tripartite guvern-patronat-sindicate.

Referindu-ne la politica de definitivare a statutului structurilor pieței muncii, considerăm că aceasta trebuie fundamentată pe liberalizarea mecanismelor pieței, pe asigurarea libertății juridice a partenerilor sociali şi pe micşorarea corespunzătoare a rolului statului.

În procesul de restructurare a economiei româneşti, în general, şi a industriei, în special, piața muncii capătă, tot mai mult, noi valențe în ceea ce priveşte funcția sa prospectivă, în sensul că ea poate şi trebuie să soluționeze o serie de probleme privind forța de muncă atât pentru prezent, cât şi pentru viitor. Aceste probleme însă nu pot fi cunoscute decât pe baza unor studii coerente, tot de piață, dar care privesc cererea şi oferta de forță de muncă în perspectivă (previziuni, prognoze, planuri ale evoluției cererii şi ofertei de forță de muncă), strâns legate de realizările activității de cercetare privind viitorul unor meserii şi profesii, precum şi apariția de noi meserii şi profesii. Toate aceste proiecții de viitor nu pot fi realizate fără luarea în considerare a efectelor pe care evoluția demografică, revoluția ştiințifico-tehnică şi, bineînțeles, rata investițiilor le au asupra evoluției pieței muncii.

1.2. Implicații aie restructurării economiei asupra pieței muncii

Eşecul economiei centralizate demonstrează faptul că socializarea mijloacelor de producție nu reprezintă o cale de dezvoltare eficientă a sistemului social-economic, deoarece ea generează premisele lipsei de motivație a producătorilor, cu profunde implicații în pianul eficienței economice, precum şi incapacitatea acestora de adaptare ia dinamica pieței. În aceste

condiții, este unanim recunoscut faptul că principala cale de rentabilizare a unei economii naționale o constituie restructurarea şi trecerea ia economia de piață, cu puternice influențe asupra ocupării forței de muncă.

Procesul de restructurare a economiei româneşti conduce ia modificări atât cu privire ia dimensiunile de volum, cât şi la cele privind structura forței de muncă, lucru evident dacă se are în vedere faptul că progresul tehnic revoluționează înseşi structurile economice, care determină dimensiunile de volum şi de structură ale cererii de forță de muncă.

Schimbăile structurale ale populației pe sexe, vârstă, medii de viață, nivel de instruire, ce au avut ioc în ultimele decenii, precum *şi* apariția fenomenului de şomaj, după 1990, au determinat reducerea numerică şi proporțională a populației ocupate (Tabelul nr.1).

Tabelul nr.1 - Evoluția populației totale, active şi ocupate, în anii 1992-1995

Indicatori	1992	1993	1994	1995	1996 (estimări)
Populația totală (mii pers.)	22789,0	22755,3	22730,6	22651,0	22700,0
Populația activă (mii pers.)	11387,0	11227,0	11235,0	11120,0	11220,0
Rata de activitate(%)	50,0	49,4	49,4	49,0	49,4
Populația ocupată (mii pers.)	10458,0	10062,0	10011,0	10020,0	9960,0
Dinamica populației ocupate (%)	96,9	96,2	99,4	100,0	99,4
Rata de ocupare (%)	91,8	89,6	89,1	90,1	88,7

Sursa: "Munca şi protecția socială. Strategia de integrare a României în Uniunea Europeană", Ministerul Muncii şi Protecției Sociale, 1995, p.8; "Evoluții macro-economice ale României în anul 1996. (III), Adevărul Economic nr.2 (200), 12-18 ian.1996.*

Anul 1996 va marca, potrivit estimărilor, o creştere cu peste 100 mii a populației active (de la 11120,0 în 1995 la 11220,0 în 1996), ceea ce va determina o rată de activitate cu 0,4% mai mare față de 1995 şi egală cu cea din 1994.

În planul ocupării forței de muncă se conturează trei procese care caracterizează starea şi evoluția pieței muncii:

- creşterea ocupării forței de muncă în sectorul privat, apariția şi dezvoltarea unor ocupații ocazionale, substituirea contractului de muncă cu convențiile civile (Tabelul nr.2).

Tabelul nr.2 - Structura populației active ocupata, în anii 1992-1995

Indicatori	1992	1993	1994	1995 (estimări)
Populația activă ocupată, din care:	100,0	100,0	100.0	100,0
I. Salariați, total	63,4	63,4	62,9	62,8
- sectorul de stat	59,0	56,4	48,0	38,3
- sectorul privat	4,4	7,0	14,9	24.S
II. Alte categorii de populație activă, din care:	36,6	36,6	37,1	37,2
- patroni şi asociați	5,7	6,0	6,1	6,2
- lucrători pe cont propriu	25,3	24,9	25,0	25,2
- lucrători familiali neremu-nerați	5,6	5,7	6,0	5,8

Sursa: "Munca şi protecția socială. Strategia de integrare a României în Uniunea Europeană", Ministerul Muncii şi Protecției Sociale, 1995, p.9.

- diversificarea structurii ocupaționale a forței de muncă, efect al schimbărilor din forma de proprietate, a politicii de încurajare şi de valorificare a inițiativei private. Pe de o parte, apar categorii socio-profesionale noi (patroni şi asociați, lucrători pe cont propriu, lucrători familiali neremunerați), pe de altă parte, salariații continuă să rămână principala categorie de populație ocupată;

- mobilitatea ocupațională sectorială a forței de muncă în favoarea sectorului terțiar (Tabelul nr.3).

Trecerea spre o structură suplă a economiei, cu un sector terțiar capabil să absoarbă o mare parte a populație; care va fi disponibiiizată din sectorul secundar, în special, cere timp, dar este absolut necesară, deoarece este o tendință obiectivă care reflectă nivelul de dezvoltare economcio-socială a unei țări.

Tabelul nr.3 - Structura populației ocupate pe sectoare de activitate, în anii 1991-1996

	1991	1992	1993	1994	1995	1996 (estimări)
1	2	3	4	5	6	7
Populația ocupată (mii pers.) din care:	10786,0	10458,0	10062,0	10011,0	10020,0	9960,0
- sectorul primar (mii pers.)	3482.0	3715,0	3873,0	3902,7	3900,0	3876,0
- % din total	32.3	35,5	38,5	39,0	38,9	38,9
- sectorul secundar (mii pers.)	4027,0	3608,0	3345,0	3188,5	3152,0	3085,0
- % din total	37.3	34,5	33.2	31,8	31,5	31,0
- sectorul terțiar (mii pers.)	3277,0	3135,0	2844,0	2920.4	2968,0	2999,0
- % din total	30,4	30,0	28,3	29,2	29,6	30,1

Sursa: "Evoluții ale României în anul 1996" (III), Adevărul Economic nr.2 (200), 12-18 ian. 1996.

CAPITOLUL 2: POSIBILITĂȚI DE ECHILIBRARE A PIEȚEI FORȚEI DE MUNCĂ

Ajustările structurale din industria românească presupun, pe termen mediu şi lung, asigurarea concordanței dintre structurile economice competitive şi structurile socîo-profesionale şi ocupaționale adecvate lor.

Aplicarea Legii pentru accelerarea procesului de privatizare va conduce inevitabil la disponibilizări de personal în ramura industriei, personal ce va trebui să fie redistribuit, în funcție de pregătirea şi calificarea sa, la locurile de muncă vacante sau nou înființate în alte ramuri ale economiei, sau va intra în sistemul de reconversie, antrenând, în acest fel, o serie de costuri economice şi sociale.

Piața muncii în industrie, ca de altfel la nivelul întregii economii naționale, prezintă o neconcordanță clară între cererea şi oferta de forță de munca, ceea ce generează un dezechilibru pe această piață, *cu* implicații puternice asupra fenomenului de şomaj.

2.1. Oferta de forță de muncă - caracteristici şi tendințe

Categorie corelativă a pieței muncii, oferta de forță de muncă exprimă, ansamblul relațiilor cu privire la posibilitățile de satisfacere a nevoit de forță de muncă la nivel micro şi macroeconomic într-o perioadă dată. Ea este dependentă, în general, de factorii demografici potențați de ajustările aduse de sistemul educațional şi poate fi estimată mai uşor decât cererea de forță de muncă, fiind dependentă de evoluția anterioară a unor indicatori cantitativi, cum sunt: mărimea populației, structura pe vârste a acesteia, durata medie a şomajului etc.

Din punct de vedere calitativ, oferta de forță de muncă este reprezentată de gradul de calificare şi competență a lucrătorilor, creativitatea şi adaptabilitatea acestora la schimbare, aspecte ce capătă o importanță tot mai mare în actualele condiții.

Am încercat, în continuarea demersului nostru, în măsura datelor de care dispunem, să prezentăm o imagine a ocupării forței de muncă în industrie. Astfel, o analiză a distribuției regionale a industriei din România, după ponderea populației ocupate în industrie în totalul populației active, relevă următoarele aspecte (Tabelul nr.4):

- în toate județele, ponderea populației ocupate în industrie în totalul populației active depăşeşte 10%;
- în 9 județe, această pondere este cuprinsă între 10-20%;
- în 28 de județe, ponderea este cuprinsă între 20-40%;

- în 4 judeţe, ponderea depăşeşte 40% (Braşov, Prahova, Sibiu, Hunedoara), singurul care depăşeşte 50% fiind judeţul Braşov.

Tabelul nr.4 - Distribuţia teritorială a industriei din România după ponderea populaţiei ocupate în industrie în totalul populaţiei active, în anul 1995

Ponderea populaţiei ocupată în industrie în totalul populaţiei active	Număr de judeţe
între 0 - 9,9%	-
între 10-19,9%	9
între 20-29,9%	16
între 30-39,9%	12
]ntre 40-49,9%	3
peste 50%	1

Sursa: "Strategia dezvoltării industriei în vederea pregătirii aderării României la Uniunea Europeană" (Anexe), Ministerul Industriilor, Institutul de Economie a Industriei, institutul de Economie Mondială, iunie 1995.

Reducerea producţiei industriale în primii ani ai tranziţia! a condus la reducerea numărului de salariaţi în industria cu peste 1,2 milioane persoane, îndeosebi în ramurile industriei prelucrătoare (textilă, industria de maşini şi echipamente etc.), care constituie principala sursă de alimentare şi întreţinere a fenomenului de şomaj.

Creşterea şomajului industrial a fost resimţită în special în judeţele a căror industrializare a fost preponderentă în anii '80, majoritatea capacităţilor industriale, în această perioadă, neputând beneficia de strictul necesar de echipamente performante din import.

Analiza distribuţiei teritoriale a şomajului relevă faptul că acesta depăşeşte 15% din populaţia ocupată în 6 judeţe ale ţării (Vaslui, Botoşani, Neamţ, Bistriţa-Năsăud, Tulcea şi Iaşi), iar în judeţul Vaslui depăşeşte chiar 20% (Tabelul nr.5).

Tabelul nr.5 - Distribuţia teritorială a şomajului (după rata şomajului la data de 5 ianuarie 1995)

Rata şomajului	Număr de judeţe
sub 5,0%	1
între 5,0 - 9,9%	15
între 10,0-14,9%	19
între 15,0-19,9%	5
peste 20%	1

Sursa: "Strategia dezvoltării industriei în vederea pregătirii aderării României la Uniunea Europeană" (Anexe), Ministerul Industriilor, Institutul de Economie a Industriei, Institutul de Economie Mondială, iunie 1995.

Lipsa acută a locurilor de muncă a determinat cronicizarea şomajului, categoriile cele mai defavorizate pe piața muncii fiind îndeosebi femeile şi tinerii absolvenți care nu găsesc un loc de muncă pentru angajare nici chiar după expirarea perioadei în care îi se acordă, potrivit legii, ajutor de şomaj sau alocație de sprijin.

La sfârşitul anului 1995, numărul şomerilor a atins cifra de 1224 mii persoane, corespunzător unei rate a şomajului de 9,9%. Estimările privind şomajul în anul 1996 ajung la 1260 mii persoane, circa 11,2% din populația activă. Din numărul total al şomerilor, peste 50,0% sunt femei, 60,0% sunt tineri în vârstă de până la 30 ani, 83,0% fac parte din categoria muncitori, 15,0% au studii medii *şi* 1,5% au studii superioare.[1,2]

Pe termen scurt, se estimează menținerea fenomenului în ceea ce priveşte structura şomajului pe sexe, grupe de vârstă şi categorii ocupaționale. În general, reiese clar faptul că pe piața muncii oferta este excedentară şi presează puternic asupra cererii extrem de reduse, incertă ca dimensiuni şi structură.

2.2. Cererea de forță de muncă - caracteristici şi tendințe

Cererea de forță de muncă cuprinde ansamblul relațiilor, raporturilor şi conexiunilor privind volumul şi structura forței de muncă pe profesii şi niveluri de calificare, atât pe fiecare componentă a economiei naționale, cât şi pe ansamblul ei, fiind deosebit de complexă, şi vizează deopotrivă aspecte de ordin cantitativ, calitativ şi de structură. Ea mai poate fi definită ca fiind forma principală de concretizare a nevoii de muncă.

Alături de o complexitate deosebită, cererea de forță de muncă mai prezintă şi o anumită elasticitate, modificându-se ca volum, structură şi calitate. Elasticitatea cererii are loc ca urmare a acțiunii unor factori de altă natură decât cea strict economică: demografici, psihologici. Cei mai importanți factori rămân însă volumul producției, care acționează direct proporțional asupra cererii de forță de muncă, şi productivitatea muncii.

În țara noastră cererea de forță de muncă a cunoscut o creştere continuă, pe măsura înfăptuirii industrializării, intensitatea acestei creşteri cunoscând variații sensibile de la o perioadă la alta. În perioada scursă după decembrie 1989, cererea de forță de muncă s-a comprimat însă drastic, ca urmare a procesului de restructurare din economie.

---

[1] *"Munca şi protecția socială. Strategia de integrare a României în Uniunea Europeană", Ministerul Muncii şi Protecției Sociale, 1995, p.11.*

[2] *În majoritatea țărilor dezvoltate, ca dealtfel şi în toate țările aflate în tranziție, cei mai afectați pe piața muncii sunt tinerii până în 30 de ani şi femeile ("The Consequences of Economic Restructuring on Employment and Income Distribution in Western Europe", Economic and Social Council, United Nations, aprilie 1995, p. 5).*

Declinul producţiei industriale înregistrat după 1989 şi atingând apogeul la mijlocul anului 1992, a avut ca efect reducerea cererii de forţă de muncă chiar dacă majoritatea întreprinderilor au încercat, pe cât posibil, să-şi menţină forţa de muncă existentă, fapt ce atestă dar accentuarea fenomenului de subutilizare a acesteia şi tendinţa de relaxare a normelor de muncă. Astfel, confruntate cu scăderea veniturilor, întreprinderile au optat; de cele mai multe ori, pentru scăderea veniturilor reale şi nu pentru reducerea forţei de muncă. în contextul tranziţiei, această abordare se poate considera corespunzătoare în condiţiile în care sectorul privat nu reuşeşte să absoarbă excedentul de forţă de muncă din sectorul de stat şi conduce inevitabil la creşterea numărului de şomeri. Totuşi, asemenea decizii se adoptă din motiva care nu au nici o legătură cu piaţa şi atestă faptul că adaptarea la aceasta este foarte incertă. Nu acelaşi lucru se întâmplă însă şi cu întreprinderile private. Spre deosebire de cele de stat, cele private au reacţionat mai rapid la aceste evoluţii. Pe măsura identificării de noi pieţe, totuşi, cererile lor de forţă de muncă au crescut, iar preferinţele privind forţa de muncă s-au orientat către cea cu o şcolarizare superioară provenită, de regulă, de la întreprinderile de stat. Efectele pe piaţa muncii nu au fost, totuşi, semnificative, deoarece chiar dacă se dezvoltă destui de rapid, sectorul particular este încă redus. Noile firme particulare întâmpină dificultăţi în ajungerea la dimensiunea minimă necesară pentru o producţie eficientă şi, prin urmare, se concentrează în sectoarele comerciale şi ale serviciilor. Experienţa ţărilor dezvoltate relevă faptul că, într-o economie de piaţă, cea mai mare creştere a sectorului privat provine din creşterea firmelor de dimensiuni medii şi din cea a noilor firme create de firmele medii şi mari din sectorul privat.

Pe fondul general al degradării ocupării, unele sectoare de activitate creează locuri de muncă, în timp ce altele pierd. Astfel, industria prelucrătoare, construcţiile, hotelurile şi restaurantele, transporturile, sănătatea şi asistenţa socială, şi-au redus opuparea, în timp ce agricultura, tranzacţiile imobiliare, administraţia publică, activităţile financiar-bancare, comerţul etc. şi-au sporit-o (Tabelul nr.6).

Analiza structural-calitativă a forţei de muncă relevă scăderea, numărului de salariaţi din sectorul de stat (de la 59,0% în 1992 la 48,0% în 1994), cu tendinţe de reducere în continuare, proporţional cu creşterea cererii de forţă de muncă din sectorul privat (de la 4,4% în 1992 la 14,9% în 1994, şi potrivit estimărilor specialiştilor din domeniu! forţei de muncă, la 24,5% în 1995), ca urmare a accelerării procesului de privatizară (cifre prezentate în Tabelul *nr.* 2).

În ceea ce priveşte structura locurilor de muncă vacante, pe meserii şi grade de calificare, aceasta acoperă preponderent meserii care nu numai că nu prezintă un grad mare de atractivitate (zidari, dulgheri etc.), dar, în plus, nici nu pot fi luate ca repere pentru o eventuală recalificare a şomerilor existenţi, mai ales a proaspeţilor absolvenţi.

În concluzie, cererea de forță de muncă depinde în mod direct de relansarea economiei şi în special, de ameliorarea ritmului investițiilor şi al orientării acestora spre domenii de vârf, spre servicii şi spre sectorul privat, altfel spus, de rapiditatea şi eficiența proceselor de privatizare şi restructurare a economiei naționale.

Tabelul nr.6 - Populația activă ocupată, pe ramuri ale economiei naționale[1)]

	1991	1992	1993	1994	1995	1996
TOTAL	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Agricultura	28,5	28,1	29,0	32,1	35,1	35,60
Silvicultura, exploatarea forestieră şi economia vânatului	0,80	0,8	0,8	0,77	0,7	0,8
Industria, din care:	37,2037,0	35,2	31,56	30,1	28,8	
- industria extractivă	90,90	90,2	88,6	86,80	86,0	85,2
- industria prelucrătoare	2,60	3,3	4,0	4,97	5,4	5,9
- energie electrică şi termică, gaze şi apă	4,52	6,5	4,6	5,54	5,7	5,6
Construcții	4,65	5,0	6,4	7,20	5,8	6,3
Comerț	1,57	1,7	20,	1,67	1,3	1,3
Hoteluri şi restaurante	6,19	6,1	5,5	5,32	4,9	4,6
Transporturi Poştă şi telecomunicații	0,80	0,9	0,9	0,90	0,9	0,9
Activități financiare, bancare şi de asigurări	0,30	0,3	0,4	0,51	0,6	0,6
Tranzacții imobiliare şi alte servicii	3,09	3,6	3,9	4,22	4,1	4,4
Administrație publică şi apărare, asistență socială obligatorie	0,70	0,8	0,9	1 10	1 1	1,2
Învățământ	*3,55*	3,8	3,9	4,14	4,2	4,4
Sănătate şi asistență socială	2,80	2,9	2,9	2,92	3,1	3,3
Celelalte ramuri ale economiei naționale	2,28	2,3	3,4	2,00	1,9	1,8

1) la sfârşitul anului.

Sursa: Calculat pe baza datelor din "Anuarul Statistic al României", Comisia Națională pentru Statistică, Bucureşti, 1995, p.145.

2.3. Armonizarea raportului cerere-ofertă de forță de muncă în industrie şi implicațiile asupra şomajului în condițiile procesului de restructurare

România dispune de forță de muncă calificată şi de specialişti cu o capacitate tehnică comparabilă cu cea existentă în țările dezvoltate, însă utilizarea acesteia, deocamdată, nu este corespunzătoare, fapt dovedit de

amplitudinea discrepanțelor existente între cererea şi oferta de forță de muncă, atât la nivelul întregii economii, cât şi la nivelul industriei - ramura cu cea mai mare pondere în populația activă ocupată.

În încercarea noastră de a defini câteva modalități de armonizare a raportului cerere-ofertă de forță de muncă, am pornit de la coordonatele "Strategiei dezvoltării industriei în vederea pregătirii aderării României la Uniunea Europeană", coordonate care jalonează principalele mutații în structura acestei ramuri pe termen scurt (1995-1999) şi pe termen lung (2000-2004)[1].

Practica a demonstrat ca, începând cu anul 1993, a fost stopat declinul producției industriale, rezultatele ulterioare confirmând modificarea definitivă *e* evoluției descendente şi înscrierea industriei într-o fază de redresare, favorabilă stabilizării macroeconomice şi relansării procesului de creştere economică.

Presiunea puternică a ofertei de forță de muncă asupra cererii a dus la creşterea şomajului. Concomitent cu şomajul înregistrat a existat şi o formă de şomaj ascuns, reprezentat de personalul ocupat în economie care a desfăşurat activități cu productivități şi utilizare a timpului de lucru reduse față de anii anteriori. În anul 1993, productivitatea muncii în industrie reprezenta 80,2% din nivelul anului 1990, iar gradul de utilizare a timpului de lucru în 1994 a fost de 84,1% față de 83,9% în anul 1993.

Datorită efectelor stabilizării macroeconomice, în anul 1994, rata şomajului înregistrată a crescut cu doar 0,5 puncte procentuale, diminuându-se în continuare şomajul ascuns. Tot în cursul anului 1994 s-au creat circa 400 mii locuri de nuncă noi în sectorul privat, insuficiente însă pentru a absorbi integral desființarea şocurilor de muncă din sectorul de stat şi intrările pe piața muncii.

În primele 7 luni ale anului 1995, după o uşoară creştere a ratei şomajului înregistrat în lunile ianuarie (11,1%), februarie (11,1%), martie (1.0,9%), numărul şomerilor a început să se reducă treptat datorită, în primul rând, creşterii ofertei locurilor de muncă în activități sezoniere, ajungând la 20 iulie, anul curent, la 1099 mii persoane, corespunzător unei rate de şomaj de 9,8%. Datorită limitării activităților economice, începând cu luna octombrie, şomajul va înregistra o creştere, ajungând la sfârşitul lunii decembrie până la 1110 mii persoane, corespunzător unei rate a şomajului de 9,9%.

Pentru perioada imediat următoare, respectiv anul 1996, asupra nivelului şomajuiui se estimează că vor acționa factori legați atât de evoluția de ansamblu a economiei naționale, cât şi de rezultatele privatizării şi restructurării extinse asupra tuturor domeniilor de activitate. Ca urmare, se vor

---

[1] *"Strategia dezvoltării industriei în vederea pregătirii aderării României la Uniunea Europeană", Ministerul Industriilor, Institutul de Economie a Industriei, Institutul de Economie Mondială, iunie 1995.*

crea condiții de apariție a noi locuri de muncă în toate sectoarele de activitate, cu precădere în sectorul privat ai economiei.

În aceste condiții, cu toate că economia va genera noi locuri de muncă, acestea nu vor mai fi suficiente pentru acoperirea disponibilizărilor şi, mai ales, nu vor putea satisface cererea de locuri de muncă a noilor veniți pe piața muncii. Astfel, şomajul, în anul 1996, se estimează că ar putea ajunge şa circa 1200 mii persoane (11,0% din populația activă). Chiar dacă rata şomajului va creşte în anul 1996, din analizele efectuate de Comisia Națională de Prognoză rezultă că, în anii următori, ca urmare a reducerii fenomenului de subutiSizare a forței de muncă, creşterea economică va fi însoțită de crearea de noi locuri de muncă, contribuind ia diminuarea treptată a şomajuiui.[1]

Analiza raportului existent între cererea şi oferta de forță de muncă permite conturarea elementelor definitorii ale unei politici active de ocupare şi, respectiv, de ajustări structurale anticipativ-prospective care să asigure mobilitatea necesară celui mai important factor de producție - forța de muncă - având, astfel, un rol activ în relansarea economică. Prin urmare, principalele măsuri de atenuare a dezechilibrelor dintre cererea şi oferta de forță de muncă în industrie, cu efecte propagate asupra reducerii dimensiunilor şomajului, au în vedere, în principal, următoarele: - accelerarea privatizării industriei care să facă posibilă demonopolizarea şi manifestarea autonomiei decizional-funcționale a agenților economici, cu implicații directe asupra producției, productivității muncii şi angajării personalului în structura cantitativ-calitativă impusă de criteriile de eficiență economică[2];

Se estimează că, până în anul 1999, aproape 60% din numărul de salariați din industria prelucrătoare vor lucra în întreprinderi cu capital privat, iar fondurile rezultate din privatizare, incluzând atât participarea capitalului autohton, cât şi a celui străin, vor reprezenta circa 25% *din* sursele de finanțare a investițiilor (cca 18% din sursele interne şi 45% din sursele externe).

---

[1] *Evoluția economiei româneşti în anul 1996, Comisia Națională de Prognoză, august 1995, p.64-66.*

[2] *Au fost privatizate, până în prezent, aproximativ 1200 de societăți comerciale cu capital majoritar de stat care totalizează un număr de peste 470.000 salariați. Vor fi privatizate, în continuare, 30.907 societăți comerciale. Ca efect al acestei reorganizări, se va reuşi sporirea ponderii sectorului privat în crearea FIB de la 35% în prezent la 55-58% în viitor.*
Dacă la 31 decembrie 1992 existau în România 220,234 de societăți comerciale, din care 200.000 cu capital privat, la sfârşiții lui iulie 1995 erau 469.937 astfel de societăți comerciale, din care 458.000 cu capital privat. La acestea se adaugă întreprinzătorii particulari, organizați sub formă de asociații familiale şi persoane fizice, ai căror număr a crescut de la 144.708 de unități la 1 ianuarie 1993 la 211.229 de unități la sfârşitul lunii iunie 1995.
Cu toate că aceste realizări sunt demne de luat în seamă, totuşi, în opinia noastră, sprijinirea dezvoltării sectorului de întreprinderi mici şi mijlocii va contribui, în cea mai mare măsură, la crearea de noi locuri; de muncă cu impact direct asupra fenomenului de şomaj.

În prima etapă (până în anul 1999), se preconizează un ritm mai accelerat de privatizare în sectoarele: textile, confecții, pielărie, încălțăminte, prelucrarea lemnului şi producția de mobilier, bunuri de consum electrotehnice şi electronice, produse prelucrate din cauciuc şi mase plastice, ambalaje, detergenți şi cosmetice, reciclarea materialelor.

- dezvoltarea şi specializarea serviciilor de producție pentru toate sectoarele industriale şi, în special, a celor de cercetare-proiectare, informatică, consultanță tehnologică, financiară, marketing, publicitate, juridică, precum şi în domeniul service-ului, întreținerii şi reparațiilor, domenii care vor solicita o forță de muncă înalt calificată, ceea ce experiența țărilor dezvoltate o confirmă[1];

- relansarea investițiilor, ca principal catalizator al stabilizării întregii economii, în general, şi a industriei, în special;

Evaluările rezultată din studiile sectoriale au relevat necesitatea dublării ritmului investițiilor, media anuală a acestora urmând să fie de cea 2,5 mld. ECU în perioada 1995-1999 şi de 3,1 mld. ECU în perioada 2000-2004, față de cea 1,3 mld. ECU în 1994.

Din anaiizele efectuate a rezultat că asigurarea surselor de finanțare este posibilă, efortul principal urmând să fie susținut, în principal, de sursele interne de capital (peste 70%) constituite din amortizare şi din profit şi din fondurile ce rezultă ca urmare a privatizării accelerate;

- dezvoltarea sectorului de întreprinderi mici şi mijlocii cu reale posibilități de creare a noi locuri de muncă;

- îmbunătățirea politicii pro-active în domeniul forței de muncă, prin alocarea de fonduri pentru perfecționarea sistemului educațional-formativ, reconversia profesională a forței de muncă, sprijinirea cu credite stimulative a şomerilor care manifestă dorința de a se lansa în activități pe cont propriu etc., aspecte ce vor fi tratate mai pe larg într-un capitol ulterior.

Ajustările structurale profunde ale industriei şi, în conexiune cu acestea, ale forței de muncă ocupate în ramura respectivă, sunt singurele care pot atenua dezechilibrele actuaie existente între cererea şi oferta de forță de muncă ocupată în ramură.

---

[1] *"The Consequences of Economic Restructuring on Employment and Income Distribution in Western Europe", Economic and Social Council, United Nations, 1995, p.3.*

CAPITOLUL 3: MODALITĂȚI DE ASIGURARE A FLEXIBILITĂȚII OFERTEI DE FORȚĂ DE MUNCĂ

Experiența țărior dezvoltate cu economie de piață a demonstrat că, practic, pe piața muncii, echilibrul dintre cererea şi oferta de forță de munca nu poate fi atins decât în mod cu totul întâmplător. Şomajul[1], ca fenomen specific pieței muncii, este o realitate a zilelor noastre, care face imposibilă o echilibrare a acestei *piețe.*

Pe plan mondial, se constată tot mai mult preocupări pro-active privind politica forței de muncă care sunt, de regulă, coroborate şi cu o serie de politici structurale adecvate menite să asigure creşterea economică şi, mai ales, relansarea economică şi care conduc inevitabil la o preocupare activă, pe termen mediu şi lung, de pregătire anticipativ-prospectivă a potențialului uman, în general, şi a forței de muncă, în special. Cu alte cuvinte, adaptarea profesională şi flexibilitatea funcțională a forței de muncă, prin promovarea unor programe anticipativ prospective de fonnare şi reconversie profesională, rămân, totuşi, din perspectiva termenului mediu şi lung, alternative viabile de ajustare structurală a forței de muncă în concordanță cu mutațiile structurale din economie.

Se impune tot mai mult necesitatea adoptării unei politici pro-active de ocupare care să încerce să prevină, cât mai mult posibil, şocurile de pe piața muncii şi să atenueze din timp dezechilibrul *dintre* cererea şi oferta de forță de munci.

Această politică se concretizează în majoritatea țărilor dezvoltate prin susținerea procesului de apariție de întreprinderi mici şi mijlocii şi, nu în ultimul rând, prin oferirea de suport financiar şomerilor pentru a-şi crea propriile locuri de muncă.

3.1. Coordonate ale politicii pro-active în domeniul forței de muncă în industrie

Adoptarea unor politici de ocupare pro-active care să prevină unele dezechilibre ce apar între cererea şi oferta de forță de muncă, cu profunde implicații sociale, aparține, aşa cum a fost menționat anterior, preocupărilor de flexibilizare şi reglare a pieței muncii pe termen mediu şi lung, având la bază următoarele coordonate:

---

[1] *În forma sa naturală este cuprins, în opinia unor autori, între 2-4% şi chiar mai mult, între 4-6,5%.*

- pregătirea anticipativ-prospectivă potrivit noilor cerințe industriale, care să permită o adaptare mal facilă în condiții de risc şi incertitudine specifice unei industrii afiată într-un amplu proces de restructurare. Perfecționarea sistemului educațional -formativ devină, în aceste condiții, o preocupare majoră[1];

- stimularea şi sprijinirea, prin diferite pârghii, a mobilității profesionale şi teritoriale a forței de muncă ocupată în industrie;

- sprijinirea creării de întreprinderi mici şi mijlocii, singurele capabile de a se adapta rapid la modificările structurale din industrie şi economie;

- sprijinirea şomerilor pentru demararea de activități industriale productive proprii;

- perfecționarea sistemului de reconversie profesională. Utilizarea unor asemenea măsuri, ca modalități principale de combatere a şomajului în masă, nu trebuie exagerată. Ele pot fi deosebit de utile în anumite situații, dar pot fi total ineficiente în altele (spre exemplu, în contextul prăbuşirii generalizate a producției). Politicile de acest gen, sunt, de regulă, foarte costisitoare şi implică ample măsuri administrative. Spre exemplu, Suedia cheltuieşte circa 1,4% din *PIB* pentru politici pro-active şi are un funcționar pentru fiecare 9 şomeri[2].

Dată fiind limitarea resurselor, politicile pro-active ale *pieței* forței de muncă, vor trebui să fie aplicate selectiv şi să fie orientate către anumite grupuri de indivizi, precum şomerii cu stagiu lung şi care au anumite nevoi specifice.

Sprijinul acordat firmelor de către unele guverne occidentale se manifestă tot mai mult ca unul selectiv, orientat spre firmele care au perspective de viabilitate economică şi care funcționează în domenii economice esențiale.

Date find restricțiile derivând din resurse, cu care se confruntă cele mai multe țări din Europa Centrală şi de Est, forma de sprijin va trebui să fie selectivă; de exemplu, pentru întreprinderile din zonefe cu rate înalte ale şomajului, din localitățile constituite în jurul unor platforme industriale, sau pentru întreprinderile care au şanse de supraviețuire fără subvenții pe termen lung. important este faptul că sprijinul trebuie limitat în timp (poate 3 ani) şi întrerupt automat ia expirarea perioadei, astfel încât să existe garanția că întreprinderea foloseşte sprijinul pentru a-şi restructura activitatea şi nu pentru

---

[1] *"Policy Paper for Change and Developrnent in Higher Education", United Nations Educațional, Scientific and Cultural Organization, UNESCO, 1995, p.24-36.*

[2] *Dintre țările înalt industrializate, numai Suedia a încercat să asigure calificare şi locuri de muncă temporare pentru a garanta focuri de muncă pentru toți cei care devin şomeri. Dar Suedia nu s-a confruntat cu probleme similare celor din anumite țări din Europa Centrală şi de Est şi nici nu i-ar fi uşor să asigure slujbe temporare, lucrări publice sau menținerea la nivel local a 20% sau 30% din forța de muncă. ("Piețele forței de muncă şi politica socială în Europa Centrată şi de Est - Tranziția şi dincolo de sa", Nicholas Barr, Banca Mondială, 1994, p. 186).*

a perpetua ineficiența. Cuantumul sprijinului trebuie să fie o sumă prestabilită şi acordarea lui urmează să fie condiționată, bineînțeles, de gradul de angajare a forței de muncă în cadrul întreprinderii.

Politicile pro-active ala piețelor forței de muncă din Europa Centrală şi de Est pot fi împărțite în trei tipuri, fiecare adresându-se unui element diferit al şomajului, după cum urmează[1]:

- Pe termen scurt spre mediu, şomajul la nivelul economiei constituie rezultatul unor şocuri de ansamblu, precum impactul stabilizării macroeconomice şi reducerea bruscă a cererii agregate, colapsul aranjamentelor planificării centralizate, inclusiv ai Consiliului de Ajutor Economic Reciproc, şi, pentru multe economii naționale, creşterilor mari ale prețurilor energiei şi materiilor prime.

Asemenea şocuri determină scăderea cererii pentru forța de muncă pe ansamblul economiei, chiar dacă efectele sunt mai puternice în unele sectoare decât în altele.

- Pe termen mediu, şomajul structural rezultă din dezechilibrele structurale cauzate de schimbările prețurilor relative, din confruntarea cu comerțul mondial, cu tehnologia modernă şi cu practicile manageriale.

Asemenea şocuri, care sunt fundamentale pentru întregul proces de tranziție, fac necesară restructurarea economiei şi deplasarea forței de muncă dintr-un sector într-altul. În acest domeniu, politicile active vizând recalificarea şi mobilitatea forței de muncă sunt cruciale.

- Chiar şi pe termen lung piața muncii va trebui să se ajusteze de la caracteristica regimului de cerere excesivă a planificării centralizate la situația în care şomajul constituie o trăsătură permanentă a peisajului economic. În cele mai multe țări cu economie de piață, sectorul public reprezintă principala agenție responsabilă pentru conducerea burselor de angajase a forței de muncă necalificată sau cu calificare profesională scăzută. Reamplasarea sau politicile de brokeraj al locurilor de muncă colectează informații cu privire la locurile de muncă vacante, precum şi consultanța şi expertiza în legătură cu şansele angajării în muncă.

Aceste trei tipuri de politică activă - serviciile de informare, recalificarea şi crearea de locuri de muncă - sunt rezumate în Tabelul nr.7.

3.2. Perfecționarea sistemului educațional-formativ

Înainte de 22 decembrie 1989, la dezechilibrele provocate de crearea de locuri de muncă fără vreo legătură cu cerințele reale ale economiei s-a adăugat şi structura deficitară a învățământului care a devenit "o fabrică" de meserii fără utilitate. Politehnizarea excesivă a forței de muncă a dus la hiperdez-

---

[1] *"Piețele forței de muncă şi politica socială în Europa Centrală şi de Est - Tranziția şi dincolo de ea", Nicholas Barr, Banca Mondială, 1994, p. 187.*

voltarea locurilor de muncă pe profil ingineresc şi la rigidizarea atât a ofertei, cât şi a cererii de forță de muncă. După 1989, au devenit şi mai evidente lacunele sistemului de pregătire a forței de muncă. Aceasta cu atât mai mult cu cât a început să se manifeste şi o anumită elasticizare în plan structural a cererii de forță de muncă, Ea este orientată acum spre alte specializări, precum: economie, drept, finanțe.

Flexibilizarea funcțională a forței de muncă presupune regândirea procesului instructiv-educativ în ansamblu, prin apelarea la forma adecvate care să cultive, într-o cât mai mare măsură, învățarea inovatoare şi permanentă[1].

Învățarea de tip anticipativ-prospectiv presupune o regândire a sistemului de învățare prin mutarea accentului pe deprinderea unor tehnici de muncă intelectuală prin care să se dezvolte şi să se antreneze potențialul creativ uman. Prin urmare, elevii, studenții şi adulții vor trebui să fie învățați, în timp, cum să reacționeze în condiții noi, imprevizibile, de parțială sau totală incertitudine.

Printre modalitățile care pot fi avute în v*edere* pentru flexibilizarea funcțională a forței de muncă pot fi enumerate următoarele:

- pentru persoanele care sunt cuprinse în sistemul şcolar (elevi, studenți) se urmăreşte asigurarea formării unor atitudini de continuare a învățării (în funcție de posibilitățile fiecăruia), de-a lungul întregii vieți active punându-se accent deosebit pe deprinderea unor tehnici de muncă intelectuală, precum şi flexibilizarea planurilor de învățământ şi a manualelor şcolare prin integrarea şi concentrarea informațiilor astfel încât să conducă la o cunoaştere sporită;
- apelarea la unele forme de pregătire polivalentă, în special în cazul tinerilor absolvenți, a adulților, categoriile cele mai expuse pe piața muncii;

Tabelul nr.7 - Descrierea şi evaluarea politicilor pro-active ale forței de muncă

Măsura	Descrierea	Evaluarea în țările OECD
Crearea serviciilor de plasare a forței de muncă	Plasarea, consultarea şi orientarea profesională; cursuri de găsire a locurilor de muncă şi consultanță intensivă pentru cei defavorizați; asistență în legătură cu mobilitatea geografică	S-a constatat a fi eficace în creşterea plasamentelor în muncă în Regatul Unit, în SUA şi Olanda
Calificarea profesională	Programe de pregătire orientate către şomerii adulți	Evaluări mixte; programe cu obiectiv, incluzând

[1] *Noua Lege a învățământului (nr. 84/1995) favorizează deja aceste posibilități prin noile prevederi pe care le conține (Monitor oficial nr. 167/31 iulie 1995)*

Măsura	Descrierea	Evaluarea în țările OECD
	sau către cei aflați sub amenințarea pierderii locurilor de muncă; pregătirea are loc, de obicei, în centrele speciale de pregătire sau în întreprinderi	închiderea instalațiilor, care au înregistrat succese în Canada, Olanda şi SUA; programele generale au îmbunătățit şansele de ocupare a locurilor de muncă în Norvegia, Suedia şi Regatul Unit dar au fost ineficace în Germania şi SUA
Crearea directă de locuri muncă. Subvenții pentru angajarea regulată	Subvenții salariate pentru recrutarea sau păstrarea anumitor lucrători (precum şomerii cu stagiu îndelungat)	Probleme grave de balast şi substituire, cu efecte extrem de slabe asupra angajării forței de muncă
Acordarea de alocații de către întreprinderi	Alocații sau achitarea în avans a ajutoarelor pentru a permite şomerilor să inițieze afaceri pe cont propriu	Cele mai multe studii constată o rată înaltă de supraviețuire a întreprinderilor, dar şi un balast de circa 50%
Locuri de muncă în sectorul public, temporar (lucrări publice)	Locuri de muncă în sectorul public pentru şomeri	În țările OCDE sunt foarte puține studii în legătură cu această practică

Sursa: "Piețele forței de muncă şi politica socială în Europa Centrală şi de Est -Tranziția şi dincolo de ea", Nicholas Barr, Banca Mondială, 1994, pag. 189.

- introducerea educației prin şi pentru informatică care presupune, pe de o parte, crearea condițiilor pentru însuşirea concomitentă, încă din şcoală, a unei duble competențe, atât în domeniu! activității de bază, cât şi în cel al informaticii, iar pe de altă parte, reclamă introducerea pe scară largă a calculatorului în însuşi procesul de învățare (aşa-numita învățare asistată de calculator), aptă să prefigureze în centrele de învățare mediul industrial al viitorului;

- crearea condițiilor spre aşa-numitul "învățământ deschis", care prin mijloace moderne de comunicare să permită învățarea oriunde şi oricând îi este mai convenabil subiectului învățării.

Prioritățile majore în domeniul învățământului şi al pregătirii profesionale constau în susținerea standardelor în fazele preşcolare şi primare şi în restructurarea învățământului liceal şi superior pentru ca acestea să fie receptive la exigențele unei economii de piață.

Sistemul de formare profesională va trebui să sa pregătească din timp, chiar înaintea schimbărilor, să cunoască, în prealabil, cerințele viitoare impuse pregătirii forței de muncă şi să elaboreze programe strategice pentru satisfacerea acestor deziderate.

Introducerea pe scară largă în economie a maşinilor automate şi semiautomate va avea, în viitor, următoarele consecințe:

- manevrarea acestor tehnici noi va solicita cunoştințe şi experiențe mai ample decât în prezent;
- întreținerea lor presupune specialişti pregătiți în mod deosebit;
- crearea noilor generații de maşini este posibilă numai de către specialişti de înaltă calificare;
- trecerea la folosirea maşinilor complet automatizate va constitui pentru muncitori o mare dificultate, în condițiile insuficientei lor pregătiri.

Între nivelul, structura, calitatea şi momentul la care resursele umane sunt repartizate şi cele presupuse de nevoile reaie ale proceselor industriale pot să apară uneori discrepanțe cu implicații majore în utilizarea forței de muncă.

Restructurarea continuă a proceselor de producție industriale, precum şi modificările ce survin în complexa structură a resurselor de muncă presupun mutații permanente în cadrul sistemului educational-formativ. Multitudinea de probleme pe care le implică adaptarea sistemului de pregătire la exigențele prezente şi viitoare ale proceselor de muncă industriale, suscită la o rezumare succintă a acestora;

- integrarea forței de muncă în procese de producție concrete, reale, încă din momentul formării sale profesionale, prin adaptarea unor modele corespunzătoare specificului învățământului şi industriei româneşti;
- orientarea, selectarea şi pregătirea pe meserii şi profesii, care se poate desfăşura în trei variante:
- odată cu aprobarea investiției pentru noile obiective industriale (înaintea punerii lor în operă);
- în timpul lansării şi avansării lucrărilor de investiții;
- după punerea în funcțiune a capacităților tehnice de producție.

Fiecare din cele trei variante ridică probleme specifice care presupun un grad mai ridicat sau mai scăzut de "premeditare" a nevoilor viitoare de resurse umane.

Creşterea ponderii meseriilor viitorului va presupune, evident, o prelungire a duratei de formare profesională şi, în acelaşi timp, o reducere considerabilă a formelor cu durate reduse de pregătire,

Printre modalitățile de reglare şi fîexibilizare a pieței muncii pentru atenuarea dezechilibrelor dintre cerere şi ofertă se numără şi fiexibilizarea programelor de lucru vizând utilizarea unor forme atipice de muncă, cum sunt: contractele de muncă pe perioadă determinată, munca sezonieră, lucrul în timp parțial etc., prin care, pe termen scurt, se mai pot reduce dimensiunile aşa-numitului "şomaj fricțional" (conjunctural).

De fapt, reducerea locurilor de muncă cu timp integral, asociata cu necesitatea crescândă de complementare a veniturilor reale familiale a

deplasat cererea de muncă şi spre slujbe cu timp parțial, devenind tot mai mult o prezență în economia românească.

O altă modalitate de flexibilizare a programului de lucru o constituia practicarea celei de-a doua activități care, de cele mai multe ori, este invers proporțională cu mărimea duratei muncii în meseria de bază. De regulă, principalul loc de muncă este ca salariat într-o activitate cu capital integrai sau preponderent de stat, iar cel de-al doilea, ca patron sau asociat într-o activitate de liberă inițiativă şi doar în ultimul timp ca salariat în sectorul privat.

Se conturează tot mai mult în economia românească oportunitatea extinderii muncii temporare, fiind o alternativă pentru patroni de a reduce costurile totale cu forța de muncă şi o posibilitate pentru muncitori ca, pe o anumită perioadă, să-şi suplimenteze veniturile.

Restructurarea şi privatizarea unităților industriale vor conduce la reorganizarea schemelor de ocupare ale firmelor prin îmbinarea şi combinarea cu forme şi formule flexibile de ocupare.

Modalitățile propice de organizare a timpului de lucru pot avea în vedere construirea unor scheme de ocupare glisante care să permită o flexibilizare a utilizării personalului în cadrul firmei, potențând astfel dezvoltarea şi modernizarea acesteia.

Flexibiiizarea timpului de lucru permite eşalonarea acestuia astfel încât să contribuie la ameliorarea condițiilor de munca şi viață, la succesiunea mai adecvată a timpilor de muncă, de repaus şi a celui liber.

3.3. Reconversia profesională a forței de muncă

Protecția socială a şomerilor este o măsură evident necesară în perioada restructurării întregii economii, care însă trebuie însoțită tot mai mult de intensificarea activității statului privind crearea noilor locuri de muncă, de dezvoltarea eficientă a activității de reconversie, perfecționare, calificare a personalului, de pregătire în noi profesii şi meserii, precum şi de angajare a forței de muncă.

Concretizată într-un sistem de programe, acțiuni şi instituții de calificare-recalificare şi orientare profesională, reconversia profesională are mai mult un caracter de terapie preventivă. Aplicarea ei presupune anticipări aie mobilității profesionale în raport cu schimbările previzionate ale tehnicilor şi tehnologiilor, **ale** restructurării locurilor de muncă. Ea se adresează ofertanților de competențe profesionale, având ca obiect principal elasticizarea ofertei de muncă.

Reconversia profesională are menirea deci să corecteze dezechilibrele de pe piața muncii, mai ales sub raport structural, să diminueze fenomenul de

inadecvare a instruirii şi pregătirii forței de muncă la specificul locurilor de muncă ce se oferă[1].

Procesul de privatizare în masă a întreprinderilor româneşti va antrena o serie de acțiuni de retehnologizare, restrângere, extindere, reprofilare, conservare sau desființare a unor unități, oferind, în acelaşi timp, informații prețioase cu privire la crearea, respectiv lichidarea de locuri de muncă în industrie şi în ansamblul economiei.

În opinia noastră, ar fi oportună elaborarea unor prognoze tehnologice (pe termen scurt, mediu şi lung) la nivel de ramură, subramură şi chiar întreprinderi, care să reflecte modificările ce survin în domeniul profesiilor şi meseriilor, numărul lucrătorilor disponibilizați, precum şi noile cerințe de pregătire profesională şi de calificare a forței de muncă, mai ales pentru acele meserii şi specialități care necesită o perioadă de pregătire profesional mai îndelungată sau pentru noile meserii specifice diferitelor subramuri de activitate.

Recalificarea personalului în cadrul unor "familii" de meserii înrudite ni se pare o variantă viabilă, de mare utilitate practică, ce va conduce în mod cert la reducerea timpului şi, mai ales, a cheltuielilor cu pregătirea şi perfecționarea forței de muncă, precum şi la diminuarea şomajului. Calificarea însă în meseriile de bază ar fi util să se desfăşoare şi în continuare tot la nivelul întreprinderilor, având în vedere faptul că specialiştii din aceste unități sunt cei mai în măsură să pregătească forța de muncă la nivelul cerințelor fiecărei meserii, atât din punct de vedere practic, cât şi teoretic, modalitate pe care majoritatea agenților economici din industrie o preferă altor forme de pregătire posibile. Ca element de bază al politicii pro-active privind forța de muncă, reconversia profesională trebuie să se distingă prin rigoarea cu care realizează selecția profesiilor în care urmează să fie instruiți cursanții. Acestea ar trebui să fie profesii "de străpungere", care tratează direcțiile inovărilor tehnologice şi profesii "de promovare", care contribuie la proliferarea inovațiilor şi extind, la categorii mai ample de lucrători, cunoştințele furnizate de inovatori. Profesiile accesibile unui cerc larg de ofertanți de forță de muncă sunt cele "de susținere", care alcătuiesc, de fapt, "piața" pentru grupurile anterioare. Ofertele de calificare trebuie să vină în întâmpinarea aşteptărilor potențialilor cursanți, dar să nu se rezume numai la aceasta, ci să realizeze şi acțiuni de reorientare profesională şi consiliere.

---

[1] *Reconversie profesională sau "formarea adulților", cum mai este denumită în țările dezvoltate, se desfăşoară, de regulă, după trei modele: modelul japonez (formarea în cadrul întreprinderii), modelele suedez şi german (reconversie în cadrul serviciilor specializate de plasare a forței de muncă) şi cel american (de formare în funcție de necesități) ("Le travail dans le monde", Bureau International de Travail, Geneva, 1995, p. 9-11; 100-108).*

Analiza şomajului şi a modului de organizare şi derulare a activității privind calificarea, recalificarea şi perfecționarea forței de muncă la nivelul Direcției Generale de Muncă şi Protecție Socială a Municipiului Bucureşti a relevat următoarele aspecte:

- din numărul total ai şomerilor înregistrați la nivelul acestei direcții generale, 60% provin din industrie, cea mai mare parte a lor fiind muncitori (98,6% în 1994 şi, respectiv, 88,17% în 1995);
- ponderea femeilor continuă să fie ridicată în totalul numărului de şomeri (64,57% în 1994 şi 60,03% în 1995), ca şi cea a şomerilor tineri, ambele categorii fiind defavorizate pe piața muncii (Tabelele nr.8 şi nr.9);
- meseriile cu deficit de forță de muncă în industrie (sticlar, țesător, sudor, forjor etc.) sunt neatractive pentru şomeri, mai ales pentru cei tineri şi, de regulă, pun oficiile de forță de muncă în imposibilitatea organizării cursurilor.

În acelaşi timp, obligativitatea angajării în muncă imediat după absolvirea cursului, *aşa* cum prevede cadrul legal, măreşte reticența şomerilor în frecventarea unor astfel de cursuri. Prin urmare, ia nivel de industrie, deficitul de forță de muncă pe unele meserii nu poate fi asigurat, pe termen scurt, decât prin calificarea *la* locul de muncă, iar pe termen mediu *şi* lung, prin şcolarizarea tinerilor în număr suficient pentru nevoile de perspectivă ale producției, în cadrul şcolilor profesionale (cu durată de 2-4 ani) şi a celor de ucenici (cu durata de 1-3 ani).

În anul 1995 s-au organizat, în cadrul Direcției Generale de Muncă şi Protecție Socială (D.G.M.P.S.) - Bucureşti, 66 de cursuri, majoritatea fiind solicitate de către agenți economici din construcții, comerț sau servicii; 41 din cele 66 de cursuri (62%) au fost organizate în varianta "asistență tehnică cu comision"[1].

Cursurile organizate în baza solicitărilor şomerilor sau cele "în întâmpinarea pieței muncii", fundamentate de oficiile de forță de muncă, nu au, de regulă, suficienți doritori pentru a se derula, datorită, reticenței şomerilor față de noul loc de muncă, sub multiple aspecte (program de lucru, climat de muncă şi, nu în ultimul rând, salarizare).

---

[1] *Această formă de organizare a cursurilor are la bază perceperea unui comision de maximum 10% din valoarea acestora de către DGMPS-Bucureşti, reprezentând contravaloarea activității de verificare a programei după care se derulează cursurile, verificarea cunoştințelor şi eliberarea diplomelor absolvenților.*

Tabelul nr. 8 - Numărul de şomeri, pe categorii socio-profesionale şi grupe de vârstă, în industrie, în anul 1994[x)]

	TOTAL MUN. BUCUREŞTI		sub 25 ani		25-29 ani		30-39	
	Total	Femei	Total	Femei	Total	Femei	Total	Femei
0	1	2	3	4	5	6	7	8
TOTAL GENERAL MUN. BUCUREŞTI din care:	63701	41136	21428	13412	11092	7827	15248	10777
- în industrie din care:	38220	24682	12856	8046	6655	4695	9148	8466
- cu studii superioare	1031	560	32	21	248	150	402	243
-cu studii medii	3489	2662	762	633	599	489	846	697
-muncitori din care:	33700	21460	12062	7392	5808	4056	7900	5526
- muncitori calificați	31900	20300	11148	6804	5528	3854	7612	5337
- muncitori necalificați	1800	1160	914	588	280	202	288	189

x) la data de 4 noiembrie 1994.

Sursa: Prelucrări pe baza datelor furnizate de Direcția Generală de Muncă şi Protecție Socială - Bucureşti, 1995.

	40-49 ani		50-55 ani		peste 55 ani	
	Total	Femei	Total	Femei	Total	Femei
	9	10	11	12	13	14
TOTAL GENERAL MUN. BUCUREŞTI din care:	10786	6722	3803	2169	1346	229
- în industrie din care:	6472	4033	2281	1301	808	137
- cu studii superioare	227	103	86	39	36	3
-cu studii medii	839	596	356	239	87	7
-muncitori din care:	5406	3334	1839	1023	685	127
- muncitori calificați	5190	3201	1765	981	657	122
- muncitori necalificați	216	133	74	42	28	5

Tabelul nr. 9 - Numărul de şomeri, pe categorii socio-profesionale şi grupe de vârstă, în industrie, în anul 1995[x]

	TOTAL MUN. BUCUREŞTI		sub 25 ani			25-29 ani		30-39
	Total	Femei	Total	Femei	Total	Femei	Total	Femei
0	1	2	3	4	5	6	7	8
TOTAL GENERAL MUN.BUCUREŞTI din care:	47281	28384	15808	9263	8049	5458	10246	6644
- în industrie din care:	28367	17030	9485	5557	4829	3273	6148	3985
- cu studii superioare	632	297	30	19	125	69	213	105
- cu studii medii	2723	1919	652	504	401	306	578	437
- muncitori din care:	25012	14814	8803	5034	4303	2898	5357	3443
- muncitori calificați	22887	13478	7863	4440	3956	2654	5003	3213
- muncitori necalificați	2125	1336	940	594	347	244	354	230

x) la data de 1 august 1995.

Sursa: Prelucrări pe baza datelor furnizate de Direcția Generală de Muncă şi Protecție Socială - Bucureşti, 1995.

	40-49 ani		50-55 ani		peste 55 ani	
	Total	Femei	Total	Femei	Total	Femei
	9	10	11	12	13	14
TOTAL GENERAL MUN. BUCUREŞTI din care:	8638	5066	3254	1756	1286	197
- în industrie din care:	5181	3039	1952	1053	772	118
- cu studii superioare	162	72	67	29	35	2
-cu studii medii	684	455	321	212	87	3
-muncitori din care:	4335	2512	1564	812	650	113
- muncitori calificați	4071	2321	1448	747	600	102
- muncitori necalificați	318	191	116	65	50	11

Eliminarea restricției privind obligativitatea încadrării In muncă imediat după absolvirea cursului ar putea asigura participarea şomerilor şi la cursurile mai puțin atractive, dar în acelaşi timp, ar putea crea o cerere excedentară pentru unele meserii şi profesii foarte atractive (operator calculator, contabil, mecanic auto etc.) ceea ce ar conduce la o "inflație" pe piața muncii în aceste meseni.

O colaborare mai strânsă, atât în prezent, cât şi în perspectivă, între instituţiile de învăţământ şi oficiile de forţă de muncă în ceea ce priveşte evoluţia meseriilor şi profesiilor va asigura o mai bună orientare profesională a elevilor, în concordanţă cu cerinţele pieţei forţei de muncă. În acest sens, considerăm oportună extinderea, la nivelul şcolilor generale şi a liceelor, a cabinetelor de testare profesională, menite să asigure tinerilor elementele necesare unei decizii competente privind viitorul lor profesional.

Ridicarea nivelului de pregătire al forţei de muncă ocupată în industrie s-ar putea realiza prin organizarea frecventă de cursuri de perfecţionare pentru meseriile şi profesiile deja existente sau în familii de meserii înrudite, facilitând, în acest mod, o mai mare flexibilitate a forţei de muncă.

Solicitările pentru cursuri de perfecţionare la nivelul D.G.M.P.S - Bucureşti, au vizat deocamdată numai profesii ce necesită studii medii sau superioare (contabil, depanator microcalculatoare (cu studii superioare), operator calculator).

Costurile privind calificarea, recalificarea şi perfecţionarea forţei de muncă variază în funcţie de durata cursului, complexitatea cunoştinţelor predate, nivelul de pregătire al formatorilor, baza materială necesară desfăşurării cursurilor, precum şi numărul de cursanţi[1].

Cursurile sunt finanţate, de regulă, din fondul de şomaj sau, de multe ori, din sursele proprii ale agenţilor economici[2].

3.4. Costurile privind terapia activă şi pasivă a şomajului - dimensiuni şi perspective

Terapia activă a şomajului vizează, în general, politica pro-activă a forţei de muncă şi, în special, reconversia profesională a acesteia.

Terapia pasivă a şomajului, spre deosebire de cea activă, constă în acordarea de ajutoare în numerar sau sprijin acordat persoanelor aflată în dificultate, pentru a-şi găsi un loc de muncă.

Echilibrul între măsurile de protecţie a şomajului, active sau pasive, va depinde parţial de costurile lor bugetare relative şi parţial de efectele lor economice - atât pozitive, cât şi negative - asupra funcţionării pieţei muncii[3].

Demersul nostru a avut în vedere şi o evaluare empirică a costurilor protecţiei pasive şi active a şomerilor, în condiţiile dorinţei de aliniere a

---

[1] *La nivelul D..G.M.P.S. - Bucureşti, costurile de reconversia pentru un cursant variază între 59.241 lei/pers. (pentru un curs de 3 iuni de tinichigiu) şi 375.000 lei/pers. (pentru un curs de depanator microelectronică de 5 săptămâni).*

[2] *Extinderea privatizării va situa politica de reconversie profesională a forţei de muncă pe noi coordonate, în sensul implicării în această activitate a unor instituţii private înfiinţate la nivel local, regional, de ramură şi/sau chiar întreprindere, practică ce se prezintă în ţările dezvoltate deja ca o tradiţie.*

[3] *"L'emploi dans le monde", Bureau International du Travail, Geneva, 1995, p.127-141.*

industriei româneşti la standardele de competitivitate ale Uniunii Europene, pe fondul derulării în continuare a proceselor de restructurare şi privatizare în această ramură de activitate[1].

Analizat din punct de vedere economic şi social, şomajul constituie o risipă de resurse umane şi financiare generate da utilizarea incompletă a unor fonduri de producţie, cu consecinţe directe sau indirecte asupra costurilor, în general, şi asupra costurilor sociale, în special.

Costurile directe sunt evidenţiate sub forma vărsămintelor financiare către fondul destinat protecţiei sociale a şomerilor, care, în principal, este utilizat pentru plata ajutorului de şomaj, alocaţiei de sprijin, calificării şi recalificării şomerilor, precum şi pentru creditarea acestora în vederea demarării unor afaceri. Aceste costuri, de regulă, se iau în consideraţie la estimarea cheltuielilor antrenate de acest fenomen, ca risc social major. Deşi costul direct reprezintă un element esenţial în estimarea costurilor sociale, este necesar să precizăm că şomajul conduce şi la scăderea globală a producţiei şi a veniturilor de care ar putea să beneficieze întreaga populaţie, efecte care se evidenţiază prin costurile indirecte, care se reflectă şi în costurile economice.

Costurile indirecte îmbracă forma pierderilor de producţie determinate de neutralizarea unor capacităţi şi mijloace tehnice din dotare, reducerea resurselor de formare a veniturilor bugetare (impozitul pe salariu, cotizaţiile asupra fondului de salarii suportate de agenţii economici şi asupra salariilor suportate de salariaţi, contribuţia la fondurile necesare sectorului public, inclusiv a celor destinate fondului de protecţie socială a şomerilor), deteriorarea calificării şi capacităţii de muncă, conjugate cu o serie de aspecte de ordin psihologic, inerente fenomenului de şomaj, respectiv descurajarea personalului în plan profesional, social şi uman.

Analiza datelor statistice (Anexa nr. 1) privind dimensiunea şomajului ca principal risc social, a evidenţiat faptul că din numărul total al şomerilor pe economie la 31 decembrie 1994, cca 60% proveneau din industrie Pe perioada aplicării Legii nr. 1/1991 privind protecţia socială a şomerilor şi reintegrarea lor profesională, numărul şomerilor în industrie a crescut de la 159,5 mii. persoane în 1991 la 734,3 mii persoane în 1994 şi 1110 în 1995.

Numărul persoanelor cuprinse ia cursurile de pregătire în vederea calificării şi recalificării (Anexa nr.2.a) s-a situat la un nivel scăzut, de circa 1,9% din numărul total al şomerilor în anul 1991 şi de 2,56% în anul 1994, Dintr-un total de 65.458 persoane care s-au înscris la cursuri în anul 1993, doar 49.082 persoane, reprezentând 75% au absolvit cursurile, iar din aceştia numai 16,44% (8070 persoane) au fost încadraţi, pentru restul de 83,56% negăsindu-se soluţii viabile pentru ocuparea unui loc de muncă, fapt ce scoate în evidenţă

[1] *Evaluările au fost efectuate de Ministerul Industriilor şi Institutul de Economia industriei.*

necesitatea corelării riguroase a programelor de reconversie profesională cu posibilitatea generării unor noi locuri de muncă (Anexa nr.2.b).

De asemenea, crearea locurilor de muncă şi perfecționarea pregătirii forței de muncă ocupată sau ce urmează a fi ocupată trebuie să răspundă cerințelor cu privice la calitatea locurilor de muncă şi la viabilitatea acestora pe termen lung, care derivă din complementaritatea cu economiile din zona noastră geografică, precum şi din afirmarea economiei româneşti în cadrul Uniunii Europene.

Evoluția cheltuielilor cu protecția socială a şomerilor pe perioada 1991-1994 a fost influențată atât de creşterea numărului acestora, cât şi de rata inflației (Anexele nr.3 şi 4).

Din estimările efectuate pe baza datelor statistice (Anexa nr.4) rezultă că ajutorul de şomaj a crescut de la 15.803 lei/an/pers. în anul 1991, la 580630 lei/an/pers. în 1994, alocația de sprijin de 15.050 lei/an/pers. în 1992, anul când s-a creat cadrul legal pentru acordarea acesteia, a crescut în 1994 la 189.397 lei/an/pers., iar cheltuielile cu calificarea şi recalificarea şomerilor de la 7.705 lei/an/pers. în 1991 la 40.513 lei/an/pers. în 1994.

Pentru evaluarea costurilor sociale pe perioada 1995-2004 s-a considerat anul 1994 ca an de referință, cheltuielile aferente acestuia pe fiecare componentă destinată protecției sociale a şomerilor fiind transformate în dolari la cursul mediu de 1.655,1 lei/dolar (Anexa nr.5).

Numărul total al şomerilor proveniți din industrie, precum şi al celor care vor primi ajutor de şomaj sau alocație de sprijin pe perioada 1995-2004 a fost estimat având în vedere evoluția acestuia pe ansamblu! economiei, păstrând ponderea industriei rezultată din datele statistice aferente anului 1994 (Anexa nr.6).

De asemenea, s-a avut în vedere creşterea numărului de şomeri care vor fi beneficiarii cursurilor de calificare şi recalificare cu 10% în 1995 față de 1994, cu 25% în 2000 față de 1995 şi, respectiv, cu 25% în 2004 (Anexa nr.7).

În perioada 1995-1999 se estimează că numărul de şomeri nu va înregistra o scădere substanțială, întrucât pe acest interval trebuie să se pună accentul pe adaptarea constructivă, tehnologică şi ecologică a produselor industriale în vederea alinierii la standardele Uniunii Europene.

Pentru perioada 2000-2004 s-a previzional o scădere substanțială a numărului de şomeri, în paralel cu sporirea beneficiarilor de cursuri de calificare şi recalificare, respectiv trecerea cu preponderență de la politici pasive de protecție a şomerilor la politici active.

Având în vedere ipotezele menționate, se estimează valoarea aferentă costurilor sociale pe fiecare componentă a cheltuielilor cu protecția socială a şomerilor (Anexa nr.8), după cum urmează;

- ajutorul de şomaj va scădea de la 123.306 mii $ în 1995, ia 116.210 mii $ în anul 2000 şi, în continuare, până Sa 58.827 mii $ în 2004,

- alocația de sprijin va cunoaşte, de asemenea, o evoluție descendentă, scăzând de ia 34.485 mii $ în 1995, Sa 32.159 mii $ în anul 2000, ajungând la 16.290 mii $ în 2004.

- cheltuielile cu calificarea şi recalificarea şomerilor reprezintă singura componentă care va cunoaşte o evoluție ascendentă, crescând de la 496 mii $ în 1995, la 620 mii $ în anul 2000, ajungând îa 775 mii $ în 2004. Evoluția cheltuielilor cu protecția socială a şomerilor (Anexa nr.S) menționată anterior, a permis evaluarea mediei anuale a acestora, pe baza căreia s-au stabilit cheltuielile totale aferente industriei, în perioadele luate în calcul (Anexa nr.9).

Astfel, totalul cheltuielilor cu protecția socială a şomerilor în industrie, în perioada 1995-2004, se va ridica la suma de 1.330.424 mii $, din care 1.036.413 mii $ va fi ajutorul de şomaj, 287.733 mii $ îi va reprezenta alocația de sprijin, iar 6.278 mii $ vor reprezenta cheltuielile pentru calificarea şi recalificarea şomerilor.

În *opinia* noastră, România va trebui să manifeste tot mai mult, pe viitor, tendința de abordare a politicilor active de protecție a şomajului, înscriindu-se, în acest mod, în tendințele politicilor de protecție socială ale țărilor membre ale Uniunii Europene.

CONCLUZII

Piața muncii în industrie, ca de altfel la nivelul Întregii economii naționale, prezintă o neconcordanță clară între cererea şi oferta de forță de muncă, ceea ce generează un dezechilibru pe această piață cu implicații asupra fenomenului de şomaj.

Oferta de muncă este excedentară şi presează puternic asupra cererii extrem de reduse, incerte ca dimensiuni şi structură. În acelaşi timp, cererea de forță de muncă depinde în mod direct de relansarea economiei şi, în special, de ameliorarea ritmului investițiilor şi al orientării acestora spre domeniile de vârf, spre servicii şi spre sectorul privat, altfel spus, de rapiditatea şi eficiența proceselor de privatizare şi restructurare a economiei naționale. Prin urmare, principalei măsuri de atenuare a dezechilibrelor dintre cererea şi oferta de forță de muncă în industrie, cu efecte propagate asupra reducerii dimensiunilor şomajului, au în vedere, în principal:

- accelerarea privatizării industriei (se estimează că până în anul 1999 aproape 60% din numărul de salariați din industria prelucrătoare vor lucra în întreprinderi cu capital privat);
- relansarea investițiilor ca principal catalizator al stabilizării şi revigorării economiei, în general, şi a industriei, în special.

Evaluările rezultate din studiile sectoriale au relevat necesitatea dublării ritmului investițiilor, media anuală a acestora urmând să fie de cca 2,5 mld. ECU în perioada 1995-1999 şi de 3,1 mld. ECU în perioada 2000-2004, față de cca 1,3 mld. ECU în 1994;

- promovarea unei politici monetare şi de credit care să determine alocarea resurselor financiare spre sectoarele economice care creează locuri de muncă, inclusiv acordarea de credite stimulative şomerilor care manifestă dorința de a se lansa în activități pe cont propriu.

Se impune tot mai mult necesitatea adoptării unei politici pro-active de ocupare a forței de muncă, care să încerce să prevină cât mai mult posibil şocurile de pe piața muncii şi să atenueze din timp dezechilibrul dintre cererea şi oferta de forță de muncă, ale cărei coordonate pot fi structurate astfel:

- pregătirea anticipativ-prospectivă potrivit noilor cerințe industriale în care perfecționarea sistemului educațional-formativ are un rol determinant;
- stimularea şi sprijinirea, prin diferite pârghii, a mobilității profesionale şi teritoriale a forței de muncă ocupată în industrie;
- sprijinirea creării de întreprinderi mici şi mijlocii;
- perfecționarea sistemului de reconversie profesională. Echilibrul între măsurile de protecție a şomajului active sau pasive va depinde parțial de

costurile lor bugetare relative şi parțial de efectele lor economice - atât pozitive, cât şi negative - asupra funcționării pieței muncii.

Utilizarea unor asemenea măsuri nu trebuie însă exagerată. Ele pot fi deosebit de utile în unele situații, dar pot fi total ineficiente în altele. Aplicarea şi reuşita lor depinde de eficiența cu care sunt utilizate resursele materiale şi umane în procesul creşterii economice.

ANEXE

Anexa nr.1 - Evoluția numărului de şomeri înregistrați la 31 decembrie, în economie şi industrie[x)], în anii 1991-1994

- mii de persoane -

Număr şomeri	ANII 1991	1992	1993	1994
Total economie	265,9	929,0	1164,7	1223,9
- Industrie [x)]	159,9	557,4	698,8	734,3
din care:				
- Beneficiari ajutor şomaj				
economie	265,9	602,9	549,7	504,2
industrie [x)]	159,5	361,7	329,8	302,57
- Beneficiari alocație de sprijin				
- economie	-	239,6	516,0	564,0
-industrie [x)]	-	143,7	309,6	338,4

Sursa: "Anuarul Statistic ai României", Comisia Națională pentru Statistica (1992, 1993, 1994), "Buletin Statistic Trimestriar Nr.12/1994, Comisia Națională pentru Statistică.

NOTĂ: [x)] în datele referitoare la industrie nu sunt incluse cele aferente industrior: alimentară şi băuturi; tutun; edituri, poligrafie; captarea, tratarea şi distribuția apei. S-a estimat un procent de 60% pentru numărul de şomeri ce provin din cadrul agenților economici din domeniul Ministerului Industriilor (industrie).

Anexa nr.2.a - Evoluția numărului de şomeri cuprinşi în cursuri de calificare şi recalificară In economie şi industrie [x)], în anii 1991-1994

- persoane -

	ANII 1991	1992	1993	1994
Persoane cuprinse în pregătire	3458	45640	65458	31330
Economie Industrie [x)]	2074	27384	39275	18798

Sursa: "Anuarul Statistic al României", Comisia Națională pentru Statistică 1992, 1993, 1994, "Buletin Statistic Trimestrial" Nr. 12/1994, Comisia Națională pentru Statistică, 1994.

NOTĂ: [x)] în datele referitoare la industrie nu sunt incluse ceie aferente industriilor: alimentară şi băuturi; edituri, poligrafie; captarea, tratarea şi distribuția apei, tutun. S-a estimat procentul de 60% pentru numărul de şomeri cuprinşi în cursuri de pregătire proveniți din cadrul agenților economici din domeniul Ministerului Industriei (industrie).

Anexa nr.2.b. - Şomeri cuprinşi în cursuri de calificare şi recalificare, în anul 1993

	Total %	Din care s-au încadrat în activitate:
Persoane cuprinse în pregătire - total -	65.458	
Au încheiat pregătirea - total -	49.082 100,00	8.070
În cursuri organizate la cererea agenților economici pe bază de convenție	1982 (4,04%)	1.541
În întâmpinarea pieței muncii	45.436 (92,57%)	6.375
Pentru activitatea de liberă inițiativă	1.664 (3,39%)	154
La cursurile în derulare	11.019	
Au întrerupt cursurile	**5.357**	

Sursa: "Anuarul Statistic al României", CNS, 1994.

Anexa nr.3 - Evoluția cheltuielilor anuale cu protecția socială a şomerilor în economie şi industrie[x], în ariii 1991-1994

- mii lei -

	ANII			
	1991	**1992**	**1993**	**1904**
Ajutor de şomaj				
- economie	4.203	31.788	110.400	292804,5
- industrie	2.522	19.073	66.240	175682.7
Alocație de sprijin				
- economie	-	3.607	47.426	106826.3
- industrie	-	2.164	28.456	64096
Calificare şi recalificare şomeri				
- economie	132	352	1.108	1269.3
- industrie	79,2	211	665	781.58

Sursa: "Anuarul Statistic al României", Comisia Națională pentru Statistică, 1994.

NOTĂ: x) în datele referitoare la industrie nu sunt incluse cele aferente industriilor: alimentară şi băuturi; tutun; edituri, poligrafie; captarea, tratarea şi distribuția apei. S-a estimat procentul de 60% pentru cheltuielile cu protecția sociaiâ a şomerilor proveniți din cadrul agenților economici din domeniul Ministerului Industriilor (industrie).

xx) Datele anului 1994 au fost furnizate de Ministerul Muncii şi Protecției Sociale.

Anexa nr. 4 - Evoluția cheltuielilor anuale/persoană cu protecția socială a şomerilor în industrie, în anii 1991-1994

- lei/an/persoană -

	ANII			
	1991	**1992**	**1993**	**1994**
Ajutor de şomaj				
- economie	15.807	52.725	200.836	580.730
- industrie[x)]	15.803	52.750	200.805	580.630
Alocație de sprijin				
- economie	-	15.054	91.911	189.409
-industrie[x)]	-	15.050	91.900	189.397
Calificare şi recalificare a şomerilor				
- economie	38,2	7712	16 926	40.504
- industrie[x)]	38,1	7.705	16.932	40.513

Sursa: Calculat pe baza datelor din "Anuarul Statistic al României", Comisia Națională pentru Statistică, 1994.

[x)] în datele referitoare la industrie nu sunt incluse cele aferente industriilor alimentară şi băuturi; tutun; edituri, poligrafie; captarea, tratarea, distribuția apei.

Anexa nr.5 - Cheltuieli anuale cu protecția socială a şomerilor în economie şi industrie ce revin pe o persoană aflată în protecție socială[x)], în anul 1994

Tipuri de cheltuieli	**1994**	**1994**
	lei/om/an	**$/om/an[xx)]**
Ajutor de şomaj		
- economie	580.730	351
- industrie[x)]	580.630	351
Alocație de sprijin		
- economie	189.408	114
- industrie [x)]	189.397	114
Calificare şi recalificare		
- aconomie	40.504	24
- industrie [xx)]	40.513	24

NOTĂ: [x)] în datele referitoare la industrie nu sunt incluse cele aferente industriilor: alimentară şi băuturi: tutun; edituri, poligrafie; captarea, tratarea şi distribuția apei;
[xx)] S-a luat în calcul cursul mediu anual (1994) de 1655,1 lei/dolar.

Anexa nr.8 - Evoluția numărului de şomeri şi a celui de persoane aflate în diferite forme de protecție socială, în economie şi Industrie[x)], în perioada 1994-2004

Număr şomeri	ANII			
	1994	1995 [2)]	2000 [3)]	2004[3)]
TOTAL: - economie [1)]	1223,4	1089,7	1022	517,5
- industrie[x)]	734,3	653,8	613,2	310,5
din care:				
Beneficiari ajutor de şomaj:				
- economie	504,2	585,5	551,8	279,4
- industrie [x)]	302,5	351,3	331,1	167,6
Beneficiari alocaţie de sprijin				
- economie	564,0	504,2	470,2	238,1
- industrie [x)]	338,4	302,5	282,1	142,9

NOTA: [x)] În datele referitoare la industrie nu sunt induse cele aferente industriilor: alimentară şl băuturi; tutun; edituri şi poligrafie; captarea, tratarea şi distribuția apei. S-a estimat un procent de 60% pentru numărul şomerilor proveniți din cadrul agenților economici din domeniu! Ministerului Industriilor.

[1)] Datele au ca sursă studiul "Costurile sociale ale restructurării" elaborat de firma de consultanță COWI-Consult-Danemarca.

[2)] Pentru anul S 995 s-a considerat că numărul şomerilor ce beneficiază de alocație de sprijin este egal cu numărul şomerilor ce au beneficiat de ajutor de şomaj în 1994.

[3)] Numărul de şomeri repartizați pe tipuri de cheltuieli, în anii 2000 şi 2004, s-a estimat pe baza structurii procentuale a numărului de şomeri repartizați pe tipuri de cheltuieli în anul 1994.

Anexa nr. 7 - Evoluția numărului de şomeri cuprinşi în cursuri de calificare şi recalificare, în economie şi industrie[x)], în perioada 1994-2004

- persoane -

	ANII			
	1994	**1995[1)]**	**2000[2)]**	**2004 [2)]**
Persoane cuprinse în cursuri de calificare şi recalificare				
- economie	31.330	34.463	43.078	53.847
- industrie [x)]	18.798	20.677	25.846	53.847

NOTĂ: [x)] În datele referitoare la industrie nu sunt incluse cele aferente industriilor alimentară şi băuturi; tutun; edituri, poligrafie; captarea, tratarea şi distribuția apei.

[1)] Pentru anul 1395 s-a estimat o creştere de 10% a numărului de şomeri cuprinşi în cursuri de calificare şl recalificare față de 1994.

[2)] Pentru anii 2000 şi 2004 s-a estimat o creştere cu 25% a numărului de şomeri cuprinşi în cursuri de calificară şi recalificare față de 1995 şi, respectiv, anul 2000.

Anexa nr. 8 - Evoluția cheltuielilor cu protecția socială a şomerilor în economie şi industrie[x)], în perioada 1994-2004

	ANII				
Tipuri de chel-tuieli	1994 (mil. lei)	1994 (mii $)[xx)]	1995 (mii $)	2000 (mii $)	2004 (mii $)
Ajutor de şomaj					
- economie	292804	176.910	205.510	193.682	98.069
- industrie	175.682,7	106.146	123.306	116.216	58.827
Alocație de sprijin					
- economie	106.826,3	64.543	57.479	53.603	27.143
- industrie	64.096	38.726	34.485	32.159	16.290
Calificare şi recalificare					
- economie	1.269,3	766,9	827	1.034	1.293
- industrie	761,5	460.1	496	620	775

NOTĂ:

x) În datele referitoare la industrie nu sunt incluse cele aferente industriilor: alimentară şi băuturi; tutun; edituri şi poligrafie; captarea, tratarea şi distribuția apei.

xx) S-a luat în calcul cursul mediu anual (1994) de 1655,1 lei/dolar.

Anexa nr.9 - Total cheltuieli cu protecția socială a şomerilor în industrie[x)], în perioada 1995-2004

- mii dolari -

Tipuri de cheltuieli	Total cheltuieli	Din care, în perioada:	
		1995-1999	2000-2004
TOTAL GENERAL, din care:	1.330.424	768.205	562.219
- Ajutor de şomaj	1.036.413	598.805	437.608
- Alocație de sprijin	287.733	166.610	121.123
- Calificare şi recalificare	6.278	2.790	3.488

NOTĂ: x) În datele referitoare la industrie nu sunt incluse cele aferente industriilor: alimentară şi băuturi; tutun; edituri, poligrafie; captarea, tratarea şi distribuția apei.

INSTITUTUL NAȚIONAL
DE
CERCETĂRI ECONOMICE

PROBLEME ECONOMICE
NR. 37/1996

CENTRUL DE INFORMARE
ŞI DOCUMENTARE ECONOMICĂ
BUCUREŞTI

ACADEMIA ROMÂNĂ
INSTITUTUL NAȚIONAL DE CERCETĂRI ECONOMICE
INSTITUTUL DE ECONOMIE AGRARĂ

TRANZIȚIA LA ECONOMIA DE PIAȚĂ „MODELUL MAGHIAR”

Prof.dr. Nicolae BELLI

CENTRUL DE INFORMARE ŞI DOCUMENTARE ECONOMICĂ

CUPRINS

CUVÂNT ÎNAINTE 449

1. O INTRODUCERE OBLIGATORIE 451

2. PRINCIPALELE ATRIBUTE ALE TRANZIȚIEI 454
   2.1. Economia de piață capitalistă - obiectiv fundamental al tranziției 454
   2.2. Primul program de reformă 455
   2.3. Crearea noului mediu economic, de piață 456

3. STRUCTURILE DE PROPRIETATE MOŞTENITE: PREMISE ŞI OBIECT AL PRIVATIZĂRII 469
   3.1. Întreprinderea de stat - întreprinderea socialistă standard 469
   3.2. Cooperativele 470
   3.3. Societățile comerciale 470
   3.4. Proprietatea capitalului străin 471

4. PROCESUL PRIVATIZĂRII 473
   4.1. Cadrul legislativ şi instituțional 473
   4.2. Corporatizarea - precondiție a privatizării 474

5. REZULTATE ŞI DEZVOLTĂRI ACTUALE ALE PRIVATIZĂRII 483

CUVÂNT ÎNAINTE

Tranziția Ungariei la economia de piață face parte din marite experimente istorice contemporane. Privită din această perspectivă, ea oferă, comparativ, un pius considerabil de relevanță teoretică şi experimentală. în primul rând, fiindcă exprimă o experiență mai avansată decât în multe alte țări exsocialiste europene. în ai doilea rând, fiindcă a găsit, se pare, idei şi soluții mai fertile în rezolvarea marilor şi complicatelor probleme ale tranziției. Ambele împrejurări degajă numeroase învățăminte, utile atât pentru înțelegerea modelului maghiar ca atare, cât şi pentru celelalte țări care, venind din urmă pe acelaşi drum, au de rezolvat probleme similare.

Am întreprins investigarea tranziției Ungariei cu o motivație pornită nu din constrângerile vreunei sarcini de serviciu, de regulă inhibatoare de entuziasm, ci din îndemnul curiozității. Este adevărat, că la incitarea acestui îndemn, au "partea lor de vină" şi doi valoroşi economişti maghiari, Adam Torok şi Tibor Ferenezi, care m-au impresionat plăcut prin ținuta calitativă a comunicărilor despre propriul experiment de tranziție, prezentate la o conferință internațională. Nu mai puțină "vină" au însă şi desele referiri ale specialiştilor occidentali ia experimentul maghiar, apreciindu-l, de regulă, în termeni laudativi. Cine coboară însă dincolo de aparențe, în structurile de profunzime ale tranziției, în sânul cărora dospesc cauzalitățile marilor procese ale acesteia, îşi formează o părere mai realistă. Astfel, el constată lesne, cum recunosc şi economiştii maghiari citați, că mersul Ungariei spre economia de piață nu este deloc un drum lin, gata pietruit, şi că, alaiuri de lumini există şi muite umbre întunecate. Deseori, acestea ascund, mocnind, tensiuni sociale cu un mare potențial conflictual. Analiza pe care o facem în paginile care urmează caută să surprindă atât părțile, luminoase, cât şi pe cele mai întunecate ale procesului cercetat.

Dacă tentativa noastră de a decripta sensurile lăuntrice ale experimentului maghiar de tranziție a reuşit sau nu, aceasta este, fără îndoială, o apreciere care aparține de drept cititorului şi nu autorului. Nu vie va stânjeni o eventuală critică, fiindcă cel care se încumetă s-o facă, mai înainte de aceasta s-a încumetat să lectureze textul până la capăt. O asemenea ispravă însă, astăzi, nu este uşoară, fiindcă toată lumea este foarte grăbită şi totul se trăieşte alert. Ca urmare, dacă cineva doreşte să citească ceva, el va alege ceva scurt, chiar foarte scurt. Tot timpul ne-a tiranizat acest gând. Sub presiunea lui, problemele selectate şi puse în discuție le-am cernut prin sita cea mai deasă cu putință, apelând oeseori şi la exprimări tip pastilă. Totuşi, a fost imposibil să evităm explicațiile şi descrierile cerute de înțelegerea fenomenelor, fapt care a dus. inevitabil, la extensiunea textului până la dimensiunile actuale. Sperăm

însă ca cititorul să fie mai interesat de ideile şi faptele din text, decât de numărul de pagini.

În încheiere, ne facem o datorie elementară de conştiință să aducem mulțumirile cuvenite colegelor din institut, doamnelor Greta Covaci şi Otilia Bulgariu, caro cu multă grijă şi pricepere au descifrat manuscrisul şi l-au computerizat Aceleaşi mulțumiri la adresăm şi colegelor noastre de te CIDE care au pregătit textul pentru tipar.

Autorul

1. O INTRODUCERE OBLIGATORIE

Există cel puțin trei premise majore, a căror precizare prealabilă devine indispensabilă pentru înțelegerea modelului maghiar de tranziție la economia de piață. Primo: Ungaria a demarat tranziția însoțită de un mare bagaj de simpatie şi credibilitate din partea Occidentului. **Secundo**: reforma economică a Ungariei n-a apărut pe un teren gol, ci pe unul care avea deja anumite elemente de deschidere spre forțele pieței încă din 1968. **Terțio**: puterea statală a trecut, în stil ştafetă, în mâinile noilor forțe politice pe cale parlamentară.

Aşadar, tranziția Ungariei este însoțită de un mare bagaj de simpatie din partea Occidentului. De ce? Pe de o parte, datorită repetatelor sale tentative anticomuniste pe frontul politicului şi economicului, pornite încă din 1956. Pe de altă parte însă, datorită şi iscusinței sale, susținute de mari eforturi financiare ca argumente, de a face Occidentul să *nu* uite aceste tentative, stârnind şi cultivând astfel în mod continuu capitalul de simpatie.

Şirul acestor tentative a început cu răscoala din 1955. A fost o încercare eroică de a rupe încorsetarea țării pe feuda europeană a Uniunii Sovietice, feudă orânduită de altfel şi cu acordul inconştient, dacă nu chiar iudaic, al marilor corfei statali occidentali ai timpului. Deşi înecată în sânge cu sălbăticie de tancurile ruseşti, răscoala a zguduit totuşi, pentru prima dată, temeliile comunismului sovietic. Ea n-a învins, dar a rămas în istorie ca un semnal luminos de rachetă, pe care viitorul i-a transmis umanității înainte de vreme cu cel puțin 40 de ani! Ungaria însă nu va fi uitată niciodată, mai ales de Occident, că a plătit scump îndrăzneala de a sfida Moscova, a plătit cu imense distrugeri materiale şi jertfe umane, fără a mai vorbi de dezrădăcinarea a zeci de mii de oameni pe care disperarea i-a împins la pribegia pe drumurile Occidentului. Neputând-o apăra, sau nevrând să se implice direct, Occidentul i-a deschis Ungariei un cont permanent de încredere şi simpatie.

Peste ani, în 1988, aceeaşi Ungarie, conştientizând mersul în gol, păgubos şi fără ieşire al mecanismelor de funcționare a regimului, a inițiat o reformă, numită "Noul mecanism economic". Mesajul ei cerea deschiderea economiei la forțele pieței. Şi Moscova şi Occidentul au văzut în această reformă acelaşi lucru: o nouă tentativă de slăbire a şurubului"dependenței Ungariei de lagărul socialist. Numai că, de această dată, Kremlinul nu s-a grăbit să arunce asupra maghiarilor anatema infidelității"sau a revizionismului". Dimpotrivă, o acceptă tacit cu gândul de a o folosi ca monedă de schimb în sensibilizarea atitudinii occidentalilor vizând îmbunătățirea imaginii şi credibilității sale internaționale.

Şirul tentativelor anticomuniste ale Ungariei ar fi incomplet dacă nu invocăm şi făgăduinţa guvernului Mikloş Nemet din 1939 de a-şi deschide graniţele către Austria pentru fugarii din RDG, încălcând astfel acordul de extrădare cu regimul est-german. Faţă de acest gest, pe cât de uman, pe atât de periculos, occidentalii, dar mai ales guvernul lui Helmutt Kohl s-au arătat copleşiţi de recunoştinţă. Şi aveau de ce. Să recunoaştem însă că gestul a fost o adevărată lovitură de teatru pentru imaginea Ungariei în Occident. Numai pe fondul acestei istorii vom înţelege mai lesne de ce guvernele şi băncile occidentale n-au schiţat nici cea mai mică reţinere faţă de solicitările continue ale Ungariei - şi înainte şi după 1989 - pentru mari împrumuturi externe, împrumuturi care, din 1996 depăşesc bine 80% din întregul PIB al ţării.

În fine, accesul la putere, al noilor forţe politice prin schimb ca la ştafetă şi fără convulsii constituie un alt element cu pondere istorică în tranziţia Ungariei. Se pare că, în ţara vecină, toată lumea, inclusiv guvernanţii comunişti, deabia aşteaptă înlăturarea regimului comunist. Altfel, n-am înţelege de ce această răsturnare s-a produs fără nici un fel de revoluţie, nici măcar una frumos catifelată. Pe bază de alegeri libere, patronate chiar de partidul comunist de guvernământ, între timp reciclat şi ei, populaţia maghiară a decis în mai 1990 să treacă puterea de stat Forumului Democratic Ungar (FDU), un partid de centru-dreapta, creat în 1987, ieşit învingător în alegeri cu 162 mandate din 385 total faţă de numai 33 mandate ale PSU. În contrast total cu marea încordare convulsivă din 1956, urmată de sălbatice vioienţe fratricide, adăugate nefericit la cele şi mai sălbatice ale intervenţiei sovietice, în contrast cu firea aprinsă şi bătăioasă a maghiarului, în contrast şi cu revoluţiile din 1989 din celelalte ţări socialiste europene, puterea în Ungaria a trecut, parcă pe baza unui consens naţional şi într-un mod profund democratic, în mâinile celor doriţi de populaţie. Un guvern de coaliţie, condus de Jozsef Antal a demarat tranziţia prin vestitul său program lansat în martie 1991. După scurgerea mandatului de 4 ani, în 1994, acelaşi electorat, dezamăgit de rezultatele guvernării, l-a adus înapoi la putere pe fostul partid de guvernământ comunist, convertit în partid socialist de orientare social-democrată. Noul guvern condus de abilul Gyula Horn continuă tranziţia fermă către tipul de economie de piaţă capitalistă, aşa cum s-a optat anterior.

În raport de alte ţări exsociaiiste europene, Ungaria este mai avansată în înfăptuirea complicatelor transformări cerute de tranziţie Faptul ne interesează nu ca o simplă constatare statistică, ci ca experienţă istorică în parcurgerea unui drum pe care merg, venind din urmă şi alte ţări, cum este şi România. Or, o asemenea experienţă, chiar dacă vine din partea unei ţări mai mici teritorial şi demografic, fiind mai avansată şi având deja rezolvate multe probleme puse de tranziţie, poate constitui un bun prilej de reflexii şi învăţăminte pentru toţi cei care urmează să rezolve probleme relativ similare.

Se arăta mai înainte că Ungaria a exersat o anumită deschidere spre economia de piață mult înaintea actualei tranziții, anume din 1968. Noul mecanism economic adoptat în acel,an încerca să slăbească centralizarea conducerii economiei naționale; să schimbe raportul plan-piață prin creşterea aportului coordonator ai pieței; să sporească autonomia întreprinderilor, conectându-le mai strâns la mecanismele reglatoare ale pieței interne şi externe; să considere profitul motivație a activității economice etc.

Nu este exclus ca experimentul inițiat din 1968, deşi nu a fost dus până la capăt, să fi fost un bun exercițiu pentru demararea actualei tranziții la economia de piață. Experiența acestei tranziții a fost expusă ia o importantă conferință internațională de Adam Torok, directorul Institutului de Cercetări Economice al Academiei de Ştiințe Ungare1. Şi pentru că sinteza prezentată a fost foarte "sintetică" - ea doar a enunțat unele probleme -, am simțit nevoia, pentru înțelegerea lor, să apelăm şi la alte surse informaționale. Chiar şi în acest caz, evitând capcanele meandrelor, încercăm o privire pe verticală a experienței maghiare, reținând doar elementele care, după înțelegerea noastră, o caracterizează cei mai semnificativ cu putință.

[1] *Adam Torok, Tranziția la economia de piață: modelul maghiar. Comunicare prezentată la Conferința internațională "Reformele economice în țările în tranziție", 12-14 iunie 1996, Chişinău, Republica Moldova.*

2. PRINCIPALELE ATRIBUTE ALE TRANZIȚIEI

Experimentul ungar al tranziției, deşi mai avansat decât în alte țări exsociaiiste, se află încă în plină desfăşurare. De aceea şi atributele sale definitorii se află încă în stadiul de cristalizare. De pe acum însă pot fi observate câteva tendințe clare care dau conținut tangibil trecerii la noul sistem sociai-economic.

2.1. Economia de piață capitalistă - obiectiv fundamental al tranziției

Primul şi cel mai important atribut al concepției Ungariei despre viitorul său postcomuriist îl constituie **opțiunea sa fermă pentru tranziția la o economie de piață de tip capitalist.** Din punct de vedere strategic, această opțiune are un caracter fundamental, fiindcă determină întregul conținut transformator ai tranziției. O asemenea opțiune n-a căzut gata pregătită din cer. Dimpotrivă, adoptarea ei a fost însoțită, ca de altfel şi în celelalte țări exsociaiiste europene, de numeroase dezbateri şi orientări. De pildă, s-a pus în discuție şi o eventuală a treia cale, ca alternativă între fosta economie socialistă bazată pe comandă centralizată şi economia capitalistă contemporană, **calea numită economie socialistă de piață, descentralizată**. De altfel, însuşi primul guvern postcomunist venit la putere după primele alegeri libere, din 1990, guvern din aripa liberală, cu orientare de dreapta, declara la început necesitatea "accelerării reformelor graduale începute sub fostul regim"[1] şi nu trecerea la alte reforme, care să schimbe însuşi sistemul. În realitate, toate aceste discuții au rămas simple dezbateri academice sau declarații politice conjuncturale. Căci, de fapt, hotărârea noii puteri pentru o tranziție la economia de piață capitalistă era deja luată. Şi era luată nu pentru orice economie capitalistă, ci pentru una căreia economiştii germani care au conceput-o i-au zis, încă de prin anii 1950, "orânduire economică socială de piață"[2].

---

[1] *Roman Frydman, Artdrej Rapaczynsky, John S.Barle et al (coordination), The Privatisation Process in Central Europe. CEU-Press, Budapest, London, NewYork, 1993, vol.l, p.96 (în continuare: Roman Frydman et al.).*

[2] *Otto Schlecht. Orânduirea economică socială de piață. Un model pentru statele dornice ds reformă. Frank furter Allgemeinu 7-eitung, 3 martie 1990 (Reprodus în: traducere în Prisma nr.5/1990).*

2.2. Primul program de reformă

Reflectând acest obiectiv strategic, primul guvern maghiar postcomunist, sfătuit îndeaproape şi de cohorta specialiştilor occidentali, a lansat, în martie 1991, un amplu program de reformă economică, pe termen de 5 ani. Era programul de conversie ai economiei socialiste ungare într-o economie de piață capitalistĂ. Principalele prevederi ale prcgramu; urmăreau asemenea obiective ca:

a) accelerarea liberalizării comerțului şi rapida redirecționare a comerțului exterior de la CAER, care-şi trăia ultimile zile, spre, țările vestice;

b) privatizarea economiei naționale astfel încât proprietatea de stat să fie redusă de la 90% cât reprezenta până în 1989, la sub 50% până în 1995;

c) reformarea sistemului de contabilitate şi statistică național prin adoptarea regulilor occidentale;

d) restructurarea sistemului bancar şi a celui de schimb valutar;

e) adoptarea principiilor de despăgubire, prin compensație, a proprietarilor victimizați de abuzurile fostului regim.

Programul adoptat în 1991 se referea cu precădere la sectorul industrial şi celelalte segmente neagricole ale economiei naționale. Se aprecia că existau circa 2200 de întreprinderi proprietate de stat. pe care programul le-a divizat în 4 grupe mari, cu prevederi de transformare distincte[1].

Primul grup, format din circa 100 mari întreprinderi, deținea cam 25% din valoarea contabilă a activelor de stat. Se preconiza ca, într-o formă sau alto. aceste întreprinderi să rămână în proprietatea statului. Cale considerate strategice - ca de pildă rețeaua TV - urmau să rămână proprietate de stat 100% altele - din domeniul energetic şi al industriei de aluminiu - erau prevăzute cu 51% proprietate de stat; o a treia serie, a băncilor comerciale urma să rămână, în majoritate, proprietate națională.

Al doilea grup îi formau alte 400 întreprinderi de stat, fiind considerate printre ceie mai afectate de rupturile produse de demolarea CAER-ului. Jur din eie erau considerate vrednice de restructurare şi privatizare, prin afiux de capital extern care să le asigure nu numai retehnologizarea modernă, dar şi piețe externe. în schimb, cele din cealaltă jumătate erau catalogate ca întreprinderi cu risc financiar acut şi deci nevrednice pentru eventuale amendări, urmată de privatizare.

Al treilea grup de întreprinderi cuprindea circa 800 unități din categoria celor mici şi mijlocii. Ca proprietate, unele aparțineau statului, altele organelor locale; în marea lor majoritate erau de industrie locală şi, "în general,

---

[1] *Tomas Novac, Dificulties of Privafisation: Empirical Experiences, în volumul „Privatisation in Visegrad Countries: Old Principles and New Methode de Proceedings of Interaational Conference. Edited by Miklos Szanyi, Budapesta, p. 64*

neatractive pentru investitorii străini. Programul preconiza privatizarea lor mai ales prin cunoscuta metodă MEBO.

În fine, grupul ultim, de circa 900 întreprinderi, cuprindea cele mai mari întreprinderi de stat, cu peste 30.00 lucrători de unitate. Erau apreciate drept inima industriei maghiare. Privatizarea lor, considerată indispensabilă, urma a se face prin programe speciale inițiate de conducerea lor managerială sau de Agenția Proprietății de Stat (APS).

Aceasta era situația de start a economiei ungare de la care pornea tranziția; pentru transformarea şi privatizarea acestor unități urma să se adopte mai multe alte programe succesive şi diverse forme şi metode.

Cu aceste idei şi intenții, Ungaria postcomunistă a pornit inițial pe drumul unei noi dezvoltări. Pe parcurs, acest program a fost deseori corectat dezvoltat sau completat în funcție de noile probleme şi cerințe apărute în procesul transformărilor practice, însă orientarea lui generală a rămas aceeaşi, indiferent de guvernele care s-au succedat la putere până astăzi.

2.3. Crearea noului mediu economic, de piață

Un loc central în cadrul programului de conversie a economiei maghiaro îl ocupă crearea noului mediu economic. Se ştie că orice sistem social-economic are. în însăşi matricea lui genetică, şi un anumit mediu economic care îi asigură funcționarea. În acest mediu acționează toți cei care produc şi consumă bunuri şi servicii, ca şi toți cei care intermediază trecerea acestora de la producție la consum, şi repartizarea lor între producători şi consumatori, numiți laolaltă cu termenui generic de agenți economici. Ungaria, edificându-şi noul sistem economic, nu putea face excepție de ia această cerință.

2.3.1. Starea economiei naționale moştenite - punct de pornire a tranziției. Constituind punctul de pornire al tranziției şi al creării noului mediu economic, starea economică moştenită, prezintă interes ca nivel, structură şi competitivitate.

În anul lansării programului de tranziție, 1991, economia maghiară făcea parte din grupul țărilor cu nivel mediu de dezvoltare. Produsul intern brut (PIB) pe locuitor în 1989 era de circa 2803 dolari SUA, față de 4875 dolari în Cehia, 2147 dolari în Polonia, 2321 dolari în România, 2200 doiari In Bulgaria[1]. Aceasta după cursul de schimb. După paritatea puterii de cumpărare a valutelor rezultă un alt ordin de mărime: 6245 dolari/loc. în Ungaria, 7420 dolari în Cehia, 5064 în Bulgaria, 4770 dolari în Polonia şi 3000 dolari în România[2].

---

[1] *Calculul în prețuri curente, la cursul de schimb valutar din 1989, după datele din: European Bank for Reconstruction and Development (EBRD). Transition Raport 1995, p. 191-204.*

[2] *Human Development Report 1992, New York. Oxford University Press 1992.*

În 1989, economia maghiară se afla la capătul unei perioade lungi de stagnare relativă. De pildă, ritmul mediu anual al creşterii PIB, în întreaga perioadă 1980-1989, a fost doar de 1.1%, iar al producţiei industriale de 1,2%. Într-o situaţie similară se afla şi agricultura cu precizarea că nivelurile randamentelor sale pe hectar sau animal se apropiau de cele ale agriculturii occidentale.

Ce s-a întâmplat după 1989? Ca urmare a transformărilor tranziţionale, stagnarea s-a transformat în cădere: PIB-ul s-a redus "sârguincios" în fiecare an până în 1993 inclusiv astfel: cu 3,3% în 1990, cu 11,9% în 1991, cu 4,3% în 1992 şi cu 2,3% în 1993. Ca urmare, PIB a coborât în 1993 la 81,8% din nivelul său din 1989. Se pare că din 1994 a fost stopată căderea şi reluată creşterea: în 1994 PIB-ul a sporit faţă de anul precedent cu 2%, iar în 1995 cu sub 1%. În revenire, PIB din 1995 a ajuns doar la aproape 85% din nivelul său din 1989. Vom reţine, fără să intrăm în amănuntele ilustrării statistice, că reducerea PIB-ului în perioada de tranziţie se datorează în cea mai mare măsură căderii producţiei industriale până la 72,6% faţă de 1989, în timp ce agricultura, mai stabilă, a fost un fel de tampon - frână al căderii amintite.

Sub aspect structural menţionăm că, în 1989, producţia naţională maghiară era formală din 31% industrie, 15% agricultură, 19% servicii şi 35% alte activităţi. Totodată, se caracteriza printr-o mare concentrare a producţiei. În Industrie, de pildă, primele 100 de mari întreprinderi utilizau doar 13% din forţa de muncă şi 48% din totalul activelor sectorului de stat. În cadrul industriei ponderile cele mal mari reveneau: construcţiei de maşini, industriei alimentare, chimiei şi metalurgiei. Exportul ere format în proporţie de peste 60% din produse manufacturate.

În calitate de componentă a mediului economic, producţia naţională prezintă interes nu numai ca nivel şi structura, ci mai ales prin capacitatea sa de performanţă. Aceasta se poate exprima prin mai mulţi indicatori. Unul dintre aceştia este productivitatea celor doi factori fundamentali ai producţiei: munca şi capitalul. Un calcul pe două decenii: 1970-1980 şi 1980-1989 arată următoarele tendinţe:

Tabelul 1 - Evoluţia productivităţii muncii şi capitalului în Ungaria[1]

	Ritm mediu anual	
	1970-1980	**1980-1989**
1 Creşterea productivităţii muncii	5.5	3.7
2 Creşterea productivităţi capitalului	-2.8	2.3

[1] *Xavier Richet. Restructurări şi transformări economice în Europa Centrală şi de Est, în "Revista Română de Economie", editată de Institutul de Economie Naţională al Academiei Române, vol. IV, nr. 1-2, p. 18-19.*

Descreşterea productivității capitalului timp de două decenii este un puternic semn de distorsiune în economie, un fel de devitalizare a ei. În spatele acestei tendințe se ascunde prezența întreprinderilor cu activitate industrială în pierdere, de unde şi necesitatea subvenționării lor în acest caz. Însăşi subvenția devine un element de distorsiune, fiindcă stimulează nu performanța, ci neperformanța. Într-adevăr, în acest caz, subvenția redistribuind profilurile întreprinderilor performante, le penalizează pentru a asigura astfel continuitatea întreprinderilor neperformante.

Lucrurile însă au şi o altă fațetă: descreşterea productivității capitalului diminuează sau anulează şi eventualele avantaje relative implicate de costurile comparative, analiştii, recalculând costurile şi valoarea adăugată a unor ramuri industriale de bază la prețuri mondiale pentru anii 1987-1988 au ajuns la concluzia că doar *7%* din activitățile industriale aveau avantaj comparativ (valoarea adăugată > valoarea inputunior cu 100%), iar 24% din industrie era într-*o* situație falimentară (valoarea adăugată < costurile). Restul de 69% din industrie dispunea de avantaje, dar neexploatate (valoarea adăugată depăşea costurile. dar sub 100%). Cam aceasta era starea economică a industriei ungare în momentul demarării tranziției la economia de piață.

2.3.2. Liberalizarea prețurilor este o altă componentă majoră a mediului economic de piață. Spre deosebire de alte țări exsocialiste, liberalizarea prețurilor în Ungaria are o istorie mai lungă, marcată de câteva momente semnificative.

O primă zvâcnire a liberalizării are loc încă din 1968, ca element al Noului Mecanism Economic. Atunci liberalizarea consta în participarea întreprinderilor la stabilirea nivelului prețurilor. Însă în limitele unui control al statului asupra lor. Prin acest control, exercitat prin diverse metode, mai ales indirecte, statul controla implicit profiturile întreprinderilor, prețurile la inputuri, raia dobânzii, rata de schimb şi prețurile la export.

Un alt moment îl reprezintă anii 1972-1974 când, în pofida şocului petrolier care a mărit brusc prețurile acestuia, Ungaria a menținut scăzute prețurile la energie şi alimente, subvenționându-le. Protecția populației a fost plătită cu o nouă accentuare a distorsiunilor de prețuri, principala sursă a dezechilibrelor macroeconomice.

În 1980 are loc iar o reformă a prețurilor, a cărei concepție, reprezentanții maghiari au propus-o de mai multe ori înainte în cadrul CAER-ului, dar fără ecou la partenerii lor de atunci. Merită s-o semnalăm prin îndrăzneala gândirii care a inspirat-o: legarea majorității prețurilor interne la energie şi materii prime de prețurile mondiale şi calcularea, unde era posibil, a prețurilor produselor manufacturate în concordanță cu rata de schimb valutar rezultată din prețurile de export.

Un moment următor se consumă în spațiul anilor 1980-1989, caracterizat pe de o parte prin tentativele întreprinderilor de a spori frecvența de reaşezare

a preţurilor, practic de a scumpi produsele, iar pe de altă parte, prin încercarea de înlocuire treptată a acestor tentative cu măsuri statale de contracarare a exagerărilor. De pildă, statul obliga întreprinderile să raporteze dacă "reaşezările" depăşeau preţurile planificate cu 7%, sau dacă afectau alimente de bază. În fine, anul 1989 este şi el de menţionat prin hotărârea de liberalizare a importurilor, făcând astfel desuet orice fel de control al preţurilor.

Ca urmare a acestui lung şir de măsuri, în 1990, anul de start propriu-zis al tranziţiei, liberalizarea cuprindea deja 84% din preţuri, iar astăzi această cotă se ridică la peste 90%[1]. Doar 10% din preţuri au rămas a fi fixate de către stat; ele privesc transportul public, combustibilul, chiriile pentru locuinţe, unele produse alimentare de bază[2]. În ceea ce priveşte preţul la electricitate şi gaze, acesta trebuie să acopere costul până la 1 ianuarie 1997[3]. În orice c*az,* astăzi, liberalizarea preţurilor esls o problemă practic rezolvată, atât legislativ cât şi faptic.

2.3.3. Inflaţia şi şomajul - însoţitori ai tranziţiei. Tranziţiile la economia de piaţă, se încadrează perfect în cugetarea grecilor antici care spuneau că de unde vine binele vine şi răul. Cu doar o mică deosebire: că deocamdată aceste tranziţii, inclusiv în Ungaria, au azvârlit binele undeva în viitor, pentru a veni nu se ştie când, în timp ce răul, mai iute de picior, s-a cuibărit deja imediat în viaţa oamenilor. Există cel puţin două componente mari ale răului de care vorbim: inflaţia şi şomajul. Întreaga experienţă istorică a capitalismului, de peste 500 de ani, arată că inflaţia şi şomajul sunt însoţitori fideli în toate stadiile dezvoltării sale.

Dacă economia de piaţă ar putea scăpa de aceşti tovarăşi de drum, chiar ar fi ideală. Dar nu este. Progresul social are costurile sale. Inflaţia şi şomajul fac parte din aceste costuri.

Inflaţia este componenta cea mai dramatică a tradiţiei şi mediului economic de piaţă; am putea spune "inamicul public numărul unu" şi în cazul Ungariei. Pe ansamblul perioadei 1990-1995, rata medie anuală a inflaţiei a fost de 28%, cu extremele maxime şi minime cuprinse între 35% în 1991 şi 19,1% în 1994[4]. În cazul anului 1998 s-a prevăzut o rată a inflaţiei de 20%, dar ea a fost recalculată la 22-24%[5].

Sursele inflaţiei în Ungaria au fost şi continuă să fie mai multe; a) deficitul bugetar, b) decorelarea salariilor de productivitatea muncii; c)

---

[1] *EBRD, op.cit., pag.45.*
[2] *Roman Frydman el al., op.cit.*
[3] *EBRD, op.cit., pag. 44.*
[4] *Ratele anuale ale inflaţiei au cunoscut următoarele niveluri: 29% în 1990; 35% în 1991; 25% în 1992; 20% în 1993; 19.1% în 1994; 28,2% în 1995 şi 20% în 1996 (prognoză revăzută la 22-24% de Ministerul de Finanţe).*
[5] *European Bank for Reconstruction and Development Transition Report 1995, p.197 (în continuare EBRD).*

privatizarea; d) prezența întreprinderilor neeficiente, blocajul financiar şi stocuri nevandabile. Există neîndoielnic şi alți factori inflaționişti prin prețuri sau prin costuri. Analiştii economici maghiari apreciază că pentru stoparea inflației ar avea nevoie de o creştere medie anuală a PIB-ului de cel puțin, 4-5%.

Şomajul. Înregistrările oficiale ale şomajului se fac din 1960. Demarat în 1990 cu 2,5% din forța de muncă a țării, şomajul a ajuns curând la 12,8% în 1992-1993, însumând 632,1 mii persoane; în 1994-1995 rata lui a mai scăzut puțin, dar a continuat să rămână ridicată, la peste 10,0%[1]. Rata fiind mate, generează importante tensiuni atât la nivelul bugetului de asigurări sociale, cât şi la cel ai populației. Tensiunile sunt aplatizate de plata de şomaj, reprezentând 70% din piața salariată anterioară pentru perioade de până la un an şi 50% până la 6 luni adiționale; plata de şomaj are limită până la de două ori salariul minim.

2.3.4. Comportamentul salariilor. În calitate de componentă structurală a mediului economic de piață, salariile pot deveni, dacă sunt reglementate judicios, un instrument puternic de politică macroeconomică şi de control microeconomic. În Ungaria, începând din 1990 s-a renunțat la sistemul de reglementare centralizată a salariilor, adoptându-se un nou sistem, liberalizat şi descentralizat, bazat pe ideea negocierii. În acest sens, s-a instituționalizat un grup, numit Consiliul de Negocieri, la care participă reprezentanți ai muncitorilor, patronatului şi guvernului.

Consiliul de Negocieri discută: termenii de reglementare a salariilor, regulile salariului minim şi politica ocupării dezirabile a forței de muncă. Menționăm că în Ungaria nu există indexarea, automată a salariilor. Aceasta nu înseamnă însă că nu există indexare în general. Ea există, dar se încearcă, prin pârghia fiscalității, să se inducă la managerii de întreprindere tendința de a promova creşteri moderate ale salariilor.

În 1990 s-a adoptat următoarea schemă de impozitare a creşterii salariilor: scutirile de impozit ia creşterile de salarii sub 18%; la o creştere între 18-28%, sporul de salariu peste 18% era impozitat ca profit suplimentar; când creşterile depăşeau 28%, atunci se impozita întreaga creştere de salariu ca profit suplimentar. Din 1992 se adoptă o aită schemă. S-a luat drept constantă creşterea salariului pe economie în medie cu 23%. Companiile care sporeau salariile cu peste 28% trebuiau să adauge sporul respectiv de salariu la profitul preimpozabii al întreprinderilor. Dacă, însă, constanta pe economie indică o creştere sub 23%, în acest caz nici o companie nu va plăti impozit suplimentar, chiar dacă sporeşte salariul cu peste 28%, Din 1993 au fost abandonate încercările de a controla mişcarea salariilor prin impozitarea creşterilor acestora peste: o anumită limită[2]. La nivelul anului 1995, în reglementarea

---

[1] *ONU/ECE Economic Bulletin for Europe, vol. 47 (1995) pag.25.*
[2] *EBRA, op.cit., p.44.*

salariilor apar următoarele contribuții asupra lor: contribuții ale patronatului pentru fondul de şomaj 4,5% şi pentru pensii/sănătate 44%; contribuia salariatului asupra salariului său pentru aceleaşi fonduri 11,5%.

Comportamentul salarial are numeroase alte aspecte. Mai relevante pentru funcționarea mediului economic de piață, dar şi pentru aprecierea evoluției nivelului de trai al marii majorități a populației, sunt cele care rezultă din corelația dintre dinamica salariilor şi cea a prețurilor. În perioada 1990-1994, de pildă, ritmul mediu anual de creştere a prețurilor de consum a fost de aproape 25% față de 22,6% cât reprezintă aceeaşi creştere în cazul salariilor nominale[1]. Observăm aşadar că şi în Ungaria inflația a muşcat, o bună bucată, de peste 10%, din puterea de cumpărare a populației din 1990, lovind astfel în speranțele puse inițial pe economia de piață capitalistă.

Deşi prezentă şi bine simțită de populație, muşcătura inflației din nivelul de trai este considerabil mai mică decât în alte țări exsocialiste. Ca urmare, Ungaria a putut să-şi mențină niveluls cel mai ridicat al salariilor aşa cum se poate constata din datele de mai jos.

Tabel 2 - Salariul mediu brut lunar in Ungaria, comparativ cu alte țări exsocialiste, în dolari SUA[2]

Țările	**1991**	**1992**	**1993**	**1994**
Ungaria	231	282	296	317
R.Cehă	165	160	200	290
Polonia	208	215	221	241
R. Slovacă	165	161	175	196
Rusia	-	28	63	96
Ucraina	-	24	15	30

În principiu, nivelul salarizării depinde de cel puțin dos factori: de nivelul dezvoltării economice şi de proporția împărțirii produsului național pentru consumul populației şi pentru acumulări investiționale. În realitate însă, pot interveni şi alți factori. De pildă, afluxul puternic de investiții directe străine, cum e cazul Ungariei, poate diminua necesarul propriu da acumulare, sporind, în schimb, partea destinată consumului. Altfel, e greu de explicat paradoxul că Ungaria are un nivel de dezvoltare economică mai scăzut, decât al Cehiei, dar plăteşte salarii mai mari.

2.3.5. Bugetul de stat şi amploarea deficitului său. Potrivit multor analişti, reforma bugetară reprezintă cheia stabilității macroeconomice, prin acțiune directă asupra reducerii inflației, a ratei dobânzilor şi creşterii economice. Din punctul de *vedete* al mediului economic, bugetul constituie una din structurile

[1] *ONU/ECE, Economic Survey of Europe in 1991-1995, pag. 97 şi 102.*
[2] *EBRD, op.cit., p. 175.*

determinante ale acestuia. Ei ridică mai multe probleme: ponderea lui în PIB, structura veniturilor şi cheltuielilor, amploarea deficitului şi ponderea iui în PIB etc.

În ceea ce priveşte raportul său față de PIS, bugetul de stat împreună cu cele locale şi transferurile pentru securitate socială reprezentau în 1990 cca. 62% din PIB. Programele de reformă prevedeau diminuarea acestei ponderi la 57% în 1994, ca expresie a descentralizării şi privatizării.

Sub aspect structural, un interes major îl reprezintă, la cheltuielile bugetare, nivelul subvențiilor. În cazul Ungariei ponderea acestor subvenții din PIB a scăzut de la 13% în 1989, la 7% în 1991 şi la cca. 4% în 1993. Evoluția lor descrescătoare este, implicit, şi un progres în liberalizarea prețurilor. Pe de altă parte, prezența lor este un indiciu al necesității protecției fie a populației, fie a unor ramuri de producție, fie a unor piețe interne. Discuțiile care însoțesc acest fenomen arată că Ungarie nu poale renunța, în numele liberalizării, la ideea de protecție *a* economiei sale acolo unde şi când interesul național o cere. Căci fără o anumită protecție întreprinderile maghiare nu numai că nu pot câştiga noi piețe externe, dar sunt în pericol să piardă chiar şi piețele interne. "Supraoferta mondială în cazul produselor industriale - subliniază economiştii maghiari, conduce la protecționism pentru a salva industriile naționale"[1]. Pe de o parte, piețele externe pentru întreprinderile maghiare devin tot mai înguste. Pe de altă parte, importurile liberalizate şi nerestricționate cuceresc piețele interne. Chiar şi capitalul străin investit în economia maghiară acaparează deseori piața internă, fără a veni şi cu o piață externă.

În aceste condiții, aste clar că "Fără o necesară protecție a unor sectoare - impusă în general şi investitorilor străini - privatizarea întreprinderilor care operează în aceste sectoare va fi foarte dificilă"[2]. De aici şi necesitatea menținerii pârghiei subvențiilor, dimensionate după necesități.

Cea mai importantă problemă a bugetului însă este mărimea şi evoluția deficitului său. Odată cu tranziția, a apărut şi deficitul bugetar, însoțit în plus şi de creşterea lui: de la sub 0,3% din PIB în 1990 şi 4,5% în 1991, la 9,6% în 1993, 7,5% în 1994[3] şi 6,8 % în 1995.

Să reținem că, în cadrul negocierilor sale cu partea ungară, FMI cere ca deficitul bugetar să nu depăşească 3,5% din PIB. Această împrejurare prilejuia lui Gyuia Horn să aprecieze că cerințele FMI-ului sunt "utopice" şi că "Ungaria nu poate ține cadența cerută de FMI, care nu manifestă înțelegere față de procesele reformelor" maghiare.

2.3.6. Fiscalitatea: taxe, impozite şi facilități. În cadrul mediului economic de piață, fiscalității a are, în principal, funcția de a asigura veniturile bugetare

---

[1] *Tamaş Novac, op.cit., p.75.*
[2] *Idem.*
[3] *ONU/ECE, Economie Survey of Europe, cit. aut., p. 171.*

ale statului. Ea îşi îndeplineşte menirea prin redistribuirea surplusului economic creat în societate, din care preia o parte în favoarea statului. Ca urmare, fiscalitatea, prin nivelul ei, capătă o importanță crucială în sistemul de stimulente din societate, inhibând sau strunind acest sistem. Prin toate acestea, fiscalitatea, alături de credite, dobânzi, prețuri etc. devine una din marile variabile macroeconomice cu funcții de producție şi de reglare.

Din punct de vedere tehnic, fiscalitatea este formată din impozite şi taxe, fiecare putând îmbrăca mai multe forme.

- Taxa pe valoarea adăugată (TVA). Din ianuarie 1988 Ungaria a Introdus în practica sa financiară fundamentele sistemului vestic de taxare a valorii adăugate: TVA avea trei niveluri, în rate de la 0,15% la 25%. Ulterior s-a adoptat un sistem mai simplificat, cu două niveluri, rata maximă stabilită la 25%, iar cea minimă la 12%[1].

• **Impozitul pe venitul** populației este progresiv, cu o rată maximă de 40% asupra unui venit mediu anual de peste 500 mii Ft. Alocațiile pentru copii şi transferurile guvernamentale nu sunt considerate venituri.

• **Impozitul pe profit** a fost stabilit la început la 40%. După o reducere la 36%, din ianuarie 1995 a urmat o altă reducere, ia 18%; din acest moment întreprinderile de stat plătesc, de asemenea, în mod adițional şi un impozit pe dividende, de 23%[2)].

• Companiile plătesc, pentru securitatea socială, o contribuție asupra salariilor de 44%, plus un impozit de 4,5% din profitul impozabil din anul precedent pentru Fondul Tehnic Central de Dezvoltare.

• **Facilități la impozitul pe profit.** În vigoare de la 1 ianuarie 1991, impozitul pe profit poate fi redus dacă: a) investiția (capitalul) de pornire depăşeşte 50

- milioane Ft (699.344 dolari SUA); b) investiția străină participă cu cel puțin 30,% din capitalul unei companii şi c) cei puțin 50% din venit derivă din operațiunile unui obiectiv nou construit sau *renovat.* O companie nou creată este scutită de impozit pe 10 ani: cu 60% în primii 5 ani şi cu 40% în următorii ani. Dacă plasează capitalul în sectoare prioritare, scutirea de impozit este totală în primii 5 ani şi cu 60% în următorii 5 ani.

2.3.7. Sistemul bancar, de credit şi valutar

a) Încă din 1986, sistemul bancar este reorganizat în două categorii: Banca Națională a Ungariei şi băncile comerciale. Banca Națională capătă un nou statut de bancă centrală, responsabilă cu politica monetară şi valutară a țării. S-a admis crearea băncilor comerciale, care operează direct cu agenții economici; ele pot stabili, în anumite limite, rate proprii de dobânzi, în funcție de cereri şi oferte de credit.

---

[1] *EBRD, op. cit., p. 44.*
[2] *EBRD, op.cit p.45.*

La început, banca centrală constituia principalul furnizor de fonduri băneşti pentru băncile comerciale; ea determina, de asemenea, pragurile maxime între "rata de refinanțare" şi ratele creditelor acordate de băncile comerciale. În felul acesta, BNU, având o influență majoră asupra ratelor dobânzilor pe economie, putea exercita aceeaşi influență şi asupra stabilității macroeconomice a țării.

b) Rata de refinanțare a fost alintată ca limită minimă la rata inflației, pentru ca dobânda să fie real-pozitivă. În primii ani însă ea a fost şi real-negativă. De pildă, în 1991, la o rată a inflației de 35%, rata dobânzii de refinanțare a BNU a fost de numai 30%! În schimb, băncile comerciale au perceput o dobândă uşor peste rata inflației. În schimb, ratele nominale la creditele de investiți pe termen lung erau real-negative, dar pe parcurs, chiar de la mijlocul anului 1991, au început să crească.

c) Formarea pieței valutare bancare oficiale, urmată de măsuri de liberalizare treptată a convertibilității forintului:

- cetățenii pot avea conturi la bănci în valută fără investigarea originii banilor; toate băncile pot să colecteze valută străină convertibilă încă din 1989;

- cursul valutar oficial este stabilit de BNU: la început, pornind de la un coş de valute străine, ponderat cu greutatea lor specifică în structura comerțului exterior *ungar.* Din mai 1994, structura coşului de valute externe a fost schimbată, fiind format din 30% pentru dolar şi 70% pentru ECU, față de 50% pentru mărci şi 50% pentru dolari practicat anterior; astăzi cursul valutar esis rezultatul cererii şi ofertei. în perioada 1989-1996 (6 iulie) cursul valutar a evoluat de la 59.1 Fi/dolari în 1989, ia 145 ta 1995 şi 151,08 în 1993, adică de numai 2,56 ori în 18 ani, față de 1,93 ori în Cehia, 238,1 ori în Bulgaria, 198,3 ori în România etc. Rezuită, aşadar că, după Cehia, Ungaria are cea mai redusă devalorizare din țările exsocialiste europene[1], semn că a demarat tranziția cu o economie concurențială mai competitivă decât celelalte țări;

- din 1990 tranzacțiile legate de .comerțul exterior sunt liberalizate: a fost eliminat sistemul barter; individualii privați, ca şi companiile pot cumpăra valută convertibilă la raîa de schimb curentă;

- piața neagră valutară, la început când *era* mai activă, practica un curs de până la 10% superior celui oficiat, astăzi ecartul micşorându-se substanțial;

d) în 1996, BNU a ieşit pe piețele de capital cu emisiuni de titluri prevăzute să-i asigure un aflux suplimentar de finanțare externă de 1,5 miliarde dolari; emisiunea de bonduri subscrise se situează la 2,2 miliarde dolari.

e) Piața bancară a Ungariei este încă dominată de marile bănci de stat. Primele 5 dinîre acestea dețin 49% din activele bancare (1994) față de 8% cât

---

[1] *În perioada 1989-1996 (iulie) cursul dolarului a crescut: în Cehia du la 14,4 la 27,6 coroane; în Bulgaria de la 0,84 la 200 leva; în România de la 14,9 la 2955 lei; în Rusia de la 0,9 la 5165 ruble etc.*

dețin primele 5 bănci mari privatizate (foste de stat) şi S% partea primelor 5 bănci private (nou create). Sistemul bancar ungar pune în mişcare credite reprezentând 63% din PIB (1994), față de 95% în R. Cehia, 33% în Polonia, 21,2% în România, 13% în Rusia, 18% în Ucraina[1]. Rezultă că disponibilitățile de creditare sunt mai mari acolo unde rata inflație; este mai mică.

2.3.8. Datoria externă. Mai întâi să ne adresăm datelor statistice care configurează fenomenul: datoria externă brută a Ungariei a urcat de la 21,3 la 23,5 miliarde dolari în anii 1990-1994 şi la 33 miliarde dolari în 1995, ajungând ia 79% din PIB[2]. Fiecare locuitor al fării este purtătorul unei datorii externe în 1995 de 3200 dolari SUA! În locul unei aprecieri proprii, invocăm o glumă amară de largă circulație în sânul populației: că "Ungaria este vândută eu gros şi en detail". Evident, gluma are în vedere nivelul datoriei externe care face din Ungaria una dintre țările cele mai îndatorate din lume, iar dintre țările exsocialiste europene - campioana lor în materie. Într-adevăr, față de 3200 dolari/locuitor cât reprezenta datoria externă în Ungaria, acelaşi indicator era de: 1163 dolari în Bulgaria (în 1995), 1130 dolari în Polonia, 1080 dolari în Cehia, 255 dolari în România!

În Ungaria, ca şi în alte țări în tranziție, există realmente nevoi mari de capitaluri pentru acoperirea deficitelor bugetare şi înfăptuirea programelor de privatizare şi ajustare structurală, pentru stabilitatea cursului de schimb valutar şi relansarea economisi. Şi pentru că sursele interne de economisiri nu sunt suficiente pentru acoperirea acestor nevoi, apelul la finanțarea externă este indispensabil.

În general, datoria externă în sine nu trebuie să provoace spaimei Când depăşeşte un anumit nivel ea poate deveni dramatică. în cazul Ungariei, cele 33.0 miliarde de dolari reprezintă datoria externă brută. Dacă li se adaugă şi dobânzile aferente, nivelul ei creşte considerabil, poate chiar până la dublul. Dacă adăugăm şi cele peste 12.64 miliarde dolari[3] cât reprezintă investițiile străine directe în economia ungară la finele anului 199.5, rezultă că întreaga finanțare externă atrasă pe cele două căi - împrumuturi şi investiții directe - chiar depăşeşte PIB-ui acestei țări din 1995! Pe de altă parte, piața datoriei se face din încasările de valută din export. În 1994, de exemplu, plata serviciului datoriei externe a Ungariei ajunsese la 4,5 miliarde dolari, reprezentând 50% din valoarea exporturilor țării, diminuând totodată drastic rata investiției nete interne. În aceste condiții este clar că datoria externă a devenit deja una din probleme grave care confruntă astăzi Ungaria. Cu toate acestea, guvernul maghiar, continuă să solicite noi împrumuturi atât de la organismele financiare internaționale, cât şi pe calea relațiilor bilaterale cu statele.

---

[1] *EBRD, op.cit., p.161-162.*

[2] *ONU/BCE, Economic Bulletin for Europe, cit. aut., p.78.*

[3] *The World Bank: World Development Report 1996, From Plan to Market, Executiv Sumary, Washington D.C.,1996, p.16.*

2.3.9. Comerțul exterior. Prin volumul, structura şi dinamica sa, comerțul exterior constituie nu orice componentă a mediului economic, ci una cu impact major asupra întregii economii şi societăți. Privit din perspectiva tranziției, evoluția sa interesează din următoarele unghiuri de vedere.

a) În întreaga perioadă anterioară tranziției, 1350-1980, creşterea comerțului exterior ungar a cunoscut un coeficient devansatoriu față de creşterea venitului național şi producției industriale de 2.58 ori şi 1,87 ori"[1]. Înseamnă că economia maghiară a cunoscut timp de două decenii o lărgire continuă a deschiderii sale spre exterior, deschidere care, în 1995, cuprindea cca. 85% din PIB față de numai 27,5% în 1970.

b) Până în 1989, coate importurile trebuiau aprobate de către Ministerul Comerțului Exterior. Taxele vamale la importuri erau relativ modeste: anume de 16%, dar ia unele bunuri puteau urca până la 60%.

c) Începând din ianuarie 1989, s-a adoptat un program trienal de liberalizare a comerțului exterior realizabil în trei valuri succesive: primul a cuprins 40% din importurile pe valută forte: al doilea val, din 1990, a liberalizat majoritatea produselor chimice şi metalurgice; al treilea val din 1991, a cuprins resursele energetice, alimentare, cuprui, celuloza etc. Pentru produsele neliberalizate s-a adoptat un nou demers, numit cotă globală de import dintr-un produs, cotă repartizată pe țâri. La detergenți, de pildă, din total import, 38% reprezenta cota Germaniei, 16% cota Austriei etc. Aceste restricții, care cuprindeau 10% *din* total import, au fost liberalizate ulterior. De asemenea, a fost înlăturat sistemul barter de comerț exterior şi generalizat schimbul pe valută forte pe ambele relații: Vest şi Est.

d) Reorientarea comerțului exterior spre Vest. Tendința a început mai de mult, dar după 1989 a devenit radicală, în sensul că partea din acest comerț orientată spre Vest a început să depăşească partea corespunzătoare orientată spre Est. Iată ilustrarea acestei tendințe în anii 1989-1994: din total export, ponderea UE, de 27,1%, a urcat la 51%, în timp ce ponderea fostelor țări CAER s-a redus de la 39,8% la 12,6% (restul până la 10C reprezintă "alte țări); la importuri, ponderea UE a urcat de la 29,1% la 45,4% față de 39,7% şi 21,2% în cazul țărilor foste CAER!

e) În perioada 1970-1990, soldul balanței de comerț exterior a fost negativ în 14 ani, cumulând un deficit de 8,11 mld. dolari SUA; doar în şapte ani, mai ales după 1983, soldul a fost excedentar, cumulând 3,53 mld. dolari, nereuşind să acopere decât 43,5% din deficit. Demararea tranziției a deteriorat şi mai mult echilibrul balanței comerciale: în perioada 1991-1995 s-a cumulat

---

[1] *ONU/ECE, Economic Surwey of Europe. in 1991-1992, p. 331 şi 1994-1995, p. 249; Academia Română, Institutul Național de Cercetări Economice, Economia României Secolul XX. Coordonator acad.Tudorel Postolache, Editura Academiei, Bucureşti, 1991, p.746-747.*

un deficit comercial de 9,3 miliarde dolari, mai mare doar în 4 ani decât cel din două decenii anterioare.

2.3.10. Vulnerabilitatea financiară internațională. Evoluția deteriorantă a soldului comerțului exterior nu putea să nu se reflecte şi în balanța de plăți externe a Ungariei. De pildă, soldul contului curent, începând cu 1993, a devenit negativ, remarcându-se, în plus, şi prin volumul său mare: - 3455 milioane dolari în 1993, - 3911 milioane în 1894 şi - 3500 milioane în 1995.

Dacă la evoluția contului curent adăugăm datoria externă, gradul de îndatorare externă, rezervele internaționale ds schimb şi deficitul bugetar obținem în sinteză un instrument de apreciere privind riscul şi incertitudinea financiară a țării.

Iată datele statistice în acest sens:

Tabelul 3 - Gradul de vulnerabilitate financiară externă a Ungariei

- milioane $ şi în % -

Indicatori financiari	1990	1991	1992	1993	1994	1995
1. Soldul contului curent[1]	127	267	324	-3455	-3911	-3500
2. Datoria externă a) brută	21300	22700	21400	24600	28500	33000
b) netă[2]	20230	18765	17052	17907	21731	25477
3. Ponderea datoriei brute externe în PIB,în %[3]	64,0	68,0	57,6	63,9	69,5	79,0
4.Rezervele internaţionale de schimb[4]	1070	3935	4348	6693	6769	7523
5. Îndatorarea externă. Datoria brută externă: export[5]	2,2	2,2	2,0	2,8	2,7	3,2
6.Capacitatea de import Rezervele internaţionale de schimb: import[6] lunar	1,4	3,8	3,7	5,2	5,2	4,1
7. Deficitul bugetar, în *procente din PIB*	0,02	4,5	...	9,6	7,5	6,8

Sursa: ONU/ECE Economic Buiietin for Europe, vol.47/1995, New York, Geneva, 1995, p. 78-79.

1) *Contul curent cuprinde: soldul balanței comerciale, veniturile din serviciile internaționale (transport turism etc.), venituri din muncă în exterior şi contul de capital (profituri sau dobânzi).*
2) *Datoria netă = datoria brută - rezervele de schimb internaționale*
3) *Ponderea datoriei brute externe în PIB s-a calculat din PIB-ul stabilit ia cursul de schimb valutar şi arata cât din producția națională este datoare în exterior.*
4) *Rezervele de schimb internaționaie cuprind disponibilitățile FMI, devize externe, drepturi de tragere (OST) şr eventual rezervele de aur.*
5) *Datoria brută/export exprimă câte exporturi anuale sunt necesare pentru acoperirea datoriei*
6) *Capacitatea de import arată câte importuri lunare pot fi asigurate cu rezervele valutare externe existente.*

Nu este nevoie să fii mare specialist In domeniu pentru a putea aprecia că Ungaria, dincolo de liniştitoarele aparenţe pe care le sugerează strălucitoarele sale vitrine budapestane, are în trunchiul său economic, înfipte adânc, mai multe icuri, gata să-l crape. Este categoric că ea traversează o perioadă extrem de critică, în care vulnerabilitatea ei financiară internaţională este gravă. Deocamdată, deteriorarea situaţiei economice a determinat electoratul maghiar să readucă Sa guvernare pe foştii comunişti. Pentru a detensiona economia, noul guvern, în pofida firmei sale social-democrate, a propus şi lansat în martie 1995, prin ministrul său de finanţe, Lajos Bokros, un "pachet de austeritate" practic, nu are nimic social-democrat în el. Îl invocăm, pentru semnificaţia ideilor care-l însufleţesc (vezi caseta 1).

CASETA 1

a) reducerea drastică a bugetului de asigurări sociale;
b) diminuarea salariilor reale în sectorul public cu 10%;
c) devalorizarea largă a forintuîui, iniţial cu 9%, urmată de o dispersie lunară de 1,9%;
d) stagnarea şi chiar reducerea cu 8% a importurilor şi stimularea exporturilor,
e) restrângerea deficitului bugetar de la 8% din GDP în 1994, la 3% până ia finele anului 1995;
f) restrângerea deficitului de ia contul curent de la 3,91 miliarde dolari în 1994, la 2,5 miliarde dolari în 1995[1].

Lăudat de specialiştii FMI şi BIRD-ului, criticat aspru în interior, "pachetul de austeritate'" a fost contestat la Curtea Constituţională a ţării care a declarat neconstituţionale prevederile de amputare a securităţii sociale a populaţiei. Ca urmare, autorul programului a demisionat şi a fost înlocuit. Dar austeritatea a rămas pe ordinea de zi a guvernului, ea creând un nou sacrificiu, pentru succesul tranziţiei!

[1] *ONU/ECE, Economic Bulletin for Europe, vol.47 (1995), p.34.*

3. STRUCTURILE DE PROPRIETATE MOŞTENITE: PREMISE ŞI OBIECT AL PRIVATIZĂRII

Economia Ungariei, asemenea oricărei alte economii naționale, îşi configurează profilul în matricea proprie, la baza căreia stă structura proprietăți Privită din perspectiva privatizării, această structură devine esențială fiindcă este in aceiaşi timp premisa şi obiectul transformării. În cazul Ungariei, structura proprietății inițiale, de unde a pornit privatizarea, cuprindea 5 forme organizatorice de întreprinderi.

Tabel 4 - Structura de proprietate şi tipurile de întreprinderi înainte de privatizare (număr de unități)

Specificaţie	1988	1989	1990	1991
1. Întreprinderi de stat	2377	2399	2363	2267
2. Companii				
2.1. pe acţiuni	116	307	646	1005
2.2. cu răspundere limitată	451	4485	18317	36420
3. Parteneriate şi alte entităţi	387	432	438	420
4. Cooperative				
4.1. agricole	1333	1333	1348	1418
4.2. neagricole	2439	2510	2629	2705
5. Uniuni de afaceri şi alte organizaţii	0	0	65	0

Sursa: Roman Frydman et al., op.cit.p.118

3.1. Întreprinderea de stat - întreprinderea socialistă standard

Şi în cazul Ungariei întreprinderea de stat era unitatea standard a economiei. Anterior tranziției, ea a făcut obiectul a numeroase reglementări normative de comportament, dar niciodată n-a fost abordată şi sub aspectul proprietății. Teoretic, ea aparținea întregului popor, fie prin naționalizare, fie prin dezvoltări pe baza efortului național. În realitate însă, ea era a statului şi tratată de acesta ca orice altă structură administrativă a sa, deosebindu-se doar p.in câmpul de acțiune şi atât. "Reglementarea, managementul şi controlul întreprinderii de stat erau mereu împreună" şi exercitate de către aparatul birocratic de stat tot aşa cum "nu existau granițe între ministere, buget, bănci şi întreprinderi"[1].

[1] *Roman Frydman et. al, op.cit., p. 108.*

În Ungaria însă, spre deosebire de alte țări cu acelaşi regim, întreprinderea de stat s-a bucurat după 1988 de mai multă autonomie, fapt care avea să aibă o anumită importanță şi pentru privatizarea de mai târziu. Este şi motivul pentru care se invocă deseori Legea Consiliilor de întreprinderi din 1984. Conform acesteia, întreprinderile ungare se împărțeau în trei categorii:

a) 1/3 din ele, numite "întreprinderi strategice", rămâneau sub controlul statului, în timp ce autonomia s-a introdus în restul celor 2/3 din întreprinderi;

b) întreprinderile mici, cu până la 500 lucrători, aveau conducerea trecută în mâinile Consiliului ales de muncitori;

c) în a treia categorie, cuprinzând întreprinderi medii şi mari, conducerea trecea din mâinile statului în cele ale Consiliului, dar acesta din urmă era alcătuit astfel: 50% din membrii erau aleşi de muncitori; 32% erau numiți din reprezentanți ai ierarhiilor superioare de conducere; 1 persoană era numită de ministerul de resort şi restul de membri erau stabiliți de directorul manager. Cum vom arăta mai departe, aceste trei tipuri de management al întreprinderilor de stat aveau să influențeze atât inițiativele, cât şi forma privatizării.

3.2. Cooperativele

La debutul tranziției, în 1989-1990, se aprecia că aproape 5 milioane de locuitori as Ungariei - practic jumătate din populația țării - erau membri ai cooperativelor. Ceîe mai multe dintre acestea funcționau în agricultură şi servicii; ele însă erau prezente şi în alte. sectoare: comerț, construcția de locuințe şi chiar în sectorul bancar. Din cauza mediului economic în care funcționau, aceste unități se comportau practic ca întreprinderi de stat; proprietatea ca atare avea slabe legături cu membrii. Din aceste motive, ele trebuiau transformate în adevărate cooperative, adică în unități aparținătoare membrilor asociați.

Legea Cooperativelor şi Legea Tranziției Cooperativelor se subscriu acestui scop. Dacă prima lege asigura autonomia efectivă a cooperativelor şi refacerea legăturii fireşti dintre membri şi proprietate, a doua lege prevedea restructurarea şi liberalizarea lor atât în relațiile cu membrii, cât şi în relațiile cu terții. Este vorba de: a) dreptul membrilor de a se retrage din cooperativă; b) dreptul cooperației de a se deviza, asocia, dizolva sau transforma într-o anumită formă de societate, pe acțiuni, sau cu răspundere 'imitată şi c) restructurarea internă conform prevederilor legii.

3.3. Societățile comerciale

Sunt organizații economice create pe baza Legii nr. VI/1988 privind "Societățile comerciale, Asociație, Companiile şi Societățile Mixte". Pe scurt, Legea este cunoscută sub denumirea de Legea Societăților Comerciale. A intrat in acțiune de la 1 ianuarie 1989 şi reglementează normativ formarea,

organizarea şi funcționarea societăților comerciale, cu excepția cooperativelor, comercianților persoane fizice şi întreprinderilor create prin tratate internaționale. Conform acestei legi, în Ungaria pot fi constituite şase tipuri de organizații economice:

• parteneriate ordinare • societăți mixte

• parteneriate limitate • societăți cu răspundere limitată

• uniuni economice • societăți pe acțiuni

Toate aceste *forme* de societăți se creează pe baza unui contract de asociere. Spre deosebire de parteneriatele care p*ot* îl persoane fizice sau juridice, celelalte forme de societăți sunt numai persoane juridice. Corespunzător contractului de asociere, în cadrul fiecărei categorii se formează anumite drepturi de proprietate, a căror analiză depăşeşte cadrul acestui studiu.

3.4. Proprietatea capitalului străin

Capitalul străin este admis în Ungaria sub diverse forme încă din 1974. Astăzi, drepturile sale de proprietate sunt reglementate de Legea Investițiilor străine în Ungaria nr.XXIV/1988. Prezintă interes următoarele aspecte:

a) investiția străină trebuie să se înregistreze în registrul comerțului;

b) nu se cere nici *o* permisiune specială investitorilor străini ca să creeze o întreprindere, să cumpere acțiuni sau să obțină chiar pachetul majoritar do acțiuni; formalitățile pentru inițiere, selecție şi aprobare sunt acelaşi ca pentru investitorii interni;

c) proprietatea străină are anumite restricții în următoarele domenii:

• în sfera financiară: se cere aprobarea Ministerului de Finanțe ca un investitor străin să achiziționeze majoritatea acțiunilor într-o bancă, sau sa o persoană individuală să cumpere cotele de participare ale statului în băncile comerciale, instituțiile financiare sau societățile de asigurări:

• în ceea ce priveşte pământul, Legea funciară din 1987 stipulează că societățile sau organizațiile economice care n-au sediul legal în țară, ca şi străinii individuali nu pot achiziționa avere imobilă - deci şi pământ - fără aprobarea Ministerului da Finanțe. Dar, societățile străine sau societățile mixte cu participare străină au permisiunea să cumpere avere imobilă fără permisie specială în legătură cu activitatea economică specificată în clauzele contractelor lor de asociere;

• investitorii străini sunt excluşi, de asemenea, de la programul de privatizare prin vânzare a proprietăților de stat din domeniul comerțului cu amănuntul, alimentației publice şi serviciilor de consum; ei nu pot cumpăra aceste proprietăți direct, dar le pot cumpăra de pe piața secundară post privatizare, de la cetățenii unguri care au participat la programul respectiv de privatizare;

d) societățile cu capital străin de cel puțin 30% din capitalul lor se bucură de importante facilități fiscale şi anume:

• reduceri ale impozitului pe profit de la 40-100% pe o perioadă de până la 10 ani, dacă operează în anumite activități (tehnică de vârf, producția de autovehicule de transport şi construcția de hoteluri) şi dacă volumul capitalului de constituire a societăți depăşeşte 50 milioane Ft;

• scutiri de taxe vamale de import pentru bunurile de investiții aduse drept capital la constituirea societății sau cumpărate cu valută convertibilă;

• scutiri de impozite pentru reinvestirea acasă a dividendelor cuvenite.

Acesta era tabloul general al structurilor de proprietate moştenite de la regimul precedent şi de la care pornea marea "aventură" a privatizării.

4. PROCESUL PRIVATIZĂRII

Deşi Ungaria a experimentat anumite reforme economice, axate pe creşterea autonomiei întreprinderilor, încă din 1968, adevărata transformare structurală a sistemului său bazat pe comandă centralizată a început după 1989. Primul program care a dat glas acestei transformări a fost, cum am avut deja prilejul să arătăm mai înainte, cel al guvernului Iosef Antal, lansat în martie 1991. El cuprindea 4 componente mari: a) pregătirea cadrului legislativ şi instituțional al reformelor; b) progresii privatizării economiei; c) stabilitatea macroeconomică şi d) reforme economice de liberalizare, practic de trecere de la plan la piață şi de la totalitarismul socialist la democrație.

4.1. Cadrul legislativ şi instituțional

Înfăptuirea privatizării cerea un cadru legislativ şi instituțional adecvat în acest scop s-au folosii şi câteva acte normative anterioare, dar legislația ca atare a fost editată după 1989. Între aceste acte normative statale, amintim ca fiind mai importante:

• Legea Consiliilor de întreprindere (1984);
• Legea Funciară numită a "Pământului" (1987);
• Legea Societăților Comerciale, Asociațiilor, Companiilor şi Societăților Mixte (1988);
• Legea Investițiilor Străine în Ungaria (1988);
• Legea Transformării (1989);
• legea Agenției Proprietății de Stat (APS) (1990);
• Legea Protecției Proprietății încredințate întreprinderilor de Stat (1990);
• Legea Privatizării, Alienării şi Utilizării Întreprinderilor de Stat din Comerțul cu Amănuntul, Alimentare şi Servicii (1990);
• Legea Interzicerii Practicilor de Piață Neloiale (1990);
• Legea Compensației (1991);
• Legea Transferării unor Proprietăți de Stat în Proprietatea Organelor Puterii Locale (1991);
• Legea Cooperativelor (1992) şi Legea Tranziției Cooperativelor (1992);
• Legea Falimentului (1992), amendată în 1993;
• Legea Băncilor Comerciale (1992);
• Legea Fondului de pensionare Nestatal (1693);
• Legea Unirii Agenției Proprietății de Stat şi a Companiei Holdingului de Stat în Compania de Stat a Privatizării şi Managementului Proprietății Statului (1895).

Cât priveşte organele instituționale chemate să înfăptuiască privatizarea, acestea erau: întreprinderile ca atare, ministerele de resort, Agenția Proprietății de Stat, organele puterii locale. Guvernul are, de asemenea, un ministru fără portofoliu al privatizării

Existau şi mai există încă trei grupe mari de acțiuni privind privatizarea: a) generarea inițiativei; b) metodele de înfăptuirea ei ca atare şi c) controlul legalității privatizării. Unele verigi instituționale au doar una din aceste drepturi şi responsabilități; altele pe toate trei laolaltă. Organul de stat creat special pentru înfăptuirea privatizării a fost Agenția Proprietății de Stat, contopită după 1995 cu Holdingul de stat privind administrarea proprietății de stat încă neprivatizate, cum s-a arătat mai sus.

4.2. Corporatizarea - precondiție a privatizării

Corporatizarea a constituit şi în cazul experimentului ungar de tranziție o precondiție necesară a privatizării. Ea a constat în conversia întreprinderii de stat; într-o unitate economică descentralizată şi debugetizată, manifestată pe piață ca agent economic autonom. De regulă, întreprinderea se transformă în societate pe acțiuni sau societăți cu răspundere limitată. În care statul este unicii sau principalul acționar; plăteşte impozit pe profit ca orice întreprindere privată şi dividende proprietarului sau proprietarilor de capital acționar conducerea întreprinderii trece în mâna echipei manageriale; dispare astfel instituția autoconducerii şi dreptul muncitorilor de a participa la Consiliul întreprinderii.

Ungaria se deosebeşte de celelalte țări exsocialiste şi în domeniul corporatizării. Amintim că acest proces-corporatizarea - a început încă din 1987, adică în anii comunismului, fiind urmat imediat şi de o privatizare parțială, prin vânzare de acțiuni investitorilor autohtoni şi străini. Este interesant să subliniem *forma de* societate mixtă. În ambele cazuri, statul continua să fie proprietar pe un pachet de acțiuni proporțional cu activele transferate drept capital la constituirea noii unități economice. Acțiunile puteau fi vândute. Printre cumpărători s-au numărat şi persoane particulare, dar mai ales alte întreprinderi şi bănci de stat. În felul acesta, *cum* remarcă şi revista "Finance and Development", editată de BIRD şi FMI, privatizarea spontană a creat în Ungaria "un sistem bizantin da relații încrucişate de proprietate, în care companiile şi băncile de *stat* dețin acțiuni tot la bănci şi companii ale statului".

Ca amploare, scest tip de privatizare - dacă a fost într-adevăr privatizare -cuprindea, la mijlocul anului 1990, circa 40% din numărul de întreprinderi de stat din industrie, comerț şi construcții şi doar 10% din fondurile corespunzătoare. A apărut astfel o dublă tendință: una de "cochifizare" a unei serii de întreprinderi cele care s-au golit de anumite active, prin transfer la

întreprinderile "fiice" - şi alte, simultană, de formare a noilor întreprinderi, funcționând pe principiul societăților pe acțiuni sau mixte.

Inițierea privatizării spontane a avut o motivație economică; ea a stat sub imboldul mărturisit ai "transformării" întreprinderilor pentru modernizarea managementului şi creşterea capacității lor de a genera performanțe competitive. A existat însă şi o motivație nemărturisită, subterană, anume posibilitatea îmbogățirii peste noapte. Presa timpului vuia zilnic descoperind şi condamnând virulent conducători de întreprinderi de stat, care transformaseră mari active ate acestora în proprietatea firmelor lor particulare. "Privatizarea spontană - recunoştea directorul manager al APS - a fost însoțită de o bună porție de necazuri... Orice caz am lua am descoperi multe anomalii de întreptat într-un număr de cazuri sunt deja în curs acțiuni în justiția, iar în unele împrejurări acuzele sunt de natură penală"[1].

Din cauza neajunsurilor care au însoțit-o, guvernul Nemet a hotărât să monitorizeze procesul de privatizare, punând capăt dezordinii şi jafului averii publice. Între măsurile luate în acest sens pe primul loc se situa adoptarea Legii Protecției Proprietății de Stat şi crearea Agenției Proprietății de stat (APS).

Conducerea Agenției este numită de şeful guvernului pe 5 ani, iar raportul ei anual se prezintă Parlamentului care stabileşte tot anual liniile directoare în politica privatizării. Printre obiectivele Agenției amintim: a) protecția proprietății de stat în procesul transformării: b) managementul proprietății de stat după transformare (corporatizare); c) inițierea şi pregătirea programelor de privatizare; d) promovarea competiției, transparenței şi corectitudinii în evoluarea activului Întreprinderii supusă privatizării.

Creând APS, guvernul încerca o anumită centralizare a monitorizării procesului de privatizării. Inițial APS i s-au încredința drepturile de proprietate ale statului la întreprinderile transformate în societăți, apoi primeşte şi alte drepturi In virtutea legii privatizării, ca, în final, să poată pomi privatizarea pe cont propriu. Tendința de centralizare însă a eşuat, iar privatizarea cada într-un con de

4.3.2. Privatizama activă: programul I şi II

Privatizarea activă, un fel de reacție la privatizarea spontană sau pasivă, s-a numit astfel pentru încercarea de control a tranzacțiilor inițiate de managerii

întreprindarii. Este inaugurată de APS prin adoptarea a două programe menite să stârnească un interes mai mare pentru restructurarea economiei, accelerarea privatizări, atragerea de noi investitori şi mai buna corelare a intereselor statului în întreprinderite sale.

---

[1] *Gabor Slosar, op.cit.p. 12.*

Primul program activ de privatizare, lansat în septembrie 1990, cuprindea 21 de întreprinderi considerate mari, cu un capital cuprins între 1 milion şi 135 milioane Ft: din industrie, turism şi comerț. Pentru evaluarea şi vânzarea tor, APS-ul s-a folosit de ajutorul celor mai bune consultanțe străine, plătite o parte de Banca Mondială, o parte de APS. Deşi consilierii erau printre cei mai buni, ei n-au putut vinde decât o singură întreprindere. Programul lor a fost un mare eşec. Aceasta pentru că ei au abordat privatizarea ca într-o economie de piață occidentală, fără să țină seama de specificitatea economiei ungare care-şi avea rădăcinile în trecutul ei socialist; n-au ținut seama de acest specific, pentru ci nu l-au cunoscut. Ar fi trebuit, aşadar, mai întâi, să cunoască matricea economiei ungare şr apoi să purceadă la privatizare. O cauză a eşecului a fost şi tentativa APS de a obține prețuri mari, pentru a *nu* fi acuzată de corupție. Or, aceste prețuri erau cu atât mai ireale cu cât valoarea multor întreprinderi a cunoscut pierderi considerabile datorită colapsului CAER-ului cu care ele aveau legături înainte da 1990. Ca reflex la eşuarea primului program de privatizare, APS-ul şi-a schimbat tactica: ea a început să se concentreze asupra inițiativelor de întreprinderi şi asupra metodelor de privatizare.

Al doilea program activ de privatizare a cuprins problematica specială a întreprinderilor "cochilii", adică întreprinderile de stat care transferaseră mari părți din activele for noilor societăți subsidiare sau mixte, reprezentând 51% din capitalul acestora. Întreprinderile "cochilii", după ce transferase activele loc, au rămas practic cu datorii şi responsabilități, plus câştigul din dividende de la marile companii. Aceste împrejurări inhibau, atât transformarea lor corporativă, «âf şi privatizarea. Mai întâi APS a procedat la o tratare a lor individuală: unele au fost "aparte", adică divizate în unități mai mici şi operative, altele au fost transformate în societate tip holding. Şi acest program de privatizare a fost un eşec. S-a tras concluzia că a vinde acțiuni în pachete nu este o cale eficientă. Căutarea unei alte căi a dus la statuarea unei noi forme de privatizare.

4.3.3. Autoprivatizarea

Apărută ca reacție la tendințele de centralizare a privatizării şi la eşecurile programelor prin care s-a încercat să se realizeze această tendință, autoprivatizarea este caracterizată, de regulă, ca un demers de "privatizare a privatizării". Ea face obiectul unui nou program care presupune întoarcerea la întreprindere. APS-ul inițială privatizarea prin invitarea de oferte. În cadrul acestei scheme, oferta o poate face şi prezenta APS-ului, fie un investitor - invitat, fie o companie - invitată. De pildă, întreprinderea de stat, dacă a găsit un partener acceptabil, acesta era recomandat APS-ului ca un potențial cumpărător sau candidat. Dacă întreprinderea alege această cale, ea trebuie să-şi aleagă, de pe o listă a APS-ului, o companie de consultanță independentă pentru evaluarea proprietăți şi aranjarea vânzării acțiunilor. Compania de consultanță era împuternicită să acționeze în numele APS-ului, în calitate de

comisionar. Pentru acest serviciu indisponibil, compania de consultanță primeşte un procent din preț, plus o primă pentru viteza tranzacției de privatizare. APS-ul acceptă rezultatul vânzărilor. Dacă, însă, constată încălcarea legilor şi a delegărilor de drepturi ea impune sancțiuni sau excluderea de pe listă a companiilor de consultanță în culpă.

Programul de autoprivatizare a avut rezultate promițătoare. La început un număr de 400 mici întreprinderi cu o cifră de afaceri de până la 300 mil. Ff şi un număr de până la 300 de lucrători de fiecare au fost selectate şi practic privatizate. Prima rundă fiind reuşită, a urmat o a doua rundă, implicând 600 întreprinderi cu peste 300 lucrători şi cu 1000 mil.Ft cifră de afaceri fiecare.

Ungaria, după cum s-a mai spus. n-a recurs la privatizarea gratuită pe baza bonurilor patrimoniale (vouchere), dar nici nu a exclus de tot prezenta unor elemente ale acestui demers în procesul privatizării, favorizând unele segmente ale populației. Această împrejurare stă la baza unui alt grup de programe şi forme de privatizare: participarea angajaților la privatizarea întreprinderii proprii. privatizarea prin bonurile patrimoniale de compensație, privatizarea prin credite avantajoase etc.

4.3.4. Privatizarea prin acțiuni ale muncitorilor şi preferința salariaților

În unele întreprinderi s-a creat "fondul proprietății pentru salariați", un program nou prin care angajații, cu o vechime de cel puțin 6 luni în muncă pot participa la privatizarea întreprinderii proprii. În general, fenomenul a apărut în cadrul întreprinderilor mai mici. Elementele definitorii ale acestui program sunt în principal, următoarele:

a) În cazul întreprinderilor autogestionate, 80% din veniturile provenite din vânzarea acțiunilor merg la stat şi 20% rămân la dispoziția întreprinderii pentru a acoperi acțiunile lucrătorilor;

b) valoarea acțiunilor destinate angajaților nu poate depăşi 10% din capitalul social al întreprinderii;

c) angajații pot cumpăra, în regim preferențial, acțiuni de la întreprinderea proprie. Acțiunile "muncitoreşti" pot fi cumpărate la un discent de 90%; celelalte acțiuni, normale, pot fi achiziționate la 50% din valoarea lor[1];

d) suma discontului (reducerii) la ambele tipuri de cumpărări nu poate depăşi 10% - cu unele excepții 15% - din capitalul pe acțiuni ale companiei date;

e) la prețuri egale, salariați au dreptul de preferință ia cumpărarea întreprinderii, dacă la acest program participă cel puțin 25% din angajații întreprinderii. Numărul de societăți private printr-o astfel da autoprivatizare sau privatizare simplificată totalizează *470*[2].

---

[1] *Roman Frydman et al., op. cit., p. 137.*
[2] *Gabor Slosar, op.cit., p.14.*

4.3.5. Privatizarea prin compensație

Ce este *şi* de ce a fost necesară compensația?

Mai întâi, o precizare utilă: dacă modelul ungar de tranziție, spre deosebire de alte țări exsocialiste, n-a recurs nici la privatizarea gratuită şi nici ia restituirea proprietăților confiscate, în schimb, în locul restituției, a apelat la principiul compensației. Ea constă în recuperarea valorică a unei părți din pierderile suferite de cetățenii Ungariei prin abuzurile comise de regimurile trecute în perioada dintre 11 martie 1939 şi 23 octombrie 1989. Din conținutul său, rezultă şi necesitatea care o justifică: ea a fost adoptată Ca măsură de reparare istorică, fie şi parțială, pentru 1,2 milioane da persoane care, în perioada amintită, au fost privați de avere, de libertate şi chiar de viață.

Pentru rezolvarea problemei compensației au fost adoptate 4 legi succesive[1] în numai 2 ani: 28 iunie 1991-23 iunie 1993. Această succesiune amețitoare a actelor normative reflectă marile dezbateri şi tensiuni care au însoțit *nu* atât recunoaşterea ca atare a pierderilor şi suferințelor celor în cauză, cât alegerea modului şi proporției compensației. În final a rezultat următorul scenariu:

a) emiterea de bonuri patrimoniale în valoare egală cu cea stabilită a fi compensată şi distribuirea lor celor îndreptățiți;

b) compensarea integrală a pierderilor până ia 200.000 Ft (cca. 2200 dolari SUA);

c) compensarea parțială a pierderilor mai mari de 200.000 Ft cu o rată invers proporțională față de mărimea pagubelor. De pildă, ia pierderile de paste 500.000 Ft (cca. 5500 dolari SUA) s-a acordat o compensare de 10%;

d) suma maximă plătibilă pentru un articol a fost limitată la 5 mil.Ft (55.000 dolari)[2]. Majoritatea cazurilor de compensare s-au situat între 2-3 milioane Ft (22-23 mii doiari).

Bonurile compensatorii, fiind bonuri patrimoniale, au regimul hârtiilor de valoare: ele sunt purtătoare de dobândă, se pot vinde-cumpăra la un curs de schimb, deci pot participa la piața internă de capital. În mod concret, bonurile compensatorii pot fi folosite pentru:

a) cumpărări de acțiuni de la APS şi de la bursă;

b) cumpărarea de pământ de la cooperative şi fermele de stat;

c) cumpărarea de locuințe (case) de la consiliile locale;

d) poi fi schimbate la Fondul Securității Sociale (FSS) pentru constituirea de pensii fixe sau anuități;

---

[1] *Prima lege a compensației a fost adoptată la 26 iunie 1991; a doua la 7 aprilie 1592; a treia la 12 mai 1992 şi a patra la 23 ianuarie 1993.*

[2] *Judith Kiss, Transformarea şi privatizarea agriculturii Ungare. în volumul: "Privatisation in Visegrad countries: Old Principles and New Methods, cit.anterior, p.225-226.*

e) pot participa ia privatizare, fie prin cumpărare de acțiuni, chiar de la marile societăți şi bănci, fie prin cumpărarea integrală a unei întreprinderi.

În procesul de circulație, bonurile compensatorii au două perspective: dacă sunt folosite pentru cumpărare de acțiuni de la APS sau ajung la alte organe ale statului, îşi încetează existența, fiind scoase din circuit; dacă ajung la cooperative, la consiliile locale, la FSS sau la alți cumpărători, particulari, ele îşi continuă existența, putând fi folosite drept capital de investiții în acțiunile APS. Statul este interesat să le retragă mai repede din circulație, fiindcă în acest fel se realizează tot "mai repede" şi triplul obiectiv pentru care au fost emise: compensarea celor păgubiți de regimurile anterioare, grăbirea privatizării şi formarea clasei autohtone de proprietari.

Până în prezent bonurile compensatorii s-au bucurat de apreciere mai ales în agricultură, pentru cumpărarea de pământ. Până la sfârşitul anului 1994 circa 2 mil.ha de pământ au fost vândute prin licitație pe bonuri compensatorii unui număr de 0,5 milioane de persoane. Încă o rundă de compensări, cuprinzând licitarea a 185 mii ha de pământ, urma să se încheie până la sfârşitul anului 1995[1].

4.3.6. Privatizarea creditată

Este o formă de privatizare impusă de sărăcie. Ne referim la sărăcia resurselor investiționale ale populației, fenomen prezent, uneori chiar mai acut, în toate țările exsocialiste. Se ştie că timp de peste patru decenii ungurii, deşi cu o libertate de mişcare mai mare decât alte țări cu regim similar, n-au putut să acumuleze mari economii şi nici să dispună astfel de capitaluri semnificative în proprietate privată. De pildă, în octombrie 1991, economiile gospodăriilor ajunseseră ia 55/ miliarde Ft (7,5 miliarde dolari). Media lor pe locuitor reprezenta circa 720 dolari, echivalentul a 1,7 salarii medii brute lunare; raportată la PIB-ul aceluiaşi an, economiile reprezentau 22,7%[2].

Intrați în tranziție cu o zestre financiară modestă, era greu de presupus că proprietarii autohtoni ar putea juca rolul de "vioara întâi" în înfăptuirea privatizării. Datele concrete confirmă această aserțiune. În 1991, din veniturile încasate de APS din privatizare, 85% proveneau de la investitorii din străinătate; ulterior această parte scade la 55% în 1992 şi 40% în 1993[3]. Restul până la sută, în creştere de la 15% la 60% în aceeaşi perioadă 1991-1993, este puternic influențat de creditele primite de la stat. Era clar, aşadar, că investitorii autohtoni nu pot juca un rol semnificativ în privatizare fără ajutorul statului. Pentru sprijinirea participării investitorilor la privatizare şi întărirea bazei naționale a proprietății private din economie, guvernul a inițiat câteva programe speciale de creditare. Inițial două asemenea programe sunt mai semnificative:

---

[1] *EBRD, op.cit., p.44*
[2] *Roman Frydman et al, op.cit., p.98.*
[3] *Gabor Slosar, op.cit., p. 14.*

unui prevedea aşa-numitele "credite de existenţă", iar celălalt asigura "credite de privatizare". Din cauza condiţiilor creditării, mai ales a dobânzii ridicate, creditele s-au dovedit nefavorabile. Pentru a le face accesibile, guvernul a îmbunătăţit condiţiile de acordare "a creditelor de existenţă"; dobânda de 7%, termen 15 ani şi o perioadă de graţie de 3 ani[1]. Efectele acestui program au fost extrem de încurajatoare: a crescut atracţia privatizării, mai ales pentru societăţile mai mici, cu un capital subscriu sub 1 miliard Ft, iar proprietarii autohtoni au sporit considerabil.

Un alt program prevedea cumpărarea de acţiuni de către investitorii mici. În cadrul lui, fiecare cetăţean adult putea achiziţiona acţiuni în valoare de 10 mii Ft, pe credit, plătibil în rate pe 15 ani. Bunele intenţii însă care animă acest program întâmpină mari greutăţi: prima constă în însăşi dimensiunea redusă a acestor mici investitorii, din care cauză este extrem de dificil a se găsi *un* număr aşa de mic de acţiuni care să li se poată oferi; o a doua dificultate constă în faptul că acţiunile solicitate de cei aproape 2 milioane de persoane nu mai sunt la dispoziţia APS. Soluţia ar fi ca pentru satisfacerea cererii tor să se utilizeze portofolii ale Companiei Holdingului de stat însărcinată cu gestiunea acţiunilor rămase nevândute de la întreprinderile privatizate parţial.

4.3.7. Privatizarea prin capitalul străin

Pentru Ungaria, atragerea investiţiilor străine stă sub presiunea unei duble necesităţi. Pe de o parte, este nevoia normală, prezentă în toate ţările lumii, de a integra în producţia naţională factorul extern, purtător ai celui mai înalt potenţial de performanţă economică. Există cel puţin trei momente esenţiale care justifică această cerinţă. Primul constă în faptul că investiţia externă se adaugă la sursele interne de investiţii, creatoare de noi posibilităţi de creştere a activităţilor productive şi a locurilor de muncă. Al doilea constă în împrejurarea că afluxul de capital investiţional extern presupune şi un aflux corespunzător de noi tehnologii, indispensabile modernizării şi eficientizării economiei naţionale. în fine, acelaşi capital străin aduce cu sine şi posibilitatea unei noi pieţe externe atât de necesare astăzi în condiţiile globalizării tendinţelor integraţioniste internaţionale. Pe de altă parte însă, pentru Ungaria, ca de altfel şi pentru celelalte ţări exsociaiiste, nevoia d© investiţii în general, străine în special, este una care depăşeşte normalul, fiind multiplicată până ta acutizare, de marile procese bulversante ale tranziţiei.

Conştientizând repede această nevoie în dubla ei ipoteză, dar nu mai puţin şi prezenţa "cecului în alb" de simpatie şi credibilitate pe care i l-a semnat Occidentul încă din 1956, Ungaria sa preocupat cu o tenacitate demnă de luat exemplu pentru sporirea masivă a influxului de capital străin atât pe canalul împrumuturilor de stat, cât şi pe calea investiţiilor directe. Întrucât de creditele

[1] *Idem, op. cit., p. 15.*

externe ne-am ocupat deja anterior, aici vom insista doar asupra investiţiilor directe participante la privatizare.

O primă caracteristică a investiţiilor străine atrase în Ungaria constă în nivelul relativ înalt şi în dinamica tor rapidă.

În perioada 1991-1995 stocul acestor investiţii a sporit de la 3137 ia 12838 milioane dolari SUA. Numai în primul trimestru al anului 1996, afluxul de capital străin a însumat 462 milioane dolari, sporind stocul de investiţii la 13100 milioane! Creşterea este ameţitoare: 32% din media anuală în parioada 1991-1995.

Semnificaţia şi eficienţa efortului Ungariei de a atrage capital străin în economia sa capătă un plus de lumină în comparaţie cu alte ţări.

Tabel 5 - Stocul investiţiilor străine în Ungaria comparativ cu alte ţări, în perioada 1991 - trim.I,1996

Ţările	Stocul total, milioane dolari			Pe locuitor, în dolari	
	1991	1995	1996 (tr. I)	1991	1996
Ungaria	3137	9990	13100	301	1272
Polonia	480	3910	7880	13	204
Cehia	591	3431	5950	57	578
România	' 226	1380	1690	10	75
Slovacia	231	585	730	4-f"	138
Bulgaria	18	514	664	2	60

x)1992
Sursa: ONU/ECE Economic Bulletin, cit., p.102 pantru anii 1991-1995

Aceste comparaţii (vezi tabelul 5) ne arată că Ungaria este un fel de campioană în materie. Ea depăşeşte nivelurile cunoscute în alte ţări, atât pe locuitor, cât şi pe total. Din cete 30014 milioane dolari investiţii în cele 8 ţări în 1996 (trim. I.), Ungariei îi reveneau 43,6%. Iar indicatorul investiţiei/loc. arată pentru Ungaria niveluri mai mari între 17,0 ori faţă de România, ocupanta ultimului loc şi 2,2 ori faţă de Republica Cehă, ocupanta locului doi la acest indicator, după Ungaria.

O altă caracteristică a investiţiilor străine în Ungaria constă în folosirea lor nu numai ca o sursă de creştere economică, ci totodată şi ca una de privatizare şi dezvoltare a sectorului privat în economie. Datele arată că în jur de 80% din aceste investiţii au fost folosite pentru cumpărarea de acţiuni în cadrul privatizării proprietăţii de stat, iar restul pentru crearea de noi întreprinderi sau noi capacităţi la cele existente. Ca urmare a acestei orientări, la finele anului 1995 structura capitalului industrial ungar era formată din: 1/3 capital de stat, 1/3 capital privat autohton şi 1/3 capital străin.

Cei mai mari investitori străini provin din SUA, Germania şi Austria. Iar cele mai mari investiţii sunt făcute în industria alimentară şi construcţia de

maşini, industria chimică şi construcții. Capitalul străin este admis şi ia privatizarea sectoarelor strategice ale economiei naționale. Însă statul îşi menține aici aşa numita "acțiune de aur" în baza căreia el poate să-şi exercite dreptul de veto, indiferent de procentul acțiunilor deținute de capitalul străin[1].

În urma privatizării prin vânzarea întreprinderilor sau a pachetelor de acțiuni, APS a obținut importante venituri: 497,4 milioane dolari în 1992 şi 3500 milioane dolari în 1995. Cea mai mare parte din aceste venituri este folosită ia plata datoriei externe.

[1] *Laszlo Koning, "Ungaria a înțeles foarte repede că privatizarea este un proces ireversibil". Interviu acordat ziaristei Eva Galombas, Curierul Național.*

5. REZULTATE ŞI DEZVOLTĂRI ACTUALE ALE PRIVATIZĂRII

Sectorul privat în economia Ungariei reprezenta în 1995 circa 60% din PJB. Această pondere se compunea din circa 35% contribuția sectorului privat autohton, 6% instituții din teritoriu şi restul, aproape 20% este contribuția firmelor străine. Sub aspectul ponderii sectorului privat în PIB, Ungaria este întrecută doar de două țări exsocialiste: Republica Cehă 70% şi Estonia 65% şi egalată de Polonia, Republica Slovacă, Lituania şi Albania. Categoric, Ungaria face parte din plutonul fruntaş al țărilor în tranziție şi în privatizarea economiei naționale.

Se pune în mod firesc întrebarea: este posibil să se facă o apreciere sintetică, în formă cantitativă, asupra stadiului în care se află tranziția în ansamblul ei? Specialiştii Băncii Europene şi a Băncii Mondiale de Reconstrucție şi Dezvoltare, răspund afirmativ la această întrebare. În scopul unei asemenea aprecieri şi întocmirii indicatorilor corespunzători, specialiştii celor două organisme financiare internaționale folosesc abordări relativ diferite.

De pildă, specialiştii de la EBRD au structurat tematica tranziției în patru grupe mari de probleme cu convingerea că ele reprezintă laturile cheie ale liberalizării şi constituirii instituționale. Aceste laturi se referă la: a) privatizarea întreprinderilor; b) liberalizarea pieților şi comerțului; c) instituțiile financiare şi d) sistemul legislativ. Fiecare grup este divizat la rândul său în componente (de la 1 la 3), rezultând în total 9 subdiviziuni, reprezentând tot atâția indicatori ai tranziției. Pentru fiecare indicator s-a dat nota 4 maximă, pentru situația când procesul exprimat este încheiat. S-a introdus de asemenea nota 4 cu steluță (4*) care ar indica aprecierea că segmentul respectiv funcționează ca în economiile de piață occidentale. Punctajul total maxim ajunge astfel la 36 puncte. Din acest punctaj, stabilit la jumătatea anului 1995, Ungaria a realizat 31 de puncte, aşa cum se poate vedea din tabelul nr. 6.

După aceste date, Ungaria, cu media celor 31 puncte, ar realiza 86,1% din punctajul total, fiind egalată doar de Cehia cu aceeaşi apreciere (note) la toți cei 9 indicatori.

Deşi metodologia descrisă de autorii acestor comparații excelează prin meticulozitate şi amănunte, datele rezuitative trebuie privite nu numai ca valori orientative, dar şi cu multă circumspecție. În acest sens, am aminti doar un singur fapt: că sistemul de indicatori folosit nu acoperă importante zone ale tranziției, ca de pildă: rolul statului, politica fiscală, sistemul de educație, sănătate şi asigurări sociale. Chiar şi în aceste condiții, metodologia merită invocată pentru că ne dă o imagine asupra mersului şi stadiului tranziției.

Tabelul 6 - Stadiul de înfăptuire a tranziției în Ungaria, comparativ cu alte țări exsocialiste europene (iunie 1995)

Țările / Indicatori	Ungaria	Cehia	Polonia	România	Bulgaria
1. Ponderea sectorului privat în GDP, în %	60	70	60	40	45
2. Întreprinderile	11	11	10	7	7
2.1. Privatizarea pe scară largă	4	4	3	2	2
2.2. Privatizarea pe scară mică	4	4	4	3	3
2.3. Restructurări de întreprinderi	3	3	3	2	2
3. Pieţe şi comerţ	10	10	10	8	9
3.1. Liberalizarea pieţelor	3	3	3	3	3
3.2. Sistemul de comerţ şi de schimburi externe	4	4	4	4	4
3.3. Politici de competiţie	3	3	3	1	2
4. Instituţii financiare	6	6	6	5	4
4.1. Reforma bănească şi liberalizarea dobânzilor	3	3	3	3	2
4.2. Pieţe de asigurări şi instituţii financiare nebancare	3	3	3	2	2
5. Reforma legislativă Extensivitatea şi efectivitatea regulilor legislative asupra investiţiilor	4	4	4	2	3
6. Total punctaj (2-5)	31	31	30	22	23
7. Punctaj posibil	36	36	36	36	36

Sursa : EBRD, op.cit. p.11

Specialiştii Băncii Mondiale, folosind altă metodologie, ajung ia alte rezultate, atât cu privire la nivelul realizării tranziției în Ungaria comparativ cu aite țări, cât şi cu ordinea acestora. Aşa, de exemplu, Ungaria, cu circa 71 procente realizate în progresul tranziției, apare de locul al doilea, după Polonia (cu 72 procente ia acelaşi indicator), iar Republica Cehă pe locul al treilea, cu 65 procente. Aceasta ar fi aprecierea generală a realizărilor privind stadiul tranziției ia economia de piață a Ungariei. Evident lucrurile nu se opresc aici.

Anul 1995 a cunoscut apariția unei noi legi a privatizării, în baza căreia are loc unificarea Agenției Proprietății de Stat şi a Holdingului de Stat, într-o singură entitate, numită "Societatea de Stat pentru Privatizare şi Management". Este o societate asemănătoare cunoscutei Agenții germane de privatizare şi restructurare, Treuhand. Între altele, noua lege prevede:

• 46 de Întreprinderi vor rămâne integral proprietate de stat, între ele irtcîuzându-se poşta şi căile ferate;

• statul va menține o participare majoritară în grila electrică şi în singura centrală atomică şi o participare minoritară de 25% din proprietatea marilor bănci;

• numărul societăților cu proprietate majoritară de stat se va reduce, după noua lege, la 161 față de 252 cât se prevedea în legea anterioară;

• se prevede, de asemenea, vânzarea participațiilor minoritare ale statului din principalele societăți de petrol, gaze şi electricitate, precum şi a celor 10 procente deținute în societatea de telefoane, deja privatizată;

• proprietatea de stat va fi redusă şi în cadrul societăților încredințate spre privatizarea APS. Din cele 1882 asemenea societăți, proprietatea statului s-a redus inița? sub 50% în 902 companii; 542 de societăți au fost lichidate în cadrul pianuîui de restructurare. Tot sub 50%, s-a redus proprietatea de stat şi în 28 din 210 societăți administrate de Holdingul de stat[1].

Până la sfârşitul anului 1997 se prevede privatizarea a încă 1000 de întreprinderi de stat, ale căror active însumează 600 mld.forinți (cca. 7 miliarde DM). în cadru! acestor întreprinderi sunt incluse 5 mari unități care dețin circa 80% din cele 600 rnld.forinți. Aceste mari unități există în domeniul petrolului, gazelor şi electricității, la care ne-am referit deja. Toate aceste prevederi se încadrează în ceea ce specialiştii unguri numesc "*privatizareape sară largă".*

• realizările sunt remarcabile şi în cadrul *"privatizăriipe scară mică".* Este vorba de magazine, restaurante, servicii industriale de consum către populație. Inițial au fost 10433 unități de stat (1990), din care 9990 au fost deja privatizate integrai până în martie 1995. Restul unităților, din care privatizabile sunt doar 80-90, vor fi licitate prin aşa-zisa *"privatizare simplificată".*

*

* *

Acesta ar fi tabloul general al modelului ungar de tranziție şi, în cadrul lui, de privatizare a proprietăților de stat. Deşi sinteza a adunat multe pagini, tot multa sunt şi problemele care n-au putut fi abordate.

De fapt, cine vrea să descifreze un asemenea experiment constata curând că privatizarea nu este de loc un exercițiu peste noapte, cum nu este nici un simplu act de vânzare a întreprinderilor de stat la particulari. Dimpotrivă, ea constituie coloana vertebrală a unei întregi epoci istorice în care se consumă drama demolării din temelie a vechiului sistem social-economic şi politic, ajuns fără ieşire, şi crearea noului sistem, capabil să ducă mai departe societatea.

---

[1] *Compania Holdingului de Stat a fost creată pentru a administra proprietățile statului din societățile supuse privatizării dar neprivatizate în termenul legal, fie integral, fie parțial. După 3 ani de la declanşarea privatizării ele ieşeau dui subordinea APS-ului şi treceau sub gestiunea Holdingului.*

Privatizarea, este aşadar, urs proces de anvergură istorică, o înfăptuite care **cere timp. Î**n orice caz mult mai mult decât s-a prevăzut inițial şi mai ales decât au prevăzut unii specialişti din străinătate care, după o vizită turistici în țară au ajuns repede ia concluzia că ştiu totul şi încă ceva pe deasupra despre vechiul regim. Aşa se explică şi diagnosticul lor că în 2-5 ani se poate înfăptui noul sistem social-economic. După unii specialişti tranziția poate cere o perioadă chiar de 20-30 de ani!

INSTITUTUL NAȚIONAL
DE
CERCETĂRI ECONOMICE

PROBLEME ECONOMICE
NR. 38-39/1996

CENTRUL DE INFORMARE
ŞI DOCUMENTARE ECONOMICĂ
BUCUREŞTI

ACADEMIA ROMÂNĂ
INSTITUTUL NAȚIONAL DE CERCETĂRI ECONOMICE
INSTITUTUL DE CERCETARE A CALITĂȚII VIEȚII

PENSIONARII ÎN PERIOADA 1990-1995

Corneliu PRISĂCARU

CENTRUL DE INFORMARE ŞI DOCUMENTARE ECONOMICĂ

CUPRINS

I. PENSIONARII ŞI BENEFICIARII DE AJUTOR SOCIAL 495
II. PENSIA MEDIE 509
III. PUTEREA DE CUMPĂRARE A PENSIEI 520
ANEXE 527

În perioada 1990-1995, realizarea unor îmbunătățiri cu caracter fie reparatoriu, fie de echitate precum şi nevoia de a face față solicitărilor rapide impuse de trecerea către economia de piață, au determinat unele măsuri legislative şi organizatorice cât şi acțiuni repetate de majorarea şi indexarea pensiilor.

Din această cauză, ne-am propus să supunem unei succinte analize evoluția numărului de pensionari şi a beneficiarilor de ajutor social, nivelul pensiei medii şi a ajutorului social mediu, precum şi, ceea ce este mai important, puterea de cumpărare a pensiei, ținând seama de creşterea exorbitantă a prețurilor mărfurilor şi a tarifelor serviciilor, care a avut loc în această perioadă.

Într-un dicționar economic există următoarea definiție: „Pensionar este persoana care după ieşirea din câmpul muncii la îndeplinirea limitei de vârstă stabilită prin lege sau în cadrul invalidității, precum şi ca urmare a pierderii întreținătorului familiei primeşte lunar o sumă de bani (pensie) din fondurile de stat sau sociale”[1)].

Iată deci o definiție sintetică a noțiunii de pensionar dar care ascunde în spatele cuvintelor o încărcătură morală şi emoțională greu de conceput. Persoana care după ieşirea din câmpul muncii la îndeplinirea limitei de vârstă stabilită de lege este persoana care şi-a închinat întreaga viață activă, toată puterea de muncă, tinerețea şi sănătatea unui ideal, acela de a contribui, cu modestele posibilități de care dispune, la mersul înainte şi societății româneşti.

În prezent, în cadrul sistemului actual de asigurări sociale şi pensii sunt următoarele categorii de pensionari: pensionari de asigurări sociale (pentru munca depusă şi limită de vârstă, pentru incapacitate de muncă, de urmaş), pensionari de asigurări sociale-agricultori, pensionari IOVR şi beneficiari de ajutor social.

Beneficiari de ajutor social sunt persoane care nu au drept la pensie şi nici mijloace proprii de existență provenite din orice sursă ori susținători legali cu posibilități de a le întreține, dar care, în aceste condiții determinate de lege, beneficiază de ajutor social.

În perioada 1990-1995 s-a înregistrat o tendință de scădere continuă a populației României fapt datorat influenței a doi factori şi anume: sporul natural negativ ca urmare a scăderii natalității şi menținerii aproximativ la acelaşi nivel a mortalității generale şi a sporului negativ al migrației externe, numărul emigranților depăşind cu mult numărul imigranților.

Nivelul şi dinamica populației României în perioada 1990-1995

	1990	**1991**	**1992**	**1993**	**1994**	**1995**
Numărul populației La 1 iulie – mii pers. –	23207	23185	22789	22755	22731	22681
Dinamica – în x – anul 1990 = 100	100,0	99,9	98,2	98,1	97,9	97,7

[1)] *Dicționar statistic economic, Direcția Centrală de Statistică, Bucureşti, 1969, pag. 423.*

Aşadar, în anul 1995 față de anul 1990, populația României a scăzut cu 2,3% ceea ce în date absolute înseamnă cu peste jumătate de milion de persoane mai puțin (-526 mii).

În ultimii 10-15 ani în România are loc un proces continuu şi ireversibil de îmbătrânire demografică a populației.

Acest proces, specific de altfel țărilor dezvoltate din punct de vedere economic, are loc ca urmare a scăderii continue a populației de vârstă tânără datorată diminuării ratei natalității şi creşterii duratei medii a vieții şi în consecință sporirea ponderii populației vârstnice, deobicei proporția populației adulte rămâne neschimbată, oscilând, după cum este cazul țării noastre, în jurul valorii de 60%.

Nivelul şi dinamica populației vârstnice
în perioada 1990-1995

	1990	**1991**	**1992**	**1993**	**1994**	**1995**
Numărul femeilor în vârstă de peste 55 ani – mii pers. –	2613	2651	2679	2739	2778	2815
Numărul bărbaților în vârstă de peste 60 ani – mii pers. –	1454	1489	1500	1543	1571	1593
Total	4067	4140	4179	4282	4349	4408
Dinamica – în % – anul 1990 = 100	100,0	101,8	102,8	105,3	106,9	108,4

În anul 1995 comparativ cu anul 1990 numărul persoanelor vârstnice a sporit cu 341 mii adică 8,4%.

La calculul populației vârstnice s-a avut în vedere persoanele care au depăşit vârsta minimă de pensionare adică populația feminină în vârstă de peste 55 ani şi populația masculină de peste 60 de ani.

Desfăşurarea în paralel a celor două fenomene menționate mai sus adică pe deoparte scăderea continuă a numărului populației iar pe de altă parte creşterea populației vârstnice a condus la modificări, însemnate pe termen mai lung, a ponderii populației vârstnice în populația totală.

Populația totală şi populația vârstnică
în perioada 1990-1995

	1990	**1991**	**1992**	**1993**	**1994**	**1995**
Numărul populației La 1 iulie	23207	23185	22789	22755	22731	23681
Numărul populației vârstnice	4067	4140	4179	4282	4349	4408
Ponderea populației vârstnice în populație totală – în %	17,5	17,9	18,3	18,8	19,1	19,4

Dacă în anul 1990 ponderea populației vârstnice în populația totală a fost de 17,5% în decurs de cinci ani aceasta a ajuns la 19,4% cu tendință de creştere în viitor dacă nu se vor lua măsuri pentru redresarea numărului populației, în special, pe seama sporirii accentuate a natalității.

În lucrările ONU şi ale unor țări dezvoltate din punct de vedere economic şi ținând seama de creşterea duratei medii de viață, populația vârstnică se consideră populația în vârstă de 65 ani şi peste.

În aceste condiții cresc în mod corespunzător limitele superioare ale populației adulte de la 59 ani la 64 ani, iar populația vârstnică se subîmparte în: populația între 65-74 ani (vârsta a treia) şi peste 75 ani (vârsta a patra).

Se apreciază că o populație în cadrul căreia efectivul grupei de 60 ani şi peste deține o pondere de 7% din totalul populației, din punct de vedere demografic se consideră o populație tânără; între 7-12% populația respectivă se află în plin proces de îmbătrânire demografică iar când acest procent depăşeşte 12% populația este considerată îmbătrânită demografic.

În anul 1995 raportul dintre populația de 60 ani şi peste şi populația la 1 iulie în România era de 17,5%.

I. PENSIONARII ŞI BENEFICIARII DE AJUTOR SOCIAL

Necesitatea realizării unor îmbunătățiri în cadrul sistemului de acordare a pensiilor, fie cu caracter reparatoriu, fie de echitate pe de o parte, precum şi nevoia de a face față schimbărilor majore intervenite în procesul de trecere la economia de piață pe de altă parte au impus luarea unor măsuri printre care menționăm: pensionarea înainte de împlinirea vârstei standard de pensionare, pe timp limitat, a unui număr de salariați în scopul creării de noi locuri de muncă şi atragerea în producție a populației active neocupate, acordarea pensiei răniților şi urmaşilor eroilor martiri din revoluția din decembrie 1989, în conformitate cu prevederile Legii nr. 42/1990 etc. la acesta se adaugă persoanele salariate care au îndeplinit vârsta standard de pensionare respectiv 57 ani pentru femei şi 62 ani pentru bărbați.

Pensionarea înainte de împlinirea vârstei de pensionare a unui număr da salariați în ideea creării de noi locuri de muncă atât pentru absolvenții diferitelor forme de învățământ cât şi pentru alte categorii ale populației active care nu erau încadrate în muncă. Acțiunea nu a dat rezultatele scontate deoarece, odată cu începerea procesului de privatizare a apărut şi restrângerea activității economice fapt ce a determinat, în această perioadă de timp a unui număr de un milion de şomeri.

Numărul şi dinamica pensionărilor şi beneficiari de ajutor social în anii 1990-1995

	1990	1991	1992	1993	1994	1995
1. Pensionari de asigurări sociale – mii persoane	2570	3018	3201	3253	3439	3597
Diferențe (±) față de anul precedent – mii persoane –	+270	+448	+183	+52	+186	+158
Dinamica – în % anul 1990 = 100	100,0	117,4	124,6	126,6	133,8	140,0
2. Pensionari de asigurări sociale agricultori – mii persoane	1007	1016	999	1139	1478	1587
Diferențe (±) față de anul precedent – mii persoane –	0	+9	-17	+140	+339	+109
Dinamica – în % anul 1990 = 100	100,0	100,9	99,2	113,1	146,8	157,6
3.Beneficiari de ajutor so-cial – mii persoane	35	31	27	22	20	17
Diferențe (±) față de anul precedent – mii persoane –	-3	-4	-4	-5	-2	-3
Dinamica – în % anul 1990 = 100	100,0	88,6	77,1	62,9	57,1	48,6
4. Pensionari IOVR – mii persoane	67	66	65	62	58	54
Diferențe (±) față de anul precedent – mii persoane –	-3	-1	-1	-3	-4	-4
Dinamica – în % anul 1990 = 100	100,0	98,5	97,0	92,5	86,6	80,6
Total pensionari beneficiari de ajutor social	3679	4131	4292	4476	4995	5255
Diferențe (±) față de anul precedent – mii persoane –	+264	+452	+161	+184	+519	+260
Dinamica – în % anul 1990 = 100	100,0	112,3	116,7	121,7	135,8	142,8

Numărul mediu al pensionarilor şi beneficiarilor de ajutor social a fost în anul 1990 de 3,7 milioane iar în anul 1995 de 5,3 milioane adică a crescut cu 1,6 milioane persoane (42,8%). Această creştere este marcată de două momente şi anume: anul 1991, când numărul pensionarilor de asigurări sociale a sporit față de anul precedent cu 448 mii persoane, ca urmare a aplicării Decretului Lege privind pensionarea înaintea îndeplinirii vârstei standard de pensionare şi anul 1994 când numărul persoanelor de asigurări sociale agricultori a crescut față de anul precedent cu 339 mii persoane datorită aplicării prevederilor Legii nr. 80/1992 când pensiile şi alte drepturi de asigurări

sociale ale agricultorilor au fost reconcepute ca sistem în responsabilitate Ministerului Muncii şi Protecţiei Sociale.

În anul 1995 în sistemul de asigurări sociale şi pensii erau cuprinse 5,3 milioane persoane a căror pondere comparativ cu populaţia activă a ţării era de aproximativ 50%, o sarcină de protecţie socială suficient de grea pentru economia naţională.

Din punct de vedere economic, procesul de îmbătrânire demografică a populaţiei are implicaţii asupra gradului de dependenţă economică a populaţiei vârstnice, faţă de cea în vârstă de muncă asupra căreia presează totodată şi populaţia tânără (0-14 ani).

Dacă la numărul pensionarilor de asigurări sociale de stat se adaugă numărul pensionarilor de asigurări sociale agricultori beneficiari de ajutor social şi pensionari IOVR reiese 5,3 milioane de pensionari care raportat la populaţia ţării numărul pensionarilor şi beneficiarilor de ajutor social, ce revine la 100 locuitori este de 23,2 persoane.

În profil judeţean[2)] acest raport la valori cuprinde între 16,8 pensionari ce revin în medie la 100 locuitori în judeţul Constanţa şi 32,3 pensionari la 100 locuitori în judeţul Teleorman (**Anexa nr.1**).

GRUPAREA JUDEŢELOR DUPĂ NUMĂRUL PENSIONARILOR ŞI BENEFICIARILOR DE AJUTOR SOCIAL CE REVIN LA 100 LOCUITORI, ÎN ANUL 1995

2) Exclusiv pensionarii din Ministerul Apărării Naţionale, Ministerul de Interne, Serviciul Român de Informaţii.

Cel mai mare număr de pensionari de asigurări sociale şi beneficiar de ajutor social era în judeşe: Dolj, Cluj, Prahova etc. județe care în general, deținеau o bază materială industrială importantă iar mai mic în județele: Bistrița Năsăud, Tulcea şi Covasna – județe mai puțin dezvoltate din punct de vedere industrial.

În Municipiul Bucureşti erau 518,9 mii pensionari de asigurări sociale şi beneficiari de ajutor social adică 22,2% din populația totală a municipiului.

A. Pensionari de asigurări sociale de stat

Pensionarii de asigurări sociale de stat reprezintă aproximativ 70% din numărul total al pensionarilor şi beneficiarilor de ajutor social şi cuprind următoarele categorii de pensionari:

a. pentru munca depusă şi limita de vârstă;

b. pentru pierderea capacității de muncă;

c. de urmaş.

Acelaşi categorii de pensii se acorda şi pensionarilor militar de stat.

Cadrele militare permanente ale Ministerului Apărării Naționale, Ministerul de Interne şi Serviciul Român de Informații au dreptul la pensia militară de stat, în raport de activitatea şi contribuția adusă la întărirea capacității de apărare a patriei şi la dezvoltarea economiei naționale.

Începând din a doua jumătate a anului 1992 s-a trecut la integrarea treptată în sistemul asigurărilor sociale, de stat a unora dintre sistemele independente de asigurări sociale ale căror echilibre financiare au fost complet distorsionate, de schimbările impuse de tranziția la economia de piață (biserica ortodoxă română, cooperația meşteşugărească, artişti plastici, scriitori, muzicologi etc.).

Numărul pensionarilor de asigurări sociale de stat a sporit, an de an, de la 2,6 milioane persoane în anul 1990 la 3,6 milioane persoane în 1995, adică o creştere de peste un milion de pensionari în decurs de cinci ani.

Cea mai mare creştere a numărului de pensionari de asigurări sociale a fost în anul 1991 (+448 mii persoane), ca urmare a aplicării Decretului Lege din 1 martie 1990, privind pensionarea înainte de împlinirea vârstei de pensionare, pe timp limitat, a unui număr de salariați. În ceilalți ani, creşterea anuală a numărului de pensionari față de anul precedent era cuprins între 52 mii persoane în anul 1993 şi 186 mii persoane în anul 1994.

În profil teritorial, numărul pensionarilor de asigurări sociale de stat (exclusiv pensionarii Ministerului Apărării Naționale, Ministerul de Interne şi Serviciul Român de Informații) pe județe variază în limite destul de mari. Astfel, în anul 1995, cel mai mare număr de pensionari de asigurări sociale de stat se găsea în județele: Prahova (163,7 mii persoane), Cluj (128,0 mii), Timiş (113,8 mii) etc. iar cel mai mic număr în județele: Bistrița-Năsăud 35,0 mii, Tulcea (33,2 mii) şi Covasna (32,2 mii).

GRUPAREA JUDETELOR DUPA NUMARUL PENSIONARILOR DE ASIGURARI SOCIALE DE STAT IN ANUL 1995

În Municipiul Bucureşti erau 494,4 mii pensionari de asigurări sociale de stat ceea ce reprezintă 21,2% din numărul total al populației municipiului (anexa nr. 2).

a. Pensionari pentru munca depusă şi limită de vârstă

Potrivit legislației în vigoare salariații care au o vechime în muncă de minimum 30 ani bărbați şi 25 ani femeile au dreptul la pensie pentru munca depusă şi limita de vârstă, la împlinirea vârstei de 62 ani bărbați şi 57 ani femeile.

Persoanele care nu au vechime integrală în muncă, dar au o vechime de cel puțin 15 ani li se acordă pensie, la împlinirea vârstei de 62 ani bărbați şi 57 ani femeile, proporțional cu numărul anilor de vechime.

Numărul pensionarilor pentru munca depusă şi limită de vârstă a sporit de la 1859 mii persoane în anul 1990 la 2566 mii persoane în anul 1995, ceea ce reprezintă un spor de 707 mii persoane (+38,0%).

În decursul perioadei analizate (1990-1995), creşterea numărului de pensionari a fost în anul 1991 (+420 mii persoane față de anii precedenți), ca urmare a aplicării Decretului Lege privind pensionarea cu reducere de vârstă a unor salariați cu începere de la 1 martie 1990 şi s-a aplicat pe o perioadă de 6 luni.

Numărul şi dinamica pensionarilor pentru munca depusă şi limita de vârstă în anii 1990-1995

	1990	1991	1992	1993	1994	1995
TOTAL PENSIONARI PENTRU MUNCA DEPUSĂ ŞI LIMITA DE VÂRSTĂ - mii persoane	1859	2376	2376	2365	2480	2560
Diferențe (±) față de anul precedent – mii persoane	+262	+420	+97	-11	+115	+86
Dinamica – în % anul 1990 = 100	100,0	122,6	127,8	127,2	133,4	138,0
a.1. cu vechime integrală în muncă – mii persoane –	1160	1521	1583	1599	1674	1748
a.2. fără vechime integrală în muncă – mii persoane	699	758	793	766	806	818

Anual, numărul pensionarilor pentru munca depusă şi limita de vârstă înregistrat în anul 1992 o creştere de 97 mii persoane, în anul 1993 s-a înregistrat o scădere cu 11 mii persoane datorită reducerii numărului de pensionari fără vechime integrală la muncă, în anul 1994 numărul pensionarilor pentru munca depusă şi limita de vârstă a sporit din nou cu 115 mii persoane, iar la anul 1995 numărul acestora a sporit cu 86 mii comparativ cu anul precedent.

În cadrul acestei categorii de pensionari partea preponderentă peste 68% o constituie pensionari pentru munca depusă cu vechime integrală în muncă.

a.1. Pensionari pentru munca depusă cu vechime integrală în muncă

Pensionarii pentru munca depusă cu vechime integrală în muncă în anul 1990 reprezenta 62,4% din totalul pensionarilor pentru munca depusă şi limită de vârstă, ponderea fiind în prezent de 68,1%.

Numărul şi dinamica pensionarilor pentru munca depusă cu vechime integrală în muncă

	1990	1991	1992	1993	1994	1995
Pensionari pentru munca depusă cu vechime integrală în muncă – mii persoane	1160	1521	1583	1599	1674	1748
Diferențe (±) față de anul precedent – mii persoane –	+211	+361	+62	+16	+75	+74
Dinamica – în % anul 1990 = 100	100,0	131,1	136,5	137,8	144,3	150,7

În anul 1995 comparativ cu anul 1990, numărul pensionarilor pentru munca depusă cu vechime integrală în muncă, a sporit cu peste jumătate de milion de persoane (+588 mii persoane) cea mai mare creştere înregistrându-se în 1991 (care, aşa cum s-a arătat, datorită aplicării Decretului-Lege privind pensionarea cu reducere de vârstă a unor salariați. În anul 1991 comparativ cu anul 1990 numărul pensionarilor pentru munca depusă cu vechime integrală în muncă a sporit cu 361 mii persoane, aceasta fiind cea mai mare creştere înregistrată, în ceilalți ani au avut loc creşteri normale (+62 mii persoane în anul 1992, +16 mii persoane în anul 1993, +75 mii persoane în anul 1994 şi 1995).

În expunerea de motive a prezentării Decretului-Lege privind pensionarea cu reducere de vârstă a unor salariați se sublinia faptul că decretul are scopul creerii de noi locuri de muncă şi atragerea în producție a populației active neocupate.

În realitate neaplicarea acestui decret, nu a favorizat creerea de noi locuri de muncă şi atragerea în producție a populației active neocupate, dimpotrivă a apărut fenomenul şomajului, care a ajuns ca numărul şomerilor să depăşească un milion de persoane cu implicații mari asupra fondului de asigurări sociale.

Ofițerii, maiştri militari şi subofițerii în activitate pot fi trecuți în rezervă şi înscrişi la pensie după împlinirea vârstei şi vechimii în serviciu necesar acordării pensiei de serviciu. Perioada de timp în care militarul a îndeplinit serviciul de militar în termen, a fost elev de şcoală militară sau al unei instituții militare de învățământ superior, a fost concentrat, mobilizat sau împrizonerat se ia în calcul la stabilirea vechimii în muncă şi în cadrul celorlalte sectoare cu sisteme proprii de pensionare.

a.2. Pensionari pentru munca depusă fără vechime integrală în muncă

Pensionarii pentru munca depusă fără vechime integrală în muncă a reprezentat în anul 1995 aproximativ 33% din numărul total al pensionarilor, pentru munca depusă şi limita de vârstă față de 37,6% în anul 1990.

Numărul şi dinamica pensionarilor pentru munca depusă fără vechime integrală în muncă

	1990	**1991**	**1992**	**1993**	**1994**	**1993**
Pensionari pentru munca depusă fără vechime integrală în muncă – mii persoane	699	750	793	766	806	818
Diferențe (±) față de anul precedent – mii persoane –	+31	+59	+35	-27	+40	+12
Dinamica – în % anul 1990 = 100	100,0	106,4	113,4	109,6	115,3	117,0

Creşterea anuală a numărului pensionarilor pentru munca depusă fără vechime integrală în muncă s-a desfăşurat normal, cu excepția anului 1993 când numărul acestora a scăzut cu 27 mii persoane față de anul precedent.

b. Pensionări pentru pierderea capacității de muncă

Persoanele care datorită accidentelor de muncă, a unor boli profesionale sau tuberculozei şi-au pierdut total sau parțial capacitatea de muncă primesc pensie, indiferent de vechimea în muncă, pe timpul cât durează incapacitatea. Se asimilează cu accidentul de muncă şi cel survenit în timpul deplasării la şi de la locul de muncă în perioada şi pe traseul normal necesar deplasării.

Persoanele în cauză pot fi încadrate într-unul din următoarele grade de invaliditate:

a_1) gradul I dacă această are nevoie de însoțitor şi supraveghere din partea altei persoane;

a_2) gradul II, celelalte persoane care şi-au pierdut total sau în cea mai mare parte capacitatea de muncă;

a_3) gradul III, persoanele care şi-au pierdut jumătate din capacitatea de muncă.

Beneficiază de dreptul la pensie de invaliditate militarii din cadrele permanente care şi-au pierdut total sau în cea mai mare parte capacitatea de muncă. Cuantumul pensiei se stabileşte în raport de cauzele şi gradul de invaliditate, precum şi de vechimea în serviciu.

În anul 1990 numărul pensionărilor pentru pierderea capacității de muncă a fost de 208 mii persoane, numărul acestora ajungând în anul 1995 la 433 mii persoane. Din numărul total al pensionărilor pentru pierderea capacității de muncă peste 80% o reprezentau pensionarii pentru pierderea capacității de muncă încadrați în gradul II de invaliditate.

a_1) Pensionări pentru pierdereacapacității de muncă încadrate în gradul I de invaliditate

Numărul pensionarilor pentru pierderea capacității de muncă încadrați în gradul I de invaliditate în totalul pensionarilor pentru pierderea capacității de muncă a scăzut de la 7,2% în anul 1990 la 4,8% în anul 1995.

Numărul şi dinamica pensionarilor pentru pierderea capacității de muncă încadrați în gradul I de invaliditate

	1990	1991	1992	1993	1994	1995
Pensionari pentru pierderea capacității de muncă încadrați în gradul I de invaliditate – mii pers.	15	15	17	18	20	21
Diferențe (±) față de anul precedent, mii pers.	0	0	+2	+1	+2	+1
Dinamica – în % anul 1990 = 100	100,0	100,0	113,3	120,0	133,3	140,0

De la 15 mii pensionari de invaliditate de gradul I în anul 1990 s-a ajuns în prezent la cca. 20 mii persoane.

a_2) Pensionări pentru pierderea capacității de muncă încadrate în gradul II de invaliditate

Numărul pensionarilor pentru pierderea capacității de muncă, încadrate în gradul II de invaliditate a fost, în anul 1995 de 349 mii persoane reprezentând 80,6% din totalul acestor categorii de pensionari.

Numărul şi dinamica pensionarilor pentru pierderea capacității de muncă încadrați în gradul II de invaliditate

	1990	**1991**	**1992**	**1993**	**1994**	**1995**
Pensionari pentru pierderea capacității de muncă, încadrați în gradul II de invaliditate – mii persoane –	190	192	217	250	303	349
Diferențe (±) față de anul precedent – mii persoane –	-2	+2	+25	+33	+53	+46
Dinamica – în % anul 1990 = 100	100,0	101,2	114,2	131,6	159,5	183,7

Deşi ponderea pensionarilor pentru pierderea capacității de muncă, încadrați în gradul II de invaliditate în totalul pensionarilor de invaliditate a scăzut de la 91,3% în anul 1990 la 80,6% în anul 1995 totuşi ei reprezintă mai mult de 4/5 din numărul total al pensionarilor de invaliditate.

Au apărut noi reglementări privind încadrarea unor locuri de muncă în categoria I şi II de muncă. Datorită aplicării acestui decret numărul pensionarilor pentru pierderea capacității de muncă încadrați în gradul II de invaliditate a sporit de la 190 mii în anul 1990 la 349 mii în anul 1995 adică, în decurs de 5 ani numărul acestora aproape s-a dublat.

a_3) Pensionări pentru pierderea capacității de muncă încadrate în gradul III de invaliditate

Această categorie de pensionari a prezentat în anii de după 1990 o dinamică ascendent crescând în anul 1995 față de 1990 de 21 ori.

Numărul şi dinamica pensionarilor pentru pierderea capacității de muncă, încadrați în gradul III de invaliditate

	1990	1991	1992	1993	1994	1995
Pensionari pentru pierderea capacității de muncă, încadrați în gradul III de invaliditate – mii persoane –	3	15	29	39	51	63
Diferențe (±) față de anul precedent – mii persoane –	+2	+12	+14	+10	+12	+12
Dinamica – în % anul 1990 = 100	100,0	500,0	966,7	13 ori	17 ori	21 ori

c. Pensionarii de urmaş

În condițiile prevăzute de legea privind pensiile de asigurări sociale şi asistență socială pensia de urmaş se acordă copiilor şi soției dacă persoana decedată era salariat sau pensionar de asigurări sociale.

Copii au dreptul să primească pensii de urmaş până la vârsta de 16 ani iar dacă continuă studiile până la terminarea acestora dar fără a depăşi vârsta de 25 ani.

Soția are dreptul la pensie de urmaş pe tot timpul vieții, la împlinirea vârstei de 55 ani, dacă a avut cel puțin 15 ani de căsătorie.

Soția care are dreptul la o pensie proprie şi îndeplineşte condițiile prevăzute pentru obținerea pensiei de urmaş după soțul decedat, poate opta pentru oricare din aceste pensii.

Aceleaşi principii se aplică şi în cazul pensionarilor de urmaş prevăzut în Legea privind pensiile militarilor de stat.

Numărul şi dinamica pensionarilor de urmaş

	1990	1991	1992	1993	1994	1995
Pensionari de urmaş – mii persoane –	503	517	562	581	585	598
Diferențe (±) față de anul precedent – mii persoane –	+8	+14	+45	+19	+4	+13
Dinamica – în % anul 1990 = 100	100,0	102,8	111,7	115,5	116,3	118,9

Numărul pensionarilor de urmaş variază în limite cuprinse între 4 mii persoane în anul 1994 şi 45 mii persoane în anul 1992.

Evoluția numărului pensionarilor de urmaş a fost influențată, în principal de numărul decedaților din rândul salariaților şi a pensionarilor şi care aveau urmaş cu drept de pensie, creşterea deceselor numărului de şomeri şi care îndeplineau condiții pentru acordarea pensiei de urmaş descendenților acestora etc.

d. Pensionari de asigurări sociale-agricultori

Dreptul la pensie pentru pensionarii de asigurări sociale-agricultori se acordă în raport cu munca prestată, vechimea în muncă precum şi de rezultatele obținute din munca în agricultură.

Potrivit legii agricultorii au următoarele drepturi la pensie:

- pentru munca depusă şi limită de vârstă;
- pentru pierderea totală sau în cea mai mare parte a capacității de muncă;
- de urmaş.

Cerințele noii economii de piață a condus la reorganizarea întregului sistem de asigurări sociale, pentru agricultori iar în condițiile dispariției după 1990 a principalilor contribuabili la acest sistem (fostele cooperative agricole de producție), sistemul a fost reconsiderat şi inclus începând cu anul 1992, în sistemul asigurărilor sociale.

Numărul şi dinamica pensionarilor de asigurări sociale-agricultori

	1990	**1991**	**1992**	**1993**	**1994**	**1995**
Pensionari de asigurări sociale-agricultori – mii persoane	1007	1016	999	1139	1478	1587
Diferențe (±) față de anul precedent – mii persoane	0	+9	-17	+140	+339	+109
Dinamica – în % anul 1990 = 100	100,0	100,9	99,2	113,1	146,8	157,6

Creşterea mai importantă a numărului pensionarilor de asigurări sociale agricultori a fost în anul 1994 când trecerea la sistemul unic de asigurări sociale a avut un efect benefic asupra numărului de pensionari.

Repartiția teritorială a numărului pensionarilor de asigurări sociale – agricultori variază în limite destul de largi (Anexa 3).

Cel mai mare număr de pensionari de asigurări sociale – agricultori era în județele Botoşani, Buzău, Dolj, Iaşi, Olt şi Teleorman, iar cel mai mic în județele: Braşov, Caraş-Severin, Covasna, Sibiu şi Tulcea, Ilfov, erau 20075 pensionari agricultori.

GRUPAREA JUDEȚELOR DUPĂ NUMĂRUL PENSIONARILOR DE ASIGURĂRI SOCIALE–AGRICULTORI ÎN ANUL 1995

e. Beneficiari de ajutor social

Beneficiarii de ajutor social sunt persoane care nu au drept la pensie şi nici mijloace proprii de existență, provenite din alte surse ori susținători legali cu posibilități de a întreține şi care în anumite condiții determinate de lege beneficiază de ajutor social.

Numărul şi dinamica beneficiarilor de ajutor social

	1990	1991	1992	1993	1994	1995
Beneficiari de ajutor social – mii persoane	35	31	27	22	20	17
Diferențe (±) față de anul precedent – mii persoane	-3	-4	-4	-5	-2	-3
Dinamica – în % anul 1990 = 100	100,0	88,6	77,1	62,9	57,1	48,6

Dinamica numărului de beneficiari de ajutor social a fost în continuă regresie ajungând, în anul 1995, la mai puțin de jumătate de numărul celor înregistrați în anul 1990 (Anexa nr.4).

Din luna iunie 1995 s-a legiferat problema ajutorului social. Astfel, potrivit legii nr. 67/1995 privind ajutorul social se instituie, ca formă de protecție

socială, ajutorul social de care beneficiază familiile, precum şi persoanele singure fără venit sau cu venituri mici.

Potrivit legii prin familie se înțelege soțul, soția, şi copii lor minori care au domiciliul comun. Fac parte din familie şi copiii necăsătoriți, care au domiciliul comun cu părinții şi care urmează cursurile la zi, în instituții de învățământ, până la terminarea acestora, dar fără să depăşească vârsta de 25 ani respectiv 26 ani în cazul acelora care urmează studii universitare cu o durată de şcolarizare mai mare de 5 ani.

Prin lege se stabileşte cuantumul venitului net lunar pe familie, diferențiat în funcție de numărul persoanelor care alcătuiesc familia.

Cuantumul ajutorului social se stabileşte ca diferență între sumele prevăzute în lege ca venit net lunar şi venitul net lunar efectiv al familiei respective.

Titularul ajutorului social este persoana care face cererea, iar beneficiarul ajutorului social este familia.

f. Pensionarii invalizi, orfani şi văduve de război (IOVR)

Pensionarii invalizi, orfani şi văduve de război se stabileşte conform prevederilor legale pentru invalizii şi accidentații de război, urmaşii celor morți sau dispăruți în război precum şi urmaşii foştilor pensionari invalizi şi accidentați de război.

În momentul de față numărul pensionarilor IOVR este în continuă scădere de la 67 mii în anul 1990 la 54 mii în 1995.

Numărul şi dinamica pensionarilorIOVR

	1990	**1991**	**1992**	**1993**	**1994**	**1995**
Numărul pensionarilor IOVR– mii persoane –	67	66	65	62	58	54
Diferențe (±) față de anul precedent – mii persoane –	-3	-1	-1	-3	-4	-4
Dinamica – în % anul 1990 = 100	100,0	98,5	97,0	92,5	86,6	80,6

În perioada 1990-1995 numărul pensionarilor IOVR a scăzut cu 13 mii persoane datorită decesului acestor persoane ținând seama de trecerea unei jumătăți de veac de la sfârşitul ultimei conflagrații mondiale iar numărul celor rămaşi pensionari IOVR după primul război mondial (1916-1918) este extrem de redus (Anexa nr.5).

a_1 Pensionari IOVR de invaliditate

Pensionarii invalizi şi accidentați de război sunt diferențiați după gradul de invaliditate:

- mari mutilați
- gradul I
- gradul II
- gradul III

În perioada analizată numărul pensionarilor IOVR de invaliditate se mențin aproximativ constant.

Numărul şi dinamica pensionarilorIOVR de invaliditate

	1990	1991	1992	1993	1994	1995
Pensionari IOVR de invaliditate – mii persoane	16	17	19	19	17	16
Diferențe (±) față de anul precedent – mii persoane	0	+1	+2	0	-2	-1
Dinamica – în % anul 1990 = 100	100,0	106,3	118,8	118,8	106,3	100,0

În anul 1995 comparativ cu anul 1990 numărul pensionarilor IOVR invalizi se menține constant (16 mii persoane) prezentând în perioada analizată modificări nesemnificative în datele absolute.

a_2 Pensionari IOVR de urmaş

La această categorie de pensionari, potrivit prevederilor legate se încadrează copiii şi soțiile celor morți sau dispăruți în război precum şi celor care au decedat ulterior ca pensionar IOVR. Dacă soția pensionară IOVR de urmaş se recăsătoreşte pierde acest titlu.

Numărul şi dinamica pensionarilor IOVR de urmaş

	1990	1991	1992	1993	1994	1995
Pensionari IOVR de urmaş – mii persoane –	51	49	46	43	41	33
Diferențe (±) față de anul precedent – mii persoane –	-3	-2	-3	-3	-2	-3
Dinamica – în % anul 1990 = 100	100,0	96,1	90,2	84,3	80,4	74,5

Numărul pensionarilor IOVR de urmaş a scăzut constant fiind în realitate vorba de soțiile celor decedați sau accidentați pe front întrucât de copii pensionari IOVR, în momentul de față, după jumătate de veac nu mai poate fi vorba.

II. PENSIA MEDIE

Pensia medie lunară reprezintă suma plătită ca medie lunar unui pensionar şi se calculează prin raportarea sumelor plătite pensionarilor în cursul unei perioade, la numărul mediu al pensionarilor înmulțit cu numărul lunilor din perioada respectivă.

În România au dreptul la pensie toți cetățenii care au depus o muncă utilă societății în sectoarele producției materiale şi social culturale. Sunt şi situații excepționale când se acordă pensii sau indemnizații ca de exemplu: morți, răniți şi invalizii celor care au luat parte la evenimentele din decembrie 1989, veteranii, invalizi şi văduvele de război etc.

A. Pensia medie pentru pensionari de asigurări sociale de stat

Pensia medie pentru pensionarii de asigurări sociale de stat (fără agricultori), a sporit de 55 ori față de anul 1990.

Nivelul şi dinamica pensiei medie lunară a pensionarilor de asigurări sociale de stat (fără agricultori)

	1990	1991	1992	1993	1994	1995
Pensia medie - lei lunar	1602	3357	8759	27079	61390	88108
Diferențe (±) față de anul precedent, mii persoane		+1755	+5402	+18320	+34291	+26738
Dinamica – în % anul 1990 = 100	100,0	209,6	546,8	16,9 ori	38,3 ori	35,0 ori

GRUPAREA JUDEȚELOR DUPĂ NIVELUL PENSIEI MEDII LUNARE DE ASIGURĂRI SOCIALE DE STAT, ÎN ANUL 1995

În profil județean pensia medie lunară a pensionarilor de asigurări sociale de stat era, în anul 1995, cuprinsă între 78058 lei în județul Giurgiu şi 92631 lei în județul Braşov.

În Municipiul Bucureşti pensia medie lunară a pensionarilor de asigurări sociale de stat a fost, în anul 1995, de 94409 lei.

Raportul dintre pensia medie lunară a pensionarilor de asigurări sociale de stat (fără agricultori) şi salariul mediu nominal net a prezentat următoarea evoluție:

- în procente -

	1990	**1991**	**1992**	**1993**	**1994**	**1995**
Raportul pensie / salariul mediu nominal net	47,4	45,0	43,5	45,3	43,2	40,9

Dacă în anul 1990 raportul dintre pensia medie lunară a pensionarilor de asigurări sociale de stat şi salariul mediu nominal net (salariul mediu nominal brut minus impozitul mediu pe salariu), era de 47,4% în anul 1995 acest raport a fost de 40,9% această scădere dovedind odată în plus reducerea drastică a nivelului de trai a acestor categorii de populație care numără aproximativ 3,6 milioane persoane.

a) Pensia medie pentru pensionari de asigurărisociale de stat, cu vechime integrală în muncă

Pensia medie a pensionarilor de asigurări sociale de stat cu vechime integrală în muncă (fără agricultori) care reprezintă 38,8% din numărul total al pensionarilor de asigurări sociale de stat a sporit în anul 1995 comparativ cu anul 1990 cu 51,7 ori.

Nivelul şi dinamica pensiei medii lunare a pensionarilor de asigurări sociale cu vechime integrală în muncă

	1990	**1991**	**1992**	**1993**	**1994**	**1995**
Pensia medie - lei lunar	2160	3980	10812	33636	77960	111714
Diferențe (±) față de anul precedent – mii persoane –		+1820	+6832	+22824	+44324	+33754
Dinamica – în % anul 1990 = 100	100,0	184,3	500,6	15,6 ori	36,1 ori	51,7 ori

Dacă se face raportul între pensia media pentru pensionarii de asigurări sociale de stat cu vechime integrală în muncă şi salariul mediu nominal net situaţia este următoarea:

	1990	1991	1992	1993	1994	1995
1. Salariul mediu nominal net - lei lunar	3381	7460	20140	59917	141951	215625
2. Pensia medie pentru munca depusă şi limita de vârstă cu vechime integrală în muncă - lei lunar	2160	3980	10812	33636	77960	111714
3. Raport: (rând2/rând1) în procente	63,9	53,4	53,7	56,1	54,9	51,8

(vezi graficul nr.1)

Acest raport variază în limite destul de largi: de la 63,9% în anul 1990 la 51,8% în anul 1995 adică, în prezent, pensia medie de asigurări sociale pentru munca depusă şi limita de vârstă cu vechime integrală în muncă este de aproximativ jumătate din salariu mediu net care şi acesta prezintă pe ramuri şi activităţi distorsiuni pe care orice om din ţara aceasta nu le poate explica.

a_2 Pensia medie pentru pensionarii de asigurări sociale de stat fără vechime integrală în muncă

În perioada 1990-1995 pensia medie pentru pensionarii de asigurări sociale pentru munca depusă şi limită de vârstă fără vechime integrală în muncă a sporit de la 1256 lei lunar la 71337 lei lunar adică de 56,8 ori.

Nivelul şi dinamica pensiei medii lunare a pensionarilor de asigurări sociale cu vechime integrală în muncă

	1990	1991	1992	1993	1994	1995
Pensia medie - lei lunar	1256	2901	7238	22988	50228	71337
Diferenţe (±) faţă de anul precedent – mii persoane		+1645	+4337	+15750	+27240	+21109
Dinamica – în % anul 1990 = 100	100,0	231,0	576,3	18,3 ori	40,0 ori	56,8 ori

Raportul dintre pensia medie lunară a pensionarilor de asigurări sociale fără vechime integrală în muncă şi salariul mediu net era cuprinsă între 37,1% în anul 1990 şi 33,1% în anul 1995.

B. Pensia medie pentru pierderea capacităţii de muncă

Pensia pentru pierderea capacităţii de muncă se determină în raport cu gradul de reducere a capacităţii de muncă astfel:

a) invaliditatea de gradul I, caracterizată prin pierderea totală a capacităţii de muncă, precum şi afectarea capacităţii de autoservire, necesitând în unele cazuri îngrijirea sau supravegherea permanentă din partea unei alte persoane în calitate de însoţitor;

b) invaliditate de gradul II, caracterizate prin pierderea totală a capacităţii de muncă, dar cu posibilitatea persoanei în cauză de a se autoservi fără ajutorul altei persoane.

c) invaliditate de gradul III, caracterizată prin pierderea parţială a capacităţii de muncă acesta putând să presteze o activitate profesională în aceeaşi muncă cu program redus sau în altă muncă, cu solicitări reduse şi care nu necesită o altă calificare.

Nivelul şi dinamica pensiei pentru pierderea capacităţii de muncă

	1990	1991	1992	1993	1994	1995
Pensie de gradul I - lei lunar	1821	3748	9625	30330	64839	91912
Dinamica – în % anul 1990 = 100	100,0	205,8	528,6	16,6 ori	35,6 ori	50,5 ori
Pensie de gradul II - lei lunar	1396	2933	7599	23946	51883	73482
Dinamica – în % anul 1990 = 100	100,0	210,1	544,3	17,2 ori	37,2 ori	52,6 ori
Pensie de gradul III - lei lunar	958	2512	5731	17590	37693	53191
Dinamica – în % anul 1990 = 100	100,0	262,2	598,2	18,4 ori	39,3 ori	55,5 ori

Comparativ cu salariu mediu net pensia pentru pierderea capacității de muncă încadrați la gradul I de invaliditate reprezintă 42,6%, iar pensia celor încadrați în gradul II de invaliditate reprezintă 34,1% adică puțin peste o treime din salariu iar pensia medie de invaliditate pentru gradul III reprezintă 24,7% din salariul mediu al anului 1995.

C. Pensia de urmaş

Pensia de urmaş se acordă copiilor şi soției, dacă persoana decedată era salariat, pensionar sau îndeplinea condiții pentru obținerea unei pensii.

Copii au dreptul la pensie de urmaş până la vârsta de 16 ani sau dacă continuă studiile până la terminarea acestora, fără să depăşească vârsta de 25 ani şi respectiv 26 ani în cazul în care durata de şcolarizare este mai mare de 5 ani. Dacă s-a aflat în stare de invaliditate de orice grad înainte de îndeplinirea vârstelor menționate anterior, pe toată durata invalidității.

Soția are dreptul la pensie de urmaş, pe tot timpul vieții, la împlinirea vârstei de 55 ani, dacă a avut cel puțin 15 ani de căsătorie sau la împlinirea vârstei de 50 de ani dacă a născut, până la data decesului soțului, mai mult de 4 copii, iar durata căsătoriei a fost de cel puțin 10 ani.

	1990	**1991**	**1992**	**1993**	**1994**	**1995**
Pensie de urmaş - lei lunar	868	2362	5700	16315	36086	54122
Diferențe (±) față de anul precedent – mii persoane –		+1494	+3338	+10615	+19771	+18036
Dinamica – în % anul 1990 = 100	100,0	272,1	656,7	18,8 ori	41,6 ori	62,4 ori

Conform legislației în vigoare pensia de urmaş se stabileşte în procente din pensia titularului, astfel: 50% pentru un singur urmaş, 75% pentru doi urmaşi şi 100% pentru trei şi mai mulți urmaşi.

Fac excepție de la această prevedere urmaşii lucrătorilor din CFR care beneficiază de un procent de 100% din pensia titularului, indiferent de numărul urmaşilor.

În prezent pensia de urmaş reprezintă 25,1% din salariul minim pe economie şi în această situație se găsesc 598,9 mii pensionari adică mai mult de jumătate de milion de persoane.

După părerea noastră trebuie revăzut sistemul actual mecanic de calcul a pensiei de urmaş. Dacă este un singur urmaş acesta primeşte automat 50% din pensia titularului, dacă sunt doi urmaşi aceştia primesc împreună 75% din pensia titularului adică fiecare primeşte 37,5% iar dacă sunt trei urmaşi aceştia primesc 100% din pensia titularului adică fiecare primeşte 33,3% şi aşa mai departe.

Situația economică a țării nu permite poate să se aplice prevederile urmaşilor lucrătorilor din CFR dar este posibil ca măcar 50% să primească fiecare pensie de urmaş din pensia titularului din diferențele care se realizează în prezent şi se varsă la bugetul asigurărilor sociale.

Oare nimeni nu se gândeşte cât de greu se creşte, în general, un copil dar mai ales atunci când a dispărut principalul aducător de venit din familie?

D. Pensia medie a pensionarilor de asigurări sociale – agricultori

Pensia pentru munca depusă şi limita de vârstă se acordă agricultorilor pe tot timpul vieții astfel:

- bărbații care au împlinit vârsta de 65 ani (din 1992 limita maximă este 62 ani) şi au o vechime în muncă în unități agricole de cel puțin 30 de ani.
- femeile care au împlinit vârsta de 60 ani (din 1992 limita maximă este de 57 ani) şi au o vechime în unități agricole de cel puțin 25 ani.

Pensia pentru pierderea capacității de muncă datorită unor accidente de muncă în urma căreia şi-au pierdut total sau în cea mai mare parte capacitatea de muncă şi sunt încadrați în gradul I sau II de invaliditate primesc pensie pe tot timpul cât decurge invaliditatea.

Beneficiază de asemenea, de pensie, în condițiile în care şi-au pierdut total sau în cea mai mare parte capacitatea de muncă din cauza unei boli sau a unui accident în afară de muncă, dacă invaliditatea este de gradul I sau II.

Pensia de urmaş se acordă copiilor de agricultori, orfani de unul sau ambii părinți până la împlinirea vârstei de 16 ani sau dacă urmează o şcoală, până la absolvirea acesteia dar fără a depăşi vârsta de 25 ani.

Pensia de urmaş se acordă cu condiția ca părintele sau după caz, părinții decedați să fi fost pensionari sau să fi îndeplinit condiții pentru obținerea unei pensii.

Nivelul şi dinamica pensiei medii a pensionarilor de asigurări sociale – agricultori

	1990	**1991**	**1992**	**1993**	**1994**	**1995**
Pensia medie - lei lunar	488	543	910	3874	12254	16460
Diferențe (±) față de anul precedent – mii persoane		+55	+367	+2964	+8380	+4206
Dinamica – în % anul 1990 = 100	100,0	111,3	186,5	793,9	25,1 ori	33,7 ori

Nivelul pensiei medii a pensionarilor de asigurări sociale-agricultori a cunoscut, în special după anul 1992 când au trecut la sistemul asigurărilor sociale de stat, o ascensiune destul de pronunțată. În anul 1995 nivelul pensiei medii a pensionarilor de asigurări sociale-agricultori comparativ cu anul 1990 a sporit de 33,7 ori.

GRUPAREA JUDEȚELOR DUPĂ NIVELUL PENSIEI MEDII LUNARE DE ASIGURĂRI SOCIALE–AGRICULTORI ÎN ANUL 1995

E. Ajutorul social

Ajutoarele sociale reprezintă o categorie de prestații aparte acordată în baza vechii legislații (Legea nr. 27/1966) persoanele care neavând 10 ani vechime în muncă nu puteau beneficia de pensie dar aveau cel puțin 5 ani lucrați.

Întrucât, potrivit Legii nr. 3/1977 aceste prestații nu se mai acordă, dar în acelaşi timp drepturile câştigate s-au menținut şi se plătesc în continuare, numărul beneficiarilor de ajutoare sociale este în continuă scădere, fiind în prezent de cca. 17 mii persoane.

Nivelul şi dinamica ajutorului social

	1990	**1991**	**1992**	**1993**	**1994**	**1995**
Ajutor social – lei lunar	715	1598	4649	13403	30206	42984
Diferențe (±) față de anul precedent – mii persoane		+883	+3051	+8754	+16803	+12778
Dinamica – în % anul 1990 = 100	100,0	223,5	650,2	18,7 ori	42,2 ori	60,1 ori

Ajutorul social care se atribuie anumitor categorii de populație în condițiile prevăzute de lege, a sporit de 60,1 ori cea mai mare creştere absolută a ajutorului social înregistrându-se, comparativ cu anul precedent, în anul 1994.

Începând din luna iunie 1995 se aplică legea nr. 67/1995 privind ajutorul social care se instituie ca forma de protecție socială şi se acordă familiilor şi persoanelor singure fără venit sau venituri mici.

F. Pensia medie a invalizilor, orfanilor, văduvelor de război (IOVR)

Invalizii de război, urmaşii celor morți sau dispăruți în război primesc pensie în baza Decretului nr. 245/1977 cu modificări ulterioare.

a_1 Pensia medie a invalizilorde război

Pensia pentru invalizii şi accidentații de război care provin dintre persoanele încadrate în muncă se stabileşte potrivit legislației pentru pensia datorită pierderii capacității de muncă din cauză de accident de muncă sau boală profesională (Legea nr.3/1977 cu modificările ulterioare) iar pentru cei care nu erau încadrate în muncă înainte de a deveni invalizi li se acorda o pensie în cuantum fix diferențiată pe patru grade de invaliditate – mari mutilați, gradul I, II şi III de invaliditate şi de mediul urban sau rural în care domiciliază beneficiarul.

Pensionarii încadrați în gradul I de invaliditate şi marii mutilați primesc, pe lângă pensie, o sumă fixă pentru îngrijire.

Nivelul şi dinamica pensiei medii a invalizilor de război

	1990	**1991**	**1992**	**1993**	**1994**	**1995**
Pensia IOVR de invaliditate – mii persoane	1011	2439	6190	18740	41720	59034
Diferențe (±) față de anul precedent – mii persoane		+1448	+3731	+12550	+22980	+17314
Dinamica – în % anul 1990 = 100	100,0	243,2	612,3	18,5 ori	41,3 ori	58,4 ori

Începând de la 1 august 1991 invalizii de război beneficiază de o serie de indemnizații şi sporuri acordate în baza legii nr. 49/1991.

De aceste drepturi beneficiază şi o categorie distinctă – veterani de război, persoane care au participat la război fără însă a fi deveniți invalizi şi care potrivit legislației în vigoare nu erau îndreptățiți la pensie IOVR şi pentru care, în baza caracterului reparatoriu, statul a instituit aceste indemnizații şi sporuri.

a_2 Pensia medie IOVR de urmaş

Soțiile celor morți sau dispăruți în război precum şi ai celor ce au decedat ulterior ca pensionari IOVR au dreptul la pensie de urmaş în condițiile în care se acordă potrivit Legii, pensiile de urmaş în cadrul asigurărilor sociale de stat.

În condițiile țării noastre când au trecut aproape 80 ani de la sfârşitul primului război mondial şi 50 de ani de la a doua conflagrație mondială iar după aceea nu au mai avut loc confruntări militare la care să fie implicată noțiunea, de copii pensionari IOVR de urmaş şi-a pierdut semnificația.

Nivelul şi dinamica pensiei medii IOVR de urmaş

	1990	**1991**	**1992**	**1993**	**1994**	**1995**
Pensia medie de urmaş – lei lunar	638	2052	5367	15559	34343	50325
Diferențe (±) față de anul precedent – mii persoane		+1414	+3315	+10192	+18784	+15982
Dinamica – în % anul 1990 = 100	100,0	321,6	841,2	24,4 ori	53,8 ori	78,9 ori

În anul 1995 comparativ cu anul 1990 pensia medie IOVR de urmaş a fost de aproape 80 ori cea mai mare creştere absolută (+18784 lei) a fost înregistrată în anul 1994.

Văduvele de război pe lângă pensiile amintite mai sus beneficiază începând de la 1 august 1991 de o serie de indemnizații şi sporuri acordate pe baza Legii nr. 45/1991.

Potrivit acestui act normativ văduvelor de război li se acordă o indemnizație diferențiată care au fost ulterior indexată cu celelalte drepturi băneşti.

G. Pensia suplimentară

Pensia suplimentară s-a instituit în anul 1967 şi se acordă persoanelor care au contribuit în timpul activității lor la constituirea fondului pentru pensia suplimentară. Contribuția salariaților pentru pensia suplimentară este de 3% din salariul mediu brut.

Se calculează în procente diferențiate în funcție de anii de contribuție şi se aplică la aceeaşi bază de calcul care se utilizează la stabilirea pensiei de bază.

Nivelul şi dinamica pensionarilor care beneficiază de pensii suplimentare

	1990	1991	1992	1993	1994	1995
Numărul mediu al pensionarilor care beneficiază de pensie suplimentară – mii persoane	2271	2717	2856	2945	3145	3364
Diferențe (±) față de anul precedent – mii persoane		+446	+139	+89	+200	+219
Dinamica – în % anul 1990 = 100	100,0	119,6	125,8	129,7	138,5	148,1

Cea mai mare creştere a numărului mediu de pensionari care beneficiază de pensie suplimentară a fost în anul 1991 (+446 mii persoane) aceasta concomitent cu creşterea numărului de pensionari care au beneficiat de prevederea Decretului-Lege privind pensionarea cu reducere de vârstă a unor salariați, care a intrat în vigoare la 1 Martie 1990 şi s-a aplicat pe o durată limitată de timp adică până la 1 septembrie 1990.

Nivelul şi dinamica pensiei suplimentare de asigurări sociale (fără agricultori)

	1990	1991	1992	1993	1994	1995
Pensia medie suplimentară – lei lunar	201	236	730	3123	8470	14933
Diferențe (±) față de anul precedent – mii persoane		+35	+494	+2396	+5347	+6463
Dinamica – în % anul 1990 = 100	100,0	117,4	363,2	15,5 ori	42,1 ori	74,3 ori

În perioada 1990-1995 pensia suplimentară a sporit de la 201 lei lunar la 14933 lei adică de 74,3 ori (+14732 lei, lunar).

Pensia suplimentară se achită dintr-un fond special constituit în acest scop şi este format din contribuția salariaților pentru pensia suplimentară şi este administrat de CEC.

H. Alte drepturi băneşti şi în natură acordate unor categorii de persoane

Categoriile de populație care au avut de suferit, într-un fel sau altul, în perioada comunistă s-au stabilit prin Decretul-Lege nr. 118/1990 privind acordarea unor drepturi persoanelor persecutate din motive politice de dictatură instaurată după 6 martie 1945 precum şi celor deportate în străinătate

pe motive naționale ori constituiți în prizonieri şi internați în lagăre după 23 august 1944 beneficiază de anumite drepturi finanțate de la bugetul de stat.

Astfel, perioada de detenție sau strămutare în altă localitate decât cea de domiciliu se constituie vechime în muncă utilizată la pensie şi considerată că a muncit în grupa I de muncă, beneficiază pentru fiecare an de detenție, internare, domiciliu obligatoriu sau strămutare forțată de o indemnizație care a fost supusă majorării şi indexării.

Magistrații care au fost înlăturați din justiție în perioada 1945-1952 li s-au acordat unele drepturi.

De asemenea, potrivit Legii nr. 42/1990 pentru cinstirea eroilor martiri şi acordarea unor drepturi urmaşilor acestora, răniților, celor care au fost reținuți în perioada 16-22 decembrie 1989 datorită la luptele pentru înlăturarea dictaturii comuniste şi care şi-au pierdut total sau parțial capacitatea de muncă primesc pensii diferențiate pe grade de invaliditate. Urmaşii eroilor martiri mamele şi soțiile acestora beneficiază de pensii de urmaş şi alte facilități sociale: chirii reduse, credite avantajoase pentru locuințe, medicamente şi proteze gratuit etc.

Ajutorul de deces al pensionarului se acordă membrilor de familie ai acestuia sau persoanelor din afara familiei, care au suportat cheltuielile ocazionate de înmormântare, într-un cuantum fix aprobat anual prin Legea bugetului de asigurări sociale.

III. PUTEREA DE CUMPĂRARE A PENSIEI

Puterea de cumpărare a pensiei se caracterizează în mod sintetic cu ajutorul indicatorului statistic privind pensia reală.

Prin definiție pensia reală înseamnă cantitatea de bunuri care poate fi cumpărată şi serviciile utilizate de un pensionar cu ajutorul pensiei primită într-o perioadă de timp (de obicei un an) pe care o numim perioada curentă comparativ, cu o altă perioadă pe care o denumim perioada de bază sau de comparație, ținând seama de evoluția în această perioadă a prețurilor mărfurilor şi al tarifelor serviciilor.

Deci pentru calculul pensiei reale sunt necesari trei factori şi anume:

- nivelul pensiei medii din perioada de bază (P_0) şi perioada curentă (P_1);
- nivelul mediu al pensiei suplimentare din ambele perioade;
- indicele prețurilor de consum şi al tarifelor pentru familiile de pensionari.

În legătură cu calculul pensiei reale se impun unele precizări şi anume:

- în practică se calculează pensia reală pentru pensionare de asigurări sociale care cuprind: pensionări pentru munca depusă şi limită de vârstă (cu vechime integrală în muncă şi fără vechime integrală în muncă), pentru pierderea capacității de muncă şi pensionare de urmaş;
- pensia suplimentară se calculează pentru toți pensionarii de asigurări sociale care au dreptul la pensie suplimentară. În anul 1995 numărul beneficiarilor de pensie suplimentară a fost de 3364 mii persoane reprezentând 93,5% din numărul total al pensionarilor de asigurări sociale de stat;
- indicele prețurilor de consum şi al tarifelor serviciilor se calculează şi pentru pensionari, a căror structură a cheltuielilor de consum diferă față de celelalte categorii de populație (salariați, țărani etc.), dar nu se publică decât indicele de consum pentru total populație;
- pentru calculul indicelui prețurilor de consum se utilizează:

-indicele Laspeyres (L) care este un indice agregat având ca ponderi pentru întrunirea indicilor individuali de preț (P_1/P_0) în indicele prețurilor de consum ponderile perioadei de bază (Q_0) şi se calculează după formula:

$$I_p=\Sigma P_1Q_0/\Sigma P_0Q_0$$

în care:

P_1= prețurile (tarifele) din perioada curentă

P_0 = prețurile (tarifele) din perioada de bază

Q_0 = cheltuielile de consum din perioada de bază

- indicele Passche (P) care este un indice agregat având ca ponderi pentru întrunirea indicilor individuali de preț (P_1/P_0) în indicele prețurilor de consum ponderile perioadei curente (Q_1) şi se calculează după formula:

$$I_p=\Sigma P_1Q_1/\Sigma P_0Q_1$$

Indicele de prețuri care caracterizează variația prețurilor unitare se calculează ca indice individual după formula:

$$I_p=P_1/P_0$$

de unde indicele armonic al prețurilor de consum are formula:

$$I_p=\Sigma P_1Q_1/\Sigma(1/P_1/P_0)P_1Q_1 =\Sigma P_1Q_1/\Sigma 1(P_0/P_1)P_1Q_1=\Sigma P_1Q_1/\Sigma P_0Q_1$$

În practică, atunci când de la o perioadă la alta sau de la un an la altul, nu au loc modificări importante de prețuri şi deci nici schimbări sensibile ale structurii cheltuielilor de consum, diferențele valorice dintre aceşti doi indici ai prețurilor sunt nesemnificative.

Dimpotrivă, atunci când au loc modificări importante ale prețurilor de consum şi ale tarifelor serviciilor, de la un an la altul sau mai concludent de la o lună la alta şi se produc modificări esențiale în structura cheltuielilor de consum ale familiilor, diferențele valorice dintre cei doi indici sunt semnificative.

În situația țării noastre când modificările de prețuri respectiv tarife sunt evidente iar inflația constituie trăsătura dominantă a economiei româneşti de tranziție pentru caracterizarea nivelului indicelui prețurilor de consum şi al tarifelor este indicat să se utilizeze, în lucrările care caracterizează nivelul de trai al populației sau a unor grupe de populație, indicele de prețuri cu ponderi din perioada curentă adică indice tip Passche.

Numai acest indice poate răspunde la întrebarea care a fost puterea de cumpărare a veniturilor în anul 1995 față de anul 1994 luând în calcul cheltuielile pe care le-am utilizat în anul 1995.

La ce ar folosi de exemplu un indice de prețuri şi tarife în care să se ia în calcul, modificarea individuală a prețurilor de consum din 1995 față de 1994 iar cheltuielile de consum pe care le-am efectuat în anul 1990 sau 1993 adică un indice de tip Laspeyres?

În Anuarul statistic al României 1994 la pagina 402 se arată „Pentru datele anuale s-au utilizat un indice cu ponderi variabile de tip Passche, iar pentru cele lunare un indice cu ponderi constante de tip Laspeyres”. Era normal ca la datele lunare să nu se dispună de ponderi din luna respectivă dar la calculele anuale, acest lucru este posibil atunci când se încheie cercetarea cheltuielilor de consum ale unor categorii de familii (salariați, țărani, pensionari) să se dispună de ponderi din perioada curentă.

În Anuarul statistic al României 1995 la pagina 407 se arată: „Indicele se calculează ca medie aritmetică ponderată a prețurilor pe baza formulei

Laspeyres (formulă utilizată de către toate țările europene şi organismele internaționale)".

În normele metodologice privind calculul pensiei reale, aprobate de Consiliul de Conducere al Comisiei Naționale pentru Statistică în anul 1993 este prevăzut utilizarea indicelui de prețuri tip Passche la determinarea pensiei reale. Modificarea metodologiei de calcul a unui indicator: statistic este posibilă dar în urma discutării cu specialiştii în domeniu şi respectiv, aprobarea unei noi metodologii de calcul a indicatorului.

Argumentul că aşa fac „toate țările europene şi organismele internaționale", este de luat în seamă dar, în condițiile de adâncă inflație care s-a instalat, în prezent, în România trebuie calculați şi indici de prețuri cu ponderi variabile în vederea asigurării comparabilității datelor.

Această schimbare a metodologiei de calcul a condus la modificarea, în Anuarul statistic pe 1995, a datelor privind evoluția indicilor prețurilor de consum utilizați şi la determinarea pensiei reale adică a puterii de cumpărare a pensiei nominale.

Indicele prețului de consum în perioada 1990-1995anul 1990 = 100

	1991	1992	1993	1994	1995[x)]
- Indice de tip Laspeyres	270,2	838,8	2587,0	7071,9	9356,1
- Indice de tip Passche	274,5	853,4	3350,8	8293,7	11566,8
Diferențe (±) între indicele de tip L şi indicele de tip P	-4,3	-14,6	-343,8	-1221,8	-2188,7

x) Date calculate

Astfel, în anul 1991 comparativ cu anul 1990 diferența dintre aceşti doi indici a fost de -4,3 procente dar evoluția rapidă a prețurilor de consum şi modificarea structurii cheltuielilor a făcut ca în 1995 această diferență să fie de -2188,7 procente (după calculele proprii).

Spuneam mai sus că se calculează, în practică indici ai prețurilor de consum pentru total populație şi separat pentru cele trei principale categorii ale acesteia: familii de salariați, familii de țărani şi familii de pensionari dar, sunt publicate numai date privind indicii prețului de consum pentru total populație.

Întrucât nu dispunem de date privind indicele prețurilor de consum pentru familiile de pensionari, calculați după cele două metode, pentru exemplificarea vom utiliza indicele prețurilor de consum şi al tarifelor pentru total populație, indice care este publicat şi deci nu intrăm astfel în conflict cu „confidențialitatea" datelor statistice.

Pensia reală a pensionarilor de asigurări sociale de stat în perioada 1990-1995

	1990	1991	1992	1993	1994	1995
Pensia medie a pensionarilor de asigurări sociale de stat – lei, lunar	1602	3357	8759	27079	61370	88108
Pensie medie suplimentară a pensionarilor de asigurări sociale de stat – lei, lunar	201	236	730	3123	8470	14933
TOTAL	1803	3593	9489	30202	69840	103041
Dinamica – în % anul 1990 = 100	100,0	199,3	526,3	1675,1	3873,5	5715,0
Indicele preţurilor de consum de tip Laspeyres %	100,0	270,2	838,8	2987,0	7071,9	9356,1
Pensia reală a pensionarilor de asigurări sociale de stat – lei, lunar	1803	1330	1131	1011	988	1101
Indicele pensiei reale a pensionarilor de asigurări sociale de stat – în %	100,0	73,8	62,7	56,1	54,8	61,1

Cel mai scăzut nivel al puterii de cumpărare a pensiei medii a pensionarilor de asigurări sociale de stat a fost 1994 când a reprezentat puţin mai mult de jumătate (54,8%) din puterea de cumpărare din anul 1990. În anul 1995 comparativ cu anul 1990 s-a înregistrat o tendinţă de creştere puterea de cumpărare reprezentând peste 60% (graficul nr. 2).

Să vedem acum care este situaţia evoluţiei puterii de cumpărare a pensiei medii a pensionarilor de asigurări sociale de stat calculată, aşa cum este normal, cu indicele Paasch.

Pensia reală a pensionarilor de asigurări sociale de stat în perioada 1990-1995

	1990	1991	1992	1993	1994	1995
Pensia medie a pensionarilor de asigurări sociale de stat – lei, lunar	1602	3357	8759	27079	61370	88108
Pensie medie suplimentară a pensionarilor de asigurări sociale de stat – lei, lunar	201	236	730	3123	8470	14933
TOTAL	1803	3593	9489	30202	69840	103041
Dinamica – în % anul 1990 = 100	100,0	199,3	526,3	1675,1	3873,5	5715,0
Indicele preţurilor de consum de tip Passche %	100,0	274,5	853,4	3330,8	8293,7	11544,8
Pensia reală a pensionarilor de asigurări sociale de stat – lei, lunar	1803	1309	1112	907	842	893
Indicele pensiei reale a pensionarilor de asigurări sociale de stat – în %	100,0	72,5	61,7	50,3	46,7	49,5

Aşa cum arătam, în primii ani, când nu au avut loc modificări importante ale preţurilor mărfurilor cumpărate şi ale tarifelor serviciilor utilizate de populaţie, dinamica pensiei reale, calculată pe baza celor doi indici a preţurilor

de consum, nu prezintă diferențe esențiale. Începând din anul 1993 şi următorii, când creşterea prețurilor de consum şi a tarifelor serviciilor a fost evidentă, aceasta s-a manifestat şi în diferențierea dinamicii pensiei reale (graficul nr.3).

Diferențierile procentuale ale dinamicii pensiei reale calculată cu ajutorul prețului de consum utilizând cele două metode de calcul se prezintă astfel:

Anul 1990 =100 – procente

	1991	1992	1993	1994	1995
1. Dinamica pensiei reale calculată cu ajutorul indicelui preţului de consum de tip Laspeyres	73,8	62,7	56,1	54,8	61,1
2. Dinamica pensiei reale calculată cu ajutorul indicelui preţului de consum de tip Passche	72,5	61,7	50,3	46,7	49,5
3. Diferenţe (±) rândul 1 – rândul 2	+1,3	+1,0	+5,8	+8,1	+11,6

Deci prin simpla schimbare a metodei de calcul al preţurilor de consum adică utilizând indicele de tip Laspeyres în locul indicelui de tip Passche, pensia reală în 1995 faţă de 1990 este de 61,1% în loc de 49,5% deci o diferenţă procentuală de +11,6%.

Menţionăm că, indicele preţurilor de consum folosit la determinarea puterii de cumpărare a veniturilor populaţiei (salariul real, pensia reală, venituri reale ale ţărănimii) a fost calculat, până în 1994 pe baza metodei tip Passche, acesta fiind indicele deflator care indică dinamica puterii de cumpărare a veniturilor populaţiei.

Datorită scăderii continuă a puterii de cumpărare a pensiei nominale, uneori aproape de limita subzistenţei, mulţi pensionari (nu există o statistică în acest sens) se angajează pe posturi ce li se oferă fie ca salariaţi fie în calitate de colaboratori, pentru a putea să-şi rotunjească în felul acesta veniturile şi aşa mici din pensii, astfel să facă faţă cheltuielilor de consum care devin din ce în ce mai mari. Dar pe lângă aceştia, care sunt consideraţi norocoşi că pot să mai câştige ceva, sunt pensionari a căror vârstă şi putere de muncă nu le mai permite să lucreze şi se limitează deci la veniturile din pensie care faţă de creşterea nestăvilită a preţurilor şi tarifelor devine parcă tot mai mică.

Deşi, numărul pensionarilor şi a beneficiarilor de ajutor social este de peste 5 milioane persoane, ei nu constituie o forţă organizată pentru a influenţa organele de resort în luarea de măsuri eficiente pentru sporirea pensiilor sau menţinerea preţurilor şi tarifelor la nivele corespunzătoare.

Despre protecţia socială a pensionarilor s-a vorbit şi se vorbeşte mult şi în presă şi la mesele rotunde din cadrul televiziunii dar concret nu se realizează o adevărată protecţie socială.

După o viaţă de muncă cinstită pentru propăşirea acestei ţări ai ajuns bătrân şi bolnav şi aştepţi cu înfrigurare ziua de pensie cât va mai veni şi aceasta.

ANEXE

ANEXA 1 - RAPORTUL DINTRE NUMĂRUL PENSIONARILOR ŞI BENEFICIARILOR DE AJUTOR SOCIAL ŞI NUMĂRUL TOTAL AL POPULAȚIEI

JUDEȚ	Populația județului	Nr. pensionarilor	2/1%
	1	2	3
ALBA	406234	90672	22.32
ARAD	479575	129223	26.95
ARGEŞ	678705	147873	21.79
BACĂU	744167	147271	19.79
BIHOR	631095	160382	25.41
BISTRIȚA-NĂSĂUD	328436	57208	17.42
BOTOŞANI	462792	116383	25.15
BRAŞOV	640943	119131	18.59
BRĂILA	391075	95221	24.35
BUZĂU	512849	139919	27.28
CARAŞ-SEVERIN	366296	79903	21.81
CĂLĂRAŞI	336175	88307	26.27
CLUJ	727656	177503	24.39
CONSTANȚA	746839	125552	16.81
COVASNA	232520	45247	19.46
DÂMBOVIȚA	557125	142745	25.62
DOLJ	756318	197111	26.06
GALAȚI	643017	121949	18.97
GIURGIU	302839	90788	29.98
GORJ	397170	78463	19.76
HARGHITA	345860	78452	22.68
HUNEDOARA	546163	120575	22.08
IALOMIȚA	305011	78186	25.63
IAŞI	818345	156565	19.13
MARAMUREŞ	537477	105142	19.56
MEHEDINȚI	328517	77832	23.69
MUREŞ	605773	153630	25.36
NEAMȚ	585955	131110	22.38
OLT	519030	130724	25.19
PRAHOVA	871919	197842	22.69
SATU MARE	395696	89258	22.56
SĂLAJ	262873	77190	29.36
SIBIU	446823	93909	21.02
SUCEAVA	709604	159835	22.52
TELEORMAN	473199	152817	32.29
TIMIŞ	693506	152481	21.99

JUDEȚ	Populația județului	Nr. pensionarilor	2/1%
TULCEA	267671	52719	19.70
VASLUI	463701	107245	23.13
VÂLCEA	436144	109262	25.05
VRANCEA	393237	83321	21.19
BUCUREŞTI	2332620	518868	22.24
TOTAL	22680951	5177814	22.83

ANEXA 2

JUDEȚ	TOTAL POPULAȚIE	PENSIONARI DE ASIGURĂRI SOCIALE	2/1%
	1	2	3
ALBA	406234	65380	16.09
ARAD	479575	85834	17.90
ARGEŞ	678705	109627	16.15
BACĂU	744167	101419	13.63
BIHOR	631095	111953	17.74
BISTRIȚA-NĂSĂUD	328436	35014	10.66
BOTOŞANI	462792	48247	10.43
BRAŞOV	640943	104199	16.26
BRĂILA	391075	61028	15.61
BUZĂU	512849	73300	14.29
CARAŞ-SEVERIN	366296	68156	18.61
CĂLĂRAŞI	33176	47272	14.06
CLUJ	727656	128034	17.60
CONSTANȚA	746839	95629	12.80
COVASNA	232520	32237	13.86
DÂMBOVIȚA	557125	101320	18.19
DOLJ	756318	102807	13.59
GALAȚI	643017	77812	12.10
GIURGIU	302839	46516	15.36
GORJ	397170	56269	14.17
HARGHITA	345860	53665	15.52
HUNEDOARA	546163	99210	18.16
IALOMIȚA	305011	37153	12.18
IAŞI	818345	90218	11.02
MARAMUREŞ	537477	79727	14.83
MEHEDINȚI	328517	45809	13.94
MUREŞ	605773	102546	16.93
NEAMȚ	585955	84717	14.46
OLT	519030	60022	11.56
PRAHOVA	871919	163745	18.78
SATU MARE	395696	56638	14.31
SĂLAJ	262873	42317	16.10
SIBIU	446823	76800	17.19

JUDEȚ	TOTAL POPULAȚIE	PENSIONARI DE ASIGURĂRI SOCIALE	2/1%
SUCEAVA	709604	101625	14.32
TELEORMAN	473199	66725	14.10
TIMIŞ	693506	113798	16.41
TULCEA	267671	33154	12.39
VASLUI	463701	50870	10.97
VÂLCEA	436144	69655	15.97
VRANCEA	393237	44038	11.20
BUCUREŞTI	2332620	494447	21.20
TOTAL	22680951	3518932	15.51

ANEXA 3

JUDEȚ	TOTAL POPULAȚIE	PENSIONARI DE ASIGURĂRI SOCIALE DIN AGRICULTURA	2/1%
	1	2	3
ALBA	406234	23944	5.89
ARAD	479575	41587	8.67
ARGEŞ	678705	35801	5.27
BACĂU	744167	43839	5.89
BIHOR	631095	46785	7.41
BISTRIȚA-NĂSĂUD	328436	21513	8.55
BOTOŞANI	462792	65594	14.17
BRAŞOV	640943	13952	2.18
BRĂILA	391075	33070	8.46
BUZĂU	512849	63883	12.46
CARAŞ-SEVERIN	366296	10277	2.81
CĂLĂRAŞI	336176	39825	11.85
CLUJ	727656	47975	6.59
CONSTANȚA	746839	28657	3.84
COVASNA	232520	12530	5.39
DÂMBOVIȚA	557125	39258	7.05
DOLJ	756318	90266	11.93
GALAȚI	643017	42757	6.65
GIURGIU	302839	42722	14.11
GORJ	397170	20631	5.19
HARGHITA	345860	23998	6.94
HUNEDOARA	546163	20277	3.71
IALOMIȚA	305011	39835	13.06
IAŞI	818345	63973	7.82
MARAMUREŞ	537477	24399	4.54
MEHEDINȚI	328517	30488	9.28
MUREŞ	605773	49533	8.18

JUDEȚ	TOTAL POPULAȚIE	PENSIONARI DE ASIGURĂRI SOCIALE DIN AGRICULTURA	2/1%
NEAMȚ	585955	44198	7.54
OLT	519030	68059	13.11
PRAHOVA	871919	31482	3.61
SATU MARE	395696	31972	8.08
SĂLAJ	262873	34073	12.96
SIBIU	446823	16044	3.59
SUCEAVA	709604	55617	7.84
TELEORMAN	473199	83379	17.62
TIMIŞ	693506	36916	5.32
TULCEA	267671	18899	7.06
VASLUI	463701	53942	11.63
VÂLCEA	436144	37478	8.59
VRANCEA	393237	37651	9.57
BUCUREŞTI	2332620	20075	0.86
TOTAL	22680951	1587155	7.00

ANEXA 4

JUDEȚ	Populația județului	Nr. pensionarilor	2/1%
	1	2	3
ALBA	406234	462	0.11
ARAD	479575	481	0.10
ARGEŞ	678705	565	0.08
BACĂU	744167	427	0.06
BIHOR	631095	638	0.10
BISTRIȚA-NĂSĂUD	328436	303	0.09
BOTOŞANI	462792	202	0.04
BRAŞOV	640943	484	0.08
BRĂILA	391075	251	0.06
BUZĂU	512849	375	0.07
CARAŞ-SEVERIN	366296	395	0.11
CĂLĂRAȘI	336176	198	0.06
CLUJ	727656	645	0.09
CONSTANȚA	746839	437	0.06
COVASNA	232520	224	0.10
DÂMBOVIȚA	557125	398	0.07
DOLJ	756318	474	0.06
GALAȚI	643017	257	0.04
GIURGIU	302839	211	0.07
GORJ	397170	285	0.07
HARGHITA	345860	395	0.11
HUNEDOARA	546163	364	0.07
IALOMIȚA	305011	168	0.06

JUDEȚ	Populația județului	Nr. pensionarilor	2/1%
IAŞI	818345	319	0.04
MARAMUREŞ	537477	591	0.11
MEHEDINȚI	328517	257	0.08
MUREŞ	605773	558	0.09
NEAMȚ	585955	448	0.08
OLT	519030	311	0.06
PRAHOVA	871919	652	0.07
SATU MARE	395696	228	0.06
SĂLAJ	262873	306	0.12
SIBIU	446823	435	0.10
SUCEAVA	709604	536	0.08
TELEORMAN	473199	294	0.06
TIMIŞ	693506	623	0.09
TULCEA	267671	166	0.06
VASLUI	463701	250	0.05
VÂLCEA	436144	471	0.11
VRANCEA	393237	317	0.08
BUCUREŞTI	2332620	1944	0.08
TOTAL	22680951	17345	0.11

ANEXA 5

JUDEȚ	Populația județului	Nr. pensionarilor	2/1%
	1	2	3
ALBA	406234	886	0.22
ARAD	479575	1321	0.28
ARGEŞ	678705	1880	0.28
BACĂU	744167	1586	0.21
BIHOR	631095	1006	0.16
BISTRIȚA-NĂSĂUD	328436	378	0.12
BOTOŞANI	462792	2340	0.51
BRAŞOV	640943	496	0.08
BRĂILA	391075	872	0.22
BUZĂU	512849	2361	0.46
CARAŞ-SEVERIN	366296	1075	0.29
CĂLĂRAŞI	336176	1011	0.30
CLUJ	727656	849	0.12
CONSTANȚA	746839	829	0.11
COVASNA	232520	256	0.11
DÂMBOVIȚA	557125	1769	0.32
DOLJ	756318	3564	0.47
GALAȚI	643017	1123	0.17
GIURGIU	302839	1339	0.44
GORJ	397170	1278	0.32
HARGHITA	345860	394	0.11
HUNEDOARA	546163	724	0.13

JUDEȚ	Populația județului	Nr. pensionarilor	2/1%
IALOMIȚA	305011	1030	0.34
IAŞI	818345	2055	0.25
MARAMUREŞ	537477	425	0.08
MEHEDINȚI	328517	1278	0.39
MUREŞ	605773	993	0.16
NEAMȚ	585955	1747	0.30
OLT	519030	2332	0.45
PRAHOVA	871919	1963	0.23
SATU MARE	395696	420	0.11
SĂLAJ	262873	494	0.19
SIBIU	446823	630	0.14
SUCEAVA	709604	2057	0.29
TELEORMAN	473199	2419	0.51
TIMIŞ	693506	1144	0.16
TULCEA	267671	500	0.19
VASLUI	463701	2183	0.47
VÂLCEA	436144	1658	0.38
VRANCEA	393237	1315	0.33
BUCUREŞTI	2332620	2402	0.10
TOTAL	22680951	54382	0.24

BIBLIOGRAFIE

1. Comisia Națională pentru Statistică — Anuarul Statistic al României, 1995
2. Comisia Națională pentru Statistică — Numărul pensionarilor, fondul de pensii şi pensia medie lunară, în anul 1995
3. Comisia Națională pentru Statistică — Statistică socială culegeri de date, 1995
4. Ministerul Muncii şi Protecției Sociale — Cartea albă a reformei asigurărilor sociale şi pensiilor, decembrie 1993
5. Ministerul Muncii şi Protecției Sociale — Realizări şi perspective în domeniul protecției sociale, Buletin nr.2 (16), 1994
6. Cotidianul nr.47 (1395), marți 27 februarie 1996
7. XXX — Legea Nr. 3/1977 privind pensiile de asigurări sociale şi asistența socială
8. XXX — Legea nr. 4 privind pensiile şi alte drepturi de asigurări sociale ale membrilor cooperativelor agricole de producție
9. XXX — Decretul nr. 211/1977 privind majorarea pensiilor CAP
10. XXX — Decret nr. 216/1977 privind criteriile şi normele de încadrarea în grade de invaliditate
11. XXX — Legea nr. 42/1990 pentru cinstirea eroilor martiri şi acordarea unor drepturi urmaşilor acestora, răniților, celor care au fost reținuți în perioada 16-22 decembrie 1989 ca urmare a participării la acțiunile revoluției, precum şi celor care au participat direct la acțiunile revoluției din perioada a 16-25 decembrie 1989.
12. XXX — Decret-Lege nr. 118/1990 privind acordarea unor drepturi persoanelor persecutate din motive politice de dictatura instaurată cu începere de la 6 martie 1945 precum şi a celor deportate în străinătate sau în prizonierat.
13. XXX — Legea nr. 3/1990 pensii de asigurări sociale de stat şi asigurări sociale de stat şi asistențe sociale
14. XXX — Decret - Lege nr. 71/1990 modificarea şi completarea unor reglementări referitoare la pensii, asigurări sociale şi ocrotiri sociale
15. XXX — Legea nr. 33/1993 pensiile şi alte drepturi de asigurări sociale ale agricultorilor.

INSTITUTUL NAȚIONAL
DE
CERCETĂRI ECONOMICE

PROBLEME ECONOMICE
NR. 40/1996

CENTRUL DE INFORMARE
ŞI DOCUMENTARE ECONOMICĂ
BUCUREŞTI

ACADEMIA ROMÂNĂ
INSTITUTUL NAȚIONAL DE CERCETĂRI ECONOMICE
INSTITUTUL DE ECONOMIE A INDUSTRIEI

IMPLICAȚII ECONOMICE ALE MODERNIZĂRII INFRASTRUCTURII TRANSPORTURILOR

Mihai STOICA

CENTRUL DE INFORMARE ŞI DOCUMENTARE ECONOMICĂ

CUPRINS

INTRODUCERE 541

1. INFLUENȚE ALE COSTURILOR DE TRANSPORT ASUPRA ACTIVITĂȚII AGENȚILOR ECONOMICI 542

2. RELAȚIA DINTRE TRANSPORTURI ŞI AMPLASAREA TERITORIALĂ A ACTIVITĂȚII ECONOMICE 546

3. EFECTE ALE MODERNIZĂRII INFRASTRUCTURII TRANSPORTURILOR LA NIVELUL GOSPODĂRIILOR POPULAȚIEI 552

4. INFLUENȚE LA NIVEL MACROECONOMIC ALE LUCRĂRILOR DE ÎNTREȚINERE, ÎNNOIRE ŞI EXTINDERE A REȚELEI DE TRANSPORT 557

INTRODUCERE

Reprezentând un adevărat sistem circulator pentru economia națională, transporturile au o importanță vitală pentru buna desfăşurare a activității economice, orice dereglare sau defecțiune producând perturbații în diferitele compartimente ale producției şi consumului. Asigurarea aprovizionării fiecărei "celule" economice, a fiecărei localități, desfacerea produselor pe piața internă şi pe pletele externe, mobilitatea populației depind de modul în care transporturile răspund exigențelor impuse de sistemul economic național.

Datorită complexității activității de transport din perspectiva necesității satisfacerii cerințelor unui număr mare de utilizatori şi din cea a varietății proceselor, căile de comunicații, ca suport al desfăşurării serviciilor de deplasare a bunurilor şi persoanelor, pot avea influențe semnificative la nivelul agenților economici. În acelaşi timp fondurile alocate pentru întreținerea, înnoirea şi extinderea rețelei de transport constituie, în anumite situații, un mijloc valoros pentru realizarea obiectivelor macroeconomice ale unei națiuni. În aceste condiții, evidențierea exhaustivă a implicațiilor economice ale modernizării infrastructurii transporturilor şi a modalităților de cuantificare a acestora nu poate reprezenta decât un demers extrem de dificil.

În studiu este pus accentul, într-o măsură importantă, numai asupra largului evantai de efecte posibile ale proiectelor, multe aflate încă în stadiul de evaluare, de modernizare a rețelei de căi ferate, drumuri, căi fluviale, porturi şi aeroporturi. Considerăm că o asemenea abordare ar putea fi foarte utilă, deoarece elementele de natură economică din cele mai importante lucrări de sinteză elaborate privind modernizarea rețelei de transport includ o paletă foarte ridicatp de efecte în comparație cu abordările mult mai amănunțite ale costurilor alinierii infrastructurii transporturilor la cerințele europene. Deoarece influențele infrastructurii de transport asupra activității agenților economici sunt de natură indirectă, s-au conturat două modalități distincte de abordare a acestora. Prima este din punct de vedere al cheltuielilor de transport incluse în prețul produselor şi serviciilor, iar cea de-a doua este *din* perspectiva aspectelor legate de amplasarea teritorială a diferitelor activități economice (capitolele 1 şi 2). Există unele particularități, de asemenea, ale efectelor modernizării rețelei de transport din perspectiva gospodăriilor populației, care au un comportament diferit în comparație cu unitățile economice (capitolul 3). În finalul studiului (capitolul 4) sunt abordate şi aspectele macroeconomice legate de proiectele privind infrastructura transporturilor.

1. INFLUENȚE ALE COSTURILOR DE TRANSPORT ASUPRA ACTIVITĂȚII AGENȚILOR ECONOMICI

Impactul costurilor de transport asupra rezultatelor agenților economici este determinat de modalitățile de participare a transporturilor la realizarea producției/serviciilor. Din această perspectivă sunt posibile trei tipuri diferite de participare a transporturilor la obținerea bunurilor primare, intermediare sau finale[1]:

- în mod direct ca input-uri în procesul de producție;
- în mod complementar alături de alți factori de producție;
- prin crearea posibilităților de atragere suplimentară de input-uri necesare.

Există anumite relații între prețul/tariful serviciului de transport şi costul producției. Oferta cantitativă şi calitativă de rețea pentru transport afectează întregul sistem productiv, dar în timp ce agenții economici. din anumite ramuri sunt dependenți de transporturi pe distanțe mai mari *şi* care antrenează mai multe moduri de transport, alți agenți economici îşi bazează activitatea numai pe un anumit tip de transport şi pe distanțe scurte. Altfel spus, diferite activități economice generează influențe diferențiate asupra proceselor de deplasare a mărfurilor şi costurilor de transport.

Influențele infrastructurii transporturilor se manifestă ca parte din costul de exploatare, a mijloacelor de transport, care are structuri deosebite pe subsisteme de transport. Spre exemplu, în cazul transporturilor rutiere, în cadrul costurilor de exploatare sunt incluse cheltuielile pentru combustibil, cele referitoare la consumul de ulei, uzura anvelopelor, cheltuieli de întreținere şi reparații ale autovehiculelor. Efectuarea unor calcule privind relația dintre calitatea unui drum şi fiecare componentă a costului de exploatare este extrem de dificilă, consecință a diferențelor datorate structurii parcului şi gradului de uzură a mijloacelor de transport auto[2]. Totuşi, unele estimări ale Administrației Naționale a Drumurilor evidențiază că, în funcție de calitatea unui drum, costul de exploatare în țara noastră ($/km) este cuprins între 0,045 şi 0,053 pentru autoturisme, 0,292 şi 0,462 pentru autobuze, 0,323 şi 0,507 pentru autocamioane grele. Exprimată numai pentru zona de câmpie, economia ce se poate obține în costurile de exploatare ale utilizatorilor prin trecerea unui drum din starea tehnică cea mai nefavorabilă în cea considerată bună este de 0,006

---

[1] *Cavelie D. Creightney - Transport* and *Economic Performance", World Bank Technical Papers, Number 232. The World Bank. Washington D.C., November, 1993.*

[2] *M. Stoica, D. Fistunq - "Posibilități de finanțare a modernizării infrastructurii transporturilor", Probleme economice nr. 42/1995, C.I.D.E., Bucureşti, p.18.*

$/km pentru autoturisme, 0,07 $/km pentru autobuze şi 0,059 $/km pentru autocamioane grele.

Punerea în evidență a poziției costurilor de transport la nivelul agenților economici poate fi realizată cu dificultate datorită unor factori care acționează în mod specific fiecărei unități economice. Apar multe diferențe între întreprinderi determinate de profilul activității, distanțele față de zonele de aprovizionare şi cele de desfacere, modurile de transport utilizate, gradul de dotare cu mijloace proprii de transport, condițiile contractuale de vânzare a produselor etc. Spre exemplu, selectarea modului de transport considerat cel mai adecvat este influențată de politica întreprinderii legată de logistica producției. Din acest punct de vedere tendințele, la nivelul unităților economica din țări dezvoltate, de integrare a activităților desfăşurate pentru aprovizionare, producție şi desfacere impun un sistem performant de transport, comunicații şi depozitare care să asigure input-uri şa prețuri cât mai reduse şi output-uri la prețuri cât mai ridicate. Cererea de transport depinde, în aceste condiții, nu numai de tarifele de transport, ci şi de performanțele calitative ale serviciilor asigurate (viteză, securitate a mărfurilor pe timpul transportului etc.)

Din acest punct de vedere modurile de transport pot avea, pentru agenții economici, atât avantaje cât şi dezavantaje care depind de parametri diferiți ai prestărilor de transport. În tabelul nr. 1 este redată ierarhizarea tipurilor de transport în funcție de cinci caracteristici de bază solicitate în mod uzual de unitățile economice pentru livrarea adecvată a mărfurilor.

Tabelul nr. 1- Comparații privind formele de transport în funcție de caracteristicile calitative solicitate de agenții economici

Ierarhizare în funcție de performanța modului de transport	Viteză	Disponibilitatea mijlocului de transport	Capacitate de transport	Dependență de alte moduri de transport	Frecvența serviciului
1	Aerian	Rutier	Maritim	Conducte petroliere	Conducte petroliere
2	Rutier	Feroviar	Feroviar	Rutier	Rutier
3	Feroviar	Aerian	Rutier	Feroviar	Aerian
4	Maritim	Maritim	Aerian	Maritim	Feroviar
5	Conducte petroliere	Conducte petroliere	Conducte petroliere	Aerian	Maritim

Sursa: David J.Rachman, Michael M.Messen, "Business Today", Fourth Edition, Randern House Business Division New York, 1985.

În lipsa unor date statistice concludene privind cheltuielile de tansport la nivelul întreprinderilor opinăm că ar putea avea relevanță din perspectiva problemelor abordate, şi statisticile existente la nivelul ramurilor. Deoarece datele grupate după metodologia întocmirii conturilor naționale sunt singurele care pot pune în evidență rolul transporturilor pentru diverse ramuri, prezentăm câteva conduzii desprinse din analiza acestora. Menționăm că tabelele de intrări-ieşiri pentru 34 de ramuri au fost publicate *numai* pentru perioada 1989-1991. Suntem totuşi de părere că datele au un grad suficient de relevanță în legătura cu caracterul extrem de diversificat al influenței pe subsisteme economice a activității de transport. Modificarea semnificativă a structurii costurilor reprezintă un proces de durată mai lungă, deci gradul de actualitate a datelor se menține din perspectiva problematicii abordate în acest studiu. În plus cifrele de care dispunem au fost comparate cu altele din anii anteriori, rezultând o diferențiere asemănătoare a costurilor de transport în raport cu specificul activităților economice[1].

Dintre grupele de ramuri luate în considerare, activitatea de transport este mai importantă în industriile care participă la asigurarea materiilor prime necesare industriei autohtone. Transporturile dețin 31,3% în consumul intermediar din industria minereurilor pentru construcții, comparativ cu numai (spre exemplu) 1,4% în cazul textilelor şi confecțiilor. Dintr-o altă perspectivă există o "intensivifcate" diferențiată a ramurilor în raport cu transporturile. Astfel, în raport cu procentul deținut în producția internă totală, ponderea mai ridicată revine transporturilor din industrii care asigură materii prime. Comparativ cu acestea, industria bunurilor de consum, care asigura 19% din producția internă totală, reprezenta numai 11,7% din ansamblul transporturilor de mărfuri.

Ca o concluzie parțială la cele prezentate *până* acum evidențiem faptul că starea tehnică a rețelei de transport influențează în mod direct costul de exploatare a mijloacelor de transport şi caracteristicile de tip calitativ ale serviciilor prestate. Cestui transportului este influențat, ia rândul său, numai într-o anumită măsură, de costul de exploatare a mijloacelor de transport fiind dependent şi ds alte componente, în final, influențele situației infrastructurii depind de ponderea costului transportului produselor tn totalul prețului de livrare, structurat diferit în funcție de mai mulți factori. În ramurile în care

[1] *În lucrarea "Repartizarea teritorială a forțelor de producție în România" (Editura Ştiințifică, Bucureşti 1974), Ion Blaga releva că în țara noastră cheltuielile de transport reprezintă în prețul de livrare 16% la țiței, 14%* la *lignit, 9,9% la cherestea, 22% la ciment 20-30% la cărămizi, şi până la 70% la materiale de carieră şi balastieră.* Aceste *ponderi ale transporturilor în prețurile de livrare erau considerate ca fiind mai mari decât la alte produse. Deoarece condițiile economice (atât interne cât şi cele externe) erau total diferite, din aceste date* se *poate reține caracterul variat al costurilor de transport în cadrul prețurilor de vânzare a diferitelor grupe de produse.*

transportul reprezintă un procent mai redus din preţul de desfacere, valoarea vânzărilor nu va *fi* afectată de eventuale creşteri de preţ determinate de parametrii calitativi ai transporturilor. În alte ramuri costuri mai ridicate de transport pot afecta într-o proporţie mai mare activitatea desfăşurată.

Structura pe ramuri în economia naţională şi modificarea acesteia pot determina, de asemenea, influenţe în repartizarea pe diverse subsisteme a activităţii de transport. Astfel, pentru ţara noastră, există elemente care conduc la concluzia că *este* posibilă, în perspectivă, o evoluţie a economiei româneşti mai favorabilă serviciilor de transport auto. Menţinerea la niveluri scăzute a volumului produselor primare, ca o consecinţă a tendinţei spre utilizarea eficientă a resurselor naturale, concomitent cu creşterea nevoilor de bunuri intermediare şi finale, poate avantaja dezvoltarea mai rapidă a transportului cu mijloace rutiere. Totodată evitarea formării unor stocuri suplimentare de materii prime, materiale şi semifabricate în scopui accelerării rotaţiei capitalului agenţilor economici şi adâncirea specializării vor genera fluxuri mai frecvente de produse, ceea ce va contribui la sporirea prestaţiilor de transport cu autovehicule.

2. RELAȚIA DINTRE TRANSPORTURI ŞI AMPLASAREA TERITORIALĂ A ACTIVITĂȚII ECONOMICE

A doua modalitate de evidențiere a aspectelor legate de transporturi la nivelul agenților economici porneşte de la repartizarea teritorială a producției/serviciilor. Abordarea problematicii din punctul de vedere al amplasării teritoriale este utilă pentru evidențierea modalităților în care transporturile determina localizarea şi nivelul producției/serviciilor, condiționând "zonele de Influenți" şi randamentul activității.

Viața economică cuprinde două trăsături importante: zone diferite de amplasare a populației şi a activităților desfăşurate ca şi distanțele dintre diferite localizări ale aşezărilor umane şi producției/serviciilor. Rolul distanței poate fi exemplificat prin faptul că tariful serviciului de transpost influențează atât prețurile de pe piață cât şi gradul de atractivitate al activităților economice. Pe de altă parte, prețurile diferitelor bunuri sunt diferențiate geografic în funcție de localizarea diferitelor zone de aprovizionare şi desfacere. Din aceste cauze s-au dezvoltat teorii privind localizarea activităților economice[1], deşi dez-baterea conceptelor s-a făcut în mod cu totul izolat față de curentele principale de gândire economică.

Încercările de analiză a fenomenelor economice în spațiu au început cu aspecte legate de producția agricolă. Scopul demersurilor în acest domeniu l-a constituit izolarea influențelor cheltuielilor de transport, ca dependente de distanță, de alți factori care determină locația producției agricole şi modul de utilizare a terenurilor (clima, topografia terenului, calitatea solului, cererea locuitorilor de la oraş, calitatea managementului expioatațiilor agricole, dotarea cu mijloace de transport, tehnologia pregătirii hranei). S-a ajuns la concluzia că prețul unui produs agricol, în oraşul unde acesta este vândut, este determinat de cheltuielile de producție plus cele de transport ale produsului obținut de către fermele cele mai îndepărtate de centrul urban (deoarece producția acestora este necesară pentru satisfacerea cererii din oraş). Cum. bunul agricol se vinde la acelaşi preț (indiferent da focalizarea producției), iar țăranii situați lângă oraş beneficiază de cheltuieli mai reduse de transport, renta terenului este egală cu economia de cheltuieli pentru transport a exploatațiilor agricole situate mai favorabil din punctul de vedere al distanței. Altfel spus, există o rentă locațională alături de renta diferențiată (gradul de fertilitate a solului) sau rentă de deficit.

---

[1] *Mark Biaug - "Teoria economică în retrospectivă", Editura Didactică şi Pedagogică R.A., Bucureşti, 1992 (capitolul referitor la economia spațială şi teoria clasică* a *locației, paginile 650-665).*

Conform opiniilor exprimate de economiştii care s-au ocupat de localizarea produselor agricole, rentele sunt mai ridicate pe amplasamentele apropiate de piața de desfacere şi se diminuează pe măsura ce distanța lațâ de zona de vânzare creşte.

Se stabilesc astfel două tipuri posibile de corelații:

- în cazul creşterii cererii este necesară lărgirea zonei ofertei (mărirea distanței de, transport), ceea ce conduce la sporirea prețurilor şi implicit a rentelor în regiune;

- reducerea cererii şi implicit a zonei necesare de transport pentru constituirea ofertei acționează în sensul că tinde să îngusteze renta diferențială între diferitele localizări ale exploa-lațiilor agricole.

Elemente dezvoltate în timp privind amplasarea teritorială a activității agenților economici din industrie, conduc la concluzia grupării factorilor locaționali în trei categorii importante:

1. costuri de transport şi alte cheltuieli de transfer spre locul de producție şi cel de desfacere a materiilor prime, materialelor, semifabricatelor, produselor finite; acestea sunt dependente, într-o măsură mai mare sau mai mică, de distanța în raport cu punctul luat ca referință;

2. costuri referitoare la forța de muncă, energie, apă, taxe, asigurări, care, deşi pot fi stabilite diferențial din punct de vedere geografic, nu au un caracter variabil în funcție de distanța față de un punct de referință;

3. economii generate de concentrarea mai multor activități sau cheltuieli suplimentare determinate de lipsa concentrării activităților.

Rezultă că dintre aceste elemente numai cele privind costul transportului şi al transferului bunurilor (stocare, desfacere etc.) reflectă anumite influențe ce decurg din repartizarea în teritoriu (spațială) a activităților economice. Deci, din perspectiva modului de amplasare teritorială a producției/serviciilor, proiectele privind infrastructura transporturilor se pot grupa în mai multe categorii. Astfel un program de modernizare a rețelelor de transport include, în linii mari, lucrări care au ca scop:

- îmbunătățirea infrastructurii existente în zone cu producție curentă sau cu producție viitoare;

- asigurarea legăturilor între zone cu programe de producție viitoare şi cu infrastructură deficitară;

- sprijinirea unor domenii ale producție; cu deficite în infrastructură şi care pot susține relansarea cererii în economie;

- preîntâmpinarea locurilor strâmte din structura economiei şi/sau sprijinirea restructurării sectorului productiv.

O analiză detaliată privind modul de corelare a distribuției activităților economice cu amplasarea teritorială a rețelei de transport în țara noastră ar impune utilizarea unor date statistice adecvate. Deoarece nu am putut dispune de informațiile existente privind serviciile de transport exprimate în unități fizice

la nivelul judeţelor, referirile necesare se limitează numai la evidenţierea unor aspecte ce pot fi desprinse din publicaţii statistice. În acest scop judeţele au fost grupate în trei mari zone (istorice) geografice, iar pentru a se ţine cont, într-o oarecare măsură, de activităţile desfăşurate s-a raportat lungimea reţelei de căi ferate şi a celei rutiere nu la suprafaţa teritorială ci la numărul locuitorilor (tabelul nr. 2).

După cum rezultă din date, există, în mod firesc, o diferenţă în ceea ce priveşte capacitatea infrastructurii feroviare şi a celei rutiere în profil teritorial, deşi discrepanţele nu sunt foarte mari: (raportul dintre nivelul maxim şi cel minim este de 1,286 în cazul drumurilor publice şi de 1,775 în cazul căilor ferate); mai semnificative sunt diferenţele în calitatea dotării cu infrastructură.

Tabelul nr. 2 - Indicatorii dotării cu reţele de transport pe diferite zone geografice în România

	Lungimea căilor ferate la 10000 loc. (km)	Lungimea drumurilor publice la 10000 loc. (km)	Ponderea liniilor electrificate în total căi ferate (%)	Ponderea liniilor duble în total căi ferate (%)	Ponderea drumurilor modernizate în total (%)
Zona de est[1]	4,1	3,3	38,5	34,3	19,9
Zona de sud[2]	4,0	2,8	37,4	33,8	24,5
Zona de vest[3]	7,0	3,5	27,1	16,3	24,7

[1] *Judeţele Bacău, Botoşani, Brăila, Galaţi, Iaşi, Neamţ,Suceava, Vaslui, Vrancea.*
[2] *Judeţele Argeş, Buzău, Călăraşi, Constanţa, Dâmboviţa, Dolj, Giurgiu, Gorj, Ialomiţa, Mehedinţi, Olt, Prahova, Teleorman, Tulcea, Vâlcea, Municipiul Bucureşti.*
[3] *Judeţele Alba, Bihor, Bistriţa Năsăud, Braşov, Caraş-Severin, Cluj, Covasna, Harghita, Hunedoara, Mureş, Satu Mare, Sălaj, Sibiu, Timiş.*
[4] *în lungimea totală a drumurilor publice sunt induse cele naţionale, judeţene şi comunale*
Sursa: date prelucrate din publicaţii C.N.S.

Din acest punct de vedere o situaţie mai deosebită se înregistrează în cazul reţelei rutiere. Astfel, drumurile modernizate reprezintă 87% din cele naţionale, 12,4% din cele judeţene şi 2,6% din cele rurale în medie pe ansamblul ţării. În timp ce drumurile naţionale sunt modernizate în proporţii relativ egale, drumurile judeţene şi comunale asfaltate reprezintă numai 4,5% din lungimea totală în zona estică, faţă de 7,1% în cea sudică şi 8,3% în vestul ţării. La nivel de judeţe diferenţele sunt mult mai mari. Spre exemplu, sunt judeţe (Argeş, Bihor, Botoşani, Maramureş, Satu Mare, Sălaj, Tulcea, Vaslui, Vâlcea) în care nu există, în prezent, căi ferate electrificate. Chiar în judeţul Timiş, care are un potenţial economic ridicat, ponderea liniilor electrificate în

lungimea totală a căilor ferate este de numai 14,1% comparativ cu media de 33% pe ansamblul țării.

Este necesară deci evidențierea diferențiată, din punctul de *vedere* al amplasării teritoriale a activităților economice, a influențelor diverselor proiecte în funcție şi de producția sau serviciile desfăşurate în zonele geografice pentru care se urmăreşte asigurarea infrastructurii de transport, precum şi realizarea unui echilibru între diferitele județe în raport cu parametrii calitativi ai rețeiei de transport.

Din cele prezentate (cap. 1 şi 2) în legătură cu impactul infrastructurii şi al serviciilor de transport asupra agenților economici rezultă că există o serie de factori de influență care ar putea diminua sau amplifica efectele dorte ale investițiilor în acest sector economic.

În primul rând, beneficiile care revin producătorilor dintr-o activitate mai performantă de transport condiționează reacția acestora față de modificările din oferta de transport. În acest sens trebuie pornit de la premisa că influențele costurilor de transport determină modalitățile de distribuire a beneficiilor perfecționării transportului între producători, agenți economici intermediari şi consumatori. Dacă beneficiile care revin producătorilor din activitățile de transport sunt reduse, aceştia nu vor avea o reacție intensă față de îmbunătățirea transporturilor. Într-un alt sens, dacă ponderea transportului, în cadrul cheltuielilor de producție, este mai ridicată, producătorii sunt interesați de performanțele activității de transport.

În al doilea *rând,* reacția agenților economici la calitatea prestațiilor de transport depinde şi de intensitatea unor constrângeri economice, altele decât cele referitoare la nivelul cheltuielilor de transport pentru aprovizionare şi desfacere. Între constrângeri posibile care ar putea diminua reacția agenților economici față de îmbunătățirea activității de transport sunt de menționat: lipsa permanentă a altor resurse necesare activității; inexistența unor facilități adecvate de depozitare a produselor; gradul de dezvoltare a altor servicii; posibilitățile reduse de obținere a creditelor pentru producție/servicii etc. în țările dezvoltate este practicată o concepție de logistică prin intermediul căreia sunt coordonate funcțiile de aprovizionare, producție şi desfacere şi care permite minimizarea costurilor în condițiile menținerii flexibilității necesare ajustării activității în funcție de tipul de cerințe. În aceste condiții succesul aplicării politicii de logistică la nivelul firmelor depinde de o infrastructură de bază adecvată care să includă sisteme de comunicații, transport şi depozitare. Modificările în activitatea companiilor legate de logistica activității au permis o concepție nouă privind procesele de prelucrare industrială şi au asigurat introducerea unor noi rezultate tehnico-ştiințifice în desfăşurarea producției cu efecte asupra desfăşurării ciclului de exploatare.

În al treilea rând, efectele investițiilor în transportul sunt dependente de condițiile din economia națională, semnificația economiilor ia costurile de

transport fiind dată de nivelul activității economice. Un ritm susținut de creştere economică poate contribui la înclinația spre economisirea cheltuielilor de transport în scopul sporirii profitabilității şi, totodată, la înfăptuirea unor modernizări în deplasarea produselor la nivelul agenților economici. În schimb, un nivel mai redus al activității în economie poate determina o prioritate în ceea ce priveşte menținerea nivelului producției/serviciilor agenților economici şl, în consecință, un interes mult mai redus față de economiile din transporturi.

În țările vest-europene creşterile anuale ale parcursului mărfurilor (tone-km) au fost, în general, mai mici comparativ cu cele ale produsului intern brut. În perioada 1970-1980 ritmul mediu de creştere ai transporturilor de marfă a fost de 2,8% anual, comparativ cu 3% în cazul P.I.B.-ului. În anii '80 s-a înregistrat la nivelul aceluiaşi grup de țări un ritm de creştere de 2,2% pe an pentru transporturile de marfă față de o creştere medie a PIB-ului de 2,3%[1]. Rezultă că s-a înregistrat un coeficient de elasticitate aproape de unitate ai parcursului bunurilor în raport cu rezultatele de ansamblu ale activității economice. Transporturile rutiere, chiar dacă au fost afectate nefavorabil de prețurile produselor petroliere, au înregistrat o creştere medie anuală de 4% între 1970-1990, devansând creşterea P.I.B.-ului. (2,6%). Chiar dacă ritmurile de creştere ale activității de transport sunt apropiate deci, pe ansamblu, de cele ale rezultatelor pe total economie, pe moduri de transport s-au adaptat cel mai bine noilor cerințe din țăriie dezvoltate transporturile cu mijloace auto.

În România, coeficientul de elasticitate al parcursului mărfurilor în raport cu produsul intern brut a fost între 1980-1983 supraunitar (1,25), în special datorită creşterii mai accentuate a transporturilor maritime (de 1,86 ori în 1989 comparativ cu 1980). Acest comportament al prestărilor de transport a reprezentat consecința orientării fluxurilor externe de materii prime (în principal) şi de produse intermediare şi finale. După 1990, scăderea transporturilor de mărfuri în raport cu P.I.B.-ul a fost mult mai accentuată. Astfel, în perioada 1990-1993, o diminuare cu 1% a P.I.B.-ului a fost însoțită de o reducere cu 2,8% a parcursului total al mărfurilor.

În cadrul infrastructurii transporturilor româneşti problema esențială este asigurarea echilibrului între satisfacerea unor cerințe interne, actuale (datorită dezvoltării după 1990 a transportului rutier) şi necesitatea adaptării la tendințele europene mai noi (care vizează evitarea efectelor asupra mediului a deplasării cu autovehicule). Devine evident că țara noastră (ca de altfel şi alte țări în tranziție) urmează un "traseu" de evoluție a transporturilor similar cu cel parcurs deja de țări cu economie de piață consolidată, chiar dacă, în prezent, Europa Occidentală "respinge" opțiunile *axate* în prea mare măsură pe deplasarea cu mijloace auto de transport. Există deci o "defazare" în ceea ce

[1] *"Transport Growth in Questîon", 12th International Symposium on Theory and Practice in Transport Economics, ECMT Paris, 1993, p.604.*

priveşte caracteristicile structurale ale transporturilor în România față de U.E. Pentru țara noastră se impune modernizarea drumurilor, ceea ce ar însemna susținerea adecvată a acestui mod cei mai poluator de transport. În plus, însă, este importantă şi întreținerea adecvată, reabilitarea şi extinderea altor componente aie infrastructurii transporturilor. Pe plan european se acordă, totuşi, în ultima perioadă, un mai mare rol prestărilor feroviare, căutându-se diverse soluții de politică economică pentru creşterea competitivității lor în raport cu moduri de transport mai puțin favorabila mediului. Prin maniera de armonizare a aspectelor menționate se vor concretiza etapele şi durata acestora pentru modernizarea treptata a fiecărui subsistem de transport.

3. EFECTE ALE MODERNIZĂRII INFRASTRUCTURII TRANSPORTURILOR LA NIVELUL GOSPODĂRIILOR POPULAȚIEI

Ceea ce caracterizează infrastructura transporturilor este faptul că nevoile, pe care aceasta le satisface în mod indirect, sunt legate atât de mobilitatea activității agenților economici producători sau prestatori de servicii cât şi a persoanelor. De aceea, investițiile în rețeaua de transport sunt utilizate atât pentru traficul de mărfuri cât şi pentru cel de călători. În condițiile în care nu este totdeauna evident care tip de trafic generează cerințele de cheltuieli de capital, este utilă evidențierea influențelor transporturilor şi asupra populației. Conform datelor din conturile naționale ale țării noastre, 21% din activitatea de transport a fost destinată consumului final al gospodăriilor populației, deşi în structura cheltuielilor mariajelor numai 4,3% a fost destinată pentru transporturi şi 1,3% pentru achiziționarea mijloacelor de transport.

Cadrul analitic al evaluării problematicii transportului de călători este dat de modalitățile alegerii de către persoane cu venituri diferite a mijlocului de transport. Din această perspectivă, distanțele de călătorie parcurse sunt determinate de localizarea locuințelor, a locului de muncă, a zonelor de recreare etc. În acest fel alegerea unui anumit mijloc de transport este determinată de veniturile disponibile (bugetul individual sau cel al familiei) şi de timpul care poate fi afectat transportului. Se realizează, la nivel individual, un compromis între cheltuielile băneşti necesare şl cele disponibile, timpul de transport şi timpul liber.

Un mijloc de transport mai rapid (de exemplu autoturismul) asigură economisirea timpului de călătorie şi, în consecință, creşterea duratei timpului liber, dar, în acelaşi timp, este mai scump şi conducă la reducerea, eventuală, a consumului altor bunuri. Alți factori care influențează selectarea modalităților includ regularitatea circulației, siguranța şi confortul călătoriei. De aceea se consideră că, pentru aceeaşi distanță de transport care trebuie parcursă, persoanele cu venituri reduse, deoarece nu-şi permit utilizarea unui mod mai rapid cheltuiesc un timp mai îndelungat pentru călătorii, comparativ cu persoanele cu venituri ridicate.

Deoarece timpul necesar călătoriei persoanelor constituie un element important în costul de oportunitate al modernizării rețelei şi serviciilor de transport este utilă evidențierea modalităților economice de corelare a cheltuielilor efectuate cu timpul de călătorie.

Pentru simplificarea problematicii se poate presupune existența a două posibilități de călătorie, alegerea fiind influențată de tarif şi de durata de

transport a celor două moduri. În această ipoteză şi în condițiile lipsei altor determinanți, pasagerii preferă costuri mai reduse şi călătorii mai rapide. Dacă unul dintre modurile de transport este concomitent mai ieftin şi mai rapid nu există o problemă de selecție; va fi ales cu certitudine modul de transport considerat mai ieftin şi mai rapid. Problema care apare în cele mai multe cazuri este când unui dintre subsistemele de transport sste mai ieftin iar celălalt mai rapid. Călătorul va trebui, deci, să aleagă între a plăti suplimentar pentru modul de transport mai rapid, în scopul economisirii timpului de călătorie şi a aloca un timp mai îndelungat pentru deplasare. Cu alte cuvinte, economici de timp poate fi considerată similară unui *bun* achiziționat cu un anumit preț de oportunitate

Obținerea unor date statistice, care să reflecte costul de oportunitate, se poate realiza numai prin observații care permit colectarea şi analiza unui număr mare de situații, în acest fel s-ar crea şi posibilități de estimare a valorii medii a economiei de timp în raport cu venitul persoanelor şi cu tipurile de călătorie. Cercetări complexe de tip statistic[1] au relevat că reprezentarea grafică a raportului economie de timp-economie bănească este cea redată în figura 1. Linia care trece prin originea axelor permite evidențierea tuturor combinațiilor care pot apărea între economia de timp şi cea bănească. Exprimată monetar, economia de timp CA reprezintă valoarea segmentului AB. În acest fel valoarea unității de timp economisite este dată de raportul dintre AB şi OA (AB/OA).

Fig.1 - Reprezentarea grafică a raportului economie de timp-economie bănească în cazul transporturilor

[1] *Robert Sugden; Allan Williams - "The principles of practical cost-benefit analysis", Oxford University Press, 1988, p. 150-152.*

O reflectare indirectă a raportului dintre venituri şi timpul de călătorie este dată în ţara noastră de nivelul cheltuielilor de transport pe grupe de venituri evidenţiate de bugetele de familie (tabelul nr. 3). Din datele existente pentru anul 1994, rezultă că familiile de salariaţi cu veniturile cele mai mici cheltuiesc pe persoană de 3,83 ori mai puţin decât cele cu veniturile cele mai mari. Totuşi aceste discrepanţe trebuie interpretate nuanţat în condiţiile în care apar distorsiuni datorate subvenţionării unei părţi din transporturile locale. În cazul gospodăriilor ţărăneşti diferenţa dintre grupa cu veniturile cele mai mari şi cea cu veniturile cele mai mici este mult mai accentuată (de 8,5 ori). Este posibil ca în acest caz distorsiunile datorate subvenţiilor să fie mai reduse, deoarece în mediul rural transporturile nu sunt subvenţionate. Din prelucrarea datelor pe grupe de venituri reiese că, pe măsură ce sporesc veniturile obţinute, pe o persoană revine o pondere mai importantă cheltuielilor de transport. Grupele de salariaţi şi cele de ţărani cu câştigurile cele mai mari utilizează cu precădere transportul cu mijloace proprii. În cazul, categoriilor de salariaţi o creştere de un procent a veniturilor corespunde unei creşteri cu 1,76% a cheltuielilor totale de transport, în timp ce pentru familiile de ţărani sporul cu 1% al veniturilor determină cheltuieli totale de transport mai mari cu 3,42%.

Tabelul nr.3

Cheltuieli de transport şi structura acestora pe grupe de venituri pentru familiile de salariaţi şi ţărani în anul 1994

	Familii de salariaţi (2 persoane) cu venituri lunare nete pe persoană de			Familii de ţărani cu venit lunar pe persoană de:		
	până la 63405 lei	63406-97095 lei	mai mari de 97095 lei	până la 28777 lei	59796-69268 lei	mai mari de 133156 lei
Cheltuieli totale medii pe pers. (lei)	60432	84981	131750	51424	72128	128622
Cheltuieli totale de transport (lei)	1812,4	2549,4	6956,4	617,0	1658,9	5273,5
Ponderea chelt. de transp. în total chelt. (%)	3,0	3,0	5,3	1,2	2,3	4,1
Structura chelt. de transport (%) - total	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
- transp.local	46,7	40,0	22,7	8,3	8,7	5,1
- transp. interurban	33,3	33,3	17,0	75,0	52,2	24,4
- transp.cu mijl. proprii[1]	20,0	26,7	60,3	16,7	39,1	70,5

[1] *Sunt incluse cheltuieli referitoare la: benzină, reparaţii auto, accesorii şi piese de schimb auto, achiziţionarea mijloacelor de transport.*

Sursa: Calcule efectuate pe baza datelor furnizate de Comisia Naţională de Statistică privind aspecte ale nivelului de trai în anul 1994.

Aceeaşi diferenţă în ceea ce priveşte modalităţile de satisfacere a cererii de transport a populaţiei pe grupe de venituri se înregistrează şi în ţările dezvoltate. Spre exemplu, în Marea Britanie[1] gospodăriile cu un venit brut săptămânal de 60 de lire sterline cheltuiesc pentru transportul cu mijloace proprii 2,93 lire sterline, în timp ce menajele cu venituri între 275-325 de lire sterline/săptămână alocă 41,93 de lire sterline, iar cele cu câştiguri de peste 800 de lire sterline folosesc 81,58 de lire sterline pentru utilizarea autoturismelor proprietate personală. Tot pentru Regatul Unit cifrele evidenţiază că utilizarea autobuzelor şi autocarelor pentru transportul de călători revine, în măsura cea mai mare, categoriilor cu venituri mici (0,58 pence săptămânal pentru *cel* cu venituri de 60 de lire; 1,67 lire sterline pentru categorii cu venituri între 275-375 de lire sterline şi numai 1,09 fire sterline pentru cei cu venituri peste 800 de lire sterline). Altfel spus, călătoriile cu autobuze şi autocare sunt percepute ca servicii inferioare.

Deşi ar părea o afirmaţie prea tranşantă, în opinia noastră, din datele privind bugetul de venituri şi cheltuieli al gospodăriilor populaţiei se poate concluziona că modernizarea infrastructurii transporturilor, care ar asigura o "subvenţionare" a costurilor utilizatorilor, generează beneficii mai importante categoriilor de populaţie cu venituri mai ridicate, acestea alocând transportului o pondere mai mare. Totuşi, stabilirea cu "exactitate a categoriilor sociale ce pot fi favorizate de investiţii în reţeaua de transport implică efectuarea unor estimări mai exacte legate de "bugetul" la nivel naţional al activităţii de transport. După cum s-a menţionat într-o lucrare anterioară[2], elaborată în cadrul I.N.C.E., sumele prelevate sub diverse forme de la utilizatorii reţelei rutiere erau mult mai mari decât fondurile publice destinate lucrărilor aferente drumurilor (inter-urbane), ceea ce are semnificaţia folosirii surplusului pentru finanţarea altor domenii (nu neapărat, din transporturi). De altfel şi în alte ţări în tranziţie această situaţie este asemănătoare. În Polonia, la nivelul anului 1992, veniturile obţinute de la utilizatorii reţelei rutiere au fost de 3,8 ori mai *mari* decât bugetul alocat drumurilor[3]. În Polonia se consideră că o anumită perioadă veniturile obţinute de la utilizatorii drumurilor vor fi mai'ridicate comparativ cu sumele destinate întreţinerii şi dezvoltării reţelei rutiere ceea ce semnifică folosirea taxelor directe şi a celor indirecte de utilizare a drumurilor pentru finanţarea altor categorii de cheltuieli.

O altă categorie importantă de beneficii ale refacerii infrastructurii transporturilor include economia de timp afectat transportului. Există mai multe modalităţi de evaluare în expresie monetară a economiei de timp, cuantificare necesară comparării cu alte beneficii obţinute prin intermediul reţelei de

---

[1] *Allan Griffiths, Stuart Wall - "Applied Economics", Fifth Edition, Longman, London, 1993, p. 230.*

[2] *"Posibilităţi de utilizare a creditelor externe pentru refacerea infrastructurii transporturilor", Institutul de Economie a Industriei, dec. 1994 (capitolul referitor la surse interne de finanţare a reţelei rutiere).*

[3] *"Developments Regarding Transport Policies", Economic Commission for Europe, Inland Transport Committee, Geneva, 26-23 september, 1994.*

transport. În proiectele privind rețeaua rutieră, economiile de timp sunt grupate în două categorii[1]: economii de timp pentru transport spre lucru şi economii aferente timpului iiber. Acestea constituie Împreună 85% din beneficiile importante pentru proiecte rutiere în țări dezvoltate. Economia de timp pentru transport spre lucru este considerată ca un beneficiu pentru agenții economici, deoarece se presupune că ea ar putea fi utilizată în producția de bunuri sau în prestări de servicii. Totuşi se admite ca fiind insuficient de semnificativă, creşterea în unități mici a timpului economisit, care nu poate avea o valoare economică reală prin agregare pentru un număr mare de vehicule. Este evident că o oră economisită prin transport constituie un beneficiu în termenii valorii producției ce ar putea fi realizată, dar este mult mai puțin evident cât de importantă este o economie mai mică (de exemplu de 10 minute). Totodată o economie, spre ilustrare, de 10 minute aferentă unui număr de şase utilizatori nu poate fi echivalentă cu una de o oră pentru un singur utilizator. Mult mai dificilă este calcularea economiei de timp liber ai persoanelor. În proiectele de transport din unele țări europene nivelul acesteia este echivalent cu 40% din contravaloarea salariului mediu brut pe unitatea de timp.

Deci se poate remarca că o rețea de transport în stare tehnică adecvată asigură reducerea duratei de transport, însă cuantificarea acestui beneficiu este greu de realizat. Este necesară, în primul rând, existența unui sistem informațional care să permită cunoaşterea detaliată a structurii traficului. În al doilea rând, este utilă cunoaşterea unor caracteristici în funcție de scopul transportului. În al treilea rând, trebuie atribuită o anumită valoare timpului economisit, care nu poate avea un nivel egal pentru toți utilizatorii.

Ca o concluzie a acestui capitol evidențiem că economia de timp poate fi grupată în două categorii: economie de timp pentru transportul spre locul de muncă şi economie aferentă timpului liber. După estimări proprii, economisirea unui singur minut în timpul mediu de transport pe rutele interurbane, este echivalentă cu 2,08 milioane zile (sau activitatea a cca. 8 mii de salariați pe durata unui an)[2]. Exprimată valoric, o economie de un minut numai în cadrul transportului feroviar şi al celui rutier poate fi estimată ia peste 25 de miliarde lei (la nivelul anului 1995)[3].

---

[1] *Allan Griffiths, Stuart Wall - "Applied Economics", Fifth Edition, Longman, London, 1993 (capitolul privind transporturile, paginile 227-226).*

[2] *Calculul a avut la bază numărul total de călători previzional în varianta minimă {prognoză realizată în 1994) de Ministerul Transporturilor pentru anul 2000 (respectiv 2995,8 milioane călători pentru toate modurile de transport şi indiferent de forma de proprietate asupra mijloacelor de transport).*

[3] *Estimarea are la bază tarifele SNCFR pentru trenurile personale comparativ cu trenurile accelerate. Ruta pentru care s-a făcut o apreciere a valorii unui minut economisit în transport (cca. 10 lei) este Bucureşti-Ploieşti. Această variantă a fost selectată prin faptul că distanța medie de transport feroviar este de 70 km. Valoarea bănească a unui minut economisit s-a înmulțit cu totalul călătorilor.*

4. INFLUENȚE LA NIVEL MACROECONOMIC ALE LUCRĂRILOR DE ÎNTREȚINERE, ÎNNOIRE ŞI EXTINDERE A REȚELEI DE TRANSPORT

Un program de modernizare a infrastructurii transporturilor trebuie să contribuie şi la realizarea obiectivelor stabilite la nivel macroeconomic. Dintre obiectivele macroeconomice ce pot fi obținute prin investiții în rețeaua de transport pot fi menționate: creşterea economică şi utilizarea forței de muncă; utilizarea economică a resurselor naturale, inclusiv în scopul echilibrării balanței de plăți; protecția mediului; dezvoltarea echilibrată în profil teritorial; sporirea nivelului de trai. Între obiectivele legate de transporturi trebuie incluse şi cele referitoare la distribuția acestora pe diferite moduri (feroviar, rutier, fluvial maritim, aerian). Această distribuție trebuie să asigure o diviziune între diferitele subsisteme de transport care să permită tuturor grupelor de utilizatori şi fiecărei zone teritoriale servicii accesibile din punct de vedere ai tarifelor realizate în cadrul cerințelor privind siguranța traficului, utilizarea energiei şi protecția mediului.

Evaluarea social-economică a efectelor directe şi indirecte ale proiectelor de transport are numeroase dificultăți metodologice. Metodele utilizate includ, de obicei, calcule de tip microeconomic, în timp ce deciziile privind rețeaua de transport implică, în general, aspecte referitoare la un întreg sector economic sau chiar indicatori economici importanți la nivel național. În condițiile eforturilor legate de ocuparea forței de muncă, de eliminarea unor dezechilibre între diferitele zone teritoriale şi de redistribuirea venitului național între diferite categorii socio-economice, este inadecvată acceptarea ipotezalor ce stau ia baza calculelor de timp microeconomic. Altfel spus este necesară depăşirea cadrului limitat al analizelor la nivel microeconomic referitoare la infrastructura transporturilor prin includerea efectelor de redistribuire a cheltuielilor şi a celor macroeconomice şi sectoriale. Între aspectele specifice care ar putea fi luate în considerare pentru proiectele legate de rețeaua de transport pot fi menționate:

- asigurarea ocupării forței de muncă (direct în cadrul lucrărilor şi indirect în alte activități) şi evidențierea numărului de lucrători pe diferite unități administrativ-teritoriale pentru evaluarea mai corectă a influențelor proiectelor la nivel zonal;
- calculul efectelor asupra industriei şi a agriculturii din perspectiva echilibrului dezvoltării teritoriale şi a contribuției la creşterea produsului intern brut;
- cuantificarea efectelor asupra industriilor din amonte şi a logisticii activităților, inclusiv din punctul de vedere al influențelor tehnologice... şi totodată asupra activității de construcții în special prin stimularea activității;
- estimarea impactului asupra balanței de plăți şi a consumului energetic;

- includerea consecințelor asupra mediului atât din perspectiva serviciilor de transport cât şi din cea a construcției obiectivelor.

Cheltuielile de întreținere a infrastructurii transporturilor şi investițiile pentru noi artere de circulație a mărfurilor şi a călătorilor, deşi asigură posibilitatea amplificării potențialului economic național, pot avea influențe diferite asupra forței de muncă. Procesul modernizării rețelei naționale de transport include două tipuri divergente de categorii de efecte asupra forței de muncă. Investițiile publice în acest sector pot asigura creşterea gradului de ocupare dar, în acelaşi timp, pot determina diminuarea cheltuielilor necesare infrastructurii sociale sau menținerea acestora la niveluri mai mici comparativ cu țările dezvoltate.

Alocarea unor fonduri publice destinate modernizării căilor ferate, a drumurilor, a căilor navigabile, a porturilor şi a aeroporturilor poate constitui suportul necesar pentru crearea unor noi locuri de muncă. Există, din acest punct de vedere, o cerere potențială care poate favoriza, în condițiile unor resurse financiare, adecvate, dezvoltarea unor ramuri industriale, sectoarele de construcții şi întreținere, a diferitelor subsisteme ale infrastructurii transporturilor, activitățile de proiectare necesare modernizării transporturilor. Pentru relansarea producției autohtone un rol important poate să-l aibă şi modernizarea parcului de mijloace de transport, componentă a prestării unor servicii conforme cu cerințele utilizatorilor. S-a estimat că la un miliard de lei investiții publice (prețuri 1993) se pot asigura 1000-1500 locuri de muncă în industrie, servicii şi transporturi.

Referindu-ne la aspectele energetice, precizăm că sectorul transporturilor *nu* are o pondere ridicată. În ansamblul consumului energetic (de exemplu acesta este de 20-25% în Uniunea Europeană), *dar* deține un procent mai semnificativ din consumul de petrol (40-50% pentru grupul de țări menționate)[1]. Spre deosebire de celelalte moduri de transport, care depind exclusiv de utilizarea unor produse petroliere, majoritatea societăților feroviare folosesc tracțiunea electrică într-o proporție ridicată (74% din parcursul mărfurilor în cazul României). Cheltuielile cu energia, deşi nesemnificative în totalul cheltuielilor de transport, pot totuşi constitui o componentă importantă în orientările strategice ale unei țări dependente de resurse energetice din import. În țara noastră consumul de energie în transporturi a fost de 19,7% din consumul final de energie, o pondere mai mică comparativ cu Austria (27,6%), Danemarca (32,1%), Franța (28,2%), Grecia (41%), Italia (30,1%) sau Spania (39,2%), dar superioară comparativ cu țări în tranziție cum ar fi Cehia (10,8%), Polonia (14,1%), Rusia (13,8%) sau Slovacia (3,4%)[2].

---

[1] *"Le chemin de far dans l'Europe des annâes '90", C.B.E. Nations Unites, New York, 1990.*

[2] *Date prelucrate după "Annual Bulletin of Transport Statistics for Europe and North America - 1995", vol. XLV, United Nations. Geneva, 1995.*

Există mai multe variabile care influențează rejația dintre transport şi consumul energetic, inclusiv unii parametri; tehnici (mod de transport, încărcătură, distanța parcursă, viteză, mărimea vehiculelor şi modul lor de proiectare, sursa de energie utilizată etc.) Există, în plus, şi alți factori de influență referitori la modalitățile de exploatare a vehiculelor, întreținerea acestora, gradul de uzură al parcului, impactul unor planificări macroeconomice care afectează, de asemenea, consumul energetic în transporturi. De aceea orice date privind consumul energetic sunt destul de relative. Cu titlu de exemplu evidențiem asemenea cifre pentru diferite moduri de transport al mărfurilor (tabelul nr. 4).

Tabelul nr. 4 - Consumul energetic în transportul mărfurilor (kjouli/tone-km)

Mod de transport	Nivel mai căzut	Nivel mediu	Nivel mai ridicat
Căi ferate	100	200	2000
Autovehicule de dimensiuni			
- mici	-	6000	8000
- medii	-	4000	6000
- mari	-	1000	2000
Fluvial	100	200	1100
Aerian	2000	3000	12000

Sursa: Thompson, Louis S. - "Assessing Energy Use in the Transport Sector", Paper prepared for the OECD Conference on Clean Transport, Mexico City, March 1994.

Rezultă că în condițiile unui consum energetic mai ridicat în transporturile rutiere, unele economii ar putea fi obținute prin transferul anumitor transporturi spre căile ferate sau spre cele fluviale. Avantajele energetice ale căilor ferate sunt totuşi mai puțin evidente în cazul traficului de călători, unde consumurile unitare sunt similare celor ale autobuzelor. Totuşi posibilitățile de economisire a energiei prin modificări intermodale sunt mai reduse. Cele mai mari economii se pot obține printr-un management adecvat în cadrul fiecărui mod de transport. În plus, eficiența energetică reprezintă numai o componentă a eficienței totale a operațiunilor de transport. Scopul lucrărilor de modernizare a infrastructurii transporturilor trebuie să-l reprezinte minimizarea costurilor totale, nu numai a celor energetice.

Starea tehnică a infrastructurii transporturilor poate determina într-un fel şi economisirea *sau* consumul suplimentar de energie. Astfel oferta inadecvată în infrastructura rutieră a generat după anul 1990, în condițiile liberalizării transporturilor şi a creşterii parcului de autovehicule (de la 1429 mii în 1990 la 2136 mii în 1993) cheltuieli suplimentare (inclusiv energetice) pentru utilizatori. Deşi calculul acestora este dificil de realizat, după unele estimări, întreținerea necorespunzătoare a rețelei rutiere determină un consum suplimentar de mii de tone anual de carburanți. Ținând cont de importurile de produse petroliere

ale țării noastre se poate considera că repararea şoselelor poate constitui *un* factor semnificativ de echilibrarea balanței de plăți externe[1].

Mult mai dificilă este evaluarea efectelor regionale ale modernizării rețelelor de transport. Unele modele care au avut la bază teoria locației şi teorii privind comerțul exterior au evidențiat că îmbunătățirea transporturilor tinde să accelereze manifestarea unor dezechilibre teritoriale deja existente. Astfel regiunile dinamice cu un potențial economic dezvoltat tind în continuare spre o creştere economică mai susținută comparativ cu zonele mai slab dezvoltate economic. Fă-cându-se distincție între transporturile pe diferite distanțe, a fost relevat faptul că îmbunătățirea căilor de comunicații pe distanțe lungi diminuează perspectivele regiunilor dezavantajate economic, în timp ce zone cu localizare favorabilă sunt în continuare avantajate. Teritoriile care mărginesc regiunile avansate din punct de vedere economic pot profita de îmbunătățirea sistemului de drumuri subregionale datorită multiplicării schimburilor în detrimentul regiunilor mai slab dezvoltate atunci când căile de comunicații sunt întrebuințate în special pentru transporturi pe distanțe lungi.

Se poate considera, cu toate că au fost obținute unele rezultate, că literatura economică, care evidențiază relația dintre rezultatele economice în profil teritorial şi cheltuielile publice aferente infrastructurii, nu oferă încă concluzii foarte apropiate nevoilor legate de acest aspect. Cercetările efectuate au condus la concluzii diferite, efectele asupra producției includ de la cele negative la unele pozitive în locuri diferite şi în momente diferite, efecte de la cele mai mari la cele mai mici, iar relația de cauzalitate poate acționa în sensuri diferite. Altfel spus, teoria economică oferă puține puncte de referință certe privind rezultatele posibile ale investițiilor în infrastructură, atât la nivel național cât şi pe zone din interiorul diferitelor țări.

Importantă este de asemenea, includerea între influențele lucrărilor de infrastructură a transporturilor şi a impactului asupra mediului. Trebuie evidențiat cu claritate scopul studiilor de impact asupra mediului pentru a se putea determina criteriile cu care se va opera pentru examinarea influențelor. Scopul unor astfel de studii ar putea fi acela de prevenire a înfăptuirii unor proiecte ce au efecte adverse asupra mediului. Deşi o asemenea atitudine ar putea fi considerată una extremă, ea nu trebuie subestimată în practică deoarece experiența unor țări dezvoltate a evidențiat că proiecte cu efecte adverse mediului sunt dificil de realizat datorită opoziției populației.

Conceptul de mediu folosit în proiectele de infrastructuri a transporturilor[2] este mai larg, incluzând întreaga paletă de afecta cu caracter socio-economic

---

[1] *Prezentarea mult mei detaliată a acestei problematici este făcută în studiul "Drumurile - factor* de *echilibrare a balanței de plăți externe" (Mihai Stoica), Economistul, nr. 669, 20 sept 1995.*

[2] *"Environment and Transport infrastructures", Round Table 79, Economic Research Centre of European Conference of Ministers of Transport, Paris, 1989.*

ale realizării obiectivelor, deoarece există multe situații extrem de diferite pentru care trebuie aplicate criterii adecvate fiecărui tip de proiect. Aceste efecte pot fi grupate în patru categorii principale:

1. impact socio-economic care decurge din amenajarea teritoriului. Din această perspectivă, pe lângă avantajele care decurg din accesibilitatea mai bună a unor zone la rețeaua de transport, trebuie luate în considerare şi influențele asupra modului local de viață. De exemplu, pot apărea disfuncționalități legate de reamplasarea unor activități în alte locuri; traversarea diferitelor artere de circulație de către bătrâni sau copii; dificultăți datorate reîmpărțirii zonelor din interiorul localităților; impactul nefavorabil asupra agriculturii ca o consecință a necesității fărâmițării unor exploatații agricole; dificultăți generate de exproprieri şi necesitatea reamplasării unor gospodării în alte zone;

2. efecte asupra mediului natural determinate de zgomot, vibrații, poluarea aerului de către gaze şi praf, poluarea apelor de suprafață sau a celor freatice, utilizarea pământului, pericole determinate de transportul unor produse periculoase etc.;

3. efecte adverse asupra naturii determinate de realizarea construcțiilor sau asupra monumentelor istorice. Tot în această categorie se pol include efecte microclimatice nefavorabile asupra faunei şi florei;

4. disfuncționalități produse pe durata construirii unor noi artere de circulație.

În țara noastră există, în prezent, o experiență foarte redusă privind modalitățile prin care pot fi incluse în evaluarea proiectelor de infrastructură aspecte legate de mediu. De aceea detalierea acestei problematici, deşi foarte utilă specialiştilor, ar presupune parcurgerea unei literaturi economice de specialitate mai ample, lucru pe care, având în vedere conținutul studiului, nu ni l-am propus.

*

* *

Concluziile ce pot fi desprinse din cele prezentate în aceste patru capitole evidențiază că un concept general privind perfecționarea transporturilor, în care să fie incluse *şi* problemele legate de investiții în infrastructură[1], trebuie să aibă în vedere următoarele componente:

- definirea limitelor sistemului de transport (orizontul de timp avut în vedere, distribuția geografică solicitată pentru desfăşurarea transporturilor, modurile de transport, destinația transporturilor);
- elementele fundamentale specifice activității de transport (situația demografică, starea economică, utilizarea pământului, protecția mediului, necesarul

[1] *Prezentarea mult mai detaliată a fundamentării calculelor economice privind modernizarea rețelei de transport este făcută în studiile: "Fundamentarea economică* a *modernizării infrastructurii transporturilor" (M. Stoica, V. Viezuină, publicat în: Tribuna Economică, nr. 50 din 1994 şi nr. 8 din 1995); "Criterii de ierarhizare a priorităților investiționale în infrastructura transporturilor" (M.Stoica, publicat în: Probleme economice, nr. 12/1995, editat de C.I.D.E.); "ierarhizarea investițiilor în infrastructura transporturilor" (M. Stoica, publicat în: Economistul, nr. 670 din 22 septembrie 1995).*

de energie, nevoi ale sistemului de apărare națională, cerințele de integrare internațională):

- variabilele sistemului de transport (cererea de transport, oferta de transport şi cadrul legislativ-organizatoric).

Toate aceste elemente trebuie raportate la obiectivele preconizate la nivel macroeconomic, ca de exemplu: nivelul şi structura nevoilor ce sunt necesare a fi satisfăcute, gradul de competitivitate. Evitate şi flexibilitate ce trebuie asigurat activității economice în raport cu stadiul de dezvoltare atins şi efectele, directe şi indirecte, dorite ale activității de transport.

Pentru o strategie de dezvoltare a transporturilor, obiectivele ar putea fi definite conform următoarelor criterii:

- eficiența economică (prin aceea că prestațiile oferite trebuie să satisfacă standardele de calitate solicitate de utilizatori, la costul cei mai redus posibil în raport cu caracteristicile vizate şi în cadrul unei piețe care să permită, într-o măsură cât mai mare, concurența diferitelor sisteme de transport şi a multitudinii societăților de transport);

- utilizarea cât mai deplină a forței de muncă care să permită menținerea gradului de ocupare într-o proporție mărită atât în cadrul sectorului cât şi al domeniilor conexe;

- crearea în cadrul sectorului a unor surse semnificative de fonduri valutare prin economisirea importurilor energetice sau/şi prin exportul unor servicii;

- posibilitatea satisfacerii unor cerințe naționale care pot apărea în cazul necesității asigurării unor capacități de transport în situația unor crize economice, politice sau militare internaționale (ceea ce înseamnă că dotarea infrastructurală şi cu mijloace de transport trebuie menținută la un anumit nivel);

- evitarea unor efecte nefavorabile asupra mediului cum ar fi: zgomotul, emisii de gaze, accidente etc.

Din perspectiva implicațiilor economice ale modernizării infrastructurii pot fi puse în evidență trei mari categorii de rezultate: efecte interne ale sistemului de transport, efecte externe cu caracter bănesc şi efecte care nu pot fi cuantificabile cu acuratețe în termeni valorici. De aceea programarea şi execuția lucrărilor ar putea avea un rol mai important decât în alte domenii ale economiei naționale, ceea ce impune asigurarea unei coordonări, între diferitele moduri de transport. Condiția esențială în acest caz o reprezintă acuratețea comensurării diverselor costuri şi rezultate estimate pentru diferitele rețele de transport. Suntem de părere *că* decidenții în probleme de infrastructură a transporturilor nu trebuie să se comporte în mod similar întreprinzătorilor particulari, al căror unic scop, de obținere a profitului pe termen mediu sau lung, este susținut numai de calcule la nivel microeconomic. Pentru proiectele infrastructurale în transporturi se impune luarea în considerare şi a unor aspecte care țin seama de utilizarea eficientă (în prezent, dar mai ales în perspectivă) a resurselor umane, materiale şi financiare disponibile în economia națională la un moment dat.

INSTITUTUL NAȚIONAL
DE
CERCETĂRI ECONOMICE

PROBLEME ECONOMICE
NR. 41-42-43/1996

CENTRUL DE INFORMARE
ŞI DOCUMENTARE ECONOMICĂ
BUCUREŞTI

ACADEMIA ROMÂNĂ
INSTITUTUL NAȚIONAL DE CERCETĂRI ECONOMICE
INSTITUTUL DE ECONOMIE NAȚIONALĂ

SALARIU - INFLAȚIE ÎN ECONOMIA ÎN TRANZIȚIE

Valentina VASILE

CENTRUL DE INFORMARE ŞI DOCUMENTARE ECONOMICĂ

CUPRINS

1. ELEMENTE INTRODUCTIVE 569
1.1. Stabilirea şi menținerea echilibrelor micro şi macroeconomice 569
1.2. Atenuarea spiralei inflaționiste prin erodarea veniturilor populației ... 569

2. TENDINȚE ÎN EVOLUȚIA CELOR DOI PARAMETRI AI RELAȚIEI SALARIU-INFLAȚIE 570
2.1. Inflația - însoțitor cvasipermanent al tranziției 570
2.2. Sporirea veniturilor salariate - stimulent al dezvoltării şi restructurării economiei 572

3. CORELAȚIA SALARIU-INFLAȚIE. FACTORI. EFECTE. LIMITE 583
3.1. Salariul - factor al inflației prin costuri 585
3.2. Salariul - stimulent al inflației prin cerere 603
3.3. Rezultate ale interacțiunii salarii-prețuri 606

4. ELEMENTE ALE UNEI POLITICI SALARIATE NEINFLAȚIONISTE. PERSPECTIVE. RESTRICȚII 611

ANEXE 615

1. ELEMENTE INTRODUCTIVE

O prezentare a politicii de salarizare în România în perioada de tranziție, o cuantificare corectă a rezultatelor şi o prognoză viabilă a evoluției sistemului de plată a muncii nu se pot efectua în condițiile tranziției fără analiza raporturilor dintre salarii şi inflație

1.1. Stabilirea şi menținerea echilibrelor micro şi macroeconomice

Între elementele determinante în stabilirea şi reglarea acestora se numără costul de producție şi veniturile populației. Degradarea sau, dimpotrivă, valorizarea exagerată a unuia dintre aceste elemente atrag după sine un întreg lanț de ajustări necesare ce conduc, mai devreme sau mai târziu, fa deteriorarea corespondenței dinamice relative şi la precarizarea întregului edificiu pe care se sprijină şi de care depinde eficiența funcționării economiei. Factori precum dobânda, cursul de schimb, soldul balanței comerciale şi de plăți etc. se autonomizează în evoluție şi erodează echilibrele şi conexiunile necesare dintre prețuri şi salarii.

Liberalizarea incoerentă a piețelor în România a condus ia efecte în lanț ce au creat dificultăți importante în construirea unor scheme flexibile de funcționare a economiei într-o perioadă de continue şi profunde transformări în mecanismele economice şi în instituțiile social-poiitice.

Rezultatele cele mai directe dar şi cele mai dureroase s-au înregistrat în plan social, concretizându-se în principal în reducerea puterii de susținere de către gospodării a pieței naționale (respectiv atât capacitatea financiară, cât şi elementele de motivație).

1.2. Atenuarea spiralei inflaționiste prin erodarea veniturilor populației

A fost un fenomen ce s-a manifestat în toate economiile central şi sud-est europene aflate în tranziție,

Fără a avea pretenția unei clasificări şi evaiuări complete a problemei, în cele ce urmează vom încerca să răspundem la întrebarea: în ce măsură a contribuit creşterea veniturilor salariale la accelerarea spiralei inflaționiste?

2. TENDINȚE ÎN EVOLUȚIA CELOR DOI PARAMETRI AI RELAȚIEI SALARIU-INFLAȚIE

Asemenea multor altor variabile economico-sociale, atât salariul, cât şi inflația au cunoscut o serie de influențe care le-au imprimat un comportament mai mult sau mai puțin autonom. Fiecare dintre aceste două componente ale tranziției au fost integrate în sistemul global de transformare şi de adaptare la condițiile economiei concurențiale.

Analiza relației salariu-inflație presupune, prin urmare, atât o analiză secvențială a fiecărui element, cât şi una integrală, de desprindere a acelor factori şi elemente ce alimentează interacțiunile şi reciprocitatea determinărilor.

2.1. Inflația - însoțitor cvasipermanent al tranziției

Problema inflației, ca fenomen macroeconomic barbar, cu efecte puternice şi de durată asupra stabilității economice, a captat o atenție deosebită după cel de-al doilea război mondial[1]. Concepția promovată de J.M. Keynes şi de urmaşii săi avea în vedere reglarea (prin politica economică) a proporțiilor inflației şi a şomajului.

În perioada postbelică cercetările privind cauzale şi efectele inflației se intensifică, mai ales datorită faptului că aceasta afecta tot mai puternic economiile dezvoltate ale lumii. Multiplicarea cauzator potențiale ale inflației, precum şi a efectelor directe dar, mai ales, a celor indirecte, ca şi permanentizarea stării de dezechilibru în economiile multor țări ale lumii au suscitat discuții numeroase. M. Didier, de exemplu, afirma că a căuta o anumită cauză care declanşează inflația este echivalent cu a încerca să individualizezi o picătură de apă dintr-un râu care împinge toate celelalte picături[2]. Spirala inflationista este rezultatul evoluțiilor diferite pe fluxul prețuri-venituri, generate de acțiunea şi comportamentul participanților la procesele economice: salariații, deținătorii de capital, statul, consumatorii individuali.

În funcție de preponderența unora sau altora dintre aceştia, se poate aprecia tipul de inflație predominantă: prin cerere, prin costuri etc.

---

[1] *J.M. Keynes a analizat problematica inflației şi şi-a expus părerile privind reiațiile acesteia cu o serie de variabile economice esențiale pentru susținerea activității economice încă din perioada interbelică. Analizând modalitățile de relansare a economiei (după marea depresiune din anii '30) şi rolul statului în acest proces, Keynes apreciază că fenomenul de cronicizare a deficitelor bugetare (practică curentă în acea perioadă) este o sursă sigură de presiuni inflationiste.*

[2] *Didier M., "Economie: les regles du jeu", 2-eme edition, Paris, Economica, 1989.*

De fapt, cunoaşterea inflației pe diferitele sale forme şi cauze este extrem de relativă şi de aceea aceasta se poate face dacă se iau în considerare doar cauzele directe cele mai importante[1].

În general, teoria economică recunoaşte ca elemente inflaționiste toate acele acțiuni care, prin rezultatele lor, conduc la sporirea indicelui prețurilor; cu alte cuvinte, barometrul principal ai inflației îl reprezintă creşterea generalizată a prețurilor şi tarifelor.

În practică însă evoluțiile înregistrate de o serie de economii naționale dezvoltate au infirmat teza potrivit căreia creşterea indicelui general al prețurilor şi tarifelor produselor de consum presupune întotdeauna şi imediat un efect inflaționist[2].

De aceea, pentru a aprecia în mod corect şi real influența evoluției inflației asupra economiei şi societății, este necesară analiza corelată a acesteia cu un întreg sistem de fenomene eoonomico-sociale. Între acestea, până în prezent, s-au detaşat ca fiind relevante şi cu o capacitate sporită de influență următoarele:

- ritmul creşterii economice;
- gradul de deschidere al economiei naționale şi efectele importate din economia mondială;
- dinamica şi sensul raportului dintre masa monetară şi valoarea bunurilor şi serviciilor ajustată cu indicele utilității sociale recunoscute;
- organizarea socială a producției şi tendințele previzibile de modificare;
- gradul de organizare, calitatea şi forța de presiune a agenților sociali;
- sensul şi intensitatea evoluției legăturii dintre dinamica veniturilor şi cea a productivității muncii etc.

În condiții de piață, acest ultim aspect implică două laturi: este vorba, pe de o parte, de existența în cadrul economiei naționale a unor diferențe pe ramuri şi domenii de activitate în ceea ce priveşte perspectivele şi posibilitățile

---

[1] *Acesta este şi unul din argumentele de bază care au făcut ca în prezent să se renunțe la definițiile inflației formulate în trecut. În prezent conținutul noțiunii de inflație este mult mai larg decât cel prezentat de J.M.Keynes, E. Mansfield ori J.M.Albertini şi în plus este în continuă transformare. Deci definirea inflației se reduce în fapt la o permanentă actualizare, la adaptarea la condițiile în continuă schimbare, ce declanşează şi alimentează procesul inflaționist.*

[2] *De exemplu, un studiu referitor la orientarea producției bunurilor de folosință îndelungată în perioada 1970-1982 relevă faptul că prețul cu amănuntul al autoturismelor vândute pe piața internă a RFG a crescut cu 75%. Această majorare de preț a reprezentat, de fapt, concretizarea prin preț a creşterii fiabilității şl a siguranței în exploatare. În acest caz nu este vorba de o inflație nocivă, întrucât a avut loc un spor calitativ şi totodată o reducere a cheltuielilor globale ale utilizatorului. Toi astfel, în Franța, în perioada 1920-1980, indicele general de prețuri a fost de 280%, în paralel având însă loc şi o creştere substanțială a nivelului de trai (Sursa: A.Radocea, V.Bogdan - "Inflație şi indexare", Bucureşti, 1992, pag.38).*

practice de menținere a unui nivel tehnic şi tehnologic competitiv la nivei național, iar pe de altă parte, de manifestarea pe piață a tendinței de agregare a evoluției ratei specifice profitului de cea de creştere a salariilor etc.[1]

Apariția, intensificarea şi permanentizarea proceselor inflaționiste este relevată de o serie de fenomene şi comportamente economice:

- creşteri importante ale deficitului bugetar, peste limitele apreciate ca "normale"[2];
- devansarea indicelui produsului național brut de către cel al masei monetare în circulație;
- scăderea puterii de cumpărare a populației, atât pe cale directă, prin reducerea veniturilor reale, cât şi indirect prin degradarea structurii de consum;
- tendința de generalizare a sentimentului de nesiguranță, creşterea riscului investitorului.

Analiştii inflației consideră că o economie de piață modernă se poate dezvolta inclusiv prin acceptarea unei anumite creşteri a prețurilor. Problema care apare în acest caz este aceea a asigurării capacității economiei naționale de a anihila inflația nocivă care, de cele mai multe ori, este un efect rezidual sau/şi de antrenare.

2.2. Sporirea veniturilor salariate - stimulent al dezvoltării şi restructurării economiei

Creşterea veniturilor din muncă a reprezentat un obiectiv permanent ai funcționării economiilor naționale, Sporirea valorii adăugate, pe de o parte, şi partajarea profitului între patroni şi salariați, pe de altă parte, au constituit subiectele principate ale negocierilor şi disputelor dintre partenerii sociali.

Pentru țările aflate în tranziție, liberalizarea formării salariului şi presiunile vizând apropierea prețului muncii de cei practicat pe piața internațională s-au adăugat celor "tradiționale", deja amintite.

Din perspectiva acestor obiective, reforma pieței muncii, a mecanismelor şi instrumentelor sale solicită schimbări profunde, de esență.

Principial, reforma salariilor a avut ca scop principal, prin cele patru obiective prezentate anterior, asigurarea funcționării adecvate noilor condiții, a principalului instrument de reglare a pieței muncii.

---

[1] *În România, în prezent, predomină primul aspect, cel de-al doilea manifestându-se distorsionat, negăsind încă totalitatea condițiilor necesare care să-i permită un comportament relativ liber.*

[2] *Unii tehnicieni apreciază că deficitul bugetar în anumite limite constituie un stimulent atât pentru creşterea economică, cât şi pentru eficientizarea folosirii resurselor atrase la buget.*

Liberalizarea formării salariului şi negocierea creşterii acestora au fost instituționalizate ca mecanisme de asigurare a realizării funcțiilor salariului atât la nivel microeconomic, cât şi la nivel macroagregat.

Din păcate, crearea cadrului legislativ nu a fost însă secondată şi de o intensă pregătire a partenerilor sociali pentru a folosi în mod eficient noile mecanisme. Agenții economici insuficient organizați şi informați, lipsiți de experiența mişcării în condiții de piață, au sporit salariile fără a asigura acestor măsuri şi un suport economic. Rezultatul imediat s-a concretizat în majorarea costurilor de producție şi implicit a prețurilor.

Pentru, a contracara atât accelerarea inflației, cât şi degradarea puterii de cumpărare, s-a resimțit nevoia uoor acțiuni asupra prețului muncii, dirijându-i-se evoluția.

Controlul evoluției salariilor, în condițiile în care toate celelalte prețuri erau lăsate libere, a produs o serie de efecte directe, dar mai ales indirecte asupra întregii economii naționale, conducând la accentuarea comportamentelor aparent non-economice, ia tensiuni sociale şi implicit la încetinirea ritmului tranziției.

Această succintă radiografie a ceea ce a însemnat în ansamblu reforma politicii saiariaie în cei 6 ani de tranziție în România reprezintă un rezultat al nefuncționării corecte a salariului ca principal instrument de reglare pe piața muncii. Cela trei funcții ase prețului muncii nu s-au putut manifesta: a. Dacă considerăm salariul ca preț al unula din factorii de producție şi analizăm eficiența utilizării acestuia în cadrul proceselor productive, se remarcă un tratament diferențiat, asigurat prin actele legislative.

Cu toate că sarcina formării, salariului revine încă din 1991 agenților economici, aceştia s-au văzut puşi în situația de a decide între a asigura o poziție şi un statut unității economice într-un mediu economic puternic destructurat (practic, aflat în derivă) şi de a răspunde unor cerințe de ordin social, respectiv de asigurare a veniturilor şi/sau de menținere a locului de muncă pentru salariații săi. Opțiunile. în acest sens au fost trei:

- creşterea salariilor, menținerea ocupării şi sporirea prețurilor produselor proprii;
- creşterea salariilor, reducerea corespunzătoare a ocupării şi menținerea prețurilor produselor proprii;
- ajustarea modestă a celor trei componente, respectiv sporuri mici de salarii, disponibilizări bazate pe înlăturarea persoanelor "problemă" şi creşteri moderate ale prețurilor produselor proprii.

Practic, agenții economici s-au împărțit, optând pentru o variantă sau alta în raport de poziția de monopol pe care o aveau prin obiectul de activitate al firmei.

După instaurarea sistemului de supraveghere a evoluției salariilor în anul 1992, deci la circa un an de la liberalizarea politicii salariate a firmelor, toate

unitățile economice s-au confruntat cu imposibilitatea asigurării pe termen lung a puterii de cumpărare a veniturilor salariale ale propriilor angajați.

Efectele sociale directe au fost creşterea şomajului şi reducerea nivelului de trai, inclusiv al celor ce-şi păstrau locul de muncă.

Din punct de vedere economic, repercusiunile cele mai grave le-au constituit reducerea motivației pentru muncă, calitate *şi* eficiență, care a condus la încetinirea reformelor, pierderea pieţelor şi sporirea producției pe stoc, accentuarea greutăților financiare, reducerea resurselor pentru investiții etc.

b. A doua funcție a salariului, cea de principală sursă de venit, nu s-a putut manifesta corespunzător pe piață, conducând la dezechilibre tot mai accentuate între cererea de consum şi oferta de bunuri şi servicii. Insuficiența resurselor băneşti cauzată de sporirea prețurilor a condus la modificarea nivelului şi structurii de consum şi alimentarea permanentă a cererii amânate. Efectele s-au repercutat asupra producției şi asupra menținerii artificiale a cererii de import de bunuri de consum, Tespectiv reducerea cererii interne şi ieftinirea monedei naționale.

c. Funcția salariului de instrument de reglare macroeconomică a fost promovată pe mai multe căi. Din acestea, două au o rezonanță directă asupra inflației potențiale: indexarea salariilor şi moderarea creşterii salariilor.

Sistemul de compansare-indexare a salariilor,[1] ca urmare a creşterii prețurilor, a avut ca scop principal protejarea puterii de cumpărare a veniturilor. Aplicarea acestuia s-a făcut pentru a ajusta într-o anume măsură efectele potențiale ale măsurilor de politică economică ale executivului, de adoptară şi/sau introducere a unor instrumente şi mecanisme adecvate condițiilor da concurență,

În practică, în funcție de natura măsurilor de creştere a prețurilor, s-a apelat la compensare sau la indexare.

---

[1] *A reprezentat un mecanism larg utilizat de unele țări în tranziție. Obiectivul recunoscut de guvernele țărilor ce l-au practicat a fost de instrumentare a reducerii puterii de cumpărare, respectiv de diminuare în limite acceptabile şi/sau convenite a veniturilor salariate reale. Legătura directă indexare salarii-inflație, recunoscută în plan teoretic, datorită interconexiunilor multiple, precum şi a variabității destul de largi a formelor practice de aplicare, s-a dovedit a fi mai ales mijlocită. Rezultatele obținute ilustrează acest fapt. Astfel, pe de o parte, în Rusia şi Ucraina, în pofida ratelor înalte de inflație în 1992-1995 şi respectiv 1993 şi a existenței suportului legal ai mecanismului Indexării (Legea asupra indexării salariilor din 1991 în Rusia şi Legea asupra indexării din 1991 în Ucraina), acesta nu s-a aplicat. Inflația a rămas la cote destul de însemnate. Pe de altă parte, în Bulgaria, Polonia, România şi Albania, unde s-a aplicat acest mecanism, efectele indexării (totale sau parțiale) asupra inflației n-au putut fi evidențiate (respectiv, separate şi cuantificate), ci doar global estimate.*

1. Compensarea creşterilor de preț, ca urmare a retragerii subvențiilor, s-a realizat în proporție de 100%, prin acordarea unor sume fixe pe salariat. Cuantumul acestora s-a stabilit ca rezultat al unor calcule economice de determinare a influenței acțiunii asupra puterii de cumpărare.

Principial corectă, în practica, compensarea s-a dovedit modestă sub aspectul eficienței, datorită diferențelor efective dintre calculele de fundamentase şi consumul real (cantitativ şi structural).

2. Indexarea salariilor de bază în scopul atenuări deprecierii puterii de cumpărare prin acoperirea (parțială) a creşterilor de preț. Pentru România gradul de acoperire a oscilat între 50% şi 80%, procentul - rezultând din calculele executivului şi după consultarea sindicatelor (anexa nr.1).

În afară de această manieră directă de sporire a salariilor s-au acordat şi sporuri de salarii (însă comparativ mult „mai reduse) în mod indirect, fără a influența nivelul costului muncii. Aceasta s-a realizat prin modificările aduse în sistemul de impozitare a veniturilor salariate.

O primă modalitate a fost aceea a relaxării grilei de impozitare pentru veniturile salariate aflate sub nivelul mediu pe economie.

Odată cu acordarea indexărilor; prin HG se modifica şi grila de impozitare, respectiv se asigura, pentru noile niveluri de salarii, acelaşi grad de fiscalitate. Prin acest procedeu, chiar dacă nu se aplicau indexările acordate, *la* acelaşi cuantum al costului salarial, veniturile nominale nete obținute de salariați erau mai mari datorită relaxării gradului de impozitare.

Analiza comparativă a grifelor de impozitare din 1995 şi 1991 susține ideea de protejare în mai mare măsură a evoluției veniturilor mici (tabel nr.1).

Constatăm astfel o reducere a cotei procentuale de impozit aferent tranşelor pentru veniturile aflate sub nivelul salariului mediu în 1995 față de 1991; pe de altă parte, impozitul aferent salariului mediu brut a fost de cca 22% în perioada aplicării HG 52/1991 şi de aproximativ 23% în octombrie 1995 prin HG 801/1955. Deci gradul de impozitare al veniturilor nominale. medii s-a menținut relativ constant.

A doua cale de sporire indirectă a salariilor a fost posibilă în urma Ordonanței Guvernului nr.17/17 august 1995.

Aceasta a prevăzut, pe de o *parte,* renunțarea la majorarea impozitului cu 30% pentru veniturile salariate obținute din al doilea (etc.) loc de muncă, iar pe de altă parte, impunerea separată a premiilor anuale, al celui de al 13-lea salariu şi a drepturilor băneşti aferente perioadelor trecute.

A treia formă, reglementată tot prin OG 17/1995, are în vedere scutirea de la.impunere a unor părți din veniturile totale din muncă. Este vorba de eliminarea din baza de impozitare a cotelor de 1% şi de 3% suportate de salariați şi destinate fondului pentru acordarea ajutorului de şomaj şi respectiv celui destinat pensiei suplimentare.

Datorită faptului că raportul de forțe dintre partenerii sociali s-a dovedit inegal şi puternic oscilant, inclusiv între organizațiile sindicale, indexarea nu s-a aplicat uniform pentru toate categoriile de salariați. S-au practicat indici de indexare diferențiați pe meserii şi/sau profesii ori pentru salariații din anumite domenii de activitate (din industria minieră, din cea de distribuție a energiei electrice, din învățământ etc). În fapt, sfera de cuprindere a scăzut treptat, în paralel cu reducerea gradului de acoperire a creşterilor de preț.

Dacă în 1991 se convenise pentru un grad de acoperire de cca 80%, iar indexarea se acorda pentru toți salariații din instituțiile *de* stat şi societățile comerciale cu capital integral sau majoritar de stat, în prezent acesta oscilează între 50-60% şi se aplică doar salariaților bugetari, agenții economici putând acorda aceste indexări în funcție de capacitatea proprie de a-şi asigura fondurile necesare creşterilor de salarii.

Tabel nr.1 - Grilele de impozitare a veniturilor din muncă, potrivit HG 52/1991 şi HG 301/1995

HG 52/18.01.1931		HG 801/16.01.1995	
Venitul, lunar impozabil	**Procentul de impozit aferent tranşei**	**Venitul lunar impozabil**	**Procentul de impozit aferent tranşei**
până la 500 lei	6%		
501- 600	10%		
601- 700	18%		
701-1200	22%		
1201-2000	23%		
2001-3000	24%		
3001- 5000	25%		
5001-7000	28%	până la 9000 lei	5%
7001-10000	28%	9001- 9900	8%
10001-15000	31%	9901-13300	14%
15001-20000	35%	13301-22700	17%
20001-25000	40%	22701-37000	18%
peste 25000	45%	37001-55300	19%
		55301- 93400	20%
		93401-130300	21%
		130301-185200	22%
		185201-277700	25%
		277701-371200	28%
		371201-463400	32%
		463401-530600	36%
		530601-1012300	40%
		peste 1012300	60%

În ceea ce priveşte societățile private, deplina libertate în stabilirea şi creşterea salariilor de care au beneficiat la început a fost treptat amendată, prin

impunerea unor condiții cu conținut social; garantarea în plată a salariului minim pe economie în cadrul programului integral de muncă (din 1993) şi restricționarea categoriilor de persoane ce pot fi angajate cu contract de colaborare (din octombrie 1995).

Mecanismul de moderare a creşterii salariilor

Procesul de liberalizare a formării salariilor a condus la o rapidă autonomizare a sistemului de salarizare, în special în cadrul firmelor cu disponibilități financiare sau cu o forță sindicală importantă.

Regiile autonome au insistat cu deosebire pe individualizarea salarizării, conducând, prin creşterile acordate, la sporuri însemnate ale prețului forței de muncă,

Pentru o atenua influențele (teoretic acceptate) asupra dinamicii inflației potențiale, în majoritatea țărilor central şi est-europene aflate în tranziție, s-a optat pentru o politică de moderare a creşterilor salariate prin intermediul unor impozite suplimentare, de sancționare a creşterilor peste anumite limite convenite şi/sau considerate acceptabile.

S-a optat pentru mai multe forme practice de aplicare; s-a pornit de la amendarea creşterii salariilor individuale, s-a practicat apoi sistemul controlului creşterii fondului total de salarii, ajungându-se ulterior la impozitarea suplimentară a depăşirii creşterii admisibile a salariului mediu.

În cele mai multe din țările în tranziție, acest sistem a însoțit, ca parte componentă importanta, programul de liberalizare a piețelor şi de introducere a mecanismelor concurențiale. Procesul a cunoscut o serie de ajustări şi, treptat, unele țări au renunțat la el, datorită eficienței mult prea scăzute față de cea aşteptată (tabel nr.2).

În România, mecanismul de moderare a fost introdus In baza prevederilor Legii nr. 14/1931, cu scopul de a evita creşterea artificială a prețurilor, pe măsură principală de reducere a presiunii inflaționiste a salariilor. Supravegherea creşterii salariilor începută în 1992 a fost reglemantată juridic prin Legea nr. 25/1993 şl a constat într-o serie de măsuri administrative, obligatorii pentru regiile autonome şi societățile comerciale cu capital majoritar de stat şi cu caracter de recomandare pentru ceilalți agenți economici. Ulterior au fost exceptate unitățile cu activitate exclusiv pentru export.

Tabel nr.2 - Politica de impozitare suplimentară a veniturilor din muncă

Ţara	Momentul introducerii	Măsuri, acţiuni asociate	Corecţii în perioada aplicării	Momentul renunţării definitive
1	2	3	4	5
Polonia	1990	-reprezenta parte componentă a "terapiei de şoc" -adiţional, s-a folosit metoda impozitării progresive a sumelor provenite din participarea la profit (plafonul limită - 8,5% la salariu)	-1992-1994 atenuarea scării de impozitare suplimentară	1993
Ungaria	înainte de schimbările politice	-	-1988-1992 moderare şi apoi renunţare prin înlocuirea cu sistemul impozitării veniturilor şi a negocierii tripartite a creşterilor de salarii	1992
Cehia	1991	-ca parte a reformei radicale -asociată cu reducerea salariului real cu 12% anual	-întrerupt în 1992	1995
Slovacia	1991	-idem-	-nu i-a aplicat în 1993 -l-a reintrodus în 1994	1995
Bulgaria	1989	-introducerea negocierilor salariale în 1991 -legarea de evoluţia productivităţii muncii din 1992	-generalizare în industrie în 1991 -în 1991 nu s-a compensat pentru inflaţie, fondul de referinţă rămânând constant	continuă
Albania	1992	-componentă a reformei	-	continuă

1	2	3	4	5
Rusia	1989	-asociată din 1992 cu "terapia de şoc"	-relaxare parţială în 1990-1991 -întărire a sistemului cu taxe mult mai restrictive din 1992	1996

Sursa: "Reforming Wage Policy in Centrai and Eastern Europe", International Symposium on "Wages, Efficiency and Sociai Cohesion: Towards a Negotiated Wage Policy in Central and Eastern Europe", European Commission, International Labour Office, Budapest, 29 November - 1 December, 1995.

Mecanismul de moderare în sine a cunoscut corecții repetate ce au constat în principal în schimbarea bazei de calcul şi a indicatorilor de corectare pentru creşterile admisibile peste indexarea acordată. Din acest punct de vedere se poate aprecia că au existat trei etape ale evoluțiilor practicii:

- impozitarea suplimentară a creşterilor peste un anumit nivel a salariilor individuale. Această variantă a moderării s-a aplicat o perioadă relativ redusă de timp;
- amendarea prin cote penalizatoare de impozit a depăşirii fondului de salarii de referință. Sumele reprezentând indexarea se multiplicau cu numărul de salariați şi se adiționau la fondul de referință. Erau admise creşteri ale fondului total de salarii astfel determinat, în situația obținerii unor performanțe economice superioare, reflecte ce printr-un sistem de indicatori conveniți în prealabil;
- determinarea fondului de salarii admisibil de ia care începe impozitarea suplimentară, pE baza unui salariu mediu admisibil şi a numărului de personal din unitate.

Modalitatea de calcul a salariului mediu admisibil este destul de complicată. Baza de calcul pentru stabilirea acestuia o reprezintă salariul mediu de calcul aferent unei luni din an considerată de referință şi care cuprinde indexările la zi, ia valoarea maximă, corecțiile în raport cu creşterea eficienței economice în perioada anterioară, precum şi ajustările corespunzătoare majorărilor de salarii prin negociere, rezultate din asigurarea condițiilor necesare respectării prevederilor contractelor colective de muncă la nivel național şi de ramură[1].

[1] *Creşterile de salarii negociate nu au reflectat întotdeauna sporuri de salarii justificate, ci mai mult raportul de forțe între sindicate şi executiv. Deci negocierile salariate în țările aliate în tranziție pot avea şi un caracter inflaționist. Efectele aplicării politicii de salarii*

Salariul admisibil mai poate fi majorat, în anumite proporții, dacă se obțin rezultate superioare la indicatorii de eficiență (profit la 1000 lei fond de salarii, modificarea raportului dintre creanțele şi arieratele ce revin ia 1000 lei volum de activitate facturată etc.).

Legislația în domeniul politicii de moderare a creşterilor de salarii a fost completată cu Ordonanța de urgență nr.1/1995. Scopul acesteia a fost de "echilibrare a masei salariate prin măsuri antinfiationiste şi creşteri salariaie corelate cu nivelul performanțelor agenților economici"[1]. Ordonanța condiționează creşterea fondului admisibil *de* un grup de factori, între care cei mai importanți sunt:

- preluarea unei părți din efectul creşterii productivității muncii, respectiv a eficienței economice (determinată pe baza indicatorilor, specifici aprobați);
- modificarea structurilor personajului pe niveluri de salarizare, ca urmare a creşterii sau reducerii numărului mediu de personal;
- majorarea salariilor cu valoarea indexării medii pe salariat stabilită printr-o hotărâre a guvernului.

Folosirea acestui mecanism a urmărit, pe lângă obiectivul principal de atenuare a creşterii inflației, şi:

- evitarea sau reducerea diferențierilor salariate atât *între* meserii şi profesii în cadrul aceleiaşi unități, cât şi a celor dintre agenții economici cu profil similar[2]. Se pot astfel crea condițiile necesare funcționării subpieţelor meseriilor şi profesiilor, inclusiv prin respectarea principiilor de justiție socială;
- prin ultima modalitate de moderare utilizată şi în prezent, s-a dat posibilitatea agenților economici ce au practicat salarii reduse să acorde - prin indexare - creşteri de salarii mai mari decât media ia nivel național, dacă au posibilități financiare.

Efectele cu caracter de sancțiune ale moderării creşterii salariate au fost mai mult decât modeste, deoarece:

- prin presiune sindicală, unele categorii de salariați au obținut în mod repetat creşteri substanțiale de salarii nesupuse impozitării suplimentare;
- permițându-se calculul cumulat al veniturilor salariate, s-a creat posibilitatea unor depăşiri în cursul anului (supuse impozitării suplimentare),

---

negociate în perioada 1993-1994 în Ungaria - spre exemplu - nu conțin elemente (semnale) care să arate că sistemul negociat de control al veniiurilor din muncă ar fi frânat creşterile nejustificate de salarii.

[1] *"Trei ani de guvernare". Activitatea desfăşurată de Guvernul României în perioada noiembrie 1992 - noiembrie 1295. Principalele orientări, acțiuni şi măsuri pentru anul 1988", Bucureşti, noiembrie 1935, pag. 67.*

[2] *În Ungaria, primul obiectiv declarat al impozitării suplimentare a creşterilor de salarii nu l-a constituit controlul puterii de cumpărare (aceste impozite suplimentare fiind prea modeste pantru un asemenea scop), ci atenuarea tendinței de mărire a diferențierilor salariale între firme.*

care ulterior se estompează şi chiar dispar în totalitate, nemaiexistând obligativitatea plății penalizărilor datorate inițial.

Acest lucru esta uşor observabil dacă determinăm ponderea impozitului suplimentar plătit în acest scop în costul total al forței de muncă (tabel nr.3).

O pondere de sub 1% a impozitului suplimentar în total cost al forței de muncă nu este în măsură să reprezinte un factor stimusatsv. Doar în activitățile financiar-bancare şi de asigurări şi în serviciile hoteliera ponderile sunt mai însemnate. în sumă absolută, reducerea cea mai însemnată, de 10818 lei (prețuri 1993), în activitățile financiare etc. este de cca 63 ori mai mare decât media pe economie, de doar 173 lei.

Tabel nr.3 - Ponderea impozitului suplimentar plătit pentru depăşirea fondului de salarii în total cost mediu lunar al forței de muncă, pe ramuri ale economiei naționale, în anii 1993 şi 1994

	1993		1994		1993-1994	
	(%)	sumă (lei)	(%)	sumă (lei)[x)]	(puncte procentuale)	sumă (lei)
1	2	3	4	5	6	7
TOTAL	0,8	824	0,6	651	-0,2	-173
*industrie	0,4	432	0,4	451	-	-19
*construcții	0,1	106	-	-	-0,1	-106
*comerț	1,3	1078	0,4	424	-0,9	-654
*hoteluri şi restaurante	7,1	5994	0,6	460	-6,5	-5534
*transporturi	1,0	1258	0,2	253	-0,8	-1005
*activități financiare,bancare şi de asigurări	20,9	44744	15,7	33926	-5,2	-10818
*tranzacții imobiliare şi alte servicii	0,4	412	0,2	210	-0,2	-202

[x)] în prețuri 1993, Sursa: "Anuarul Statistic al României", 1994 şi 1995, CNS, pag.192 şi 183.

Față de o medie de 0,4%, pentru totalul industriei în anii 1993 şi 1994, din costul mediu lunar al forței de muncă din industrie pentru impozitul suplimentar plătit, ca urmare a depăşirii fondului de salarii, se diferențiază pe subramuri, astfel: 0,1% (extracția şi prepararea minereurilor, textile şi produse textile, confecții din textile, blănuri şi piele, maşini electrice etc.) şi 11,8% (prelucrarea țițeiului, cocsificarea cărbunelui şi tratarea combustibililor nucleari) - tabel nr. 4.

Ponderi de peste 1% în ambii ani analizați apar doar în industria tutunului şi în captarea, tratarea şi distribuția apei, iar creşteri aie ponderii acestor

impozite se înregistrează în 4 subramuri: prelucrarea, țițeiului, cocsificarea cărbunelui şi tratarea combustibililor nucleari (cu 4,6 puncte procentuale), captarea, tratarea şi distribuția apei (cu 2,3 puncte procentuale), mijioace de transport auto (cu 0,4 puncte procentuale) şi metalurgie (cu 0,3 puncte procentuale).

Tabel nr. 4 - Ponderea impozitului suplimentar plătit pentru depăşirea fondului de salarii, pe ramuri ale industriei, în 1993 şi 1994

	1993	1994
TOTAL	0,4	0,4
Industria extractivă, din care:	0,1	-
- extracția și prepararea cărbunelui	0,1	0,1
Industria prelucrătoare, din care:	0,6	0,5
-alimentară și băuturi	0,6	0,3
-industria tutunului	3,6	2,2
-textilă și produse textile	0,1	-
-confecții din textile, blănuri și piele	0,1	-
-celuloză, hârtie și carton	0,1	-
-edituri, poligrafie și reproducerea înregistrată pe suporți	0,7	0,4
-prelucrarea țițeiului, cocsificarea cărbunelui și tratarea combustibililor nucleari	7,2	11,3
-prelucrarea cauciucului și maselor plastice	1,0	0,1
-chimie și fibre sintetice artificiale	0,3	0,1
-alte produse din minerale nemetalifere	0,1	-
-metalurgie	0,1	0,4
-construcții metalice și produse din metal	0,1	-
-mașini și echipamente	1,0	0,5
-mașini și aparate electrice	0,2	-
-echipamente, aparate de radio, TV și comunicații	0,1	-
-mijloace de transport auto	0,2	0,6
-mobilier și alte activități neclasificate	0,1	0,1
-recuperarea deșeurilor	0,9	-
Energie electrică, termică, gaze și apă	0,1	0,3
-Producția, transportul și distribuția de energie electrică și termică, gaze și apă caldă	0,1	-
-Captarea, tratarea și distribuția apei	0,3	2,6

Sursa: "Anuarul Statistic al României", 1994, 1995, CNS, pag. 194, 185.

3. CORELAȚIA SALARIU-INFLAȚIE. FACTORI. EFECTE. LIMITE

Începând în special cu deceniul al treilea al actualului secol, relația salariu-inflație a constituit un subiect cvasipermanent de discuție în teoria şi politica economică. Multiplicarea factorilor şi sporirea interdependențelor dintre aceştia au generat dificultăți crescânde în ceea ce priveşte comensurarea şi separarea influențelor asupra evoluției inflației.

Diferitele maniere de abordare a relației salariu-inflație au condus la dispute aprige între specialişti, mai ales sub aspectul dependenței directe şi a intensității influenței reciproce.

În principal, s-au conturat două poziții:

a. Unii economişti apreciază creşterea salariilor ca principal stimulent al inflației şi totodată susținător al dinamicii acesteia[1].

În opinia acestora, un program de austeritate în politica veniturilor din muncă (angajată) şi, respectiv, frânarea creşterii salariilor de bază reprezintă modalitatea practică de reducere a inflației.

b. Alți specialişti recunosc faptul că salariile, respectiv creşterea acestora, poate fi un element inflaționist dacă nu are susținere într-o creştere cel puțin egală a productivității muncii.

În acest sens, se apreciază că veniturile salariate suplimentare, fără acoperire în rezultate echivalente, nu sunt principalul factor aî Inflației, aducând în acest sens o serie de argumente între care:

- ponderea salariilor în costul total al producției;
- înclinația naturală spre investiții şi economisire la un anumit nivel al satisfacerii necesităților de consum imediat etc.

Corelația salariu-inflație se cuvine abordată şi analizată într-un context mai larg, respectiv prin considerarea corespunzătoare a efectelor colaterale şi în lanț pe care le, provoacă diferitele măsuri'de corecție a evoluției unuia din cei doi parametri. În acest sens, vom aminti doar câteva aspecte pe care le considerăm importante pentru subiectul abordat:

a) efectui pozitiv pe termen mediu al unei dinamici necesare a costului forței de muncă asupra competitivității pe piață. Câştigul de productivitate obținut ca urmare a stimulării performanțelor potențiale are efect de curată asupra unor indicatori importanți ai activității firmei (rata marginală a profitului şi capacitatea investiționalâ a acesteia);

---

[1] *S-a observat că în cele mai multe dintre cazuri cei ce au îmbrățişat această opinie se situează pe poziția organismelor executive ale statelor.*

b) sporirea elasticității de substituție a factorilor de producție. Acest aspect, ale cărui rezultate sunt destul de controversate în literatura de specialitate, conduce la modificări aîe stocului de capital productiv, prin menținerea şi/sau creşterea ocupării. Poate fi astfel susținut şi stimulat programul de asistență socială activă, inclusiv prin majorarea fondurilor atrase;

c) maniera şi măsura reducerii costului muncii poate atenua inflația prin costuri, dar totodată poate accelera inflația prin cerere. Determinările specialiştilor au arătat că, indiferent dacă se reduce costul salarial sau cel nesalarial, efectul global asupra inflației va fi acelaşi. Diferența constă în faptul că, în cazul costului salarial, influentele sunt directe şi uşor observabile, pe când în situația dinamicii costurilor nesalariale, efectele sunt difuze şi apar într-o perioadă ulterioară mai îndelungată, în plus, reducerea de salarii conduce, de cele mai multe ori, şi la un contraefect (imediat sau pe termen mai lung, în funcție de forma de salarizare predominantă - în acord sau respectiv, în regie) asupra competitivității firmei;

d) existența în economiile în tranziție atât a elementelor de piață, cât şl supraviețuirea unora din sistemul centralizat şi funcționarea dlistorsionată a tuturor provoacă comportamente şi corelații economice ce nu corespund teoriei economice clasice. Un exemplu mult discutat în ultimi ani îl reprezintă coexistența simultană a unei dinamici accentuate a salariilor şi a unei rate a şomajului în creştere[1]. Totodată, influența factorilor clasici asupra inflației a fost estompată de impactul altora noi, cu un comportament neomogen, cu variații însemnate în dimensiune şi sens[2].

Relația de cauzalitate inflație salariu se cere analizată sub două aspecte, potrivit dublei naturi a salariului: ca factor al inflației prin costuri, deci, ca parte com-

---

[1] *Parțial, această "nefuncționare" a curbei Philips în economiile în tranziție este explicată prin: influența indirectă şi sporadică a cererii interne asupra producției naționale; comportamentul agenților economici care nu este adecvat nici unuia din cele 2 tipuri de economia (centralizată ori de piață), prevalând mai mult tendința de amplificare a efectelor pe termen scurt, prin orice mijloace (Inclusiv sau, poate, mai ales speculative).*

[2] *De exemplu, în Bulgaria, analiza, inclusiv econometrică, a influenței factorilor asupra inflației pentru perioada 1992-1993 nu a permis delimitarea clară a responsabilităților. Astfel, în 1992, dinamica inflației a fluctuat, putându-se identifica în mod clar perioade de declin şi de creşteri. Din compararea ratei medii lunare a inflației cu salariile producția şi cu rata de schimb, se observă nivelul mai redus al acestora din urmă şi chiar evoluții contrare față de dinamice inflației. În 1993 caracteristica caa mai importantă a inflației a reprezentat o tendință spre o descreştere constantă a ratei lunare, În condițiile în care n-au avut Joc schimbări notabile în economie. Deprecierea monedei naționale şi sporirea cererii de masă monetară nu au corespuns, cu evoluția inflației. Cei mai importanți factori inflaționişti pare să fi fost inerția şi inflația aşteptată (Vassil Tzanov, "For a Negotiated. Alternative to Tax - Based Incomes Policy" în volumul "Reforming. Wage Policy in Central and Eastern Europe", European Commission, International Labour Office, Budapest, 1995, pag. 87-122).*

ponentă a preţului produselor, şi ca venit, respectiv inflaţia prin cerere. Aceste două laturi importante ale relaţiei reciproce salarii-preţuri acţionează simultan şi permanent, dar cu intensităţi diferite şi puternic variabile pe termen scurt[1].

O serie de elemente, şi rezultate practice înregistrate până în prezent în economiile ţărilor central şi sud-est-europene aflate în tranziţie permit unele consideraţii şi analize care converg şi susţin aprecierea globală a existenţei unei slabe legături de reciprocitate între salarii şi inflaţie.

3.1. Salariul - factor al inflaţiei prin costuri

Analiza factorilor ce determină preţurile presupune determinarea evoluţiei fiecărei componente a costului unitar de producţie şi a influenţei acestuia asupra preţului unitar total. Tot în acest sens, se cuvine să arătăm faptul conform căruia cantitatea de muncă depusă pentru realizarea produselor variază în funcţie de evoluţia, productivităţii muncii.

Prin urmare, analiza afectelor preţului factorului muncă asupra inflaţiei presupune o abordare secvenţială pe trei coordonate: compararea, creşterii salariilor şi a preţurilor; corelaţia salarii-productivitate; structura costului.

3.1.1. Compararea creşterii salariilor şi a preţurilor permite determinarea impactului preţului muncii salariate asupra inflaţiei. În cazul în care raportul dintre indicele salariilor şi indicele preţurilor este supraunitar, atunci creşterea salariilor exercită presiuni asupra inflaţiei potenţiale. În cazul unei valori subunitare, efectul este de atenuare a dinamicii preţurilor. Nu putem admite faptul că aceste relaţii se comportă diferit pentru un produs sau o firmă comparativ cu situaţia globală pe o ramură sau pentru întreaga economie naţională. Există numeroase diferenţe între cazurile individuale şi media pe economie; un preţ la un produs antrenează creşteri la altele, fără nici o relaţie cu productivitatea sau cu salariile. Orice concluzie tranşantă poate fi invalidată prin cazuri individuale contrarii.

Analiza evoluţiei anuale a acestui raport pentru ţările central şi sud-est-europene evidenţiază o reducere însemnată şi susţinută, datorată dinamicii mai reduse a salariilor nominale faţă de indicele preţurilor de consum. Astfel, liberalizarea preţurilor a fost urmată, în majoritatea ţărilor, de creşteri ale salariilor, dar care n-au putut păstra aceeaşi proporţie. În perioada 1989-1994, raportul dintre dinamica salariului mediu nominal şi indicele preţurilor de consum a fost de 0,7 in Polonia, cca 0,8 în Slovacia. Pentru Ungaria şi Cehia, valoarea raportului s-a situat între 0,9 şi 1,0, iar pentru Rusia şi Ucraina, datorită neplăţii

---

[1] *Practic, în prezent, o analiză factorială completă asupra inflaţiei ar fi deosebit de dificilă datorită multitudinii, variabilităţii şi interconexiunilor dintre factorii de dependenţă. Datorită existenţei (mai ales în cazul ţărilor aflata în tranziţie) a unui instrumentar statistice-matematic şi informatic încă precar, ar fi poate şi imposibil (încă) de determinat şi individualizat, cu acurateţea necesară, responsabilitatea fiecărui factor.*

salariilor şi, respectiv, hiperinflației s-a ajuns la un coeficient de 0,4 (sfârşitul anului 1993 față de sfârşitul anului 1931) şi, corespunzător, de 0,3 (în perioada 1990-1993).

România, la rândul său, a cunoscut aceaaşi evoluție globală, raportul dintre cei doi indicatori în perioada 1990-1994 fiind de 0,6 (tabel nr.5). Indicii anuali au oscilai în jurul a 0,8 până în 1993. Doar în 1994/93 dinamidie celor doi indicatori s-au apropiat, însă în condițiile în care creşterea anuală s-a menținut la cote apropiate de cele aia anului 1991/90 -235,6% şi, respectiv, 236,7%.

Deci evoluția câştigului din munca salariată, în termeni nominali, având o dinamică inferioară şi permanent ulterioară față de indicele prețurilor de consum, nu a exercitat presiune asupra creşterii acestuia.

Decalajul temporar între cele două costuri poate să ne permită să scoatem salariile din ecuația dinamică a inflației.

Tabel nr.5 - Evoluția salariului mediu nominal net şi a indicelui prețurilor de consum în România, în perioada 1990-1994

	1991/90	1992/91	1993/92	1994/93	1994/90
1.Salariul mediu nominal net (%)	255,0	273,5	304,2	235,6	4410,4
2.Indicele prețurilor de consum	270,2	310,4	356,1	236,7	7071,9
3.Raport (1:2)	0,833	0,881	0,854	0,995	0,624

Sursa: Calculat pe baza datelor din "Anuarul Statistic al României", 1995] CNS, pag.178, 411.

3.1.2. Principial, creşterea costului muncii devine inflaționistă în momentul în care dinamica acestuia depăşeşte creşterea productivității muncii.

Într-o perioadă inflaționistă însă lucrurile nu sunt la fel de simple. Dacă indicele general al prețurilor creşte, iar salariile sporesc în termeni nominali în aceeaşi măsură cu productivitatea muncii, se ajunge în mod firesc la o reducere a salariilor în termeni reali. În acest caz, putem avea o menținere a puterii de cumpărare medii dacă sporul de productivitate din industrie este suficient de mare, astfel încât să compenseze inflația din economie. În consecință, în condiții de inflație, o majorare a salariilor inferioară sporului de productivitate şi ratei de creştere a prețurilor nu va presa spre creşterea inflației.

În ultimii 20 de ani, în țările CEE, costul nominal ai muncii în industria de prelucrare a crescut în medie cu 11% pe an. Sporul de productivitate a fost de cca 4%, prețurile produselor s-au majorat cu 7% pe an, în cea mai mare parte pe seama creşterii salariilor într-o proporție mai mare decât productivitatea muncii. Pe de altă parte, ponderea profitului în valoarea adăugată în industrie

s-a menținut relativ constantă. Prin urmare, costul real al muncii, respectiv costul nominal ajustat cu indicele prețurilor produselor, a sporit proporțional cu productivitatea muncii[1].

În țările central şi sud-est-europene dinamica salariului pare să fi evoluat fără legătură cu dinamica productivității muncii[2], În unele sectoare profitabile, performanțele obținute nu au condus la creşteri importante ale salariilor nominale, pe când în sectoarele şi activitățile neprofitabile, confruntate cu declinul producției şi productivității muncii, sau plătit salarii superioare nivelului mediu pe economie. Asemenea comportamente s-au înregistrat în Ucraina, Bulgaria, Ungaria.

În România aceste fenomene au avut la bază doi factori. Este vorba, pe de o parte, de politica de moderare a creşterilor de salarii, care a frânat într-o oarecare măsură sporurile salariaie, pe de altă parte, nu poate fi omisă presiunea exercitată de întreprinderile monopoliste (inclusiv regiile autonoma), în special din ramurile extractivă, producerea şi distribuția energiei electrice şi termice - prin creşteri artificiale als salariilor, profitului şi, implicit, ale prețurilor.

Efectul unor asemenea fenomene asupra salariului şi, respectiv, productivității muncii a fost diferit în funcție de elementele predominante din fiecare țară şi perioadă analizată.

De exemplu, în Polonia, în perioada 1990-1994, creşterea salariului mediu a fost inferioară sporului de productivitate cu mai mult de 30% - în timp ce productivitatea a crescut cu 5,2%, salariul mediu s-a redus cu cca 28%[3].

În România, declinul puternic al veniturilor din munca salariată (cca 40% în 1994 față de 1990) a fost însoțit de o creştere a productivității muncii cu cca 6% (tabel nr.6 şi anexa nr.2).

Dinamica anuală a celor doi indicatori evidențiază o devansare a salariului real de productivitatea muncii cu cca 15 procente în 1991/90 şi 1992/91, cu 26 procente în 1993/92 şi cu 8 procente în 1994/93.

---

[1] *Elisabeth Eperjesi Linder, - "Labour Cost in Central and Eastern Europe, European Commission, ILO, 1995, pag. 32.*

[2] *Daniel Vaughan-Whitehead, "Wags Policies in Central and Eastern Europe: In Search of Greater Social and Economic Effectiveness" în volumul "Reforming Wage Policy in Central and Eastern Europe", European Commission, ILO, 1995, pag. 52.*

[3] *Idem nota anterioară.*

Tabel nr.6 - Evoluția productivității muncii şi a câştigului real în perioada 1990-1994

	1991/90	1992/91	1993/92	1994/93	1994/90
1.Indicele productivității muncii (%)	93,8	100,3	104,6	107,8	106,2
2.Indicele salariului real (%)	81,2	87,3	83,2	100,1	59,1
3.Raport (1:2)	1,16	1,15	1,26	1,08	1,80

Sursa: Calculat pe baza datelor din anexa nr.2 şi "Anuarul Statistic al României", 1995, CNS, pag. 188

Pentru a urmări influența evoluției salariului asupra inflației, pentru o mai mare acurateţe a analizat, vom înlocui indicele salariului real, ce a fost deflatat cu preţul produselor şi serviciilor de consum ale populației, cu indicatorul ponderea salariilor în PIB. Analiza comparativă a evoluției ponderii venitunior din salarii în PIB şi a indicelui productivităţi muncii (PIB/şalariat) ne conduce de asemenea la concluzia după care salariile n-au exercitat o presiune asupra preţurilor. Ponderea salariilor în PIB s-a redus constant, de la 38/3% în 1990 Sa numai 22% în 1994. Totodată, productivitatea muncii pe salariat, în preţurile anului 1990, a cunoscut o singură reducere în 1991 faţă de 1990, de la 105.2 mii lei/salariat la 98,7 mii lei/salariat după care a spont continuu până la 111,7 mii lei/salariat (preţuri 1990), respectiv 7734,5 mii lei/salariat în preţuri curente 1994 (grafic nr.1).

Grafic nr.1 - Evoluția PIB/salariat şi a ponderii salariilor în PIB, în 1990-1994

Sursa: Calculat pe baza datelor din "Anuarul Statistic al României", 1995, CNS.

Rezultatele probează că evoluția salariului într-un raport subunitar față de productivitatea muncii a determinai reducerea nivelului costului total potențial fapt ce *a* influențat pozitiv asupra inflației prin atenuarea dinamicii acesteia.

Mai mult, oscilațiile evoluțiilor anuale ale celor două rapoarte" (şi de sens contrar până în 1992), evidențiază slaba dependență ce există între cei doi indicatori (grafic nr.2).

Din analiza corelației salarii-productivitate la nivelul industriei se constată aceeaşi tendință de sporire mai accentuată a productivității față de salariul real (tabel nr.7). În 1994 față de 1990, salariul real a scăzut cu 21,6%, pe când productivitatea muncii s-a redus doar cu 8%. Evoluția anuală este oscilantă, în 1991 şi 1994 indicate productivității fiind superior dinamicii salariului real.

Grafic nr.2. - Rapoartele dintre salartul real şi (A) PIB/salariat, (B) salarii/PIB

Sursa: Calculat pe baza datelor din "Anuarul Statistic al României", 1995, CNS.

Tabel nr.7 - Evoluția salariului şi a productivității muncii în industrie, în România, în perioada 1990-1994 -% -

	1991/90	1992/91	1993/92	1994/93	1994/90
1.Câştigul salarial mediu nominal net	225,0	273,5	304,2	235,6	4410
2.Indicele preţurilor de prod.din industrie	324,3	295,4	244,0	240,5	5621,6
3.Câştigul salarial deflatat (rd.1:rd.2)	69,4	92,6	124,7	98,0	78,4
4.Indicele productivității muncii în industrie	85,0	86,6	109,0	114,7	92,0
5.Raport de devansare (rd.3:rd.4)	81,4	106,9	114,4	85,4	85,3

Sursa: Calculat pe baza datelor din "Anuarul Statistic al României", 1995, CNS

Aprofundarea acestor calcule pe ramuri ale industriei şi pe luni ne permite următoarele constatări:- pe domenii de activitate (industrie extractivă, industrie prelucrătoare), evoluțiile sunt diferite, însă decodarea dintre evoluția productivității şi a câştigurilor din muncă se menține. Acest comportament se explică prin disfuncționalitățile din economie - redistribuirea sporului de productivitate între ramuri, monitorizarea creşterilor de salarii prin decizii administrative, influența forțelor monopoliste. O caracteristică generală a manifestării decorelațiilor pe ramuri este şi aceea că declinul productivității muncii a fost însoțit de reduceri însemnate ale câştigului salarial deflatat. cu predilecție în activitățile de prelucrare. Cele mai afectate au fost subramurile potențial cele mai profitabile (industria uşoară, prelucrarea lemnului etc.). După introducerea - începând cu 1993 - a productivității muncii ca indicator al corectării fondului de salarii de referință, se observă o tendință uşoară de restabilire a legăturii dintre evoluția salariilor (salariile nominale deflatate cu indicele prețurilor de consum) şi a productivității muncii (grafic nr.3).

Grafic nr.3 - Indicii productivității muncii şi al sariului real pe ramuri ale industriei, 1991 - 1994

Grafic nr. 4 - Indicii salariului real şi al productivității muncii în industrie, pe luni

Sursa: Date CNS.

Pe de aştă parte, conținutul economic al indicatorilor salariu şi productivitatea muncii, ca şi modul de determinare al acestora sunt diferite. Salariul realizat reprezintă un preț al muncii de moment, ce se defiateaza cu un indice de preț eterogen pentru produse care de multe ori nu au nici o legătură cu activitatea şi cu profitul unei firme şi care totodată reflectă evoluțiile trecute, ca medii ale unor consumuri externe rezultative. Dacă prețul muncii constituie expresia bănească a unei activități directe, concrete, cunoscute şi evaluate anterior, indicele prețurilor de consum este rezultatul unei situații conjuncturale, respectiv indică nivelul la care s-a realizat echilibrul relativ dintre cererea de produse (bazată pe o structură fizică a bunurilor şi serviciilor de consum relativ mai rigidă) şi o oferta internă predominant neschivalentă, atât sub aspectul socio-tipo-dimensional şi cantitativ, cât şi din punct de vedere al nivelului de *preț* practicat (care, aşa cum am văzut nu depinde în primul rând de nivelul salariilor). Deci, într-o economie distorsionată, componentele sale se dezvoltă mai mult autonom, iar legăturile dintre acestea sunt predominant accidentale şi rezultative.

3.1.3. Costul forței de muncă reprezintă unul din elementele importante şi indispensabile ale costului total al producției, deci şi al prețurilor.

Evitarea inflației prin costuri salariate a reprezentat argumentul principal al tuturor guvernelor țărilor aflate în tranziție, pentru a aplica politica de moderare a creşterii salariilor.

Pentru a aprecia însă corect efectul probabil ai costuiui muncii, respectiv al salariilor asupra inflației prin costuri, se impun câteva considerații legate de locul ocupat de cheltuielile cu factorul muncă în total (A), precum şi de evoluția acestuia comparativ cu eficiența muncii pe care o remunerează (B).

(A) Structura costului muncii reflectă caracteristicile fiecărei țări privind sistemul legislativ şi mecanismul de finanțare a sistemului tradițional de securitate socială. Aceasta înglobează şi o serie de alte elemente care-i influențează nivelul şi gradul de comparabilitate cu alte țări[1], precum: caracteristicile demografice ale forței de muncă şi modelul de ocupare; capacitatea şi ritmul de restructurare a industriei, dimensiunea întreprinderii şi tendințele de modificare ale acestora, rata de schimb (reală), rata inflației, paritatea puterii de cumpărare a monedei naționale etc.

Statisticile oficiale demonstrează că, în medie la nivel național, partea din costul producției ce revine remunerării factorului muncă este relativ mai redusă în țările central şi est-europene decât în țările CEE. În general, ponderea costului muncii în total cost ai producției în țările vest-europene depăşeşte în unele cazuri 50% şi chiar mai mult, pe când în țările aflate în tranziție aceasta este de cca 1/4 sau chiar mai puțin. Deci în țările central şi est-europene importanța costului muncii în cadrul costului totai este mai redusă decât în

[1] *Țările central şi est-europene se află în faza de introducere a unui sistem de anchete care să permită o comparație relativă cu țările vest-europene. Până acum au întocmit ancheta asupra costuiui forței de munca Ungaria, Cehia, România şi Polonia şi se află în faza incipientă, da pregătire, Slovacia, Federația Rusă şi Ucraina.*

țările dezvoltate cu economie de piață. Câştigul salarial şi cheltuielile pentru securitate socială[1] reprezintă cca 11% în Ucraina, 12% în Cehia, 20% în Ungaria, 21% în Bulgaria.

Prin urmare, costul muncii în aceste țări nu poate juca un rol esențial în evoluția inflației prin costuri, potrivit unui studiu comparativ[2] privind costul forței de muncă exprimat în $ SUA, realizat în țări vest-europene şi unele țări aflate în tranziție - sursa de relevat diferențele mari între costul muncii acestor două grupe de state.

Pe de altă parte, cu toate deficiențele ce derivă dintr-o asemenea comparație[3], se constată şi faptul că, şi între țările aflate în tranziție, costul forței de muncă este destul de diferit ca mărime.

De exemplu, comparativ cu nivelul costului orar al forței de munca din România, diferențierile sunt între 2,5 ori şi 28 ori pentru țările vest-europene şi până la 4 ori pentru țările în tranziție (tabel nr. 8).

Tabel nr.8 - Costul orar al forței de muncă în industria de prelucrare, în unele țări, comparativ cu cel din România

Țara	Anul	Costul relativ față de nivelul înregistrat în România
Germania	1992	28 ori
Oianda	1992	24 ori
Italia	1992	20 ori
Regatul Unit	1992	16 ori
Grecia	1992	3,4 ori
Portugalia	1992	2,5 ori
Cehia	1993	1,6 ori
Ungaria	1992	4 ori

Sursa: Prelucrat după Elizabeth Eperjesi Linder, "Labour Cost in Central and Eastern Europe", EC, ILO, 1996, pag.11-17.

---

[1] *Diferențierile mari dintre țări în ceea ce priveşte structura costului muncii, precum şi deficiențele sistemului informativ din unele tari (în special cele în tranziție) au determinat comparațiile internaționale bazate pe costul de compensație şi nu pe costul (total) al muncii. Costul de compensație are o structură ceva mai restrânsă, dar include elementele cu ponderea cea mai importantă în totalul costului muncii. Potrivit definiției OM, acesta cuprinde: a) remunerația directă; b) plăți pentru timpul nelucrat; c) premii şi alte stimulente; d) drepturi în natură; e) cheltuieli pentru protecția socială. Costul muncii ia în considerare în plus şi: costul pentru formare profesională, pentru servicii de sănătate, asistență şi protecție socială, impozite sau subvenții, alte cheltuieli pentru transport, pentru locuință, pentru recrutarea forței de muncă etc).*

[2] *Elizabeth Eperjesi Linder, "Labour Cost in Central and Eastern Europe", EC, ILO, 1995, pag.11-17*

[3] *Dezavantajele comparației costului forței de muncă în $ SUA derivă din diferentele ce există între țări, în ceea ce priveşte nivelul prețurilor, rata de schimb etc. Structura costului este cea utilizată în "Ancheta asupra costului forței de muncă".*

Comparând însă evoluția costului forței de muncă pe ramuri, se constată tendința de apropiere de structurile şi diferențierile existente în țările CEE Potrivit studiului amintit anterior cel mai ridicat cost cu forța de muncă înregistrat în anul 1993 în Cehia, Ungaria şi România a fost cei din sectorul financiar-bancar, nivelul acestuia depăşindu-l de cca 2 ori pe cel *din* industrie. Pentru țările vest-europene, ecartul a fost mai redus, respectiv diferența s-a situat ceva pesta 15%.

Aprecierea corectă a dimensiunii impactului evoluției salariilor asupra inflației (prin costuri) presupune şi o analiză a costului muncii pe principalele sale elemente (tabel nr.9).

Tabel nr.9 - Structura costului forței de muncă din unele țări europene, în industria de prelucrare

Țara	Remunerare directă (salarii)	Cost direct[x)]	Costul securități sociale	Costul formării profesionale
1	2	3	4	5
România	57,9	72,8	21,4	0,2.
(1994)				
Polonia	47,3	60,0	25,8	0,2
Cehia	48,8	68,7	26,2	0,7
Ungaria	44,5	62,6	30,4	1.0
Franța	52,2	69,1	27,6	1,7
Olanda	55,0	73,7	22,9	0,6
Germania	56,3	77,0	20,8	1,5
Belgia	51,7	71,1	27,4	0,3
Danemarca	83,4	96,6	2,9	1,9
Portugalia	55,9	74,1	21,3	30
Grecia	61,0	80,0	19,0	-
Spania	55,5	75,5	24,3	0,2
Irlanda	70,3	82,1	15,0	1,2
Italia	51,2	70,9	32,0	1,4
Luxemburg	67,4	83,3	15,7	0,5
Regatul Unit	73,1	86,0	11,5	1.3

x) inclusiv pensii şi alta stimulente, drepturi în natură, plăți pentru timpul nelucrat.

Sursa: "Eurostat Labour Cost 1988 - Principal Results"; Statistica oficială națională pentru Cehia, Polonia, Ungaria, după Elizabeth Eperjasi Linder, "Labour Costs in Central and Eastern Europe", EC, ILO, pag. 11-17. Pentru România, "Anuarul Statistic al României", CNS, *pag. 182-183.*

Analiza structurii costului forței de muncă ne permite o serie de constatări, şi anume:

- structura costului forței de muncă este destul de diferită de la o țară la alta;

- remunerația directă în Polonia, Cehia şi Ungaria deține sub 50% din cost, față de România, unde ajunge la cca 58%, (similar cu unefe țări vest-europene),

- în ceea ce priveşte costul direct, se observă o diferențiere puternica a ponderii pe țări, aceasta fiind cuprinsă între 60% în Polonia şi 96,6% în Danemarca. Ecartul cel mai mare între costul direct şi salarii (cca 21 puncte procentuale) se înregistrează în Cehia şi Germania;

- raportul dintre salarii şi celelalte elemente ala costului direct diferențiază țările supuse analizei în patru grupe.

Astfel, valoarea cea mai mare (6 ori) o întâlnim în cazul Danemarcei, Irlandei şi Regatului Unit, iar cea mai mică (24 ori) la Cehia şi Ungaria. Raportul are valoarea apropiată de 3 pentru toate celelalte țări vest-europene şi de 4 în cazul României şi Poloniei. Trebuie însă să precizăm statutul de provizorat al rezultatelor obținute pentru țările aflate în tranziție, unde reformele în domeniul remunerării muncii şi al protecției sociaie sunt în faze diferite şi totodată nici structura proprietăți nu este pe deplin definită şi definitivă. Sunt încă de aşteptat modificări în ceea ce priveşte structura costurilor directe, care vor avea loc în paralel cu desfăşurarea procesului privatizării. Ca pondere în total, costul securității sociale se apropie mai mult de proporțiile înregistrate de statele vest-europene; la fel şi costul formării profesionale. Se impune însă a menționa că, în țările în tranziție, costul securității sociale obligatorii reprezintă partea covârşitoare a plăților pentru această destinație.

(B) Pentru a analiza impactul asupra inflației, este necesară cunoaşterea influențelor dezvoltate din evoluția componentelor costului. Aceasta presupune 2 etape: a) aprecierea creşterii potențiale a costului total, ca urmare a dinamicilor părților sale componente; b) valențele inflaționiste sau nu ale costului total, ca rezultat al evoluției diferențiate a factorilor.

a) Schimbările în politica de ocupare, precum şi în cea de remunerare a muncii, dar şi gradul de dezvoltare a sistemelor de asigurări sociale practicate anterior au determinat modificări importante în raporturile dintre elementele constitutive ale costului muncii şi, implicit, ale costului total.

Cele două componente mari ale costului forței de muncă, şi anume, remunerația directă şi costul securității sociale, au cunoscut o dinamică diferită. În timp ce plata muncii a urmat o evoluție dependentă de unul sau mai mulți factori, precum producția, productivitatea muncii, indexarea etc., costul securității sociale a cunoscut în unele cazuri un adevărat salt, determinat de necesitatea adaptării sistemului asigurărilor sociale la noile condiții. Multiplicarea şi majorarea substanțială a elementelor de protecție socială în

unele cazuri, ca şi reducerile însemnate în altele, au produs schimbări importante în ambele sensuri. Astfel, de exemplu, transformările de la începutul procesului de reformă din Ungaria, Cehia, Polonia (ţări recunoscute ca având un sistem de protecţie socială bazat pe contribuţii însemnate) au făcut ca aportul patronilor la fondurile pentru securitate socială să crească cu 7 puncte procentuale în Polonia în 1990, 5 în 1991, 7 în 1992, cu 5 puncte în Ungaria în 1992. În altele, precum Cehia, cota acestor fonduri (aplicată la baza de impozitare) s-a redus substanţial - de ia 55% la 36%[1].

Asemenea schimbări de amploare au condus firesc la ajustarea nivelului costurilor totale. Unele estimări[2] apreciază că "mişcările ce au avut loc în sistemul de contribuţii la fondurile de securitate socială sunt responsabile pentru 1/4 la 1/3 din creşterea costului muncii în Europa Centrală şi de Est".

România a cunoscut la rândul său modificări importante în domeniu: de la o contribuţie pentru asigurări sociale de cca 13-14% s-a ajuns în prezent la 25%, la care se mai adaugă şi 5% pentru alimentarea fondului pentru şomaj (procentele se aplică la baza de impozitare reprezentată de salariul brut).

Pentru a evidenţia posibilele implicaţii asupra creşterii costurilor şi, implicit, a preţurilor, printr-un caicul ipotetic am încercat să prezentăm modificările costurilor pe factori de structură. Am pornit de ia o varianta similară cu structura costului total în 1989 şi am calculat separat aportul creşterii fiecărui element asupra costului total (tabel nr.10).

(*) În varianta V1 am considerat creşterea reală a obligaţiilor patronilor (unităţilor economice) pentru sistemele obligatorii de asistenţă socială şi ajutor de şomaj, respectiv CAS, de la 13,5 la 23%, contribuţia pentru sănătate de 2% şi pentru ajutorul de şomaj de 5% - cote utilizate şi în prezent.

Modificările produse în dinamica şi structura costurilor au fost următoarele:

- o creştere de 2,2 ori a obligaţiilor privind asigurările sociale a condus, la o sporire a costului total al produsului cu doar 2,9%;
- ponderea salariilor s-a redus cu 0,5 puncte procentuale, iar cea a costului protecţiei sociale a crescut cu 2,8 puncte procentuale;

(*) În varianta V2 se presupune că are loc o creştere tot de 2,2 ori, dar a salariilor, cheltuielile materiale rămân constante, iar costul asistenţei sociale, corespunzător noului nivel al salariilor brute, este de 5,2 UM (13,5%).

---

[1] *Daniel Vaughan-Whitehead, "Wage Policies in Central and Eastern Europe: In Search of Greater Social and Economic Effectiveness", pag.44 şi studiul naţional pentru Cehia reaiizat de Jiri Rusnok şi Martin Fassman, pag. 123-163, în volumul: "Reforming Wage Policy in Central and Eastern Europe", EC, ILO, 1995.*

[2] *Elizabeth Eperjesi linder, "Labour Cost in Central and Eastern Europe", EC, ILO, 1995, pag.31.*

Tabel nr.10

Structura costului total al producției, pe variante

Elemente de cost	Varianta inițială		V1		V2		V3	
	UM (*)	%	UM	%	UM	%	UM	%
TOTAL COST	100,0	100,0	102,9	100,0	123,9	100,0	196,0	100,0
1.Cost material etc.	80,0	80,0	80,0	77,7	80,0	64,6	176,0	89,8
2.Cost cu forța de muncă, din care:	20,0	20,0	22,9	22,3	43,9	35,4	20,0	10,2
-cost salarial	17,6	17,6	17,6	17,1	38,7	31,2	17,6	9,0
-costul protecției sociale obligatorii, suportat de firmă	2,4 (a)	2,4	5,3	5,2	5,2	4,2	2,4	1,2

Elemente de cost	V4		V5		V6 (b)	
	UM	%	UM	%	UM	%
TOTAL COST	226,3	100,0	314,3	100,0	339,5	100,0
1.Cost material etc.	176,0	77,8	264,0	84,0	264,0	77,8
2.Cost cu forța de muncă, din care:	50,3	22,2	50,3	16,0	75,5	22,2
-cost salarial	38,7	17,1	38,7	12,3	58,1	17,1

Elemente de cost	V4		V5		V6 (b)	
	UM	%	UM	%	UM	%
-costul protecţiei sociale obligatorii, suportat de firmă	11,6	5,1	11,6	3,7	17,4	5,1

*) UM = unităţi monetare;

a) CAS = cca 13,5% din salariul brut, în 1989;

b) creştere de 3,3 ori pentru costul material şi pentru cel salarial.

Rezultatele obţinute se concretizează în:

- creşterea de 2,2 ori a salariilor brute a condus la o sporire a costului total cu 23,9%;

- în structură, scade ponderea costului material de la 80% la 64,6% şi cresc cheltuielile cu securitatea socială de la 2,4% la 4,2% şi cele cu salariile de la 17,6% la 31,2%;

- din creşterea totală a costului cu 23,9%, salariului îi revine cca 4/5 (88,3%), restul reprezentând efectul majorării costului asistenţei sociale obligatorii (11,7%).

(*) Varianta V3 ia în considerare o creştere de 2,2 ori a costului material, restul elementelor rămânând constante, potrivit situaţiei iniţiale.

În acest caz are loc o sporire a costului total cu 96% şi o modificare de structură, respectiv diminuarea ponderii salariilor de la 17,6% la 9% şi a costului social de la 2,4% la jumătate.

(*) Dar cum în practică creşterile au fost de cele mai multe ori simultane, în variantele 4 şi 5 se evidenţiază efectul fiecărui element în noul nivel al costului.

Pentru V4 am considerat o creştere uniformă a tuturor elementelor (de 2 2 ori). Pentru a apropia cât mai mult exemplul nostru de ceea ce s-a întâmplat în realitate, în V5 am luat în calcul o dinamica mai accentuată a costului material decât a celui cu salariile (cu 50%) (tabel nr.11).

Tabel nr.11 - Modificări ale nivelului şi structurii costului total în variantele 4 şi 5

	V4	V5
Creşterea totală (%) din care (1) pe seama:	+126,3	+214,3
- costului material	76,0	85,9
- costului salarial	16,7	9,8
- costului cu protecția socială	7,3	4,3
Modificarea structurii (puncte procentuale)		
- cost material	-2,2	+4,3
- cost salarial	-0,5	5,3
- costul cu protecției socială	+,7	+1,3

(1) calculat după formula: $y = \frac{Xi_n - Xi_{n-1}}{\sum_{i=1}^{n}(X_n - X_{n-1})} * 10$

O creştere egală a costului material şi a costului salariai (de 2,2 ori) a condus la o majorare a costului total de 2,263 ori, datorită faptului că a sporit în aceeaşi proporție şi cota asigurărilor sociale obligatorii ce se calculează la costul salarial brut.

Datorită ponderii diferite a elementelor costului producției, la aceeaşi creştere, influența asupra rezultatului total este diferită. În cazul nostru, din creşterea totală, doar 16,7% cade în sarcina costului salarial, costului material ravenindu-i de cca 4,6 ori mai mult (76%).

Cu cât creşterea componentelor preponderente este superioară dinamicii celorlalte, cu atât influența acestora din urmă va fi mai mică. Cu alte cuvinte, dinamica inferioară a unor elemente din structură atenuează efectul asupra creşterii globale proporțional cu ponderea elementului respectiv în total. Astfel, în varianta V5, la o creştere a costului material superioară cu 50% față de cea a costului salarial, responsabilitatea asupra nivelului total al costului revine în proporție de 85,9% costului material, 9,8% celui salarial şi 4,3%, protecției sociale. Deci în acest caz, creşterea inferioară (cu 50%) a costului salarial a condus la atenuarea nivelului costului total al producției cu 25,2% unități monetare (de la un plus de 239,5 - V6 - la 214,3 - V5), respectiv dinamica costului total a fost redusă cu cca 11%.

În ceea ce priveşte modificarea structurii, se remarcă o reducere a ponderii costului salarial în total costuri.

Dacă însă considerăm costul total al torței de muncă (costul salarial şi costul protecției sociale), atunci concluziile se nuanțează (tabel nr.12).

Tabel nr.12 - Modificarea ponderii costului cu forța de muncă (pe total şi pe elemente componente) în costul total al producției, în variantele V1-V6 față de situația inițială
- puncte procentuale -

	V1	V2	V3	V4	V5	V6
- modificarea costului salarial	-0,5	+13,6	-8,6	-0,5	-5,3	-0.5
- modificarea costului protecției sociale	+2,8	+1,8	-1,2	+2,7	+1,3	+2.7
modificarea costului total cu forța de muncă	+2,3	+15,4	-9,6	+2,2	-4,0	+2,2

În 5 din cele 6 cazuri prezentate, costul protecției sociale şi-a majorat greutatea specifică în total cost salarial, în 3 din situații determinând sensul modificării (V1, V4, V6).

Acest exercițiu matematic prezentat într-o formă schematică ne permite să avansăm ideea că un element structural nepredominant nu poate exercita presiuni asupra dinamicii ansamblului din care face parte decât în cazurile (aproape inexistente în economiile în tranziție) când toate celelalte elemente au un ritm de evoluție nul sau negativ ori a căror creştere este mai mică de un număr egal sau multiplu cu valoarea raporturilor dintre ponderile fiecăruia în total.

b) Evoluția ponderii costului salarial şi, în general, a costului cu forța de muncă în totalul cheltuielilor de producție, a cunoscut, în medie, o evoiuție mai lentă, mult inferioară dinamicii prețurilor. Totodată, în perioada de tranziție, costul forței de muncă şi inflația nu au evoluat în paralel.

Analiza costuiui de compensare în termeni reali, respectiv deflatat cu indicele prețurilor de consum, ne permite să evidențiem amploarea şi sensul impactului evoluției acestuia asupra inflației[1] (grafic nr. 5).

[1] *O analiză a evoluției costului de compensare exprimat prin paritatea puterii de cumpărare ne-ar permite o comparație mai corectă cu țările vest-europene şi o identificare a diferențelor ce există înîre nivelul acestui indicator în diferitele țări aflate în tranziție. Însă lipsa unor informații statistice adecvate pentru anii 1991-1994 şi pentru toate țările considerate în analizate de față ne împiedică să evidențiem în această etapă a cercetării gradul diferit de implicare al costului forței de muncă în evoluția inflației, cât şi asupra celorlalți indicatori macroeconomici ce influențează dinamica prețurilor.*

Graficul nr. 5 - Evoluția costului de compensare în termeni reali

Sursa: Realizat pe baza datelor din Elizabeth Eperjesi Linder, "Labour Cost in Central and Eastern Europe", EC, ILO, 1995, pag.24.

Considerând ca bază anul 1989, se observă o reducere a costurilor de compensare în toate țările. Valorile mai mici de 100 - cu până la cca 35 procente în cazul Cehiei - reflectă o influență inversă (de atenuare) asupra dinamicii inflației prin costuri.

Dacă în cazul Ungariei, Poloniei, Bulgariei şi Slovaciei, după 1991, costul de compensare creşte, deci impactul pozitiv asupra curbei inflației se reduce, pentru România şi Cehia (şi Slovacia, din 1992) reducerea este continuă din 1990 până în 1993. Deci efectul asupra inflației potențiale se accentuează.

Pentru ca acest efect să se regăsească în dinamica inflației reale, este necesar ca sporirea costului muncii în termeni reali să nu depăşească rata de creştere a productivității muncii.

Analiza comparativă a evoluției productivității muncii şi a costului real de compensare deflatat cu cei doi indici de preț (ai producției şi ai produselor de consum) ne conduc la rezultate diferite pe țări[1]. Pentru majoritatea cazurilor, în țările în tranziție, în perioada 1989-1993, curba productivității muncii, indiferent de sensul acesteia (de creştere sau de scădere), s-a situat deasupra curbelor

[1] *În cazul țărilor CEE, în perioada 1970-1980, costul muncii deflatat cu indicele prețurilor de producție a devansat creşterea productivității muncii cu cea 1% anual. Însă în cazul deflatării cu indicele puterilor de consum, dinamica devine inferioară celei înregistrate de productivitatea muncii, având deci loc un transfer, respectiv o partajare a valorii adăugate în favoarea salariilor.*

costului real (în cele 2 forme de exprimare). Este cazul Cehiei, Poloniei şi Slovaciei; pentru Ungaria situaţia este inversă, respectiv creşterea costului real al forţei de muncă depăşeşte ritmul productivităţii muncii, în România, introducerea în anul 1993 a "Anchetei asupra costului forţei de muncă" permite o analiză similară doar pentru 1994.

Astfel, faţă de anul anterior, în industrie, productivitatea muncii s-a redus cu 8%, costul de compensare a evoluat, în preţuri curente, de la cxa 106 mii lei la aproximativ 257 mii lei lunar pe salariat, iar indiciide preţ au fost de 240,5% pentru producţia aferentă şi 236,7% pentru produsele de consum. Analiza comparativă a acestor indicatori ne relevă o situaţie similară cu cea a Ungariei (grafic nr.6).

Influenţa asupra dinamicii inflaţiei va fi însă corespunzătoare greutăţii specifice a acestui element de cost în totalul cheltuielilor de producţie.

3.1.4. Fără a avea pretenţia epuizării analizei elementelor ce pot influenţa relaţia salariu-inflaţie prin costuri, vom mai sublinia doar încă un aspect, şi anume, evoluţia raportului dintre dinamiciie principalelor elemente de venit din cost, salariul ca venit al salariatului şi profitul ca venit al patronului.

Expresia cea mai sintetică a acestora la nivel macroeconomic este dată de veniturile din munca salariată şi, respectiv, de excedentul brut de exploatare (tabel nr.13).

Tabel nr.13 - Veniturile din munca salariată şi excedentul brut de exploatare, în perioada 1990-1993

	1990	1991	1992	1993
1. Fond total de salarii (mild.lei preţuri curente)	330,9	678,0	1664,7	4781,2
2.Excedentul brut de exploatare (mlid lei preţuri curente)	349,7	1028,8	3324,2	10344,0
3.Raport 1:2	0,95	0,66	0,50	0,46

Sursa: "Anuarul Statistic al României", 1995, CNS.

Raportul dintre cei doi indicatori se reduce de la 0,95 în 1990 la 0,46 în 1993. Practic, are loc o scădere a acestuia la mai puţin de jumătate din valoarea iniţială considerată. Acest lucru reflectă o dinamică mai accelerată a elementelor de cost ce reprezintă rezultatul utilizării capitalului material decât a celor ce remunerează factorul uman al producţiei. Tratamentul diferenţiat al factorilor de producţie sub aspectul evaluării nu a condus şi nici nu poate duce la comportamente economice adecvate unei economii sănătoase.

3.2. Salariul - stimulent al inflației prin cerere

În cazul analizei dependenței şi/sau influenței reciproce dintre salariu şi inflația prin cerere, salariul apare sub formă de venit, de contravaloare a muncii prestate ce revine angajaților.

Împreună cu veniturile din fonduriie sociale de consum, acestea reprezintă componentele cele mai importante ale cererii de consum.

Modificarea într-o proporție şi/sau în sens opus a uneia din componentele raportului analizat conduce la dezechilibru, Astfel, de exemplu, în condiții de conservare a ratei de economisire, creşterea mai rapidă a venituriior monetare nete ale populației decât cea a ofertei de bunuri şi servicii pe piață conduce la presiuni inflaționiste. Populația va fi tentată (dispusă) să accepte prețuri mai mari pentru a-şi satisface necesitățile de consum în continuă creştere. De regulă, refacerea echilibrului se realizează prin creşterea prețurilor.

Grafic nr.6 - Dinamica productivității muncii şi a costului de compensare, în industrie

Sursa: Prelucrat pe baza datelor din "Anuarul. Statistic al României", 1994 şi 1995, CNS.

În condițiile în care structura cererii este mult diferită de structura ofertei de bunuri de pe piață, echilibrul dintre cerere şi ofertă se realizează în principal

pe două cai: a) sporirea preţurilor ofertei interne; b) prin completarea structurii cererii pe seama importurilor oferite la un preţ mai ridicat.

Deci cea mai mare parte a surplusului bănesc se absoarbe prin creşterile de preţ, o parte a cererii de bunuri rămânând neacoperită. Aceasta, de cele mai multe ori, se transformă în cerere amânată care, după schimbarea semnului ratei de economisire, dacă nu este urmată de creşterea veniturilor, devine cerere insolvabilă pe termen scurt şi mediu, prin lipsa de resurse monetare.

Grafic nr.7 - Ponderea fondului total de salarii în venitul disponibil brut as gospodăriilor

Sursa: Prelucrat după datele din 'Anuarul Statistic al României", 1995, CNS.

În ţările europene aflate în tranziţie, tendinţa generală a fost aceea de sporire a veniturilor familiale nominale; în unele cazuri, aceste creşteri s-au resimţit şi în termeni reali. Structura acestor venituri a evoluat însă în mod diferit, fiind dependentă de o serie de factori, între care: viteza şi modul concret de reaiizare a procesului tranziţiei spre economia de piaţă, inclusiv a privatizării; funcţionarea pieţei muncii; politicile saiariale şi de protecţie socială etc.

În fapt, a avut loc o restructurare pe elemente componente a veniturilor totale, tendința generală fiind spre: creşterea ponderii veniturilor nemonetare; reducerea greutății specifice a salariului în veniturile totale; diminuarea părții veniturilor din fondurile sociale de consum.

În majoritatea țărilor aflate în tranziție, proporția salariilor în totalul veniturilor s-a redus: în Polonia de la 46,7% în 1989 la 29% în 1994; în Bulgaria de la 54,8% în 1990 la 42,5% în 1994; în Ucraina de la 93,6% în 1992 la 85,8% în 1993; în Rusia de la 60% în 1993 la 36,6% în mai 1995. În paralel, se remarcă sporirea spectaculoasă a ponderii "altor venituri" de la 4,6% în 1991 la 19,9% în 1992 în Bulgaria, de la 19,1% în 1990 la 36,2% în 1994 în Cehia, de ia 24% în 1989 la 45% în 1994 în Polonia[1].

În România tendința este relativ similară la nivel național, însă cu diferențe importante pe diferitele tipuri de familii.

Dacă analizăm evoluția ponderii salariilor în veniturile totale ale gospodăriilor constatăm o scădere a acesteia cu cca 1/3, respectiv de la 56,3% în 1990 la 36,5% în 1993.

Pe tipuri de gospodării, tendințele sunt diferită: pentru familiile de faptul că în aceste determinări ale veniturilor gospodăriilor nu sunt incluse sumele obținute din muncă, speculații salariați, după o uşoară creştere a ponderii salariilor în 1991 față de 1990 (generată de măsurile de "ajustare" din cursul anului 1990), are loc, o reducere treptată până în 1993, de la 61,5% în 1991 la 56,7% în 1993. După acest an, în mod surprinzător, ponderea salariilor în total venituri creşte la cca 73,4% (grafic nr. 8).

Pe de altă parte, a avut loc şi o micşorare" a ponderii veniturilor din fondurile sociale de consum cu 9,2 puncte procentuale în 1994 față de 1990, şi anume, a alocațiilor pentru copii, a burselor[2]. Trebuie însă precizat financiare rezultate de pe piața neagră. Aceste valori incluse în totalul veniturilor ar conduce la reducerea ponderii salariilor şi ia majorarea grupei alte venituri. însă, pe de altă parte, ținând cont de ponderea însemnată a economiei subterane, putem aprecia că un factor inflaționist important şi permanent în toata perioada analizată l-au reprezentat câştigurile (de orice natură) de pe piața neagră.

---

[1] *Rapoartele naționale prezentate în lucrarea: "Reforming Wage Policy in Central and Eastern Europe", EC, ILO, 1995.*

[2] *Faptul că, până în momentul realizării studiului de față, nu am dispus de informațiile statistice necesare analizării acestui aspect şi la nivel macroeconomic ne limitează doar la sesizarea fenomenului ca atare, concluziile urmând a se contura după completarea analizei.*

Grafic nr.8 - Ponderea salariilor în total venituri şi dinamica salariului real 1990-1994

Sursa: Calculat pe baza datelor din "Anuarul Statistic al României", 1995. CNS.

Prin urmare, atâta timp cât economia se poate dezvolta în condiţii concurenţiale, cu o structură multiplă a proprietăţii şi cu un sistem fiscal stimulativ care să permită absorbţia în proporţii tot mai mari a pieţei paralele, ponderea salariilor în veniturile familiilor va tinde să şe reducă, aplatizând inflaţia potenţială prin cerere.

3.3. Rezultate ale interacţiunii salarii-preţuri

Concluziile ce se degajă din analizele efectuate tind să confirme ideea iniţial avansată, şi anume, că în cei circa 6 ani ai tranziţiei salariul nu a acţionat ca un factor important al inflaţiei. Dinamica înregistrată de salarii pe întreaga perioadă analizată s-a dovedit a fi inferioară evoluţiei altor indicatori, precum indicele preţurilor, productivitatea muncii - etc. în majoritatea ţărilor în tranziţie, guvernele au acţionat pentru moderarea salariilor, ca modalitate de control a inflaţiei Aceasta a condus la o scădere generală a veniturilor provenite din munca salarială.

3.3.1. Cu toate că, în cele mai multe cazuri, moderarea creşterii salariale a fost adoptată ca parte importantă a politicii de stabilizare economică, privită prin prisma rezultatelor directe, dar mai ales indirecte, măsura s-a dovedit improprie economiilor în tranziţie.

Experiența multor țări (Ucraina, Polonia, România, Bulgaria, Cehia) a demonstrat ineficiența politicii salariale pentru controlul inflației, atâta timp cât celelalte prețuri erau lăsate libere (la materii prime şi energie etc.) şi/sau nu exista o simultaneitate şi o corelare a schimbărilor (politica antimonopolistă, politica monetară restrictivă, politica bugetară, politica fiscală etc.).

Rezultatele practice au demonstrat că moderarea salariată nu a reprezentat un factor menit să asigure neutralitatea salariilor în relația lor cu inflația. În fapt, atenuarea dinamicii salariilor nominale, datorită efectelor în planul puterii de cumpărare, mai degrabă a stimulat decât a limitat creşterile de salarii (mas ales prin negocieri şi/sau presiuni sindicale, greve etc.). Mai mult, a avut un efect pervers nu numai asupra nivelului de trai, dar şi asupra productivității muncii şi a restructurării unităților economice. Urmărind reprimarea inflației prin măsuri de reducere a veniturilor salariale reale, s-a ajuns ia amputarea posibilităților de realizare de către salarii a funcțiilor de motivare a muncii, stimulare a restructurării, sporire a veniturilor reale şi'menținere a relațiilor industriale.

Sistemele de salarizare practicate s-au caracterizat prin instabilitate, tendințe contradictorii şi forme eterogene, alese de cele mai multe oii arbitrar, astfel că evoluția salariului mediu în această perioadă s-a realizat mai ales prin mecanismul de protecție a puterii de cumpărare concretizat în indexări aîe salariului şi prin exercitarea poziției de monopol şi doar rareori pe baza mecanismului de distribuție a câştigului de productivitate[1]. În plus, moderarea a condus la adaptarea sistemului de remunerare, respectiv la dezvoltarea unor modalități nemonetare de plată a muncii şi chiar spre alimentarea pieței negre a muncii.

Dinamica relativ mai redusă a salariilor (comparativ cu prețurile şi/sau cu productivitatea muncii), ponderea relativ mică a câştigurilor salariaie şi respectiv a costului muncii în totalul cheltuielilor de producție, ca şi politica de moderare a creşterii salariilor au asigurat de la început un rol modest al acestora între factorii de asanare şi reducere a inflației. Pe de altă parte, politica economică restrictivă, problemele financiare permanente ale agenților economici - blocajul financiar, lipsa resurselor pentru investiții etc. - precum şi comportamentul partenerilor sociali față de necesitatea şi căile de inhibare a creşterilor

---

[1] *Studiile economice pe această ternă, realizate în țările în tranziție, arată că acest control asupra creşterilor salariaie nu numai că a obstrucționat manifestarea unui comportament economic concurenției din partea firmelor, dar nici nu a putut frâna procesul creşterilor salariale.*

De exemplu, în Cehia, această politică s-a dovedit "incapabilă să congoleze inflația". Mai mult, în loc să-i frâneze dinamica, a exercitat presiuni pentru accentuarea acesteia. Totodată, aplicarea unor limite de creştere, aceleaşi pentru toți, fără a le lega de performanțele individuale, ca şi manifestarea poziției de monopol prin prețuri au condus la presiuni inflaționiste (Jiri Rusnok, Martin Fassman, "The True Effects of Wage Regulation in the Czech Republic", în volumul "Reforming Wage Policy in Centrai and Eastern Europe", EC, ILO, 1995).

inflaţioniste de preţuri au contribuit la limitarea impactului salariilor asupra creşterii preţurilor. Este de remarcat şi faptul că, în ţările care au renunţat la moderarea salarială, înlocuind-o cu negocierile tripartite (Ungaria, Cehia, Slovacia), nu s-a înregistrat o creştera ulterioară a inflaţiei.

3.3.2. Rolul relativ redus al salariilor în aplatizarea curbei inflaţiei a fost demonstrat încă din primii ani ai tranziţiei. Astfel, potrivit calculelor şi analizelor efectuate de experţi în domeniu, principalii factori responsabili pentru sporirea inflaţiei în majoritatea ţărilor în tranziţie au fost: liberalizarea preţurilor la materii prime, energie şi combustibili, reducerea subvenţiilor, politica fiscală şi cea financiar-monetară, manifestarea cvasipermanenta a poziţiei de monopol a unor agenţi economici (tabel nr.13).

Tabel nr.13 - Principalii factori de influenţă asupra inflaţiei

Factori	Bulgaria	Cehia	Ungaria	Rusia	Ucraina
1. Creşterea preţurilor la materii prime şi energie (80-85% în 1993)	X	X	X	X	X
2. Schimbări în sistemul de impozitare: TVA etc.	X	X	-	-	X
3. Rata de schimb	X(1)	X	X	X	X
4. Comportamentul monopolist al firmelor	-	X	-	-	X
5. Politica financiar-monetară şi de credite	-	-	-	-	X
6. Costul unor servicii trecute tn sectorul privat (sănătate, educaţie)	-	X	-	-	-
7. Politica bugetară (25% în 1992-1994)	X	-	-	-	X
8. Datoria internă (30% în 1992-1994)	X	-	-	-	-
9. Decapitalizarea agneuiturii şi industriei alimentare	-	X	-	-	-
10. Influxul de capital străin	-	X	-	-	-

(1) o modificare cu 1% a ratei de schimb conduce la o creştere cu 0,4% a inflaţiei.

Sursa: Rapoartele prezentate de experţii naţionali la Simpozionul "Wages, Efficiency and Social Coheşion: Towards a Negotiated Wage Policy in Central an Eastem Europe", Budapesta, 29 nov. - 1 dec. 1995, în volumul "Reforming Wage Policy in Central and Eastem Europe", EC, ILO, 1995.

3.3.3. Şi în România, o astfel de analiză a responsabilităţii factorilor *la* creşterea inflaţiei ne evidenţiază o imagine similară (tabel nr.14).

Tabel nr.14 Contribuția factorilor la creşterea costului total - % -

Factori	1992 față de 1939
1. Corelarea prețurilor materiilor prima şi energiei (din producția internă şi din import) cu prețurile pieței mondiale şi evoluția acestora în lei, la cursul de schimb de referință	55,4
2. Reducerea producției şi alți factori	13,9
3. Creşterea salariilor	14,9
4. Reducerea productivității muncii	4,4
5. Sporirea ratei dobânzii	4,4
TOTAL	100,0

Sursa: Guvernul României, "Strategia de de formă economico-socială a Programului de guvernare", Bucureşti, februarie, 1993.

Creşterea salariilor în perioada 1989-1992 a contribuit doar cu cca 15% la inflația prin costuri, şi aceasta în condițiile în care, în anul 1990, au fost acordate importante majorări de salarii sub forma unor sporuri, reîncadrări pe niveluri şi categorii de salarizare (ca restituire a unor drepturi sau ca reconsiderare a unor activități care, în perioada economiei centralizate, fuseseră retrase sau ignorate).

În perioada următoare, contribuția salariilor la inflație a fost şi mai redusă. Creşterea prețurilor în 1993, an în care inflația a atins cel mai înalt nivel (295,5% în decembrie 1993 față de decembrie 1992, respectiv o rată medie lunară de 12,1%) s-a datorat, în principal: liberalizării adaosului comercial şi înlocuirii ICM cu TVA de la 1 iulie, sporirii accizelor pentru băuturi, tutun şi alte produse de iux, majorării prețurilor la energie, ca rezultat al deprecierii cursului de schimb leu-$ SUA. În paralel s-a operat şi eliminarea unor tranşe de subvenții bugetare pentru unele mărfuri şi servicii, evoluția prețurilor unora dintre acestea rămânând sub controlul statului până în 1994. Ulterior factorii ce au continuat să influențeze evoluția inflației au fost devalorizarea cursului de schimb şi sporirea prețurilor la materiile prime petroliere şi ia energie electrică (cu efectele în lanț pe care acestea le provoacă).

3.3.4. Menținerea unei politici de salarii scăzute, cu reducerea continuă a puterii de cumpărare a acestora, a reprezentat, în fapt, mai degrabă un factor inflaționist, decât unul de aplatizare a curbei prețurilor[1]. Aceasta, însoțită fiind de o productivitate a muncii redusă şi de un nivel scăzut ai resurselor pentru

[1] *Acest aspect apare în cazul evaluării întregii game de efecte ce le produce; a) pe de o parte, atât cele directe, cât mai ales cele indirecte şi b) pe de altă parte, rezultatele pe termen scurt şi, în special, cele de rezonanță şi/sau multiplicative pe termen mediu şi lung.*

investiții - aşa cum este cazul marii majorități a țărilor central şi sud-est-europene în tranziție - nu poate induce un avantaj competitiv real[1]. În acelaşi timp, prin de structurarea schemei de consum a familiilor, alimentează dezechilibrul cerere-ofertă pe piața internă şi menține o cerere distorsionată pentru produsele de import, orientată spre completări pentru nevoi de consum pe termen scurt (inclusiv sub forma cooperărilor de producție cu materialul clientului), în detrimentul inserției de capital, retehnologizării etc.

[1] *Pentru economiile în tranziție, eficiența salariilor joase poate fi corect interpretată dacă considerăm ca element obligatoriu de referință orizontul de timp. Astfel, pe termen scurt, poate fi considerată: a) un element pozitiv, deoarece: stimulează inițiativa individuală privată; conduce la sporirea exportului (inclusiv indirect); asigură venituri salariale pentru o parte relativ mai mare a populației în vârstă de muncă; determină o oarecare susținere a pieței interne şi o expansiune (şi indirectă) pe piața internațională; b) un element negativ, pentru că, între altele, duce la pierdere de avuție națională prin subevaluarea factorului muncă; susține migrația forței de muncă înalt calificată. Pe termen mediu şi lung poate fi apreciată ca o acțiune pozitivă, deoarece permite, în principal, o oarecare stabilizare a ocupării pe un segment al pieței muncii. Efectele negative sunt însă mult mai grave şi greu de înlăturat. între cele mai importante, amintim: perpetuează un nivel de trai scăzuc; structura pieței muncii pe profesii şi meserii se degradează sub aspect calitativ; atenuează viteza schimbărilor tehnologice în economie şi posibilitatea realizării unor străpungeri spre industriile de vârf, competitive; se reduce probabilitatea penetrării (câştigării sau recâştigării) unor segmente de pe piața internațională.*
Pierderea netă, care oricum se obține prin menținerea unor salarii nestimulative, impune reconsiderarea globală şi profundă a politicilor de remunerare a muncii, a segmentelor economiei naționale potențial eficiente sub aspect național, precum şi a posibilităților de finanțare. Alegerea adecvată a priorităților va multiplica pe termen mediu şi lung efectele pozitive ale efortului dirijat (şi mai mare) pe termen scurt.

4. ELEMENTE ALE UNEI POLITICI SALARIATE NEINFLAȚIONISTE. PERSPECTIVE. RESTRICȚII

Inflația reprezintă efectul unei politici sau al lipsei de politica instrumentarea evoluției acesteia se poate face pe două căi: a) prin atenuarea efectelor şi b) prin corelarea inputurilor. In funcție de metoda aleasă, inflația inerțială este mai mare sau mai mică. În practică este greu să separi şi să determini mărimea influenței potențiale şi efective a fiecărei măsuri luate. Rezultatele reprezintă efectul net al interacțiunii tuturor inputurilor şi corecțiilor.

Eliminarea inflației înseamnă eradicarea cauzelor; în cazul corelației salarii-inflație, aceasta presupune politici neinflaționiste ale pieței muncii, care să excludă manifestări precum: exercitarea forței monopoliste pentru creşteri artificiale de salariu, inflexibilitatea sau chiar imposibilitatea funcționării mecanismelor şi instrumentelor specifice acestei piețe.

Menținerea sistemului actual va conduce doar la intrarea într-un ciclu de neutralizare sau compensare parțială (şi, de regulă, ex-post) a tendințelor şi/sau rezultatelor negative. Efectele pe termen scurt, care potențial pot fi favorabile, vor conduce în final (pe termen mediu şi lung) la falimentul politicii salariate şi de venituri în ansamblul său. În timp ce priricipalele obiective ale politicii de salarii şi venituri în perioada celor câțiva ani de tranziție au fost de reducere a inflației şi de menținere pe cât posibil a unui nivel ridicat al ocupării, creşterea economică reclamă un nou tip de politică de venituri, care să permită salariului să-şi exercite rolul şi funcțiile sale economice. Numai în acest mod politica de salarii ar deveni neutră sau ar influența pozitiv trendul inflației.

Aceasta presupune acțiunea, în paralel, pe două direcții, şi anume:

- îmbunătățirea funcționării sistemelor şi mecanismelor existente, prin eliminarea imperfecțiunilor sau contradicțiilor ori renunțarea la acelea ce conduc la efecte nete adverse;
- implementarea unei soluții conceptuale noi, în concordanță cu schimbările din mediul economic.

Economiile în tranziție pot promova o poiitică salariată activă şi neinflaționistă, în condițiile respectării unor corelații şi restricții necesare stabilității economice, fără de care creşterea economică nu se poate realiza:

- asigurarea creşterii salariilor în dependență de evoluția PIB şi a indicatorilor de productivitate şi eficiență la nivelul unităților economice, astfel încât sporurile de salarii să reprezinte o consecință a creşterii valorii adăugate în detrimentul altor componente ale costului;

- optimizarea raportului dintre costul salarial şi celelalte cheltuieli cu forța de muncă cu caracter nesalarial[1]. Partea din costul salarial destinată protecției sociale trebuie adecvată condițiilor fiecărei țări[2] în tranziție şi utilizată nu atât pentru atenuarea efectelor, cât mai ales pentru promovarea unei politici active de ocupare şi proiecție socială. O politică salarială activă de stimulare a producției şi a profitului va permite scăderea cererii pentru cheltuieli de asistență socială şi reorientarea fondurilor pentru recalificarea forței de muncă, conform cererii restructurate, sau chiar reducerea contribuțiilor obligatorii la fondurile de asistență şi securitate socială.

- adaptarea sistemului de remunerare a muncii ia specificitățile activității fiecărui agent economic. Performanțele firmei se bazează în egală măsură pe activitatea managerială şi pe politica de remunerare a muncii. Cel mai bun mod de a motiva salariații pentru eficiență şt inovație este acela de a promova o politică salarială specifică stimulării diferitelor categorii de forța de muncă, care să promoveze performanța individuală şi să stimuleze abilitățile personale, inclusiv printr-o nouă clasificație a meseriilor şi profesiilor. Individualizarea salariilor va presupune, de fapt, o distribuție echitabilă a părții din valoarea adăugată destinată acestui scop. Adaptarea operativă a salarizării menține interesul pentru rezultate mai bune, dar care trebuiesc, la rândul lor, remunerate la un nivel stimulativ[3].

- existența unui sistem informațional adecvat în domeniul salariilor, care să permită realizarea unor negocieri eficiente pentru toți actorii sociali şi

---

[1] *În prezent, organismele internaționale sunt preocupata de reducerea costurilor nesaîariaie, prin care înțeleg: a) abolirea mecanismului de indexare a salariilor; b) reducerea costului indirect ai muncii, respectiv a contribuțiilor sociale, în scopul stimulării ocupării şi promovării unei politici sociale de prevedere şi nu de corectare; c) reducerea impozitelor directe asupra câştigurilor din muncă şi sporirea celor aferente veniturilor din alte surse.*

[2] *Sistemul de securitate socială din economiile dezvoltate da piață cunoaşte o mare diversitate ca sferă de cuprindere, conținut şi amploare a efectelor. Reprezintă rezultatul unui proces îndelungat de adaptare la condițiile fiecărui stat în parte. La rândul lor, firmele şi-au creat sisteme sofisticate de plată a muncii, asociate cu strategii proprii în domeniul sociai, diferențiate pe categorii de forță de muncă şi în funcție de obiectivele şi strategia firmei.*

Țările în tranziție au moştenit un sistem de asigurări sociale foarte strict reglementat, birocratic, care, în cele mai multe cazuri, permitea redistribuirea unor fonduri însemnate (pe principii egalitariste, de uniformizare a condițiilor de trai). Adoptarea principiilor economiei concurențiale a făcut ineficient, insuficient şi impropriu vechiul sistem ai asigurărilor sociale obligatorii, atât din punct de vedere al formelor şi modalităților de atragere şi utilizare a fondurilor, cât şi sub aspectul sferei de cuprindere.

[3] *Diversificarea şi flexibilizarea politicii saiariale stimulează şi schimbările structurale din economie, diminuează retehnologizarea şi conduce la noi scheme de organizare a muncii, mai eficiente. Motivația pentru muncă nu poate fi nici cumpărată şi nici dictată.*

dezvoltarea relațiilor de parteneriat real. Fără aceasta se poate aluneca spre demagogie socială şi promovarea intereselor politice, spre decizii eronata, inflaționiste.

Principial, eficientizarea politicii salariale sub aspect motivațional şi anti-inflaționist presupune un pachet de măsuri intercorelate, aplicabil pe termen scurt şi mediu, care, în esență, presupune:

A. pe termen scurt:

- creşteri salariale bazate pe posibilitățile interne ale firmei; promovarea productivității muncii ca principal instrument al mecanismului de sporire a veniturilor din muncă;

- o mai bună corelare între durata muncii, producea obținută şi forma de remunerare;

- conservarea (şi sporirea treptată) a puterii de cumpăram a câştigurilor salariale prin indexări, folosind mecanisme neinfiaționiste (inclusiv prin utilizarea economiilor din costul material pentru creşteri saiariale, substituția parțială a factorilor etc.);

- formarea, dezvoltarea şi maturizarea actorilor sociali» perfecționarea sistemului de interreiații dintre aceştia şi a mecanismelor de negociere; îmbunătățirea calității actului negocierii.

B. pe termen mediu:

- eliminarea imperfecțiunilor în sistemul de formare a salariilor, respectiv, pe de o parte, stabilirea unor relații corecte şi juste între tariful pe unitatea de muncă şi conținutul activității ce o presupune, iar pe de altă parte, promovarea unor diferențieri saiariale care să reflecte decalajele dintre cerințele fiecărui loc de muncă;

- perfecționarea sau schimbarea politicilor saiariale ale firmelor - promovarea sistemelor de remunerare participative (profit sharing, employees financial participation etc.)[1];

- asigurarea unor negocieri saiariale fundamentate pe analize economico financiare pertinente[2], obiectivate pe fiecare nivel de negociere[3].

---

[1] *Noua abordare psihologică a problematicii remunerării muncii sugerează că patronii care împart cu salariații din renta de monopol sau din profit se vor bucura pe termen lung de rezultate mai bune din partea salariaților, concretizate, în principal, în: productivitate şi o mai mare loialitate.*

[2] *De exemplu, preîntâmpinarea inflației prin costuri salariale se poate face încă din faza negocierilor colective. Partajul valorii adăugate, pe de o parte, şi respectarea echității în remunerarea muncii, pe de altă parte, sunt cele două laturi esențiale - de abordare şi analiză - în procesul negocierilor saiariale. Teoria economică a negocierilor nu a ajuns încă la nivelul de dezvoltare care să permită conturarea unor "soluții", fapt pentru care eficiența acestui proces se concretizează în determinarea unui optim acceptabil pe termen scurt şi mediu pentru ambele părți în negociere.*

[3] *Pe cele trei niveluri generale de negociere, politica salarială trebuie să răspundă, între altele, şi la următoarele obiective: a) la nivel de întreprindere: eficiență, stimulare,*

O politica salarială neinflaționistâ nu înseamnă o remunerare de austeritate, cu reducerea puterii *de* cumpărare, ci o politică de stimu'are a performanței şi calității muncii, capabilă să răspundă şi să susțină cererea globală internă.

Dar în acelaşi timp, o politică de venituri neinflaționistă *nu* presupune doar schimbări de esență în segmentul de piață specific, ci implică modificări (corelate) pe toate segmentele pieței naționale. Deoarece salariul reprezintă prețul plătit pentru munca consumată în procesele ce sa desfăşoară în economie, reforma sistemului de remunerare a muncii este inseparabil conectată la reforma prețurilor. Aceasta înseamnă în primul rând asigurarea unui tratament similar tuturor factorilor de producție, atât a celor materiali, cât şi ai forței de muncă, respectiv o relație optimală între salarii şi prețul celorlalți factori de producție. În acest context, controlul veniturilor din muncă este posibil şi poate conduce la rezultatele scontate numai dacă este însoțit de o politică corespunzătoare a prețurilor materiilor prime, a creditului şi monedei naționale, o politică adecvată de impozitare a tuturor categoriilor de venituri[1] (bazată pe echitate, eficiență, economie şi performanță) etc. Pentru aceasta sunt necesare noi măsuri legislative, organizatorice, economice şi politice care să permită funcționarea normală a pieților şi, implicit, promovarea întregii game de venituri - din muncă, din deținerea şi administrarea capitalului etc.

*

* *

Mai inflaționiste decât creşterea salariilor s-au dovedit a fi fenomenele noneconomice ce se conservă pe piața muncii:

- un nivel destul de ridicat al supraocupării în economie;
- creşterea şomajului de lungă durată;
- dificultăți în construirea unor scheme şi programe de recalificare care să răspundă noilor cerințe de pe piața muncii;
- dificultăți în a obține resursele financiare necesare pentru crearea de noi locuri de muncă etc.

---

motivare, remunerare echitabilă a muncii, pregătirii şi condițiilor de muncă; b) la nivel de ramură: coordonare pe tipuri de activități, pe niveluri de pregătire şi calificare protecție socială specifică după natura activității, condițiile de muncă etc; c) la nivel național: asigurarea unei dinamici ascendente şi susținute a puterii de cumpărare; protecție socială împotriva degradării nivelului de civilizație al națiunii; stimularea cererii globale interne sub aspect cantitativ şi calitativ.

[1] *Salariile, asemenea profitului, sunt în primul rând venituri pentru cei ce le primesc şi în al doilea rând reprezintă sursa de finanțare a cheltuielilor bugetului de stat. Un sistem de Impozitare eficient este acela care stimulează realizarea veniturilor, respectiv majorarea masei impozabile şi, implicit, a sumelor ce revin bugetului. Rata fiscalității, tehnica de impunere şi mecanismele de sancționare sunt elemente ce pot influența atât cuantumul obiectului impozabil, cât şi gradul evaziunii fiscale.*

ANEXE

Anexa nr.1

Procesul de indexare a salariilor în România, în perioada 1990-1995

Data	Actul normativ	Compensare	Indexare	Cât din creșterea de preț se acoperă
1	2	3	4	5
5 nov. 1990	HG nr.1163 privind indexarea salariilor și pensiilor, ca urmare a liberalizării prețurilor și tarifelor	750 lei lunar		100%
29 martie 1991	HG nr.219 privind indexarea și compensarea salariilor și pensiilor de asigurări sociale de stat, militare și IOVR și alte măsuri de protecție socială, începând cu 1 aprilie 1991	1000 lei net neimpozabil (1300 lei brut), începând cu 1 aprilie	1525 lei brut (se include în salariul de bază)	
1 sept. 1991	HG nr.579 cu privre la indexarea salariilor, pensiilor de asigurări sociale de stat, militare și IOVR și alte măsuri de protecție socială		13,4%	
18 ian. 1992	HG nr.19 cu privire la stabilirea salariului de bază minim brut pe țară și a coeficientului de indexare a salariilor, pe perioada ian.-apr.1992		25%	-50% din creșterea prognozată a prețurilor de consum, în perioada nov.'91-apr.'92 față de oct.'91
29 martie 1992	HG nr.120 privind corectarea coeficientului de indexare a salariilor la societățile comerciale cu capital majoritar de stat și la regiile auto-		26%	

1	2	3	4	5
	nome la care salariile se negociază, prevăzut în HG nr.19/1992, pentru perioada mart.-apr. 1992			
27 martie 1992	HG nr.149 privind corectarea coeficientului de indexare a salariilor la societăţile comerciale cu capital majoritar de stat şi la regiile autonome la care salariile se negociază şi de majorare a salariului de bază minim brut pe ţară prevăzut de HG nr.19/1992, pentru perioada mart.-apr. 1992		40,5% în loc de 25%, cât a fost prevăzut în HG 19/1992 -	
30 aprilie 1992	HG nr.218 pentru modificarea, începând cu 1 mai 1992, a coeficientului de indexare a salariilor şi a salariului de bază minim brut pe ţară prevăzut de HG nr.19/1992	1790 lei brut lunar	65% faţă de oct.'91, 17,4% faţă de aprilie '92	compensează în proporţie de 100% creşterea preţurilor şi tarifelor la produsele şi serviciile subvenţionate precum şi la sortimentele de carne subvenţionate - în sumă de 1790 lei brut lunar; indexarea cu 7,8% a salariilor, care reprezintă 1/2 din creşterea prognozată a preţurilor şi tarifelor la produsele nesubvenţionate în perioada mai-august 1992 faţă de apr. 92

1	2	3	4	5
28 august 1992	HG nr.499 cu privire la compensarea şi indexarea salariilor în stabilirea salariului de bază minim brut pe ţară, pentru perioada 1 sept.-31 dec.1992	3750 lei brut lunar	prelungirea indexării cu 65% pentru perioada 1 sept.-31 dec. 1992, conform HG 21/1992	-1100 lei brut lunar pentru compensare în proporţie de 100% a creşterii preţurilor şi tarifelor la produsele şi serviciile subvenţionate; reprezintă o creştere medie a salariilor de 4,5%; -2650 lei brut lunar pentru indexare în proporţie de 50% din creşterea prognozată a preţurilor şi tarifelor la produse şi servicii nesubvenţionate; reprezintă o creştere medie a salariilor de 10,6%
27 nov. 1992	HG nr.774 cu privire la compensarea şi indexarea salariilor şi stabilirea salariului de bază minim brut pe ţară, pentru perioada 1 nov.-31 dec.1992	9000 lei brut lunar		-3750 lei pentru perioada sept.-oct. -5250 lei nov.-dec.
6 aprilie 1993	HG nr.124, pentru perioada mart.-apr.1993, idem HG 774/93		-6% pentru instituţii publice -coeficient corespunzător pentru o creştere brută de 2500 lei la societăţile comerciale	
24 aprilie 1993	HG nr.177, începând cu 1 mai 1993, idem HG 774/93	10160 lei	-valoarea medie a indexării = 3000 lei brut -6,8% pentru instituţii publice	

1	2	3	4	5
7 iunie 1993	HG nr.243 cu privire la indexarea salariilor, cu începere de la 1 iunie		-valoarea medie - 2800 lei brut -6,0% pentru instituţiile publice (NU se indexează compensaţia cf.HG 177)	
30 iulie 1993	HG nr.381 (începând cu 1 iulie) cu privire la indexarea pe trim.III/1993 a salariului mediu brut de calcul pe baza căruia se stabileşte fondul de salarii pentru care nu se plăteşte impozit suplimentar, în cazul societăţilor comerciale cu capital majoritar de stat şi al regiilor autonome în care salariile se stabilesc prin negociere, precum şi a salariilor pentru personalul din instituţiile publice		-valoare medie - 13200 brut -24% pentru instituţiile publice (inclusiv 4% compensare)	
2 nov. 1993	HG nr.588, idem HG 381 (începând cu oct.) trim.IV/1993		-valoarea medie - 16245 lei brut -22,2% coeficient mediu în instituţiile publice (aplicabil şi la compensaţie)	
29 nov. 1993	HG nr.684, începând cu 1 dec., idem HG 381/1993		-valoare medie - 4800 lei brut -6,5% coeficient mediu în instituţiile publice (inclusiv compensaţia)	

1	2	3	4	5
28 ian. 1994	HG nr.34 cu privire la indexarea pe trim.I/1994, idem HG 381/1993		-22%: 20% indexarea propriu-zisă, 2% efectul neindexării sumei de 13225 lei lunar brut, acordată separat, sub forma de compensație, fără a fi inclusă în salariul de bază	
19 aprilie 1994	HG nr.177 cu privire la indexarea pe trim.II/1994, idem HG 381/1993		-19350 lei lunar brut, aferentă perioadei aprilie-iunie 1994 - în instituțiile publice-14% reprezentând: 13% pentru indexarea propriu-zisă; 1% pentru preluarea în salariul de bază a indexării aferente sumei de 13225 lei	
29 iulie 1994	HG nr.443 cu privre la indexarea pe trim.III/1994, idem HG 381/1993		-10100 lei lunar brut pentru personalul din instituțiile publice -salariul de bază se indexează începând cu iulie 1994, cu 6%	
31 martie 1995	HG nr.182 cu privire la indexarea salariilor pentru personalul din sectorul bugetar și din regiile autonome cu specific deosebit și la stabilirea valorii indexării medii pe salariat, pentru regiile auto-		-salariul de bază, celelalte sporuri sau indemnizații acordate în sumă fixă persoanelor din sectorul bugetar se indexează cu 8% (echivalând cu o creștere a salariului cu	

1	2	3	4	5
	nome şi societăţile comerciale cu capital majoritar de stat, în trim.II/1995		17600 lei lunar brut, începând cu 1 aprilie); -salariul de bază, conform coeficientului de ierarhizare 1, devine la această dată 133400 lei lunar brut	
7 iulie 1995	HG nr.482 cu privire la indexarea salariilor pentru personalul din sectorul bugetar şi din regiile autonome cu specific deosebit şi la stabilirea valorii indexării medii pe salariat, pentru regiile autonome şi societăţile comerciale cu capital majoritar de stat, în trim.III/1995		-salariul de bază, celelalte sporuri sau indemnizaţii acordate în sumă fixă persoanelor din sectorul bugetar se indexează cu 8%; -salariul de bază, conform coeficientului de ierarhizare 1, devine la această dată 144100 lei lunar brut - pentru regiile autonome şi societăţile comerciale cu capital majoritar de stat, creşterea justificată a salariului mediu aferent lunii nov.1994, ca urmare a indexării, este de 36500 lei lunar brut total (valoarea aferentă indexării pentru trim.III este de 18900 lei lunar brut)	
16 oct. 1995	HG nr.801 cu privire la indexarea salariilor pentru personalul din sectorul bu-		-salariul de bază, celelalte sporuri sau indemnizaţii acordate în sumă	

1	2	3	4	5
	getar şi din regiile autonome cu specific deosebit şi la stabilirea valorii indexării medii pe salariat, pentru regiile autonome şi societăţile comerciale cu capital majoritar de stat, în trim.IV/1995		fixă persoanelor din sectorul bugetar se indexează cu 5%; -salariul de bază, conform coeficientului de ierarhizare 1, devine la această dată 151400 lei lunar brut; - pentru regiile autonome şi societăţile comerciale cu capital majoritar de stat, creşterea justificată a salariului mediu aferent lunii nov.1994, ca urmare a indexării, este de 49500 lei lunar brut total (valoarea aferen-	

Anexa nr.2

Evoluția unor indicatori economici în perioada 1990-1994

	1990	1991	1992	1993	1994	
1.PIB - mld.lei preturi 1990	857,9	747,2	682,0	691,5	718,9	768,5
2.Nr.mediu al salariaților -mii persoane-	8156	7574	6888	6672	6438	6160
3.Câștigul salarial mediu net lunar -lei/salariat-	3381	7460	20140	59717	141951	211373
4.Productivitatea muncii pe salariat (rd.1:rd.2) -mii lei/salariat-	105,2	98,7	99,0	103,6	111,7	124,5
5.Fondul total de salarii [(rd.2 x rd.3 x 12)/Deflt PIB] -mld.lei preț 1990-	330,9	229,9	188,3	164,9	158,3	166,2
6. PIB la 1 leu salarii (prețuri 1990) - lei	2,59	3,25	3,62	4,19	4,54	4,62
Ponderea salariilor în PIB- (rd.5 : rd.1) %	38,6	30,8	27,6	23,8	22,0	21,6

Sursa: Calculat pe baza datelor din "Anuarul Statistic al României", 1995, CNS și date CNS.

INSTITUTUL NAȚIONAL
DE
CERCETĂRI ECONOMICE

PROBLEME ECONOMICE
NR. 44/1996

CENTRUL DE INFORMARE
ŞI DOCUMENTARE ECONOMICĂ
BUCUREŞTI

ACADEMIA ROMÂNĂ
INSTITUTUL NAȚIONAL DE CERCETĂRI ECONOMICE
INSTITUTUL DE ECONOMIE MONDIALĂ

DE CE TREBUIE SĂ-ŞI DEZVOLTE ROMÂNIA SECTORUL DE SERVICII?

Agnes GHIBUȚIU

CENTRUL DE INFORMARE ŞI DOCUMENTARE ECONOMICĂ

CUPRINS

CARE SUNT PRINCIPALELE TENDINȚE PE PLAN INTERNAȚIONAL ÎN CEEA CE PRIVEŞTE DEZVOLTAREA SECTORULUI DE SERVICII? 629

CUM SE RAPORTEAZĂ ROMÂNIA FAȚĂ DE ACESTE TENDINȚE PE PLAN INTERNAȚIONAL? 630

DE CE TREBUIE SĂ-ŞI DEZVOLTE ROMÂNIA SECTORUL DE SERVICII ? 631

CE AR TREBUI FĂCUT PENTRU DEZVOLTAREA SECTORULUI ROMÂNESC DE SERVICII? 636

CARE AR FI PRINCIPALELE REPERE PE CARE FACTORII POLITICI TREBUIE SĂ LE AIBĂ ÎN VEDERE LA FUNDAMENTAREA NOII POLITICI COMERCIALE ÎN SFERA SERVICIILOR? 639

CÂTEVA CONSIDERENTE FINALE 643

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE 644

CARE SUNT PRINCIPALELE TENDINȚE PE PLAN INTERNAȚIONAL ÎN CEEA CE PRIVEŞTE DEZVOLTAREA SECTORULUI DE SERVICII?

Tranziția economiilor naționale către structuri macroeconomice în care predomină sectorul de servicii constituie una dintre mutațiile structurale majore din economia mondială, care a început cu câteva decenii în urmă, accentuându-se în ultimele două decenii. Acest proces caracterizează toate țările lumii, fiind însă mai pronunțat în țările dezvoltate.

Țările dezvoltate sunt adevărate economii de servicii, ponderea sectorului lor de servicii atât în PIB, cât şi în forța de muncă activă fiind de aproximativ două treimi, iar în cazul SUA chiar de peste 70%. Aceasta înseamnă că sectorul de servicii este sursa principală creatoare de valoare adăugată şi sectorul economic care angajează proporția cea mai mare din forța de muncă activă a acestor țări.

În planul relațiilor economice internaționale, creşterea importanței serviciilor s-a reflectat în creşterea dinamică a schimburilor internaționale cu servicii, valoarea lor totalizând 1230 miliarde de dolari în 1995 (1) şi reprezentând 20% din comerțul global de mărfuri. Şi mai semnificativ este faptul că sectorul de servicii înregistrează cele mai înalte ritmuri de creştere a fluxurilor de investiții străine directe (ISD), acestui sector revenindu-i aproximativ 50% din stocul mondial de ISD şi 60-65% din fluxurile anuale de ISD efectuate pe plan mondial (2).

Dar indicatorii evidențiați mai sus nu reliefează decât partea vizibilă şi comensurabilă a iceberg-ului, în realitate, importanța serviciilor fiind mult mai mare. Concluziile numeroaselor lucrări de specialitate elaborate pe plan internațional în ultimele două decenii pe tema serviciilor converg fără echivoc spre concluzia că serviciile joacă un rol strategic în procesul creşterii şi dezvoltării economice contemporane.

Terțiarizarea economiilor moderne se manifestă nu numai prin expansiunea relativă a sectorului de servicii propriu-zis, ci şi a activităților de servicii din interiorul industriei şi al agriculturii, în sensul că acestea din urmă utilizează un volum tot mai mare de servicii înainte, pe parcursul şi după încheierea procesului de producție. Sub impactul progreselor tehnologice contemporane, dar şi al altor factori, are loc o creştere a inputurilor de servicii în producția industrială în raport cu munca fizică şi inputurile materiale. Un exemplu edificator în acest sens, frecvent citat în literatura de specialitate, vizează structura costului unui calculator. Dacă în anii ´60, serviciile necesare funcționării unui calculator reprezentau 20%, iar hardware-ul 80% din costul total al acestuia, la începutul anilor ´80 raportul s-a inversat: costurile implicate de hardware se ridicau la 20%, iar software-ul şi serviciile de inginerie şi consultanță conexe absorbeau restul.

CUM SE RAPORTEAZĂ ROMÂNIA FAȚĂ DE ACESTE TENDINȚE PE PLAN INTERNAȚIONAL?

Se manifestă o discrepanță izbitoare între structura macroeconomică a României şi cea a țărilor dezvoltate, ponderea terțiarului românesc în PIB şi în forța de muncă activă fiind doar de circa 40% şi, respectiv, 30% la nivelul anului 1994. (3) Mai mult, asemenea valori scăzute ale celor doi indicatori plasează România pe ultimul loc în cadrul țărilor europene în tranziție (care înregistrează ponderi ale sectorului de servicii în PIB variind între 50%-60%, iar în forța de muncă între 40%-50%(4), precum şi în urma a numeroase țări în curs de dezvoltare.

Starea de subdezvoltare a sectorului românesc de servicii se reflectă nu numai în dimensiunea sa atrofiată, ci şi în nivelul tehnologic scăzut al infrastructurii fizice, structura şi calitatea precară a ofertei de servicii şi capacitatea scăzută a acesteia de a genera fluxuri externe de servicii. Referitor la acest din urmă aspect, este de subliniat faptul că România nu s-a încadrat în tendințele manifestate pe plan internațional, în special în ultimul deceniu, de creştere dinamică a schimburilor internaționale cu servicii. În contextul în care exporturile mondiale de servicii au sporit în perioada 1982-1992 într-un ritm mediu anual de 9,5%, numeroase țări înregistrând creşteri cu două cifre (de exemplu, Ungaria - 17,7%, Polonia - 10,0%), exporturile româneşti de servicii au scăzut într-un ritm mediu anual de 2,2%.(5) Cu un volum valoric de numai 1044 milioane dolari în 1994, exporturile de servicii ale României dețin o poziție periferică în exporturile mondiale de servicii, revenindu-le doar o pondere de 0,09%; totodată, ele reprezintă doar 14,5% din totalul exporturilor româneşti de mărfuri (bunuri materiale şi servicii), comparativ cu ponderea corespunzătoare în medie mondială de 20%. Ar mai fi de făcut observația că, începând din 1990, soldul balanței serviciilor este negativ, contribuind la dezechilibrul balanței plăților curente.(6)

DE CE TREBUIE SĂ-ŞI DEZVOLTE ROMÂNIA SECTORUL DE SERVICII?

Există numeroase argumente care pledează pentru nevoia stringentă de a dezvolta un sector de servicii eficient în țara noastră.

Înainte de toate, se impune a fi făcută precizarea că dezvoltarea serviciilor nu constituie - după cum s-a crezut mult timp şi se mai crede încă din păcate - un apanaj al țărilor dezvoltate, care să intervină într-un anumit stadiu al dezvoltării economice, caracterizat printr-un nivel ridicat al veniturilor pe locuitor. Rezultatele celor mai recente cercetări pe plan internațional converg spre aserțiunea că dezvoltarea serviciilor nu constituie un fenomen post-industrial, ci mai curând unul pre-industrial şi, respectiv, co-industrial, în sensul că dezvoltarea industriei este condiționată de existența unui sector eficient de servicii.

În primul rând, serviciile alcătuiesc infrastructura indispensabilă funcționării oricărei economii naționale, fie ea dezvoltată sau în curs de dezvoltare. Transporturile, telecomunicațiile şi serviciile financiare constituie infrastructura de bază pentru toate activitățile economice. De asemenea, o forță de muncă sănătoasă şi educată, utilitățile publice, serviciile de construcții şi gama largă de servicii profesionale sunt tot atâtea premise ale creşterii economice precum resursele de materii prime. În timp ce o economie națională poate importa, în caz de nevoie, produse agricole sau ale industriei prelucrătoare, nici o economie națională nu poate funcționa fără o infrastructură de servicii.

Într-o economie de piață, infrastructura de servicii îndeplineşte rolul sistemului vascular care coordonează ansamblul activităților economice. Spre deosebire de economia centralizată, în care agenții economici acționează în cadrul unor structuri ierarhizate, în funcție de comenzile emise de la centru, în economia de piață coordonarea acțiunilor acestora are loc pe piață, în funcție de informațiile dispersate primite prin intermediul pieței. Deciziile cu privire la mobilizarea şi alocarea resurselor (forță de muncă, energie, materii prime, resurse financiare), la volumul producției sunt rezultatul interacțiunilor care se stabilesc între agenții economici autonomi, iar realizarea acestor interacțiuni este mijlocită de o mare varietate de servicii, cum ar fi: serviciile financiare - bancare şi de asigurări -, serviciile juridice, de contabilitate, de consultanță, serviciile comerciale, de informatică, de telecomunicații, de cercetare, de marketing etc. Prin urmare, serviciile constituie mijlocul de coordonare a activităților economice în sistemul economiei de piață, existența unei vaste rețele de servicii condiționând însuşi procesul de reconstrucție a pieței şi funcționarea acesteia.

Se poate afirma că serviciile determină, practic, fiecare aspect al vieții economice, sociale şi politice, contribuind direct şi indirect la crearea şi asigurarea calității vieții.

În al doilea rând, raporturile de interdependență crescândă între sectorul industrial şi cel al serviciilor reclamă dezvoltarea unui sector modern de servicii în țara noastră. Mai precis, experiența internațională ne arată că, pe măsura ridicării nivelului tehnologic al ramurilor industriale, a aplicării în special a tehnologiilor de informatică şi telecomunicații, creşte volumul activităților de servicii necesare înainte, pe parcursul şi după procesul propriu-zis de prelucrare industrială. Creşterea susținută a cererii pentru servicii utilizate ca inputuri în producția industrială şi, respectiv, în producția de servicii explică în mare parte expansiunea acestor servicii intermediare în țările dezvoltate în ultimele două decenii. Denumite în literatura de specialitate ”servicii de producție” sau “servicii de afaceri”, acestea includ, între altele: software şi servicii de prelucrare a datelor, servicii de cercetare şi proiectare, de contabilitate, de management, juridice, de întreținere şi control al calității, servicii comerciale de import/export, servicii de marketing, de publicitate, servicii bancare şi de asigurări etc. Aceste servicii permit introducerea inovațiilor structurale, manageriale şi tehnologice în producție, conferă elasticitate întreprinderilor industriale în a se adapta cererii în continuă diversificare şi sofisticare pe piețele internaționale, dovedindu-se un factor determinant al productivității şi competitivității acestora.

În paralel cu procesul de integrare dintre sectorul industriei şi cel al serviciilor, reflectat în creşterea conținutului în servicii al producției moderne, se manifestă şi un proces de convergență între cele două sectoare. Există numeroase indicii că întreprinderile din sectorul industriei prelucrătoare din țările dezvoltate utilizează în măsură crescândă noile tehnologii de informatică, alături de noi modele organizaționale, elaborând strategii menite să implice mai mult utilizatorii produselor lor în procesul de concepție a produsului, să reducă stocurile (de exemplu, managementul “just-in-time” al stocurilor) şi să apropie în timp (şi uneori în spațiu) producția şi consumul. Or, aceste caracteristici sunt mai curând proprii firmelor prestatoare de servicii, decât celor industriale. La rândul său, sectorul de servicii se apropie în multe privințe de industria prelucrătoare. De altfel, încă din anii ´60, unii analişti au atras atenția asupra fenomenului “industrializării serviciilor”, în virtutea căruia sectorul de servicii îşi sporeşte productivitatea prin aplicarea aceloraşi mecanisme care au condus la creşterea productivității muncii în sectoarele industriei prelucrătoare, şi anume prin: introducerea noilor tehnologii - în special din sfera informaticii şi telecomunicațiilor; îmbunătățirea organizării producției; economiile de scară etc. În acest sens, se remarcă modalitățile în care serviciile imită producția de masă tipică industriei prelucrătoare, exemplul cel mai elocvent fiind restaurantele rapide (“fast-food”).

Aşadar, imaginea tradițională asupra sectorului de servicii ca fiind un sector economic cu intensitate mare în forță de muncă, cu o capacitate mai redusă de a asimila progresul tehnologic şi, implicit, cu o productivitate a muncii mai scăzută față de sectorul industrial face loc progresiv unei imagini noi asupra acestui sector ca încorporând în măsură crescândă tehnologie avansată, inclusiv tehnologi "soft", adică tehnologie care nu este întruchipată în echipamente, ci se referă la informație, cunoştințe şi aptitudini organizaționale. Faptul că sectorului de servicii îi revin circa 80% din totalul investițiilor în hardware în țări ca SUA şi Marea Britanie ni se pare ilustrativ pentru aceste tendințe.(7)

Rezultă, prin urmare, că terțiarizarea economiilor naționale trebuie abordată nu ca un proces de diminuare a rolului industriei, ci prin prisma proceselor de convergență şi de integrare între cele două sectoare economice, conducând în ultimă instanță la dezvoltarea unei industrii mai eficiente şi mai competitive. Şi ce poate fi mai convingător, în acest sens, decât concluzia la care ajunge un studiu asupra industriei prelucrătoare germane, elaborat recent de un cercetător german. Potrivit acestei concluzii, în cadrul industriei prelucrătoare germane - recunoscută pentru înalta sa competitivitate pe plan internațional - doar 1/3 din totalul ocupațiilor este angrenată în procesul de fabricație propriu-zis, restul de 2/3 constituind activități de servicii. Aceasta înseamnă că, în realitate, forța de muncă activă din Germania este angajată în prezent în proporție de 80% în ocupații de servicii şi nu doar de 55% cât indică datele statistice curente bazate pe criterii de clasificare sectorială.(8)

Pe măsura retehnologizării ramurilor industriale româneşti, este de aşteptat ca şi în țara noastră să sporească cererea industriei pentru o gamă largă de servicii de producție, ceea ce va conduce în mod inevitabil la o expansiune atât a sectorului propriu-zis de servicii, cât şi a activităților de servicii din interiorul industriei şi al agriculturii. Dacă România nu va fi capabilă să satisfacă această cerere prin crearea unei capacități naționale furnizoare de servicii de producție, ea va fi nevoită să importe în proporție crescândă aceste servicii, ceea ce va determina, pe termen lung, o agravare a deficitului balanței sale de plăți.

În al treilea rând, sectorul de servicii constituie o importantă sursă generatoare de noi locuri de muncă. De exemplu, forța de muncă ocupată în industria prelucrătoare la nivelul Uniunii Europene a scăzut de la 33,4 milioane în 1980, la circa 29,8 milioane în 1990, în timp ce forța de muncă angajată în sfera serviciilor de piață a sporit de la 44,4 milioane la 54,8 milioane în aceeaşi perioadă. Pierderea a 3,6 milioane de locuri de muncă în industria prelucrătoare a fost, deci, mai mult decât compensată de cele 10,4 milioane noi locuri de muncă create în sectorul de servicii.(9) În perspectiva restructurării întreprinderilor industriale româneşti, forța de muncă eliberată în ramurile

supuse acestui proces ar putea fi absorbită, într-o proporție semnificativă, de sectorul terțiar.

În al patrulea rând, sectorul de servicii constituie un important factor de atragere a investițiilor străine directe (ISD). Cele mai recente date statistice disponibile confirmă faptul că, la nivel global, ISD se concentrează cu precădere în sectorul de servicii, acesta fiind totodată şi sectorul care înregistrează cele mai înalte ritmuri de creştere a acestor fluxuri, în raport cu celelalte sectoare economice. Astfel, repartiția sectorială a stocului de ISD în străinătate al principalelor 6 țări generatoare de asemenea fluxuri (respectiv, SUA, Canada, Japonia, Franța, Marea Britanie şi Germania, care împreună au acumulat circa 2/3 din fluxurile globale de ISD în ultimii 10 ani) arată că toate cele 6 țări şi-au sporit ponderea ISD în sectorul de servicii în perioada 1984-1994, creşterea cea mai spectaculoasă fiind înregistrată de Germania şi SUA. Totodată, ponderea ISD în sectorul de servicii a depăşit în 1994 ponderea corespunzătoare a industriei prelucrătoare în aceste țări, cu excepția Marii Britanii şi Germaniei, unde ele erau egale; în Japonia, ponderea sectorului de servicii în ISD era de peste două ori mai mare decât cea a industriei prelucrătoare.(10)

În al cincilea rând, sub incidența fenomenului amplificării rolului, în cadrul economiei mondiale, al comerțului internațional cu servicii şi al serviciilor în general, este pe cale de a se contura o nouă diviziune internațională a muncii, cu consecințe dramatice asupra pozițiilor competitive ale țărilor în comerțul internațional şi, implicit, asupra proceselor de dezvoltare economică a acestora. Datorită poziției lor dominante în dezvoltarea activităților de servicii, țările avansate creează şi rețin în interiorul granițelor naționale partea preponderentă a valorii adăugate de servicii la scară mondială. Se cristalizează, astfel, o diviziune internațională a muncii în cadrul căreia țărilor avansate le revin activitățile cu conținutul cel mai ridicat de valoare adăugată, în timp ce țărilor în care sectorul de servicii nu este dezvoltat - cum este şi cazul României - le revin activitățile cu valoarea adăugată cea mai scăzută, generate cu precădere de sectorul primar şi secundar. În aceste circumstanțe, devine tot mai evident că strategia de dezvoltare a României nu mai poate fi bazată exclusiv pe modele tradiționale de specializare în comerțul cu bunuri materiale, impunându-se nevoia adoptării unor noi modele de specializare care să țină cont de dimensiunile inedite pe care le dobândesc serviciile în contextul relațiilor economice internaționale.

Numeroşi analişti ai scenei economice internaționale apreciază că economia mondială, aflată deja într-un stadiu avansat de globalizare, se îndreaptă către un nou model de globalizare. Cu alte cuvinte, sistemul de interdependențe dintre țările lumii axat pe comerț tradițional tinde să facă loc unui sistem de interconectări axat pe rețele. Vastele rețele de servicii care au început deja să înglobeze întreaga lume în sfera monetară, bancară, a

transporturilor şi informaticii stau mărturie cristalizării acestor tendințe. S-ar părea că, fără ralierea la aceste rețele, orice țară va fi sortită rămânerii în urmă şi marginalizării în cadrul diviziunii internaționale a muncii.

CE AR TREBUI FĂCUT PENTRU DEZVOLTAREA SECTORULUI ROMÂNESC DE SERVICII?

În opinia noastră, starea de subdezvoltare a sectorului românesc de servicii este o consecință nu atât a nivelului scăzut al venitului pe locuitor (de altfel, experiența internațională arată că în numeroase țări cu un venit pe locuitor apropiat sau mai scăzut față de România, dimensiunea sectorului terțiar, comensurată prin cei doi indicatori - ponderea în PIB şi în forța de muncă - este mult superioară țării noastre), cât a modelului creşterii şi dezvoltării economice urmat, precum şi a mecanismelor economice de transpunere în practică a acestui model timp de peste patru decenii. Bazat pe industrializare forțată şi izolare față de lumea exterioară, acest model împreună cu mecanismele sale specifice nu au permis cristalizarea şi funcționarea unei diviziuni a muncii care să favorizeze dezvoltarea activităților de servicii. Pe de altă parte, teoria economică marxistă, preluând unele concepte depăşite de la economiştii clasici, a considerat serviciile ca activități necreatoare de valoare economică, contribuind la marginalizarea rolului lor în economia națională.

Odată cu abandonarea vechiului model şi a mecanismelor economice aferente şi cu declanşarea procesului de tranziție la economia de piață, au fost create premisele de bază pentru dezvoltarea unui sector modern de servicii şi în țara noastră. Fără îndoială că progresele în direcția consolidării funcționării economiei de piață - în special în domeniul macrostabilizării, al privatizării şi restructurării industriei - vor favoriza o dezvoltare mai accelerată a serviciilor în țara noastră. Dar, nu este suficient - în opinia noastră - ca procesul de dezvoltare a sectorului românesc de servicii să fie abordat cu indiferență sau, şi mai rău, cu îngrijorarea tipică abordărilor care au caracterizat serviciile în contextul economiei de comandă. Valorificând experiența acumulată de țările dezvoltate în acest domeniu, precum şi rezultatele vastei literaturi economice publicate în ultimele două decenii pe plan internațional pe tema serviciilor, România ar putea să scurteze drumul care să o ducă la crearea unui sector modern de servicii, prin promovarea unei politici conştiente şi proactive de dezvoltare a sectorului de servicii, ca parte componentă a unei strategii de dezvoltare economică pe termen lung.

Experiența internațională arată că o premisă esențială pentru dezvoltarea sectorului de servicii o reprezintă crearea unei infrastructuri moderne de telecomunicații. S-a dovedit că există o corelație strânsă între existența unui sistem eficient de telecomunicații şi eficiența întregii economii naționale, indiferent dacă este vorba de o țară dezvoltată sau în curs de dezvoltare.

Pe de o parte, telecomunicațiile constituie un sector în sine, care trebuie să răspundă nevoilor sociale de comunicare şi informare, atât ale populației cât şi ale cercurilor de afaceri, în condițiile în care astăzi informația a ajuns o armă strategică în viața economică şi socială. Pe de altă parte, serviciile de telecomunicații conduc la creşterea eficienței industriei, agriculturii şi a celorlalte ramuri de servicii, cum ar fi: transporturile, serviciile bancare şi de asigurări, turismul, serviciile de educație, de ocrotire a sănătății etc.

În sprijinul acestei din urmă aserțiuni pot fi aduse numeroase argumente. Avem în vedere, înainte de toate, faptul că prin fuzionarea tehnologiilor din domeniul telecomunicațiilor şi al informaticii şi apariția, astfel, a sistemelor de comunicații computerizate, a luat naştere o largă varietate de servicii informatice. Datorită utilizării acestor servicii, sporeşte substanțial capacitatea de comercialixare a numeroase categorii de servicii întrucât se elimină un obstacol major în calea furnizării acestora, şi anume, cerința suprapunerii în timp şi spațiu a producției şi consumului lor. Astfel, pot fi produse într-un loc şi consumate în alt loc o gamă largă de servicii de afaceri: servicii bancare şi de asigurări, servicii de proiectare şi inginerie, de contabilitate, consultanță, management, juridice etc. Serviciile de telecomunicații constituie pentru aceste servicii ceea ce reprezintă transporturile pentru bunurile materiale: un mijloc de distribuție a acestora.

Rolul crescând al telecomunicațiilor în distribuția serviciilor de producție permite întreprinderilor din sectorul industriei, al agriculturii şi al serviciilor să se adapteze rapid la schimbările în planul tehnologiei şi al cererii, servind la reținerea valorii adăugate ce derivă din conținutul crescând de servicii al producției contemporane. În acest fel, telecomunicațiile constituie în mod indirect un factor important al avantajelor comparative “create” sau “dinamice”.

O contribuție importantă la accelerarea dezvoltării sectorului de servicii în țara noastră ar putea să aducă stimularea dezvoltării sectorului de întreprinderi mici şi mijlocii, care ar putea contribui într-o măsură considerabilă la creşterea şi diversificarea ofertei de servicii de producție în țara noastră. Dezvoltarea dinamică a serviciilor de producție în țările dezvoltate în ultimele două decenii a fost stimulată într-o largă măsură de aşa-numitul “proces de externalizare” a producției de servicii, în virtutea căruia, serviciile furnizate în trecut în cadrul unor întreprinderi industriale mari au fost subcontractate unor firme autonome sau unor filiale ale marilor firme create în acest scop. Serviciile furnizate în noile împrejurări s-au diversificat, s-au specializat, devenind mai eficiente şi mai accesibile pe piață. Astfel, serviciile de producție au ajuns să fie disponibile pe piață, dimensiunea capitalului necesar pentru crearea unei firme mici sau mijlocii este redusă, iar adaptabilitatea şi competitivitatea unei asemenea întreprinderi odată creată este consolidată. În acest fel, serviciile de producție intră direct în procesul de ajustare structurală, facilitând abilitatea firmelor industriale de a-şi spori productivitatea, de a aplica noile tehnologii, de

a se adapta noilor condiții de pe piață, de a-şi îmbunătăți produsele şi de a penetra pe noi piețe.

Abilitatea de a menține un asemenea proces continuu de “feedback”, în virtutea legăturilor strânse stabilite între serviciile în “amonte” față de procesul propriu-zis de producție (de exemplu, serviciile de cercetare-dezvoltare, proiectare, inginerie etc.), serviciile din “interiorul” procesului de producție (de exemplu, serviciile de management, de contabilitate, juridice, de întreținere, de control al calității etc.) şi serviciile în “aval” (de exemplu, serviciile de marketing, de distribuție, de publicitate etc.) constituie cheia succesului la export al multor țări şi un important factor al avantajelor comparative “create” sau “dinamice”.

După cum arată experiența internațională, un element important în strategia dezvoltării unui sector eficient de servicii îl constituie punerea în valoare a capitalului uman. În acest sens, ar trebui avute în vedere, atât ridicarea nivelului de pregătire profesională a forței de muncă (numeroase servicii fiind intensive în cunoştințe), cât şi formarea unei mentalități proactive, favorabile cristalizării unei economii de servicii, deopotrivă la nivelul factorilor de decizie, al operatorilor economici şi al populației.

Şi, în fine, promovarea unei politici comerciale în sfera serviciilor, care să fie fundamentată pe înțelegerea rolului strategic al serviciilor în procesul creşterii şi dezvoltării economice contemporane, ar trebui să se constituie într-un ingredient indispensabil al strategiei de dezvoltare a sectorului de servicii în țara noastră. O asemenea politică ar trebui să tindă către realizarea unui echilibru între: asigurarea unui anumit grad de protecție a sectorului autohton de servicii, reclamată de considerente legate de asigurarea securității naționale, protecția consumatorilor de servicii, prezervarea valorilor culturale şi stimularea dezvoltării industriilor incipiente de servicii, pe de o parte, şi dereglementarea şi liberalizarea activităților de servicii, reclamate de considerente legate de eficiență, pe de altă parte. Cu alte cuvinte, problema care se ridică cu acuitate pentru anii ´90 şi în perspectiva noului mileniu este aceea a găsirii unui echilibru între reglementare şi eficiență economică astfel încât acesta să poată Antrena o maximizare a bunăstării sociale.

CARE AR FI PRINCIPALELE REPERE PE CARE FACTORII POLITICI TREBUIE SĂ LE AIBĂ ÎN VEDERE LA FUNDAMENTAREA NOII POLITICI COMERCIALE ÎN SFERA SERVICIILOR?

Înainte de toate, trebuie reţinut faptul că progresele tehnologice care au marcat sectoarele de servicii pe plan internaţional începând din anii ´80, alături de accentuarea procesului de globalizare a activităţilor economice sub impactul societăţilor transnaţionale şi amplificarea mişcării de liberalizare a serviciilor la scară planetară, reprezintă principalii factori care au acţionat - şi care vor continua să acţioneze - în mod implacabil în direcţia accelerării procesului de internaţionalizare a serviciilor. Acest proces are loc prin două modalităţi: 1) prin intermediul comerţului internaţional şi 2) prin intermediul investiţiilor străine directe, respectiv prin stabilirea unor forme de prezenţă comercială a furnizorilor de servicii pe pieţele externe.

Dacă volumul comerţului internaţional cu servicii rămâne încă relativ redus în comparaţie cu cel al comerţului internaţional cu bunuri materiale, în schimb are loc un proces accentuat de internaţionalizare a producţiei şi distribuţiei în cadrul sectoarelor naţionale de servicii. Principalul mecanism responsabil pentru acest fenomen îl constituie tranzacţiile cu servicii desfăşurate prin intermediul filialelor societăţilor transnaţionale implantate pe pieţele externe. După cum apreciază un raport al O.M.C. din 1996, începând din anul 1984, vânzările filialelor străine ale societăţilor transnaţionale depăşesc valoarea comerţului mondial cu bunuri materiale şi servicii, care s-a cifrat la 6100 miliarde de dolari în 1995. Bazându-se pe estimări ale UNCTAD, acelaşi raport relevă că schimburile intra-grup ale societăţilor transnaţionale reprezintă 1/3 din comerţul mondial, exporturile acestora către întreprinderi neafiliate constituie încă 1/3, restul de 1/3 din comerţul mondial corespunzând schimburilor dintre întreprinderile naţionale (altele decât societăţi transnaţionale).(11) Considerăm că aceste date sunt grăitoare pentru amploarea internaţionalizării activităţilor economice sub incidenţa societăţilor transnaţionale, chiar dacă nu există posibilitatea evidenţierii separate a activităţilor de servicii.

Această observaţie este deosebit de relevantă, întrucât, în trecut, producţia naţională a fost cea care a dominat întotdeauna sectorul de servicii. De aici se poate trage concluzia că, în prezent, ţările - inclusiv România - nu mai dispun de posibilitatea de a opta între a permite sau nu internaţionalizarea propriilor lor sectoare de servicii. A opta pentru această din urmă alternativă, în condiţiile în care serviciile au ajuns să contribuie în proporţie de 2/3 la crearea valorii adăugate pe plan mondial şi să se afirme ca una dintre componentele

cele mai dinamice ale fluxurilor comerciale şi investiţionale globale, ar echivala practic cu o autoexcludere din economia mondială.

Prin urmare, ajustarea structurală a economiei româneşti la mutaţiile intervenite în configuraţia relaţiilor economice internaţionale sub incidenţa rolului crescând al serviciilor şi susţinerea acestui proces de ajustare printr-o politică comercială corespunzătoare în sfera serviciilor - inclusiv printr-un regim al ISD coerent şi lipsit de orice ambiguitate - constituie o condiţie sine qua non a integrării României în economia mondială contemporană.

Implicaţii importante pentru politica comercială promovată de România în sfera serviciilor decurg, desigur, din angajamentele asumate de ţara noastră pe plan internaţional în direcţia liberalizării activităţilor de servicii. Mai precis, începând din anul 1995, au devenit operaţionale două instrumente juridice internaţionale cu mari potenţialităţi pentru accelerarea procesului de internaţionalizare a serviciilor româneşti: unul de anvergură globală, întruchipat în Acordul General privind Comerţul cu Servicii (GATS), semnat de România ca rezultat al Rundei Uruguay, şi unul de dimensiune regională, întruchipat în Acordul de Asociere a României la Uniunea Europeană.

Acordul de Asociere a României la Uniunea Europeană oficializează un proces gradual dar, în acelaşi timp, dinamic, de integrare, care depăşeşte sfera comerţului în sens tradiţional, înglobând toate cele patru libertăţi fundamentale ale construcţiei europene: circulaţia bunurilor, a serviciilor, a capitalului şi a persoanelor. Includerea serviciilor în textul Acordului de Asociere a României la Uniunea Europeană (ca de altfel în toate acordurile similare de asociere încheiate cu celelate ţări est-europene) constituie o dovadă a recunoaşterii de către Uniunea Europeană a strânselor relaţii de interdependenţă existente între sectorul industrial şi sectorul de servicii în contextul economiilor moderne. Cu alte cuvinte, mesajul care se cere a fi receptat de către factorii politici români este acela că, pentru a fi eficientă, specializarea în producţia de bunuri materiale realizată prin crearea unei zone de comerţ liber în domeniul produselor prelucrate trebuie să fie susţinută, în mod corespunzător, printr-o cooperare intensă în domeniul serviciilor. România trebuie, aşadar, să conştientizeze faptul că serviciile constituie un important mijloc de integrare a economiei naţionale în structurile europene.

Atât GATS, cât şi Acordul de Asociere asigură un set de premise externe favorabile pentru promovarea deschiderii României către cooperarea internaţională în domeniul serviciilor, prin liberalizarea progresivă a tranzacţiilor cu servicii şi a fluxurilor de ISD în sfera serviciilor. Chiar dacă între cele două acorduri există deosebiri semnificative sub aspectul sferei lor de cuprindere şi al mecanismelor de realizare a acestor obiective, ambele înglobează atât obligaţii ferme cât şi beneficii, deopotrivă oportunităţi şi sfidări pentru integrarea sectorului românesc de servicii în economia mondială şi, respectiv, în economia europeană.

Pentru România avantajele potențiale care decurg din liberalizarea schimburilor cu servicii la nivel internațional şi, respectiv, regional, pot proveni din două surse majore:

1. din creşterea oportunităților de export ale țării noastre, ca urmare a deschiderii piețelor partenerilor săi comerciali, prin reducerea barierelor în calea comerțului internațional cu servicii;

2. din câştigurile sub aspectul dezvoltării, întrucât reducerea protecției naționale şi, implicit, intensificarea concurenței străine pe piața internă contribuie atât la alocarea mai eficientă a resurselor pe plan național, cât şi la promovarea transferului de expertiză din străinătate.

Trebuie însă subliniat faptul că avantajele care decurg pentru România, din liberalizarea tranzacțiilor internaționale cu servicii, atât în contextul GATS cât şi al Acordului de Asociere, pot fi exploatate în mod real numai în condițiile unei economii naționale dinamice şi competitive. În caz contrar, beneficiile reciproce derivând din liberalizarea comerțului cu servicii vor deveni profund inegale sau vor rămâne doar pur teoretice.

Prin urmare, integrarea în piața serviciilor la scară mondială şi europeană reclamă de urgență măsuri concrete pentru consolidarea capacității naționale furnizoare de servicii, prin dezvoltarea unor modele de specializare în acele ramuri şi subramuri de servicii în care România dispune de avantaje comparative şi, respectiv, în care pot fi create aceste avantaje în perspectivă. Aceste măsuri trebuie să constituie parte integrantă a unui demers conştient şi susținut de modernizare a întregii infrastructuri de servicii care, la rândul său, se cere a fi susținut prin progrese substanțiale şi reale în direcția asigurării unei stabilități macroeconomice durabile, a accelerării procesului de privatizare şi a înfăptuirii ajustărilor structurale care se impun.

Cercetările recente efectuate pe plan internațional relevă că în domeniul serviciilor avantajele comparative derivă nu atât din factori “naturali”, cât din înzestrarea cu factori de producție, care constituie rezultatul nivelului şi modelului de dezvoltare anterioare. Înzestrarea relativă cu aceşti factori este o funcție a volumului de resurse investite în cercetare-dezvoltare şi în educație, a dezvoltării industriale şi tehnologice existente, precum şi a stării reglementării în sectorul de servicii. Aceşti factori de producție includ:

- înzestrarea cu know-how şi aptitudini;
- volumul infrastructurii fizice existente (respectiv, stocul de capital fix);
- capitalul de informații (respectiv, volumul de informații elementare şi prelucrate, stocate şi abilitatea efectivă de a aplica inovații tehnologice).

La avantajele comparative legate de factorii de producție se mai adaugă, desigur, şi unii factori de natură instituțională: renumele furnizorilor de servicii; dimensiunea pieței şi rolul reglementărilor guvernamentale în stimularea sau frânarea dezvoltării sectorului de servicii. Acestea sunt de altfel şi motivele pentru care se consideră că, în general, țările dezvoltate sunt mai competitive

decât țările în curs de dezvoltare sau țările în tranziție în majoritatea segmentelor de servicii.

Dar, trebuie subliniat faptul că noile rezultate ale cercetării economice în domeniu aduc, în acelaşi timp, dovezi ferme că această situație se poate remedia într-un orizont de timp mai îndelungat, pe măsura dezvoltării factorilor mai sus menționați în cadrul unei politici deliberate de dezvoltare a sectorului de servicii, şi prin crearea, astfel, a unor avantaje comparative în domeniul serviciilor. Aceste perspective nu implică însă faptul că România îşi poate propune să se specializeze şi să devină competitivă în toate activitățile de servicii. După cum afirmă reputatul analist occidental Michael E. Porter, în timp ce o națiune se poate specializa în acele ramuri şi subramuri ale producției de bunuri materiale şi de servicii în care firmele sale sunt relativ mai productive şi să importe acele produse şi servicii în care firmele sale sunt mai puțin productive decât concurenții străini, astfel sporind nivelul productivității medii în economia națională, nici o națiune nu poate fi competitivă în toate domeniile.(12)

CÂTEVA CONSIDERENTE FINALE

În opinia noastră, noile mecanisme de cooperare internațională create în domeniul serviciilor - şi avem în vedere GATS şi Acordul de Asociere a României la Uniunea Europeană - constituie semnale cât se poate de elocvente din partea comunității internaționale că economia mondială a zilelor noastre s-a schimbat dinspre o economie bazată preponderent pe industrie înspre o economie bazată preponderent pe servicii.

România porneşte pe drumul integrării în structurile economice mondiale şi, respectiv, europene, cu un grav handicap generat de starea de subdezvoltare a sectorului său de servicii. Ea va trebui să învețe cât mai rapid să abordeze realitatea economică actuală atât prin prisma sectorului de servicii, cât şi a sectorului industrial, şi nu doar prin prisma acestuia din urmă, dacă doreşte cu adevărat să facă parte din economia mondială contemporană şi din cea prefigurată la orizontul noului mileniu.

Cu alte cuvinte, a sosit timpul de a schimba macazul pentru a înscrie economia românească pe traiectoria economiei serviciilor, care defineşte actualmente fără excepție toate țările dezvoltate.

A sosit, de asemenea, timpul de a înțelege că economia serviciilor nu este în opoziție cu economia industrială şi nu presupune nicidecum o diminuare a rolului industriei în contextul economiilor naționale. Dimpotrivă, are loc o accentuare a raporturilor de interconexiune şi de intercondiționare dintre cele două sectoare economice, ca urmare a unui proces de convergență şi de integrare inter- şi intra-sectorială care se desfăşoară sub privirile noastre sub impactul unui complex de factori , în cadrul cărora progresului tehnologic contemporan îi revine un loc proeminent. Nu se pune, prin urmare, problema de a opta pentru dezvoltarea serviciilor în detrimentul industriei, ci în scopul dezvoltării unei industrii eficiente şi competitive.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Organisation Mondial du Commerce, Communiqué de presse/ 44, 22 martie 1996 p.5
2. UNCTAD, World Investment Report 1996, Investment, Trade and International Policy Arrangements, United Nations, New York and Geneva, 1996, p.87
3. Banca Națională a României, Raport anual 1994, Secțiune statistică, p.2 şi 16
4. UNCTAD, Handbook of International Trade and Development Statistics 1994, p.375-380 şi 350-368
5. GATT, International Trade Statistics 1993, Geneva,p.88-91
6. Banca Națională a României, Raport anual 1994, Secțiune statistică p.20
7. Jan Miles, Sally Wyatt, Technological Change in Services and International Trade Competitiveness,UNCTAD/ITP/TEC/29/12 iulie 1991, p.1
8. Gruhler Wolfram, Dienstleistungbestimmter Strukturwandel in deutschen Industrieunternehmen, Materialien des Instituts der deutschen Wirtschaft 6, Deutscher Instituts-Verlag GmbH, Koln, 1990, p.19-22
9. Market Services and European Integration.The Challenges for the 1990s, in: European Economy,Social Europe, No.3,1993 p.xi
10. Commerce et investissement étranger direct, Nouveau rapport de l´OMC, OMC, Communiqué de presse/57, 9 octombrie 1996, p.11
11. Idem, p.2/3
12. Porter Michael E., The Competitive Advantage of Nations, The Macmillan Press Ltd., London and Basingstoke, 1990, p. 14

INSTITUTUL NAȚIONAL
DE
CERCETĂRI ECONOMICE

PROBLEME ECONOMICE
NR. 45/1996

CENTRUL DE INFORMARE
ŞI DOCUMENTARE ECONOMICĂ
BUCUREŞTI

ACADEMIA ROMÂNĂ
INSTITUTUL NAȚIONAL DE CERCETĂRI ECONOMICE
INSTITUTUL DE ECONOMIE AGRARĂ

PRIVATIZAREA AGRICOLĂ ÎN UNGARIA

Tibor FERENCZI

CENTRUL DE INFORMARE ŞI DOCUMENTARE ECONOMICĂ

CUPRINS

NOTĂ INTRODUCTIVĂ 651

1. STRUCTURA AGRARĂ ÎNAINTE DE TRANZIȚIE 653

2. SECTORUL PRIVAT ÎN AGRICULTURĂ ÎNAINTE DE TRANZIȚIE 655

3. FERMELE MARI ÎN DEZVOLTAREA RURALĂ ÎNAINTE DE TRANZIȚIE 656

4. CRIZELE MARII AGRICULTURI 657

5. ABORDAREA POLITICĂ A STRUCTURILOR AGRICOLE LA ÎNCEPUTUL TRANZIȚIEI 659

6. RESTRUCTURAREA PRIN LEGISLAȚIE: PROBLEMA PĂMÂNTULUI 660

7. RESTRUCTURAREA PRIN LEGISLAȚIE: SCHIMBĂRI STRUCTURALE 664

8. TRENDURI ÎN RESTRUCTURARE 666

9. DEZVOLTĂRI ALE PIEȚEI FUNCIARE 668

10. POSIBILE CONCLUZII 670

NOTĂ INTRODUCTIVĂ

Tibor Ferenczi, economist maghiar de prestigiu, bine cunoscut acasă, dar şi în străinătate, este profesor şi decan la Universitatea de Ştiinţe Economice, Facultatea de Economie Agrară din Budapesta. Prezent la Conferinţa internaţională despre "Reformele economice în ţările în tranziţie" (12-13 iunie 1996, Chişinău, R. Moldova), profesorul Tibor Ferenczi a prezentat comunicarea "Farm Privatization in Hungary" (Privatizarea agriculturii în Ungaria"). Audiind-o, ne-au plăcut cel puţin trei aspecte: modul inteligent în care autorul a sintetizat experimentul ţării sale în domeniul privatizării agriculturii; obiectivitatea convingătoare cu care a analizat şi apreciat transformările structurale în agricultură şi ţinuta academică a prezentării comunicării, în care comentariul oral a fost însoţit de o vizualizare a lui prin 15 grafice şi diagrame cu o mare putere de sugestie. Aceasta, pe de o parte.

Pe de altă parte, multe din reprezentările noastre despre experimentul maghiar al tranziţiei în agricultură (ca şi în restul economiei naţionale) au trebuit să fie revăzute, precizate sau nuanţate mai clar. De pildă, am înţeles din comunicarea profesorului Tibor Ferenczi că tranziţia agriculturii ungare nu este deloc un drum gata pietruit şi că, dimpotrivă, parcurgerea ei este însoţită de mari conflicte şi contradicţii, că au avut loc dăunătoare rupturi în conexiunile anterioare, care astăzi trebuie refăcute. Aceste fenomene şi altele similare îl îndreptăţesc pe autor să aprecieze că "schimbarea structurii formelor de agricultură a fost unul din cele mai dăunătoare procese ale tranziţiei", dar să şi spere că "de la sfârşitul anului 1993 şi începutul anului 1994 conflictele par a fi cedat, în pofida continuării transformărilor profunde".

Ţinând seama de interesul ştiinţific şi informaţional al comunicării, ca şi de învăţămintele pe care le degajă cunoaşterea experimentului maghiar al privatizării agriculturii, am cerut acordul autorului pentru a-i traduce comunicarea în limba română şi a o pune la dispoziţia cititorului român prin presa noastră de specialitate.

Notă introductivă şi traducere
Prof. dr. Nicolae Belli

Datorită unei importante reforme din 1968, elemente semnificative ale unei economii de piață au apărut în Ungaria înainte de tranziție. La acest trend, agricultura şi managerii agricoli au contribuit mult şi au jucat un rol considerabil în reforme.

Totuşi tranziția, lansată în jurul anului 1988, a zdruncinat profund agricultura şi managementul. A fost un nou şoc şi surpriză, deoarece agricultura era un sector relativ reuşit al economiei naționale şi mulți experți, susținuți şi de opinia publică, conchideau că structura însăşi era viabilă. Mari speranțe au fost asociate cu "modelul agricol ungar", în care dominau fermele mari, integrând în el şi majoritatea sectorului privat cu timp parțial.

Evident, fermele mari (cooperative şi ferme de stat) nu puteau continua să opereze în aceeaşi formă, în sistemul de piață. Au apărut schimbări adânci care au creat mari conflicte; un număr însemnat de ferme mari au fost abolite, iar conexiunile anterioare ale integrării eficiente între fermele mari şi producătorii individuali cu timp parțial au fost rupte, astăzi urmând a fi reconstituite. Schimbarea structurii formelor de agricultură a fost unul dintre cele mai dăunătoare procese ale tranziției. De la sfârşitul anului 1993 şi începutul anului 1994 conflictele par a fi cedat, în pofida continuării transformărilor profunde[1].

[1] *Toate conceptele, ideile şi interpretările exprimate în această comunicare sunt ale autorului, fără nicio natură oficială.*

1. STRUCTURA AGRARĂ ÎNAINTE DE TRANZIȚIE

Înainte de tranziție, agricultura ungară a fost divizată în trei tipuri principale de ferme. Aşa-numita "agricultură socialistă" asigura două tipuri: fermele de stat şi cooperatiste (colective). Ultimul tip îl constituia "mica producție", constând din variate forme de ferme private, în principal, ferme cu timp parțial de activitate.

Suprafața unei ferme de stat era de 7500 hectare, risipite la mari distanțe; suprafața cooperativelor era mai concentrată, fiind de 4200 hectare în medie pe unitate; o cooperativă se extindea pe terenul a trei sau patru sate. Pământul fermelor private era sub un hectar pe fiecare. În producția mixtă, fermele de stat deținеau o parte mai mare de animale decât cooperativele.

Structura exploatațiilor agricole şi eficiența lor economică, în Ungaria, în 1988*

Indicatori	Total agricultură	din stat	care colectiv	sectoarele: privat
I. Indicatori generali 1. Nr. de unități agricole	138883	133	1253	137500
2. Suprafața agricolă, mii ha	5129	650	3442	837
3. Persoane ocupate, mii	885	126	507	253
4. Fonduri fixe, mld. Fts.	396	97	274	61
5.Producția globală mld. Fts.	474	99	265	110
6. Venitul net, mld. Fts.	171	25	84	62
II. Eficiența economică valoarea producției/venit net la: 1. Un ha agricol, mii Fts.	92/30	152/30	73/20	132/70
2. O persoană ocupată, mii Fts.	535/190	786/190	522/160	436/240
3. 100 Fts. fonduri fixe, în Fts.	119/43	98/25	97/30	180/101
III. Ponderea sectoarelor în:				
1. Suprafața agricolă	100	13	71	16
2. Forța de muncă	100	14	57	29
3. Fonduri fixe	100	25	69	16
4. Producția globală agricolă	100	21	56	23
5. Venitul net	100	14	49	36

** Tabel întocmit de traducător, pe baza diagramei autorului comunicării (figura nr. 1 şi 2); la indicatorii de eficiență şi structură, cifrele sunt rotunjite; primele sume indică producția globală, iar secundele indică venitul net raportat la factorii respectivi ai producției.*

Înainte de tranziție, în 1988, principalele caracteristici ale agriculturii ungare puteau fi rezumate astfel: câteva holdinguri de stat şi cooperative

cultivau marea majoritate a terenului agricol. Față de ponderea lor în acest teren, ele utilizau o pondere mai mică din forța de muncă.

În schimb, gospodăriile agricole private deținеau proporțional o pondere din forța de muncă mai mare decât ponderea lor în suprafața agricolă. Aceasta reflectă gradul diferit de înzestrare tehnică a celor două categorii de unități agricole: socialiste şi private. Totuşi, au fost şi diferențe tipice: holdingurile de stat deținеau o pondere în fondurile fixe mult mai mare decât ponderea lor în terenul agricol şi forța de muncă. Aceasta arată că fermele de stat erau mult mai mecanizate decât sectorul cooperatist şi privat (vezi mai multe detalii în Braverman-Brooks-Csaki, 1993).

Distribuția producției globale şi a venitului net exprimă, comparativ, cu totul altă imagine. În cazul sectorului privat, comparativ cu celelalte două sectoare (de stat şi colectivist) o pondere mai mare în producția globală (23%) şi în venitul net (36%) decât ponderea lui în suprafața de pământ şi în fondurile fixe ale agriculturii arată că el avea o poziție mult mai bună la eficiența acestor factori de producție. În schimb, nivelul tehnic mai ridicat şi tehnologia mai avansată a fermelor de stat le asigurau acestora o parte mai mare din producția globală (dar raportată doar la pământ şi forța de muncă).

Ca rezultat, productivitatea muncii (producția globală pe persoană) înainte de tranziție era considerabil mai înaltă în fermele de stat; era mult mai limitată diferența între fermele cooperative şi sectorul privat. Totuşi, eficiența muncii, care nu este demonstrată aici (venitul net pe persoană), asigura o poziție conducătoare a sectorului individual. Fermele de stat şi cooperative par a fi mult mai puțin eficiente, iar ultimele erau în cea mai rea poziție.

Poziția comparativă a diferitelor tipuri de fermă pare a se fi schimbat după tranziție, un asemenea trend fiind arătat în secțiunea 8.

2. SECTORUL PRIVAT ÎN AGRICULTURĂ ÎNAINTE DE TRANZIȚIE

Managerii agricoli, în special preşedinții de cooperative, au jucat un rol cheie în societatea locală, unde aveau monopol în deținerea de teren viabil. Ei au tolerat, chiar au promovat agricultura cu timp parțial. Totuşi, fermele mari, practic, n-au avut nici o competiție locală, în special de către sectorul privat. Din contră, fermele mari, de regulă, integrau fermele cu timp parțial şi deci extindeau capacitatea de producție.

În acest context, sectorul privat în agricultură, în timpul comunismului, avea o masă de unități nesimilare în poziții diferite. Din cele două mari grupe, una a constat din membri cooperatori activi şi pensionari cu "loturi de casă" (fiecare din membrii activi care îndeplineau munca cerută în ferma colectivă şi toți membrii pensionați aveau dreptul la jumătate de hectar). Celălalt grup principal era clasificat ca ferme auxiliare ale cetățenilor (cei care lucrau nu în ferme mari, ci pe loturi mici de pământ - stăpânit sau arendat - existente în posesia lor, curtea de casă fiind inclusă). Fermele private ale acelora care au putut evita colectivizarea în masă din perioada 1959-1961 erau nesemnificative.

Fermele mari integrau aceste grupuri mixte ale sectorului privat. Integrarea era neuniformă. Deoarece sectorul privat în întregul său se confrunta cu insuficiența de pământ, principalul flux de la fermele mari la sectorul privat era furajul. De asemenea, sectorul privat obținea deseori servicii agricole şi tehnologice. Multe din fermele colective ofereau sfaturi de producție, iar vânzările prin fermele colective erau de asemenea comune[1]. Dar fermele particulare, locurile de casă, de asemenea, aveau o mare posibilitate să vândă produsele lor şi să cumpere mijloace de producție în mod individual.

---

[1] *Toate aceste activități executate de către fermele mari erau considerate drept integrare asupra micii producții.*

3. FERMELE MARI ÎN DEZVOLTAREA RURALĂ ÎNAINTE DE TRANZIȚIE

În zonele rurale din Ungaria, marile ferme agricole s-au dezvoltat ca centre economice, jucând un rol decisiv în dezvoltarea rurală.

Semnificația fermelor mari depăşeşte de departe ponderea lor în agricultură. Acumularea lor de capital şi activitatea extinsă în industrie şi servicii (activitățile neagricole împreună excedau activitatea agricolă) le-au creat un rol decisiv în economia rurală. Serviciile la sate, ocuparea şi abilitatea organizațională erau extrem de concentrate. În multe cazuri, ferma mare era singura forță economică pe plan local. Cooperativele de economii independente care operau pe larg în zonele rurale câştigau, în principal, din depozitele interbancare, servind astfel fluxul ce rezulta din zonele rurale spre cele urbane. Numai marile ferme agricole puteau realiza o direcție semnificativă contrară, dat fiind că administrațiile locale în zonele rurale aveau surse vitale irelevante.

Rezultă că averea fermelor agricole mari determina prosperitatea regiunii.Pe de altă parte, activitatea de profil agricol era mult mai puțin eficientă decât alte activități. În fermele mari, în special în fermele colective, activitatea agricolă în totalitatea ei avea în medie o parte scăzută de profitabilitate, iar activitatea nonagricolă (industrie, comerț, construcții, servicii) asigura profitul principal, resursele de investiții şi lichiditatea. Astfel, managerii au învățat despre ajustările de afaceri şi piață mult înainte de tranziție. Politic, ei se luptau pentru reforme economice, ei erau contra monopolului şi tuturor barierelor activității economice libere.

4. CRIZELE MARII AGRICULTURI

În anii '80, când termenii de schimb şi cheltuielile bugetare au fost restricționate şi taxele sporite, marile ferme agricole au devenit incerte, iar în unele sectoare ca: fructele, legumele, animalele etc., ponderea sectorului privat continua să se extindă. De la mijlocul anilor '80 multe colective bancrutau şi o mare parte din cele care continuau să existe arătau o securitate mai redusă. În unele colective, stimulentele introduse, arendarea pământului la membri şi chiar la alți individuali deveneau rutină (cu excepția miniparcelelor, pe bază normală anuală). Dar cadrul uniform al agriculturii colective cuprindea un cost semnificativ de oportunitate. Acest cost de oportunitate era ascuns de către succesul relativ al "modelului major al agriculturii" şi de obscuritatea posibilităților alternative. Modificările limitate în cadrul competenței proprii a colectivei n-au ajutat prea mult performanțele în înrăutățire. Decidenții politici agricoli ai timpului au rezistat vehement contra oricărei schimbări structurale mai adânci, ca formarea agriculturii individuale ori a unor cooperative speciale (ultimele arată mari similarități cu agricultura cooperativă a țărilor dezvoltate, întrucât membrii cultivă pământul individual şi cooperativa asigură servicii pentru fermele individuale). Problemele fermelor colective erau explicate prin restricțiile financiare şi dezavantajele de piață.

Decidenții politici din anii '80, totuşi, în efortul lor de a arăta buna intenție, au transformat câteva colective falimentare în cooperative speciale. Dar acestea erau implementate pentru a demonstra că schimbarea structurală nu ar rezolva problema agriculturii. În realitate, aceste transformări erau formale. Exploatarea, ca bază a agriculturii, nu a fost realocată de la forma colectivă la cea individuală de utilizare a pământului; membrii nu primeau ferme familiale decât numai dacă plăteau o rentă foarte ridicată, pe care puțini puteau s-o plătească, între ei fiind numeroşi străini. Membrii care formal stăpâneau individual ceva pământ utilizat de către cooperativă de la colectivizare, de asemenea trebuiau să plătească rentă la cooperativă dacă îl arendau, ca oricare alții. O mare parte a pământului rămânea în folosință colectivă, dar cu o mare diferență. Întrucât cooperativele speciale nu erau obligate să asigure loc de muncă membrilor lor ca în cooperativele colective, majoritatea acestor membri erau lăsați fără muncă şi, numai dacă puteau plăti chiria, ei trebuiau să caute alte venituri din care să trăiască.

Aceste cazuri serveau să demonstreze că "schimbarea structurală" nu rezolva problema. După aceea, în mod serios a început falimentul colectivelor, cauzând încurcături la sate. Ferma familială nici nu venea în considerare. Înainte de tranziție, fermele individuale cu timp integral depăşeau uşor 30.000.

Ele aveau un rol marginal, existau fără nici un sprijin, tocmai opus cursului central şi local.

Dezvoltarea fermei familiale individuale a avut o soartă amară în Ungaria. Fermierii potenţiali, fiind în poziţie de timp parţial, deja aveau greutăţi în vânzarea produsului lor. Ei se confruntau cu monopolul local asupra vânzării. Asigurarea inputurilor era, de asemenea, nestabilizată. Majoritatea fermierilor cu timp parţial nu aveau nici o înclinaţie să pornească ferma cu timp integral şi să-şi bazeze viaţa pe ea. Membrii erau obişnuiţi să fie ocupaţi în ferma lor colectivă, să primească un venit moderat, dar regulat de la aceasta şi să obţină un venit auxiliar din agricultura cu timp parţial.

5. ABORDAREA POLITICĂ A STRUCTURILOR AGRICOLE LA ÎNCEPUTUL TRANZIȚIEI

Exista doar un singur partid, Partidul Independent al Micilor Proprietari, reprezentat în Parlamentul ungar după primele alegeri electorale, care s-a opus fermelor mari agricole. Celelalte cinci partide recunoşteau dreptul la pământ (fie cumpărând, fie arendând pentru timp mai lung) pentru acei oameni care voiau să înceapă agricultura individuală, dar ei nu planificau să abolească fermele mari în totalitate.

Ideea de a compensa sau chiar de a indemniza persoane fizice care au suferit daune materiale şi imateriale în timpul comunismului s-a manifestat, de asemenea, la forțele politice. În alegerile din 1990, Partidul Micilor Proprietari a avut în program restaurarea structurii de proprietate asupra pământului din 1947, când proprietarii funciari fuseseră deja expropriați în 1945, iar colectivizarea nu începuse încă.

După alegerile din 1990, Partidul Micilor Proprietari (PMP) a participat la coaliția guvernamentală în schimbul încorporării platformei sale în programul guvernului. Astfel, a devenit prima opțiune a guvernului în acest domeniu, dacă să execute sau să respingă această reformă a pământului.

O rapidă execuție a programului de reformă a pământului ar fi dus la o zdruncinare a fermelor mari agricole ca centre economice ale țării, amenințând stabilitatea rurală. Pe de altă parte, o astfel de reformă funciară radicală ar fi alocat o mare parte a proprietății pământului în afara populației agricole. În deținerea pământului, arendarea pământului ar fi devenit generală, deoarece majoritatea proprietarilor din 1947 şi a moştenitorilor lor deja părăsiseră agricultura. Era cu totul incert dacă, în lipsa experienței, aptitudinilor, informației, banilor etc., oamenii şi-ar fi însuşit riscul de a începe agricultura individual, cel puțin în suficient număr, şi dacă ei ar fi putut substitui marile ferme.

Guvernul n-a executat restituirea proprietății asupra pământului din 1947. Faptul a creat astfel un mediu ambiguu. PMP s-a spart în fracții, iar fracțiile loiale guvernului au insistat să salveze cel puțin unele elemente ale programului original care fusese realizat în procesul de compensație, unde voucherele de compensație au fost acceptate să fie folosite pentru cumpărarea de pământ. Ca rezultat, manifestările oficiale se întorceau deseori împotriva fermelor mari, dar legislația nu le-a înlăturat şansa de a supraviețui. Această poziție confuză a nemulțumit pe managerii agricoli şi criza marilor ferme a devenit mai profundă. În acest fel, agricultura maghiară a căzut la fund în 1993.

6. RESTRUCTURAREA PRIN LEGISLAȚIE: PROBLEMA PĂMÂNTULUI

Restructurarea agriculturii maghiare a apărut în cadrul Legilor compensației, Legilor cooperativelor şi tranziției cooperativelor, Legea revendicării pământului, Legea funciară şi a problemei privatizării.Compensația a creat mari schimbări în structură, chiar dacă restituția a fost respinsă şi compensația parțială acceptată. Bonurile de compensație au apărut la cerere şi pentru prima oară, iar proprietarii lor (deoarece ele sunt transferabile în mod liber) puteau cumpăra pământ pentru ele. Oficiile Regionale ale Registrului Funciar au colectat cererile şi au repartizat suprafața cerută la fiecare fermă colectivă şi de stat. Fermele mari au trebuit să fixeze terenurile şi, prin licitație, petenții puteau obține pământul, cu condiția ca ei să nu poată să-l vândă timp de cinci ani (vezi mai multe detalii în OECD, 1994, p. 51-55). Astfel, proprietarii de pământ compensat aveau trei alegeri:

- să cultive pământul ei înşişi;
- să arendeze pământul fermierului particular;
- să arendeze pământul unei ferme mari.

Înainte de tranziție, 61% din terenul cooperativ era proprietate colectivă, ceea ce înseamnă proprietatea cooperativă însăşi; 3% din pământ era în proprietatea statului (parcele prea departe de o fermă de stat). Restul de 36%, era în proprietatea individuală a membrilor activi şi pensionari. Această proprietate era mai degrabă formală, fără drepturi executive asupra ei. Singurul avantaj venea de la renta simbolică plătită de către cooperativă. Acei membri care părăseau cooperativa erau obligați să vândă pământul lor colectivei, la prețuri simbolice.Cooperativele au stabilit 34% din terenurile lor de calitate medie pentru compensații. Terenurile de stat au fost fixate la 10% din totalul suprafeței compensatoare. În acest scop, au fost fixate prima oară 32% din terenul fermelor de stat. Ulterior, deoarece revendicările au crescut, acest volum a fost insuficient şi alte 8 procente au fost alocate; pădurile de stat au fost, de asemenea, incluse mai pe larg. Supracererea pentru pământ era cauzată de faptul că alte căi alternative de utilizare a bonurilor compensatorii erau mult mai puțin atractive. În ciuda cererii imense, până târziu în 1995, când majoritatea dominantă a licitațiilor erau terminate, revendicatorii au putut fi de acord şi majoritatea pământului a fost obținută la prețul minim stabilit de lege.

Prin compensație, 600 mii de proprietari au primit în medie 3,5 ha fiecare. Deşi cu mult sub o unitate "viabilă", această suprafață era considerabil mai mare decât dimensiunea prevăzută a micii producții.Bonurile de compensație acumulate în fermele cooperative (de la licitația pământului) erau

folosite pentru cumpărarea de acțiuni în anumite companii de stat. În schimb, bonurile de compensație primite de către fermele de stat şi companiile forestiere de stat trebuiau să fie distruse.

Legea tranziției cooperativelor din 1992 stabilea că proprietatea întregului pământ din cooperative să fie alocată persoanelor fizice. După cum s-a menționat mai sus, 34% erau utilizate. Membrii fără pământ şi funcționarii erau şi ei asigurați cu o anumită suprafață în proprietatea lor proprie. Funcționarea acestui aranjament urma să substituie "locurile de casă" anterioare ale membrilor şi funcționarilor fără pământ cu o arie ceva mai mare. Această suprafață se ridica la 15%. Restul din pământul cooperativei era distribuit între membri, astfel încât cele 36% ale terenului individual al membrilor erau sporite la 51% (figura 1).

Şi pământurile agricole de stat au fost schimbate după proprietate şi folosință (figura 2). Funcționarii de stat au primit şi ei pământ în proprietate, aşa cum anterior fermele de stat oferiseră, de asemenea, ceva pământ (loturi mai mici decât "loturile de casă" oferite de fermele colective) funcționarilor, pentru uzul personal. Pe această cale au fost utilizate 6 procente din teren. Guvernul a decis să mențină unele cote-părți în 24 ferme de stat, unde 36% din pământ era deja alocat. Şi alte terenuri de stat nu vor fi vândute, ci arendate; ele reprezintă restul de 17% din terenul agricol de stat. Această suprafață urmează să fie permisă alături de fondurile privatizate (vândute) ale fermelor de stat. Ca urmare, noii proprietari ai fermelor de stat ar putea avea nevoie de mai mult pământ, care ar putea fi arendat de la alți proprietari.

Alocarea terenurilor forestiere s-a schimbat, de asemenea, considerabil. Înainte de tranziție, doar 1/2 de procent era în mâini particulare, în timp ce majoritatea suprafeței era ocupată de către întreprinderile forestiere de stat (a căror suprafață a fost sporită prin pădurile fermelor de stat). Proporția fermelor colective era de asemenea semnificativă. După compensare, toate pădurile colective au fost transferate în mâinile particularilor şi suprafața de stat a declinat.

Compensarea şi alocarea terenului colectiv[1] la individuali a creat o mare fragmentare a pământului. Proprietatea asupra pământului în cooperative a fost determinată în unități de calitate exprimate în "coroană aur" pentru fiecare membru al fermelor colective. Pentru acei membri (activi sau pensionari) care au stăpânit teren folosit în mod colectiv şi nu le-a fost restituit, proprietatea lor asupra pământului a fost determinată în unități "coroană aur".

Proprietatea asupra pământului pe loturile comasate a fost, de asemenea, definită în principiu, din moment ce "proprietatea funciară împărțită" era stabilită prin lege. Acest nou termen este o coproprietate, exprimată în

[1] *Este vorba de terenurile rămase în loturi mari comasate, lucrate de cooperative, dar care sunt alocate în proprietate individuală a celor îndreptățiți de lege.*

unitățile de "coroană aur" şi urmează a fi înregistrată în Registrul Funciar al parcelelor mari, fiecare stăpânită de către diferiți coproprietari.

În timp ce costul creației parcelelor mici şi înregistrarea lor era plătită de către buget prin lege, crearea şi înregistrarea proprietății funciare împărțite cădeau în sarcina noilor proprietari funciari. Aşadar, este tipic faptul că ei au ales alocația cea mai simplă: în parcelă mare care urmează să fie înregistrată o singură proprietate a unui anumit număr de coproprietari al căror drept individual de folosință este marcat. Stabilirea unor astfel de subparcele este cea mai simplă dacă sunt create loturi înguste şi lungi. Orice schimbare se poate face numai cu consimțământul deplin al tuturor celorlalți coproprietari. Întrucât agricultura pe aceste parcele nu este viabilă, există o mare constrângere a coproprietarilor de a lăsa întreaga parcelă spre cultivare cooperativei.

Un deziderabil rearanjament în concordanță cu legislația curentă poate fi făcută cu consimțământul deplin al coproprietarilor. Un program de realocare a proprietăților agricole este lansat în 1994 de către Ministerul Agriculturii din Germania şi Ungaria. Patru sate în patru districte sunt selectate pentru program, dar contextul legal curent frânează procesul foarte mult. Costul ridicat al rearanjamentului (mai ales scoaterea de terenuri de la coproprietari pentru noi drumuri de acces), de asemenea, face cazul dificil. Mai mult, acei manageri agricoli care preferă să mențină pământul împreună, de asemenea, nu insistă să accelereze procedura.

Alocarea proprietății funciare împărțite a fost inițiată de Actul cererii de pământ din 1993, care stabilea comitete funciare de revendicare în fiecare aşezare, pentru alocarea "proprietăților funciare împărțite" şi pregătirea înregistrării proprietății. În primele 60 de zile după ce Actul a intrat în acțiune, toți membrii aveau dreptul să-şi primească individual pământul, dacă costurile erau plătite. Majoritatea (nu există încă statistici), după cum s-a arătat mai înainte, a acceptat proprietate funciară împărțită. Cazul general de coproprietate face piața funciară să fie blocată, dat fiind că un consimțământ unanim este cerut pentru orice schimbare în folosință şi vânzarea pământului. Această situație poate ajuta fermele cooperative să mențină agricultura mare în aceste zone. Chiar în această activitate a comitetelor funciare de revendicări există mari amânări. În unele locuri s-au produs amânări deliberate. Guvernul a introdus mai multe amendamente ca să accelereze înfăptuirea acestei lucrări.

Mult aşteptatul Act funciar a fost publicat abia în iunie 1994. El are o istorie turbulentă. S-a aprobat de Parlament la 6 aprilie, dar, înainte de a-l semna, Preşedintele de Stat l-a trimis la Curtea Constituțională pentru examinare. Deoarece Curtea n-a găsit vreo contradicție cu Constituția, Preşedintele a semnat şi astfel a permis să fie promulgat. S-a aplicat în septembrie, când un nou guvern liberal-socialist a venit la putere, înlocuind o coaliție centrală care preparase Actul.

Actul excludea persoanele juridice ca, de exemplu, cooperativele, de la posesia pământului. Astfel, numai persoanele fizice puteau poseda pământ până la 300 hectare. Arendarea, de asemenea, era restricționată: 300 ha pentru persoane fizice şi organizații fără entitate legală şi 2500 ha pentru entități legale ca societățile mixte pe acțiuni şi cooperativele. Ultimele, pe lângă aceasta, pot arenda pământuri de la membrii săi, fără limită.

De asemenea, actul excludea pe străini de la posesiunea pământului. Străinii cu rezidență sunt considerați unguri. Alți străini pot avea o suprafață de acareturi până la 6000 m.p.

Acordul publicat al coaliției guvernamentale curente a manifestat dorința de a înlătura interdicția asupra proprietății pământului pentru persoanele legale în iunie 1994, dar până în primăvara anului 1996 Legea funciară n-a fost amendată pe această cale (mai multe detalii, vezi European Commision, 1995, p. 21-29).

7. RESTRUCTURAREA PRIN LEGISLAȚIE: SCHIMBĂRI STRUCTURALE

Noua Lege a cooperativelor din 1992 a produs importante schimbări. De atunci, cooperativele agricole nu sunt obligate să le asigure loc de muncă membrilor şi nici membrii nu sunt solicitați să lucreze în colectiv. Această lege a cooperativelor a separat relațiile de proprietate de ocupare. Ocuparea este supusă unui contract între membri şi cooperativă.

Legea tranziției cooperativelor cere să se creeze un "nou" fel de cooperative din vechile colective. Acest proces a fost un anume fel de privatizare. Nu numai pământul, ci şi toate fondurile au fost distribuite membrilor. Fondurile neagricole, în principiu, nu au fost eliberate în termeni fizici, fiecare membru, pensionar şi chiar fost membru, după contribuția lui la acumularea fondurilor colective, a primit un anumit număr de acțiuni. Aceste acțiuni sunt liber transferabile, iar valoarea lor nominală se schimbă în fiecare an.

Până când adunarea generală să aprobe transformarea, Legea a permis membrilor să rupă din cooperativă teren şi fonduri în formă fizică. Câțiva membri (mai puțin de 10 procente) au părăsit cooperativele.

Cei mai mulți dintre cei care au rămas au sperat să continue munca în cooperativă şi să suplimenteze salariul prin loturile de casă. Evident, o astfel de posibilitate era improbabilă, deoarece cooperativa trebuie să îmbunătățească eficiența. Mai degrabă era probabilă o descreştere mai departe a ocupării forței de muncă. Lipsa de informație, de consultare, de credit, cât şi conducerea greşită din partea managerilor au contribuit la acest trend.

Întrucât transformarea trebuia terminată până la sfârşitul lui 1992 (dar care s-a prelungit până la începutul lui 1993), mai târziu nu era posibil să se plece din cooperative cu fonduri. Acțiunile cooperative sunt transferabile pe bani, dar nu şi pentru fonduri fizice.

În această transformare numai un sfert din persoanele implicate au fost membri activi şi care au primit 41 procente din acțiunile cooperative. Lor li se adaugă un mare număr de outsideri care au primit o parte semnificativă din fonduri (figura 3).

În cooperativă există diferite relații de proprietate. Există membri activi şi pensionari, salariați, outsideri (foşti membri şi moştenitori) cu acțiuni cooperative şi cote părți de pământ şi terenuri arendate de la persoane compensate. Dintre aceşti oameni, numai membrii pot vota, pe bază de "un vot, un membru". Există diferite conflicte între aceste grupe. Lăturalnicii reclamă că ei nu pot participa la vot, membrii activi sunt nemulțumiți pentru că

dețin minoritatea în acțiuni, iar membrii pensionați au, de asemenea, acelaşi vot. După transformare, o mare parte a cooperativelor şi-au pierdut meseriaşii, astfel încât prețul acțiunilor era foarte scăzut, iar valoarea nominală, în declin.

Unii membri, în mod cert, au acumulat acțiuni de cooperativă; vânzarea de acțiuni de la lăturalnici (outsideri) la membrii activi a devenit chiar subvenționată. Proprietatea funciară împărțită putea fi şi ea acumulată. Mari întârzieri în înregistrarea funciară creează o insuficiență a informației în acest domeniu.

În 1993-1994 a existat un efort eşuat ca principiul "un membru, un vot" să fie abolit. Dacă un asemenea Act este aprobat, cooperativele şi-ar schimba natura şi, practic, ar fi similare companiilor mixte pe acțiuni.

Legea cooperativelor permite diferite transformări ale acestora, ca, de exemplu, unirea lor sau divizarea în unități mai mici, după decizia adunării generale. Transformarea într-o societate mixtă pe acțiuni cere o majoritate de voturi de două treimi (în timpul perioadei de tranziție, o majoritate simplă era insuficientă). Pentru un timp, între 1993 şi 1994, un amendament al Legii cooperativelor permitea divizări în grup, chiar fără aprobarea adunării generale, sub următoarele criterii:

● fondurile supuse divizării trebuie să fie de cel puțin 10 procente din totalul fondurilor cooperativei;

● unitatea pentru divizare trebuie să fie viabilă pentru agricultură separată;

● membrii divizionari să aibă acțiuni de afaceri corespunzătoare pentru a acoperi valoarea unității;

● acționarii lăturalnici pot strânge până la 50 procente;

● acceptarea în volumul corespunzător a debitului cooperativă.

După transformare, multe cooperative s-au divizat şi o mare parte din ele s-au transformat în societăți cu răspundere limitată şi societăți pe acțiuni (vezi detalii în OECD, 1995, p. 50-51).

După cum s-a menționat înainte, guvernul a stabilit 24 ferme de stat în care statul va păstra o anumită parte de acțiuni (de la 100 la 5 procente din acțiuni). Celelalte 98 ferme de stat au fost sau urmează a fi privatizate prin vânzare, în mod normal, nu ca un întreg, ci divizate în unități viabile create sub formă de societăți pe acțiuni. Cumpărările de către manageri sau muncitori au fost, de asemenea, realizate în unele cazuri. O anumită parte (20%) din acțiuni, de regulă, urmează a fi păstrată pentru muncitori. Venitul din privatizarea fermelor de stat (şi unele din alte companii de stat) a fost plătit la buget.

8. TRENDURI ÎN RESTRUCTURARE

Schimbările în proprietate nu pot fi examinate în acest moment, fiindcă înregistrarea este în mare întârziere. Utilizarea pământului, totuşi, poate fi analizată, după cum urmează.

A apărut o mare schimbare după utilizatorii terenurilor agricole (vezi figura 4). Înainte de tranziție, cea mai mare parte a pământului productiv a aparținut cooperativelor (62%). În anul tranziției, 1992, multe cooperative au fost transformate în corporații care şi-au sporit terenurile. Dar suprafața de pământ individuală nu s-a schimbat prea mult până acum. După aceea, suprafața corporațiilor a început să decline gradual. Marea cădere a terenului colectiv s-a produs din 1993 până în 1994. În această perioadă, suprafața fermelor individuale a fost extinsă, ocupând astfel primul loc în folosirea pământului. Dar acest trend a continuat şi în 1995, când terenul cooperativ s-a redus mai departe, iar acum el reprezintă cea mai mică suprafață dintre cei trei principali utilizatori de pământ.

Ocuparea forței de muncă în cooperative a scăzut acut. Corporațiile au redus numărul persoanelor ocupate, într-o formă moderată, în timp ce în producția individuală s-a utilizat mult mai multă muncă. Astfel, marile schimbări ale ocupării nu au atins aşteptările multor membri cooperatori care nu s-au divizat cu pământul şi fondurile din cooperativă, când în timpul proceselor oficiale ale tranziției ei mai aveau încă o şansă pentru aceasta.

Distribuția producției globale de tipuri de ferme arată, de asemenea, o mare schimbare. Schimbarea indică o semnificativă îmbunătățire a fermelor corporative care, odată privatizate de la fermele de stat sau transformate din fermele colective sau apărute altfel, pot utiliza resursele mult mai eficient. Ponderea producției individuale în producția globală, de asemenea, a crescut.

Fermele individuale cu timp integral erau 51 mii în 1994, ocupând o suprafață de 212 mii hectare. Astfel, mărimea medie a suprafeței este de 4,2 hectare. Cea mai mare parte din sectorul individual constă în gospodăriile cu timp parțial, având suprafețe mult mai limitate. Totuşi fermele individuale s-au extins. Numărul fermelor individuale a crescut (de la 1435 mii în 1989 la 1581 mii în 1993 şi a 1675 mii în 1994), dar, ca o trăsătură semnificativă, numărul de exploatații agricole a scăzut (de la 563 mii în 1993 la 474 mii în 1994). Mărimea medie a pământului, care este încă foarte scăzută, a crescut de la 0,7 ha în 1993 la 1,1 ha în 1994.

Mai multe dezvoltări structurale pot fi detectate din statisticile existente. Ele acoperă aproape jumătate din terenul folosit individual (care este de 1,5 milioane hectare). Toate fermele şi gospodăriile mici şi cu timp parțial sunt incluse. O mare parte din suprafața folosită individual este cultivată de către proprietățile sub 10 hectare, dar un sfert din suprafață este alocată fermelor

între 10-50 hectare şi peste 15% din suprafață constă din ferme peste 50 hectare.

Fermele individuale utilizează pământ din surse variate. Este remarcabil că dimensiunea medie cea mai mare de pământ este prezentă la terenurile arendate, în timp ce terenurile în ferme proprii sunt de suprafețe medii mai puțin de un hectar şi jumătate.

Structura terenului folosit de fermele individuale arată că cea mai mare parte este proprietatea privată. O mare parte este de arendat şi doar o parte foarte limitată este concesionată de către sectorul privat. Marea diferență între suprafața arendată şi concesionată arată că individualii pun accentul pe arendarea pământului mai degrabă la fermele mari (cooperative şi corporații) decât la producătorii individuali.

În ciuda marilor dificultăți, unitățile viabile ale fermelor individuale apar totuşi în Ungaria. În acelaşi timp, cooperativele se transformă. Nu prin forțe legale, ci prin stimulentele şi forțele pieței.

Multe cooperative încurajează pe membrii săi să cultive pământul lor individual. Pentru aceasta, diferite servicii şi sfaturi pot fi obținute de la cooperative. Serviciile de cumpărare şi de marketing ale cooperativei, de asemenea, se extind. Aceste dezvoltări tind spre cele caracteristice cooperativelor vestice.

În primul an după tranziție, mari conflicte au apărut între managerii agriculturii colective şi producătorii individuali. Situația economică dificilă a agriculturii a temperat aceste conflicte şi a ajutat ambele părți să realizeze că o colaborare este esențială ca să supraviețuiască. Întrucât renta a fost introdusă în costul producției cooperativelor agricole, aceasta îi face pe manageri să gândească la opțiunea agriculturii colective sau la organizarea (şi integrarea) agriculturii individuale în proporție mai mare.

9. DEZVOLTĂRI ALE PIEȚEI FUNCIARE

Există o mutuală înțelegere a opiniei publice că piața alocă pământul şi alte resurse între tipurile de agricultură, dar condițiile fiind inegale, s-a argumentat pe larg care tip trebuie promovat.

Monopolul pământului al "agriculturii socialiste" a fost înlăturat şi şansă egală s-a oferit oamenilor să pornească agricultura individuală. Această ofertă însă nu a fost însoțită (sau a fost în foarte limitată măsură) de către o asistență guvernamentală esențială pentru noii fermieri: informații, pregătire profesională, sprijin instituțional etc.

Pe de altă parte, fermele cooperative au fost menținute, contrar programului guvernamental oficial al administrației precedente, dar ele au fost confruntate cu o mare insecuritate chiar din timpul primilor ani ai tranziției. După validarea legilor tranziției menționate înainte, este greu de dovedit că marile schimbări au fost inspirate chiar de mâna invizibilă a lui Smith şi nu de cea a guvernului.

Oricum, managementul agricol, care cu puțin înainte a fost motorul real al mişcării pentru reformă în Ungaria, a rezistat la schimbări. N-a existat nici o cercetare în acest domeniu, dar două căi tipice de rezistență pot fi detectate, când Legea tranziției cooperativelor a fost aplicată în 1992. Unii manageri au optat la început pentru a efectua schimbările instituționale cerute de obligațiile legale, iar alții au încercat să amâne sau chiar să saboteze toate schimbările ireversibile. Restul era paralizat de faliment şi lichidare.

Un comportament mai reuşit pare a fi cel anterior, când managementul şi-a asumat şansa să realizeze schimbările instituționale cerute, în timp ce membrii nu erau încă informați cum se cuvine şi încă mai aveau unele speranțe de a menține ocuparea (forței de muncă) şi, probabil, aveau unele temeri față de management. Cele mai bune ferme colective au fost transformate chiar în prima perioadă (puțin peste 200 din 1300). Mai târziu, când mai multe informații au fost extinse, speranțele şi temerile false au încetat, n-a mai existat nici o altă posibilitate pentru membri să spargă fondurile. Dar majoritatea acestor cooperative (cele transformate în societăți anonime, inclusiv) au fost apte să mențină sau chiar să îmbunătățească performanțele financiare, dezvoltările lor nemaifiind contra membrilor. Dimpotrivă, multe din aceste ferme încurajează agricultura privată sub integrarea lor.

Strategia amânării managementului a fost cu totul nereuşită. Au apărut conflicte, iar performanțele economice ale multor ferme din acestea au fost zdruncinate. Strategia amânării a fost, de asemenea, extinsă la validarea Legii Comitetului de revendicări ale pământului din 1993. În pofida multor inițiative legale ale guvernelor de după 1989 de a accelera acest proces, o anumită

întârziere este încă neînlăturată. Marea amânare a înregistrării este, de asemenea, un rezultat al acestei deficiențe.

"Proprietatea funciară împărțită", care creează o combinație incomprehensibilă de coproprietate, în mod cert a salvat cooperativele de la pierderea bruscă a pământului agricol. Dar s-a indicat numai o alegere bilaterală pentru coproprietari: ori să arendeze pământul lor cooperativei, ori să-l lucreze ei înşişi. Această situație realmente blochează piața funciară care ar trebui să fie esențială pentru o agricultură modernă, în special, dacă fermele viabile tocmai apar.

Compensarea era o altă problemă dificilă. Pe această cale, o mare parte din terenul agricol a fost transferată populației din afara agriculturii. Dar pe de altă parte, compensația implică o mare presiune de mobilizare a structurilor agricole. Cei 5 ani de moratoriu asupra compensării funciare şi marile amânări ale registrului agricol contribuie la obscurarea şi blocarea pieței funciare. Strategia amânării n-a fost chiar aşa uşoară şi comună, dar unele cazuri s-au produs.

Pământul agricol de stat este exclus de la piața funciară. Proprietarii fostelor ferme de stat privatizate trebuie să concesioneze pământul. Guvernul poate schimba acest concept dacă un preț normal va fi dezvoltat (am zice, mult mai mare). În acest moment, nu există nici un motiv pentru care piața funciară ar trebui extinsă.

Aceste condiții, înghețând piața funciară, în mod cert nu vor ajuta agricultura să progreseze. Se creează conflicte, fără a asigura facilități bune pentru o restructurare agricolă spontană, generată de piață. Totuşi, considerațiile curente ale forțelor politice dau mică atenție îmbunătățirii pieței funciare. În schimb, principala grijă este îndreptată spre altă alegere: grupuri de interese subliniază cererea lor ca entități legale să poată avea permisiunea să posede pământ. Guvernul, în ciuda programului guvernamental inițial, nu a pregătit încă o schimbare în Legea funciară. Dar dacă o asemenea lege ar trece, banii limitați ai marilor ferme vor flua nu spre investiții esențiale pentru menținerea recuperării, ci spre cumpărarea de pământ care acum are un preț foarte scăzut.

În rezumat: Ungaria a început o profundă restructurare, dar condițiile de piață nu sunt încă apărute ca să dezvolte acest proces pe o cale spontană.

10. POSIBILE CONCLUZII

Transformarea fostei agriculturi "socialiste" într-o economie de piață a Ungariei poate transmite unele mesaje pentru alte agriculturi naționale. Trei din ele, focalizate asupra politicii agricole, sunt subliniate aici.

Primul mesaj: absența unui plan strategic comprehensiv pentru tranziția agriculturii poate duce la dezvoltări neaşteptate şi nedorite. Procesul tranziției, în stadii diferite, cere anumite alegeri, iar o alegere greşită poate modifica alegerea opțiunii următoare, în afară de răul direct cauzat. Totuşi, o astfel de strategie cere o mare stabilitate de la guvern, ca un al doilea mesaj.

Planul strategic, cu succesiunea opțiunilor posibile care pot apărea în timpul perioadei de tranziție proiectată, cere o analiză multilaterală şi profundă în care trebuie luate în considerare multe experiențe internaționale despre modul cum piața reglează procesele din agricultură. Acele țări care au procesele lor de tranziție mai avansate nu sunt întotdeauna conştiente de piață. Reacțiile politice confuze asupra unor evenimente neaşteptate ale pieței (de exemplu: restricții curente, introducerea rapidă de licență etc.) arată clar că deprinderile de piață sunt cu mult în insuficiență. În agricultura unei economii de piață, piața pământului şi piața arendării pământului joacă un rol cheie. În principiu, piața este aceea care poate aloca optim cea mai bună combinație a utilizării pământului. Structurile agricole în formare greu s-ar mişca spre optim fără o piață funciară sau cel puțin fără o piață a arendării funciare. Acele tipuri de agricultură trebuie să folosească acele suprafețe de pământ care sunt mai eficiente decât altele. Structurile de folosire a pământului moştenit de la comunism vor ajunge la eficiență numai pe această cale, ca factor crucial al performanței macroeconomice a agriculturii.

În Ungaria, după cum am văzut, problema pieței funciare a fost practic neglijată în procesele de tranziție, astfel că şansa unei structuri agricole eficiente poate fi amânată într-un viitor mai depărtat. În această omisiune poate fi interpretat al treilea mesaj al Ungariei: încă de la începutul tranziției, o atenție specială trebuie dată acelor condiții care permit alegeri de piață în tipurile de agricultură. Corectări implementate mai târziu pot corecta distorsiunile doar cu mari pierderi şi întârzieri.

Figura nr. 1 - Structura proprietății asupra pământului în cooperativele agricole

Figura nr. 2 - Transformarea fostelor ferme de stat

Figura nr. 3 - Deținătorii de acțiuni în cooperativele agricole

Figura nr. 4 - Utilizarea pământului după tipurile de ferme

INSTITUTUL NAȚIONAL
DE
CERCETĂRI ECONOMICE

PROBLEME ECONOMICE
NR. 46/1996

CENTRUL DE INFORMARE
ŞI DOCUMENTARE ECONOMICĂ
BUCUREŞTI

ACADEMIA ROMÂNĂ
INSTITUTUL NAȚIONAL DE CERCETĂRI ECONOMICE
INSTITUTUL DE CERCETARE A CALITĂȚII VIEȚII

CALITATEA VIEȚII POPULAȚIEI RURALE DIN REZERVAȚIA BIOSFEREI DELTA DUNĂRII

Ana BĂLAŞA,
Dumitru CHIRIAC (coordonator),
Emilian M. Dobrescu,
Maria MOLDOVEANU,
Marcel DORU,
Gheorghe SOCOL,
Ion VOINEA

CENTRUL DE INFORMARE ŞI DOCUMENTARE ECONOMICĂ

CUPRINS

INTRODUCERE 679

CAPITOLUL 1. STANDARDUL DE VIAȚĂ ŞI SURSELE SALE 681
1. Veniturile totale ale populației 681
2. Consumul alimentar din resursele proprii 683
3. Ce cred oamenii despre veniturile lor? 684

CAPITOLUL 2. PROPRIETATEA PRIVATĂ ÎN DELTA DUNĂRII..... 686
1. Locuința..... 686
2. Echipamentul gospodăriei 687
3. Proprietatea funciară 687
4. Uneltele de pescuit..... 688
5. Privatizarea 689

CAPITOLUL 3. SERVICIILE ECONOMICE ŞI SOCIALE..... 690
1. Serviciile economice..... 690
3. Accesul la informație şi cultură 694

CAPITOLUL 4. CALITATEA PERCEPUTĂ A VIEȚII 698
1. Starea de sănătate..... 698
2. Confortul locuinței 698
3. Viața de muncă 699
4. Temerile populației 700
5. Starea conflictală..... 701
6. Mediul social de viață 701
7. Influența izolării 702
8. Intenția de a părăsi Delta..... 703
9. Satisfacția față de viață 703

CAPITOLUL 5. IMPACTUL LEGII REZERVATIEI BIOSFEREI DELTA DUNĂRII..... 705
1. Efectele legii asupra persoanei 705
2. Mediul în care legea acționeazâ asupra vieții indivizilor 706
3. Impactul asupra mediului natural..... 706
4. Consecințe economică 707

5. Impactul social 709
6. Impactul legii asupra gradului de civilizație al localităților 710
7. Contribuția legii (a cunoaşterea Deltei Dunării pe plan Internațional 710

CONCLUZII 712

BIBLIOGRAFIE 714

INTRODUCERE

În echilibru complex al Deltei Dunării, activitatea umană este un factor deopotrivă perturbator şi reglator cu consecințe imediate şi pe termen lung. Ele trebuie bine cunoscute şi (stăpânite. De aceea, investigarea aspectele specifice ale condițiilor de viață şi, pe această bază, rezolvarea optimă a nevoilor comunităților umane devine parte integrantă a programelor care privesc reconstrucția ecologică a acestei zone.

Cercetarea de față, care face obiectul unui contract încheiat între Institutul de Cercetare a Calității Vieții şi Institutul de Cercetări, Studii şi Proiectări pentru Urbanism şi Amenajarea Teritoriului "URBANPROIECT", îşi propune să contribuie prin relevanța informațiilor culese la realizarea acestui proiect complex, de importanță națională şi internațională.

Obiectivele cercetări sunt cele solicitae de beneficiar şi vizează starea actuală a calității vieții populației rurale din Rezervația Biosferei Delta Dunării: standardul de viață al locuitorilor şi sursele sale, serviciile economice şi sociale, calitatea percepută a vieții, impactul legii rezervației.

Întreaga metodologie a cercetării, inclusiv chestionarul de opinie au fost elaborate de I.C.C.V. şi avizate de către "URBANPROIECT".

Cercetarea concretă a fost realizată în cinci localități rurale propuse de către beneficiar (Chilia Veche, C.A. Rosetti, Crişan, Mila 23, Sf. Gheorghe).

Chestionarul a fost aplicat unui număr de 199 de persoane, după cum urmează:

Chilia Veche	101
C.A. Rosetti	20
Crişan	19
Mila 23	20
Sf. Gheorghe	39
Total	199 persoane

În funcție de ocupația persoanelor investigate, eşantionul a avut următoarea componență:

pescari	64
alți salariați	76
alte ocupații	5
pensionari	54
Total	199 persoane

Pe sexe, eşantionul a cuprins 130 bărbați şi 62 femeiu, iar după vârstă structura sa a fost următoarea:

sub 20 de ani	7
21-30 de ani	53

31-40 de ani	39
41-50 de ani	47
51-60 de ani	25
61-70 de ani	20
peste 71 de ani	8
Total	199 persoane

Au fost investigate 25 de persoane necăsătorite, 160 căsătorite şi 14 văduve sau divorțați.

Răspunsurile la chestionar au fost susținute prin numeroase idei sugerate de observație directă şi din interviurile realizate cu exponenâi ai comunităților investigate.

CAPITOLUL 1. STANDARDUL DE VIAȚĂ ŞI SURSELE SALE

Nivelul de trai, calitatea vieții în genere a locuitorilor Deltei sunt determinate In măsură considerabilă de veniturile de care dispune populația penlru a-şi satisface nevoile de consum. În condițiile noi ale economiei de piață, veniturile se caracterizează printr-o mai mare varietate tipologică. Cuantumul valoric al acestor tipuri de venituri cunoaşte, de asemenea, mari oscilații. Schimbările generate de economia de piață în ceea ce priveşte structura şi cuantumul diferitelor tipuri de venituri sunt prezente, într-o anumită măsură, şi în Delta Dunării.

O particularitate a economiei de piață este ponderea tot mai însemnată pe care o capătă proprietatea privată ca sursă de venit şi, în sens mai larg, ca una din premisele materiale ale standardului în viață.

În cele ce urmează ne vom ocupa, pentru început, de veniturile populației.

1. Veniturile totale ale populației

Având în vedere călfocul în care se concentrează şi în beneficiul căreia se cheltuiesc în principal veniturile este gospodăria, calculele noastre şi analiza succintă care urmează sunt centrate pe această unitate social-economice de bază. De fapt, starea materială şi calitatea vieții tuturor membrilor gospodăriei depind în mai mare măsură de veniturile globale ale acesteia decât de câştigul individual al fiecăruia în parte.

În structura venitului total al gospodăriei am inclus toate câştigurile băneşti obținute de fiecare component al acesteia în luna anterioară anchetei, şi anume: salarii, pensii, ajutoare de şomaj, alocații de orice fel, câştiguri din activități ocazionale şi din comercializarea unor produse agricole, alte venituri. În felul acesta am putut obține un inventar mai cuprinzător al tipurilor da câştiguri curente în cazul locuitorilor Deltei şi am reuşit să determinăm, într-o măsură aproximativă, cuantumul acestora. Acest din urmă obiectiv, acela al comensurării veniturilor, nu a putut fi realizat decât parțial datorită suspiciunilor de neînvins, cel puțin în prezent, pe care le trezesc acest tip de anchete. În consecință, veniturile declarate sunt mai mici decât cele reale. O dovadă în acest sens ne-o oferă, de exemplu, înregistrările privind alocațiile, mai mici în genere decât cuantumul lor real cunoscut. Astfel, valoarea medie a alocației, rezultată din anchetă, este de 3.859,79 lei, mult sub suma reală.

Cu aceste rezerve, în continuare prezentam cele mai importante constatări privind veniturile totale pe gospodărie.

O primă remarcă este frecvența ridicată a gospodăriilor cu venituri mici, mai mici chiar decât salariul minim pe economie, deşi peste 76% din cei 199 subiecții chestionați erau salariați şi pescari, iar gospodăriile includeau adesea două sau mai multe persoane salariate. Conform rezultatelor anchetei, 16,3% din gospodăriile eşantionului au venitul total sub 60.000 de lei în luna august;

Venitul total pe gospodărie în luna de referință este foarte mic (sau lipseşte cu totul) nu numai în cazul celor mai săraci subiecți ai eşantionului în raport cu necesitățile unui trai decent (de circa 80.000 de tei în cazul unei persoane singure, conform estimărilor Institutului de Cercetari a Calității Vieții) sau la limite supraviețuirii (când ar fi de trebuință după aceleaşi estimări, circa 46.000 de lei tot în ipoteza unei singure persoane), 80-90% din eşantion se află sub una sau alta din cele două limite;

Veniturile totale pe gospodărie mai mari, de peste 300.000 lei, sunt foarte rare: 4,7% din gcsoodăriile incluse în eşantion.

În mod detaliat, situația veniturilor totale ale gospodăriei se prezentă astfel:

- Până la 20.000 lei: 4,7%
- 40.000 lei: 3,8%
- 60.000 lei: 6,8%
- lei: 30,4%
- lei; 22,0%
- lei: 12,8%
- lei: 7,3%
- lei: 4.7%
- peste 300.000 lei: 4,7%

După sursa de formare, veniturile totale ale gospodăriei se prezintă astfel:

	Contribuția
• Salarii	66,5
• Alocații copii	3,1
• Ajutor de şomaj	2,2
• Venituri ocazionale	5,1
Comercializarea unor	
• Produse agricole	5,1
• Alte venituri	7,5
• Pensii	9,5

În situația de mai sus se impune atenției contribuția neînsemnată a produselor agricole vegetale şi animale la realizarea venitului total al gospodăriei, deşi condițiile naturale sunt deosebit de favorabile, în special în ceea ce priveşte şeptelul. Considerăm că, în viitor, prin mai buna valorificare a resur-

selor existente în direcția creşterii animalelor - ovine, bovine, porcine în special - s-ar putea obține venituri însemnate şi, de asemenea, s-ar îmbunătăți alimentația localnicilor. Este de observat că pentru aceasta, datorită condițiilor naturale existente, ar fi nevoie de cheltuieli minime. După categoria socio-ocupațională venitul total mediu al gosspodăriei subiectului se prezintă astfel:

Nr. crt.	Categoria socio-ocupațională a subiectului	Venitul total mediu pe gospodărie (lei)
1	Pescar	101.279
2	Agricultor	38.833
3	Salariat	164.324
4	Pensionar	60.377

Despre veniturile agricole (şi implicit ale agricultorilor) şi posibilitățile de creştere a aestora am vorbit mai sus. Câteva cuvinte acum despre pensionari.

Informațiile despre cuantumul pensiilor sunt probabil mai apropiate de realitate. De aceea, valoarea medie a pensiei, de 27.809 lei în luna, august, este departe de a acoperi trebuințele fireşti ale persoanelor respective şi ale membrilor famiilor lor, dacă este cazul. Cu atât mai mult cu cât persoanele respective nu mai dispun de posibilități deosebite, datorită vârstei, de a obține venituri suplimentare.

2. Consumul alimentar din resursele proprii

Delta Dunării oferă locuitorilor săi posibilitatea de a obține unele produse, în special alimente, din producție proprie. În condițiile dificile ale tranziției, când veniturile sunt mici în general iar produsele alimentare sunt limitate sau scumpe, ca toate produsele de altel, faptul acesta degrevează bugetul familiei de cheltuieli care altfel s-ar putea dovedi ruinătoare. Iată de ce considerăm că, din punct de vedere metodologic, este întrutotul justificat să înregistrăm aporul autoconsumului ca un capitol aparte al veniturilor unei gospodării. Din acest punct de vedere ancheta a relevat următoarele (tabelul nr.1):

Tabelul nr. 1 - Consumul unor produse alimentare din producția proprie

Produsul	Gradul de satisfacere a necesităților gospodăriei %		
	Deloc	în mică măsură	în cea mai mare măsură
Carne	15,8	41,4	42,8
Pește	33,7	19,9	48,4
Legume	13,8	32,7	53,5
Fructe	23,4	52,0	24,6
Lapte și produse lactate	49,5	13,3	37,2
Ouă	20,4	25,5	54,1
Băuturi alcoolice	47,4	39,7	12,9

După cum se poate observa, la toate produsele menționate peste 50% din gospodării îşi asigură fie o parte a consumului, fie cea mai mare parte a acestuia din producția proprie. Prin cantitatea, diversitatea şi valoarea tor biologică, aceste produse conferă o notă specifică locuitorilor Deltei în ceea ce priveşte modul de satisfacere a trebuințelor lor vitale şi asigură, în condițiile pensiei de mijloace băneşti, menținerea nivelului de trai în limite rezonabile.

3. Ce cred oamenii despre veniturile lor?

Cum am mai menționat, practica sociologică dovedeşte că veniturile înregistrate eu prilejul anchetelor sunt, pe ansamblu, mai mici decât ceia reale. Din acest motiv, chiar dacă semnificația calitativă a analizelor întreprinse pe baza declarațiilor de venit poate îi corectă, persistă întotdeauna insatisfacția cauzată de gândul că cifrele reale sunt totuşi altele. Cu totul alta este situația analizelor privind satisfacția sau insatisfacția oamenilor în legătură cu anumite aspecte ale vieții lor pentru că, în acest caz, ceea ce li se cere oamenilor este să exprime se simt sau gândesc ei şi nu să ofere informații despre lucruri materiale care, cred nejustificat subiecții, ar putea fi folosite împotriva intereselor lor. În termeni ştiințifici, deci, distorsiunea este mai mică sau absentă în al doilea caz. Iată de ce, analizele privind satisfacția sau insatisfacția oamenilor în ceea ce priveşte venitul lor sunt o completare binevenită. Cu atât mal mult cu cât ceea ce contează în ultima instanță nu este dimensiunea câştigului ci semnificația acestuia pentru persoana respectivă. Aprecierea persoanelor anchetate față de verniturile lor este prezentată în tabelul nr. 2.

Tabelul nr. 2 - Estimarea veniturilor totale ale familiei în raport cu necesitățile

		%
1	Nu ne ajung nici pentru strictul necesar	35,9
2	Ne ajung numai pentru strictul necesar	40,9
3	Ne ajung pentru un trai decent, dar nu ne putem cumpăra obiecte mai scumpe (mobilă și îmbrăcăminte de lux, casă etc.)	19,7
4	Reușim să cumpărăm și unele obiecte mai scumpe, dar cu eforturi	3,5
5	Reușim să avem tot ce ne trebuie, fără eforturi	0,0

Sentimentul a % din subiecți este că posibilitățile lor materiate deabia le asigură supraviețuirea şi existența la limita necesităților biologice şi sociale.

Ducând mai departe analiza, vom vedea că femeile sunt ceva mai mulțumite de standardul or de viață decât bărbații: 30% consideră că trăiesc decent față de 15,5% bărbați (varianta 3 de răspuns); că persoanele în vârstă, probabil pentru că au aspirații şi cerințe mai puține, sunt mai mulțumite decât persoanele tinere, că numărul mai mare de copii măreşte procentul celor cărora nu te ajung venituriîe sau le ajung doar pentru strictul necesar; în sfârşit, în ceea ce priveşte categoria socio-ocupațională, dacă salariații şi agricultorii sunt mai împăcați cu situația tor, pescarii şi pensionarii se plasează în proporție de aproape 50,0% în primele două poziții ale celor care apreciază că deabia pot să-şi asigure trebuințele naturale sau chiar că nu le pot satisface.

CAPITOLUL 2. PROPRIETATEA PRIVATĂ ÎN DELTA DUNĂRII

În condițiile economiei de piață proprietatea particulară capătă o extensiune deosebită şi devine sursă importantă de venit şi de asigurare a existenței. Redusă la dimensiuni nesemnificative în regimul anterior, în prezent procesul de cristalizare a diferitelor tipuri de proprietate privată se află în plină desfăşurare. Cu ocazia anchetei sociologice întreprinse în Delta Dunării am urmărit şi înregistrat în ce măsură localnicii, indiferent de ocupația lor de bază şi zona rezidențială, dețin următoarele tipuri de proprietăți: teren agricol, locuință, unele bunuri de folosință îndelungată şi unelte de pescuit. Informațiile obținute în această privință permit o caracterizare mai corectă a potențialului economico-social prezent şi de perspectivă a populației din zonă.

1. Locuința

În eşantionul considerat, locuința este tipul de proprietate cel mai frecvent întâlnit, 85,9% dintre persoanele anchetate posedând în calitate de proprietar cu casă la curte sau un apartament la bloc. Privită prin prisma datelor generale pe țară, aşa cum rezultă acestea din recensământul național efectuat în 1992 şi din diferite anchete ale Institutului de Cercetare a Calității Vieții al Academiei Române, cifra pare a indica o situație destul de bună. Nu trebuie să pierdem din vedere că Delta Dunării este o zonă preponderent rurală, cu un coeficient de urbanizare scăzut, astfel încât procentul de mai sus exprimă o particularitate locală care nu trebuie supralicitată.

O imagine mai completă asupra condițiilor de locuit ale oamenilor Deltei o obținem luînd în discuție alte elemente care definesc confortul casnic.

Unul dintre acestea este apa potabilă care a reprezentat, şi încă mai reprezintă, aici o problemă. Ancheta a pus în evidență că, în prezent, 62,8% din gospodării dispun de instalații de apă curentă şi 25% de fântână. Însumând aceste două cifre rezultă că circa 88% din locuințe folosesc în gospodărie apă potabilă. Deşi mult schimbată în bine dacă o raportăm la un trecut nu prea îndepărtat, privită din punctul de vedere al dezideratelor sanitare situația aceasta invită fa continuarea eforturilor în direcția realizării condițiilor care să permită tuturor locuitorilor Deltei accesul la apa potabilă.

Altă componentă a confortului casnic este baia, prezentă în 45,7% din locuințe. Având în vedere coeficientul însemnat de case țărăneşti în Deltă, procentul respectiv, mai ridicat decât în locuințele similare din atte zone ale

țării, este o surpriză care, împreună eu alte amenajări, .poate fi o premisă favorabilă pentru atragerea gospodăriilor țărăneşti în servicii turistice.

De curent electric în permanență beneficiază 85,4% din gospodăriile anchetate, restul (14,6%) fiind lipsite de această binafacere a civilizației contemporane. Condițiile locale fac desigur dificilă extinderea rețelelor electrice până la cele mai îndepărtate şi izolate locuințe, dar în absența curentului electric proiectele de înviorare a civilizației şi de ridicare a standardului da viață al locuitorilor Deltei vor fi lipsite de suportul necesar.

2. Echipamentul gospodăriei

Pentru a beneficia de condiții civilizate de viață, locatarii caselor sau apartamentelor se folosesc în prezent da o serie întreagă de echipamente şi aparate speciale. După destinația lor, acaste aparate ar putea fi grupate în echipament mernjer, de comunicație şi cultural şi de informație. Situația existentă era următoarea:

I. Echipament menajer			
		Gospodării care:	
		Au	**Nu au**
1	Frigider	79,3%	20.7%
2	Aragaz	70,4%	29,6%
3	Maşină de spălat	67,8%	32,2%
II. Echipament de comunicație			
1	Bicicletâ	36,2%	63,8%
2	Barcă	40,7%	59,3%
3	Barcă cu motor	9,5%	90,5%
4	Telefon	**27,1%**	72.9% |
III. Echipament cultural şi de informație			
1	Radio	80,4%	19,6%
2	Televizor	86.9%	13,1%
3	Videocasetofon	13,1%	86,9%
4	Magnetofon	39,2%	60,8%

Şi în cazul acestui echipament, în toate situațiile cu excepția bărcii şi a bărcii cu motor, înzestrarea gospodăriilor din Delta Dunării este inferioară înzestrării constatate pe ansamblul țării.

3. Proprietatea funciară

Terenul agricol, împreună cu peştele şi alta produse oferite de Deltă, reprezintă, şi în viitor va trebui să o facă în şi mai mare măsură, o sursa importantă de existență pentru locuitorii acestui colț de țară. Caracterul de

rezervație naturală conferit Deltei impune anumite restricții circulației şi utilizării agricole a fondului funciar existent.

În momentul de față 54;3% din gospodăriile eşantionului anchetat posedă pământ, restul de 45,7% fiind lipsite de această şansă. Suprafețele de teren agricole deținute sunt de regulă mici, dar rezervele importante existente ar putea permite însă mărirea acestor suprafețe şi sporirea numărului de deținători. Bineînțeles, fără ca prin aceasta să se aducă daune ecosistemului deltaic.

Dacă numărul posesorilor de pământ este, aşa cum am văzut, destul de mic, iar suprafețele posedate nu sunt prea întinse, locuitorii Deltei au, chiar de pe acum, posibilități mari de creştere a animalelor pe păşunile naturale existente. În condițiile favorabile de după revoluție, zootehnia poate deveni o sursă importantă de venituri pentru localnici.

4. Uneltele de pescuit

Cu puține excepții, îndeletnicirea principală a locuitorilor Deltei a fost din totdeauna pescuitul. De aceea este normal ca între mijloacele de producție deținute de localnici să figureze şi uneltele de pescuit. în ceea ce priveşte posedarea echipamentului necesar pescuitului ancheta a constatat următoarele:

1	Au tot ce le trebuie	18,1%
2	Fosedă o parte din uneltele respective	35,2%
3	Nu posedă unelte de pescuit	36,2%
4	Nu este cazul	10,5%

Eliminând din calcul persoanele care prin natura profesiei lor sau din alte motive nu au de ce să posede unelte de pescuit, situația nu se modifică substanțial.

Eliminând din calcul persoanele care prin natura profesiei lor sau din alte motive nu au de ce să posede unelte de pescuit, situația nu se modifică substanțial.

1	Au tot ceea ce le trebuie	20.3%
2	Posedă o parte din uneltele respecfive	39,3%
3	Nu posedă unelte de pescuit	40,4%

Prin urmare, în măsura în care statistica corespunde realității, o situație precară în caea ce priveşte deținerea uneltelor de pescuit.

5. Privatizarea

Particularități de natură economică, organizatorică şi, poate, de mentalitate fac ca procesul privatizării, exprimat prin apariția unor întreprinzători şi a unor unități economice, să fie destul de firav deocamdată în Deltă. Cel puțin până acum, aşa cum rezultă din anchetă, acest proces şi-a găsit concretizarea exclusiv în apariția unor unități comerciale. Din cele 199 de persoane intervievate, 3,0% dețin astfel de unități. În marea lor majoritate aceste unități sunt modeste şi. prin urmare cu cifră de afaceri mică. Este de remarcat, de asemenea, predominanța în oferta lor a băuturilor .alcoolice, a țigărilor şi altor produse puțin relevante din punct de vedere economico-social. Din acest motiv, cu tot numărul tor considerabil dacă le raportăm, la totalul populației, contribuția pe care o au acestea la asigurarea bunei aprovizionări cu întreaga gamă de produse de consum curent este nasatisfăcătoare.

CAPITOLUL 3. SERVICIILE ECONOMICE ŞI SOCIALE

1. Serviciile economice

Serviciile economice, dincolo de diversitatea şi structura lor, vizează, în capitolul de față, latura subiectivă, care se referă la calitatea percepută de către consumatori pentru:

• alimentarea cu apă;
• transportul şi posibilitățile de deplasare;
• dotarea localității cu unități comerciale;
• dotarea localității cu unități de prestări servicii.

Alimentarea cu apă. Rețeaua de distribuție a apei în localitățile Deltei, unde aceasta există (Chitila, Crişan, Sf. Gheorghe), prezintă un debit deficitar şi nu acoperă în mod permanent necesarul de apă al locuitoritor, întreruperile de energie electrică îi obligă pe locuitori să stocheze apa în rezervoare improvizate, consumul acesteia constituind un pericol pentru sănătatea lor.

Ca urmare, 64,3% dintre subiecții intervievați percep alimentarea cu apă ca fiind "proastă" şi "foarte proastă" în timp ce numai 35,2% o consideră "bună" şi "satisfăcătoare". Doar un singur subiect din întregul eşantion investigat este de acord că alimentarea cu apă este "foarte bună".

Pe sexe, aprecierile converg către aceleaşi procente, atât bărbații, cât şi femeile fiind suficient de critici în această privință. După ocupația, cele mai multe opinii critice le-au emis, în ordine: pescarii, agricultorii, salariații şi pensionarii, cei care reprezintă de fapt şi principalele categorii ocupaționale ale populației Deltei. Pe vârste "cei mai nemulțumiți" sunt, fireşte, subiecții maturi, grupele cuprinse între 31-40 ani şi, respectiv, 41-50 ani; din nou, pensionarii sunt mai puțin critici decât celelalte categorii de vârstă. Mai grav este faptul că în comunele Crişari, Mila 23 se pompează apă direct din Dunăre pentru consumul populației,ceea ce poate produce oricând unele boli hidrice.

Transportul şi posibilitățile de deplasare sunt reflectate astfel în opiniile subiecților: câte 34,2% le percep, ca "foarte proaste" şi, respectiv "proaste", 22,6% din cei chestionați le consideră "satisfăcătoare", 8,9%, "bune" şi doar 1% "foarte bune". Agricultorii şi salariații percep în modul cel mai negativ organizarea transporturilor (65,7% - "foarte prost" şi 33,3% "prost", respectiv câte 38,2% pentru categoriile menționate) ca şi posibilitățile de transport şi de deplasare.

Doar 1% le consideră "foarte bune". Pe grupa de. vârstă cele mai critice opinii le au tinerii până la 20 de ani şi subiecții între 41-60 ani ("foarte proaste", respectiv subiecții între 21-30 şi 31-40 ani ("proaste").

De asemenea, 56,3% dintre cei chestionați apreciază ca "proastă" şi "foarte proastă" dotarea **localităților cu unități comerciale** la care se adaugă alți 23,6% care o consideră "satisfăcătoare". Deci, aproape 85% d*in* populația intervievată este nemulțumită de dotarea cu unități comerciale a localităților respective. Pescarii şi agricultorii sunt, din nou, categoriile profesionale cele mai puțin mulțumite le urmează salariații pentru care, răspunsurile cae apreciază negativ dotarea cu unități comerciaie, sunt peste 76%. Pe categorii de vârstă, majoritatea răspunsurilor sunt negative, indiferent de sex sau starea civilă, dotarea cu unități comerciale este apreciată tot negativ.

La Chilia Veche pâinea lipseşte din unitățile comerciale, iar comuna C.A. Rosetti nu posedă decât o singură unitate comercială cooperatistă, care, evident, *nu* face față sollciianțîtor. LA Sf. Gheorghe, deşi există două magazine, lipsesc produsele de bază, fapt care se întâlneşte şi la Crişan şi Mila 23, unde aprovizionarea este deficitară, mai ales iarna.

În ceea ce priveşte **dotarea localităților cu inități de prestări servicii** 64,3% dintre subiecți o consideră toarte proastă", iar 26.1% "proastă"; numai 2% dintre subiecți au emis părerea că această dotare este "bună'. Pe ocupații, cei mai critici au fost pescarii (81,3% din totalul categoriei respective), salariații (30,5%) şi pensionarii (53,7% care au considerat-o "foarte bună", în timp ce o treime dintre agricultori o socotesc la fel, iar celelalte două treimi - "proastă", şi după vârstă, opiniile nefavorabile aparțin tuturor subiecților, indiferent de grupă; cele mai multe nemulțumiri le au grupele de vârste următoare: 41-50 ani (72,3%); 61-70 ani (70%); 51-60 ani (68%). Pe ansamblu, 90,4% din totalul persoanelor chestionate sunt nemulțumite de dotarea localităților lor cu unități de, prestări servicii. Dacă adăugăm lla aceştia şi pe cei 6,5% din subiecții care o consideră "satisfăcătoare", rezultă că cca 97%, deci aproape toți subiecții sunt, în general, nemulțumiți de această dotare.

Este firesc că opiniile subiecților să se situeze la aceste cote alarmante, pentru că numai la Chilia Veche există un singur atelier de artizanat al industriei mici, locale, care însă nu mai funcționează din lipsă de materii prime.

Referitor la asigurarea asistenței medicale, opiniile subiecților se distribuie astfel:

• "foarte proastă"
• "proastă"
• "satisfăcătoare"
• şi doar 21,6% - "bună", respectiv 0,5% "foarte bună".

Astfel de opinii aparți subiecților investigați indiferent de grupa de vârstă, sexul sau ocupația acestora. Cele mai multe nemulțumiri le-au emis familiile cu trei şi respectiv un copil.

Organizarea unităților de sănătate se prezintă astfel:

Comuna	Paturi	Medici	Personal mediu
C.A. Rosetti	5	1	1
Chilia Veche	5	1	3
Crişan	5	2	4
Sf. Gheorghe	5	1	2

Starea echipamentelor din dotarea dispensarelor comunale este precară: lipsesc salvările, dotările auxiliare, chiar şi medicamentele. Farmaciile nu sunt bine aprovizionate. În caz de îmbolnăviri grave nu există posibilitatea de intervenții rapide.

Servicii de învățământ

Organizarea unităților şcolare din comunele investigate nu asigură realizarea obiectivelor prevăzute în programele de învățământ şi, implicit, nu asigură egalitatea de şanse în materie de educație. Pe lângă unele neajunsuri datorate disparităților dintre urban şi rural, dintre zona Deltei şi alte zone din țară, calitatea serviciilor de învățământ este inacceptabilă sub raportul condițiilor materiale, a mijloacelor didactice şi a calificării personalului din învățământ. Mai ales lipsa profesorilor calificați a generat neîncrederea localnicilor în virtuțile şcolii, determinandu-i pe unii să-şi retragă copii.

Niciunul dintre subiecți investigați nu apreciază.calutatea învățământului ca fiind "foarte bună".

Este considerată "bună" de câte subiecții a căror vârstă se situează la distanță mai mare de vârstă şcolară şi care nu eu relații directe cu şcoala (tabelul nr.3).

Tabelul nr. 3 - Calitatea învățământului în relație cu numărul de copii aflați în întreținerea subiecților

%

Nr. crt.	Calitatea învățământului	Nurnărul de copii afeti în întreţintere					5 copii
		nici un copil	1 copil	2 copii	3 copii	4 copii	
1	Foarte proastă		4,4	6,1			
2	Proastă	9,1	6,7	8,1	18,7	50,0	
3	Sâîisfăcătoare	36,4	42,2	20,5	25,0	25,0	100,0
4	Bună	48,6	42,2	55,1	50,3	25,0	
5	Nu e cazul	5,7	2,2	2.0			
6	Nu ştiii	2,1	2,2	4,1			
7	Total	44,2	22,6	24.6	6,0	2,0	0,5

Nivelul da pregătire influențează perceperea calității învățământului, îndeosebi în căzul celor "fără şcoală" sau cu "şcoală netermlnată" - care se abțin de la o atitudine critica *la* adresa serviciilor educaționale. Subiecții care au şcoală postliceală şi studii universitare sunt mai exigenți în această privință.
Pe lângă lipsa cadrelor clarificate, ai reproşează şi existența exclusivă a învățământuiui de 8 clase în zonă rurală.

În aceste condiții, tinerii sunt lipsiți de posibilitatea de a urma forma deînvățământ dorită. Cu privire la această posibilitate, subiecții au exprimat următoarele aprecieri (tabelul nr. 4):

Tabelul nr. 4 - Posibilitatea de a urma forma de învățământ

Nr. crt.	Aprecieri	Mențiuni %
1	Foarte proastă	27.1
2	Proastă	27.6
3	Satisfăcătoare	18,1
4	Bună	8,0
5	Nu ştiu	17,0
6	Nu răspund	1,5

Indiferent de numărul copiilor pe care îl au în întreținere, localnicii sunt nemulțumiți de imposibilitatea continuării studiilor dorite de copiii lor, după absolvirea şcolii generale. Datorită costurilor ridicate pe care le presupune întreținerea elevilor trimişi la şcoli în Sulina sau Tulcea, speranța tor de a le asigura copiilor continuarea pregătirii nu are şanse de realizare. De aceea, unii şi-au propus să părăsească zona Deltei (tabelul nr. 5).

Tabelul nr. 5 - Aprecierea posibilități de a urma forma de învățământ dorită

Nr. crt.	Posibilitatea de a urma forma de învățământ dorită	Numărul de copii aflați în întreținere					
		Nici un copil	1 copil	2 copil	3 copii	4 copii	5 copii
1	Poarte proastă	20,5	24,4	36.7	33,3	75,0	
2	Proastă	28.4	35.6	20,4	35,0	25,0	
3	Satisfăcătoare	18,2	11,1	22,4	33,3		
4	Bună	10,2	2,2	10.2	8,3		
5	Nu e cazul	19,3	22,2	10,3			100.0
6	Nu sau	3,4	2.2				

Posibilitatea de a obține un loc de muncă pe măsura intereselor şi capacității subiecților este foarte redusă: 82,4% dintre cei chestionați apreciază această posibilitate ca fiind "foarte proastă" (56,8%) şi "proastă" (25,6%).

Aceste aprecieri nu sunt influențate în mod semnificativ de sexul subiecților deşi, în ultimul timp, au fost desființate o serie de unități pentru împletituri din răchită şi papură care utilizau, în principal, forță de muncă feminină.

Exceptând pensionarii, care nu sunt interesați pentru ei înşişi în această problemă, dar ale căror opinii se apropie de opinia majoritară, semnalăm nivelul accentuat de insatisfacție în rândul agricultorilor şi ai pescarilor.

Datorită declinului agriculturii şi creşterii animalelor din ultimii ani şansele ocupării lor s-au redus foarte mult, după cum s-au diminuat şansele plescarilor de a lucra în domeniul pescuitului, ca urmare a diminuării potențialului bioproductiv al zonei (tabelul nr. 6).

Tabelul nr. 6 - Posibilitatea de a obține un loc de muncă în funcție de ocupația subiecților

Nr. crt.	Posibilitatea de a obține un loc de muncă	Ocupația subiecților			
		Pescar	Agricultor	Salariat	Pensionar
1	Foarte proastă	62,5	66,2	52,6	55,6
2	Proastă	26,6	33,3	27,6	20,4
3	Satisfăcătoare	6,3	2,6	1,8	
4	Bună	3,1	9,2	3,7	
5	Foarte bună	1,6		5,3	
8	Nu ştiu			2,6	18,5

3. Accesul la informație şi cultură

Viața spirituală din comunele investigate

Accesul la informație este deficitar. Principalele surse utilizate sunt: presa, televiziunea; emisiunile de radio.

Informarea prin presă este îngreunată de modul de difuzare a publicațiilor.

Numai 15,1% din totalul subiecților consideră "bună" difuzarea presei în localitățile lor, în timp ce aprecierile "foarte proastă" - 28,1% şi "proastă" - 26,6% stare de lucruri. Cei mai nemulțumiți sunt pescarii şi salariații.

La rândul lor, femeile, care se deplasează mai rar în afara localitățile lor în care trăiesc, declară că difuzarea presei este "proastă" 35,5% - şi foarte proastă - 27,4% (tabelul nr. 7).

Tabelul nr. 7 - Aprecierea difuzării presei în raport cu sexul subiecților

Nr.crt.	Difuzarea presei	Sexul subiecților	
		Masculin	Feminin
1	Foarte proastă	28.7	26.4
2	Proastă	22,1	35,5
3	Satisfăcătoare	26,5	19.4
4	Bună	15,4	14.5
5	Nu e cazul	4,4	3.2
6	Nu ştiu	2.9	

Nemulțumirea subiecților provine din faptul că presa este difuzată cu mare întârziere, iar în unele situații nu ajunge deloc la destinație.

În acest caz localnicii se informează din emisiunile de televiziune şi radio.

Emisunile de televiziune sunt preferate emisiunilor de radio, deşi, atât unele, cât şi celelalte, sunt singurele surse de acces la informația recentă (tabelul nr.8).

Tabelul nr. 8 - Urmărirea emisiunilor radiotelevizate

Tipuri de emisiuni	Frecvența urmărită		
	Des	Rar	Nu urmăresc
Emisiuni de televiziune	32.7	51,3	16,1
Emisiuni de radio	31,7	40,7	24,1

Vizionarea emisunilor TV este influențată de mai mulți factori contextuali şi/sau individuali, cum sunt:

• neracordarea comunei la rețeaua națională de electricitate sau întreruperea curentului electric mai multe ore pe zi;

• posibilitatea cumpărării aparatelor TV;

• ocupația subiecților care, în unele cazuri, presupune deplasarea în afara comunei;

• timpul disponibil.

Se constată că salariații şi agricultorii urmăresc cei mai mult emisunile de televiziune, î*n* vreme ce 1/4 dintre pescari şi 1/4 dintre pensionari, nu le vizionează niciodată. Preferința pentru urmărirea emisiunilor de radio este influențată şi de vârsta subiecților. În aceiaşi timp, faptul că unii nu le audiază sau le audiază "rar", ține, în mare măsură, de factori extraindividueii (tabelul nr. 9).

Tabelul nr. 9 - Audierea emisiunilor de radio în relație cu vârsta subiecților

%

Nr. crt.	Emisiuni radio				Vârsta subiecțitor			
		20 ani	21-30 ani	31-40 are	41-60 ani	51-60 ani	61-70 ani	peste 70 ani
1	Des	33,3	43,4	33,3	25,5	16,0	25,0	12,5
2	Rar	50,0	12,1	15,9	51,1	48.0	40,0	17,5
3	Nu audiază	16.7	24,5	50.8	23,5	30,0	35.0	25,0

În condițiile în care comunele investigate nu dispun de cinematografe, iar la căminele culturale nu se organizează proiecții de filme, este firesc să se menționeze răspunsul "nu" la întrebarea despre vizionarea filmelor - 92,5%. Cei care se deplasează în oraşele Deltei frecventează "rar" (6,5%) sau mai "des" - 1,0% aceste aşezăminte culturale. Răspunsurile la întrebările deschise cuprinse în chestionar *şi* interviurile realizate au pus în evidență starea precară a instituțiilor culturale din comunele investigate atât ca dotare, ca şi ca funcționalitate (tabelul nr. 10).

Tabelul nr. 10 - Dotarea comunelor cu aşezăminte culturale

Comune	Aşezăminte			Capacitate (locuri)
	Biblioteci	Cămin cultură	Casă cultură	
C.A.Rosetti	-	1	-	260
Chilia Veche	1	1	-	330
Crisan	-	1		150
Sf.Gheorghe	-	-	1	280

Căminele culturale nu organizează activități pentru locuitorii comunei, în afara nunților şi botezurilor pentru care închiriază spații. Sunt lipsite de orice dotări care le-ar putea face funcționale. Prin intervenția nefastă a Ministerului Culturii în Comuna "C.A. Rosetti" a fost desființat unicul post de instructor.

Biblioteca comunală are fondul de carte sărac şi perimat, împrumutul de care se realizează prin participare voluntară.

În loc să faciliteze locuitorilor accesul la valorile culturii, instituțiile de profil din comunele Deltei înregistrează cu declin alarmant.

De aceea ele sunt căutate "rar" sau deloc, sar atunci când locuitorii le frecventează, o fac pentru alte activități decât cele specifice aşezămintelor culturale.

Subiecții au menționat şi "alte activități" pe care le practică în timpul liber: unii (8,5%) citesc, ascultă muzici, fac excursii sau sport, alții (71,4%) participă la petreceri cu prietenii şi rude - evenimente care se petrec, însă, "rar".

În general, asprimea vieții în Deltă limitează registrul activităților ce pot fi desfăşurate după orele de muncă. Localnicii preferă mai curând să participe la viața religioasă (76,8%), deşi numai o treime dintre subiecții investigați o fac în mod sistematic.

Opțiunea pentru conduita religioasă este influențată de pregătirea şcolară.

Cei mai mulți locuitori din comunele investigate aparțin Bisericii ortodoxe şi Bisericii ortodoxe de stil vechi. Modelul de convieţuire a celor două comunități este exemplar.

CAPITOLUL 4. Calitatea percepută a vieții

Aşa cum s-a precizat în cadrul "Metodologiei anchetei sociale", cercetarea n*e-am* produs, ca un obiectiv major surprinderea dimensiunii subiective a calității vieții, a modul în care oamenii din Delta Dunării îşi percep şi îşi evaluează propria viață, diferitele ei componente. Aceste componente privesc atât ceea ce se numeşte, îndeobşte, "nivel de trai", "standard material de viață" cât şi necesități care nu se definesc pe baza posedării de resurse materiale. Prin conceptul "calitatea vieții" se surprinde făptul că activitățile, condițiile de viață, relațiile, stările subiective etc. se raportează la un sistem de necesități (trebuințe, nevoi), valori şi aspirații, proprii oamenilor, care, împreună, constituie criteriu de evaluare.

Ne vom referi, mai întâi, la modul în care sunt evaluate starea de sănătate şi locuința - două trebuințe.biofiziologice de bază ale oricărei persoane.

1. Starea de sănătate

Starea de sănătate este apreciată ca fiind, predominant, satisfăcătoare (39%) sau bună şi foarte bună (48%). Deşi condițiile de viață şi, în special, asistența sanitară nu par să îndreptățească această autoevaluare, în percepția populației din Delta Dunării sănătatea nu este o "problemă", în raport cu alte caracteristici ale vieții personale şi colective. Este posibilă existența unui nivel scăzut al informării şi aî aspirațiilor în domeniu, dar la fel de posibil este ca însuşi mediul natural de viață, în ciuda vicisitudinilor, să fie responsabil de păstrarea unei sănătăți acceptabile şi chiar bune.

Starea de sănătate este apreciată ca fiind predominant satisfăcătoare sau burtă de ambele sexe, fără diferențe semnificative. Cum era de aşteptat, în cazul persoanelor care acuză o stare, proastă de sănătate, cei. mai mulți sunt vârstnici ale căror trebuințe de menținere a sănătății sunt diferite de ale tinerilor.

2. Confortul locuinței

Confortul locuinței este, cum se ştie, o cerință extrem de variabilă din punct de vedere socio-cultural (privind suprafața, nr. de camere, tipul de construcție, mobilierul, aparatura casnică, dependințele, alte facilitați de confort etc.). Dincolo de toate acestea, respondenții şi-au evaluat locuința în funcție de criterii proprii, implicite, semnificative numai pentru această zonă.

Doar 4% din populația investigată îşi evaluează locuința ca fiind proastă sau foarte proastă. Marea majoritate a populației investigate consideră că are o locuință satisfăcătoare (20%) sau bună (65%) şi foarte bună (12%). Chiar dacă după norme oficiale, locuințele din Deltă nu sunt corespunzătoare în aceeaşi

proporție, evaluarea pe care oamenii o fac, în funcție de propriile Ier norme, de sistemul de referință în care trăiesc, este importantă şi indică făptuş că nu aici trebuie căutate; sursele de insatisfacție, nemulțumire. Cel puțin în acest moment, locuința nu este percepută ca "o problermă a populației sau a zonei:

3. Viața de muncă

Viața de muncă este unul dintre cele mai importante segmente din viața oamenilor atât ca mijloc de producere de bunuri materiale şi sursă de venit, cât şi ca spațiu de afirmare şi realizase umană. De aceea răspunsul la întrebarea cum percep oamenii Deltei calitatea vieții de muncă are o deosebită relevanță în cercetarea noastră. Ne-a interesat, în primul rând, modul în care resimt oamenii posibilitățile de a obține un loc de muncă conform intereselor şi dorințelor lor, în acest cadru de viață care este Delta.

Iată răspunsurile:

Cum apreciați posibilitatea de a obține un loc de muncă pe măsura intereselor şi a capacităților dvs.?

	%
• Foarte scăzută	60,4
• Mică	27,3
• Satisfăcătoare	3,7
• Mare	5,9
• Foarte mare	2,7
	100,0

Datele de mai sus privind **oportunitatea de a fi angajat în muncă** relevă că ne aflăm în fața a ceea ce numim **o problemă socială**, caracteristică mai multor zone socio-geografice şi, în forme mai atenuate, întregii țări. Totuşi, în nici o altă zonă a țării, posibilitățile de a obține un loc de muncă nu au cunoscut cote atât de scăzute. Menționăm, în context, faptul că cercetările sociologice au constatat că din toți indicatorii referitori la locul de muncă, în vederile populației, securitatea locului de muncă se află pe primul loc ca importanță, chiar înaintea venitului.

Perceperea unor posibilități foarte scăzută de a găsi un loc de muncă şi de a-l păstra reprezintă, pentru respondenți, nesatisfacerea unei necesități de bază a existenței şi implică importante consecințe psihologice şi comportamentale. De asemenea, această percepție poate influența toate celelalte aprecieri atât asupra locului de muncă deținut, cât şi asupra zonei.

Condițiile de muncă sunt considerate, de mai mult de jumătate din cei care lucrează, **sub nivelul satisfăcător**. Doar un sfert din populația care lucrează consideră că are condiții de muncă bune:

Cum apreciați condițiile de muncă?

	%
• Foarte proaste	27,9
• Proaste	28,7
• Satisfăcătoare	17,5
• Bune	23,1
• Foarte bune	2,8
	100,0

La acest nivei ai condițiilor, mai scăzute decât media pe țară rezultată în fiecare an, după 1990 până acum, munca nu mai poate fi sursă de satisfacție şi nici motivator ai unor performanțe profesionale.

Pescarii şi agricultorii acuză în mai mare măsură decât salariat», condițiile proaste de muncă. Munca nu este satisfăcătoare nici în ipoteza de sursă de venit, nu oferă nici măcar satisfacerea unei trebuințe de bază - un venit corespunzătoare. Veniturile obținute sunt, conform aprecierilor majoritare ale respondenților, sub nivelul satisfăcător:

Cât de mulțumit sunteți de veniturile dvs.?

	%
• Nemulțumit	63,3
• Nici mulțumit nici nemulțumit	25,1
• Mulțumit	11,6
	100,0

Bărbații sunt mai nemulțumiți de veniturile obținute în comparație cu femeile. Nemulțumirea este mai mare în rândul persoanelor de vârstă activă.

În concluzie, calitatea vieții de muncă se află, în pereepția populației din Delta Dunării, la cote extrem de scăzute. Această percepție este validată de datele obiective privind gradul de ocupare şi oferta actuală de locuri de muncă în această zonă. Este domeniul în care se impun măsuri de urgență, în acord cu prevederile legii privind constituirea Rezervației Biosferei "Delta Dunării, de sprijinire şi protejare a activităților economice tradiționale ale populației, de "protejare a intereselor localnicilor, precum şi creşterea calității viații şi a standardului decivilizație". Programele privind Delta Dunării vor

trebui, în mod necesar sa țină seama, nu numai de protejarea şi refacerea echilibrului biosferei, ci şi de repercusiunile lor asupra populației din zonă, astfel că viața oamenilor de aici să fie nu doar "conservată" ci schimbată în bine într-o viață de calitate. Realitățile Deltei referitoare la viața de muncă din momentul investigațiilor noastre fac ca rațiunile "utilitatea vieții", "sensul vieții", departe da a mai fi abstracte, să capete o concretețe deosebită, chiar dramatică.

4. Temerile populației

Populația investigată îşi declară în proporția covârşitoare (peste 80%) teama de fenomenele economice care acompaniază schimbările postre-

voluționare şi care le afectează standardul de viață: creşterea prețurilor, a impozitelor, a şomajului.

În condițiile schimbărilor actuale cât de mult vă temeți de:

%

	Deloc	Puțin	Mult
Şomaj	38,9	19	43
Creşterea prețurilor	3,9	7	90
Creşterea impozitelor	7	9	84

Teama de şomaj este mult mai mare atunci când raportarea se face doar la populația de vârstă activă şi îndeosebi la populația cu venituri salariale.

5. Starea conflictală

Starea conflictuală prezentă în societatea românească de după revoluție a fost măsurată şi în cadrul zonei Delta Dunării.

În ce măsură conflictele de mai jos sunt prezente în zona dvs.?

%

	Deloc	Puțin	Mult	Non-răspuns
Între tineri şi vârstnici	60	32	7	1
Între locuitori şi primărie	41	31	25	3
Între locuitori şi unități economice	36	40	20	4
Între locuitori şi administrația zonei	22	37	33	8
Între locuitori şi naționalități diferite	94	5	1	
Între locuitori de religii diferite	96	2	1	1

Constatăm:

Relațiile între persoanele de elnii diferite şi, respectiv, de ceJigii diferite sunt percepute ea fiind net neconflictuale.

Relațiile intergenerații sunt predominant nonconflictuală. Prezența caracterului conflictual se înscrie în limite normale.

Relații conflictuale, de intensitate medie, sunt percepute a fi prezente între locuitori, pe de o parte, şi unele instituții, pe de altă parte. Cele mai intens conflictuale sunt considerate relațiile cu Administrația zonei.

6. Mediul social de viață

Mediul social de viață este caracterizat şi de măsura în care oamenii percep făptul că drepturile lor sunt respectate. Percepția respectării drepturilor, în general, împarte populația studiata în trei părți aproximativ egale: o parte consideră că drepturile sunt respectate într-o măsură mare, altă într-o măsură satisfăcătoare, iar a treia parte consideră că drepturile sunt respectate doar în mică măsură. Caracterul general al întrebării care nu precizează despre ce fel de drepturi este vorba (economice, sociale, civice) le-a permis subiecților să se

refere, în subtextul răspunsului, la aspectele care îi interesează mai mult. Ceea ce contează, în cazul acestor răspunsuri, este starea generală de spirit ca urmare a perceperii respectării ori nerespectărti drepturilor individuale, oricare ar fi acestea.

7. Influența izolării

Date fiind particularitățile geografice şi calitatea transportului pe apă (frecvență, confort, preț) Delta apare ca o zonă relativ izolată de restul țării. Ne-a interesat cum este resimțită această particularitate a vieții în **Delta, în ce măsură** influențează calitatea vieții oamenilor.

Cât de mult vă afectează pe dvs.psrsonal izolarea specifică. Deltei?'

	%
• Mult	38
• Puțin	21
• Deloc	41

Este de notat că aproape două treimi din populație declară că se simt puțin sau deloc afectați de izolarea caracteristică zonei.

Persoanele care resimt cel mai puțin izolarea sunt de sex masculin. Femeile sunt în schimb mai afectate de acest aspect al vieții în Deltă

Vă afectează izolarea?

%

Sexul	Mult	Pupn	Deloc
Masculin	32	21	47
Feminin	43	23	29

- Tinerii resimt în mai mare măsura izolarea decât vârstnicii. Odată cu vârsta creşte procentul celor care nu se simt deloc afectați şi scade procentul celor pe care izolarea îi afectează mult.

Vă afectează izolarea zonei?

Vârsta	Mult	Puțin	Deloc
Până la 20 ani	80	17	33
Între 21-30	47	28	25
Între 31-40 ani	44	ia	38
Între 41-50 ani	36	26	38
Între 51-60 ani	24	16	60
Între 61-70 ani	25	15	60
Peste 71 ani	-	13	87

8. Intenția de a părăsi Delta

Intenția de a părăsi Delta poate fi considerată un indicator global al mulțumirii/nemulțumirii față de condițiile existente. În perspectivă acceptării situației existente, plecarea nu este o soluție la îndemâna tuturor. *Vreți să părăsiți Delta?*

	%
• Da	23
• Nu	33
• Nu m-am gândit	44

Cei mai mulți declară că nu şi-au pus problema, un sfert din populație declară însă, categoric, această Intenție.

În cadrul populației feminine dorința de plecare este mal accentuată decât în cadrul populației masculine:

Vreți să părăsiți Delta?

%

Sexul	Da	Nu	Nu m-am gândit
Masculin	18	35	47
Feminin	34	29	37

Reamintim, în context, că femeile sunt şi cele care acuză mai mult izolarea şi posibilitățile de obținere a unui loc de muncă.

Intenția de plecare este mai accentuată în cadrul populației tinere, îndeosebi cadrul segmentului 21-30 ani (47% dintre cei care doresc să plece, au această vârstă),

Cei care au intenția de plecare se înscriu, predominant, în categorii superioare de instrucție, liceu, şcoli profesionale, studii superioare, având deci un nivel mai înalt de aşteptări şi aspirații care, deocamdată, nu pot ti satisfăcute în cadrul zonei.

9. Satisfacția față de viață

În evaluarea diferitelor componente ale calității vieții oamenii îşi exprimă, conştient sau nu, propriile nevoi, aşteptări, aspirații. De aceea, modul de evaluare ai aceloraşi caracteristici, chiar obiective, poate varia foarte mult şi prezintă o puternică amprentă subictivă care are, însă, importanța ei, întrucât, oamenii acționează şi se comportă, în mare măsură, în funcție de ceea ce simt. Dacă între rezultatele evaluării subiective a diferitelor componenta ale calității vieții şi starea reală a acestora pot exista neconcordanțe, cu siguranță ci. în ceea ce priveşte starea de mulțumire sau nemulțumire în raport cu unele sau altele din aspectele vieții, oamenii înşişi sunt cai care şi-o pot aprecia cel mai bine. iar această apreciere a stării de satisfacție/insatisfacție este

indicatorul cat mai relevant pentru modul în care oamenii îşi evaluează propria viață, calitatea ei.

Cât de mulțumit sunteți de viața dvs. de zi cu zi?

	%
• Nemulțumit	36
• Nici mulțumit nici nemulțumit	44
• Mulțumit	20

Pentru prima oară, de când realizăm cercetări în domeniu, populația se declară predominant nemulțumită de viața zilnică. În toate cercetările de până acum, chiar dacă unele aspecte ale vieții erau evaluate negativ, exista o anumită compensare a aspectelor pozitive cu cele negative, astfel încât bilanțul era întotdeauna pozitiv. "Bilanțul vieții" pe care şi-l fac oamenii din *Deltă* este, iată, negativ, ceea ce trebuie să constituie un *serios* semnal de alarmă, cel puțin la fel de acut cu acela privitor la dispariția unor specii de plante, peşti, animale. Rezervația Deltei Dunării nu poate şi nu trebuie concepută fără prezența oamenilor care, în majoritate, nu s-au gândit şi nu vor să părăsească zona. Toate programele privind ecologizarea zonei trebuie să cuprindă urgent elemente de ecologie umană întrucât populația de aici este realmente amenințată prin nesafisfacerea, în primul rând, a unor trebuințe de primă necesitate, legate de nivelul de trai, nemaivorbind de alte trebuințe mult mai relevante pentru o viață de calitate, cum ar fi realizarea umană prin muncă şi cultură.

Populația nu are nevoie de ajutoare ci de activități economice, conforme cu statutul zonei, care să asigure oamenilor sursele câştigării prin muncă a unui trai decent. Programele care privesc Delta Dunării trebuie să dea şi oamenilor o **perspectivă** în absența perspectivei, oamenii nu pot deveni parteneri în schimbarea de facto a zonei. Poate că această perspectivă există deja. Ea trebuie făcută cunoscută, riscându-se, altfel, o rezistență sporită la schimbare, tensiuni şi conflicte. Există riscul ca recului economic, caracteristic în fond pentru întreaga țară, să fie, aici, socotit ca fiind consecutiv noilor reglementări care capătă, astfel, statutul de "cauză" a degradării vieții, faptul că lucrurile nu stau aşa este bine să fie ştiut şi mai ales simțit şi de ultimul locuitor al zonei.

CAPITOLUL 5. IMPACTUL LEGII REZERVATIEI BIOSFEREI DELTA DUNĂRII

Prevederile Legii nr.82/1093 privind constituirea Rezervației Biosferei Delta Dunării stipulează *o* serie de măsuri necesare conservării şi protecției florei şi faunei şi, în concordanță cu această acțiune, emite atât norme privind desfăşurarea activităților economico-productive, cât şi optimizarea vieții populației locale.

În capitolul de față se analizează sistematic multiplele influențe ale aplicării acestei legi, începând cu afectele asupra vieții individului şi terminând cu impactui asupra opiniei internaționale.

1. Efectele legii asupra persoanei

În legătură cu acest aspect, o parte importantă a eşantionului investigat (24,1%) nu a constatat, nici un fel de influență de pe urma aplicării Legii nr. 82/1933.

Este surprinzător faptul că aproape un sfert din populația investigată nu are cunoştință de aplicarea Legii R.B.D.D., deşi prin efectele ei influența este incontestabilă. Acest procent este cu mult mai mare în localitatea C.A. Rosetti, unde ponderea celor care nu cunosc efectele legii ajunge la 65% din numărul persoanelor chestionate. În schimb, la Mila 23 toți subiecții sunt în cunoştință de cauză.

O posibilă explicație a fenomenului de mai sus rezultă din analiza efectelor legii în funcție de ocupația subiecților. Astfel, 35,2% dintre pensionarii intervievați nu cunosc influența respectivei legi, nemaifiind legați de o activitate economică sistematică. În schimb, numai 3% dintre pescari declară că nu-şi dau seama încă de consecințele legii, iar 81,3% au răspuns că într-adevăr viața lor a început să se deosebească de modul în care *au* trăit până la aplicarea acesteia. Aşadae, având în vedere specificul activităților din Delta Dunării, ocupația apare ca un factor semnificativ în explicarea acțiunii acestei legi asupra indivizilor.

În funcție de localități se constată că cele mai mari procente ale subiecților care declară că viața lor s-a schimbat o dată cu aplicarea legii s-au înregistrat la Crişan (30%) şi la Mila 23 (77,8%), sate în care activitatea de pescuit este predominantă. Procente sub media întregului eşantion se consemnează la Chilia Veche (35,3%) şi C.A. Rosetti (20,0%), ambele localități având, în principal, funcție agricolă.

Din analiza acestor date, se desprinde faptul că legea acționează în primul rând asupra activităților economice din zonă.

Corelațiile cu vârsta şi sexul relevă şi ele, în mod indirect, concluzia de mai sus. Astfel dacă 55.9% dintre bărbați afirmă că aplicarea legii are un efect asupra vieții lor, numai 2% dintre femei fac această afirmație.

Faptul este explicabil având în vedere că populația feminină este mai puțin implicată în activități economice directe, specificul ocupațiilor din Deltă pretându-se în special la utilizarea forței de muncă masculine. De asememea grupele în vârstă de până la 20 de ani şi peste 70 de ani furnizează procentele cele mai mici ale răspunsurilor afirmative referitoare la influența legii asupra vieții lor, tocmai pentru că sunt în afara activităților economice.

2. Mediul în care legea acționeazâ asupra vieții indivizilor

După prezentarea impactului legii asupra individului, în general, se impune o nuanțare a analizei pentru a releva sensul impactului respectiv. Altfel spus, trebuie să se constate dacă efectele legii sunt pozitive sau negative.

Se constată că cea mai mare parte a datelor este centrată pe răspunsul "nici bine, nici rău": 41,7%. Numai 15,5% dintre persoanele investigate declară că această influență este pozitivă, în timp ce 37,2% sunt de părere că legea are un impact negativ. Acest rezultat este în contradicție cu intențiile legiuitorului, care urmărea tocmai o îmbunătățire a condițiilor de viață (naturale şi umane) la nivelul întregii Delte. Dar, trebuie avut în vedere că aplicarea legii se face de mai puțin de un an, aşa încât efectele pe termen lung nu pot fi încă estimate.

Cu toate acestea, analiza mai în detaliu oferă informații suplimentare asupra cauzelor impactului negativ, subliniat de o parte importantă a eşantionului.

Segmentul de populație reprezentând activitatea de pescar este puternic afectat de modul în care Legea R.S.D.D. acționează asupra sa. Astfel, 73,4% dintre pescari declară că influența legii se manifestă "mai mult în rău" şi numai 1,6% consideră acest impact ca fiind pozitiv.

Pe sexe, aprecierile negative la adresa legii sunt mult mai accentuate la bărbați (47,1%) decât fa femei (14,5%).

În funcție de vârsta subiecților se remarcă o evoluție ascendentă a răspunsurilor "mai mult în râu", începând cu grupa de vârstă sub 20 de ani şi terminând cu grupa 51-60 da ani *(de la* 33,3% la 48,0%). După 60 de ani, aprecierile nesatisfăcătoare scad bursa la 20-25% din răspunsuri.

3. Impactul asupra mediului natural

Unul dintre cele mai importante obiective ale Legii R.S.D.D. îl constituie "asigurarea măsurilor necesare conservării şi protecției genofondului şi biodiversitățiii"(art.6,pct.a).

În acest sens, subiecților li s-a cerut să-şi exprime opiniile referitoare la contribuția acestei legi ia protejarea plantelor şi animalelor. Contrar rezultatelor prezentate anterior, în care impactul era apreciat negativ de peste 73% dintre subiecți, de data aceasta numai 14,6% dintre cei intervievați *nu* consideră legea ca fiind benefică pentru protejarea florei şi faunei. Peste 78% dintre persoanele Investigate sunt de acord, parțial sau total, cu afirmația că Legea R.B.D.D. contribuie la protejarea mediului. Această pondere se menține aproximativ egală şi în cazul segmentului ooupațional ai pescarilor (75,0% acord parțiai sau total).

4. Consecințe economică

O prevedere importantă a Legii R.S.D.D. se referă la armonizarea protecției mediului natural cu exploatarea economică a resurselor existente în zonă. Astfel, legea stipulează "organizarea şi desfăşurarea activităților economico-productive, de turism şi agrement în concordanță cu cerințele conservării biodiversității şi a structurilor ecologice" (art.6, *pct. a).*

Pentru evidențierea opiniilor legate de acest aspect s-a pus o întrebare referitoare la modul în care legea stimulează sau nu activitățile economice specifice Deltei. Conform datelor din obținute, populația investigată se împarte în două părți oarecum egale, dezacordul fiind exprimat de 41,2% dintre subiecți, iar acordul (parțiai sau toîal) de 44,7%.

Față de rezultatele exprimate la nivelul întregului eşantion, analiza pe categorii ocupaționale detaşează în mod clar opiniile pescarilor, care în proporție de 50,9%, apreciează că legea nu este stimulativă pentru activitățile economice.

Compararea acestor rezultate cu cele expuse la subcapitolul anterior relevă o apreciere nuanțată a Legii Rezervației Biosferei Delta Dunării. Dacă dezacordul cu legea era de numao 14,6% în cazul protejării florei şi faunei, rolul legii în activitatea economică este considerat negativ de 41,2% din totalul eşantionului, iar la nivelul categoriei ocupaționale a pescarilor acest procent ajunge, aşa cum s-a arătat, la 60,9%.

Aşadar se conturează o opoziție - în nivelul opiniilor exprimate - între rolul benefic şi legii în legătură cu protejarea mediului natural şi efectul nesatisfăcător în planul activităților economice. Iar categoria pescarilor, care nu întâmplător a fost aleasă ca etalon al comparației, se dovedeşte un catalizator al nemulțumirilor, într-adevăr, această categorie ocupațională se confruntă cel mai direct cu efectele legii, unele aprecieri făcute de subiecți pe chestionare, dar şi observațiile înregistrate de echipa de cercetători pe teren aduc informații suplimentare referitoare la problema menționată anterior.

Mai jos sunt consemnate o serie de observații făcute de subiecții investigați:

"Ca urmare a aplicării legii a crescut foarte mult numărul pelicanilor şi cormoranilor şi, în consecință, cantitatea de peşte s-a redus";

"Păsările din bălți consumă foarte mult peşte şi, în plus, strică uneltele de pescuit";

"Din cauză că s-a interzis să se dea foc la stuf (iarna), canalele se înfundă, cu efecte asupra masei piscicole".

Observațiile pe această temă sunt foarte numeroase, iar concluziile care s-au formulat sunt, în esență, de două tipuri. Fie că legea a fost făcută de persoane care nu cunosc suficient de bine Delta ("trebuia să fim şi noi consultați" - spun mulți pescari), fie că legea s-ar putea să fie bine gândită, dar că este prost aplicată.

O altă categorie de observații are în vedere aspecte subiective ale impactului legii, ca în exemplele care urmează:

"Nu mai putem merge în baltă pentru lemne, stuf, peşte".

"Nu se mai păstrează specificul construcțiilor din Deltă pentru că nu mai avem stuf pentru acoperişul caselor".

"S-au închis unele zone de pescuit".

"Rezervația s-a întins foarte mult".

"S-a interzis aplicarea ierbicidelor".

"Se interzice accesul turiştilor chiar dacă au bărci fără motor".

Observațiile menționate, fie justificate, fia cu un pronunțat caracter subiectiv relevă făptul incontestabil de activitatea economică, dar şi unele ocupații domestice (recoltat stuf, aprovizionarea cu lemn, peşte etc.) au de suferit ca urmare a aplicării Legii R.B.D.D.

Specificul natural al Deltei, care conferă acestei unități din punct de vedere turistic un caracter de unicat, poate juca un rol important în dezvoltarea economică a zonei. Din acest motiv, analiza impactului Legii R.S.D.D. nu putea să ocolească problema relației dintre rigorile impuse protecției mediului şi libertatea de mişcare a turiştilor.

La întrebarea "Contribuie Legea R.B.D.D. la dezvoltarea turismului?", 22,6% dintre persoanele investigate au răspuns negativ. Alte 31,2% sunt de acord parțial, iar 29,6% sunt întrutotul de acord cu efectele benefice ale legii în această problemă.

Întrucât turismul este dezvoltat inegal în Delta Dunării, corelația opiniilor privind efectele Legii R.B.D.D. cu localitățile în care s-au făcut investigațiile capătă o relevanță deosebită.

După cum se constată, localitățile în care, la ora actuală, este foarte puțin dezvoltată această activitate ponderea celor care sunt în dezacord cu faptul că legea contribuie la dezvoltarea turismului este toarte mică (Chilia Veche - 17,6%) sau chiar inexistentă (C.A. Rosetti). În schimb, în localitățile în care turismul se practică în mod frecvent, dazacordul cu legea este mult mai mare (Crişan - 55,0%, Mila 23 - 33,3%, Sf. Gheorghe - 25,6%). Explicația acestui

fapt constă în temerea populației că restricțiile inerente de mişcare a turiştilor în Deltă vor diminua veniturile lor obținute din această activitate.

5. Impactul social

Componenta socială a impactului Legii R.B.D.D. va fi analizată din două perspective diferite: capacitatea măsurilor stipulate de lege de a reține populația în zonă şi crearea condițiilor de fixare a specialiştilor de care este nevoie în Deltă (medici, profesori, ingineri etc.)

Opiniiie exprimate în legătură cu contribuția legii la rămânerea populației în zonă sunt, în general, favorabile. Numai un sfert din subiecți nu sunt de acord cu această posibilitate, pe rând 57,3% îşi exprimă acordul parțial sau total.

Cei mai îngrijorați de faptul că populația pleac[din zonă *şi n*u cred în posibiliitățile legii de a diminua această tendință sunt, după criteriul ocupațional, pescarii (54,7%), iar după sex bărbații, cu 31,6% (la nivelul eşantionului acest procent este de 25,6%).

În ceea ce priveşte menținerea specialiştilor în zonă, cea mai mare parte a subiecților investigați (29% nu se pronunță nici în favoarea, nici în defavoarea legii. Dezacordul este suprimat de 26,6% dintre cei chestionați, iar acordul parțial de 23,6%. Procentul cel mai mic aparține răspunsurilor "acord total" (numai 15,6%).

Distribuția răspunsurilor privind rolul legii la stabilirea specialişilor în Deltă în funcție de ocupația subiecților este destul de semnificativă, aşa cum se poate constata din tabelul nr.11.

Tabelul nr. 11 - Opiniile privind contribuția Legii R.B.D.D. la stabilirea specialiştilor în zonă

Ocupația	Dezcord		Acord parțial		Acord total		Nu pot aprecia		Non răspunsuri		Total
	nr.	%	nr.	%	nr.	%	nr.	%	nr.	%	
Pescar	28	43,8	11	17,2	4	6,3	19	29,7	2	3,0	64
Salariat	17	22,4	22	28,9	17	22,4	20	26,3			76
Pensionar	8	14,8	23	42,6	7	13,0	16	29,6			54
Alte ocupații			1	20,0	3	60,0	1	20,0			5
TOTAL	53	26,6	57	28,6	31	15,6	56	28,1	2	1,1	199

Ca şi în evaluările precedente din acest capitol, tot pescarii au opintite cele mai critice te adresa legii. Dacă la nivelul întregului eşantion dezacordul cu posibilitățile legii de a viza forță de muncă cu înaltă calificare este de 26,6%, în rândul pescarilor acest dezacord ajunge până la 43,8%, iar acordul total este de 6,3%. Cei mai încrezători în lege sunt pensionarii (55,6% acord total sau parțial) şi salariații (51,3%).

6. Impactul legii asupra gradului de civilizație al localităților

Printre factorii care contribuie la percepția pozitivă sau negativă a calității vieții, imaginea globală pe care locuitorii şi-o fac despre localitatea în care trăiesc este foarte importantă.

Rezultatete cercetării sociologice relevă un nivel destul de ridicat al nemulțumirilor privind posibilitățile legii de a contribui la ridicarea gradului de civilizație al localităților (33,6%). Numai 13,6% dintre subiecți îşi exprimă un acord total în legătură cu efectele pozitive ale acestui act normativ.

Se remarcă faptul că variabila vârstă are un rol important în distribuția răspunsurilor referitoare; la incapacitatea legii de a contribui ia standardul localității, după cum se poate constata din tabelul nr.12.

Tabelul nr. 12 - Distribuția răspunsurilor "dezacord" în funcție de vârsta subiecților

Vârsta	sub 20 ani	21-30 ani	31-40 ani	41-50 ani	51-60 ani	61-70 ani	peste 70 ani
Dezacord	16,7	34,0	38,3	34.0	24,0	10,0	12,5

Persoanele cuprinse între 21 şi 60 de ani manifestă o îngrijorare mai mare față de imposibilitate legii de a creşte nivelul de civilizație al localităților.

O altă. corelație semnificativă este oferită de statutul ocupațional al subiecților. Se remarcă din nou categoria pescarilor, care îşi manifestă dezacordul în legătură cu acest impact ai legii într-o proporție de 42,2% (față de 28,8%, procentul existent la nivelul întregului eşantion).

7. Contribuția legii (a cunoaşterea Deltei Dunării pe plan Internațional

Delta Dunării, unitate fizico-geografică distinctă în peisajul natural al țării, datorită aspectelor sale, de ordin hidrologic, floristic, şi faunistic, se înscrie ca un teritoriu cu valoare de patrimoniu național şi universal. Prin hotărârea nr. 983/septembrie 1990, Guvernul României a acordat Deltei Dunării statutul de rezervație a biosferei, fiind inclusă în rețeaua internațională coordonată din punctul de vedere al conservării biodiversității şi habitatelor de către UNESCO.

Acest lucru se regăseşte şi în conținutul Legii R.B.D.D. care specifică în mod expres că Delta se constituie în "zonă de importanță ecologică națională şi internațională" (Art.1).

Şi opiniile subiecților investigați concordă cu dezideratele legii. Astfel, 73,4% manifestă un acord total cu faptul că legea contribuie la cunoaşterea Deltei pe plan internațional.

În conştiința sccială a populației din Delta Dunării, efectele într-adevăr benefice ale Legii R.B.D.D. se manifestă numai în măsurile de protecție a florei şi faunei şi în rezonanța pe care o capătă această rezervație pe plan mondial. În toate celelalte elemente analizate în acest capitol, opiniile sunt mult mai împărțite şi cu tendința generală de a a-şi manifesta dezacordul cu impactul legii.

CONCLUZII

Cercetarea efectuată de institutul de Cercetare a Calității vieții referitoare la condițiile de viață ale locuitorilor din cadrul Rezervației Biosferei Delta Dunării a relevat o serie de aspecte, care în mod sintetic se prezintă astfel:

- Nivelul de trai al populației Delta Dunării a înregistrat o scădere datorită unei serii întregi de factori. Dintre aceştia, cei mai importanți sunt legați de scădersa producției şi desfacerii peştelui, de declinul agriculturii şi creşterii animatelor, de scăderea activității turistice etc.
- Veniturile de sare dispune populația sunt, cu rare excepții, mici sau foarte mici. Aceste venituri sunt însă numai într-o mică măsură compensate de bunurile realizate din producția proprie, care nu pot suplini în totalitate insuficientă veniturilor sub formă de salarii, pensii, alocații etc. Ca urmare a situației obiective înregistrate în anchetă, subiecții, în cea mai mare parte, declară că veniturile totale pe gospodărie nu ajung nici pentru strictul necesar (35,9%) sau ajung numai pentru strictul necesar (40,9%).
- Înzestrarea gospodăriilor din Delta Dunării cu echipament menajer (aragaz, frigider, maşină de spătet etc.) este inferioară celei nxistente la nivelul întregii țări.
- Organizarea serviciilor economice în comunele Deltei nu este în măsură să asigure un minimum de trai civilizat. Astfel, serviciile de transport insuficiente determină o valoare a locuitorilor din zonă, iar alimentarea deficitară cu apă potabilă pune In pericol starea de sănătate a populației. Dotarea precară a zonei rurale cu unități comerciale ofertează satisfacerea trebuințelor de bază ale localnicilor.
- În domeniul serviciilor sociale se remarcă, în primul rând, deficiența asistenței medicale (personal insuficient, dotări necorespunzătoare). în aceeaşi ordine de idei este ucut resimțita lipsa unui serviciu de salvare, în special în perioada rece a anului, când Delta dovine cea mai izolată zonă a țării.
- Serviciile de învățământ înregistrează două deficiențe principale: existența în exclusivitate a învățământului de 8 clase şi lipsa cadrelor cu calificare în cea mai mare parte a localităților. Drept urmare, tinerii nu au posibilitatea de a urma tipul de şcoală dorit, de a califica în meseriile pentru care au interes şi înclinații.
- Dintre componentele calității vieții avute în vedere în cadrul cercetării doar starea de sănătate, calitatea locuinței şi starea relațiilor dintre oameni nu apar ca reprezentând probleme sociale imediate.
- Viața de muncă - segment deosebit de important din viața oamenitor se afla în percepția populației din Delta. Dunării la cote extrem de scăzute: posibilități foarte restrânse de angajare în muncă, condiții de muncă

predominant proaste şi venit nesatisfăcător pentru majoritatea celor care lucrează. Această situație face din domeniul muncii o problernă socială care reclamă măsuri de urgență, întrucât este vorba de nesatisfacerea unor trebuințe de bază ale populației, în opinia noastră, programele privind Delta Dunării vor trebui să țină seama în mai mare măsură nu numai de protejarea cadrului natural, ci şi de protejarea populației din zonă, a cărei viață este departe de a fi de calitate.

- Elaborararea unor programe de politici sociale privind populația Deltei este cu atât mai necesară cu cât cea mai mare parte a acesteia, în ciuda vicisitudinilor traiului zilnic şi al nemulțumirilor generale, nu are intenția de a părăsi zona, întrucât îi lipsesc posibilitățile şi datele necesare "reuşitei în altă parte". Populația care doreşte să plece este cea mai tânără, cea mai instruită şi calificată, realizarea dorinței ei de plecare soldându-se, astfel, cu dezechilibre în plan demo-social.

- În contextui problematicii generale privind calitatea vieții populației din *zonă,* impactul aplicării Legii Rezervației Biosferei Delta Dunării joacă un rol important. Din păcate, efectele implementării acestei legi nu sunt percepute ca fiind benefice în planul activităților economice specifice zonei (pescuit, recoltarea stufului, creşterea animalelor etc.), deşi se recunosc efectele benefice ale acesteia atunci când este vorba de protejarea mediului natural (floră şi faună).

BIBLIOGRAFIE

1. Buga Dragoş, Contribuțiile la studiul geografiei populației din Delta Dunării, Comunicări de geografie, vol. IV, Bucureşti, 1987.
2. Băcănaru I., Georgrafia aşezărilor omeneşti din Delta Dunării între secolele XV şi XIX, Comunicări de geografie, vol. VII, Bucureşti, 1867.
3. Bălaşa Ana, Mărginean Ioan, Socol Gheorghe, Sandu Ilie, Calitatea vieții în România, în Calitatea Vieții, anul 3, nr. 3-4, 1992.
4. Ciobotă O., Dragomir M.I., Bondar C., Delta Dunării - al 12-lea ceas al distrugerii, România liberă, 3 martie 1992
5. xxx Anuarul statistic al României 1993, Comisia Națională pentru Statistică
6. xxx Studiul multicriterial. Planul de amenajare a județului Tulcea. Elemente specifice pentru Rezervația Biosferei Delta Dunării, URBANPROIECT, Bucureşti, 1993.

INDEX DE AUTORI

AVRĂMIȚĂ Gheorghe, 3 ***(XLII)***

BĂCĂNARU I., 714 ***(XLII)***
BAIR Nicholas, 204 ***(XLII)***
BAL Ana, 139 ***(XLII)***
BĂLAŞA Ana, 675; 714 ***(XLII)***
BARA Simona, 3, 70, 111, 241 ***(XLII)***
BARLE John S., 454 ***(XLII)***
BELLI Nicolae, 70, 73, 97, 445, 651 ***(XLII)***
BENDABOU Amot Ian, 204 ***(XLII)***
BIAUG Mark, 546 ***(XLII)***
BITE Inara, 204 ***(XLII)***
BLAGA Ion, 544 ***(XLII)***
BONDAR C., 714 ***(XLII)***
BUGA Dragoş, 714 ***(XLII)***

CHICHON Michel, 204 ***(XLII)***
CHIOREANU Aurora, 70 ***(XLII)***
CHIRIAC Dumitru, 675 ***(XLII)***
CHISĂGIU Livia, 171 ***(XLII)***
CIOBOTĂ O., 714 ***(XLII)***
COLLIARD C.A., 397 ***(XLII)***
CORDIER J., 168 ***(XLII)***

DIDIER M., 570 ***(XLII)***
DOBRESCU Emilian M., 675 ***(XLII)***
DORU Marcel, 675 ***(XLII)***
DRAGOMIR M.I., 714 ***(XLII)***

FEACHEM S., 205 ***(XLII)***
FERENCZ Tibor, 647 ***(XLII)***
FRETWELL David, 204 ***(XLII)***

GHIBUȚIU Agnes, 625 ***(XLII)***
GHIMPU Sanda, 397 ***(XLII)***
GRIFFITHS Allan, 555, 556 ***(XLII)***
GUAL J., 168 ***(XLII)***
GUYOMARD H., 168 ***(XLII)***

HARBISON Ralf W., 204 ***(XLII)***
HARWOOD Richard, 397 ***(XLII)***
HOLZMAN Robert, 204 ***(XLII)***
HUILLET Christian, 70 ***(XLII)***

IANCU Aurel, 70 ***(XLII)***

JACKMAN Richard, 204 ***(XLII)***
JONCZYK Jan, 205 ***(XLII)***

KAMENICZKY Istvan, 205 ***(XLII)***
KELSEN H., 343, 397 ***(XLII)***
KEYNES J.M., 570 ***(XLII)***
KONING Laszlo, 482 ***(XLII)***
KOPITS George, 205 ***(XLII)***
KRAL Jiri, 205 ***(XLII)***

LENIA Samuel, 204 ***(XLII)***
LILIAN Lia, 205 ***(XLII)***
LINDER Elisabeth Eperjesi, 587 ***(XLII)***

MANECA Constantin, 70 ***(XLII)***
MARCU Florin, 70 ***(XLII)***
MESSEN Michael M., 543 ***(XLII)***
MILES Jan, 644 ***(XLII)***
MILL J. S., 344 ***(XLII)***
MOLDOVAN Minodora, 3, 241 ***(XLII)***
MOLDOVEANU Maria, 335, 675 ***(XLII)***
MORANGE Jean, 397 ***(XLII)***

NĂSTASE A., 384, 385, 390 ***(XLII)***
NORTH Douglas, 70 ***(XLII)***
NOVAK Andrei, 303 ***(XLII)***

OPREA-ROMAN Ioana, 3 ***(XLII)***
OTTING Michel, 204 ***(XLII)***

PASCAL MAHE L., 168 ***(XLII)***
POENARU Maria, 171, 209 ***(XLII)***
PORTER Michael E., 644 ***(XLII)***
PREKER Alexander, 205 ***(XLII)***
PRISĂCARU Corneliu, 489 ***(XLII)***

RACHMAN David J., 543 ***(XLII)***
RĂDULESCU Gheorghe, 70 ***(XLII)***
RAPACZYNSKY Artdrej, 454 ***(XLII)***
REZMERIȚĂ Alex, 70 ***(XLII)***
ROE T., 168 ***(XLII)***
ROMAN Ioana, 241 ***(XLII)***
RUSALI Mirela, 3, 241 ***(XLII)***

SCHLECHT Otto, 454 ***(XLII)***
SCHWARTZ Gerd, 205 ***(XLII)***
SIPOS Sandor, 205 ***(XLII)***
SLOSAR Gabor, 475, 477, 479 ***(XLII)***
SOCOL Gheorghe, 675 ***(XLII)***
STOICA Mihai, 537 ***(XLII)***

ŞUTARU Aura, 401 ***(XLII)***

TAMAŞ Novac, 462 ***(XLII)***
TĂMAŞ Sergiu, 397 ***(XLII)***
TAOUFIK Chichon, 204 ***(XLII)***
TOMAS Novac, 455 ***(XLII)***
TOMES Igor, 205 ***(XLII)***

VAN DIJK Pieter, 70 ***(XLII)***
VASILE Valentina, 565 ***(XLII)***
VAUGHAN-WHITEHEAD Daniel, 587, 596 ***(XLII)***
VOINEA Ion, 675 ***(XLII)***
VOIRIN Michel, 205 ***(XLII)***

WALL Stuart, 555, 556 ***(XLII)***
WOLFRAM Gruhler, 644 ***(XLII)***
WYATT Sally, 644 ***(XLII)***

XAVIER Maret, 205 ***(XLII)***
XAVIER Richet, 101, 457 ***(XLII)***

YFANTOPOULOS J., 214 ***(XLII)***

ZSUZSA Ferge, 204 ***(XLII)***
ZUCOWSKI Maciej, 205 ***(XLII)***